

Jātaka-aṭṭhakathā-3 : 1 - 3517

Vivarathimāsaṃ (3.0001) **dvāranti** idaṃ satthā jetavane viharanto catunnaṃ paribbājikānaṃ pabbajjaṃ ārabba kathesi. Vesāliyaṃ kira licchavirājūnaṃ satta sahaṣṣāni satta satāni satta ca licchavī vaṣiṃsu. Te sabbe pi puccāpaṭipucchācittakā ahesuṃ. Atheko pañcasu vādasatesu byatto nigaṇṭho vesāliyaṃ sampāpuṇi, te tassa saṅgahaṃ akaṃsu. Aparāpi evarūpā nigaṇṭhī sampāpuṇi. Rājāno dve pi jane vādaṃ kāresuṃ, ubhopi sadisāva ahesuṃ. Tato licchavīnaṃ etada hosi “ime dve pi paṭicca uppanno putto byatto bhavissati”ti. Tesu vivāhaṃ kāretvā dve pi ekato vāsesuṃ. Atha nesuṃ saṃvāsamanvāya paṭipāṭiyā catasso dārikāyo eko ca dārako jāyi. Dārikānaṃ “saccā, lolā, avadhārikā, paṭicchādā”ti nāmaṃ akaṃsu, dārakassa “saccako”ti. Te (3.0002) pañcapi janā viññutaṃ pattā mātito pañca vādasatāni, pitito pañca vādasatānīti vādasahassaṃ uggaṇhiṃsu. Mātāpitāro dārikānaṃ evaṃ ovadiṃsu “sace koci gihī tumhākaṃ vādaṃ bhindissati, tassa pādapariṇāyikā bhavēyyātha. Sace pabbajito bhindissati, tassa santike pabbajeyyāthā”ti.

Aparabhāge mātāpitāro kālamakaṃsu. Tesu kālakesu saccakanigaṇṭho tattheva vesāliyaṃ licchavīnaṃ sippaṃ sikkhāpento vasi. Bhaginiyo jambusākaṃ gahetvā vādatthāya nagarā nagaraṃ caramānā sāvattim patvā nagaradvāre sākhaṃ nikhaṇitvā “yo amhākaṃ vādaṃ āropetuṃ sakkoti gihī vā pabbajito vā, so etaṃ paṃsupuñjaṃ pādehi vikiritvā pādeheva sākhaṃ maddatū”ti dārakānaṃ vatvā bhikkhāya nagaraṃ pavasiṃsu. Athāyasmā sārīputto asammaṭṭhaṭṭhānaṃ sammajjitvā rittaghaṭesu pāniyaṃ upaṭṭhapetvā gilāne ca paṭijaggitvā divātaraṃ sāvattim piṇḍāya pavisanto taṃ sākhaṃ disvā dārake puccā, dārakā taṃ pavattim ācikkhiṃsu. Thero dārakeheva pātāpetvā maddāpetvā “yehi ayaṃ sākhaṃ ṭhapitā, te katabhattakiccāva āgantvā jetavanadvārakoṭṭhake maṃ passantū”ti dārakānaṃ vatvā nagaraṃ pavisitvā katabhattakicco vihāradvārakoṭṭhake aṭṭhāsi. Tāpi paribbājikā bhikkhāya caritvā āgatā sākhaṃ madditaṃ disvā “kenāyaṃ madditā”ti vatvā “sārīputtattherena, sace tumhe vādatthikā, jetavanadvārakoṭṭhakaṃ gacchathā”ti dārakehi vuttā puna nagaraṃ pavisitvā mahājanaṃ sannipādetvā vihāradvārakoṭṭhakaṃ gantvā therāṃ vādasahassaṃ puccāhiṃsu. Thero taṃ vissajjetvā “aññaṃ kiñci jānāthā”ti puccāhi. “Na jānāma, sāmī”ti. “Ahaṃ pana vo kiñci puccāmi”ti. “Puccha, sāmī, jānantiyo kathessāmā”ti.

Thero “ekaṃ nāma kin”ti puccāhi. Tā na jāniṃsu. Thero vissajjesi. Tā “amhākaṃ, sāmī, parājayo, tumhākaṃ jayo”ti āhaṃsu. “Idāni kiṃ karissathā”ti? “Amhākaṃ mātāpitūhi ayaṃ ovādo dinno ‘sace vo gihī vādaṃ bhindissati, tassa pajāpatiyo bhavēyyātha. Sace pabbajito, tassa santike pabbajeyyāthā’ti, pabbajjaṃ no dethā”ti. Thero “sādhū”ti vatvā tā uppalavaṇṇāya theriyā santike pabbājesi. Tā sabbāpi na cirasseva arahattaṃ pāpuṇiṃsu. Athekadivaṣaṃ (3.0003) bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “āvuso, sārīputtatthero catunnaṃ paribbājikānaṃ avassayo hutvā sabbā arahattaṃ pāpesī”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti puccitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, idāneva, pubbe pesa etāsaṃ avassayo ahosi, idāni pana pabbajjābhi-

sekaṃ dāpesi, pubbe rājamahesiṭṭhāne ṭhapesi”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte kāliṅgaratṭhe dantapurānagare kāliṅgarāje rajjaṃ kārente assakaratṭhe pāṭalinagare assako nāma rājā rajjaṃ kāresi. Kāliṅgo sampannabalavāhano sayampi nāgabalo paṭiyodhaṃ na passati. So yujjhitaṃ hutvā amaccānaṃ ārocesi “ahaṃ yuddhatthiko, paṭiyodhaṃ pana na passāmi, kiṃ karomā”ti. Amaccā “attheko, mahārāja, upāyo, dhītarō te catasso uttamarūpadharā, tā pasādhetvā paṭicchannayāne nisīdāpetvā balaparivutā gāmanigamarājadhāniyo carāpetha. Yo rājā tā attano gehe kātukāmo bhavissati, tena saddhiṃ yuddhaṃ karissāmā”ti vadiṃsu. Rājā tathā kāresi. Tāhi gatagataṭṭhāne rājāno bhayena tāsāṃ nagaraṃ pavisitum na denti, paṇṇākāraṃ pesetvā bahinagareyeva vasāpentī. Evaṃ sakalajambudīpaṃ vicarivā assakaratṭhe pāṭalinagaraṃ pāpuṇṇiṃsu. Assakopi nagardvārāni pidahāpetvā paṇṇākāraṃ pesesi. Tassa nandiseno nāma amacco paṇḍito byatto upāyakusalo. So cintesi “imā kira rājadhītarō sakalajambudīpaṃ vicarivā paṭiyodhaṃ na labhiṃsu, evaṃ sante jambudīpo tuccho nāma ahosi, ahaṃ kāliṅgena saddhiṃ yujjhissāmi”ti. So nagaradvāraṃ gantvā dovārike āmantetvā tāsāṃ dvāraṃ vivarāpetum paṭhamāṃ gāthamāha-

1. “Vivarathimāsaṃ dvāraṃ, nagaraṃ pavisantu aruṇarājassa;
sihena susiṭṭhena, surakkhitaṃ nandisenenā”ti.

Tattha **aruṇarājassāti** so hi rajje patiṭṭhitakāle ratṭhanāmasena assako nāma jāto, kuladattiyaṃ panassa nāmaṃ aruṇoti (3.0004). Tenāha “aruṇarājassā”ti. **Sihena**ti purisasihena. **Susiṭṭhena**ti ācariyehi suṭṭhu anusāsitena. **Nandisenenā**ti mayā nandisenena nāma.

So evaṃ vatvā dvāraṃ vivarāpetvā tā gahetvā assakarañño datvā “tumhe mā bhāyittha, yuddhe sati ahaṃ jinissāmi, imā uttamarūpadharā rājadhītarō mahesiyo karoṭhā”ti tāsāṃ abhisekaṃ dāpetvā tāhi saddhiṃ āgate purise “gacchatha, tumhe rājadhītūnaṃ assakarājena mahesiṭṭhāne ṭhapitabhāvaṃ tumhākaṃ rañño ācikkhathā”ti uyyojesi. Te gantvā ārocesum. Kāliṅgo “na hi nūna so mayhaṃ balaṃ jānāti”ti vatvā tāvadeva mahatiyā senāya nikkhami. Nandiseno tassa āgamaṃ ṇatvā “attano kira rajjasīmāyameva hotu, mā amhākaṃ rañño rajjasīmaṃ okkamatu, ubhinnaṃ rajjānaṃ antare yuddhaṃ bhavissati”ti sāsanaṃ pesesi. So sāsanaṃ sutvā attano rajjapariyanteyeva atṭhāsi. Assakopi attano rajjapariyante atṭhāsi. Tadā bodhisatto isipabbajjaṃ pabbajitvā tesāṃ dvinnaṃ rajjānaṃ antare paṇṇasālāyaṃ vasati. Kāliṅgo cintesi “samaṇā nāma kiñci jānissanti, ko jānāti, kiṃ bhavissati, kassa jayo vā parājayo vā bhavissati, tāpasāṃ pucchissāmi”ti aññātakavesena bodhisattaṃ upasaṅkamitvā vanditvā ekamantaṃ nisīditvā paṭisānthāraṃ katvā “bhante, kāliṅgo ca assako ca yujjhitaṃ attano attano rajjasīmāyameva ṭhitā, etesu kassa jayo bhavissati, kassa parājayo”ti pucchi. Mahāpuñña, ahaṃ “asukassa jayo, asukassa parājayo”ti na jānāmi, sakko pana devarājā idhāgacchati, tamahaṃ pucchitvā kathessāmi, sve āgaccheyyāsīti. Sakko bodhisattaṃ upaṭṭhānaṃ āgantvā nisīdi, atha naṃ bodhisatto tamatthaṃ pucchi. Bhante, kāliṅgo jinissati, assako parājissati, idaṅcīdaṅca pubbanimittaṃ paññāyissatīti.

Kāliṅgo punadivase āgantvā pucchi, bodhisattopissa ācikkhi. So “kiṃ nāma

pubbanimittam bhavissati”ti apucchitvāva “aham kira jinissāmi”ti uṭṭhāya tuṭṭhiyā pakkāmi. Sā kathā vitthārikā ahosi. Tam sutvā assako nandisenam pakkosāpetvā “kāliṅgo kira jinissatiṃ (3.0005), mayaṃ parājissāma, kiṃ nu kho kātabban”ti āha. So “ko etaṃ jānāti mahārāja, kassa jayo vā parājayo vā, tumhe mā cintayitthā”ti rājānam assāsetvā bodhisattam upasaṅkamitvā vanditvā ekamantaṃ nisinno “bhante, ko jinissati, ko parājissati”ti pucchi. “Kāliṅgo jinissati, assako parājissati”ti? “Bhante, jinantassa pubbanimittam kiṃ bhavissati, kiṃ parājinantassā”ti? “Mahāpuñña, jinantassa ārakkhadevatā sabbaseto usabho bhavissati, itarassa sabbakāḷako, ubhinnampi ārakkhadevatā yujjhitvā jayaparājayaṃ karissanti”ti. Nandiseno taṃ sutvā uṭṭhāya gantvā rañño sahāye sahasamatte mahāyodhe gahetvā avidūre pabbataṃ abhiruyha “ambho, amhākaṃ rañño jīvitam dātuṃ sakkhissathā”ti pucchi. “Āma, sakkhissāmā”ti. “Tena hi imasmiṃ papāte patathā”ti. Te patituṃ ārabhiṃsu. Atha ne vāretvā “alam ettha patanena, amhākaṃ rañño jīvitam dātuṃ suhadayā anivattino hutvā yujjhathā”ti āha. Te sampañcchiṃsuṃ.

Atha saṅgāme upaṭṭhite kāliṅgo “aham kira jinissāmi”ti vosānam āpajji, balakāyāpissa “amhākaṃ kira jayo”ti vosānam āpajjitvā sannāham akatvā vaggavaggā hutvā yathārucci pakkamiṃsu, vīriyakaraṇakāle vīriyaṃ na kariṃsu. Ubhopi rājāno assaṃ abhiruhitvā “yujjhissāmā”ti aññamaññaṃ upasaṅkamanti. Ubhinnaṃ ārakkhadevatā purato gantvā kāliṅgarañño ārakkhadevatā sabbaseto usabho ahosi, itarassa sabbakāḷako. Tā devatāpi aññamaññaṃ yujjhanākāraṃ dassentā upasaṅkamiṃsu. Te pana usabhā ubhinnaṃ rājūnaṃyeva paññāyanti, na aññesaṃ. Nandiseno assakaṃ pucchi “paññāyati te, mahārāja, ārakkhadevatā”ti. “Āma, paññāyati”ti. “Kenākārenā”ti. “Kāliṅgarañño ārakkhadevatā sabbaseto usabho hutvā paññāyati, amhākaṃ ārakkhadevatā sabbakāḷako kilamanto hutvā tiṭṭhati”ti. “Mahārāja, tumhe mā bhāyatha, mayaṃ jinissāma, kāliṅgo parājissati, tumhe assaṃ piṭṭhito otarivā imaṃ sattiṃ gahetvā susikkhitasindhavaṃ udarapasse vāmahaṭṭhena uppīletvā iminā purisasahassena saddhiṃ vegena gantvā kāliṅgarañño ārakkhadevatam sattippahārena pāthetha, tato mayaṃ sahasamattā sattisahassena paharissāma (3.0006), evaṃ kāliṅgassa ārakkhadevatā nassissati, tato kāliṅgo parājissati, mayaṃ jinissāmā”ti. Rājā “sādhū”ti nandisenena dinnasaññāya gantvā sattiyā pahari, sūrayodhasahassāpi amaccā sattisahassena pahariṃsu. Ārakkhadevatā tattheva jīvitakkhayaṃ pāpuṇi, tāvadeva kāliṅgo parājitvā palāyi. Tam palāyamānaṃ disvā sahasamattā amaccā “kāliṅgo palāyati”ti unnadiṃsu. Kāliṅgo maraṇabhayaabhīto palāyamāno taṃ tāpasam akkosanto dutiyaṃ gāthamāha-

2. “Jayo kaliṅgānamasayhasāhinaṃ, parājayo anayo assakānaṃ;
icceva te bhāsitaṃ brahmacāri, na ujjubhūtā vitathaṃ bhaṇanti”ti.

Tattha **asayhasāhinanti** asayaṃ dussahaṃ sahituṃ samatthānaṃ. **Iceva te bhāsitanti** evaṃ tayā kūṭatāpasa lañjaṃ gahetvā parājinakarājānaṃ jinissati, jinanarājānañca parājissatīti bhāsitaṃ. **Na ujjubhūtāti** ye kāyena vācāya manasā ca ujjubhūtā, na te musā bhaṇanti.

Evaṃ so tāpasam akkosanto palāyanto attano nagarameva gato, nivattitvā olo-

ketumpi nāsakkhi. Tato katipāhaccayena sakko tāpasassa upaṭṭhānaṃ agamāsi. Tāpaso tena saddhiṃ kathento tatiyaṃ gāthamāha-

3. “Devā musāvādamupātivattā, saccaṃ dhanam paramaṃ tesu sakka;
taṃ te musā bhāsitaṃ devarāja, kiṃ vā paṭicca maghavā mahindā”ti.

Tattha **taṃ te musā bhāsitanti** yaṃ tayā mayhaṃ bhāsitaṃ, taṃ atthabhañjana-kamusāvādaṃ kathentena tayā musā bhāsitaṃ, tayā kiṃ kāraṇaṃ paṭicca evaṃ bhāsitanti?

Taṃ (3.0007) sutvā sakko catutthaṃ gāthamāha-

4. “Nanu te sutam brāhmaṇa bhaññamāne, devā na issanti purisaparakkamassa;

damo samādhi manaso abhejjo, abyaggaṭā nikkamanañca kāle;

daḷhañca viriyaṃ purisaparakkamo ca, teneva āsi vijayo assakānan”ti.

Tassattho- kiṃ tayā, brāhmaṇa, tattha tattha vacane bhaññamāne idaṃ na suta-pubbaṃ, yaṃ devā purisaparakkamassa na issanti na usūyanti, assakarañño vīriyakaraṇavasena attadamanasañkhāto **damo**, samaggabhāvena **manaso abhejjo**, abhejja**samādhi**, assakarañño sahāyānaṃ vīriyakaraṇakāle **abyaggaṭā** yathā kāliṅgassa manussā vaggavaggā hutvā osakkimṣu, evaṃ anosakkaṇaṃ samaggabhāvena abhejjacittānaṃ **vīriyañca purisaparakkamo** ca thiro ahosi, teneva kāraṇena assakānaṃ jayo ahosīti.

Palāte ca pana kāliṅge assakarājā vilopaṃ gāhāpetvā attano nagaraṃ gato. Nandiseno kāliṅgassa sāsanaṃ pesesi “imāsaṃ catunnaṃ rājakaññānaṃ dāyajakotṭhāsaṃ pesetu, sace na peseti, kātabbamettha jānissāmī”ti. So taṃ sāsanaṃ sutvā bhītatasito tāhi laddhabbadāyajaṃ pesesi, tato paṭṭhāya samaggavāsaṃ vasiṃsu.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi “tadā kāliṅgarañño dhītarō imā daharabhikkhuniyo ahesuṃ, nandiseno sārīputto, tāpaso pana ahameva ahosin”ti.

Cūḷakāliṅgajātakavaṇṇanā paṭhamā.

[302] 2. Mahā-assārohajātakavaṇṇanā

Adeyyesuṃ (3.0008) dadaṃ **dānanti** idaṃ satthā jetavane viharanto ānanda-ttheraṃ ārabba kathesi. Paccuppannavatthu heṭṭhā kathitameva. Satthā “porāṇa-kapaṇḍitāpi attano upakāravaseneva kirimṣū”ti vatvā idhāpi atītaṃ āhari.

Atīte bodhisatto bārāṇasirājā hutvā dhammena samena rajjaṃ kāreti, dānaṃ deti, sīlaṃ rakkhati. So “paccantaṃ kupitaṃ vūpasameśāmī”ti balavāhanapari-vuto gantvā parājito assaṃ abhiruhitvā palāyamāno ekaṃ paccantaḡamaṃ pāpuṇi. Tattha tiṃsa janā rājasevakā vasanti. Te pātova gāmamajjhe sannipatitvā gāmakiccaṃ karonti. Tasmīṃ khaṇe rājā vammaitaṃ assaṃ abhiruhitvā alaṅkata-paṭiyatto gāmadvārena antogaṃamaṃ pāvīsi. Te “kiṃ nu kho idan”ti bhītā palāyitvā sakasakagehāni pavisiṃsu. Eko panettha attano gehaṃ agantvā rañño paccugga-

manam katvā “rājā kira paccantaṃ gato”ti suyyati, kosi tvaṃ rājapuriso corapuri-
soti? “Rājapuriso, sammā”ti. “Tena hi ethā”ti rājānaṃ gehaṃ netvā attano piṭhake
nisīdāpetvā “ehi, bhaddo, sahāyakassa pāde dhovā”ti bhariyaṃ tassa pāde dhovā-
petvā attano balānurūpena āhāraṃ datvā “muhuttaṃ vissamathā”ti sayanaṃ
paññāpesi, rājā nipajji. Itaro assassa sannāhaṃ mocetvā caṅkamāpetvā udakaṃ
pāyetvā piṭṭhiṃ telena makkhetvā tiṇaṃ adāsi. Evaṃ tayo cattāro divase rājānaṃ
paṭijaggitvā “gacchāmaṃ, sammā”ti vutte puna rañño ca assassa ca kattabba-
yuttakaṃ sabbamakāsi. Rājā tussitvā gacchanta “ahaṃ, samma, mahā-assāroho
nāma, nagaramajjhe amhākaṃ gehaṃ, sace kenaci kiccena nagaraṃ āgacchasi,
dakkhiṇadvāre ṭhatvā dovārikaṃ ‘mahā-assāroho kataragehe vasati’ti pucchitvā
dovārikaṃ gahetvā amhākaṃ gehaṃ āgaccheyyāsi”ti vatvā pakkāmi.

Balakāyopi rājānaṃ adisvā bahinagare khandhāvāraṃ bandhitvā ṭhito rājānaṃ
disvā paccuggantvā parivāresi. Rājā nagaraṃ pavisanto dvārantare ṭhatvā (3.0009)
dovārikaṃ pakkosāpetvā mahājanaṃ paṭikkamāpetvā “tāta, eko paccantagāma-
vāsī maṃ datṭhukāmo āgantvā ‘mahā-assārohassa gehaṃ kahaṃ’ti taṃ pucchi-
ssati, taṃ tvaṃ hatthe gahetvā ānetvā maṃ dasseyyāsi, tadā tvaṃ sahaṃsaṃ
labhissasi”ti āha. So nāgacchati, tasmim anāgacchante rājā tassa vasanaṃ
balim vaḍḍhāpesi, balimhi vaḍḍhite nāgacchati. Evaṃ dutiyampi tatiyampi balim
vaḍḍhāpesi, neva āgacchati. Atha naṃ gāmaṃvāsino sannipatitvā āhaṃsu “ayya,
tava sahāyassa mahā-assārohassa āgatakālato paṭṭhāya mayaṃ balinā piṭṭhiya-
mānā sīsaṃ ukkhipitum na sakkoma, gaccha tava sahāyassa mahā-assārohassa
vatvā amhākaṃ balim vissajjāpehi”ti. Sādhu gacchissāmi, na pana sakkā tuccha-
hatthena gantum, mayhaṃ sahāyassa dve dārakā atthi, tesaṃca bhariyāya cassa
sahāyakassa ca me nivāsanapārūpanapiḷandhanādīni sajjethāti. “Sādhu sajjissā-
mā”ti te sabbam paṇṇākāraṃ sajjayimṃsu.

So taṃca attano ghare pakkapūvaṃca ādāya gantvā dakkhiṇadvāraṃ patvā
dovārikaṃ pucchi “kahaṃ, samma, mahā-assārohassa gehaṃ”ti. So “ehi
dassemi te”ti taṃ hatthe gahetvā rājadvāraṃ gantvā “dovāriko ekaṃ paccantagā-
mavāsīm gahetvā āgato”ti paṭivedesi. Rājā taṃ

sutvā āsanā uṭṭhāya “mayhaṃ saḥāyo ca tena saddhiṃ āgatā ca pavisantū”ti paccuggamaṃ katvā disvāva naṃ parissajitvā “mayhaṃ saḥāyikā ca dārakā ca arogā”ti pucchitvā hatthe gahetvā mahātalaṃ abhiruhitvā setacchattassa heṭṭhā rājāsane nisīdāpetvā aggamaheṣiṃ pakkosāpetvā “bhadde, saḥāyassa me pāde dhovā”ti āha. Sā tassa pāde dhovi, rājā suvaṇṇabhiṅkārena udakaṃ āsiñci. Devīpi pāde dhovitvā gandhatelena makkhesi. Rājā “kiṃ, samma, atthi, kiñci amhākaṃ khādaniyaṃ”ti pucchi. So “atthi”ti pasibbakato pūve nīharāpesi. Rājā suvaṇṇataṭṭakena gahetvā tassa saṅghaṃ karonto “mama saḥāyena ānītaṃ khādathā”ti deviyā ca amaccānañca khādāpetvā sayampi khādi. Itaro itarampi paṇṇākāraṃ dassesi. Rājā tassa saṅghatthaṃ kāsikavatthāni apanetvā tena ābhatavatthayugaṃ nivāsesiṃ (3.0010). Devīpi kāsikavatthañceva ābharaṇāni ca apanetvā tena ābhatavattham nivāsetvā ābharaṇāni piḷandhi.

Atha naṃ rājā rājārahaṃ bhojanaṃ bhojāpetvā ekaṃ amaccaṃ āṇāpesi “gaccha imassa mama karaṇaniyāmeneva massukammaṃ kāretvā gandhoda-kena nhāpetvā sataḥassagghaṃ kāsikavattham nivāsāpetvā rājālaṅkārena alaṅkārapetvā ānehi”ti. So tathā akāsi. Rājā nagare bheriṃ carāpetvā amacce sannipātāpetvā setacchattassa majjhe jātihiṅgulakasuttaṃ pātetvā upaḍḍharajjaṃ adāsi. Te tato paṭṭhāya ekato bhuñjanti pivanti sayanti, vissāso thiro ahosi kenaci abhejjo. Athassa rājā puttadārepi pakkosāpetvā antonagare nivesanaṃ māpetvā adāsi. Te samaggā sammodamānā rajjaṃ kārenti.

Atha amaccā kujjhitvā rājaputtaṃ āhaṃsu “kumāra, rājā ekassa gahapatikassa upaḍḍharajjaṃ datvā tena saddhiṃ ekato bhuñjati pivati sayati, dārake ca vandāpeti, iminā raññaṃ katakammaṃ na jānāma, kiṃ karoti rājā, mayaṃ lajjāma, tvaṃ rañño kathehi”ti. So “sādhū”ti sampaṭicchitvā sabbaṃ taṃ kathaṃ rañño ārocetvā “mā evaṃ karohi, mahārājā”ti āha. “Tāta, ahaṃ yuddhaparājito kahaṃ vasiṃ, api nu jānāthā”ti. “Na jānāma, devā”ti. “Ahaṃ etassa ghare vasanto arogo hutvā āgantvā rajjaṃ kāresiṃ, evaṃ mama upakārino kasmā sampattiṃ na dassāmi”ti evaṃ vatvā ca pana bodhisatto “tāta, yo hi adātabbayuttakassa deti, dātabbayuttakassa na deti, so āpadaṃ patvā kiñci upakāraṃ na labhati”ti dassento imā gāthā āha-

5. “Adeyyesu dadaṃ dānaṃ, deyyesu nappavecchati;
āpāsu byasanaṃ patto, saḥāyaṃ nādhigacchati.
6. “Nādeyyesu dadaṃ dānaṃ, deyyesu yo pavecchati;
āpāsu byasanaṃ patto, saḥāyamadhigacchati.
7. “Saññogasambhogavisesadassanaṃ (3.0011), anariyadhammesu saṭṭhesu nassati;
katañca ariyesu ca ajjavesu, mahapphalaṃ hoti aṇumpi tādisu.
8. “Yo pubbe katakalyāṇo, akā loke sudukkaraṃ;
pacchā kayirā na vā kayirā, accantaṃ pūjanāraho”ti.

Tattha **adeyyesūti** pubbe akatūpakāresu. **deyyesūti** pubbe katūpakāresu. **Nappa-vecchatīti** na paveseti na deti. **Āpāsūti** āpadāsu. **Byasananti** dukkhaṃ. **Saññogasa-mbhogavisesadassananti** yo mittena kato saññogo ceva sambhogo ca, tassa vise-

sadassanaṃ guṇadassanaṃ sukataṃ mayhaṃ imināti etaṃ sabbaṃ asuddhadhammattā anariyadhammesu kerāṭikattā saṅhesu nassati. **Ariyesūti** attano kataguṇajānanena ariyesu parisuddhesu. **Ajjavesūti** teneva kāraṇena ujukesu akuṭilesu. **Aṇu-mpīti** appamattakampi. **Tādisūti** ye tādisā puggalā honti ariyā ujubhūtā, tesu appampi kataṃ mahapphalaṃ hoti mahājutikaṃ mahāvippahāraṃ, sukhetta vuttabijamiva na nassati, itarasmimṃ pana pāpe bahumpi kataṃ aggimhi khittabijamiva nassatīti attho. Vuttampi cetaṃ-

“Yathāpi bijamaggimhi, ḍayhāti na virūhāti;
evaṃ kataṃ asappurise, nassati na virūhāti.

“Kataññumhi ca posamhi, sīlavante ariyavuttine;
sukhetta viya bijāni, kataṃ tamhi na nassati” ti. (jā. 1.10.77-78);

Pubbe katakalyāṇoti paṭhamataraṃ upakāraṃ katvā ṭhito. **Akāti** akari, ayaṃ loke sudukkaraṃ nāma akāsīti attho. **Pacchā kayirāti** so pacchā aññaṃ kiñci guṇaṃ karotu vā mā vā, teneva paṭhamakatena guṇena **accantaṃ pūjanāraho** hoti, sabbaṃ sakkārasammānaṃ arahatīti.

Idaṃ pana sutvā neva amaccā, na rājaputto puna kiñci kathesīti.

Satthā (3.0012) imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi- “tadā paccantagāmaṃ vāsī ānando ahosi, bārāṇasirājā pana ahameva ahosin” ti.

Mahā-assārohajātakavaṇṇanā dutiyā.

[303] 3. Ekarājajātakavaṇṇanā

Anuttare kāmaguṇe samiddheti idaṃ satthā jetavane viharanto aññataraṃ kosalarājasevakaṃ ārabba kathesi. Paccuppannavatthu heṭṭhā **seyyajātake** (jā. 1. 3.94 ādayo) kathitameva. Idha pana satthā “na tvaññeva anatthena atthaṃ āhari, porāṇakapaṇḍitāpi attano anatthena atthaṃ āhariṃsū” ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasirañño upaṭṭhāko amacco rājantepure dubbhi. Rājā paccakkhatova tassa dosaṃ disvā taṃ raṭṭhā pabbājesi. So dubbhisenaṃ nāma kosalarājānaṃ upaṭṭhahantoti sabbaṃ **mahāsīlavajātake** (jā. 1.1.51) kathitameva. Idha pana dubbhiseno mahātale amaccamajjhe nisinnaṃ bārāṇasirājānaṃ gaṇhāpetvā sikkāya pakkhipāpetvā uttarummāre heṭṭhāsīsakaṃ olambāpesi. Rājā corarājānaṃ ārabba mettaṃ bhāvetvā kasiṇaparikkammaṃ katvā jhānaṃ nibbattesī, bandhanaṃ chijji, tato rājā ākāse pallaṅkena nisīdi. Corarājassa sarīre dāho uppajji, “ḍayhāmi ḍayhāmi” ti bhūmiyaṃ aparāparaṃ parivattati. “Kimetan” ti vutte “mahārāja, tumhe evarūpaṃ dhammikarājānaṃ niraparādhaṃ dvārassa uttarummāre heṭṭhāsīsakaṃ olambāpethā” ti vadiṃsu. Tena hi vegena gantvā mocetha nanti. Purisā gantvā rājānaṃ ākāse pallaṅkena nisinnaṃ disvā āgantvā dubbhise- nassa ārocesuṃ. So vegena gantvā taṃ vanditvā khamāpetuṃ paṭhamaṃ gāthamāha-

9. “Anuttare kāmaguṇe samiddhe, bhutvāna pubbe vasi ekarāja;
sodāni dugge narakamhi khitto, nappajjahe vaṇṇabalaṃ purāṇan” ti.

Tattha (3.0013) **vasīti** vuttho. **Ekarājāti** bodhisattaṃ nāmenālapati. **Sodānīti** so tvaṃ idāni. **Duggeti** visame. **Narakamhīti** āvāṭe. Olambitaṭṭhānaṃ sandhāyetaṃ vuttaṃ. **Nappajjahe vaṇṇabalaṃ purāṇanti** evarūpe visamaṭṭhāne khittopi porāṇa-kavaṇṇaṅca balaṅca nappajahasīti pucchati.

Taṃ sutvā bodhisatto sesagāthā avoca-

10. “Pubbeva khantī ca tapo ca mayhaṃ, sampatthitā dubbhisena ahosi; taṃdāni laddhāna kathaṃ nu rāja, jahe ahaṃ vaṇṇabalaṃ purāṇaṃ.

11. “Sabbā kirevaṃ pariniṭṭhitāni, yasassināṃ paññavantaṃ visayha; yaso ca laddhā purimaṃ uḷāraṃ, nappajjahe vaṇṇabalaṃ purāṇaṃ.

12. “Panujja dukkhena sukhaṃ janinda, sukkena vā dukkhamasayhasāhi; ubhayattha santo abhinibbutattā, sukhe ca dukkhe ca bhavanti tulyā” ti.

Tattha **khantīti** adhvāsanakhanti. **Tapoti** tapacaraṇaṃ. **Sampatthitāti** icchitā abhikaṅkhitā. **Dubbhisenāti** taṃ nāmenālapati. **Taṃdāni laddhānāti** taṃ patthanaṃ idānāhaṃ labhitvā. **Jaheti** kena kāraṇena ahaṃ jaheyyaṃ. Yassa hi dukkhaṃ vā domanassaṃ vā hoti, so taṃ jaheyyāti dīpeti.

“**Sabbā kirevaṃ pariniṭṭhitāni**” ti anussavavasena attano sampattiṃ dassento āha. Idaṃ vuttaṃ hoti- sabbāneva mama kattabbakiccāni dānasīlabhāvanā-uposathakammāni pubbeva niṭṭhitānīti. **Yasassināṃ paññavantaṃ visayhāti** parivārasampattiyā yasassi, paññāsampadāya paññavanta, asayhasāhitāya visayha. Evaṃ tīṇipetāni ālapanāneva. **Nanti** panettha nipāto (3.0014). Byañjanasiliṭṭhatāvasenanta-kārassa sānunāsikatā katāti paccetabbā. **Yaso cāti** yasaṅca, ayameva vā pāṭho. **Laddhā purimanti** labhitvā purimaṃ pubbe aladdhapubbaṃ. **Uḷāranti** mahantaṃ. Kilesavikkhambhanametābhāvanājhānuppattiyo sandhāyevamāha. **Nappajjaheti** evarūpaṃ yasaṃ laddhā kiṃkāraṇā purāṇavaṇṇabalaṃ jahissāmīti attho.

Dukkhenāti tayā uppāditena narakamhi khipanadukkhena mama rajjasukhaṃ panuditvā. **Sukkena vā dukkhanti** jhānasukhena vā taṃ dukkhaṃ panuditvā. **Ubhayattha santoti** ye santo honti mādisā, te dvīsipi etesu koṭṭhāsesu abhinibbutasabhāvā majjhata **sukhe ca dukkhe ca bhavanti tulyā**, ekasadisā nibbikārāva hontīti.

Idaṃ sutvā dubbhiseno bodhisattaṃ khamāpetvā “tumhākaṃ rajjaṃ tumheva kāretha, ahaṃ vo core paṭibāhissāmī” ti vatvā tassa duṭṭhāmacassa rājāṇaṃ kāretvā pakkāmi. Bodhisattopi rajjaṃ amaccānaṃ niyyādetvā isipabbajjaṃ pabbajitvā brahmalokaparāyaṇo ahosi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi- “tadā dubbhiseno ānando ahosi, bārāṇasirājā pana ahameva ahosin” ti.

Ekarājajātakavaṇṇanā tatiyā.

[304] 4. Daddarajātakavaṇṇanā

Imāni manti idaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ kodhanaṃ bhikkhuṃ ārabha kathesi. Vatthu heṭṭhā kathitameva. Tadā hi dhammasabhāyaṃ tassa kodhana-

bhāvakathāya samuṭṭhitāya satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte taṃ pakkosāpetvā “saccaṃ kira tvaṃ bhikkhu kodhanosī”ti vatvā “āma, bhante”ti vutte “na, bhikkhave, idāneva, pubbepesa kodhanoyeva, kodhanabhāvenevassa porāṇakapaṇḍitā parisuddhā nāgarājabhāve (3.0015) ṭhitāpi tiṇi vassāni gūthapūritāya ukkārabhūmiyaṃ vasimsū”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto himavantapadese daddarapabbatapāde daddaranāgabavanaṃ nāma atthi, tattha rajjaṃ kārentassa daddararañño putto mahādaddaro nāma ahosi, kaniṭṭhabhātā panassa cūladaddaro nāma. So kodhano pharusō nāgamāṇavake akkosanto paribhāsanto paharanto vicarati. Nāgarājā tassa pharusabhāvaṃ ñatvā nāgabhavanato taṃ nīharāpetuṃ āṇāpesi. Mahādaddaro pana pitaraṃ khamāpetvā nivāresi. Dutiyaṃpi rājā tassa kujjhi, dutiyaṃpi khamāpesi. Tatiyavāre pana “tvaṃ maṃ imaṃ anācāraṃ nīharāpentuṃ nivāresi, gacchatha dvepi janā imamhā nāgabhavanā nikkhamitvā bārāṇasiyaṃ ukkārabhūmiyaṃ tiṇi vassāni vasathā”ti nāgabhavanā nikkāḍḍhāpesi. Te tattha gantvā vasimsu. Atha ne ukkārabhūmiyaṃ udakapariyante gocaraṃ pariyesamāne gāmadārakā disvā paharantā leḍḍudaṇḍādayo khipantā “ke ime puthulasīsā sūcinaṅguṭṭhā udakadeḍḍubhā maṇḍūkabhakkhā”-ti-ādīni vatvā akkosanti paribhāsanti.

Cūladaddaro caṇḍapharusatāya tesam taṃ avamānaṃ asahanto “bhātika, ime dārakā amhe paribhavanti, āsīvisabhāvaṃ no na jānanti, ahaṃ tesam avamānaṃ sahituṃ na sakkomi, nāsāvātena te nāsessāmi”ti bhātarā saddhiṃ sallapanto paṭhamam gāthamāha-

13. “Imāni maṃ daddara tāpayanti, vācāduruttāni manussaloke;
maṇḍūkabhakkhā udakantasevī, āsīvisaṃ maṃ avisā sapanti”ti.

Tattha **tāpayantī**ti dukkhāpenti. **Maṇḍūkabhakkhā udakantasevī**ti “maṇḍūkabhakkhā”ti ca “udakantasevī”ti ca vadantā ete avisā gāmadārakā maṃ āsīvisaṃ samānaṃ sapanti akkosantīti.

Tassa vacanaṃ sutvā mahādaddaro sesagāthā abhāsi-

14. “Sakā raṭṭhā pabbājito, aññaṃ janapadaṃ gato;
mahantaṃ koṭṭhaṃ kayirātha, duruttānaṃ nidhetave.

15. “Yattha (3.0016) posam na jānanti, jātiyā vinayena vā;
na tattha mānaṃ kayirātha, vasamaññātake jane.

16. “Videsavāsaṃ vasato, jātavedasamenapi;
khamitabbaṃ sapañña, api dāsassa tajjitan”ti.

Tattha **duruttānaṃ nidhetaveti** yathā dhaññanidhānatthāya mahantaṃ koṭṭhaṃ katvā pūretvā kicce uppanne dhaññaṃ vaḷaṅjenti, evamevaṃ videsaṃ gato antohadaye paṇḍito poso duruttānaṃ nidhānatthāya mahantaṃ koṭṭhaṃ kayirātha. Tattha tāni duruttāni nidahitvā puna attano pahonakakāle kātappaṃ karissati. **Jātiyā vinayena vā**ti “ayaṃ khattiyo brāhmaṇo”ti vā “sīlavā bahussuto guṇasampanno”ti vā evaṃ yattha jātiyā vinayena vā na jānantīti attho. **Mānanti** evarūpaṃ maṃ lāmakavohārena voharanti, na sakkaronti na garuṃ karontīti mānaṃ na

kareyya. **Vasamaññātake janeti** attano jātigottādīni ajānantassa janassa santike vasanto. **Vasatoti** vasatā, ayameva vā pāṭho.

Evaṃ te tattha tīṇi vassāni vaṣiṃsu. Atha ne pitā pakkosāpesi. Te tato paṭṭhāya nihataṃānā jātā.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakamaṃ samodhānesi, saccapariyosāne kodhano bhikkhu anāgāmiṃphale patiṭṭhahi. “Tadā cūḷaddaro kodhano bhikkhu ahosi, mahādaddaro pana ahameva ahosi”ti.

Daddarajātakavaṇṇanā catutthā.

[305] 5. Silavīmaṃsanajātakavaṇṇanā

Natthi loke raho nāmāti idaṃ satthā jetavane viharanto kilesaniggamaṃ ārabha kathesi. Vatthu ekādasakanipāte **pāṇiyajātake** (jā. 1.11.59 ādayo) āvi bhavissati. Ayaṃ panettha saṅkhepo- pañcasatā bhikkhū antojetavane vasantā majjhimayāmasamanantare kāmavitakkaṃ vitakkayīṃsu. Satthā (3.0017) chasupi rattidivākoṭṭhāsesu yathā ekacakkhuko cakkhuṃ, ekaputto puttaṃ, cāmarī vālaṃ appamādena rakkhati, evaṃ niccakālaṃ bhikkhū oloketi. So ratti- bhāge dibbacakkhunā jetavanaṃ olokento cakkavattirañño attano nivesane uppannacore viya te bhikkhū disvā gandhakuṭṭiṃ vivarivā ānandattheraṃ āmantevā “ānanda, antojetavane koṭṭisanthāre vasanakabhikkhū sannipātāpetvā gandhakuṭṭidvāre āsanaṃ paññāpehi”ti āha. So tathā katvā satthu paṭivedesi. Satthā paññatāsane nisīditvā sabbasaṅgāhikavasena āmantevā “bhikkhave, porāṇakapaṇḍitā ‘pāpakaraṇe raho nāma natthi’ti pāpaṃ na kariṃsū”ti vatvā tehi yācito atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto brāhmaṇakule nibbativā vayappatto tattheva bārāṇasiyaṃ disāpāmokkhasa ācariyassa santike pañcannaṃ māṇavakasatānaṃ jeṭṭhako hutvā sippaṃ uggaṇhāti. Ācariyassa pana vayappattā dhītā atthi. So cintesi “imesaṃ māṇavakānaṃ sīlaṃ vīmaṃsitvā sīlasampannasseva dhītaraṃ dassāmi”ti. So ekadivasaṃ māṇavake āmantevā “tātā, mayhaṃ dhītā vayappattā, vivāhamassā kāressāmi, vatthālaṅkāraṃ laddhuṃ vaṭṭati, gacchatha tumhe attano attano ñātakānaṃ apassantānaññeva thenetvā vatthālaṅkāre āharatha, kenaci adiṭṭhameva gaṇhāmi, dassetvā ābhataṃ na gaṇhāmi”ti āha. Te “sādhū”ti sampaṭicchitvā tato paṭṭhāya ñātakānaṃ apassantānaṃ thenetvā vatthapiḷandhanādīni āharanti. Ācariyo ābhatābhataṃ visuṃ visuṃ ṭhapesi. Bodhisatto pana na kiñci āhari. Atha naṃ ācariyo āha “tvamaṃ pana, tātā, na kiñci āharasi”ti. “Āma, ācariyā”ti. “Kasmā, tātā”ti. “Tumhe na kassaci passantassa ābhataṃ gaṇhatha, ahaṃ pana pāpakaraṇe raho nāma na passāmi”ti dīpento imā dve gāthā āha-

17. “Natthi loke raho nāma, pāpakammaṃ pakubbato;
passanti vanabhūtāni, taṃ bālo maññatī raho.

18. “Ahaṃ raho na passāmi, suññaṃ vāpi na vijjati;

yattha aññaṃ na passāmi, asuññaṃ hoti taṃ mayā”ti.

Tattha (3.0018) **rahoti** paṭicchannaṭṭhānaṃ. **Vanabhūtānīti** vane nibbattabhūtāni. **Taṃ bāloti** taṃ pāpakammaṃ raho mayā katanti bālo maññati. **Suññaṃ vāpīti** yaṃ vā ṭhānaṃ sattehi suññaṃ tucchāṃ bhaveyya, tampi natthīti āha.

Ācariyo tassa pasīditvā “tāta, na mayhaṃ gehe dhaṇaṃ natthi, ahaṃ pana sīlasampannassa dhītaraṃ dātukāmo ime māṇavake vīmaṃsanto evamakāsiṃ, mama dhītā tuyhameva anucchavikā”ti dhītaraṃ alaṅkaritvā bodhisattassa adāsī. Sesamāṇavake “tumhehi ābhatābhataṃ tumhākaṃ gehameva nethā”ti āha.

Satthā “iti kho, bhikkhave, te dussīlamāṇavakā attano dussīlatāya taṃ itthiṃ na labhiṃsu, itaro paṇḍitamāṇavo sīlasampannatāya labhī”ti vatvā abhisambuddho hutvā itarā dve gāthā abhāsi-

19. “Dujjacco ca sujacco ca, nando ca sukhavaḍḍhito;
vajjo ca addhuvasīlo ca, te dhammaṃ jahumatthikā.

20. “Brāhmaṇo ca kathaṃ jahe, sabbadhammāna pāragū;
yo dhammamanupāleti, dhitimā saccanikkamo”ti.

Tattha **dujjaccoti**-ādayo cha jeṭṭhakamāṇavā, tesaṃ nāmaṃ gaṇhi, avasesānaṃ nāmaṃ aggahetvā sabbasaṅgāhikavaseneva “**te dhammaṃ jahumatthikā**”ti āha. Tattha **teti** sabbepi te māṇavā. **Dhammanti** itthipaṭilābhasabhāvaṃ. **Jahumatthikāti** jahuṃ atthikā, ayameva vā pāṭho. Makāro padabyañjanasandhivasena vutto. Idaṃ vuttaṃ hoti- sabbepi te māṇavā tāya itthiyā atthikāva hutvā attano dussīlatāya taṃ itthipaṭilābhasabhāvaṃ jahiṃsu.

Brāhmaṇo cāti itaro pana sīlasampanno brāhmaṇo. **Kathaṃ jaheti** kena kāraṇena taṃ itthipaṭilābhasabhāvaṃ jahissati. **Sabbadhammānanti** imasmimṃ ṭhāne lokiyāni pañca sīlāni, dasa sīlāni, tiṇi sucaritāni ca, sabbadhammā nāma, tesaṃ so pāraṃ gatoti **pāragū**. **Dhammanti** vuttappakārameva (3.0019) dhammaṃ **yo anupāleti** rakkhati. **Dhitimāti** sīlarakkhanadhitiyā samannāgato. **Sacchanikkamoti** sacce sabhāvabhūte yathāvutte sīladhamme nikkamena samannāgato.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṃ samodhānesi, saccapariyosāne tāni pañca bhikkhusatāni arahatte patiṭṭhahiṃsu.

Tadā ācariyo sārīputto ahosi, paṇḍitamāṇavo pana ahameva ahosinti.

Sīlavīmaṃsanajātakavaṇṇanā pañcamā.

[306] 6. Sujātājātakavaṇṇanā

Kimaṇḍakāti idaṃ satthā jetavane viharanto mallikaṃ devīṃ ārabha kathesi. Ekadivasam kira rañño tāya saddhiṃ sirivivādo ahosi, “sayanakalaho”tipi vadantiyeva. Rājā kujjhitvā tassā atthibhāvampi na jānāti. Mallikā devīpi “satthā rañño mayi kuddhabhāvaṃ na jānāti maññe”ti cintesi. Satthāpi ṇatvā “imesaṃ samagga-bhāvaṃ karissāmi”ti pubbaṇhasamayaṃ nivāsetvā pattacīvaramādāya pañcabhikkhusataparivāro sāvattiṃ pavisitvā rājadvāraṃ agamāsi. Rājā tathāgatassa pattaṃ gahetvā nivesanaṃ pavevetvā paññattāsane nisīdāpetvā buddhappamu-

khasa bhikkhusaṅghassa dakkhiṇodakaṃ datvā yāgukhajjakaṃ āhari. Satthā pattamaṃ hatthena pidahitvā “mahārāja, kamaṃ devī”ti āha. “Kiṃ, bhante, taya attano yasena mattāyā”ti? “Mahārāja, sayameva yasaṃ datvā mātugāmaṃ ukkhi-pitvā taya katassa aparādhassa asahanaṃ nāma na yuttan”ti. Rājā satthu vacanaṃ sutvā taṃ pakkosāpesi, sā satthāraṃ parivisi. Satthā “aññamaññaṃ samaggehi bhavituṃ vaṭṭati”ti sāmaggirasavaṇṇaṃ kathetvā pakkāmi. Tato paṭṭhāya ubho samaggavāsaṃ vasiṃsu. Bhikkhū dhammasabhāyaṃ kamaṃ samuṭṭhāpesuṃ “āvuso, satthā ekavacaneneva ubho samagge akāsi”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, idāneva, pubbepāhaṃ (3.0020) ete ekavādeneva samagge akāsin”ti vatvā tehi yācito atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto tassa atthadhammā-nusāsako amacco ahosi. Athekadivasamaṃ rājā vātapānaṃ vivaritvā rājaṅgaṇaṃ olokayamāno aṭṭhāsi. Tasmaṃ khaṇe ekā paṇṇikadhītā abhirūpā paṭhamavaye ṭhitā sujātā nāma badarapacchiṃ sise katvā “badarāni gaṇhatha, badarāni gaṇhathā”ti vadamānā rājaṅgaṇena gacchati. Rājā tassā saddamaṃ sutvā taya paṭibaddha-citto hutvā asāmikabhāvaṃ ṇatvā taṃ pakkosāpetvā aggamaheṣiṭṭhāne ṭhapetvā mahantaṃ yasaṃ adāsi. Sā rañño piyā ahosi manāpā. Athekadivasamaṃ rājā suva-ṇṇataṭṭake badarāni khādanto nisīdi. Tadā sujātā devī rājānaṃ badarāni khādantaṃ disvā “mahārāja, kiṃ nāma tumhe khādathā”ti pucchantī paṭhamamaṃ gāthamāha-

21. “Kimaṇḍakā ime deva, nikkhittā kaṃsamallake;
upalohitakā vaggū, taṃ me akkhāhi pucchito”ti.

Tattha **kimaṇḍakā**ti kiṃphalāni nāmetāni, parimaṇḍalavasena pana aṇḍakāti āha. **Kaṃsamallake**ti suvaṇṇataṭṭake. **Upalohitakā**ti rattavaṇṇā. **Vaggū**ti cakkhā nimmalā.

Rājā kujjhitvā “badaravāṇijake paṇṇikagahapatikassa dhīte attano kulasanta-kāni badarānipi na jānāsī”ti vatvā dve gāthā abhāsi-

22. “Yāni pure tuvaṃ devī, bhaṇḍu nantakavāsini;
ucchaṅgahatthā pacināsi, tassā te koliyaṃ phalaṃ.

23. “Uḍḍayhate na ramati, bhogā vippajahanti taṃ;
tatthevimaṃ paṭinetha, yattha kolaṃ pacissati”ti.

Tattha **bhaṇḍū**ti muṇḍasīsā hutvā. **Nantakavāsini**ti jiṇṇapilotikanivatthā. **Uccha-ṅgahatthā pacināsī**ti aṭaviṃ pavisitvā aṅkusakena sākhaṃ onāmetvā ocitocitaṃ hatthena gahetvā ucchaṅge pakkhipanavasena ucchaṅgahatthā (3.0021) hutvā pacināsi ocināsi. **Tassā te koliyaṃ phalanti** tassā tava evaṃ pacinantiyā ocinantiyā yamaṃ idāni khādāmi, idaṃ koliyaṃ kuladattiyaṃ phalanti attho.

Uḍḍayhate na ramatīti ayaṃ jammī imasmiṃ rājakule vasamānā lohaku-mbhiyaṃ pakkhittā viya ḍayhanti nābhiramati. **Bhogā**ti rājabhogā imaṃ alakkhikaṃ vippajahanti. **Yattha kolaṃ pacissatī**ti yattha gantvā puna badarameva pacinitvā vikkiṇanti jīvikaṃ kappessati, tattheva naṃ nethāti vadati.

Bodhisatto “ṭhapetvā maṃ añño ime samagge kātuṃ na sakkhissati”ti rājānaṃ

saññāpetvā “imissā anikkadḍhanaṃ karissāmī”ti cintetvā catutthaṃ gāthamāha-

24. “Honti hete mahārāja, iddhippattāya nāriyā;
khama deva sujātāya, māssā kujjha rathesabhā”ti.

Tassattho- mahārāja, ete evarūpā pamādadosā yasaṃ pattāya nāriyā honti-
yeva, etaṃ evarūpe ucce ṭhāne ṭhapetvā idāni “ettakassa aparādhassa asahanaṃ
nāma na yuttaṃ tumhākaṃ, tasmā khama, deva, sujātāya, etissā mā kujjha **rathesabha**
rathajettḥakāti.

Rājā tassa vacanena deviyā taṃ aparādhaṃ sahitvā yathāṭhāneyeva naṃ
ṭhapesi. Tato paṭṭhāya ubho samaggavāsaṃ vasimsūti.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi- “tadā bārāṇasi-
rājā kosalarājā ahosi, sujātā mallikā, amacco pana ahameva ahosin”ti.

Sujātājātakavaṇṇanā chaṭṭhā.

[307] 7. Palāsajātakavaṇṇanā

Acetanaṃ brāhmaṇa assuṇantanti idaṃ satthā parinibbānamañce nipanno āna-
ndattheraṃ ārabbha kathesi. Sohāyasmā “ajja rattiyā paccūsasamaye satthā pari-
nibbāyissatī”ti ñatvā “ahañcamhi sekkho sakaraṇīyo, satthu ca me parinibbānaṃ
bhavissati, pañcavīsati vassāni satthu kataṃ (3.0022) upaṭṭhānaṃ nipphalaṃ
bhavissati”ti sokābhībhūto uyyāna-ovarake kapisīsaṃ ālambitvā parodi. Satthā
taṃ apassanto “kahaṃ, bhikkhave, ānando”ti pucchitvā tamatthaṃ sutvā taṃ
pakkosāpetvā “katapuññosi tvaṃ, ānanda, padhānamanuyuñja, khippaṃ hohisi
anāsavo, mā cintayi, idāni tayā mama kataṃ upaṭṭhānaṃ kiṃkāraṇā nipphalaṃ
bhavissati, yassa te pubbe sarāgādikālepi mama kataṃ upaṭṭhānaṃ nipphalaṃ
nāhosi”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto bārāṇasito avidūre
palāsarukkhadevatā hutvā nibbatti. Tadā bārāṇasivāsino manussā devatāmaṅga-
likā ahesuṃ niccaṃ balikaraṇādīsu payuttā. Atheko duggatabrāhmaṇo “ahampi
ekaṃ devataṃ paṭijaggissāmī”ti ekasmiṃ unnatappadese ṭhitassa mahato palāsa-
rukkhasa mūlaṃ samaṃ nittiṇaṃ katvā parikkhipitvā vālukaṃ okiritvāva samma-
jjitvā rukke gandhapañcaṅgulikāni datvā mālāgandhadhūmehi pūjetvā dīpaṃ
jāletvā “sukhaṃ sayā”ti vatvā rukkaṃ padakkhiṇaṃ katvā pakkamati. Dutiyadi-
vase pātova gantvā sukhasēyyaṃ pucchati. Athekadivasaṃ rukkhadevatā cintesi
“ayaṃ brāhmaṇo ativiya maṃ paṭijaggati, imaṃ brāhmaṇaṃ vīmaṃsitvā yena
kāraṇena maṃ paṭijaggati, taṃ dassāmī”ti. Sā tasmīṃ khaṇe brāhmaṇe āgantvā
rukhamūle sammajante mahallakabrāhmaṇavesena samīpe ṭhatvā paṭhamaṃ
gāthamāha-

25. “Acetanaṃ brāhmaṇa assuṇantaṃ, jāno ajānantamimaṃ palāsaṃ;
āraddhaviriyo dhuvaṃ appamatto, sukhasēyyaṃ pucchasi kissa hetū”ti.

Tattha **assuṇantanti** acetanattāva asuṇantaṃ. **Jānoti** tvaṃ jānamāno hutvā
dhuvaṃ appamattoti niccaṃ appamatto.

Taṃ sutvā brāhmaṇo dutiyaṃ gāthamāha-

26. “Dūre suto ceva brahā ca rukkho, dese ṭhito bhūtanivāsarūpo;
tasmā namassāmi imaṃ palāsaṃ, ye cettha bhūtā te dhanassa hetū” ti.

nnaṭṭhāneyeva pākaṭo. Brahā cāti mahanto ca. Dese ṭhitoti unnate same bhūmi-
Tattha (3.0023) **dūre sutoti** brāhmaṇa ayaṃ rukkho dūre suto vissuto, na āsa-
nnaṭṭhāneyeva pākaṭo. **Brahā cāti** mahanto ca. **Dese ṭhitoti** unnate same bhūmi-
ppadese ṭhito. **Bhūtanivāsarūpoti** devatānivāsasabhāvo, addhā ettha mahesakkhā
devatā nivutthā bhavissati. **Te dhanassa hetūti** imañca rukkhaṃ ye cettha nivutthā
bhūtā, te dhanassa hetu namassāmi, na nikkāraṇāti.

Taṃ sutvā rukkhadēvatā brāhmaṇassa pasannā “ahaṃ, brāhmaṇa, imasmim
rukkhe nibbattadēvatā, mā bhāyi, dhanam te dassāmi”ti taṃ assāsetvā attano
vimānadvāre mahantena devatānubhāvena ākāse ṭhatvā itarā dve gāthā abhāsi-

27. “So te karissāmi yathānubhāvaṃ, kataññutaṃ brāhmaṇa pekkhamāno;
kathañhi āgamma sataṃ sakāse, moghāni te assu pariphanditāni.

28. “Yo tindukarukkhasa paro pilakkho, parivārito pubbayañño uḷāro;
tassesa mūlasmim nidhi nikhāto, adāyādo gaccha taṃ uddharāhi”ti.

Tattha **yathānubhāvanti** yathāsatti yathābalaṃ. **Kataññutanti** tayā mayhaṃ kata-
guṇaṃ jānanto taṃ attani vijjamaṇaṃ kataññutaṃ pekkhamāno. **Āgammāti**
āgantvā. **Sataṃ sakāseti** sappurisānaṃ santike. **Moghāni te assu pariphanditāni**
sukhaseyyapucchanavasena vācāphanditāni sammajjanādikaraṇena kāyaphandi-
tāni ca tava kathaṃ aphalāni bhavissanti.

Yo tindukarukkhasa paro pilakkhoti yo esa tindukarukkhasa parato pilakkha-
rukkho ṭhitoti vimānadvāre ṭhitāva hatthaṃ pasāretvā dasseti. **Parivāritoti**-ādīsu
tassa pilakkharukkhasa mūle esa taṃ rukkhamūlaṃ parikkhipitvā nihitatāya pari-
vārito, pubbe yiṭṭhayaññavasena purimasāmikānaṃ uppannatāya **pubbayañño**,
anekanidhikumbhi bhāvena mahantattā (3.0024) **uḷāro**, bhūmim khaṇitvā ṭhapi-
tattā **nikhāto**, idāni dāyādānaṃ abhāvato **adāyādo**. Idaṃ vuttaṃ hoti- esa taṃ
rukkhamūlaṃ parikkhipitvā gīvāya gīvaṃ paharantīnaṃ nidhikumbhīnaṃ vasena
mahānidhi nikhāto asāmiko, gaccha taṃ uddharitvā gaṇhāti.

Evañca pana vatvā sā devatā “brāhmaṇa, tvaṃ etaṃ uddharitvā gaṇhanto kila-
missasi, gaccha tvaṃ, ahameva taṃ tava gharaṃ netvā asukasmim asukasmiñca
ṭhāne nidahissāmi, tvaṃ etaṃ dhanam yāvajīvaṃ paribhuñjanto dānaṃ dehi, sīlaṃ
rakkhāhi”ti brāhmaṇassa ovādaṃ datvā taṃ dhanam attano ānubhāvena tassa
ghare patiṭṭhāpesi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi- “tadā
brāhmaṇo ānando ahosi, rukkhadēvatā pana ahameva ahosin”ti.

Palāsajātakavaṇṇanā sattamā.

[308] 8. Sakuṇajātakavaṇṇanā

Akaramhasa te kiccanti idaṃ satthā jetavane viharanto devadattassa akata-
ññutaṃ ārabba kathesi. “Na, bhikkhave, idāneva, pubbepi devadatto akataññūye-
vā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atite bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto himavantapadese rukkhakoṭṭakasakuṇo hutvā nibbatti. Athekassa sīhassa maṃsaṃ khānantassa aṭṭhi gale laggi, galo uddhumāyi, gocaraṃ gaṇhituṃ na sakkoti, kharā vedanā pavattati. Atha naṃ so sakuṇo gocarappasuto disvā sākhāya nilīno “kiṃ te, samma, dukkhan”ti pucchi. So tamatthaṃ ācikkhi. “Ahaṃ te, samma, etaṃ aṭṭhiṃ apaneyyaṃ, bhayena pana te mukhaṃ pavisitūṃ na visahāmi, khādeyyāsipi man”ti. “Mā bhāyi, samma, nāhaṃ taṃ khādāmi, jīvitaṃ me dehī”ti. So “sādhū”ti taṃ vāmapassena nipajjāpetvā “ko jānāti, kimpesa karissatī”ti cintetvā yathā mukhaṃ pidahituṃ na sakkoti, tathā tassa adharoṭṭhe ca (3.0025) uttaroṭṭhe ca daṇḍakaṃ ṭhapetvā mukhaṃ pavisitvā aṭṭhikoṭṭiṃ tuṇḍena pahari, aṭṭhi patitvā gataṃ. So aṭṭhiṃ pātetvā sīhassa mukhato nikkhamanto daṇḍakaṃ tuṇḍena paharivā pātentova nikkhamitvā sākhagge nilīyi. Sīho nirogo hutvā ekadivasaṃ ekaṃ vanamaḥiṃsaṃ vadhitvā khādati. Sakuṇo “vīmaṃsissāmi nan”ti tassa uparibhāge sākhāya nilīyitvā tena saddhiṃ sallapanto paṭhamaṃ gāthamāha-

29. “Akaramhasa te kiccaṃ, yaṃ balaṃ ahuvamhase;
migarāja namo tyatthu, api kiñci labhāmase”ti.

Tattha **akaramhasa te kiccanti** bho, sīha, mayampi tava ekaṃ kiccaṃ akarimha. **Yaṃ balaṃ ahuvamhase**ti yaṃ amhākaṃ balaṃ ahosi, tena balena tato kiñci ahāpetvā akarimhayeva.

Taṃ sutvā sīho dutiyaṃ gāthamāha-

30. “Mama lohitabhakkhassa, niccaṃ luddāni kubbato;
dantantaragato santo, taṃ bahuṃ yampi jīvasī”ti.

Taṃ sutvā sakuṇo itarā dve gāthā abhāsi-

31. “Akataññumakattāraṃ, katassa appaṭikāraṃ;
yasmimṃ kataññutā natthi, niratthā tassa sevanā.

32. “Yassa sammukhaciṇṇena, mittadhammo na labbhati;
anusūyamanakkosaṃ, saṅikaṃ tamhā apakkamen”ti.

Tattha **akataññunti** kataguṇaṃ ajānantaṃ. **Akattāranti** yaṃkiñci akarontaṃ. **Sammukhaciṇṇenāti** sammukhe katena guṇena. **Anusūyamanakkosanti** taṃ puggalaṃ na usūyanto na akkosanto saṅikaṃ tamhā pāpapuggalā apagaccheyyāti. Evaṃ vatvā so sakuṇo pakkāmi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi- “tadā sīho devadatto ahosi, sakuṇo pana ahameva ahosin”ti.

Sakuṇajātakavaṇṇanā aṭṭhamā.

[309] 9. Chavajātakavaṇṇanā

Sabbamidaṃ (3.0026) **carimaṃ katanti** idaṃ satthā jetavane viharanto chabbaggiye bhikkhū ārabba kathesi. Vatthu **vinaye** (pāci. 646) vitthārato āgatameva. Ayaṃ panettha saṅkhepo- satthā chabbaggiye pakkosāpetvā “saccaṃ kira tumhe, bhikkhave, nīce āsane nisīditvā ucce āsane nisinnassa dhammaṃ desethā”ti

pucchitvā “evaṃ, bhante”ti vutte te bhikkhū garahitvā “ayuttaṃ, bhikkhave, tumhākaṃ mama dhamme agāravakaraṇaṃ, porāṇakapaṇḍitā hi nice āsane nisīditvā bāhirakamantepe vācente garahiṃsū”ti vatvā atitaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto caṇḍālakule nibbatitvā vayappatto kuṭumbaṃ saṅṭhapesi. Tassa bhariyā ambadohaḷinī hutvā taṃ āha “sāmi, icchāmaṃ ambaṃ khāditun”ti. “Bhadde, imasmiṃ kāle ambaṃ natthi, aññaṃ kiñci ambulaphalaṃ āharissāmi”ti. “Sāmi, ambaphalaṃ labhamānāva jīvissāmi, alabhamānāya me jīvitaṃ natthi”ti. So tassā paṭibaddhacitto “kahaṃ nu kho ambaphalaṃ labhissāmi”ti cintesi. Tena kho pana samayena bārāṇasirañño uyyāne ambo dhuvaphalo hoti. So “tato ambapakkaṃ āharitvā imissā dohaḷaṃ paṭippassambhessāmi”ti rattibhāge uyyānaṃ gantvā ambaṃ abhiruhitvā nilīno sākhāya sākhaṃ ambaṃ olokento vicari. Tassa tathā karontasseva ratti vibhāyi. So cintesi “sace idāni otarivā gamissāmi, disvā maṃ ‘coro’ti gaṇhissanti, rattibhāge gamissāmi”ti. Athekaṃ viṭapaṃ abhiruhitvā nilīno acchi.

Tadā bārāṇasirājā “purohitassa santike mante uggaṇhissāmi”ti uyyānaṃ pavisitvā ambarukkhamūle ucce āsane nisīditvā ācariyaṃ nice āsane nisīdāpetvā mante uggaṇhi. Bodhisatto upari nilīno cintesi- “yāva adhammiko ayaṃ rājā, yo uccāsane nisīditvā mante uggaṇhāti. Ayaṃ brāhmaṇopi adhammiko, yo nīcāsane nisīditvā mante vāceti. Ahampi adhammiko, yo mātugāmassa vasaṃ gantvā mama jīvitaṃ agaṇetvā ambaṃ āharāmi”ti. So rukkhato otaranto ekaṃ (3.0027) olambanasākhaṃ gahetvā tesāṃ ubhinnaṃ antare patiṭṭhāya “mahārāja, ahaṃ nattho, tvaṃ mūḷho, purohito mato”ti āha. So rañña “kiṃkāraṇā”ti puṭṭho paṭhamāṃ gāthamāha-

33. “Sabbamidaṃ carimaṃ kataṃ, ubho dhammaṃ na passare;
ubho pakatiyā cutā, yo cāyaṃ mantejjhāpeti;
yo ca mantāṃ adhiyatī”ti.

Tattha **sabbamidaṃ carimaṃ katanti** yaṃ amhehi tīhi janehi kataṃ, sabbāṃ idaṃ kiccaṃ lāmaṃ nimmariyādaṃ adhammikaṃ. Evaṃ attano corabhāvaṃ tesaṃca mantesu agāraṃ garahitvā puna itare dveyeva garahanto “**ubho dhammaṃ na passare**”ti-ādimāha. Tattha **ubhoti** ime dvepi janā garukārārahaṃ porāṇakadhammaṃ na passantī, tato dhammapakatito cutā. Dhammo hi paṭhamu-ppattivāsena pakati nāma. Vuttampi cetā-

“Dhammo have pāturahosi pubbe;
pacchā adhammo udapādi loke”ti. (jā. 1.11.28);

Yo cāyanti yo ca ayaṃ nīcāsane nisīditvā mante ajjhāpeti, yo ca ucce āsane nisīditvā adhiyatīti.

Taṃ sutvā brāhmaṇo dutiyaṃ gāthamāha-

34. “Sālīnaṃ odanaṃ bhuñje, suciṃ maṃsūpasecanaṃ;
tasmā etaṃ na sevāmi, dhammaṃ isihi sevitan”ti.

Tassattho- ahañhi bho imassa rañño santakaṃ sālīnaṃ odanaṃ **suciṃ** paṇḍaraṃ nānappakārāya maṃsavikatiyā sittaṃ **maṃsūpasecanaṃ** bhuñjāmi, tasmā udare baddho hutvā etaṃ esitaguṇehi isihi sevitaṃ dhammaṃ na sevāmi.

Taṃ sutvā itaro dve gāthā abhāsi-

35. “Paribbaja mahā loko, pacantaññepi pāṇino;

mā taṃ adhammo ācarito, asmā kumbhamivābhidā.

36. “Dhiratthu (3.0028) taṃ yasalābhaṃ, dhanalābhañca brāhmaṇa;

yā vutti vinipātena, adhammacaraṇena vā”ti.

Tattha **paribbajāti** ito aññattha gaccha. **Mahāti** ayaṃ loko nāma mahā. **Pacanta-**

ññepi pāṇinoti imasmim̐ jambudīpe aññepi pāṇino pacanti, nāyameveko rājā. **Asmā**

kumbhamivābhidāti pāsāṇo ghaṭaṃ viya. Idaṃ vuttaṃ hoti- yaṃ tvaṃ aññattha

agantvā idha vasanto adhammaṃ ācarasi, so adhammo evaṃ ācarito pāsāṇo

ghaṭaṃ viya mā taṃ bhindi.

“**Dhiratthū**”ti gāthāya ayaṃ saṅkhepattho- brāhmaṇa yo esa evaṃ tava yasa-

lābho ca dhanalābho ca dhiratthu, taṃ garahāma mayaṃ. Kasmā? Yasmā ayaṃ

tayā laddhalābho āyatim̐ apāyesu vinipātanahetunā sampati ca adhammacara-

ṇena jīvitavutti nāma hoti, yā cesā vutti iminā āyatim̐ vinipātena idha adhammaca-

raṇena vā nippajjati, kiṃ tāya, tena taṃ evaṃ vadāmīti.

Athassa dhammakathāya rājā pasīditvā “bho, purisa, kiṃjātikosī”ti pucchi.

“Caṇḍālo ahaṃ, devā”ti. Bho “sace tvaṃ jātisampanno abhavisssa, rajjaṃ te ahaṃ

adassaṃ, ito paṭṭhāya pana ahaṃ divā rājā bhavissāmi, tvaṃ rattim̐ rājā hohī”ti

attano kaṇṭhe piḷandhanaṃ pupphadāmaṃ tassa gīvāyaṃ piḷandhāpetvā taṃ

nagaraguttikaṃ akāsi. Ayaṃ nagaraguttikānaṃ kaṇṭhe rattapupphadāmapiḷandha-

navamaṃso. Tato paṭṭhāya pana rājā tassovāde ṭhatvā ācariye gāravaṃ karitvā nice

āsane nisinno mante uggaṇhīti.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakam̐ samodhānesi “tadā rājā

ānando ahosi, caṇḍālaputto pana ahameva ahosin”ti.

Chavajātakavaṇṇanā navamā.

[310] 10. Seyyajātakavaṇṇanā

Sasamuddapariyāyanti (3.0029) idaṃ satthā jetavane viharanto ukkaṇṭhita-

bhikkhuṃ ārabha kathesi. So hi sāvattiyaṃ piṇḍāya caranto ekaṃ abhirūpaṃ

alaṅkatapaṭiyattaṃ itthim̐ disvā ukkaṇṭhito sāsane nābhiraṃsi. Atha bhikkhū bhaga-

vato ārocesuṃ. So bhagavatā “saccaṃ kira tvaṃ bhikkhu ukkaṇṭhitosī”ti puṭṭho

“saccaṃ, bhante”ti vatvā “ko taṃ ukkaṇṭhāpesi”ti vutte tamatthaṃ ārocesi. Satthā

“kasmā tvaṃ evarūpe niyyānikasāsane pabbajitvā ukkaṇṭhitosi, pubbe paṇḍitā

purohitaṭṭhānaṃ labhantāpi taṃ paṭikkhipitvā pabbajimsū”ti vatvā atitaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto purohitassa brāhma-

ṇiyā kucchimhi paṭisandhim̐ gaṇhitvā rañño puttena saddhim̐ ekadivase vijāyi.

Rājā “atthi nu kho koci me puttena saddhim̐ ekadivase jāto”ti amacce pucchi.

“Atthi, mahārāja, purohitassa putto”ti. Rājā taṃ āharāpetvā dhātinaṃ datvā

puttena saddhim̐ ekatova paṭijaggāpesi. Ubhinnaṃ ābharaṇāni ceva pānabhojanā-

dīni ca ekasadisāneva ahesuṃ. Te vayappattā

ekatova takkasilaṃ gantvā sabbasippāni uggaṇhitvā āgamaṃsu. Rājā puttassa oparajjaṃ adāsi, mahāyaso ahosi. Tato paṭṭhāya bodhisatto rājaputtena saddhiṃ ekatova khādanti pivati sayati, aññamaññaṃ vissāso thiro ahosi.

Aparabhāge rājaputto pitu accayena rajje patitṭhāya mahāsampattiṃ anubhavi. Bodhisatto cintesi “mayhaṃ sahāyo rajjamanusāsati, sallakkhitakkaṇḍeyeva kho pana mayhaṃ purohitaṭṭhānaṃ dassati, kiṃ me gharāvāsena, pabbajitvā viveka-manubrūhessāmi”ti? So mātāpitaro vanditvā pabbajjaṃ anujānāpetvā mahāsampattiṃ chaḍḍetvā ekakova nikkhamitvā himavantaṃ pavisitvā manorame bhūmi-bhāge paṇṇasālaṃ māpetvā isipabbajjaṃ pabbajitvā abhiññā ca samāpattiyo ca nibbattetvā jhānakīlaṃ kīlanto vihāsi. Tadā rājā taṃ anussaritvā “mayhaṃ sahāyo na paññāyati, kahaṃ so”ti pucchi. Amaccā tassa pabbajitabhāvaṃ ārocetvā “ramaṇīye kira vanasaṇḍe vasati”ti āhaṃsu. Rājā tassa vasanokāsaṃ (3.0030) pucchitvā seyyaṃ nāma amaccaṃ “gaccha sahāyaṃ me gahetvā ehi, purohitaṭṭhānamassa dassāmi”ti āha. So “sādhū”ti paṭissuṇitvā bārāṇasito nikkhamitvā anupubbena paccantagāmaṃ patvā tattha khandhāvāraṃ ṭhapetvā vanacarakehi saddhiṃ bodhisattassa vasanokāsaṃ gantvā bodhisattaṃ paṇṇasāladvāre suvaṇṇapaṭimaṃ viya nisinnaṃ disvā vanditvā ekamantaṃ nisīditvā katapaṭisanthāro “bhante, rājā tuyhaṃ purohitaṭṭhānaṃ dātukāmo, āgamaṃ te icchatī”ti āha.

Bodhisatto “tiṭṭhatu purohitaṭṭhānaṃ, ahaṃ sakalaṃ kāsikosalajambudīparajjaṃ cakkavattisirimeva vā labhantopi na gacchissāmi, na hi paṇḍitā sakīṃ jahitakilese puna gaṇhanti, sakīṃ jahitañhi niṭṭhubhakheḷasadiṣaṃ hotī”ti vatvā imā gāthā abhāsi-

37. “Sasamuddapariyāyaṃ, mahiṃ sāgarakuṇḍalaṃ;
na icche saha nindāya, evaṃ seyya vijānāhi.

38. “Dhiratthu taṃ yasalābhaṃ, dhanalābhañca brāhmaṇa;
yā vutti vinipātena, adhammacaraṇena vā.

39. “Api ce pattamādāya, anagāro paribbaje;
sāyeva jīvikā seyyo, yā cādhammena esanā.

40. “Api ce pattamādāya, anagāro paribbaje;
aññaṃ ahimsayaṃ loke, api rajjena taṃ varan”ti.

Tattha **sasamuddapariyāyanti** pariyāyo vuccati parivāro, samuddaṃ parivāretvā ṭhitena cakkavālapabbatena saddhiṃ, samuddasaṅkhātena vā parivārena saddhinti attho. **Sāgarakuṇḍalanti** sāgaramajjhe dīpavasena ṭhitattā tassa kuṇḍalabhūtanti attho. **Nindāyāti** jhānasukhasampannaṃ pabbajjaṃ chaḍḍetvā issariyaṃ gaṇhīti imāya nindāya. **Seyyāti** taṃ nāmenālapati. **Vijānāhīti** dhammaṃ vijānāhi. **Yā vutti vinipātenāti** yā purohitaṭṭhānavasena laddhā yasalābhadhanalābhavutti jhānasukhato attavinipātanasaṅkhātena vinipātena ito gantvā issariyamadama-ttassa adhammacaraṇena vā hoti, taṃ vuttiṃ dhiratthu.

Pattamādāyāti (3.0031) bhikkhābhājanaṃ gahetvā. **Anagāro**ti api ahaṃ agāra-virahito parakulesu careyyaṃ. **Sāyeva jīvikāti** sā eva me jīvikā seyyo varatarā. **Yā cādhammena esanāti** yā ca adhammena esanā. Idaṃ vuttaṃ hoti- yā adhammena esanā, tato esāva jīvikā sundaratarāti. **Ahimsayanti** aviheṭhento. **Api rajje-**

nāti evaṃ paraṃ aviheṭṭhento kapālahatthassa mama jīvikakappaṇaṃ rajjenāpi varam uttamanti.

Iti so punappaṇaṃ yācantampi taṃ paṭikkhipi. Seyyopi tassa maṇaṃ alabhitvā taṃ vanditvā gantvā tassa anāgamanabhāvaṃ rañño ārocesi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātaṃ samodhānesi, saccapariyosāne ukkaṇṭhitabhikkhu sotāpattiphale patiṭṭhahi, aparepi bahū sotāpattiphalādīni sacchikariṃsu.

Tadā rājā ānando ahosi, seyyo sārīputto, purohitaputto pana ahameva ahosinti.

Seyyajātakavaṇṇanā dasamā.

Kāliṅgavaggo paṭhamo.

2. Pucimandavaggo

[311] 1. Pucimandajātakavaṇṇanā

Uṭṭhehi corāti idaṃ satthā veḷuvane viharanto āyasmantaṃ mahāmogallānaṃ ārabha kathesi. There kira rājagahaṃ upanissāya arañṇakuṭikāya viharante eko coro nagaradvāragāme ekasmiṃ gehe sandhiṃ chinditvā hatthasāraṃ ādāya palāyitvā therassa kuṭipariveṇaṃ pavisitvā “idha mayhaṃ ārakkho bhavissatī”ti therassa paṇṇasālāya pamukhe nipajji. Thero tassa pamukhe sayitabhāvaṃ ṇatvā tasmīṃ āsaṅkaṃ katvā “corasaṃsaggo nāma na vaṭṭatī”ti nikkhamitvā “mā idha sayī”ti nīhari. So coro tato nikkhamitvā padaṃ mohetvā (3.0032) palāyi. Manussā ukkaṃ ādāya corassa padānusārena tattha āgantvā tassa āgataṭṭhānaṭṭhitatṭhānanisinnatṭhānasayitattṭhānādīni disvā “coro ito āgato, idha ṭhito, idha nisinno, iminā ṭhānena apagato, na diṭṭho no”ti ito cito ca pakkhanditvā adisvāva paṭigatā. Punadivase thero pubbaṇhasamayaṃ rājagahe piṇḍāya caritvā piṇḍapā-tapaṭikkanto veḷuvanaṃ gantvā taṃ pavattiṃ satthu ārocesi. Satthā “na kho, moggallāna, tvaññeva āsaṅkitabbayuttakaṃ āsaṅki, porāṇakapaṇḍitāpi āsaṅkiṃ-sū”ti vatvā therena yācito atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto nagarassa susānavane nimbarukkhadevatā hutvā nibbatti. Athekadivasaṃ nagaradvāragāme katakammacoro taṃ susānavanaṃ pāvisi. Tadā ca pana tattha nimbo ca assattho cāti dve jeṭṭhakarukkhā. Coro nimbarukkhamūle bhaṇḍikaṃ ṭhapetvā nipajji. Tasmīṃ pana kāle core gahetvā nimbasūle uttāsenti. Atha sā devatā cintesi “sace manussā āgantvā imaṃ coraṃ gaṇhissanti, imasseva nimbarukkhassa sākhaṃ chinditvā sūlaṃ katvā etaṃ uttāsessanti, evaṃ sante rukkho nassissati, handa naṃ ito nīharissāmī”ti. Sā tena saddhiṃ sallapantī paṭhamaṃ gāthamāha-

41. “Uṭṭhehi cora kiṃ sesi, ko attho supanena te;

mā taṃ gaheṣuṃ rājāno, gāme kibbisakārakan”ti.

Tattha **rājānoti** rājapurise sandhāya vuttaṃ. **Kibbisakārakanti** dāruṇasāhasika-
corakammakārakaṃ.

Iti naṃ vatvā “yāva taṃ rājapurisā na gaṇhanti, tāva aññattha gacchā”ti bhāyā-
petvā palāpesi. Tasmim̐ palāte assatthadevatā dutiyaṃ gāthamāha-

42. “Yaṃ nu coraṃ gaheṣanti, gāme kibbisakārakaṃ;
kiṃ tattha pucimandassa, vane jātassa tiṭṭhato”ti.

Tattha (3.0033) **vane jātassa tiṭṭhatoti** nimbo vane jāto ceva ṭhito ca. Devatā
pana tattha nibbattatā rukkhasamudācāreṇeva samudācari.

Taṃ sutvā nimbadevatā tatiyaṃ gāthamāha-

43. “Na tvaṃ assattha jānāsi, mama corassa cantaraṃ;
coraṃ gaheṭvā rājāno, gāme kibbisakārakaṃ;
appenti nimbāsūlasmim̐, tasmim̐ me saṅkate mano”ti.

Tattha **assatthāti** purimanayeneva tasmim̐ nibbattadevataṃ samudācarati.
Mama corassa cantaranti mama ca corassa ca ekato avasanakāraṇaṃ. **Appenti**
nimbāsūlasminti imasmim̐ kāle rājāno coraṃ nimbāsūle āvuṇanti. **Tasmim̐ me**
saṅkate manoti tasmim̐ kāraṇe mama cittaṃ saṅkati. Sace hi imaṃ sūle āvuṇi-
ssanti, vimānaṃ me nassissati, atha sākhāya olambessanti, vimāne me kuṇapa-
gandho bhavissati, tenāhaṃ etaṃ palāpesinti attho.

Evaṃ tāsāṃ devatānaṃ aññamaññaṃ sallapantānaññaṃ bhaṇḍasāmikā ukkā-
hatthā padānusāreṇa āgantvā corassa sayitaṭṭhānaṃ disvā “ambho idāreva coro
uṭṭhāya palāto, na laddho no coro, sace labhissāma, imasseva naṃ nimbassa sūle
vā āvuṇitvā sākhāya vā olambetvā gamissāmā”ti vatvā ito cito ca pakkhanditvā
coraṃ adisvāva gatā.

Tesaṃ vacanaṃ sutvā assatthadevatā catutthaṃ gāthamāha-

44. “Saṅkeyya saṅkitabbāni, rakkheyyānāgataṃ bhayaṃ;
anāgatabhayā dhīro, ubho loke avekkhati”ti.

Tattha **rakkheyyānāgataṃ bhayanti** dve anāgatabhayāni diṭṭhadhammikañceva
samparāyikañcāti. Tesu pāpamitte parivajjento diṭṭhadhammikaṃ rakkhati, tiṇi
duccaritāni parivajjento samparāyikaṃ rakkhati. **Anāgatabhayāti** anāgatabhayahe-
tutaṃ bhayaṃ bhāyamāno **dhīro** paṇḍito puriso pāpamittasaṃsaggaṃ na karoti,
tihipi dvārehi duccaritaṃ na carati. **Ubho loketi** (3.0034) evaṃ bhāyanto hesa idha-
lokaparalokasaṅkhāte ubho loke avekkhati oloketi, olokayamāno idhalokabha-
yena pāpamitte vivajjeti, paralokabhayena pāpaṃ na karotīti.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi- “tadā assattha-
devatā ānando ahosi, nimbadevatā pana ahameva ahosin”ti.

Pucimandajātakavaṇṇanā paṭhamā.

[312] 2. Kassapamandiyajātakavaṇṇanā

Api kassapa mandiyāti idaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ mahallaka-

bhikkhuṃ ārabba kathesi. Sāvattiyaṃ kireko kulaputto kāmesu ādīnavaṃ disvā satthu santike pabbajitvā kammaṭṭhāne anuyutto na cirasseva arahattaṃ pāpuṇi. Tassa aparabhāge mātā kālamakāsi. So mātu accayena pitarañca kaniṭṭhabhātarañca pabbājetvā jetavane vasitvā vassūpanāyikasamaye cīvarapaccayassa sula-bhataṃ sutvā ekaṃ gāmakāvāsaṃ gantvā tayopi tattheva vassaṃ upagantvā vutthavassā jetavanameva āgamaṃsu. Daharabhikkhu jetavanassa āsanna-ṭṭhāne “sāmaṇera tvaṃ theravaṃ vissāmetvā āneyyāsi, ahaṃ puretaraṃ gantvā pariveṇaṃ paṭijaggissāmi”ti jetavanaṃ pāvīsi. Mahallakatthero saṅikaṃ āgacchati. Sāmaṇero punappunaṃ sīsena uppīlento viya “gaccha, bhante, gaccha, bhante”ti taṃ balakkārena neti. Thero “tvaṃ maṃ attano vasaṃ ānesi”ti puna nivattitvā koṭito paṭṭhāya āgacchati. Tesavaṃ evaṃ aññamaññaṃ kalahaṃ karontānaññeva sūriyo atthaṅgato, andhakāro jāto.

Itaropi pariveṇaṃ sammajjitvā udakaṃ upaṭṭhapetvā tesavaṃ āgamaṃ apa-ssanto ukkaṃ gahetvā paccuggamaṃ katvā te āgacchante disvā “kiṃ cirāyitthā”-ti pucchi. Mahallako taṃ kāraṇaṃ kathesi. So te dvepi vissāmetvā saṅikaṃ ānesi. Taṃ divasaṃ buddhupaṭṭhānassa okāsaṃ na labhi. Atha naṃ dutiyadivase buddhupaṭṭhānaṃ āgantvā vanditvā nisinnaṃ satthā “kadā āgatosi”ti pucchi. “Hiyyo, bhante”ti. “Hiyyo āgantvā ajja buddhupaṭṭhānaṃ (3.0035) karosi”ti? So “āma, bhante”ti vatvā taṃ kāraṇaṃ ācikkhi. Satthā mahallakaṃ garahitvā “na esa idāneva evarūpaṃ kammaṃ karoti, pubbepi akāsi. Idāni pana tena tvaṃ kilamito, pubbepi paṇḍite kilamesi”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto kāsinigame brāhmaṇakule nibbatti. Tassa vayappattakāle mātā kālamakāsi. So mātu sarīrakiccaṃ katvā māsaddhamāśaccayena ghare vijjamānaṃ dhaṇaṃ dānaṃ datvā pitarañca kaniṭṭhabhātarañca gahetvā himavantapadese devadattiyaṃ vakkalaṃ gahetvā isipabbajjaṃ pabbajitvā uñchācariyāya vanamūlaphalāphalehi yāpento ramaṇīye vanasaṅḍe vasi. Himavante pana vassakāle acchinnadhāre deve vassante na sakkā hoti kandamūlaṃ khaṇitum, phalāni ca paṇṇāni ca patanti. Tāpasā yebhu-yyena himavantato nikkhamitvā manussapathe vasanti. Tadā bodhisatto pitarañca kaniṭṭhabhātarañca gahetvā manussapathe vasitvā puna himavante pupphitaphalite te ubhopi gahetvā himavante attano assamapadaṃ āgacchanto assamassāvidūre sūriye atthaṅgate “tumhe saṅikaṃ āgaccheyyātha, ahaṃ purato gantvā assamaṃ paṭijaggissāmi”ti vatvā te ohāya gato. Khuddakatāpaso pitarā saddhiṃ saṅikaṃ gacchanto taṃ kaṭippadese sīsena uppīlento viya gaccha gacchāti taṃ balakkārena neti. Mahallako “tvaṃ maṃ attano ruciyā ānesi”ti paṭini-vattitvā koṭito paṭṭhāya āgacchati. Evaṃ tesavaṃ kalahaṃ karontānaññeva andha-kāro ahoṣi.

Bodhisattopi paṇṇasālaṃ sammajjitvā udakaṃ upaṭṭhapetvā ukkamādāya paṭi-pathaṃ āgacchanto te disvā “ettakaṃ kālaṃ kiṃ karitthā”ti āha. Khuddakatāpaso pitarā katakāraṇaṃ kathesi. Bodhisatto ubhopi te saṅikaṃ netvā parikkhāraṃ paṭisāmetvā pitaraṃ nhāpetvā pādadhovanapiṭṭhisambāhanādīni katvā aṅgāraka-pallaṃ upaṭṭhapetvā paṭippassaddhakilamathaṃ pitaraṃ upanisīditvā “tāta, taru-

ṇadārakā nāma mattikābhājanasadisā muhuttaneva bhijjanti, sakiṃ bhinnakālato paṭṭhāya puna na sakkā honti ghaṭetuṃ, te akkosantāpi paribhāsantāpi mahalla-kehi adhivāsetabbā”ti vatvā pitaraṃ ovaḍanto imā gāthā abhāsi-

45. “Api (3.0036) kassapa mandiyā, yuvā sapati hanti vā;

sabbaṃ taṃ khamate dhīro, paṇḍito taṃ titikkhati.

46. “Sacepi santo vivadanti, khippaṃ santiyare puna;

bālā pattāva bhijjanti, na te samathamajjhagū.

47. “Ete bhiyyo samāyanti, sandhi tesaṃ na jīrati;

yo cādhipannaṃ jānāti, yo ca jānāti desanaṃ.

48. “Eso hi uttaritaro, bhāravaho dhuraddharo;

yo paresādhipannānaṃ, sayaṃ sandhātumarahatī”ti.

Tattha **kassapāti** pitaraṃ nāmenālapati. **Mandiyāti** mandībhāvena taruṇatāya.

Yuvā sapati hanti vāti taruṇadārako akkosatipi paharatipi. **Dhīroti** dhikkatapāpo, dhī vā vuccati paññā, tāya samannāgatotipi attho. Itaraṃ pana imasseva vevacanaṃ. Ubhayenāpi sabbaṃ taṃ bāladārakehi kataṃ aparādhaṃ mahallako dhīro paṇḍito sahati titikkhatīti dasseti.

Sandhiyareti puna mittabhāvena sandhiyanti ghaṭiyanti. **Bālā pattāvāti** bālakā pana mattikāpattāva bhijjanti. **Na te samathamajjhagūti** te bālakā appamattakampi vivādaṃ katvā verūpasamanaṃ na vindanti nādhigacchanti. **Ete bhiyyoti** ete dve janā bhinnāpi puna samāgacchanti. **Sandhīti** mittasandhi. **Tesanti** tesaññeva dvinnaṃ sandhi na jīrati. **Yo cādhipannanti** yo ca attanā adhipannaṃ atikkantaṃ aññasmiṃ katadosaṃ jānāti. **Desananti** yo ca tena attano dosaṃ jānanta desitaṃ accayadesanaṃ paṭiggaṇhituṃ jānāti.

Yo paresādhipannānanti yo paresaṃ adhipannānaṃ dosena abhibhūtānaṃ aparādhakāraṇānaṃ. **Sayaṃ sandhātumarahatīti** tesu akhamāpenthesupi “ehi, bhadrakumhā, uddesaṃ gaṇha, aṭṭhakathaṃ suṇa, bhāvanamanuyuñja, kasmā paribāhiro hosī”ti evaṃ sayaṃ sandhātuṃ arahati mittabhāvaṃ ghaṭeti, eso eva-rūpo mettāvihārī uttaritaro mittabhārassa mittadhurassa ca vahanato “**bhāravaho**”ti “**dhuraddharo**”ti ca saṅkhaṃ gacchatīti.

Evaṃ (3.0037) bodhisatto pitu ovādaṃ adāsi, sopi tato pabhuti danto ahosi sudanto.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi- “tadā pitā tāpaso mahallako ahosi, khuddakatāpaso sāmaṇero, pitu ovādadāyako pana aha-meva ahosin”ti.

Kassapamandiyajātakavaṇṇanā dutiyā.

[313] 3. Khantivādijātakavaṇṇanā

Yo te hatthe ca pāde cāti idaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ kodhana-bhikkhuṃ ārabha kathesi. Vatthu heṭṭhā kathitameva. Satthā pana taṃ bhikkhuṃ “kasmā, tvaṃ bhikkhu, akkodhanassa buddhassa sāsane pabbajitvā kodhaṃ karosi, porāṇakapaṇḍitā sarīre pahārasahassee patante hatthapādakaṇṇanāsāsu chijjamānāsu parassa kodhaṃ na kariṃsū”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ kalābu nāma rājā rajjaṃ kāresi. Tadā bodhisatto asitikoṭivibhave brāhmaṇakule nibbattitvā kuṇḍalakumāro nāma māṇavo hutvā vayappatto takkasilāṃ gantvā sabbasippāni uggaṇhitvā kuṭumbaṃ saṅṭhapetvā mātāpitūnaṃ accayena dhanarāsīṃ oloketvā “imaṃ dhanaṃ uppādetvā mama ñātakā aggahetvāva gatā, mayā panetaṃ gahetvā gantuṃ vaṭṭatī”ti sabbaṃ dhanaṃ viceyyadānavasena yo yaṃ āharati, tassa taṃ datvā himavantaṃ pavisitvā pabbajitvā phalā-

phalena yāpento ciram vasiṭvā loṇambilasevanatthāya manussapatham āgantvā anupubbena bārāṇasiṃ patvā rājuyyāne vasiṭvā punadivase nagare bhikkhāya caranto senāpatissa nivāsanadvāram sampāpuṇi. Senāpati tassa iriyāpathesu pasīditvā gharam paveṭtvā attano paṭiyāditabhōjanam bhōjetvā paṭiñnam gahetvā tattheva rājuyyāne vasāpesi.

Athekadivasam (3.0038) kalāburājā surāmadamatto chekanāṭakaparivuto mahāntena yasena uyyānam gantvā maṅgalasilāpaṭṭe sayanam attharāpetvā ekissā piyamanāpāya itthiyā aṅke sayi. Gītavāditanaccesu chekā nāṭakitthiyo gītādīni payojesum, sakkassa devaraṅṅo viya mahāsampatti ahosi, rājā niddam okkami. Atha tā itthiyo “yassatthāya mayam gītādīni payojayāma, so niddam upagato, kiṃ no gītādīhi”ti viṇādīni tūriyāni tattha tattheva chaḍḍetvā uyyānam pakkantā pupphaphalapallavādīhi palobhiyamānā uyyāne abhiramiṃsu. Tadā bodhisatto tasmim uyyāne supupphitasālamūle pabbajjāsukhena vītināmento mattavaravāraṇo viya nisinno hoti. Atha tā itthiyo uyyāne caramānā tam disvā “etha, ayyāyo, etasmim rukkhāmūle pabbajito nisinno, yāva rājā na pabujjhati, tāvassa santike kiñci suṇamānā nisīdissāmā”ti gantvā vanditvā parivāretvā nisinnā “amhākam kathetabbayuttakam kiñci kathethā”ti vadiṃsu. Bodhisatto tāsam dhammam kathesi. Atha sā itthi aṅkam cāletvā rājānam pabodhesi. Rājā pabuddho tā apassanto “kham gatā vasaliyo”ti āha. Etā, mahārāja, gantvā ekaṃ tāpasam parivāretvā nisīdiṃsūti. Rājā kupito khaggaṃ gahetvā “sikkhāpessāmi nam kūṭajaṭṭin”ti vegena agamāsi.

Atha tā itthiyo rājānam kuddham āgacchantam disvā tāsū vallabhatarā gantvā raṅṅo hatthā asim gahetvā rājānam vūpasamesum. So āgantvā bodhisattassa santike ṭhatvā “kiṃvādī tvam, samaṇā”ti pucchi. “Khantivādī, mahārāja”ti. “Kā esā khanti nāmā”ti? “Akkosantesu paribhāsantesu paharantesu akujjhanabhāvo”ti. Rājā “passissāmi dāni te khantiyā atthibhāvan”ti coraghātakam pakkosāpesi. So attano cārittina pharasuṅca kaṅṭhakakasaṅca ādāya kāsāyanivasano rattamālā-dharo āgantvā rājānam vanditvā “kiṃ karomi, devā”ti āha. Imaṃ coram duṭṭhatāpasam gahetvā ākaḍḍhitvā bhūmiyam pātetvā kaṅṭhakakasam gahetvā purato ca pacchato ca ubhosu passesu cāti catūsūpi passesu dvepahārasahassamassa dehīti. So tathā akāsi (3.0039). Bodhisattassa chavi bhijji. Cammam bhijji, mamsam chijji, lohitaṃ paggharati.

Puna rājā “kiṃvādī tvam bhikkhū”ti āha. “Khantivādī, mahārāja”. “Tvam pana mayham cammantare khanti”ti maṅṅasi, natthi mayham cammantare khanti, tayā pana daṭṭhum asakkuṇeyye hadayabbhantare mama khanti patiṭṭhitā. “Mahārāja”ti. Puna coraghātako “kiṃ karomi”ti pucchi. “Imassa kūṭajaṭṭilassa ubho hatthe chindā”ti. So pharasum gahetvā gaṇḍiyam ṭhapetvā hatthe chindī. Atha nam “pāde chindā”ti āha, pādepī chindī. Hatthapādakoṭṭhi ghaṭachiddehi lākhāraso viya lohitaṃ paggharati. Puna rājā “kiṃvādīsī”ti pucchi. “Khantivādī, mahārāja”. “Tvam pana mayham hatthapādakoṭṭisu ‘khanti atthi’ti maṅṅasi, natthesā ettha, mayham khanti gambhīraṭṭhāne patiṭṭhitā”ti. So “kaṅṅanāsamassa chindā”ti āha. Itaro kaṅṅanāsam chindī, sakalasarīre lohitaṃ ahosi. Puna nam “kiṃvādī nāma

tvan”ti pucchi. “Mahārāja, khantivādī nāma”. “Mā kho pana tvaṃ ‘kaṇṇanāsikakoṭṭisu patitṭhitā khanti’ti maññasi, mama khanti gambhīre hadayabbhantare patitṭhitā”-ti. Rājā “kūṭajaṭila tava khantiṃ tvameva ukkhipitvā nisīdā”ti bodhisattassa hadayaṃ pādena paharivā pakkāmi.

Tasmiṃ gate senāpati bodhisattassa sarīrato lohitaṃ puñchitvā hatthapādakaṇṇanāsakoṭṭiyo sāṭakakaṇṇe katvā bodhisattaṃ saṅikaṃ nisīdāpetvā vanditvā ekamantaṃ nisīditvā “sace, bhante, tumhe kujjhitukāmā, tumhesu katāparādhassa rañño va kujjheyātha, mā aññesan”ti yācanto paṭhamaṃ gāthamāha-

49. “Yo te hatthe ca pāde ca, kaṇṇanāsañca chedayi;
tassa kujjha mahāvīra, mā raṭṭhaṃ vinasā idan”ti.

Tattha **mahāvīrā**ti mahāvīriya. **Mā raṭṭhaṃ vinasā idanti** idaṃ niraparādhamaṃ kāsiratṭhaṃ mā vināsehi.

Taṃ sutvā bodhisatto dutiyaṃ gāthamāha-

50. “Yo me hatthe ca pāde ca, kaṇṇanāsañca chedayi;
ciraṃ jīvatu so rājā, na hi kujjhanti mādisā”ti.

Tattha (3.0040) **mādisā**ti mama sadisā khantibalena samannāgatā paṇḍitā “ayaṃ maṃ akkosi paribhāsi pahari, chindi bhindī”ti taṃ na kujjhanti.

Rañño uyyānā nikkhamantassa bodhisattassa cakkhupathaṃ vijahanakāleyeva ayaṃ catunahutādhikā dviyojanasatasahassabahalā mahāpathavī khalibaddhasāṭako viya phalitā, avīcīto jālā nikkhamitvā rājānaṃ kuladattiyena rattakambalena pārūpantī viya gaṇhi. So uyyānadvāreyeva pathaviṃ pavisitvā avīcimahāniraye patitṭhahi. Bodhisattopi taṃ divasameva kālamakāsi. Rājaparisā ca nāgarā ca gandhamālādhūmahatthā āgantvā bodhisattassa sarīrakiccaṃ akaṃsu. Keci panāhu “bodhisatto puna himavantameva gato”ti, taṃ abhūtaṃ.

51. “Ahū atītamaddhānaṃ, samaṇo khantidīpano;
taṃ khantiyāyeva ṭhitā, kāsirājā achedayi.

52. “Tassa kammapharusassa, vipāko kaṭuko ahu;
yaṃ kāsirājā vedesi, nirayamhi samappito”ti.-

Imā dve abhisambuddhagāthā.

Tattha **atītamaddhānanti** atīte addhāne. **Khantidīpanoti** adhivāsanakhantisamvaṇṇano. **Achedayīti** mārāpesi. Ekacce pana “bodhisattassa puna hatthapādakaṇṇanāsā ghaṭitā”ti vadanti, tampi abhūtameva. **Samappitoti** patitṭhito.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātaṃ samodhānesi, saccapariyosāne kodhano bhikkhu anāgāmiphale patitṭhahi, aññe bahū sotāpattiphalādīni pāpuṇiṃsu.

Tadā kalāburājā devadatto ahosi, senāpati sārīputto, khantivādī tāpaso pana ahameva ahosinti.

Khantivādijātakavaṇṇanā tatiyā.

[314] 4. Lohakumbhijātakavaṇṇanā

Dujjīvitamajīvimhāti (3.0041) idaṃ satthā jetavane viharanto kosalarājānaṃ ārabha kathesi. Tadā kira kosalarājā rattibhāge catunnaṃ nerayikasattānaṃ saddaṃ suṇi. Eko **du**-kārameva bhaṇi, eko **sa**-kāraṃ, eko **na**-kāraṃ, eko **so**-kāra-mevāti. Te kira atītabhave sāvattiyāmyeva pārādārikā rājaputtā ahesuṃ. Te paresaṃ rakkhitagopitamātugāmesu aparajjhivā cittakeḷiṃ kiḷantā bahuṃ pāpa-kammaṃ katvā maraṇacakkena chinnā sāvattisāmante catūsu lohakumbhīsu nibbattā saṭṭhi vassasahassāni tattha paccitvā uggatā lohakumbhimukhavaṭṭiṃ disvā “kadā nu kho imamhā dukkhā muccissāmā”ti cattāropi mahantena saddena anupaṭipāṭiyā viraviṃsu. Rājā tesā saddaṃ sutvā maraṇabhayatajjito nisinnakova aruṇaṃ uṭṭhāpesi.

Aruṇuggamanavelāya brāhmaṇā āgantvā rājānaṃ sukhasayitaṃ pucchīṃsu. Rājā “kuto me ācariyā sukhasayitaṃ, ajjāhaṃ evarūpe cattāro bhīṃsanakasadde suṇin”ti. Brāhmaṇā hatthe vidhuniṃsu. “Kiṃ ācariyā”ti? “Sāhasikasaddā, mahārājā”ti. “Sapaṭikammā appaṭikammā”ti? “Kāmaṃ appaṭikammā, mayaṃ pana susikkhitā, mahārājā”ti. “Kiṃ katvā paṭibāhissathā”ti? “Mahārāja, paṭikammaṃ mahantaṃ na sakkā kātuṃ, mayaṃ pana sabbacatukkaṃ yaññaṃ yajitvā hāressāmā”ti. “Tena hi khippaṃ cattāro hatthī cattāro asse cattāro usabhe cattāro manusseti laṭukikasakuṇikā ādiṃ katvā cattāro cattāro pāṇe gahetvā sabbacatukkayaññaṃ yajitvā mama sotthibhāvaṃ karoṭhā”ti. “Sādhu, mahārājā”ti sampaṭicchitvā yenattho, taṃ gahetvā yaññāvāṭaṃ paccupaṭṭhapesuṃ, bahupāṇe thūṇūpanīte katvā ṭhapesuṃ. “Bahuṃ macchamaṃsaṃ khādissāma, bahuṃ dhanaṃ labhissāmā”ti ussāhappattā hutvā “idaṃ laddhuṃ vaṭṭati, idaṃ laddhuṃ vaṭṭati, devā”ti aparāparaṃ caranti.

Mallikā devī rājānaṃ upasaṅkamitvā “kiṃ nu kho, mahārāja, brāhmaṇā ativiya ussāhayantā vicaranti”ti pucchi. “Devi kiṃ tuyhiminā, tvaṃ attano yaseneva mattā pamattā, dukkhaṃ pana amhākameva na jānāsi”ti? “Kiṃ (3.0042), mahārājā”ti. “Devi, ahaṃ evarūpaṃ nāma asotabbaṃ suṇiṃ, tato imesaṃ saddānaṃ sutattā “kiṃ bhavissati”ti brāhmaṇe pucchīṃ, brāhmaṇā “tumhākaṃ mahārāja rajjassa vā bhogānaṃ vā jīvitassa vā antarāyo paññāyati, sabbacatukkena yaññaṃ yajitvā sotthibhāvaṃ karissāmā”ti vadiṃsu, te mayhaṃ vacanaṃ gahetvā yaññāvāṭaṃ katvā yena yenattho, tassa tassa kāraṇā āgacchanti”ti. “Kiṃ pana deva, imesaṃ saddānaṃ nipphattiṃ sadevake loke aggabrāhmaṇaṃ pucchitthā”ti? “Ko esa devī, sadevake loke aggabrāhmaṇo nāmā”ti? “Mahāgotamo sammāsambuddho”ti. “Devi, sammāsambuddho me na pucchito”ti? “Tena hi gantvā pucchathā”ti.

Rājā tassā vacanaṃ gahetvā bhuttapātarāso rathavaramāruyha jetavanaṃ gantvā satthāraṃ vanditvā pucchi “ahaṃ, bhante, rattibhāge cattāro sadde sutvā brāhmaṇe pucchīṃ, te ‘sabbacatukkayaññaṃ yajitvā sotthiṃ karissāmā’ti vatvā yaññāvāṭe kammaṃ karonti, tesā saddānaṃ sutattā mayhaṃ kiṃ bhavissati”ti. “Na kiñci, mahārāja, nerayikasattā dukkhamanubhavanta evaṃ viraviṃsu, na ime saddā idāni tayā eva sutā, porāṇakarājūhipi sutāyeva, tepi brāhmaṇe pucchitvā pasughātayaññaṃ kattukāmā hutvā paṇḍitānaṃ kathaṃ sutvā na kariṃsu,

paṇḍitā tesam saddānaṃ antaraṃ kathetvā mahājanaṃ vissajjāpetvā sotthima-
kaṃsū”ti vatvā tena yācito atitaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto aññatarasmiṃ kāsī-
gāme brāhmaṇakule nibbattitvā vayappatto kāmesu ādīnavaṃ disvā kāme
pahāya isipabbajjaṃ pabbajitvā abhiññā ca samāpattiyo ca uppādetvā jhānakīlaṃ
kīlanto himavante ramaṇīye vanasaṇḍe vasati. Tadā bārāṇasirājā catunnaṃ nera-
yikānaṃ imeva cattāro sadde sutvā bhītatasito imināva niyāmena brāhmaṇehi
“tiṇṇaṃ antarāyānaṃ aññataro bhavissati, sabbacattakkayaññaṃ taṃ vūpasame-
ssāmā”ti vutte sampaṭicchi. Purohito brāhmaṇehi saddhiṃ yaññāvāṭaṃ paccupa-
ṭṭhāpesi, mahājano thūṇūpanīto ahoṣi. Tadā bodhisatto mettābhāvanaṃ purecā-
rikaṃ katvā dibbacakkhunā lokaṃ olokento imaṃ kāraṇaṃ disvā “ajja, mayā
gantvaṃ vaṭṭati, mahājanassa sotthi (3.0043) bhavissati”ti iddhibalena vehāsaṃ
uppatitvā bārāṇasirañño uyyāne otarivā maṅgalasilāpaṭṭe kañcanarūpakaṃ viya-
nisīdi. Tadā purohitassa jeṭṭhantevāsiko ācariyaṃ upasaṅkamitvā “nanu, ācariya,
amhākaṃ vedesu paraṃ māretvā sotthikaraṇaṃ nāma natthi”ti āha. Purohito
“tvam rājadhanaṃ rakkhasi, bahuṃ macchamaṃsaṃ khādissāma, dhanaṃ labhi-
ssāma, tuṇhī hohi”ti taṃ paṭibāhi.

So “nāhaṃ ettha sahāyo bhavissāmī”ti nikkhamitvā rājuyyānaṃ gantvā bodhi-
sattaṃ disvā vanditvā katapaṭisanthāro ekamantaṃ nisīdi. Bodhisatto “kiṃ,
māṇava, rājā dhammena rajjaṃ kāreti”ti pucchi. “Bhante, rājā dhammena rajjaṃ
kāreti, rattibhāge pana cattāro sadde sutvā brāhmaṇe pucchi. Brāhmaṇā ‘sabbaca-
tukkayaññaṃ yajitvā sotthiṃ karissāmā”ti vadiṃsu. Rājā pasughātakammaṃ
katvā attano sotthiṃ kātukāmo mahājano thūṇūpanīto, “kiṃ nu kho, bhante, tumhā-
disānaṃ silavantānaṃ tesam saddānaṃ nipphattiṃ vatvā

mahājanaṃ maraṇamukhā mocetuṃ vaṭṭati”ti. “Māṇava, rājā amhe na jānāti, mayampi taṃ na jānāma, imesaṃ pana saddānaṃ nipphattiṃ jānāma, sace rājā amhe upasaṅkavitvā puccheyya, rājānaṃ nikkaṅkhaṃ katvā kathessāmā”ti. “Tena hi, bhante, muhuttaṃ idheva hotha, ahaṃ rājānaṃ ānessāmī”ti. “Sādhu, māṇavā”ti. So gantvā rañño tamatthaṃ ārocetvā rājānaṃ ānesi.

Atha rājā bodhisattaṃ vanditvā ekamantaṃ nisinno pucchi “saccaṃ kira tumhe mayā sutasaddānaṃ nipphattiṃ jānāthā”ti? “Āma, mahārājā”ti. “Kathetha, bhante”-ti. “Mahārāja, ete purimabhava paresaṃ rakkhitagopitesu dāresu cārittaṃ āpa-jjivā bārāṇasisāmante catūsu lohakumbhīsu nibbattā pakkuthite khāralohodake pheṇuddehakaṃ paccamānā tiṃsa vassasahassāni adho gantvā kumbhitalaṃ āhacca uddhaṃ ārohantā tiṃsavassasahasseneva kālena kumbhimukhaṃ disvā bahi oloketvā cattāro janā catasso gāthā paripuṇṇaṃ katvā vattukāmāpi tathā kātuṃ asakkontā ekekameva akkharaṃ vatvā puna lohakumbhīsuyeva nimuggā. Tesu **du**-kāraṃ vatvā nimuggasatto evaṃ vattukāmo ahosi-

53. ‘Dujjīvitamajīvimha (3.0044), ye sante na dadamhase;

vijjamānesu bhogesu, dīpaṃ nākamha attano’ti.-

Taṃ gāthaṃ paripuṇṇaṃ kātuṃ nāsakkhi”ti vatvā bodhisatto attano ñāṇena taṃ gāthaṃ paripuṇṇaṃ katvā kathesi. Sesāsupi eseva nayo.

Tesu **sa**-kāraṃ vatvā vattukāmassa ayaṃ gāthā-

54. “Saṭṭhi vassasahassāni, paripuṇṇāni sabbaso;

niraye paccamānānaṃ, kadā anto bhavissatī”ti.

Na-kāraṃ vatvā vattukāmassa ayaṃ gāthā-

55. “Natthi anto kuto anto, na anto paṭidissati;

tadā hi pakataṃ pāpaṃ, mama tuyhañca mārisā”ti.

So-kāraṃ vatvā vattukāmassa ayaṃ gāthā-

56. “Sohaṃ nūna ito gantvā, yoniṃ laddhāna mānusiṃ;

vadaññū sīlasampanno, kāhāmi kusalaṃ bahun”ti.

Tattha **dujjīvanti** tīṇi duccharitāni caranto dujjīvitaṃ lāmakajīvitaṃ jīvati nāma, sopi tadeva sandhāyāha “dujjīvitamajīvimhā”ti. **Ye sante na dadamhaseti** ye mayam deyyadhamme ca paṭiggāhake ca saṃvijjamāneyeva na dānaṃ dadimha. **Dīpaṃ nākamha attanoti** attano paṭiṭṭhaṃ na karimha. **Paripuṇṇānī** anūnāni anadhikāni. **Sabbasoti** sabbākārena. **Paccamānānanti** amhākaṃ imasmiṃ niraye paccamānānaṃ.

Natthi antoti “amhākaṃ asukakāle nāma mokkho bhavissatī”ti evaṃ kālapari-cchedo natthi. **Kuto antoti** kena kāraṇena anto paññāyissati. **Na antoti** antaṃ daṭṭhukāmānampi no dukkhassa anto na paṭidissati. **Tadā hi pakatanti** tasmiṃ kāle mārisā mama ca tuyhañca pakataṃ pāpaṃ pakatṭhaṃ kataṃ atibahumeva kataṃ. “Tathā hi pakatan”tipi pāṭho, tena kāraṇena kataṃ, yenassa anto daṭṭhuṃ na sakkāti attho. **Mārisāti** mayā sadisā, piyālapanametaṃ etesaṃ. **Nūnāti** (3.0045) ekaṃsatthe nipāto, so ahaṃ ito gantvā yoniṃ mānusiṃ laddhāna vadaññū sīlasampanno hutvā ekaṃseneva bahum kusalaṃ karissāmīti ayamettha attho.

Iti bodhisatto ekamekaṃ gāthaṃ vatvā “mahārāja, so nerayikasatto imaṃ

gātham paripuṇṇam katvā vattukāmo attano pāpassa mahantatāya tathā kathetuṃ nāsakkhi, iti so attano kammavipākaṃ anubhavanto viravi. Tumhākaṃ etassa saddassa savanapaccayā antarāyo nāma natthi, tumhe mā bhāyitthā”ti rājānaṃ saññāpesi. Rājā mahājanaṃ vissajjāpetvā suvaṇṇabheriṃ carāpetvā yaññāvāṭaṃ viddhaṃsāpesi. Bodhisatto mahājanassa sotthiṃ katvā katipāhaṃ vasitvā tattheva gantvā aparihīnajjhāno brahmaloke uppajji.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātaṃ samodhānesi- “tadā purohitassa jeṭṭhantevāsikamaṇavo sārīputto ahosi, tāpaso pana aha-meva ahosi”ti.

Lohakumbhijātakavaṇṇanā catutthā.

[315] 5. Sabbamaṃsalābhajātakavaṇṇanā

Pharusā vata te vācāti idaṃ satthā jetavane viharanto sārīputtattherena pītavirecanānaṃ dinnarasapiṇḍapātaṃ ārabha kathesi. Tadā kira jetavane ekacce bhikkhū snehavirecanaṃ pivimsu. Tesam rasapiṇḍapātena attho hoti, gilānupaṭṭhākā “rasabhattaṃ āharissāmā”ti sāvattiṃ pavisitvā odanikagharavīthiyaṃ piṇḍāya caritvāpi rasabhattaṃ alabhitvā nivattiṃsu. Thero divātaraṃ piṇḍāya pavisamāno te bhikkhū disvā “kiṃ, āvuso, atipageva nivattathā”ti pucchi. Te tamatthaṃ ārocesuṃ. Thero “tena hi ethā”ti te gahetvā tameva vīthiṃ agamāsi, manussā pūretvā rasabhattaṃ adaṃsu. Gilānupaṭṭhākā rasabhattaṃ āharitvā gilānānaṃ adaṃsu, te paribhuñjiṃsu. Athekadivasaṃ dhammasabhāyaṃ bhikkhū kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “āvuso, thero kira pītavirecanānaṃ upaṭṭhāke rasabhattaṃ alabhitvā nikkhamante gahetvā odanikagharavīthiyaṃ caritvā bahuṃ rasapiṇḍapātaṃ pesesi”ti. Satthā āgantvā (3.0046) “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, idāni sārīputtova maṃsaṃ labhi, pubbepi muduvācā piyavacanā vattuṃ chekā paṇḍitā labhiṃsū”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto seṭṭhiputto ahosi. Athekadivasaṃ eko migaluddako bahuṃ maṃsaṃ labhitvā yānakaṃ pūretvā “vikkiṇissāmī”ti nagaraṃ āgacchati. Tadā bārāṇasivāsikā cattāro seṭṭhiputtā nagarā nikkhamitvā ekasmiṃ maggasabhāgaṭṭhāne kiñci diṭṭhaṃ suttaṃ salla-pantā nisīdiṃsu. Etesu eko seṭṭhiputto taṃ maṃsayānakaṃ disvā “etaṃ luddakaṃ maṃsakhaṇḍaṃ āharāpemi”ti āha. “Gaccha āharāpehī”ti. So taṃ upasaṅkamtivā “are, luddaka, dehi me maṃsakhaṇḍaṃ”ti āha. Luddako “mārisa, paraṃ kiñci yācanta nāma piyavacanena bhavitabbaṃ, tayā kathitavācāya anucchavikaṃ maṃsakhaṇḍaṃ labhissasi”ti vatvā paṭhamaṃ gāthamāha-

57. “Pharusā vata te vācā, maṃsaṃ yācanako asi;

kilomasadisī vācā, kilomaṃ samma dammi te”ti.

Tattha **kilomasadisī**ti pharusatāya kilomasadisī. **Kilomaṃ samma dammi teti** handa gaṇha, idaṃ te vācāya sadisaṃ kilomaṃ dammīti niraṣaṃ nimaṃsalohitaṃ

kilomakakhaṇḍaṃ ukkhipitvā adāsi.

Atha naṃ aparo seṭṭhiputto “kinti vatvā yācasī”ti pucchi. “Are”ti vatvāti. So “ahampi naṃ yācissāmi”ti vatvā gantvā “jeṭṭhabhātika, maṃsakhaṇḍaṃ me dehi”-ti āha. Itaro “tava vacanassa anucchavikaṃ maṃsakhaṇḍaṃ labhissasi”ti vatvā dutiyaṃ gāthamāha-

58. “Aṅgamaṃ manussānaṃ, bhātā loke pavuccati;
aṅgassa sadisī vācā, aṅgaṃ samma dadāmi te”ti.

Tassattho- imasmiṃ loke manussānaṃ aṅgasadisattā aṅgamaṃ yadidaṃ bhātā bhaginīti, tasmā tavesā aṅgasadisī vācāti etissā anucchavikaṃ aṅgameva dadāmi teti. Evañca pana vatvā aṅgamaṃsaṃ ukkhipitvā adāsi.

Tampi (3.0047) aparo seṭṭhiputto “kinti vatvā yācasī”ti pucchi. “Bhātikā”ti vatvāti. So “ahampi naṃ yācissāmi”ti vatvā gantvā “tāta, maṃsakhaṇḍaṃ me dehi”ti āha. Luddako tava vacanānūrūpaṃ lacchasi”ti vatvā tatiyaṃ gāthamāha-

59. “Tātāti putto vadamāno, kampeti hadayaṃ pitu;
hadayassa sadisī vācā, hadayaṃ samma dammi te”ti.

Evañca pana vatvā hadayamaṃsena saddhiṃ madhuramaṃsaṃ ukkhipitvā adāsi.

Taṃ catuttho seṭṭhiputto “kinti vatvā yācasī”ti pucchi. So “tātā”ti vatvāti. So “ahampi yācissāmi”ti vatvā gantvā “sahāya maṃsakhaṇḍaṃ me dehi”ti āha. Luddako “tava vacanānūrūpaṃ lacchasi”ti vatvā catutthaṃ gāthamāha-

60. “Yassa gāme sakhā natthi, yathāraññaṃ tatheva taṃ;
sabbassa sadisī vācā, sabbaṃ samma dadāmi te”ti.

Tassattho- yassa purisassa gāme sukhadukkhesu saha ayanato sahāyasa-
ñkhāto **sakhā** natthi, tassa taṃ ṭhānaṃ yathā amanussaṃ **araññaṃ** tatheva hoti,
iti ayaṃ tava vācā **sabbassa sadisī**, sabbena attano santakena vibhavena sadisī,
tasmā sabbameva imaṃ mama santakaṃ maṃsayānakaṃ dadāmi teti.

Evañca pana vatvā “ehi, samma, sabbameva idaṃ maṃsayānakaṃ tava gehaṃ
āharissāmi”ti āha. Seṭṭhiputto tena yānakaṃ pājāpento attano gharaṃ gantvā
maṃsaṃ otārāpetvā luddakassa sakkārasammānaṃ katvā puttadārampissa
pakkosāpetvā luddakammato apanetvā attano kuṭumbamajjhe vasāpento tena
saddhiṃ abhejjasahāyo hutvā yāvajivaṃ samaggavāsaṃ vasi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi- “tadā luddako
sāriputto ahosi, sabbamaṃsalābhī seṭṭhiputto pana ahameva ahosin”ti.

Sabbamaṃsalābhajātakavaṇṇanā pañcamā.

[316] 6. Sasapaṇḍitajātakavaṇṇanā

Satta (3.0048) **me rohitā macchāti** idaṃ satthā jetavane viharanto sabbapari-
kkhāradānaṃ ārabha kathesi. Sāvattiyaṃ kira eko kuṭumbiko buddhappamu-
khassa bhikkhusaṅghassa sabbaparikkhāradānaṃ sajjetvā gharadvāre
maṇḍapaṃ kāretvā buddhappamukhaṃ bhikkhusaṅghaṃ nimantetvā susajjitama-

ṇḍape paññattavarāsane nisidāpetvā nānaggarasaṃ paṇitadānaṃ datvā puna svātanāyāti sattāhaṃ nimantetvā sattame divase buddhappamukhānaṃ pañcannaṃ bhikkhusatānaṃ sabbaparikkhāre adāsi. Satthā bhattakiccāvasāne anumodanaṃ karonto “upāsaka, tayā pītisomanassaṃ kātuṃ vaṭṭati, idaṃhi dānaṃ nāma porāṇakapaṇḍitānaṃ vaṃso, porāṇakapaṇḍitā hi sampattayācakānaṃ jīvitaṃ pariccajivā attano maṃsampi adamsū”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto sasayoniyaṃ nibbatitvā araṅṅe vasi. Tassa pana araṅṅassa ekato pabbatapādo ekato nadī ekato paccantagāmakko ahosi. Aparepissa tayo sahāyā ahesuṃ makkaṭo ca siṅgālo ca uddo cāti. Te cattāropi paṇḍitā ekatova vasantā attano attano gocaraṭṭhāne gocaraṃ gahetvā sāyanhasamaye ekato sannipatanti. Sasapaṇḍito “dānaṃ dātabbaṃ, sīlaṃ rakkhitaṃ, uposathakammaṃ kātābbaṃ”ti tiṇṇaṃ janānaṃ ovādavasena dhammaṃ deseti. Te tassa ovādaṃ sampaṭicchitvā attano attano nivāsaḡumbaṃ pavisitvā vasanti. Evaṃ kāle gacchante ekadivasaṃ bodhisatto ākāsaṃ oloketvā candamaṃ disvā “sve uposathadivasa”ti ṇatvā itare tayo āha “sve uposatho, tumhepi tayo janā sīlaṃ samādiyitvā uposathikā hoṭha, sīle patitṭhāya dinnadānaṃ mahapphalaṃ hoti, tasmā yācake sampatte tumhehi khāditabbāhārato dānaṃ datvā khādeyyāthā”ti. Te “sādhū”ti sampāṭicchitvā attano attano vasanaṭṭhānesu vasiṃsu.

Punadivase tesu uddo pātova “gocaraṃ pariyesissāmi”ti nikkhamitvā gaṅgātīraṃ gato. Atheke bālīsiko satta rohitamacche uddharitvā valliyā āvuṇitvā netvā gaṅgātīre vālukaṃ viyūhitvā vālikāya (3.0049) paṭicchādetvā puna macche gaṇhanto adhogaṅgaṃ gacchi. Uddo macchagandhaṃ ghāyitvā vālukaṃ viyūhitvā macche disvā nīharitvā “atthi nu kho etesaṃ sāmiko”ti tikkhattuṃ ghoṣetvā sāmikaṃ apassanto vallikoṭiṃ ḍaṃsitvā netvā attano vasanaḡumbe ṭhapetvā “velāyameva khādissāmi”ti attano sīlaṃ āvajjento nipajji. Siṅgālopi vasanaṭṭhānato nikkhamitvā gocaraṃ pariyesanto ekassa khettagopakassa kuṭiyaṃ dve maṃsasūlāni ekaṃ godhaṃ ekaṅca dadhivārakaṃ disvā “atthi nu kho etesaṃ sāmiko”ti tikkhattuṃ ghoṣetvā sāmikaṃ adisvā dadhivārakassa uggahaṇarajjukaṃ gīvāya pavesetvā dve maṃsasūle ca godhaṅca mukhena ḍaṃsitvā netvā attano vasanaḡumbe ṭhapetvā “velāyameva khādissāmi”ti attano sīlaṃ āvajjento nipajji. Makkaṭopi vasanaṭṭhānato nikkhamitvā vanasaṇḍaṃ pavisitvā ambapiṇḍaṃ āharitvā attano vasanaḡumbe ṭhapetvā “velāyameva khādissāmi”ti attano sīlaṃ āvajjento nipajji.

Bodhisatto pana “velāyameva vasanaṭṭhānato nikkhamitvā dabbatiṇāni khādissāmi”ti attano vasanaḡumbeyeva nipanno cintesi “mama santikaṃ āgatānaṃ yācakānaṃ tiṇāni dātuṃ na sakkā, tilataṇḍulādayopi mayhaṃ natthi, sace me santikaṃ yācako āgacchissati, attano sarīramaṃsaṃ dassāmi”ti. Tassa sīlatejena sakkassa paṇḍukambalasilāsaṃ uṇhākāraṃ dassesi. So āvajjamāno idaṃ kāraṇaṃ disvā “sasarājānaṃ vīmaṃsissāmi”ti paṭhamaṃ uddassa vasanaṭṭhānaṃ gantvā brāhmaṇavesena aṭṭhāsi. “Brāhmaṇa, kimatthaṃ ṭhitosī”ti vutte paṇḍita sace kiṅci āhāraṃ labheyyaṃ, uposathiko hutvā vaseyyanti. So “sādhū dassāmi

te āhāran”ti tena saddhiṃ sallapanto paṭhamaṃ gāthamāha-

61. “Satta me rohitā macchā, udakā thalamubbhatā;
idaṃ brāhmaṇa me atthi, etaṃ bhutvā vane vasā”ti.

Tattha **thalamubbhatā**ti udakato thale ṭhapitā, kevaṭṭena vā uddhaṭā. **Etaṃ bhutvā**ti etaṃ mama santakaṃ macchāhāraṃ pacitvā bhujjivā samaṇadhammaṃ (3.0050) karonto ramaṇīye rukkhamaṇe nisinnā imasmiṃ vane vasāti.

Tenāpi “kimatthaṃ ṭhitosi”ti vutto tathevāha. Siṅgālo “sādhu dassāmī”ti tena saddhiṃ sallapanto dutiyaṃ gāthamāha-

62. “Dussa me khettapālassa, rattibhattaṃ apābhataṃ;
maṃsasūlā ca dve godhā, ekañca dadhivārakaṃ;
idaṃ brāhmaṇa me atthi, etaṃ bhutvā vane vasā”ti.

Tattha **dussa meti** yo esa mama avidūre khettapālo vasati, dussa amussāti attho. **Apābhatanti** ābhataṃ ānītaṃ. **Maṃsasūlā ca dve godhāti** aṅgārapakkāni dve maṃsasūlāni ca ekā ca godhā. **Dadhivārakanti** dadhivārako. **Idanti** idaṃ ettakaṃ mama atthi, etaṃ sabbampi yathābhirucitena pākena pacitvā paribhuñjitvā uposathiko hutvā ramaṇīye rukkhamaññe nisīditvā samaṇadhammaṃ karonto imasmiṃ vanasaṇḍe vasāti attho.

Brāhmaṇo “pageva tāva hotu, pacchā jānissāmī”ti makkaṭassa santikaṃ gato. Tenāpi “kimatthaṃ ṭhitosi”ti vutto tathevāha. Makkaṭo “sādhu dassāmī”ti tena saddhiṃ sallapanto tatiyaṃ gāthamāha-

63. “Ambapakkaṃ dakaṃ sītaṃ, sītacchāyā manoramā;
idaṃ brāhmaṇa me atthi, etaṃ bhutvā vane vasā”ti.

Tattha **ambapakkanti** madhura-ambapalaṃ. **Dakaṃ sītanti** gaṅgāya udakaṃ sītalaṃ. **Etaṃ bhutvā vane vasāti** brāhmaṇa etaṃ ambapakkaṃ paribhuñjitvā sītalaṃ udakaṃ pivitvā yathābhirucite ramaṇīye rukkhamaññe nisinnō samaṇadhammaṃ karonto imasmiṃ vanasaṇḍe vasāti.

Brāhmaṇo “pageva tāva hotu, pacchā jānissāmī”ti sasapaṇḍitassa santikaṃ gato. Tenāpi “kimatthaṃ ṭhitosi”ti vutto tathevāha. Taṃ sutvā bodhisatto somana-ssappatto “brāhmaṇa, suṭṭhu te kataṃ āhāratthāya mama santikaṃ āgacchantena, ajjāhaṃ adinnapubbaṃ dānaṃ dassāmi (3.0051). Tvaṃ pana sīlavā pāṇātipātaṃ na karissasi, gaccha, brāhmaṇa, nānādārūni saṅkaḍḍhitvā aṅgāre katvā mayhaṃ ārocehi, ahaṃ attānaṃ pariccajivā aṅgāramajjhe patissāmi. Mama sarīre pakke tvaṃ maṃsaṃ khāditvā samaṇadhammaṃ kareyyāsi”ti tena saddhiṃ sallapanto catutthaṃ gāthamāha-

64. “Na sasassa tilā atthi, na muggā napi taṇḍulā;
iminā agginā pakkaṃ, mamaṃ bhutvā vane vasā”ti.

Tattha **mamaṃ bhutvāti** yaṃ taṃ ahaṃ aggiṃ karohīti vadāmi, iminā agginā pakkaṃ maṃ bhuñjitvā imasmiṃ vane vasa, ekassa sasassa sarīraṃ nāma ekassa purisassa yāpanamattaṃ hotīti.

Sakko tassa vacanaṃ sutvā attano ānubhāvena ekaṃ aṅgārarāsiṃ māpetvā bodhisattassa ārocesi. So dabbatiṇasayanato uṭṭhāya tattha gantvā “sace me lomantaresu pāṇakā atthi, te mā mariṃsū”ti tikkhattuṃ sarīraṃ vidhunitvā sakala-sarīraṃ dānamukhe ṭhapetvā laṅghitvā padumasare rājahaṃso viya pamuditacitto aṅgārarāsimhi pati. So pana aggi bodhisattassa sarīre lomakūpamattampi uṇhaṃ kātuṃ nāsakkhi, himagabbhaṃ pavitṭho viya ahosi. Atha sakkaṃ āmantetvā “brāhmaṇa, tayā kato aggi atisītaḷo, mama sarīre lomakūpamattampi uṇhaṃ kātuṃ na sakkoti, kiṃ nāmetan”ti āha. “Sasapaṇḍita, nāhaṃ brāhmaṇo, sakkohamasmi,

tava vīmaṃsanatthāya āgatomhī”ti. “Sakka, tvaṃ tāva tiṭṭha, sakalopi ce lokasa-
nnivāso maṃ dānena vīmaṃseyya, neva me adātukāmatam passeyyā”ti bodhi-
satto sīhanādam nadi. Atha naṃ sakko “sasapaṇḍita, tava guṇo sakalakappam
pākaṭo hotū”ti pabbatam piḷetvā pabbatarasam ādāya candamaṇḍale sasala-
kkhaṇam likhitvā bodhisattam ānetvā tasmim vanasaṇḍe tasmimyeva vanagumbe
taruṇadabbatiṇapiṭṭhe nipajjāpetvā attano vasanaṭṭhānameva gato. Tepi cattāro
paṇḍitā samaggā sammodamānā sīlam pūretvā dānam datvā uposathakammaṃ
katvā yathākammaṃ gatā.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakam samodhā-
nesi, saccapariyosāne sabbaparikkhāradānadāyako gahapati sotāpattiphale (3.0052
patiṭṭhahi.

Tadā uddo ānando ahosi, siṅgālo moggallāno, makkaṭo sārīputto, sakko anu-
ruddho, sasapaṇḍito pana ahameva ahosinti.

Sasapaṇḍitajātakavaṇṇanā chaṭṭhā.

[317] 7. Matarodanajātakavaṇṇanā

Matam matam eva rodathāti idaṃ satthā jetavane viharanto aññataram sāva-
tthivāsiṃ kuṭumbikam ārabba kathesi. Tassa kira bhātā kālamakāsi. So tassa
kālakiriyāya sokābhibhūto na nhāyati na bhuñjati na vilimpatī, pātova susānam
gantvā sokasamappito rodati. Satthā paccūsasamaye lokam olokento tassa sotā-
pattiphālūpanissayam disvā “imassa atitakāraṇam āharitvā sokam vūpasametvā
sotāpattiphalam dātum ṭhapetvā maṃ añño koci samattho natthi, imassa mayā
avassayena bhavitum vaṭṭati”ti punadivase pacchābhattam piṇḍapātapatiṅkanto
pacchāsamaṇam ādāya tassa gharadvāram gantvā “satthā āgato”ti sutvā āsanam
paññāpetvā “pavesethā”ti kuṭumbikena vutto pavisitvā paññatte āsane nisīdi.
Kuṭumbikopi āgantvā satthāram vanditvā ekamantaṃ nisīdi. Atha naṃ satthā “kiṃ
kuṭumbika cintesī”ti āha. “Āma, bhante, mama bhātu matakālato paṭṭhāya cintemī”-
ti. “Āvuso, sabbe saṅkhārā aniccā, bhijjitabbayuttakam bhijjati, na tattha cinte-
tabbam, porāṇakapaṇḍitāpi bhātari matepi ‘bhijjitabbayuttakam bhijjati’ti na cinta-
yimsū”ti vatvā tena yācito atitam āhari.

Atīte bārāṇasiyam brahmadatte rajjam kārente bodhisatto asīti koṭivibhave
seṭṭhikule nibbatti, tassa vayappattassa mātāpitaro kālamakamsu. Tesu kālaka-
tesu bodhisattassa bhātā kuṭumbaṃ vicāreti, bodhisatto taṃ nissāya jīvati. So apa-
rabhāge tathārūpena byādhinā kālamakāsi. Ñātimittā suhajjā sannipativā bāhā
paggayha kandanti rodanti, ekopi sakabhāvena saṅṭhātum nāsakkhi, bodhisatto
pana neva kandati na rodati. Manussā “passatha bho, imassa bhātari (3.0053)
mate mukhasaṅkocanamattampi natthi, ativiya thaddhadayo, ‘dvepi koṭṭhāse
ahameva paribhuñjissāmī’ti bhātu maraṇam icchatī maññe”ti bodhisattam gara-
hiṃsu. Ñātakāpi naṃ “tvaṃ bhātari mate na rodasī”ti garahiṃsuyeva. So tesam
katham sutvā “tumhe attano andhabālabhāvena aṭṭha lokadhamme ajānantā

‘mama bhātā mato’ti rodatha, ahampi marissāmi, tumhepi marissatha, attānampi ‘mayampi marissāmā’ti kasmā na rodatha. Sabbe saṅkhārā aniccā hutvā nirujjhanti, teneva sabhāvena saṅghātuṃ samattho ekasaṅkhāropi natthi. Tumhe andhabālā aññānatāya aṭṭha lokadhamme ajānitvā rodatha, ahaṃ kimatthaṃ rodi-ssāmī”ti vatvā imā gāthā abhāsi-

65. “Mataṃ mataṃ eva rodatha, na hi taṃ rodatha yo marissati;
sabbepi sarīradhārino, anupubbena jahanti jīvitāṃ.
66. “Devamanussā catuppadā, pakkhigaṇā uragā ca bhogino;
samhi sarīre anissarā, ramamānāva jahanti jīvitāṃ.
67. “Evaṃ calitaṃ asaṅghitaṃ, sukhadukkhaṃ manujesvapekkhiya;
kanditaruditaṃ niratthakaṃ, kiṃ vo sokagaṇābhikīrare.
68. “Dhuttā ca soṇḍā akatā, bālā sūrā ayogino;
dhīraṃ maññanti bālota, ye dhammassa akovidā”ti.

Tattha **matāṃ matāṃ evā**ti mataṃ matāṃyeva. **Anupubbenā**ti attano attano maraṇavāre sampatte paṭipāṭiyā jahanti jīvitāṃ, na ekatova sabbe maranti, yadi evaṃ mareyyuṃ, lokappavatti ucchijjeyya. **Bhoginoti** mahantena sarīrabhogena samannāgatā. **Ramamānāvā**ti tattha tattha nibbattā sabbepi ete devādayo sattā attano attano nibbattaṭṭhāne abhīramamānāva anukkaṅghitāva jīvitāṃ jahanti. **Evaṃ calitanti** evaṃ tīsu bhavesu niccalabhāvassa ca saṅghitabhāvassa ca abhāvā calitaṃ asaṅghitaṃ. **Kiṃ vo sokagaṇābhikīrare**ti kiṃkāraṇā tumhe sokarāsī abhikīranti ajjhottharanti.

Dhuttā (3.0054) **ca soṇḍā akatā**ti itthidhuttā surādhuttā akkhadhuttā ca surāsoṇḍādayo soṇḍā ca akatabuddhino asikkhitakā ca. **Bālā**ti bālyena samannāgatā aviddasuno. **Sūrā ayoginoti** ayonisomanasikārena sūrā, yogesu ayuttatāya ayogino. “Ayodhino”tipi pāṭho, kilesamārena saddhiṃ yujjhitaṃ asamatthāti attho. **Dhīraṃ maññanti bālota, ye dhammassa akovidā**ti ye evarūpā dhuttādayo aṭṭhavidhassa lokadhammassa akovidā, te appamattakepi dukkhadhamme uppanne attanā kandamānā rodamānā aṭṭha lokadhamme kathato jānitvā ñātimaraṇādīsu akandantaṃ arodantaṃ mādisaṃ dhīraṃ paṇḍitaṃ “bālo ayaṃ na rodati”ti maññanti.

Evaṃ bodhisatto tesāṃ dhammaṃ desetvā sabbepi te nissoke akāsi.

Satthā imaṃ dhammadeśanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṃ samodhānesi, saccapariyosāne kuṭumbiko sotāpattiphale paṭiṭṭhahi. Tadā mahājanasssa dhammaṃ desetvā nissokabhāvakarapaṇḍito pana ahameva ahosinti.

Matarodanajātakavaṇṇanā sattamā.

[318] 8. Kaṇaverajātakavaṇṇanā

Yaṃ taṃ vasanta samayeti idaṃ satthā jetavane viharanto purāṇadutiyikāpalo-bhanaṃ ārabha kathesi. Vatthu **indriyajātake** (jā. 1.8.60 ādayo) āvi bhavissati. Satthā pana taṃ bhikkhuṃ “pubbe tvaṃ bhikkhu etaṃ nissāya asinā sīsacchedaṃ

paṭilabhi”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto kāsigāmake ekassa gahapatikassa ghare coranakkhattena jāto vayappatto corakammaṃ katvā jivikaṃ kappento loke pākaṭo ahosi sūro nāgabalo, koci naṃ gaṇhituṃ nāsakkhi. So ekadivasaṃ ekasmiṃ seṭṭhighare sandhiṃ chinditvā bahuṃ dhanam avahari. Nāgarā rājānaṃ (3.0055) upasaṅkamtvā “deva, eko mahācoro nagaram vilumpati, taṃ gaṇhāpethā”ti vadiṃsu. Rājā tassa gahaṇatthāya nagaraguttikaṃ āṇāpesi. So rattibhāge tattha tattha vaggabandhanena manusse ṭhapetvā taṃ sahoḍḍhaṃ gāhāpetvā rañño ārocesi. Rājā “sīsamassa chindā”ti nagaraguttikaññeva āṇāpesi. Nagaraguttiko taṃ pacchābāham gaḷhabandhanam bandhāpetvā gīvāyassa rattakaṇavīramālam laggetvā sīse iṭṭhakacuṇṇam okiritvā catukke catukke kasāhi tāḷāpento kharassarena paṇavena āghātanam neti. “Imasmiṃ kira nagare vilopakārako coro gahito”ti sakalanagaram saṅkhubhi.

Tadā ca bārāṇasiyaṃ sahasam gaṇhantī sāmā nāma gaṇikā hoti rājavallabhā pañcasatavaṇṇadāsīparivārā. Sā pāsādātaḷe vātapānam vivaritvā ṭhitā taṃ niyamānam passi. So pana abhirūpo pāsādiko ativiya sobhaggappatto devavaṇṇo sabbesaṃ matthakamatthakena paññāyati. Sāmā taṃ disvā paṭibaddhacittā hutvā “kena nu kho upāyenāham imaṃ purisaṃ attano sāmikaṃ kareyyan”ti cintayantī “attheko upāyo”ti attano atthacarikāya ekissā hatthe nagaraguttikassa sahasam pesesi “ayaṃ coro sāmāya bhātā, aññatra sāmāya añño etassa avassayo natthi, tumhe kira idaṃ sahasam gahetvā etaṃ vissajjethā”ti. Sā gantvā tathā akāsi. Nagaraguttiko “ayaṃ coro pākaṭo, na sakkā etaṃ vissajjetuṃ, aññam pana manussaṃ labhitvā imaṃ paṭicchannayānake nisīdāpetvā pesetuṃ sakkā”ti āha. Sā gantvā tassā ārocesi.

Tadā paneko seṭṭhiputto sāmāya paṭibaddhacitto devasikaṃ sahasam deti. So taṃ divasampi sūriyatthaṅgamanavelāya sahasam gaṇhitvā taṃ gharam agamāsi. Sāmāpi sahasabhaṇḍikaṃ gahetvā ūrūsu ṭhapetvā parodantī nisinnā hoti. “Kiṃ etan”ti ca vuttā “sāmi, ayaṃ coro mama bhātā, ‘aham nīcakammaṃ karo mi’ti mayham santikaṃ na eti, nagaraguttikassa pahitam ‘sahasam labhamāno vissajjessāmi nan’ti sāsanaṃ pesesi. Idāni imaṃ sahasam ādāya nagaraguttikassa santikaṃ gacchantam na labhāmi”ti āha. So tassā paṭibaddhacittatāya “aham gamissāmi”ti āha. “Tena hi tayā (3.0056) ābhatameva gahetvā gacchāhi”ti. So taṃ gahetvā nagaraguttikassa geham gañchi. So taṃ seṭṭhiputtam paṭicchannaṭṭhāne ṭhapetvā coram paṭicchannayānake nisīdāpetvā sāmāya pahiṇitvā “ayaṃ coro raṭṭhe pākaṭo, tamandhakāram tāva hotu, atha naṃ manussānam paṭisallīnavelāya ghātāpessāmi”ti apadesam katvā muhuttam vītināmetvā manussesu paṭisallīnesu seṭṭhiputtam mahantenārakkhena āghātanam netvā asinā sīsam chinditvā sarīram sūle āropetvā nagaram pāvisi.

Tato paṭṭhāya sāmā aññesaṃ hatthato kiñci na gaṇhāti, teneva saddhiṃ abhiramamānā vicarati. So cintesi “sace ayaṃ aññasmiṃ paṭibaddhacittā bhavissati, mampi mārāpetvā tena saddhiṃ abhiramissati, accantaṃ mittadubbhinī esā, mayā idha avasitvā khippam palāyituṃ vaṭṭati, gacchanto ca pana tucchahattho

agantvā etissā ābharaṇabhaṇḍaṃ gahetvā gacchissāmi”ti cintetvā ekasmiṃ divase taṃ āha- “bhadde, mayaṃ pañjare pakkhittakukkuṭā viya niccaṃ ghareyeva homa, ekadivasam uyyānakīlaṃ karissāma”ti. Sā “sādhū”ti sampaṭicchitvā khādanīyabhojanīyādiṃ sabbaṃ paṭiyādetvā sabbābharaṇapaṭimaṇḍitā tena saddhiṃ paṭicchannayāne nisīditvā uyyānaṃ agamāsi. So tattha tāya saddhiṃ kīlanto “idāni mayhaṃ palāyituṃ vaṭṭati”ti tāya saddhiṃ kilesaratiyā ramitukāmo viya ekaṃ kaṇavīragacchantaraṃ pavisitvā taṃ āliṅganto viya nippīletvā visaññaṃ katvā pātetvā sabbābharaṇāni omuñcitvā tassāyeva uttarāsaṅgena bandhitvā bhaṇḍikaṃ khandhe ṭhapetvā uyyānavatiṃ laṅghitvā pakkāmi.

Sāpi paṭiladdhasañña utṭhāya paricārīkānaṃ santikaṃ āgantvā “ayyaputto kahan”ti pucchi. “Na jānāma, ayye”ti. “Maṃ matāti saññāya bhāyitvā palāto bhavissati”ti anattamanā hutvā tatoyeva gehaṃ gantvā “mama piyasāmikassa aditṭhākālato paṭṭhāyeva alaṅkatasayane na sayissāmi”ti bhūmiyaṃ nipajji. Tato paṭṭhāya manāpaṃ sāṭakaṃ na nivāseti, dve bhattāni na bhuñjati, gandhamālādīni na paṭisevati, “yena kenaci upāyena ayyaputtaṃ pariyesitvā pakkosāpessāmi”ti naṭe pakkosāpetvā sahasaṃ adāsi. “Kiṃ karoma, ayye”ti vutte (3.0057) “tumhākaṃ agamanaṭṭhānaṃ nāma natthi, tumhe gāmanigamarājadhāniyo carantā samajjaṃ katvā samajjamaṇḍale paṭhamameva imaṃ gītaṃ gāyeyyāthā”ti naṭe sikkhāpentī paṭhamaṃ gāthaṃ vatvā “tumhehi imasmiṃ gītakaṃ gīte sace ayyaputto tasmīṃ parisantare bhavissati, tumhehi saddhiṃ kathessati, athassa mama arogabhāvaṃ kathetvā taṃ ādāya āgaccheyyātha, no ce āgacchati, sāsanaṃ peseyyāthā”ti paribbayaṃ datvā naṭe uyyojesi. Te bārāṇasito

nikkhamitvā tattha tattha samajjaṃ karontā ekaṃ paccantagāmaṃ agamiṃsu.
Sopi coro palāyitvā tattha vasati. Te tattha samajjaṃ karontā paṭhamameva imaṃ
gītaṃ gāyīṃsu-

69. “Yaṃ taṃ vasantasamaye, kaṇaveresu bhāṇusu;
sāmaṃ bāhāya piḷesi, sā taṃ ārogyamabravī”ti.

Tattha **kaṇaveresū**ti karavīresu. **Bhāṇusū**ti rattavaṇṇānaṃ pupphānaṃ
pabhāya sampannesu. **Sāmanti** evaṃnāmikaṃ. **Piḷesī**ti kilesaratiyā ramitukāmo
viya āliṅganto piḷesi. **Sā tanti** sā sāmā arogā, tvaṃ pana “sā matā”ti saññāya bhīto
palāyasi, sā attano ārogyaṃ **abravi** kathesi, ārocesīti attho.

Coro taṃ sutvā naṭaṃ upasaṅkamitvā “tvaṃ ‘sāmā jīvati’ti vadasi, ahaṃ pana
na saddahāmi”ti tena saddhiṃ sallapanto dutiyaṃ gāthamāha-

70. “Ambho na kira saddheyyaṃ, yaṃ vāto pabbataṃ vahe;
pabbatañce vahe vāto, sabbampi pathaviṃ vahe;
yattha sāmā kālakatā, sā maṃ ārogyamabravī”ti.

Tassattho- ambho naṭa, idaṃ kira na saddaheyyaṃ na saddahitabbaṃ. Yaṃ
vāto tiṇapaṇṇāni viya pabbataṃ vaheyya, sacepi so pabbataṃ vaheyya,
sabbampi pathaviṃ vaheyya, yathā cetāṃ asaddaheyyaṃ, tathā idanti. **Yattha**
sāmā kālakatāti yā nāma sāmā kālakatā, **sā maṃ ārogyaṃ abravī**ti kimkāraṇā
saddaheyyaṃ. Matā nāma na kassaci sāsanaṃ pesentīti.

Tassa (3.0058) vacanaṃ sutvā naṭo tatiyaṃ gāthamāha-

71. “Na ceva sā kālakatā, na ca sā aññamicchati;
ekabhattikini sāmā, tameva abhikaṅkhati”ti.

Tattha **tameva abhikaṅkhatī**ti aññaṃ purisaṃ na icchati, taññeva kaṅkhati
icchati patthetīti.

Taṃ sutvā coro “sā jīvatu vā mā vā, na tāya mayhaṃ attho”ti vatvā catutthaṃ
gāthamāha-

72. “Asanthutaṃ maṃ cirasanthutena, nimīni sāmā adhuvaṃ dhuvena;
mayāpi sāmā nimineyya aññaṃ, ito ahaṃ dūratarāṃ gamissan”ti.

Tattha **asanthutanti** akatasamaggāṃ. **Cirasanthutenā**ti cirakatasamaggena.
Nimīnīti parivattesi. **Adhuvaṃ dhuvenā**ti maṃ adhuvaṃ tena dhuvasāmikena pari-
vattetuṃ nagaraguttikassa sahasaṃ datvā maṃ gaṇhīti attho. **Mayāpi sāmā nimi-
neyya aññanti** sāmā mayāpi aññaṃ sāmikaṃ parivattetvā gaṇheyya. **Ito ahaṃ dūra-
taraṃ gamissantī**ti yattha na sakkā tassā sāsanaṃ vā pavattiṃ vā sotuṃ, tādisaṃ
dūratarāṃ ṭhānaṃ gamissaṃ, tasmā mama ito aññattha gatabhāvaṃ tassā āroce-
thāti vatvā tesāṃ passantānaññeva gāḷhataraṃ nivāsetvā vegena palāyi.

Naṭā gantvā tena katakiriyaṃ tassā kathayīṃsu. Sā vippaṭṭisārini hutvā attano
pakatiyā eva vītināmesi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātaṃ samodhā-
nesi, saccapariyosāne ukkaṅṭhitabhikkhu sotāpattiṃ phale patiṭṭhahi.

Tadā seṭṭhiputto ayaṃ bhikkhu ahosi, sāmā purāṇadutiyaikā, coro pana aha-
meva ahosinti.

Kaṇaverajātakavaṇṇanā aṭṭhamā.

[319] 9. Tittirajātakavaṇṇanā

Susukhaṃ (3.0059) **vata jīvāmīti** idaṃ satthā kosambiyaṃ nissāya badarikā-rāme viharanto rāhulattheraṃ ārabba kathesi. Vatthu heṭṭhā **tipallatthajātake** (jā. 1.1.16) vitthāritameva. Bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “āvuso, rāhulo sikkhākāmo kukkuccako ovādakkhamo”ti. Tassāyasmato guṇakathāya samuṭṭhāpitāya satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, idāneva, pubbepi rāhulo sikkhākāmo kukkuccako ovādakkhamoyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto brāhmaṇakule nibbatitvā vayappatto takkasilāṃ gantvā sabbasippāni uggaṇhitvā nikkhamma himavanta-padese isipabbajjaṃ pabbajitvā abhiññā ca samāpattiyo ca nibbattetvā jhānakīlaṃ kīlanto ramaṇīye vanasaṇḍe vasitvā loṇambilasevanatthāya aññataraṃ paccantagāmakāṃ agamāsi. Tattha naṃ manussā disvā pasannacittā aññatarasmīṃ araṇṇe paṇṇasālaṃ kāretvā paccayehi upaṭṭhahantā vāsāpesuṃ. Tadā tasmīṃ gāmake eko sākuṇiko ekaṃ dīpakatittiraṃ gahetvā suṭṭhu sikkhāpetvā pañjare pakkhipitvā paṭijaggati. So taṃ araṇṇaṃ netvā tassa saddena āgatāgate tittire gahetvā vikkiṇitvā jīvikaṃ kappesi. Tittiro “maṃ ekaṃ nissāya bahū mama ñātakā nassanti, mayhametaṃ pāpan”ti nissaddo ahosi. So tassa nissadda-bhāvaṃ ñatvā veḷupesikāya naṃ sīse paharati. Tittiro dukkhāturatāya saddaṃ karoti. Evaṃ so sākuṇiko taṃ nissāya tittire gahetvā jīvikaṃ kappesi.

Atha so tittiro cintesi “ime marantūti mayhaṃ cetanā natthi, paṭiccakammaṃ pana maṃ phusati, mayi saddaṃ akaronte ete nāgacchanti, karonteyeva āgacchanti, āgatāgate ayaṃ gahetvā jīvitakkhayaṃ pāpeti, atthi nu kho ettha mayhaṃ pāpaṃ, natthi”ti. So tato paṭṭhāya “ko nu kho me imaṃ kaṅkhaṃ chindeyyā”ti tathārūpaṃ paṇḍitaṃ upadhārento carati. Athekadivasaṃ so sākuṇiko bahū tittire gahetvā pacchiṃ (3.0060) pūretvā “pāṇiyaṃ pivissāmi”ti bodhisattassa assamaṃ gantvā taṃ pañjaraṃ bodhisattassa santike ṭhapetvā pāṇiyaṃ pivitvā vālukātale nipanno niddaṃ okkami. Tittiro tassa niddokkantabhāvaṃ ñatvā “mama kaṅkhaṃ imaṃ tāpasāṃ pucchissāmi, jānanto me kathessatī”ti pañjare nisinnoyeva taṃ pucchanto paṭhamaṃ gāthamāha-

73. “Susukhaṃ vata jīvāmi, labhāmi ceva bhuñjituṃ;
paripanthe ca tiṭṭhāmi, kā nu bhante gatī mamā”ti.

Tattha **susukhaṃ vata jīvāmīti** ahaṃ, bhante, imaṃ sākuṇikaṃ nissāya suṭṭhu sukhaṃ jīvāmi. **Labhāmīti** yathārucitaṃ khādaniyaṃ bhojanīyaṃ bhuñjitumpi labhāmi. **Paripanthe ca tiṭṭhāmīti** apica kho yattha mama ñātakā mama saddena āgatāgatā vinassanti, tasmīṃ paripanthe tiṭṭhāmi. **Kā nu, bhante, gatī mamāti** kā nu kho, bhante, mama gati, kā nippatti bhavissatīti pucchi.

Tassa pañhaṃ vissajjento bodhisatto dutiyaṃ gāthamāha-

74. “Mano ce te nappaṇamati, pakkhi pāpassa kammuno;

abyāvaṭassa bhadrassa, na pāpamupalimpatī” ti.

Tattha **pāpassa kammunoti** yadi tava mano pāpakammassatthāya na paṇamati, pāpakaraṇe tanninno tappono tappabbhāro na hoti. **Abyāvaṭassā**ti evaṃ sante pāpakammakaraṇatthāya abyāvaṭassa ussukkaṃ anāpannassa tava bhadrassa suddhasseva sato pāpaṃ na upalimpati na alliyatīti.

Taṃ sutvā tittiro tatiyaṃ gāthamāha-

75. “Ñātako no nisinnoti, bahu āgacchate jano;
paṭiccakammaṃ phusati, tasmim̐ me saṅkate mano” ti.

Tassattho- bhante, sacāhaṃ saddaṃ na kareyyaṃ, ayaṃ tittirajano na āgaccheyya, mayi pana saddaṃ karonte “ñātako no nisinno” ti ayaṃ bahu jano āgacchati, taṃ āgatāgataṃ luddo gahetvā jīvitakkhayaṃ pāpento maṃ paṭicca nissāya etaṃ pāṇātipātakammaṃ phusati paṭilabhati vindati (3.0061), tasmim̐ maṃ paṭicca kate pāpe mama nu kho etaṃ pāpanti evaṃ me mano saṅkate parisāṅkati kukkucchaṃ āpajjatīti.

Taṃ sutvā bodhisatto catutthaṃ gāthamāha-

76. “Na paṭiccakammaṃ phusati, mano ce nappadussati;
apossukkassa bhadrassa, na pāpamupalimpatī” ti.

Tassattho- yadi tava pāpakiriyāya mano na padussati, tanninno tappono tappabbhāro na hoti, evaṃ sante luddena āyasmantaṃ paṭicca katampi pāpakammaṃ taṃ na phusati na alliyati, pāpakiriyāya hi appossukkassa nirālayassa bhadrassa parisuddhasseva sato tava pāṇātipātacetanāya abhāvā taṃ pāpaṃ na upalimpati, tava cittaṃ na alliyatīti.

Evaṃ mahāsatto tittiraṃ saññāpesi, sopi taṃ nissāya nikkukkucco ahosi. Luddo pabuddho bodhisattaṃ vanditvā pañjaraṃ ādāya pakkāmi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi- “tadā tittiro rāhulo ahosi, tāpaso pana ahameva ahosin” ti.

Tittirajātakavaṇṇanā navamā.

[320] 10. Succajātakavaṇṇanā

Succajaṃ vata naccajīti idaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ kuṭumbikaṃ ārabha kathesi. So kira “gāmake uddhāraṃ sādheṣsāmi” ti bhariyāya saddhiṃ tattha gantvā sādhetvā dhaṇaṃ āharitvā “pacchā nessāmi” ti ekasmiṃ kule ṭhapetvā puna sāvattiṃ gacchanto antarāmagge ekaṃ pabbataṃ addasa. Atha naṃ bhariyā āha “sace, sāmi, ayaṃ pabbato suvaṇṇamayo bhavyeṃ, dadeyyāsi pana me kiñci” ti. “Kāsi tvaṃ, na kiñci dassāmi” ti. Sā “yāva thaddhahadayo vatāyaṃ, pabbate suvaṇṇamaye jātepi (3.0062) mayhaṃ kiñci na dassati” ti anatta-manā ahosi. Te jetavanasamīpaṃ āgantvā “pāṇiyaṃ pivissāmā” ti vihāraṃ pavisitvā pāṇiyaṃ pivimsu. Satthāpi paccūsakāleyeva tesāṃ sotāpattiphalassa upanissayaṃ disvā āgamaṇaṃ olokayamāno gandhakuṭipariveṇe nisīdi chabbaṇṇarasmiyo vissajento. Tepi pāṇiyaṃ pivitvā āgantvā satthāraṃ vanditvā nisīdim̐su.

Satthā tehi saddhiṃ paṭisanthāraṃ katvā “kahaṃ gatātthā”ti pucchi. “Amhākaṃ gāmake uddhāraṃ sādhanatthāya, bhante”ti. “Kiṃ, upāsike tava sāmiko tuyhaṃ hitaṃ paṭikaṅkhati, upakāraṃ te karotī”ti. Bhante, ahaṃ imasmiṃ sasinehā, ayaṃ pana mayi nissineho, ajja mayā pabbataṃ disvā “sacāyaṃ pabbato suvaṇṇamayo assa, kiñci me dadeyyāsī”ti vutto “kāsi tvaṃ, na kiñci dassāmī”ti āha, evaṃ thaddhahadayo ayanti. “Upāsike, evaṃ nāmesa vadati, yadā pana tava guṇaṃ sarati, tadā sabbissariyaṃ te detī”ti vatvā “kathetha, bhante”ti tehi yācito atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto tassa sabbakiccakā-rako amacco ahosi. Athekadivasam rājā puttaṃ uparājānaṃ upaṭṭhānaṃ āga-cchantam disvā “ayaṃ mama antepure dubbheyyā”ti taṃ pakkosāpetvā “tāta, yāvāhaṃ jīvāmi, tāva nagare vasituṃ na lacchasi, aññattha vasitvā mamaccayena rajjaṃ kārehī”ti āha. So “sādhū”ti pitaraṃ vanditvā jeṭṭhabhariyāya saddhiṃ nagarā nikkhamitvā paccantaṃ gantvā araññaṃ pavisitvā paṇṇasālaṃ māpetvā vanamūlaphalāphalehi yāpento vasi. Aparabhāge rājā kālamakāsi. Uparājā nakkhattaṃ olokento tassa kālakatabhāvaṃ ñatvā bārāṇasiṃ āgacchanto antarā-magge ekaṃ pabbataṃ addasa. Atha naṃ bhariyā āha “sace, deva, ayaṃ pabbato suvaṇṇamayo assa, dadeyyāsī me kiñci”ti. “Kāsi tvaṃ, na kiñci dassāmī”-ti. Sā “ahaṃ imasmiṃ sinehaṃ chindituṃ asakkontī araññaṃ pāvisiṃ, ayañca evaṃ vadati, ativiya thaddhahadayo, rājā hutvāpi esa mayhaṃ kiṃ kalyāṇaṃ kari-ssati”ti anattamanā ahosi. So āgantvā rajje patiṭṭhito taṃ aggamahesiṭṭhāne ṭhapesi (3.0063), idaṃ yasamattakameva adāsi. Uttari pana sakkārasammāno natthi, tassā atthibhāvampi na jānāti.

Bodhisatto “ayaṃ devī imassa rañño upakārikā dukkhaṃ agaṇetvā arañña-vāsaṃ vasi. Ayaṃ panetaṃ agaṇetvā aññāhi saddhiṃ abhiraṃanto vicarati, yathā esā sabbissariyaṃ labhati, tathā karissāmī”ti cintetvā ekadivasam taṃ upasaṅka-mitvā “mahādevi mayaṃ tumhākaṃ santikā piṇḍapātamaṃ na labhāma, kasmā amhesu pamajjittha, ativiya thaddhahadayaṃ atthā”ti āha. “Tāta, sacāhaṃ attanā labheyyaṃ, tuyhampi dadeyyaṃ, alabhamānā pana kiṃ dassāmi, rājāpi mayhaṃ idāni kiṃ nāma dassati, so antarāmagge ‘imasmiṃ pabbate suvaṇṇa-maye jāte mayhaṃ kiñci dassasī’ti vutto ‘kāsi tvaṃ, na kiñci dassāmī’ti āha, supa-riccajampi na pariccajī”ti. “Kiṃ pana rañño santike imaṃ kathaṃ kathetuṃ sakkhi-ssathā”ti? “Sakkhissāmi, tātā”ti. “Tena hi ahaṃ rañño santike ṭhito pucchissāmi, tumhe katheyyāthā”ti. “Sādhū, tātā”ti. Bodhisatto deviyā rañño upaṭṭhānaṃ āgantvā ṭhitakāle āha “nanu, ayye, mayaṃ tumhākaṃ santikā kiñci na labhāmā”ti? “Tāta, ahaṃ labhamānā tuyhaṃ dadeyyaṃ, ahameva kiñci na labhāmi, alabha-mānā tuyhaṃ kiṃ dassāmi, rājāpi idāni mayhaṃ kiṃ nāma dassati, so araññato āgamanakāle ekaṃ pabbataṃ disvā ‘sacāyaṃ pabbato suvaṇṇamayo assa, kiñci me dadeyyāsī’ti vutto ‘kāsi tvaṃ, na kiñci dassāmī’ti vadati, supariccajampi na pariccajī”ti etamatthaṃ dīpentī paṭhamaṃ gāthamāha-

77. “Succajaṃ vata naccajī, vācāya adadaṃ giriṃ;
kiñhi tassacajantassa, vācāya adada pabbataṃ”ti.

Tattha **succajaṃ vatā**ti sukhena cajiṭṭuṃ sakkuṇeyyampi na caji. **Adadanti** vacanamattenāpi pabbataṃ adadamāno. **Kiñhi tassacajantassā**ti tassa nāmetassa mayā yācitassa na cajantassa kiñhi cajeyya. **Vācāya adada pabbatanti** sacāyaṃ mayā yācito mama vacanena suvaṇṇamayampi hontaṃ taṃ pabbataṃ vācāya adada, vacanamattena adassāti attho.

Taṃ (3.0064) sutvā rājā dutiyaṃ gāthamāha-

78. “Yañhi kayirā tañhi vade, yaṃ na kayirā na taṃ vade;
akarontaṃ bhāsamānaṃ, parijānanti paṇḍitā” ti.

Tassattho- yadeva hi paṇḍito puriso kāyena kareyya, taṃ vācāya vadeyya. Yaṃ na kayirā, na taṃ vadeyya, dātukāmovā dammīti vadeyya, na adātukāmoti adhi-ppāyo. Kimkāraṇā? Yo hi “dassāmī” ti vatvāpi pacchā na dadāti, taṃ akarontaṃ kevalaṃ musā bhāsamānaṃ parijānanti paṇḍitā. Ayaṃ “dassāmī” ti vacanamatta-meva bhāsati, na pana deti, yañhi kho pana adinnampi vacanamatteneva dinnaṃ hoti, taṃ puretameva laddhaṃ nāma bhavissatīti evaṃ tassa musāvādibhāvaṃ parijānanti paṇḍitā, bālā pana vacanamatteneva tussantīti.

Taṃ sutvā devī rañño añjaliṃ paggahetvā tatiyaṃ gāthamāha-

79. “Rājaputta namo tyatthu, sacce dhamme ṭhito casi;
yassa te byasanaṃ patto, saccasmiṃ ramate mano” ti.

Tattha **sacce dhammeti** vacīsacce ca sabhāvadhamme ca. **Byasanaṃ pattoti** yassa tava raṭṭhā pabbājanīyasaṅkhātaṃ byasanaṃ pattopi mano saccasmiṃ-yeva ramati.

Evaṃ rañño guṇakathaṃ kathayamānāya deviyā taṃ sutvā bodhisatto tassā guṇakathaṃ kathento catutthaṃ gāthamāha-

80. “Yā daliddī daliddassa, aḍḍhā aḍḍhassa kittima;
sā hissa paramā bhariyā, sahiraññassa itthiyo” ti.

Tattha **kittimāti** kittisampannāti attho. **Sā hissa paramāti** yā daliddassa sāmī-kassa daliddakāle sayampi daliddī hutvā taṃ na pariccajati. **Aḍḍhassāti** aḍḍhakāle aḍḍhā hutvā sāmīkameva anuvattati, samānasukhadukkhāva hoti, sā hi tassa paramā uttamā bhariyā nāma. **Sahiraññassa** pana issariye ṭhitassa itthiyo nāma hontiyeva, anacchariyameva etanti.

Evañca (3.0065) pana vatvā bodhisatto “ayaṃ, mahārāja, tumhākaṃ dukkhita-kāle araññe samānadukkhā hutvā vasi, imissā sammānaṃ kātuṃ vaṭṭati” ti deviyā guṇaṃ kathesi. Rājā tassa vacanena deviyā guṇaṃ saritvā “paṇḍita, tava kathā-yāhaṃ deviyā guṇaṃ anussarin” ti vatvā tassā sabbissariyamadāsi. “Tayāhaṃ deviyā guṇaṃ sarāpito” ti bodhisattassapi mahantaṃ sakkāraṃ akāsi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātaṃ samodhānesi, saccapariyosāne ubho jayampatikā sotāpattiphale patiṭṭhahimsu.

Tadā bārāṇasirājā ayaṃ kuṭumbiko ahosi, devī ayaṃ upāsikā, paṇḍitāmacco pana ahameva ahosinti.

Succajajātakavaṇṇanā dasamā.

Pucimandavaggo dutiyo.

3. Kuṭidūsakavaggo

[321] 1. Kuṭṭidūsakajātakavaṇṇanā

Manussasseva te sīsanti idaṃ satthā jetavane viharanto mahākassapattherassa paṇṇasālajhāpakaṃ daharabhikkhuṃ ārabba kathesi. Vatthu pana rājagahe samuṭṭhitam. Tadā kira thero rājagahaṃ nissāya arañṇakuṭiyam viharati, tassa dve daharā upaṭṭhānam karonti. Tesu eko therassa upakārako, eko dubbaco itarena kataṃ attanā katasadisam karoti. Tena mukhodakādīsu upaṭṭhāpitesu therassa santikaṃ gantvā vanditvā “bhante, udakaṃ ṭhapitam, mukhaṃ dhovathā”ti-ādīni vadati. Tena kālasseva vuṭṭhāya therassa pariveṇe sammaṭṭhe therassa nikkhamanavelāya ito cito ca paharanto sakalapariveṇam attanā sammaṭṭham viya karoti. Vattasampanno cintesi “ayaṃ dubbaco mayā kataṃ attanā katasadisam karoti, etassa saṭhakammaṃ pākaṭam karissāmi”ti.

Tasmim (3.0066) antogāme bhutvā āgantvā niddāyanteva nhānodakaṃ tāpetvā piṭṭhikoṭṭhake ṭhapetvā añṇam aḍḍhanālimattam udakaṃ uddhane ṭhapesi. Itaro pabujjhivāva gantvā usumam uṭṭhahantam disvā “udakaṃ tāpetvā koṭṭhake ṭhapitam bhavissati”ti therassa santikaṃ gantvā “bhante, nhānakoṭṭhake udakaṃ ṭhapitam, nhāyathā”ti āha. Thero ‘nhāyissāmi’ti tena saddhimyeva āgantvā koṭṭhake udakaṃ aditvā “kahaṃ udakan”ti pucchi. So vegena aggisālam gantvā tucchabhājane uḷuṅkaṃ otāresi, uḷuṅko tucchabhājanassa tale paṭihato “tatā”ti saddamakāsi. Tato paṭṭhāya tassa “uḷuṅkasaddako”tveva nāmam jātam.

Tasmim khaṇe itaro piṭṭhikoṭṭhakato udakaṃ āharitvā “nhāyatha, bhante”ti āha. Thero nhatvā āvajjento uḷuṅkasaddakassa dubbacabhāvam ṇatvā tam sāyam therupaṭṭhānam āgataṃ ovadi “āvuso, samaṇena nāma attanā katameva ‘kataṃ me’ti vattum vaṭṭati, añṇathā sampajānamusāvādo hoti, ito paṭṭhāya evarūpaṃ mā akāsi”ti. So therassa kujjhivā punadivase therena saddhim piṇḍāya gāmaṃ na pāvisi. Thero itareneva saddhim pāvisi. Uḷuṅkasaddakopi therassa upaṭṭhākakulam gantvā “bhante, thero kahan”ti vutte “aphāsukena vihāreyeva nisinnō”ti vatvā “kiṃ, bhante, laddhum vaṭṭati”ti vutte “idañcidañca dethā”ti gahetvā attano rucitaṭṭhānam gantvā bhuñjitvā vihāram agamāsi.

Punadivase thero tam kulam gantvā nisīdi. Manussehi “kiṃ, bhante, ayyassa aphāsukaṃ, hiyyo kirattha vihāreyeva nisinnā, asukadaharassa hatthe āhāram pesayimha, paribhutto ayyenā”ti vutte thero tuṇhībhūtova bhattakiccaṃ katvā vihāram gantvā sāyam therupaṭṭhānakāle āgataṃ āmantetvā “āvuso, asukagāme nāma asukakule ‘therassa idañcidañca laddhum vaṭṭati’ti viññāpetvā kira te bhuttan”ti vatvā “viññatti nāma na vaṭṭati, mā puna evarūpaṃ anācāram carā”ti āha. So ettakena there āghātam bandhitvā “ayaṃ hiyyopi udakamattam nissāya mayā saddhim kalahaṃ kari, idāni panassa upaṭṭhākānam gehe mayā bhattamuṭṭhi bhuttāti asahanto puna kalahaṃ karoti, jānissāmissa kattabbayuttakan”ti (3.0067) punadivase there piṇḍāya pavitṭhe muggaram gahetvā paribhogabhājanāni bhinditvā paṇṇasālam jhāpetvā palāyi. So jīvamānova manussapeto hutvā sussitvā kālam katvā avīcimahāniraye nibbatti. So tena kato anācāro mahāja-

nassa majjhe pākaṭo jāto.

Athekacce bhikkhū rājagahā sāvattim gantvā sabhāgaṭṭhāne pattacivaraṃ paṭisāmetvā satthu santikaṃ gantvā vanditvā nisīdimso. Satthā tehi saddhim paṭisanthāraṃ katvā “kuto āgatathā”ti pucchi. “Rājagahā, bhante”ti. “Ko tattha ovādadāyako ācariyo”ti. “Mahākassapatthero, bhante”ti. “Sukhaṃ, bhikkhave, kassapa-ssā”ti. “Āma, bhante, therassa sukhaṃ, saddhivihāriko panassa ovāde dinne kujjhivā therassa paṇṇasālaṃ jhāpetvā palāyīti. Taṃ sutvā satthā “bhikkhave, kassapassa evarūpena bālena saddhim caraṇato ekacariyāva seyyo”ti vatvā imaṃ dhammapade gāthamāha-

“Caraṇce nādhigaccheyya, seyyaṃ sadisamattano;

ekacariyaṃ daḷhaṃ kayirā, natthi bāle sahāyatā”ti. (dha. pa. 61);

Idaṅca pana vatvā puna te bhikkhū āmantetvā “na, bhikkhave, idāneva so kuṭi-dūsako, pubbehi kuṭidūsakoyeva, na ca idāneva ovādadāyakassa kujjhati, pubbehi kujjhiyevā”ti vatvā tehi yācito atitaṃ āhari.

Atite bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto siṅgilasakuṇayo-niyaṃ nibbattitvā vayappatto attano manāpaṃ anovassakaṃ kulāvakaṃ katvā himavantapadese vasati. Atheko makkaṭo vassakāle acchinnadhāre deve vassante sītapīlito dante khādanto bodhisattassa avidūre nisīdi. Bodhisatto taṃ tathā kilamantaṃ disvā tena saddhim sallapanto paṭhamaṃ gāthamāha-

81. “Manussasseva te sīsaṃ, hatthapādā ca vānara;

atha kena nu vaṇṇena, agāraṃ te na vijjati”ti.

Tattha (3.0068) **vaṇṇenā**ti kāraṇena. **Agāranti** tava nivāsagehaṃ kena kāraṇena natthīti pucchi.

Taṃ sutvā vānaro dutiyaṃ gāthamāha-

82. “Manussasseva me sīsaṃ, hatthapādā ca siṅgila;

yāhu seṭṭhā manussesu, sā me paññā na vijjati”ti.

Tattha **siṅgilā**ti taṃ sakuṇaṃ nāmenālapati. **Yāhu seṭṭhā manussesū**ti yā manussesu seṭṭhāti kathenti, sā mama vicāraṇapaññā natthi. Sīsatthapādakāyabalāni hi loke appamaṇaṃ, vicāraṇapaññāva seṭṭhā, sā mama natthi, tasmā me agāraṃ na vijjatīti.

Taṃ sutvā bodhisatto itaraṃ gāthādvayamāha-

83. “Anavaṭṭhitacittassa, lahucittassa dubbhino;

niccaṃ addhuvasīlassa, sukhabhāvo na vijjati.

84. “So karassu ānubhāvaṃ, vītivattassu sīliyaṃ;

sītavātaparittāṇaṃ, karassu kuṭavaṃ kapī”ti.

Tattha **anavaṭṭhitacittassā**ti appaṭiṭṭhitacittassa. **Dubbhinoti** mittadubbhissa. **Addhuvasīlassā**ti na sabbakālaṃ sīlarakkhākassa. **So karassu ānubhāvanti** so tvaṃ samma makkaṭa paññāya uppādanatthaṃ ānubhāvaṃ balaṃ upāyaṃ karohi. **Vītivattassu sīliyanti** attano dussīlabhāvasaṅkhātaṃ sīliyaṃ atikkamitvā sīlavā hoti. **Kuṭavaṃ kapī**ti sītavātassa parittāṇasamatthaṃ attano kuṭavaṃ kulāvakaṃ ekaṃ vasanāgāraṃ karohīti.

Makkaṭo cintesi “ayaṃ tāva attano anovassakaṭṭhāne nisinnabhāvena maṃ

paribhāsati, na nisīdāpessāmi naṃ imasmiṃ kulāvake”ti. Tato bodhisattaṃ gaṇhi-tukāmo pakkhandi, bodhisatto uppatitvā aññattha gato. Makkaṭo kulāvakaṃ viddhaṃsetvā cuṇṇavicuṇṇaṃ katvā pakkāmi.

Satthā (3.0069) imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi- “tadā makkaṭo kuṭijhāpako ahosi, siṅgilasakuṇo pana ahameva ahosin”ti.

Kuṭidūsakajātakavaṇṇanā paṭhamā.

[322] 2. Duddubhajātakavaṇṇanā

Duddubhāyati bhaddanteti idaṃ satthā jetavane viharanto aññatitthiye ārabba kathesi. Titthiyā kira jetavanassa samīpe tasmīṃ tasmīṃ ṭhāne kaṇṭakāpassaye seyyaṃ kappenti, pañcātapam tapenti, nānappakāraṃ micchātapam caranti. Atha sambahulā bhikkhū sāvattiyam piṇḍāya caritvā jetavanaṃ āgacchantā antarā-magge te disvā gantvā satthāraṃ upasaṅkamitvā “atthi nu kho, bhante, aññatitthi-yānaṃ vatasamādāne sāro”ti pucchimsu. Satthā “na, bhikkhave, tesam vatasamā-dāne sāro vā viseso vā atthi, tañhi nighaṃsiyamānaṃ upaparikkhiyamānaṃ ukkā-rabhūmimaggasadisam sasakassa duddubhasadisam hoti”ti vatvā “duddubhasa-disabhāvamassa mayaṃ na jānāma, kathetha no, bhante”ti tehi yācito atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyam brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto sīhayoniyam nibba-ttitvā vayappatto araññe paṭivasati. Tadā pana pacchimasamuddasamīpe beluva-missakatālavanaṃ hoti. Tatreko sasako beluvarukkhamūle ekassa tālagacchassa heṭṭhā vasati. So ekadivasam gocaraṃ ādāya āgantvā tālapaṇṇassa heṭṭhā nipanno cintesi “sace ayam pathavī saṃvaṭṭeyya, kahaṃ nu kho gamissāmi”ti. Tasmīṃ khaṇe ekaṃ beluvapakkaṃ tālapaṇṇassa upari pati. So tassa saddena “addhā pathavī saṃvaṭṭati”ti uppatitvā pacchato anolokentova palāyi. Taṃ mara-ṇabhayabhītaṃ vegena palāyantaṃ añño sasako disvā pucchi “kiṃ bho, ativiya bhīto palāyasi”ti. “Mā pucchi, bho”ti. So “kiṃ bho, kiṃ bho”ti pacchato dhāvateva. Itaro nivattitvā anolokentova “ettha pathavī saṃvaṭṭati”ti āha. Sopi tassa pacchato palāyi. Evaṃ tamañño addasa, tamañnoti (3.0070) evaṃ sasakassahassaṃ ekato hutvā palāyi. Te ekopi migo disvā ekato hutvā palāyi. Eko sūkaro, eko gokaṇṇo, eko mahiṃso, eko gavayo, eko khaggo, eko byaggho, eko sīho, eko hatthī disvā “kimetan”ti pucchitvā “ettha pathavī saṃvaṭṭati”ti vutte palāyi. Evaṃ anukkamena yojanamattaṃ tiracchānabalaṃ ahosi.

Tadā bodhisatto taṃ balaṃ palāyantaṃ disvā “kimetan”ti pucchitvā “ettha pathavī saṃvaṭṭati”ti sutvā cintesi “pathavīsaṃvaṭṭanaṃ nāma na kadāci atthi, addhā etesaṃ kiñci dussutaṃ bhavissati, mayi kho pana ussukkaṃ anāpajante sabbe nassissanti, jīvitaṃ nesaṃ dassāmi”ti sīhavegena purato pabbatapādaṃ gantvā tikkhattuṃ sīhanādaṃ nadi. Te sīhabhayatajjitā nivattitvā piṇḍitā aṭṭhaṃsu. Sīho tesam antaraṃ pavisitvā “kimatthaṃ palāyathā”ti pucchi. “Pathavī saṃvaṭṭa-

tī”ti. “Kena saṃvaṭṭamānā diṭṭhā”ti? “Hatthī jānanti”ti. Hatthī pucchi. Te “mayaṃ na jānāma, sīhā jānanti”ti vadiṃsu, sīhāpi “mayaṃ na jānāma, byagghā jānanti”ti, byagghāpi “mayaṃ na jānāma, khaggā jānanti”ti, khaggāpi “gavayā jānanti”ti, gavayāpi “mahimsā jānanti”ti, mahimsāpi “gokaṇṇā jānanti”ti, gokaṇṇāpi “sūkarā jānanti”ti, sūkarāpi “migā jānanti”ti, migāpi “mayaṃ na jānāma, sasakā jānanti”ti, sasakesu pucchiyamānesu “ayaṃ katheti”ti taṃ sasakaṃ dassesuṃ. Atha naṃ “evaṃ kira, samma, passasi pathavī saṃvaṭṭati”ti pucchi. “Āma, sāmi mayā diṭṭhā”-ti. “Kattha vasanto passasī”ti? “Pacchimasamuddasamipe beluvamissakatālavane vasāmi. Ahañhi tattha beluvarukkhamūle tālagacche tālapaṇṇassa heṭṭhā nipanno cintesiṃ “sace pathavī saṃvaṭṭati, kahaṃ gamissāmi”ti, atha taṅkhaṇa-ññeva pathaviyā saṃvaṭṭanasaddaṃ sutvā

palātomhī” ti.

Sīho cintesi “addhā tassa tālapaṇṇassa upari beluvapakkaṃ pativā duddubhāyanasaddamakāsi, svāyaṃ taṃ saddaṃ sutvā ‘pathavī saṃvaṭṭati’ ti saññaṃ uppādetvā palāyi, tathato jānissāmi” ti. So taṃ sasakaṃ gahetvā mahājanaṃ assāsetvā “ahaṃ iminā diṭṭhaṭṭhāne pathaviyā saṃvaṭṭanabhāvaṃ vā asaṃvaṭṭanabhāvaṃ vā tathato jānitvā āgamissāmi, yāva (3.0071) mamāgamanā tumhe ettheva hothā” ti sasakaṃ piṭṭhiyaṃ āropetvā sīhavegena pakkhanditvā tālavane sasakaṃ otāretvā “ehi tayā diṭṭhaṭṭhānaṃ dassehi” ti āha. “Na visahāmi sāmī” ti. “Ehi mā bhāyī” ti. So beluvarukkhaṃ upasaṅkakitum asakkonto avidūre ṭhatvā “idaṃ sāmī duddubhāyanaṭṭhānaṃ” ti vatvā paṭhamaṃ gāthamāha-

85. “Duddubhāyati bhaddante, yasmim̐ dese vasāmahaṃ;
ahampetaṃ na jānāmi, kimetaṃ duddubhāyati” ti.

Tattha **duddubhāyatī**ti duddubhasaddaṃ karoti. **Bhaddanteti** bhaddaṃ tava atthu. **Kimetanti** yasmim̐ padese ahaṃ vasāmi, tattha duddubhāyati, ahampi na jānāmi “kiṃ vā etaṃ duddubhāyati, kena vā kāraṇena duddubhāyati, kevalaṃ duddubhāyanasaddaṃ assosin” ti.

Evaṃ vutte sīho beluvarukkhamūlaṃ gantvā tālapaṇṇassa heṭṭhā sasakena nipannaṭṭhānañceva tālapaṇṇamatthake patitaṃ beluvapakkañca disvā pathaviyā asaṃvaṭṭanabhāvaṃ tathato jānitvā sasakaṃ piṭṭhiyaṃ āropetvā sīhavegena khippaṃ migasaṅghānaṃ santikaṃ gantvā sabbaṃ pavattiṃ ārocetvā “tumhe mā bhāyathā” ti migagaṇaṃ assāsetvā vissajjesi. Sace hi tadā bodhisatto na bhavye, sabbe samuddaṃ pavisitvā nasseyyumaṃ. Bodhisattaṃ pana nissāya sabbe jīvitamaṃ labhiṃsūti.

86. “Beluvaṃ patitaṃ sutvā, duddubhanti saso javi;
sasassa vacanaṃ sutvā, santattā migavāhinī.

87. “Appatvā padaviññāṇaṃ, paraghosānusārino;
panādaparamā bālā, te honti parapattiyā.

88. “Ye ca sīlena sampannā, paññāyūpasame ratā;
ārakā viratā dhīrā, na honti parapattiyā” ti.-

Imā tisso abhisambuddhagāthā.

Tattha **beluvanti** beluvapakkaṃ. **Duddubhanti**ti evaṃ saddaṃ kurumānaṃ. **Santattā**ti utrastā. **Migavāhinī**ti anekasahassasaṅkhā migasenā. **Padaviññāṇanti** viññāṇapadaṃ (3.0072), sotaviññāṇakoṭṭhāsaṃ apāpuṇitvāti attho. **Te honti parapattiyā**ti te paraghosānusārino tameva paraghosasaṅkhātaṃ panādaṃ “paramaṃ” ti maññaṃānā bālā andhaputhujjanā viññāṇapadassa appattatāya parapattiyāva honti, paresaṃ vacanaṃ saddahitvā yaṃ vā taṃ vā karonti.

Sīlenāti ariyamaggena āgatasīlena samannāgatā. **Paññāyūpasame ratā**ti maggeneva āgatapaññāya kilesūpasame ratā, yathā vā sīlena, evaṃ paññāyapi sampannā, kilesūpasame ratātipi attho. **Ārakā viratā dhīrā**ti pāpakiriyato ārakā viratā paṇḍitā. Na hontīti te evarūpā sotāpannā pāpato oratabhāvena kilesūpasame abhiratabhāvena ca ekavāraṃ maggaññaṇena paṭividdhadhammā aññesaṃ kathentānampi na saddahanti na gaṇhanti. Kasmā? Attano paccakkhattāti. Tena

vuttaṃ-

“Assaddho akataññū ca, sandhicchedo ca yo naro;
hatāvakāso vantāso, sa ve uttamaporiso”ti. (dha. pa. 97);

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi- “tadā sīho aha-
meva ahosin”ti.

Duddubhajātakavaṇṇanā dutiyā.

[323] 3. Brahmadatajātakavaṇṇanā

Dvayaṃ yācanakoti idaṃ satthā āḷaviṃ nissāya aggāḷave cetiye viharanto kuṭi-
kārasikkhāpadaṃ ārabba kathesi. Vatthu pana heṭṭhā **maṇikaṇṭhajātake** (jā. 1.3.
7 ādayo) āgatameva. Idha pana satthā “saccaṃ kira tumhe, bhikkhave, yācanaba-
hulā viññattibahulā viharathā”ti vatvā “āma, bhante”ti vutte te bhikkhū garahitvā
“bhikkhave, porāṇakapaṇḍitā pathavissarena raññā pavāritāpi paṇṇacchattañca
ekapaṭalikaṃ upāhanayugañca yācitukāmā hirottappabhedanabhayena mahāja-
namajjhe akathetvā raho kathayimṣū”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte (3.0073) kapilaraṭṭhe uttarapañcālanagare uttarapañcālarāje rajjaṃ
kārente bodhisatto ekasmiṃ nigamaḡāme brāhmaṇakule nibbattitvā vayappatto
takkaṣilāyaṃ sabbasippāni uggaṇhitvā aparabhāge tāpasapabbajjaṃ pabbajitvā
himavante uñchācariyāya vanamūlaphalāphalena yāpento ciraṃ vasitvā loṇambi-
lasevanatthāya manussapathaṃ vicaranto uttarapañcālanagaraṃ patvā rāju-
yyāne vasitvā punadivase bhikkhaṃ pariyesamāno nagaraṃ pavisitvā rājadvāraṃ
sarpāpuṇi. Rājā tassācāre ca vihāre ca pasīditvā mahātale nisīdāpetvā rājārahaṃ
paṇītabhojanaṃ bhojetvā paṭiññaṃ gaheṭvā uyyāneyeva vasāpesi. So nibaddhaṃ
rājaghareyeva bhuñjanto vassānassa accayena himavantameva gantukāmo
hutvā cintesi “mayhaṃ maggaṃ gacchantassa ekapaṭalikā upāhanā ceva paṇṇa-
cchattañca laddhuṃ vaṭṭati, rājānaṃ yācissāmī”ti. So ekadivasaṃ rājānaṃ
uyyānaṃ āgantvā vanditvā nisinnaṃ disvā “upāhanañca chattañca yācissāmī”ti
cintetvā puna cintesi “paraṃ ‘imaṃ nāma dehi’ti yācanto rodati nāma, paropi
‘natthi’ti vadanto paṭirodati nāma, ‘mā kho pana maṃ rodantaṃ mahājano addasa,
mā rājānaṃ”ti raho paṭicchannaṭṭhāne ubhopi roditvā tuṇhī bhavissāmā”ti. Atha
naṃ “mahārāja, raho paccāsīsāmī”ti āha. Rājā taṃ sutvā rājapurise apasakki.
Bodhisatto “sace mayi yācante rājā na dassati, metti no bhijjissati, tasmā na yāci-
ssāmī”ti taṃ divasaṃ nāmaṃ gaheṭuṃ asakkonto “gaccha, tāva, mahārāja, pune-
kadivasaṃ jānissāmī”ti āha.

Punekadivasaṃ rañño uyyānaṃ āgatakāle tatheva puna tathevāti evaṃ yācituṃ
asakkontasseva dvādasa saṃvaccharāni atikkantāni. Tato rājā cintesi “mayhaṃ
ayyo ‘mahārāja, raho paccāsīsāmī’ti vatvā parisāya apagatāya kiñci vattuṃ na
visahati, vattukāmassevassa dvādasa vassāni atikkantāni, ciraṃ kho panassa
brahmacariyaṃ carantassa ukkaṇṭhitvā bhoge bhuñjitukāmo rajjaṃ paccāsīsati
maññe, rajjassa pana nāmaṃ gaheṭuṃ asakkonto tuṇhī hoti, ajja dānissāhaṃ

rajjaṃ ādiṃ katvā yaṃ icchatī, taṃ dassāmi”ti. So uyyānaṃ gantvā vanditvā nisinna bodhisattena “raho (3.0074) paccāsīsāmi”ti vutte parisāya apagatāya taṃ kiñci vattuṃ asakkantaṃ āha “tumhe dvādasa vassāni ‘raho paccāsīsāmi’ti vatvā raho laddhāpi kiñci vattuṃ na sakkotha, ahaṃ vo rajjaṃ ādiṃ katvā sabbaṃ pavāremi, nibbhayā hutvā yaṃ vo rucati, taṃ yācathā”ti. “Mahārāja, yamaṃ yācāmi, taṃ dassasī”ti? “Dassāmi, bhante”ti. “Mahārāja, mayhaṃ maggaṃ gacchantassa ekapaṭalikā upāhanā ca paṇṇacchattañca laddhuṃ vaṭṭati”ti. “Ettakaṃ, bhante, tumhe dvādasa saṃvaccharāni yācituṃ na sakkothā”ti. “Āma, mahārājā”ti. “Kiṃkāraṇā, bhante, evamakatthā”ti. “Mahārāja, ‘imaṃ nāma me dehī’ti yācanto rodanti nāma, ‘natthī’ti vadanto paṭirodati nāma. ‘Sace tvaṃ mayā yācito na dadeyyāsi, taṃ no roditapaṭiroditaṃ nāma mahājano mā passatū’ti etadattaṃ raho paccāsīsāmi”ti vatvā ādito tisso gāthā abhāsi-

89. “Dvayaṃ yācana ko rāja, brahmadatta nigacchati;
alābhaṃ dhanalābhaṃ vā, evaṃdhammā hi yācanā.

90. “Yācanaṃ rodanaṃ āhu, pañcālānaṃ rathesabha;
yo yācanaṃ paccakkhāti, tamāhu paṭirodanaṃ.

91. “Mā maddasaṃsu rodantaṃ, pañcālā susamāgatā;
tuvaṃ vā paṭirodantaṃ, tasmā icchāmaṃ raho”ti.

Tattha **rāja brahmadattā**ti dvīhipi rājānaṃ ālapati. **Nigacchatī**ti labhati vindati. **Evaṃdhammā**ti evaṃsabhaṃ. **Āhūti** paṇḍitā kathenti. **Pañcālānaṃ rathesabhā**ti pañcālaratṭhassa issara rathapavara. **Yo yācanaṃ paccakkhāti**ti yo pana yaṃ yācanaṃ “natthī”ti paṭikkhipati. **Tamāhūti** taṃ paṭikkhipanaṃ “paṭirodanaṃ”ti vadanti. **Mā maddasaṃsūti** tava ratṭhavāsino pañcālā susamāgatā maṃ rodantaṃ mā addasaṃsūti.

Rājā bodhisattassa gāraḥvalakkhaṇe pasīditvā vamaṃ dadamāno catutthaṃ gāthamāha-

92. “Dadāmi te brāhmaṇa rohiṇīnaṃ, gavaṃ sahaṃ saha puṅgavena;
ariyo hi ariyassa kathaṃ na dajjā, sutvāna gāthā tava dhammayuttā”ti.

Tattha (3.0075) **rohiṇīnanti** rattavaṇṇānaṃ. **Ariyoti** ācārasampanno. **Ariyassāti** ācārasampanna. **Kathaṃ na dajjāti** kena kāraṇena na dadeyya. **Dhammayuttā**ti kāraṇayuttā.

Bodhisatto pana “nāhaṃ, mahārāja, vatthukāmehi atthiko, yaṃ ahaṃ yācāmi, tadeva me dehī”ti ekapaṭalikā upāhanā ca paṇṇacchattañca gahetvā “mahārāja, appamatto hohi, dānaṃ dehi, sīlaṃ rakkhāhi, uposathakammaṃ karohi”ti rājānaṃ ovaditvā tassa yācantesseva himavantameva gato. Tattha abhiññā ca samāpattiyo ca nibbattetvā brahmalokaparāyaṇo ahosi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi- “tadā rājā ānando ahosi, tāpaso pana ahameva ahosi”ti.

Brahmadattajātakavaṇṇanā tatiyā.

[324] 4. Cammasātakajātakavaṇṇanā

Kalyāṇarūpo vatayanti idaṃ satthā jetavane viharanto cammasāṭakam nāma paribbājakam ārabha kathesi. Tassa kira cammameva nivāsanañca pārupa-
nañca hoti. So ekadivasam paribbājakārāmā nikkhamitvā sāvattthiyam bhikkhāya
caranto eḷakānam yujjhanatthānam sampāpuṇi. Eḷako taṃ disvā paharitukāmo
osakki. Paribbājako “esa mayham apacitim dasseti”ti na paṭikkami. Eḷako vegenā-
gantvā taṃ ūrumhi paharivā pātesi. Tassa taṃ asantapaggahaṇakāraṇam
bhikkhusaṅghe pākaṭam ahosi. Bhikkhū dhammasabhāyam katham samuṭṭhā-
pesum “āvuso, cammasāṭakaparibbājako asantapaggaham katvā vināsam patto”-
ti satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā
“imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, idāneva, pubbepesa asantapaggaham katvā
vināsam pattoyevā”ti vatvā atītam āhari.

Atīte bārāṇasiyam brahmadatte rajjam kārente bodhisatto ekasmim vāṇijakule
nibbattitvā vayappatto vaṇijjam karoti. Tadā eko (3.0076) cammasāṭakaparibbā-
jako bārāṇasiyam bhikkhāya caranto eḷakānam yujjhanatthānam patvā eḷakam
osakkantaṃ disvā “apacitim me karoti”ti saññāya apaṭikkamitvā “imesam etta-
kānam manussānam antare ayam eko eḷako amhākam guṇam jānāti”ti tassa
añjalim paggahetvā ṭhitova paṭhamam gāthamāha-

93. “Kalyāṇarūpo vatayam catuppado, subhaddako ceva supesalo ca;
yo brāhmaṇam jātimantūpapannaṃ, apacāyati meṇḍavaro yasassī”ti.

Tattha **kalyāṇarūpoti** kalyāṇajātiko. **Supesaloti** suṭṭhu piyasīlo. **Jātimantūpapa-**
nnanti jātiyā ca mantehi ca sampannaṃ. **Yasassīti** vaṇṇabhaṇanametaṃ.

Tasmim khaṇe āpaṇe nisinno paṇḍitavāṇijo taṃ paribbājakam nisedhento
dutiyaṃ gāthamāha-

94. “Mā brāhmaṇa ittaradassanena, vissāsamāpajji catuppadassa;
daḷhappahāram abhikaṅkhamāno, avasakkatī dassati suppahāran”ti.

Tattha **ittaradassanenāti** khaṇikadassanena.

Tassa paṇḍitavāṇijassa kathentasseva so meṇḍako vegenāgantvā ūrumhi paha-
ritvā taṃ tattheva vedanāppattaṃ katvā pātesi. So paridevamāno nipajji. Satthā
taṃ kāraṇam pakāsento tatiyaṃ gāthamāha-

95. “Uruṭṭhi bhaggaṃ vaṭṭito khāribhāro, sabbañca bhaṇḍam brāhmaṇassa
bhinnaṃ;

ubhopi bāhā paggayha kandati, atidhāvatha haññate brahmacārī”ti.

Tassattho (3.0077)- bhikkhave, tassa paribbājakassa ūruṭṭhikam bhaggaṃ,
khāribhāro vaṭṭito pavaṭṭito, tasmim pavaṭṭamāne yaṃ tattha tassa brāhmaṇassa
upakaraṇabhaṇḍam, tampi sabbam bhinnaṃ, sopi ubho bāhā ukkhipitvā parivā-
retvā ṭhitaparisaṃ sandhāya “abhidhāvatha, haññate brahmacārī”ti vadanto
kandati rodati paridevatīti.

Paribbājako catuttham gātham āha-

96. “Evaṃ so nihato seti, yo apūjam pasamsati;
yathāhamajja pahato, hato meṇḍena dummatī”ti.

Tattha **apūjanti** apūjanīyam. **Yathāhamajjāti** yathā aham ajja asantapaggaham

katvā

ṭhito meṇḍena daḷhappahārena pahato ettheva mārito. **Dummatīti** duppañño. Evaṃ yo aññopi asantapaggahaṃ karissati, sopi ahaṃ viya dukkhaṃ anubhavi-ssatīti so paridevanto tattheva jīvitakkhayaṃ pattoti.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi- “tadā cammasā-ṭako etarahi cammasāṭako ahosi, paṇḍitavāṇijo pana ahameva ahosin”ti.

Cammasāṭakajātakavaṇṇanā catutthā.

[325] 5. Godharājātakavaṇṇanā

Samaṇaṃ taṃ maññaṃidam satthā jetavane viharanto ekaṃ kuhakaṃ bhikkhuṃ ārabha kathesi. Vatthu heṭṭhā vitthāritameva. Idhāpi bhikkhū taṃ bhikkhuṃ ānetvā “ayaṃ, bhante, bhikkhu kuhako”ti satthu dassesuṃ. Satthā “na, bhikkhave, idāneva, pubbepeṣa kuhakoyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto godhayoniyaṃ nibbatitvā vayappatto kāyabalena sampanno araññe vasati (3.0078). Eko dusilatāpa-sopi tassa avidūre paṇṇasālaṃ māpetvā vāsaṃ kappesi. Bodhisatto gocarāya caranto taṃ disvā “sīlavantatāpasassa paṇṇasālā bhavissati”ti tattha gantvā taṃ vanditvā attano vasanaṭṭhānameva gacchati. Athekadivasam so kūṭatāpaso upa-ṭṭhākakule sampāditaṃ madhuramaṃsaṃ labhitvā “kiṃ maṃsaṃ nāmetan”ti pucchitvā “godhamaṃsan”ti sutvā rasataṇhāya abhibhūto “mayhaṃ assama-padaṃ nibaddhaṃ āgacchamānaṃ godhaṃ māretvā yathārucci pacitvā khādissā-mi”ti sappidadhikaṭukabhaṇḍādīni gahetvā tattha gantvā muggaraṃ gahetvā kāsā-vena paṭicchādetvā bodhisattassa āgamaṇaṃ olokeno paṇṇasāladvāre upasantū-pasanto viya nisīdi.

So āgantvā taṃ paduṭṭhindriyaṃ disvā “iminā amhākaṃ sajātikamaṃsaṃ khāditaṃ bhavissati, pariggaṇhissāmi nan”ti adhovāte ṭhatvā sarīragandhaṃ ghāyitvā sajātimamaṃsassa khāditaḥhāvaṃ ṇatvā tāpasam anupagamma paṭikka-mitvā cari. Tāpasopi tassa anāgamanabhāvaṃ ṇatvā muggaraṃ khipi, muggaro sarīre apatitvā naṅguṭṭhakoṭiṃ pāpuṇi. Tāpaso “gaccha viraddhosmī”ti āha. Bodhisatto “maṃ tāva viraddhosi, cattāro pana apāye na viraddhosi”ti vatvā palā-yitvā caṅkamanakoṭiyaṃ ṭhitaṃ vammikaṃ pavisitvā aññena chiddena sīsaṃ nīha-ritvā tena saddhiṃ sallapanto dve gāthā abhāsi-

97. “Samaṇaṃ taṃ maññaṃ, upagacchimasaññaṃ;
so maṃ daṇḍena pāhāsi, yathā assamaṇo tathā.

98. “Kiṃ te jaṭāhi dummedha, kiṃ te ajinasāṭiyā;
abbhantaraṃ te gahanaṃ, bāhiraṃ parimajjasi”ti.

Tattha **asaññaṃ**idam ahaṃ kāyādīhi asaññaṃ assamaṇameva samānaṃ taṃ “samaṇo eso”ti samitapāpatāya samaṇaṃ maññaṃ upagacchiṃ. **Pāhāsīti** pahari. **Ajinasāṭiyā**ti ekaṃsaṃ katvā pārutena ajinacammaṇaṃ tuyhaṃ ko attho. **Abbhantaraṃ te gahanaṃ** tava sarīrabbhantaraṃ visapūrā viya alābu, gūthapūro viya āvāṭo, āsīvisapūro viya vammiko kilesagahanaṃ. **Bāhiranti** kevalaṃ bahisa-

rīraṃ **parimajjasi** (3.0079), taṃ antopharusatāya bahimaṭṭhatāya hatthilaṇḍaṃ viya assalaṇḍaṃ viya ca hotīti.

Taṃ sutvā tāpasō tatiyaṃ gāthamāha-

99. “Ehi godha nivattassu, bhuñja sālīnamodanaṃ;
telaṃ loṇaṅca me atthi, pahūtaṃ mayha pippalī”ti.

Tattha **pahūtaṃ mayha pippalī**ti na kevalaṃ sālīnamodanaṃ telaloṇameva, hiṅgujīrakasiṅgiveralasuṇamaricapippalippabhedāṃ kaṭukabhaṇḍampi mayhaṃ bahu atthi, tenābhisaṅkhataṃ sālīnamodanaṃ bhuñjāhīti.

Taṃ sutvā bodhisatto catutthaṃ gāthamāha-

100. “Esa bhiyyo pavekkhāmi, vammikaṃ sataporisaṃ;
telaṃ loṇaṅca kittesi, ahitaṃ mayha pippalī”ti.

Tattha **pavekkhāmī**ti pavisissāmi. **Ahitanti** yaṃ etaṃ tava kaṭukabhaṇḍasaṅkhātāṃ pippalī, etaṃ mayhaṃ ahitaṃ asappāyanti.

Evaṅca pana vatvā “are, kūṭajaṭila, sace idha vasissasi, gocaragāme manusse-
heva taṃ ‘ayaṃ coro’ti gāhāpetvā vippekāraṃ pāpessāmi, siḅhaṃ palāyassū”ti
santajjesi. Kūṭajaṭilo tato palāyi.

Satthā imaṃ dhammadešanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi- “tadā kūṭajaṭilo
ayaṃ kuhakabhikkhu ahosi, godharājā pana ahameva ahosi”ti.

Godharājajātakavaṇṇanā pañcamā.

[326] 6. Kakkārujātakavaṇṇanā

Kāyena yo nāvahareti idaṃ satthā veḷuvane viharanto devadattaṃ ārabha
kathesi. Tassa hi saṅghaṃ bhinditvā gatassa aggasāvakehi saddhiṃ parisāya
pakkantāya uṇhaṃ lohitaṃ mukhato uggaṅchi. Atha bhikkhū dhammasabhāyaṃ
kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “āvuso, devadatto musāvādaṃ (3.0080) katvā saṅghaṃ
bhinditvā idāni gilāno hutvā mahādukkhaṃ anubhoti”ti. Satthā āgantvā “kāya
nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte
“na, bhikkhave, idāneva, pubbepesa musāvādiyeva, na cesa idāneva musāvādaṃ
katvā mahādukkhaṃ anubhoti, pubbepi anubhosiyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto tāvatimsabhavane
aññataro devaputto ahosi. Tena kho pana samayena bārāṇasiyaṃ mahā-ussavo
ahosi. Bahū nāgā ca supaṇṇā ca bhūmaṭṭhakā ca devā āgantvā ussavaṃ oloka-
yiṃsu. Tāvatimsabhavanatopi cattāro devaputtā kakkārūni nāma dibbapupphāni
tehi katacumbaṭakaṃ piḷandhitvā ussavadassanaṃ āgamiṃsu. Dvādasayojanikaṃ
bārāṇasinagaraṃ tesāṃ pupphānaṃ gandhena ekagandhaṃ ahosi. Manussā
“imāni pupphāni kena piḷandhitāni”ti upadhārentā vicaranti. Te devaputtā “amhe
ete upadhārentī”ti ṅatvā rājaṅgaṇe uppatitvā mahantena devānubhāvena ākāse
aṭṭhaṃsu. Mahājano sannipati, rājāpi saddhiṃ uparājādīhi āgamāsi. Atha ne “kata-
radevalokato, sāmī, āgacchathā”ti puchiṃsu. “Tāvatimsadevalokato āgacchāmā”-
ti. “Kena kammena āgatathā”ti. “Ussavadassanatthāyā”ti. “Kiṃpupphāni nāmetā-

nī”ti? “Dibbakakkārupupphāni nāmā”ti. “Sāmi, tumhe devaloke aññāni piḷandheyyātha, imāni amhākaṃ dethā”ti. Devaputtā “dibbakakkārupupphāni mahānubhāvāni devānaññeva anucchavikāni, manussaloke lāmakānaṃ duppaññānaṃ hinādhimuttikānaṃ dussilānaṃ nānucchavikāni. Ye pana manussā imehi ca imehi ca guṇehi samannāgatā, tesam etāni anucchavikāni”ti āhaṃsu.

Evañca pana vatvā tesu jeṭṭhakadevaputto paṭhamam gāthamāha-

101. “Kāyena yo nāvahare, vācāya na musā bhaṇe;
yaso laddhā na majjeyya, sa ve kakkārumarahatī”ti.

Tassattho- yo kāyena parassa santakaṃ tiṇasalākampi nāvaharati, vācāya jīvitam pariccajamānopi musāvādaṃ na bhaṇati. Desanāsīsamevetam (3.0081), kāyadvāravacīdvāramanodvārehi pana yo dasapi akusalakammapathe na karotīti ayamettha adhippāyo. **Yaso laddhāti** issariyañca labhitvā yo issariyamadamatto satim vissajjetvā pāpakammaṃ na karoti, sa ve evarūpo imehi guṇehi yutto puggalo imam dibbapuppham arahati. Tasmā yo imehi guṇehi samannāgato, so imāni pupphāni yācituṃ arahati, tassa dassāmīti.

Tam sutvā purohito cintesi “mayham imesu guṇesu ekopi natthi, musāvādam pana vatvā etāni pupphāni gahetvā piḷandhissāmi, evam mam mahājano ‘guṇasampanno ayan’ti jānissatī”ti. So “aham etehi guṇehi samannāgato”ti vatvā tāni pupphāni āharāpetvā piḷandhitvā dutiyam devaputtam yāci. So dutiyam gāthamāha-

102. “Dhammena vittameseyya, na nikatyā dhanam hare;
bhoge laddhā na majjeyya, sa ve kakkārumarahatī”ti.

Tassattho- dhammena parisuddhājīvena suvaṇṇarajatādivittam pariyeseyya. **Na nikatyāti** na vañcanāya dhanam hareyya, vatthābharaṇādike bhoge labhitvā pamādam nāpajjeyya, evarūpo imāni pupphāni arahatīti.

Purohito “aham etehi guṇehi samannāgato”ti vatvā tāni āharāpetvā piḷandhitvā tatiyam devaputtam yāci. So tatiyam gāthamāha-

103. “Yassa cittaṃ ahāliddam, saddhā ca avirāginī;
eko sāduṃ na bhuñjeyya, sa ve kakkārumarahatī”ti.

Tassattho- yassa puggalassa cittaṃ ahāliddam haliddirāgo viya khippam na virajjati, thirameva hoti. **Saddhā ca avirāginī**ti kammaṃ vā vipākaṃ vā okappanī- yassa vā puggalassa vacanam saddahitvā appamattakeneva na virajjati na bhijjati. Yo yācake vā aññe vā saṃvibhāgārahe puggale bahi katvā ekakova sādu- rasabhojanaṃ na bhuñjati, nesam saṃvibhajitvā bhuñjati, so imāni pupphāni arahatīti.

Purohito (3.0082) “aham etehi guṇehi samannāgato”ti vatvā tāni pupphāni āharāpetvā piḷandhitvā catuttham devaputtam yāci. So catuttham gāthamāha-

104. “Sammukhā vā tirokkhā vā, yo sante na paribhāsati;
yathāvādī tathākārī, sa ve kakkārumarahatī”ti.

Tassattho- yo puggalo sammukhā vā parammukhā vā silādiguṇayutte sante uttamapaṇḍitapurise na akkosati na paribhāsati, yam vācāya vadati, tadeva kāyena karoti, so imāni pupphāni arahatīti.

Purohito “ahaṃ etehi guṇehi samannāgato”ti vatvā tānipi āharāpetvā piḷandhi. Cattāro devaputtā cattāri pupphacumbaṭakāni purohitassa datvā devalokameva gatā. Tesam gatakāle purohitassa sīse mahatī vedanā uppajji, tikhiṇasikharena nimmathitaṃ viya ca ayapaṭṭena piḷitaṃ viya ca sīsam ahosi. So vedanāppatto aparāparam parivattamāno mahāsaddena viravi, “kimetan”ti ca vutte “ahaṃ mamabbhantare avijjamāneyeva guṇe ‘atthi’ti musāvādaṃ katvā te devaputte imāni pupphāni yāciṃ, harathetāni mama sīsato”ti āha. Tāni harantāpi harituṃ nāsakkhiṃsu, ayapaṭṭena baddhāni viya ahesuṃ. Atha naṃ ukkhipitvā gehaṃ nayiṃsu. Tattha tassa viravantassa satta divasā vītivattā.

Rājā amacce āmantetvā “dussīlabrāhmaṇo marissati, kiṃ karomā”ti āha. “Deva, puna ussavaṃ kārema, devaputtā puna āgacchissantī”ti. Rājā puna ussavaṃ kāresi. Devaputtā puna āgantvā sakalanagaraṃ pupphagandhena ekagandhaṃ katvā tatheva rājaṅgaṇe aṭṭhaṃsu, mahājano sannipatitvā dussīlabrāhmaṇaṃ ānetvā tesam purato uttānaṃ nipajjāpesi. So “jīvitaṃ me detha, sāmī”ti devaputte yāci. Devaputtā “tuyhaṃ dussīlassa pāpadhammassa ananucchavikānevetāni pupphāni, tvaṃ pana ‘amhe vañcessāmī’ti saññī ahosi, attano musāvādaphalaṃ laddhan”ti mahājanamajjhe dussīlabrāhmaṇaṃ garahitvā sīsato pupphacumbaṭakaṃ apanetvā mahājanassa ovādaṃ datvā sakaṭṭhānameva agamaṃsu.

Satthā (3.0083) imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi- “tadā brāhmaṇo devadatto ahosi, tesu devaputtesu eko kassapo, eko moggallāno, eko sārīputto, jeṭṭhakadevaputto pana ahameva ahosin”ti.

Kakkārujātakavaṇṇanā chaṭṭhā.

[327] 7. Kākavatijātakavaṇṇanā

Vāti cāyaṃ tato gandhoti idaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ ukkaṇṭhita-bhikkhuṃ ārabha katesi. Tadā hi satthā taṃ bhikkhuṃ “saccaṃ kira tvaṃ bhikkhu ukkaṇṭhitosī”ti pucchi. “Saccaṃ, bhante”ti. “Kasmā ukkaṇṭhitosī”ti? “Kilesavasena, bhante”ti. “Bhikkhu mātugāmo nāma arakkihiyo, na sakkā rakkhituṃ, porāṇakapaṇḍitā pana mātugāmaṃ mahāsamuddamajjhe simbalirukkhamāne vasāpentāpi rakkhituṃ nāsakkhiṃsū”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto tassa aggamaheṣiyā kucchimiṃ nibbattitvā vayappatto pitu accayena rajjaṃ kāresi. Kākavatī nāmassa aggamaheṣī ahosi abhirūpā devaccharā viya. Ayamettha saṅkhepo, vitthārato pana atītavatthu **kuṇālajātaka** (jā. 2.21.kuṇālajātaka) āvi bhavissati. Tadā paneko supaṇṇarājā manussavesena āgantvā raññā saha jūtaṃ kiḷanto kākavatīyā aggamaheṣiyā paṭibaddhacitto taṃ ādāya supaṇṇabhavanaṃ netvā tāya saddhiṃ abhirami. Rājā devīṃ apassanto naṭakuveraṃ nāma gandhabbaṃ “tvaṃ vicināhi nan”ti āha. So taṃ supaṇṇarājānaṃ pariggahetvā ekasmiṃ sare erakavane nipajjitvā tato supaṇṇassa gamanakāle pattantare nisīditvā supaṇṇabhavanaṃ patvā pattantarato nikkhamitvā tāya saddhiṃ kilesasamaggamaṃ katvā

puna tasseva pattantare nisinno āgantvā supañṇassa raññā saddhiṃ jūtakilāna-
kāle attano vīṇaṃ gahetvā jūtamaṇḍalaṃ gantvā rañño santike ʘhito gītavasena
paṭhamaṃ gāthamāha-

105. “Vāti (3.0084) cāyaṃ tato gandho, yattha me vasatī piyā;
dūre ito hi kākavatī, yattha me nirato mano”ti.

supaṇṇabhavane mama piyā vasati, tato iminā saddhiṃ katakāyasamaggāya
Tattha **gandhoti** tassā dibbagandhivilittāya sariragandho. **Yattha meti** yattha
supaṇṇabhavane mama piyā vasati, tato iminā saddhiṃ katakāyasamaggāya
tassā imassa kāyena saddhiṃ āgato gandho vāyatīti adhippāyo. **Dūre itoti**
imamhā ṭhānā dūre. **Hi-kāro** nipātamatto. **Kākavatīti** kākavatī devī. **Yattha meti**
yassā upari mama mano nirato.

Taṃ sutvā supaṇṇo dutiyaṃ gāthamāha-

106. “Kathaṃ samuddamatarī, kathaṃ atari kepukaṃ;
kathaṃ satta samuddāni, kathaṃ simbalimāruhi”ti.

Tassattho- tvaṃ imaṃ jambudīpasamuddaṃ tassa parato kepukaṃ nāma naḍiṃ
pabbatantaresu ṭhitāni satta samuddāni ca kathaṃ atari, kenupāyena tiṇṇo satta
samuddāni atikkamitvā ṭhitaṃ amhākaṃ bhavanaṃ simbalirukkhañca kathaṃ āru-
hīti.

Taṃ sutvā naṭakuvero tatiyaṃ gāthamāha-

107. “Tayā samuddamatarī, tayā atari kepukaṃ;
tayā satta samuddāni, tayā simbalimāruhin”ti.

Tattha **tayāti** tayā karaṇabhūtena tava pattantare nisinno ahaṃ sabbametaṃ
akāsinti attho.

Tato supaṇṇarājā catutthaṃ gāthamāha-

108. “Dhiratthu maṃ mahākāyaṃ, dhiratthu maṃ acetanaṃ;
yattha jāyāyaṃ jāraṃ, āvahāmi vahāmi cā”ti.

Tattha **dhiratthu manti** attānaṃ garahanto āha. **Acetananti** mahāsarīratāya lahu-
bhāvagarubhāvassa ajānanatāya acetanaṃ. **Yatthāti** yasmā. Idaṃ vuttaṃ hoti-
yasmā ahaṃ attano jāyāya jāraṃ imaṃ gandhabbaṃ (3.0085) pattantare nisinnaṃ
ānento āvahāmi nento ca vahāmi, tasmā dhiratthu manti. So taṃ ānetvā bārāṇasi-
rañño datvā puna nagaraṃ nāgamāsi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātaṃ samodhā-
nesi, saccapariyosāne ukkaṇṭhitabhikkhu sotāpattiphale patiṭṭhahi. Tadā naṭaku-
vero ukkaṇṭhitabhikkhu ahosi, rājā pana ahameva ahosinti.

Kākavatijātakavaṇṇanā sattamā.

[328] 8. Ananusociyajātakavaṇṇanā

Bahūnaṃ vijjatī bhotīti idaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ matabhariyaṃ kuṭu-
mbikaṃ ārabbha kathesi. So kira bhariyāya matāya na nhāyi na pivi na limpi na
bhuñji, na kammante payojesi, aññadatthu sokābhibhūto āḷāhanaṃ gantvā paride-
vamāno vicari. Abbhantare panassa kuṭe padīpo viya sotāpattimaggassa upani-
ssayo jalati. Satthā paccūsasamaye lokaṃ olokento taṃ disvā “imassa maṃ
ṭhapetvā añño koci sokaṃ nīharitvā sotāpattimaggassa dāyako natthi, bhavissā-
missa avassayo”ti pacchābhattaṃ piṇḍapātapaṭikkanto pacchāsamaṇaṃ ādāya

tassa gehadvāraṃ gantvā kuṭumbikena sutāgamano katapaccuggamanādisa-
kkāro paññattāsane nisinno kuṭumbikaṃ āgantvā vanditvā ekamantaṃ nisinnaṃ
“kiṃ, upāsaka, cintesi”ti pucchitvā “āma, bhante, bhariyā me kālakatā, tamaḥ
anusocanto cintemi”ti vutte “upāsaka, bhijjanadhammaṃ nāma bhijjati, tasmī
bhinne na yuttaṃ cintetuṃ, porāṇakapaṇḍitāpi bhariyāya matāya ‘bhijjana-
dhammaṃ bhijjati’ti na cintayimsū”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari. Atītavatthu
dasakanipāte **cūlabodhijātake** (jā. 1.10.49 ādayo) āvi bhavissati, ayaṃ panettha
saṅkhepo.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto brāhmaṇakule nibba-
ttitvā vayappatto takkasīlāyaṃ sabbasippāni uggaṇhitvā mātāpitūnaṃ (3.0086)
santikaṃ agamāsi. Imasmīṃ jātake bodhisatto komārabrahmacārī ahosi. Athassa
mātāpitāro “tava dārikapariyesanaṃ karomā”ti ārocayimsu. Bodhisatto “na
mayhaṃ gharāvāsenattho, ahaṃ tumhākaṃ accayena pabbajissāmi”ti vatvā tehi
punappunaṃ yācito ekaṃ kañcanarūpakaṃ kāretvā “evarūpaṃ kumārikaṃ labha-
māno gaṇhissāmi”ti āha. Tassa mātāpitāro taṃ kañcanarūpakaṃ paṭicchanna-
yāne āropetvā “gacchatha jambudīpatalaṃ vicarantā yattha evarūpaṃ brāhmaṇa-
kumārikaṃ passatha, tattha imaṃ kañcanarūpakaṃ datvā taṃ ānethā”ti maha-
ntena parivārena manusse pesesuṃ.

Tasmīṃ pana kāle eko puñṇavā satto brahmalokato cavitvā kāsiraṭṭheyeva niga-
magāme asītkoṭivibhavassa brāhmaṇassa gehe kumārikā hutvā nibbatti, “sammi-
llahāsini”tissā nāmaṃ akaṃsu. Sā soḷasavassakāle abhirūpā ahosi pāsādikā
devaccharappaṭibhāgā sabbaṅgasampannā. Tassāpi kilesavasena cittaṃ nāma
na uppannapubbaṃ, accantabrahmacārini ahosi. Kañcanarūpakaṃ ādāya vica-
rantā manussā taṃ gāmaṃ pāpuṇimsu. Tattha manussā taṃ disvā “asukabrāhma-
ṇassa dhītā sammillahāsini kiṃkāraṇā idha ṭhitā”ti āhaṃsu. Manussā taṃ sutvā
brāhmaṇakulaṃ gantvā sammillahāsiniṃ vāresuṃ. Sā “ahaṃ tumhākaṃ acca-
yena pabbajissāmi, na me gharāvāsenattho”ti mātāpitūnaṃ sāsanaṃ pesesi. Te
“kiṃ karosi kumārike”ti vatvā kañcanarūpakaṃ gahetvā taṃ mahantena parivā-
rena pesayimsu. Bodhisattassa ca sammillahāsiniyā ca ubhinnaṃpi anicchantāna-
ññeva maṅgalaṃ kariṃsu. Te ekagabbhe vasamānā ekasmīṃ sayane sayantāpi
na aññamaññaṃ kilesavasena olokayimsu, dve bhikkhū dve brāhmāno viya ca
ekasmīṃ ṭhāne vasimsu.

Aparabhāge bodhisattassa mātāpitāro kālamakaṃsu. So tesam sarīrakiccaṃ
katvā sammillahāsiniṃ pakkosāpetvā “bhadde, mama kulasantakā asītkoṭiyō,
tava kulasantakā asītkoṭiyoti imaṃ ettakaṃ dhanaṃ gahetvā imaṃ kuṭumbaṃ
paṭipajjāhi, ahaṃ pabbajissāmi”ti āha. “Ayyaputta, tayi pabbajante ahampi pabba-
jissāmi, na sakkomi taṃ jahitun”ti (3.0087). “Tena hi ehī”ti sabbaṃ dhanaṃ dāna-
mukhe vissajjetvā kheḷapiṇḍaṃ viya sampattiṃ pahāya himavantaṃ pavisitvā
ubhopi tāpasapabbajjaṃ pabbajitvā vanamūlaphalāhārā tattha ciraṃ vasitvā loṇa-
mbilasevanatthāya himavantā otaritvā anupubbena bārāṇasiṃ patvā rājuyyāne
vasimsu.

Tesam tattha vasantānaṃ sukhumālāya paribbājikāya nirojaṃ missakabhattaṃ

paribhuñjantiyā lohitapakkhandikābādho uppajji. Sā sappāyabhesajjaṃ alabhamānā dubbalā ahoṣi. Bodhisatto bhikkhācāraṇelāya taṃ pariggahetvā nagaradvāraṃ netvā ekissā sālāya phalake nipajjāpetvā sayāṃ bhikkhāya pāvisi. Sā tasmim̐ anikkhanteyeva kālamakāsi. Mahājano paribbājikāya rūpasampattiṃ disvā parivāretvā rodati paridevati. Bodhisatto bhikkhaṃ caritvā āgato tassā matabhāvaṃ ñatvā “bhijjanadhammaṃ bhijjati, sabbe saṅkhārā aniccā evaṃgatikāyevā”ti vatvā tāya nipannaphalakeyeva nisīditvā missakabhojanaṃ bhujjivā mukhaṃ vikkhālesi. Parivāretvā t̐hitamahājano “ayaṃ te, bhante, paribbājikā kiṃ hoti”ti pucchi. “Gihikāle me pādapariṇāsi ahoṣi”ti. “Bhante, mayaṃ tāva na saṅghāma rodāma paridevāma, tumhe kasmā na rodathā”ti? Bodhisatto “jīvamānā tāva esā mama kiñci hoti, idāni paralokasamaṅgitāya na kiñci hoti, maraṇavasāṃ gatā, ahaṃ kissa rodāmī”ti mahājanassa dhammaṃ desento imā gāthā abhāsi-

109. “Bahūnaṃ vijjati bhoti, tehi me kiṃ bhavissati;

tasmā etaṃ na socāmi, piyaṃ sammillahāsiniṃ.

110. “Taṃ taṃ ce anusoceyya, yaṃ yaṃ tassa na vijjati;

attānamanusoceyya, sadā maccuvasaṃ patāṃ.

111. “Na heva t̐hitaṃ nāsīnaṃ, na sayānaṃ na paddhagaṃ;

yāva byāti nimisati, tatrāpi rasatī vayo.

112. “Tatthattani vatappaddhe, vinābhāve asaṃsaye;

bhūtaṃ sesaṃ dayitabbaṃ, vītaṃ ananusociyaṃ”ti.

Tattha (3.0088) **bahūnaṃ vijjati bhoti**ti ayaṃ bhoti amhe chaḍḍetvā idāni aññesaṃ bahūnaṃ matakasattānaṃ antare vijjati atthi upalabbhati. **Tehi me kiṃ bhavissatī**ti tehi matakasattehi saddhiṃ vattamānā idānevesā mayhaṃ kiṃ bhavissati, tehi vā matakasattehi atirekasambandhavasenesā mayhaṃ kiṃ bhavissati, kā nāma bhavissati, kiṃ bhariyā, udāhu bhaginīti? “Tehi mekan”tipi pāṭho, tehi matakehi saddhiṃ idampi me kaḷevaraṃ ekaṃ bhavissatīti attho. **Tasmāti** yasmā esā matakesu saṅkhaṃ gatā, mayhaṃ sā na kiñci hoti, tasmā etaṃ na socāmi.

Yaṃ yaṃ tassāti yaṃ yaṃ tassa anusocanakkassa sattassa na vijjati natthi, mataṃ niruddhaṃ, taṃ taṃ sace anusoceyyāti attho. “Yassā”tipi pāṭho, yaṃ yaṃ yassa na vijjati, taṃ taṃ so anusoceyyāti attho. **Maccuvasaṃ patanti** evaṃ sante niccaṃ maccuvasaṃ patantaṃ gacchantaṃ attānameva anusoceyya, tenassa asocanakkāloyeva na bhavessatīti attho.

Tatthāgāthāya **na heva t̐hitaṃ nāsīnaṃ, na sayānaṃ na paddhaganti** kañci sattaṃ āyusaṅkhāro anugacchatīti pāṭhaseso. Tattha **paddhaganti** parivattetvā caramānaṃ. Idaṃ vuttaṃ hoti- ime sattaṃ catūsūpi iriyāpathesu pamattā viharanti, āyusaṅkhārā pana rattiñca divā ca sabbiriyāpathesu appamattā attano khayagamanakammameva karontīti. **Yāva byātīti** yāva ummisati. Ayañhi tasmim̐ kāle vohāro. Idaṃ vuttaṃ hoti- yāva ummisati ca nimisati ca, tatrāpi evaṃ appamattake kāle imesaṃ sattānaṃ **rasatī vayo**, tisu vayesu so so vayo hāyateva na vaḍḍhatīti.

Tatthattani vatappaddheti tattha vata attani paddhe. Idaṃ vuttaṃ hoti tasmim̐ vata evaṃ rasamāne vaye ayaṃ “attā”ti saṅkhaṃ gato attabhāvo paddho hoti,

vayena aḍḍho upaḍḍho aparipuṇṇova hoti (3.0089). Evaṃ tattha imasmiṃ attani paddhe yo cesa tattha tattha nibbattānaṃ sattānaṃ vinābhāvo asaṃsayo, tasmimṃ **vinābhāvepi asaṃsaye** nissaṃsaye yaṃ **bhūtaṃ sesaṃ** amataṃ jīvamānaṃ, taṃ jīvamānameva **dayitabbaṃ** piyāyitabbaṃ mettāyitabbaṃ, “ayaṃ satto arogo hotu abyāpajjo”ti evaṃ tasmimṃ mettābhāvanā kātabbā. Yaṃ panetaṃ **vītaṃ** vigataṃ mataṃ, taṃ **ananusociyaṃ** na anusocitabbanti.

Evaṃ mahāsatto catūhi gāthāhi aniccākāraṃ dīpento dhammaṃ desesi. Mahājano paribbājikāya sarīrakiccaṃ akāsi. Bodhisatto himavantameva pavisitvā jhānābhiññāsamāpattiyo nibbattetvā brahmalokaparāyaṇo ahosi.

Satthā imaṃ dhammadešanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātaṃ samodhānesi, saccapariyosāne kuṭumbiko sotāpattiphale patiṭṭhahi. Tadā sammillahāsini rāhulamātā ahosi, tāpaso pana ahameva ahosinti.

Ananusociyajātakavaṇṇanā aṭṭhamā.

[329] 9. Kālabāhujātakavaṇṇanā

Yaṃ annapānassāti idaṃ satthā veḷuvane viharanto hatalābhasakkāraṃ devadattaṃ ārabha kathesi. Devadattena hi tathāgate aṭṭhānakopaṃ bandhitvā dhanuggahesu payojitesu nāḷagirivissajjanena tassa doso pākaṭo jāto. Athassa paṭṭhapitāni dhuvabhaddāni manussā na karimṃsu, rājāpi naṃ na olokesi. So hatalābhasakkāro kulesu viññāpetvā bhuñjanto vicari. Bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “āvuso, devadatto ‘lābhasakkāraṃ uppādessāmī’ti uppānampi thiraṃ kātuṃ nāsakkhī”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, idāneva, pubbepesa hatalābhasakkāro ahosī”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte (3.0090) bārāṇasiyaṃ dhanañjaye rajjaṃ kārente bodhisatto rādho nāma suko ahosi mahāsarīro paripuṇṇagatto, kaniṭṭho panassa poṭṭhapādo nāma. Eko luddako te dvepi jane bandhitvā netvā bārāṇasirañño adāsi. Rājā ubhopi te suvaṇṇapañjare pakkipitvā suvaṇṇataṭṭakena madhulāje khādāpento sakkharodakaṃ pāyento paṭijaggi. Sakkāro ca mahā ahosi, lābhaggayasaggappattā ahesuṃ. Atheke vanacarako kālabāhuṃ nāmekam mahākālamakkaṭaṃ ānetvā bārāṇasirañño adāsi. Tassa pacchā āgatattā mahantataro lābhasakkāro ahosi, sukānaṃ parihāyi. Bodhisatto tādilakkhaṇayogato na kiñci āha, kaniṭṭho panassa tādilakkhaṇābhāvā taṃ makkaṭassa sakkāraṃ asahanto “bhātika, pubbe imasmiṃ rājakule sādhasakhādāniyādāni amhākameva denti, idāni pana mayaṃ na labhāma, kālabāhumakkaṭasseva denti. Mayaṃ dhanañjayarañño santikā lābhasakkāraṃ alabhantā imasmiṃ ṭhāne kiṃ karissāma, ehi araṇṇameva gantvā vasissāmā”ti tena saddhiṃ sallapanto paṭhamaṃ gāthamāha-

113. “Yaṃ annapānassa pure labhāma, taṃ dāni sākhamigameva gacchati; gacchāma dāni vanameva rādha, asakkatā casma dhanañjayāyā”ti.

Tattha **yaṃ annapānassāti** yaṃ annapānaṃ assa rañño santikā. Upayogathe

vā sāmivacanaṃ. **Dhanañjayāyā**ti karaṇatthe sampadānavacanaṃ, dhanañja-
yena. **Asakkatā casmā**ti annapānaṃ na labhāma, iminā ca na sakkatamhāti attho.

Taṃ sutvā rādho dutiyaṃ gāthamāha-

114. “Lābho alābho yaso ayaso ca, nindā pasamsā ca sukhañca dukkhaṃ;
ete aniccā manujesu dhammā, mā soci kiṃ socasi poṭṭhapādā” ti.

Tattha **yasoti** issariyaparivāro. **Ayasoti** tassābhāvo. **Eteti** ete aṭṭha lokadhammā
manujesu aniccā, lābhaggayasaggappattā hutvāpi (3.0091) aparena samayena
appalābhā appasakkārā honti, niccalābhino nāma na honti. Yasādīsupi eseva
nayo.

Taṃ sutvā poṭṭhapādo makkaṭe usūyaṃ apanetuṃ asakkonto tatiyaṃ gātha-
māha-

115. “Addhā tuvaṃ paṇḍitakosi rādha, jānāsi atthāni anāgatāni;
kathaṃ nu sākhamigaṃ dakkhisāma, niddhāvitaṃ rājakulatova jamman”ti.

Tattha **kathaṃ nūti** kena nu kho upāyena. **Dakkhisāmāti** dakkhissāma. **Niddhāvī-**
tanti nivuṭṭhāpitaṃ nikkadḍhāpitaṃ. **Jammanti** lāmakam.

Taṃ sutvā rādho catutthaṃ gāthamāha-

116. “Cāleti kaṇṇaṃ bhakuṭiṃ karoti, muhuṃ muhuṃ bhāyayate kumāre;
sayameva taṃ kāhati kāḷabāhu, yenārakā ṭhassati annapānā”ti.

Tattha **bhāyayate kumāreti** rājakumāre utrāseti. **Yenārakā ṭhassati annapānāti**
yena kāraṇena imamahā annapānā dūre ṭhassati, sayameva taṃ kāraṇaṃ kari-

ssati, mā tvaṃ etassa cintayīti attho.
Kāḷabāhupi katipāheneva rājakumārānaṃ purato ṭhatvā kaṇṇacalanādīni
karonto kumāre bhāyāpesi. Te bhītatasitā vissaramakamsu. Rājā “kiṃ etan”ti
pucchitvā tamatthaṃ sutvā “nikkadḍhatha nan”ti makkaṭaṃ nikkadḍhāpesi.
Sukānaṃ lābhasakkāro puna pākatiko ahosi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakam samodhānesi- “tadā kāḷabāhu
devadatto ahosi, poṭṭhapādo ānando, rādho pana ahameva ahosin”ti.

Kāḷabāhujātakavaṇṇanā navamā.

[330] 10. Sīlavīmaṃsajātakavaṇṇanā

Sīlaṃ (3.0092) **kireva kalyāṇanti** idaṃ satthā jetavane viharanto sīlavīmaṃsaka-
brāhmaṇaṃ ārabha kathesi. Dvepi vatthūni heṭṭhā kathitāneva. Idha pana bodhi-
satto bārāṇasiraṅṅo purohito ahosi. So attano sīlaṃ vīmaṃsanto tiṇi divasāni hera-
ṅṅīkaphalakato kahāpaṇaṃ gaṇhi. Taṃ “coro”ti gahetvā raṅṅo dassesuṃ. So
raṅṅo santike ṭhito-

117. “Sīlaṃ kireva kalyāṇaṃ, sīlaṃ loke anuttaraṃ;
passa ghoraviso nāgo, sīlavāti na haṅṅatī”ti.-

Imāya paṭhamagāthāya sīlaṃ vaṇṇetvā rājānaṃ pabbajjaṃ anujānāpetvā pabba-
jituṃ gacchati.

Athekasmiṃ divase sūnāpaṇato seno maṃsapesiṃ gahetvā ākāsaṃ
pakkhandi. Tamaṅṅe sakuṇā parivāretvā pādanakhatuṇḍakādīhi paharanti. So
taṃ dukkhaṃ sahituṃ asakkonto maṃsapesiṃ chaḍḍesi, aparo gaṇhi. Sopi
tatheva viheṭṭhiyamāno chaḍḍesi, athaṅṅo gaṇhi. Evaṃ yo yo gaṇhi, taṃ taṃ
sakuṇā anubandhiṃsu. Yo yo chaḍḍesi, so so sukhito ahosi. Bodhisatto taṃ disvā
“ime kāmā nāma maṃsapesūpamā, ete gaṇhantānaṃyeva dukkhaṃ, vissajje-
ntānaṃ sukhan”ti cintetvā dutiyaṃ gāthamāha-

118. “Yāvadevassahū kiñci, tāvadeva akhādisuṃ;
saṅgamma kulalā loke, na hiṃsanti akiñcanan”ti.

Tassattho- yāvadeva assa senassa ahu kiñci mukhena gahitaṃ maṃsa-
khaṇḍaṃ, tāvadeva naṃ imasmiṃ loke kulalā samāgantvā akhādiṃsu. Tasmīṃ
pana vissatṭhe tamenam akiñcanaṃ nippalibodhaṃ pakkhiṃ sesapakkhino na

hiṃsantīti.

So nagarā nikkhamitvā antarāmagge ekasmiṃ gāme sāyaṃ ekassa gehe nipajji. Tattha pana piṅgalā nāma dāsī “asukavelāya āgaccheyyāsī”ti ekena purisena saddhiṃ saṅketamakāsi. Sā sāmikānaṃ pāde (3.0093) dhovitvā tesu nipannesu tassāgamaṇaṃ oloketi ummāre nisīditvā “idāni āgamissati, idāni āgamissati”ti paṭhamayāmaṃpi majjhimayāmaṃpi vītināmesi. Paccūsasamaye pana “na so idāni āgamissati”ti chinnāsā hutvā nipajjitvā niddaṃ okkami. Bodhisatto idaṃ kāraṇaṃ disvā “ayaṃ dāsī ‘so puriso āgamissati’ti āsāya ettakaṃ kālaṃ nisinnā, idānissa anāgamanabhāvaṃ ñatvā chinnāsā hutvā sukhaṃ supati. Kilesesu hi āsā nāma dukkhaṃ, nirāsabhāvova sukhaṃ”ti cintetvā tatiyaṃ gāthamāha-

119. “Sukhaṃ nirāsā supati, āsā phalavatī sukhā;

āsaṃ nirāsaṃ katvāna, sukhaṃ supati piṅgalā”ti.

Tattha **phalavatī**ti yassā āsāya phalaṃ laddhaṃ hoti, sā tassa phalassa sukhatāya sukhā nāma. **Nirāsaṃ katvānā**ti anāsaṃ katvā chinditvā pajahitvāti attho. **Piṅgalā**ti esā piṅgaladāsī idāni sukhaṃ supatīti.

So punadivase tato gāmā araṇṇaṃ pavisanto araṇṇe ekaṃ tāpasam jhānaṃ appetvā nisinnaṃ disvā “idhaloke ca paraloke ca jhānasukhato uttaritaraṃ sukhaṃ nāma natthi”ti cintetvā catutthaṃ gāthamāha-

120. “Na samādhiparo atthi, asmiṃ loke paramhi ca;

na paraṃ nāpi attānaṃ, vihiṃsati samāhito”ti.

Tattha **na samādhiparoti** samādhito paro añño sukhadhammo nāma natthīti.

So araṇṇaṃ pavisitvā isipabbajjaṃ pabbajitvā jhānābhiññā uppādetvā brahmalokaparāyaṇo ahosi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi- “tadā purohito ahameva ahosin”ti.

Silavīmaṃsajātakavaṇṇanā dasamā.

Kuṭṭidūsakavaggo tatiyo.

4. Kokilavaggo

[331] 1. Kokilajātakavaṇṇanā

Yo (3.0094) **ve kāle asampatteti** idaṃ satthā jetavane viharanto kokālikaṃ ārabha kathesi. Vatthu takkāriyajātake vitthāritameva.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto tassa amacco ovā-dako ahosi, rājā bahubhāṇī ahosi. Bodhisatto “tassa bahubhāṇitaṃ nisedhessāmi”-ti ekaṃ upamaṃ upadhārento vicarati. Athekadivasaṃ rājā uyyānaṃ gato maṅgalasilāpatte nisīdi, tassupari ambarukkho atthi. Tatrekasmīṃ kākakulāvake kāḷako-

kilā attano aṇḍakaṃ nikkhipitvā agamāsi. Kākī taṃ kokila-aṇḍakaṃ paṭijaggi, aparabhāge tato kokilapotako nikkhami. Kākī “putto me”ti saññāya mukhatuṇḍakena gocaraṃ āharitvā taṃ paṭijaggi. So avirūḥapakkho akāleyeva kokilaravaṃ ravi. Kākī “ayaṃ idāneva tāva aññaṃ ravaṃ ravati, vaḍḍhanto kiṃ karissatī”ti tuṇḍakena koṭṭetvā māretvā kulāvakā pātesi. So rañño pādamūle pati.

Rājā bodhisattaṃ pucchi “kimetaṃ sahāyā”ti? Bodhisatto “ahaṃ rājānaṃ nivāretuṃ ekaṃ upamaṃ pariyesāmi, laddhā dāni me sā”ti cintetvā “mahārāja, atimukharā akāle bahubhāṇino evarūpaṃ labhanti. Ayaṃ mahārāja, kokilapotako kākiyā puṭṭho avirūḥapakkho akāleyeva kokilaravaṃ ravi. Atha naṃ kākī ‘nāyaṃ mama puttako’ti ñatvā mukhatuṇḍakena koṭṭetvā māretvā kulāvakā pātesi. Manussā vā hontu tiracchānā vā, akāle bahubhāṇino evarūpaṃ dukkhaṃ labhanti”ti vatvā imā gāthā abhāsi-

121. “Yo ve kāle asampatte, ativelaṃ pabhāsati;
evaṃ so nihato seti, kokilāyiva atrajo.

122. “Na (3.0095) hi satthaṃ sunisitaṃ, visaṃ halāhalāmiva;
evaṃ nikaṭṭhe pātetī, vācā dubbhāsītā yathā.

123. “Tasmā kāle akāle vā, vācaṃ rakkheyya paṇḍito;
nātiavelaṃ pabhāseyya, api attasamamhi vā.

124. “Yo ca kāle mitaṃ bhāse, matipubbo vicakkhaṇo;
sabbe amitte ādeti, supaṇṇo uragāmivā”ti.

Tattha **kāle asampatteti** attano vacanakāle asampatte. **Ativelanti** velātikkantaṃ katvā atirekappamaṇaṃ bhāsati. **Halāhalāmivāti** halāhalaṃ iva. **Nikaṭṭheti** tasmiṃyeva khaṇe appamattake kāle. **Tasmāti** yasmā sunisitasatthahalāhalavisatopi khippataraṃ dubbhāsītavacanameva pātesi, tasmā. **Kāle akāle vāti** vattuṃ yuttakāle ca akāle ca **vācaṃ rakkheyya**, ativelaṃ na bhāseyya api attanā same ninnānākaraṇepi puggaleti attho.

Matipubboti matiṃ purecārikaṃ katvā kathanena matipubbo. **Vicakkhaṇoti** ñāṇena vicāretvā atthavindanapuggalo vicakkhaṇo nāma. **Uragāmivāti** uragaṃ iva. Idaṃ vuttaṃ hoti- yathā supaṇṇo samuddaṃ khobhetvā mahābhogaṃ uragaṃ **ādeti** gaṇhāti, ādiyitvā ca taṅkhaṇaññaeva naṃ simbalim āropetvā maṃsaṃ khādāti, evameva yo matipubbaṅgamo vicakkhaṇo vattuṃ yuttakāle mitaṃ bhāsati, so sabbe amitte ādeti gaṇhāti, attano vase vattetīti.

Rājā bodhisattassa dhammadesanaṃ sutvā tato paṭṭhāya mitabhāṇī ahosi, yasañcassa vaḍḍhetvā mahantataraṃ adāsi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi- “tadā kokilapotako kokāliko ahosi, paṇḍitāmacco pana ahameva ahosin”ti.

Kokilajātakavaṇṇanā paṭhamā.

[332] 2. Rathalaṭṭhijātakavaṇṇanā

Api (3.0096) **hantvā hato brūtīti** idaṃ satthā jetavane viharanto kosalarañño

purohitaṃ ārabha kathesi. So kira rathena attano bhogagāmaṃ gacchanto sambādhe magge rathaṃ pājento ekaṃ sakaṭasatthaṃ disvā “tumhākaṃ sakaṭaṃ apanethā”ti gacchanto sakaṭe anapanīyamāne kujjhivā patodalaṭṭhiyā purimasakaṭe sākāṭikassa rathadhure pahari. Sā rathadhure paṭihatā nivattivā tasseva nalāṭaṃ pahari. Tāvadevassa nalāṭe gaṇḍo uṭṭhahi. So nivattivā “sākāṭikehi pahaṭomhī”ti rañño ārocesi. Sākāṭike pakkosāpetvā vinicchinantā tasseva dosaṃ addasaṃsu. Athekadivasam bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “āvuso, rañño kira purohito ‘sākāṭikehi pahaṭomhī’ti aḍḍaṃ karonto sayameva parajjī”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, idāneva, pubbepesa evarūpaṃ akāsiyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto tasseva vinicchayā-macco ahosi. Atha rañño purohito rathena attano bhogagāmaṃ gacchantoti sabbaṃ purimasadisameva. Idha pana tena rañño ārocite rājā sayam vinicchaye nisīditvā sākāṭike pakkosāpetvā kammaṃ asodhetvāva “tumhehi mama purohitaṃ koṭṭetvā nalāṭe gaṇḍo uṭṭhāpito”ti vatvā “sabbassaharaṇaṃ tesam karothā”ti āha. Atha naṃ bodhisatto “tumhe, mahārāja, kammaṃ asodhetvāva etesaṃ sabbassaṃ harāpetha, ekacce pana attanāva attānaṃ paharivāpi ‘parena pahaṭomhā’ti vadanti, tasmā avicinitvā kātuṃ na yuttaṃ, rajjaṃ kārentena nāma nisāmetvā kammaṃ kātuṃ vaṭṭati”ti vatvā imā gāthā abhāsi.

125. “Api hantvā hato brūti, jetvā jitoti bhāsati;

pubbamakkhāyino rāja, aññadatthu na saddahe.

126. “Tasmā paṇḍitajātiyo, suṇeyya itarassapi;

ubhinnaṃ vacanaṃ sutvā, yathā dhammo tathā kare.

127. “Alaso (3.0097) gihī kāmabhogī na sādhu, asaññato pabbajito na sādhu;

rājā na sādhu anisammakārī, yo paṇḍito kodhano taṃ na sādhu.

128. “Nisamma khattiyo kayirā, nānisamma disampati;

nisammakārino rāja, yaso kitti ca vaḍḍhati”ti.

Tattha **api hantvā**ti api eko attanāva attānaṃ hantvā “parena pahaṭomhī”ti **brūti** katheti. **Jetvā jitoti** sayam vā pana paraṃ jitvā “ahaṃ jitomhī”ti bhāsati. **Aññadatthū**ti mahārāja, pubbameva rājakulaṃ gantvā akkhāyantassa **pubbamakkhāyino** aññadatthu **na saddahe**, ekaṃsena vacanaṃ na saddaheyya. **Tasmāti**

yasmā paṭhamataraṃ āgantvā kathentassa ekaṃsena vacanaṃ na saddahā-
tabbaṃ, tasmā. **Yathā dhammoti** yathā vinicchayasabhāvo ṭhito, tathā kareyya.

Asaññatoti kāyādīhi asaññato dussilo. **Taṃ na sādhu**ti yaṃ tassa paṇḍitassa
ñāṇavato puggalassa ādhānaggāhivasena daḥkopasaṅkhātaṃ kodhanaṃ, taṃ
na sādhu. **Nānisammāti** na anisāmetvā. **Disampatīti** disānaṃ pati, mahārāja. **Yaso**
kitti cāti issariyaparivāro ceva kittisaddo ca vaḍḍhatīti.

Rājā bodhisattassa vacanaṃ sutvā dhammena vinicchini, dhammena vinicchiya-
māne brāhmaṇasseva doso jātoti.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi- “tadā
brāhmaṇo etarahi brāhmaṇova ahosi, paṇḍitāmacco pana ahameva ahosin”ti.

Rathalaṭṭhijātakavaṇṇanā dutiyā.

[333] 3. Pakkagodhajātakavaṇṇanā

Tadeva (3.0098) **me tvanti** idaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ kuṭumbikaṃ
ārabbha kathesi. Vatthu heṭṭhā vitthāritameva. Idha pana tesāṃ uddhāraṃ
sādhetvā āgacchantānaṃ antarāmagge luddako “ubhopi khādathā”ti ekaṃ pakka-
godhaṃ adāsi. So puriso bhariyaṃ pāṇiyatthāya pesetvā sabbaṃ godhaṃ
khādītvā tassā āgatakāle “bhadde, godhā palātā”ti āha. “Sādhu, sāmi, pakkago-
dhāya palāyantiyā kiṃ sakkā kātun”ti? Sā jetavane pāṇiyaṃ pivitvā satthu santike
nisinnā satthārā “kiṃ upāsike, ayaṃ te hitakāmo sasineho upakārako”ti pucchitā
“bhante, ahaṃ etassa hitakāmā sasinehā, ayaṃ pana mayi nissineho”ti āha.
Satthā “hotu mā cintayi, evaṃ nāmesa karoti. Yadā pana te guṇaṃ sarati, tadā
tuyhameva sabbissariyaṃ deti”ti vatvā tehi yācito atitaṃ āhari.

Atītampi heṭṭhā vuttasadisameva. Idha pana tesāṃ nivattantānaṃ antarāmagge
luddako kilantabhāvaṃ disvā “dvepi janā khādathā”ti ekaṃ pakkagodhaṃ adāsi.
Rājadhītā taṃ valliyā bandhitvā ādāya maggaṃ paṭipajji. Te ekaṃ saraṃ disvā
maggā okkamma assatthamūle nisīdiṃsu. Rājaputto “gaccha bhadde, sarato
paduminipattena udakaṃ āhara, maṃsaṃ khādissāmā”ti āha. Sā godhaṃ
sākhāya laggetvā pāṇiyatthāya gatā. Itaro sabbaṃ godhaṃ khādītvā aggana-
ṅguṭṭhaṃ gahetvā parammukho nisīdi. So tāya pāṇiyaṃ gahetvā āgatāya “bhadde,
godhā sākhāya otarītvā vammikaṃ pāvīsi, ahaṃ dhāvītvā agganaṅguṭṭhaṃ agga-
hesiṃ, gahitaṭṭhānaṃ hattheyeva katvā chijjitvā bilaṃ pavīṭṭhā”ti āha. “Hotu, deva,
pakkagodhāya palāyantiyā kiṃ karissāma, ehi gacchāmā”ti. Te pāṇiyaṃ pivitvā
bārāṇasiṃ agamaṃsu.

Rājaputto rajjaṃ patvā taṃ aggamaheṣiṭṭhānamatte ṭhapesi, sakkārasammāno
panassā natthi. Bodhisatto tassā sakkāraṃ kāretukāmo rañño santike ṭhatvā
“nanu mayaṃ ayye tumhākaṃ santikā kiñci na labhāma, kiṃ no na olokethā”ti
āha. “Tāta, ahameva rañño (3.0099) santikā kiñci na labhāmi, tuyhaṃ kiṃ
dassāmi, rājāpi mayhaṃ idāni kiṃ dassati, so araññato āgamanakāle pakka-
godhaṃ ekakova khādī”ti. “Ayye, na devo evarūpaṃ karissati, mā evaṃ avacutthā”-

ti. Atha naṃ devī “tuyhaṃ taṃ, tāta, na pākaṭaṃ, raññoyeva mayhañca pākaṭaṃ” ti vatvā paṭhamam gāthamāha-

129. “Tadeva me tvaṃ vidito, vanamajjhe rathesabha;
yassa te khaggabaddhassa, sannaddhassa tirīṭino;
assatthadumasākhāya, pakkagodhā palāyathā” ti.

Tattha **tadevā**ti tasmimyeva kāle “ayaṃ mayhaṃ adāyako” ti evaṃ tvaṃ vidito. Aññe pana tava sabhāvaṃ na jānantīti attho. **Khaggabaddhassā**ti baddhakha-ggassa. **Tirīṭinoti** tirīṭavatthanivatthassa maggāgamanakāle. **Pakkagodhā**ti aṅgāra-pakkā godhā palāyathāti.

Evaṃ raññā katadosaṃ parisamajjhe pākaṭaṃ katvā kathesi. Taṃ sutvā bodhisatto “ayye, devassa appiyakālato pabhuti ubhinnaṃpi aphāsukaṃ katvā kasmā idha vasathā” ti vatvā dve gāthā abhāsi-

130. “Name namantassa bhaje bhajantaṃ, kiccānukubbassa kareyya kiccaṃ;
nānatthakāmassa kareyya atthaṃ, asambhajantampi na sambhajeyya.

131. “Caje cajantaṃ vanathaṃ na kayirā, apetacittena na sambhajeyya;
dijo dumaṃ khīṇaphalanti ñatvā, aññaṃ samekkheyya mahā hi loko” ti.

Tattha **name namantassā**ti yo attani muducittena namati, tasseva paṭinameyya. **Kiccānukubbassā**ti attano uppannaṃ kiccaṃ anukubbantasseva. **Anatthakāmassā**ti avaḍḍhikāmassa. **Vanathaṃ na kayirā**ti tasmim cajante taṇhāsnehaṃ na kareyya. **Apetacittenā**ti apagatacittena virattacittena. **Na sambhajeyyā**ti na samā-gaccheyya. **Aññaṃ samekkheyyā**ti aññaṃ (3.0100) **olokeyya, yathā dijo khīṇa-phalaṃ dumaṃ** rukkhaṃ ñatvā aññaṃ phalabharitaṃ rukkhaṃ gacchati, tathā khīṇarāgaṃ purisaṃ ñatvā aññaṃ sasinehaṃ upagaccheyyāti adhippāyo.

Rājā bodhisatte kathente eva tassā guṇaṃ saritvā “bhadde, ettakaṃ kālaṃ tava guṇaṃ na sallakkhesiṃ, paṇḍitassayeveva kathāya sallakkhesiṃ, mama aparādhaṃ sahanṭiyā idaṃ sakalarajjaṃ tuyhameva dammi” ti vatvā catutthaṃ gāthamāha-

132. “So te karissāmi yathānubhāvaṃ, kataññutaṃ khattiye pekkhamāno;
sabbañca te issariyaṃ dadāmi, yassicchasi tassa tuvaṃ dadāmi” ti.

Tattha **soti so ahaṃ. Yathānubhāvanti** yathāsatti yathābalaṃ. **Yassicchasi**ti yassa icchasi, tassa idaṃ rajjaṃ ādiṃ katvā yaṃ tvaṃ icchasi, taṃ dadāmi.

Evañca pana vatvā rājā deviyā sabbissariyaṃ adāsi, “imināhaṃ etissā guṇaṃ sarāpito” ti paṇḍitassapi mahantaṃ issariyaṃ adāsi.

Sathā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātaṃ samodhānesi, saccapariyosāne ubho jayampatikā sotāpattiphale patiṭṭhahimsu.

Tadā jayampatikā etarahi jayampatikāva ahesuṃ, paṇḍitāmacco pana aha-meveva ahosinti.

Pakkagodhajātakavaṇṇanā tatiyā.

[334] 4. Rājovādajātakavaṇṇanā

Gavaṃ ce taramānānanti idaṃ sathā jetavane viharanto rājovādaṃ ārabha

kathesi. Vatthu **tesakuṇajātake** (jā. 2.17.1 ādayo) āvi bhavissati. Idha pana satthā “mahārāja, porāṇakarājānopi paṇḍitānaṃ kathaṃ sutvā dhammena samena rajjaṃ kārentā saggapuraṃ pūrayamānā gamiṃsū”ti vatvā raññā yācito atītaṃ āhari.

Atīte (3.0101) bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto brāhmaṇa-kule nibbattivā vayappatto sikkhitasabbasippo isipabbajjaṃ pabbajitvā abhiññā ca samāpattiyo ca nibbattetvā ramaṇīye himavantapadese vanamūlaphalāhāro vihāsi. Atha rājā aguṇapariyesako hutvā “atthi nu kho me koci aguṇaṃ kathe-nto”ti pariyesanto antojane ca bahijane ca antonagare ca bahinagare ca kañci attano avaṇṇavādiṃ adisvā “janapade nu kho kathan”ti aññatakavesena janapadaṃ cari. Tatrāpi avaṇṇavādiṃ apassanto attano guṇakathameva sutvā “hima-vantapadese nu kho kathan”ti araññaṃ pavisitvā vicaranto bodhisattassa assamaṃ patvā taṃ abhivādetvā katapaṭisanthāro ekamantaṃ nisīdi.

Tadā bodhisatto araññato paripakkāni nigrodhaphalāni āharitvā paribhuñji, tāni honti madhurāni ojavantāni sakkharacuṇṇasamarasāni. So rājānampi āmantetvā “imaṃ mahāpuñña, nigrodhapakkaphalaṃ khāditvā pāṇiyaṃ pivā”ti āha. Rājā tathā katvā bodhisattaṃ pucchi “kiṃ nu kho, bhante, imaṃ nigrodhapakkaṃ ati viya madhuraṃ”ti? “Mahāpuñña, nūna rājā dhammena samena rajjaṃ kāreti, tenetaṃ madhuranti. Rañño adhammikakāle amadhuraṃ nu kho, bhante, hoti”ti. “Āma, mahāpuñña, rājūsu adhammikesu telamadhuphāṇitādīnipi vanamūlaphalā-nipi amadhurāni honti nirojāni, na kevalaṃ etāni, sakalampi raṭṭhaṃ nirojaṃ kasaṭaṃ hoti. Tesu pana dhammikesu sabbāni tāni madhurāni honti ojavantāni, sakalampi raṭṭhaṃ ojavantameva hoti”ti. Rājā “evaṃ bhavissati, bhante”ti attano rājabhāvaṃ ajānāpetvāva bodhisattaṃ vanditvā bārāṇasiṃ gantvā “tāpasassa vacanaṃ vīmaṃsissāmi”ti adhammena rajjaṃ kāretvā “idāni jānissāmi”ti kiñci kālaṃ vītināmetvā puna tattha gantvā taṃ vanditvā ekamantaṃ nisīdi.

Bodhisattopissa tatheva vatvā nigrodhapakkaṃ adāsi, taṃ tassa tittakarasaṃ ahoṣi. Rājā “amadhuraṃ nirasana”ti saha kheḷena chaḍḍetvā “tittakaṃ, bhante”ti āha. Bodhisatto “mahāpuñña, nūna rājā adhammiko bhavissati. Rājūnañhi adhammikakāle araññe phalāphalaṃ ādiṃ katvā sabbaṃ amadhuraṃ nirojaṃ jātaṃ”ti vatvā imā gāthā abhāsi-

133. “Gave (3.0102) ce taramānānaṃ, jimhaṃ gacchati puṅgavo;
sabbā tā jimhaṃ gacchanti, nette jimhaṃ gate sati.

134. “Evameva manussesu, yo hoti seṭṭhasammato;
so ce adhammaṃ carati, pageva itarā pajā;
sabbaṃ raṭṭhaṃ dukhaṃ seti, rājā ce hoti adhammiko.

135. “Gavaṃ ce taramānānaṃ, ujuṃ gacchati puṅgavo;
sabbā gāvī ujuṃ yanti, nette ujuṃ gate sati.

136. “Evameva manussesu, yo hoti seṭṭhasammato;
so sace dhammaṃ carati, pageva itarā pajā;
sabbaṃ raṭṭhaṃ sukhaṃ seti, rājā ce hoti dhammiko”ti.

Tattha **gavanti** gunnaṃ. **Taramānānanti** nadiṃ otarantānaṃ. **Jimhanti** kuṭilaṃ

vañkaṃ. **Netteti** nāyake gahetvā gacchante gavajeṭṭhake usabhe puñgave. **Pageva itarā pajāti** itare sattā puretameva adhammaṃ carantīti attho. **Dukhaṃ setīti** na kevalaṃ seti, catūsupi iriyāpathesu dukkhameva vindati. **Adhammikoti** yadi rājā chandādi-agatigamanavasena adhammiko hoti. **Sukhaṃ setīti** sace rājā agatigamaṃ pahāya dhammiko hoti, sabbaṃ raṭṭhaṃ catūsu iriyāpathesu sukhappattameva hotīti.

Rājā bodhisattassa dhammaṃ sutvā attano rājabhāvaṃ jānāpetvā “bhante, pubbe nigrodhapakkaṃ ahameva madhuraṃ katvā tittakaṃ akāsiṃ, idāni puna madhuraṃ karissāmī”ti bodhisattaṃ vanditvā nagaraṃ gantvā dhammena rajjaṃ kārento sabbaṃ paṭipākatikaṃ akāsi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi- “tadā rājā ānando ahosi, tāpaso pana ahameva ahosin”ti.

Rājovādajātakavaṇṇanā catutthā.

[335] 5. Jambukajātakavaṇṇanā

Brahā (3.0103) pavaḍḍhakāyo soti idaṃ satthā veļuvane viharanto devadattassa sugatālayakaraṇaṃ ārabba kathesi. Vatthu heṭṭhā vitthāritameva, ayaṃ panettha sañkhepo. Satthārā “sāriputta, devadatto tumhe disvā kiṃ akāsi”ti vutto therō āha “bhante, so tumhākaṃ anukaronto mama hatthe bījanaṃ datvā nipajji. Atha naṃ kokāliko ure jaṇṇunā pahari, iti so tumhākaṃ anukaronto dukkhaṃ anubhavī”ti. Taṃ sutvā satthā “na kho, sāriputta, devadatto idāneva mama anukaronto dukkhaṃ anubhoti, pubbepesa anubhosiyevā”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto sīhayoniyāṃ nibbatitvā himavante guhāyaṃ vasanto ekadivasaṃ mahiṃsaṃ vadhitvā maṃsaṃ khāditvā pānīyaṃ pivitvā guhaṃ āgacchati. Eko siṅgālo taṃ disvā palāyituṃ asakkonto urena nipajji, “kiṃ jambukā”ti ca vutte “upaṭṭhahissāmi taṃ, bhaddante”ti āha. Sīho “tena hi ehī”ti taṃ attano vasanaṭṭhānaṃ netvā divase divase maṃsaṃ āharitvā posesi. Tassa sīhavighāsenā thūlasarīrataṃ pattassa ekadivasaṃ māno uppajji. So sīhaṃ upasañkamitvā āha “ahaṃ, sāmi, niccakālaṃ tumhākaṃ pali-bodho, tumhe niccaṃ maṃsaṃ āharitvā maṃ posetha, ajja tumhe idheva hotha, ahaṃ ekaṃ vāraṇaṃ vadhitvā maṃsaṃ khāditvā tumhākampi āharissāmī”ti. Sīho “mā te, jambuka, etaṃ rucci, na tvaṃ vāraṇaṃ vadhitvā maṃsakhādakayoniyāṃ nibbatto, ahaṃ te vāraṇaṃ vadhitvā dassāmi, vāraṇo nāma mahākāyo pavaḍḍhakāyo, mā vāraṇaṃ gaṇhi, mama vacanaṃ karohī”ti vatvā paṭhamāṃ gāthamāha.

137. “Brahā pavaḍḍhakāyo so, dīghadāṭho ca jambuka;

na tvaṃ tattha kule jāto, yattha gaṇhanti kuñjaran”ti.

Tattha **brahāti** mahanto. **Pavaḍḍhakāyoti** uddhaṃ uggatakāyo. **Dīghadāṭhoti** dīghadanto tehi dantehi tumhādise paharitvā jīvitakkhaye (3.0104) pāpeti. **Yatthāti** yasmim sīhakule jātā mattavāraṇaṃ gaṇhanti, tvaṃ na tattha jāto, siṅgāla-

kule pana jātosīti attho.

Siṅgālo sīhena vāritoyeva guhā nikkhamitvā tikkhattuṃ “bukka bukkā”ti siṅgālikam

nadaṃ naditvā pabbatakūṭe ṭhito pabbatapādaṃ olokeno ekaṃ kāḷavāraṇaṃ pabbatapādena āgacchantaṃ disvā ullaṅghitvā “tassa kumbhe patissāmi”ti parivattitvā pādamaṃle pati. Vāraṇo purimapādaṃ ukkhipitvā tassa matthake patiṭṭhāpesi, sīsaṃ bhijjitvā cuṇṇavicuṇṇaṃ jātaṃ. So tattheva anutthunanto sayi, vāraṇo koṅcanādaṃ karonto pakkāmi. Bodhisatto gantvā pabbatamatthake ṭhito taṃ vinā-sappattaṃ disvā “attano mānaṃ nissāya naṭṭho siṅgālo”ti tisso gāthā abhāsi-

138. “Asīho sīhamānena, yo attānaṃ vikubbati;

kotthūva gajamāsajja, seti bhūmyā anutthunaṃ.

139. “Yasassino uttamapuggalassa, sañjātakhandhassa mahabbalassa; asamekkhiya thāmabalūpapattiṃ, sa seti nāgena hatoyaṃ jambuko.

140. “Yo cīdha kammaṃ kurute pamāya, thāmabbaṃ attani saṃviditvā; jappena mantena subhāsitena, parikkhavā so vipulaṃ jināti”ti.

Tattha **vikubbatī** parivatteti. **Kotthūvā**ti siṅgālo viya. **Anutthunanti** anutthunanto. Idaṃ vuttaṃ hoti- yathā ayaṃ kotthu mahantaṃ gajaṃ patvā anutthunanto bhūmiyaṃ seti, evaṃ yo añño dubbalo balavatā viggahaṃ karoti, sopi evarūpova hotīti.

Yasassinoti issariyavato. **Uttamapuggalassā**ti kāyabalena ca ñāṇabalena ca uttamapuggalassa. **Sañjātakhandhassā**ti susaṅghitamahākhandhassa. **Mahabbalassā**ti-e (3.0105) mahāthāmassa. **Thāmabalūpapattinti** evarūpassa sīhassa thāmasaṅkhātaṃ balañceva sīhajātisaṅkhātaṃ upapattiñca ajānitvā, kāyathāmañca ñāṇabalañca sīha-upapattiñca ajānitvāti attho. **Sa setī**ti attānampi sīhena sadisaṃ maññamāno, so ayaṃ jambuko nāgena hatō matasayanaṃ seti.

Pamāyāti paminitvā upaparikkhitvā. “Pamāṇā”tipi pāṭho, attano pamāṇaṃ gahetvā yo attano pamāṇena kammaṃ kuruteti attho. **Thāmabbalanti** thāmasaṅkhātaṃ balaṃ, kāyathāmañca ñāṇabalañcātipi attho. **Jappenā**ti japena, ajjhene-nāti attho. **Mantenā**ti aññehi paṇḍitehi saddhiṃ mantetvā karaṇena. **Subhāsitenā**ti saccādiguṇayuttena anavajjavacanena. **Parikkhavā**ti parikkhāsampanno. **So vipulaṃ jinātī**ti yo evarūpo hoti, yaṃ kiñci kammaṃ kurumāno attano thāmañca balañca ñatvā jappamantavasena paricchinditvā subhāsitaṃ bhāsanto karoti, so vipulaṃ mahantaṃ atthaṃ jināti na parihāyatīti.

Evaṃ bodhisatto imāhi tīhi gāthāhi imasmiṃ loke kattabbayuttakaṃ kammaṃ kathesi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi- “tadā siṅgālo devadatto ahosi, sīho pana ahameva ahosin”ti.

Jambukajātakavaṇṇanā pañcamā.

[336] 6. Brahāchattajātakavaṇṇanā

Tiṇaṃ tiṇanti lapasīti idaṃ satthā jetavane viharanto kuhakabhikkhuṃ ārabba kathesi. Paccuppannavatthu kathitameva.

Atīte pana bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto tassa atthadha-

mmānusāsako amacco ahosi. Bārāṇasirājā mahatiyā senāya kosalarājānaṃ abbhuggantvā sāvattiṃ patvā yuddhena nagaraṃ pavisitvā rājānaṃ gaṇhi. Kosalarañño pana putto chatto nāma (3.0106) kumāro atthi. So aññatakavesena nikkhamitvā takkasilāṃ gantvā tayo vede ca atthārasa sippāni ca uggaṇhitvā takkasilato nikkhamma sabbasamayāsippāni sikkhanto ekaṃ paccantagāmaṃ pāpuṇi. Taṃ nissāya pañcasatatāpasā araññe paṇṇasālāsu vasanti. Kumāro te upasaṅkamtvā “imesampi santike kiñci sikkhissāmi”ti pabbajitvā yaṃ te jānanti, taṃ sabbaṃ uggaṇhi. So aparabhāge gaṇasatthā jāto.

Athekadivasāṃ isigaṇaṃ āmantetvā “mārisā, kasmā majjhimadesaṃ na gacchathā”ti pucchi. “Mārisa, majjhimadesaṃ manussā nāma paṇḍitā, te paṇhaṃ pucchanti, anumodanaṃ kārāpentī, maṅgalaṃ bhaṇāpentī, asakkante garahanti, mayaṃ tena bhayena na gacchāmā”ti. “Mā tumhe bhāyatha, ahametaṃ sabbaṃ karissāmi”ti. “Tena hi gacchāmā”ti sabbe attano attano khārivividhamādāya anupubbena bārāṇasiṃ pattā. Bārāṇasirājāpi kosalarajjaṃ attano hatthagataṃ katvā tattha rājayutte ṭhapetvā sayāṃ tattha vijjamaṇaṃ dhanaṃ gahetvā bārāṇasiṃ gantvā uyyāne lohacāṭiyo pūrāpetvā nidahitvā tasmīṃ samaye bārāṇasiyameva vasati. Atha te isayo rājuyyāne rattīṃ vasitvā punadivase nagaraṃ bhikkhāya pavisitvā rājadvāraṃ agamaṃsu. Rājā tesāṃ iriyāpathesu pasīditvā pakkosāpetvā mahātale nisīdāpetvā yāgukhajjakaṃ datvā yāva bhattakālā taṃ taṃ paṇhaṃ pucchi. Chatto rañño cittaṃ ārādhento sabbapaṇhe vissajjetvā bhattakiccāvasāne vicitraṃ anumodanaṃ akāsi. Rājā suṭṭhutaṃ pasanno paṭiññaṃ gahetvā sabbepe te uyyāne vāsāpesi.

Chatto nidhi-uddharaṇaṃ mantāṃ jānāti. So tattha vasanto “kahaṃ nu kho iminā mama pitu santakaṃ dhanaṃ nidahitaṃ”ti mantāṃ parivattetvā olokeno uyyāne nidahitabhāvaṃ ṇatvā “idaṃ dhanaṃ gahetvā mama rajjaṃ gaṇhissāmi”ti cintetvā tāpase āmantetvā “mārisā, ahaṃ kosalarañño putto, bārāṇasiraññā amhākaṃ rajje gahite aññatakavesena nikkhamitvā ettakaṃ kālaṃ attano jīvitaṃ anurakkhiṃ, idāni kulasantakaṃ dhanaṃ laddhaṃ, ahaṃ etaṃ ādāya gantvā attano rajjaṃ gaṇhissāmi, tumhe kiṃ karissathā”ti āha. “Mayampi tayāva saddhiṃ gamissāmā”ti (3.0107). So “sādhū”ti mahante mahante cammapasibbake kāretvā rattibhāge bhūmiṃ khaṇitvā dhanacāṭiyo uddharitvā pasibbakesu dhanaṃ pakkhipitvā cāṭiyo tiṇassa pūrāpetvā pañca ca isisatāni aññe ca manusse dhanaṃ gāhāpetvā palāyitvā sāvattiṃ gantvā sabbe rājayutte gāhāpetvā rajjaṃ gahetvā pākāra-atthālakādipaṭisaṅkharāṇaṃ kārāpetvā puna sapattaraññā yuddhena aggahe-tappaṃ katvā nagaraṃ ajjhāvasati. Bārāṇasiraññopi “tāpasā uyyānato dhanaṃ gahetvā palātā”ti ārocayīṃsu. So uyyānaṃ gantvā cāṭiyo vivarāpetvā tiṇameva passi, tassa dhanaṃ nissāya mahanto soko uppajji. So nagaraṃ gantvā “tiṇaṃ tiṇaṃ”ti vippalapanto carati, nāssa koci sokaṃ nibbāpetuṃ sakkoti.

Bodhisatto cintesi “rañño mahanto soko, vippalapanto carati, ṭhapetvā kho pana maṃ nāssa añño koci sokaṃ vinodetuṃ samattho, nissokaṃ naṃ karissāmi”ti. So ekadivasāṃ tena saddhiṃ sukhanisinno tassa vippalapanakāle paṭhamāṃ gāthamāha-

141. “Tiṇaṃ tiṇanti lapasi, ko nu te tiṇamāhari;
kiṃ nu te tiṇakiccatthi, tiṇameva pabhāsasī” ti.

Tattha **kiṃ nu te tiṇakiccatthī**ti kiṃ nu tava tiṇena kiccaṃ kātappaṃ atthi. **Tiṇameva pabhāsasī**ti tvañhi kevalaṃ “tiṇaṃ tiṇaṃ”ti tiṇameva pabhāsasī, “asukatiṇaṃ nāmā”ti na kathesi, tiṇanāmaṃ tāvassa kathehi “asukatiṇaṃ nāmā”ti, mayaṃ te āharissāma, atha pana te tiṇenattho natthi, nikkāraṇā mā vippalapīti.

Taṃ sutvā rājā dutiyaṃ gāthamāha-

142. “Idhāgamā brahmacārī, brahā chatto bahussuto;
so me sabbaṃ samādāya, tiṇaṃ nikkhippa gacchatī” ti.

Tattha **brahā**ti dīgho. **Chattoti** tassa nāmaṃ. **Sabbaṃ samādāyāti** sabbaṃ dhanam gahetvā. **Tiṇaṃ nikkhippa gacchatī**ti cāṭīsu tiṇaṃ nikkhipitvā gatoti dassento evamāha.

Taṃ (3.0108) sutvā bodhisatto tatiyaṃ gāthamāha-

143. “Evetam hoti kattappaṃ, appena bahumicchā;
sabbaṃ sakassa ādānaṃ, anādānaṃ tiṇassa cā” ti.

Tassattho- appena tiṇena bahudhanaṃ icchatā evaṃ etaṃ kattappaṃ hoti, yadidaṃ pitu santakattā sakassa dhanassa sabbaṃ ādānaṃ agayhūpagassa tiṇassa ca anādānaṃ. Iti, mahārāja, so brahā chatto gahetabbayuttakaṃ attano pitu santakaṃ dhanam gahetvā aggahetabbayuttakaṃ tiṇaṃ cāṭīsu pakkhipitvā gato, tattha kā paridevanāti.

Taṃ sutvā rājā catutthaṃ gāthamāha-

144. “Sīlavanto na kubbanti, bālo sīlāni kubbati;
aniccasīlam dussīlam, kiṃ paṇḍiccaṃ karissatī” ti.

Tattha **sīlavantoti** ye sīlasampannā brahmacārayo, te evarūpaṃ na kubbanti. **Bālo sīlāni kubbatī**ti bālo pana durācāro evarūpāni attano anācārasaṅkhātāni sīlāni karoti. **Aniccasīlanti** addhvena dīgharattaṃ appavattena sīlena samannāgataṃ. **Dussīlyanti** dussīlam. **Kiṃ paṇḍiccaṃ karissatī**ti evarūpaṃ puggalam bāhusaccaparibhāvitam paṇḍiccaṃ kiṃ karissati kiṃ sampādessati, vipattimevassa karissatī. Taṃ garahanto vatvā so tāya bodhisattassa kathāya nissoko hutvā dhammena rajjaṃ kāresi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi- “tadā brahā chatto kuhakabhikkhu ahosi, paṇḍitāmacco pana ahameva ahosin” ti.

Brahāchattajātakavaṇṇanā chaṭṭhā.

[337] 7. Piṭhajātakavaṇṇanā

Na (3.0109) te piṭhamadāyimhāti idaṃ satthā jetavane viharanto aññataraṃ bhikkhuṃ ārabha kathesi. So kira janapadato jetavanaṃ gantvā pattacīvaraṃ paṭisāmetvā satthāraṃ vanditvā sāmaṇeradahare pucchi “āvuso, sāvattiyaṃ āgantukabhikkhūnaṃ ke upakāraṃ”ti. “āvuso, anāthapiṇḍiko nāma mahāseṭṭhi, visākhā nāma mahā-upāsikā ete bhikkhusaṅghassa upakāraṃ mātāpituṭṭhāniyā”-

ti. So “sādhū”ti punadivase pātova ekabhikkhussapi apaviṭṭhakāle anāthapiṇḍi-
kassa gharadvāraṃ agamāsi. Taṃ avelāya gatattā koci na olokesi. So tato kiñci
alabhivā visākhāya gharadvāraṃ gato. Tatrāpi atipātova gatattā kiñci na labhi. So
tatha tatha vicarivā punāgacchanto yāguyā niṭṭhitāya gato, punapi tatha tatha
vicarivā bhatte niṭṭhite gato. So vihāraṃ gantvā “dvepi kulāni assaddhāni appasa-
nnāni eva, ime bhikkhū pana ‘saddhāni pasannāni’ti kathenti”ti tāni kulāni paribha-
vanto carati.

Athekadivasaṃ dhammasabhāyaṃ bhikkhū kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ- “āvuso,
asuko kira jānapado bhikkhu atikālasseva kuladvāraṃ gato bhikkhaṃ alabhivā
kulāni paribhavanto carati”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi
kathāya sannisinnā”ti pucchivā “imāya nāmā”ti vutte taṃ bhikkhuṃ pakkosā-
petvā “saccaṃ kira bhikkhū”ti pucchivā “saccaṃ, bhante”ti vutte “kasmā tvaṃ
bhikkhu kujjhasi, pubbe anuppanne buddhe tāpasāpi tāva kuladvāraṃ gantvā
bhikkhaṃ alabhivā na kujjhiṃsū”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto brāhmaṇakule nibba-
ttivā vayappatto takkasilāyaṃ sabbasippāni uggaṇhitvā aparabhāge tāpasapa-
bbajjaṃ pabbajivā himavante ciraṃ vasitvā loṇambilasevanatthāya bārāṇasiṃ
patvā uyyāne vasitvā punadivase nagaraṃ bhikkhāya pāvīsi. Tadā bārāṇasiseṭṭhi
saddho hoti pasanno. Bodhisatto “kataraṃ kulagharaṃ saddhan”ti pucchivā
“seṭṭhigharan”ti sutvā (3.0110) seṭṭhino gharadvāraṃ agamāsi. Tasmīṃ khaṇe
seṭṭhi rājupaṭṭhānaṃ gato, manussāpi naṃ na passiṃsu, so nivattitvā gacchati.
Atha naṃ seṭṭhi rājakulato nivattanto disvā vanditvā bhikkhābhājanaṃ gahetvā
gharaṃ netvā nisīdāpetvā pādadhovanatelaṃ khamanayāgukhajjakādīhi santa-
ppetvā antarābhatte kiñci kāraṇaṃ apucchivā katabhattakiccaṃ vanditvā eka-
mantam nisinno “bhante, amhākaṃ gharadvāraṃ āgatā nāma yācakā vā dhammi-
kasamaṇabrāhmaṇā vā sakkārasammānaṃ alabhivā gatapubbā nāma natthi,
tumhe pana ajja amhākaṃ dārakehi adiṭṭhattā āsanaṃ vā pāniyaṃ vā pādadhova-
naṃ vā yāgubhattaṃ vā alabhivāva gatā, ayaṃ amhākaṃ doso, taṃ no
khamitum vaṭṭati”ti vatvā paṭhamaṃ gāthamāha-

145. “Na te piṭhamadāyimhā, na pānaṃ napi bhojanaṃ;
brahmacāri khamassu me, etaṃ passāmi accayan”ti.

Tattha **na te piṭhamadāyimhā**ti piṭhampi te na dāpayimha.

Taṃ sutvā bodhisatto dutiyaṃ gāthamāha-

146. “Nevābhisajjāmi na cāpi kuppe, na cāpi me appiyamāsi kiñci;
athopi me āsi manovitakko, etādiso nūna kulassa dhammo”ti.

Tattha **nevābhisajjāmī**ti neva laggāmi. **Etādisoti** “imassa kulassa etādiso nūna
sabhāvo, adāyakavaṃso esa bhavissati”ti evaṃ me manovitakko uppanno.

Taṃ sutvā seṭṭhi itarā dve gāthā abhāsi-

147. “Esasmākaṃ kule dhammo, pitupitāmaho sadā;
āsanaṃ udakaṃ pajjaṃ, sabbetaṃ nipadāmase.

148. “Esasmākaṃ kule dhammo, pitupitāmaho sadā;
sakkaccaṃ upatiṭṭhāma, uttamaṃ viya ñātakan”ti.

Tattha (3.0111) **dhammoti** sabhāvo. **Pitupitāmahoti**

pitūnañca pitāmahānañca santako. **Udakanti** pādadhovana-udakaṃ. **Pajjanti** pādamakkhanatelaṃ. Sabbetanti sabbaṃ etaṃ. **Nipadāmaseti** nikārapakārā upasaggā, dāmaseti attho, dadāmāti vuttaṃ hoti. Iminā yāva sattamā kulaparivaṭṭā dāyaka-vaṃso amhākaṃ vaṃsoti dasseti. **Uttamaṃ viya ñātakanti** mātaraṃ viya pitaraṃ viya ca mayaṃ dhammikaṃ samaṇaṃ vā brāhmaṇaṃ vā disvā sakkaccaṃ sahattena upaṭṭhahāmāti attho.

Bodhisatto pana katipāhaṃ bārāṇasiseṭṭhino dhammaṃ desento tatha vasiṭvā puna himavantameva gantvā abhiññā ca samāpattiyo ca nibbattetvā brahmaloka-parāyaṇo ahoṣi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātaṃ samodhānesi, saccapariyosāne so bhikkhu sotāpatti-phale patiṭṭhahi. Tadā bārāṇasiseṭṭhi ānando ahoṣi, tāpaso pana ahameva ahoṣinti.

Piṭhajātakavaṇṇanā sattamā.

[338] 8. Thusajātakavaṇṇanā

Viditaṃ thusanti idaṃ satthā veḷuvane viharanto ajātasattuṃ ārabha kathesi. Tasmim̐ kira mātukucchigate tassa mātu kosalarājadhītāya bimbisārarañño dakkhiṇajāṇulohitapivanadohaḷo uppajjitvā paṇḍu ahoṣi. Sā paricārikāhi pucchitā tāsaṃ tamatthaṃ ārocesi. Rājāpi sutvā nemittake pakkosāpetvā “deviyā kira evarūpo dohaḷo uppanno, tassa kā nipphatti”ti pucchi. Nemittakā “deviyā kucchimhi nibbattakasatto tumhe māretvā rajjaṃ gaṇhissati”ti āhaṃsu. Rājā “sace mama putto maṃ māretvā rajjaṃ gaṇhissati, ko ettha doso”ti dakkhiṇajāṇuṃ satthena phālāpetvā lohitaṃ suvaṇṇataṭṭakena gāhāpetvā deviyā pāyesi. Sā cintesi “sace mama kucchiyaṃ (3.0112) nibbatto putto pitaraṃ māressati, kiṃ me tenā”ti. Sā gabbhapātanatthaṃ kucchim̐ maddāpesi.

Rājā ñatvā taṃ pakkosāpetvā “bhadde mayhaṃ kira putto maṃ māretvā rajjaṃ gaṇhissati, na kho panāhaṃ ajaro amaro, puttamukhaṃ passituṃ me dehi, mā ito pabhuti evarūpaṃ kammaṃ akāsi”ti āha. Sā tato paṭṭhāya uyyānaṃ gantvā kucchim̐ maddāpesi. Rājā ñatvā tato paṭṭhāya uyyānagamanaṃ nivāresi. Sā ripuṇṇagabbhā puttaṃ vijāyi. Nāmaggaṇaḍdivase cassa ajātasasseva pitu sattubhāvato “ajātasattu”tveva nāmamakāṃsu. Tasmim̐ kumāraparihārena vaḍḍhante satthā ekadivasāṃ pañcasatabhikkhuparivuto rañño nivesanaṃ gantvā nisīdi. Rājā buddhappamukhaṃ bhikkhusaṅghaṃ paṇitena khādanīyabhojanīyena parivisitvā satthāraṃ vanditvā dhammaṃ suṇanto nisīdi. Tasmim̐ khaṇe kumāraṃ maṇḍetvā rañño adaṃsu. Rājā balavasinehena puttaṃ gahetvā ūrumhi nisīdāpetvā puttagatena pemena puttameva mamāyanto na dhammaṃ suṇāti. Satthā tassa pamādabhāvaṃ ñatvā “mahārāja, pubbe rājāno putte āsaṅkamānā paṭicchanne kāretvā ‘amhākaṃ accayena nīharitvā rajje patiṭṭhāpeyyāthā’ti āṇāpesun”-ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto takkasilāyaṃ disāpā-

mokkha-ācariyo hutvā bahū rājakumāre ca brāhmaṇakumāre ca sippaṃ vācesi. Bārāṇasiraññopi putto soḷasavassakāle tassa santikaṃ gantvā tayo vede ca sabbasippāni ca uggaṇhitvā paripuṇṇasippo ācariyaṃ āpucchi. Ācariyo aṅgavijjāvasena taṃ olokeno “imassa puttaṃ nissāya antarāyo paññāyati, tamahaṃ attano ānubhāvena harissāmi”ti cintetvā catasso gāthā bandhitvā rājakumārassa adāsi, evaṅca pana taṃ vadesi “tāta, paṭhamam gātham rajje patiṭṭhāya tava puttassa soḷasavassakāle bhattam bhuñjanto vadeyyāsi, dutiyaṃ mahā-upaṭṭhānakāle, tatiyaṃ pāsādam abhiruhamāno sopānasise ṭhatvā, catuttham sayanasirigabbham pavisanto ummāre ṭhatvā”ti. So “sādhū”ti sampaṭicchitvā (3.0113) ācariyaṃ vanditvā gato oparajje patiṭṭhāya pitu accayena rajje patiṭṭhāsi. Tassa putto soḷasavassakāle rañño uyyānakīḷādīnam atthāya nikkhamantassa sirivibhavaṃ disvā pitaram māretvā rajjam gahetukāmo hutvā attano upaṭṭhākānam kathesi. Te “sādhū deva, mahallakakāle laddhena issariyena ko attho, yena kenaci upāyena rājānam māretvā rajjam gaṇhituṃ vaṭṭati”ti vadiṃsu. Kumāro “visaṃ khādāpetvā māressāmi”ti pitarā saddhiṃ sāyamāsam bhuñjanto visaṃ gahetvā nisīdi. Rājā bhappātiyaṃ bhatte acchupanteyeva paṭhamam gāthamāha-

149. “Viditam thusam undurānam, viditam pana taṇḍulam;
thusam thusam vivajjetvā, taṇḍulam pana khādare”ti.

Tattha **viditanti** kālavaddalepi andhakāre undurānam thuso thusabhāvena taṇḍulo ca taṇḍulabhāvena vidito pākaṭoyeva. Idha pana liṅgavipallāsavasena “thusam taṇḍulan”ti vuttam. **Khādareti** thusam thusam vajjetvā taṇḍulameva khādanti. Idaṃ vuttam hoti- tāta kumāra, yathā undurānam andhakārepi thuso thusabhāvena taṇḍulo ca taṇḍulabhāvena pākaṭo, te thusam vajjetvā taṇḍulameva khādanti, evameva mamapi tava visaṃ gahetvā nisinnabhāvo pākaṭoti.

Kumāro “ñātomhi”ti bhīto bhappātiyaṃ visaṃ pātetuṃ avisahitvā uṭṭhāya rājānam vanditvā gato. So tamattham attano upaṭṭhākānam ārocetvā “ajja tāvamhi ñāto, idāni katham māressāmi”ti pucchi. Te tato paṭṭhāya uyyāne paṭicchannā hutvā nikaṇṇikavasena mantayamānā “attheko upāyo, khaggaṃ sannayhitvā mahā-upaṭṭhānam gatakāle amaccānam antare ṭhatvā rañño pamattabhāvaṃ ñatvā khaggena paharivā māretuṃ vaṭṭati”ti vavatthapesuṃ. Kumāro “sādhū”ti sampaṭicchitvā mahā-upaṭṭhānakāle sannaddhakhaggo hutvā gantvā ito cito ca rañño paharaṇokāsam upadhāreti. Tasmim khaṇe rājā dutiyaṃ gāthamāha-

150. “Yā (3.0114) mantanā araññasmim, yā ca gāme nikaṇṇikā;
yañcetaṃ iti cīti ca, etampi viditam mayā”ti.

Tattha **araññasminti** uyyāne. **Nikaṇṇikāti** kaṇṇamūle mantanā. **Yañcetaṃ iti cīti cāti** yañca etaṃ idāni mama paharaṇokāsapariyesanam. Idaṃ vuttam hoti- tāta kumāra, yā esā tava attano upaṭṭhākehi saddhiṃ uyyāne ca gāme ca nikaṇṇikā mantanā, yañcetaṃ idāni mama māraṇatthāya iti cīti ca karaṇam, etampi sabbam mayā ñātanti.

Kumāro “jānāti me veribhāvaṃ pitā”ti tato palāyitvā upaṭṭhākānam ārocesi. Te sattaṭṭha divase atikkamitvā “kumāra, na te pitā, veribhāvaṃ jānāti, takkamattena tvam evaṃsaññī ahoṣi, mārehi nan”ti vadiṃsu. So ekadivasaṃ khaggaṃ gahetvā

sopānamatthake gabbhadvāre aṭṭhāsi. Rājā sopānamatthake ṭhito tatiyaṃ gāthamāha-

151. “Dhammena kira jātassa, pitā puttassa makkaṭo;
daharasseva santassa, dantehi phalamacchidā”ti.

Tattha **dhammenā**ti sabhāvena. **Pitā puttassa makkaṭo**ti pitā makkaṭo puttassa makkaṭapotakassa. Idaṃ vuttaṃ hoti- yathā araṅṅe jāto makkaṭo attano yūthapariharaṇaṃ āsaṅkanto taruṇassa makkaṭapotakassa dantehi phalaṃ chinditvā purisabhāvaṃ nāseti, tathā tava atirajjakāmassa phalāni uppāṭāpetvā purisabhāvaṃ nāsessāmīti.

Kumāro “gaṇhāpetukāmo maṃ pitā”ti bhīto palāyitvā “pitarāmi santajjito”ti upaṭṭhākānaṃ ārocesi. Te aḍḍhamāsamatte vītivatte “kumāra, sace rājā jāneyya, ettakaṃ kālaṃ nādhivāseyya, takkamattena tayā kathitaṃ, mārehi naṃ”ti vadiṃsu. So ekadivasaṃ khaggaṃ gahetvā uparipāsāde sirisayanaṃ pavisitvā “āgacchantameva naṃ māressāmī”ti heṭṭhāpallaṅke nisīdi. Rājā bhuttasāyamāso parijanaṃ uyyojetvā “nipajjissāmī”ti sirigabbhaṃ pavisanto ummāre ṭhatvā catutthaṃ gāthamāha-

152. “Yametaṃ (3.0115) parisappasi, ajakāṇova sāsape;
yopāyaṃ heṭṭhato seti, etampi viditaṃ mayā”ti.

Tattha **parisappasī**ti bhayena ito cito ca sappasi. **Sāsapeti** sāsapakhette. **Yopāyanti** yopi ayaṃ. Idaṃ vuttaṃ hoti- yampi etaṃ tvaṃ sāsapavanaṃ pavitṭhakāṇa-eḷako viya bhayena ito cito ca saṃsappasi, paṭhamaṃ viyaṃ gahetvā āgatosi, dutiyaṃ khaggena paharitukāmo hutvā āgatosi, tatiyaṃ khaggaṃ ādāya sopānamatthake aṭṭhāsi, idāni maṃ “māressāmī”ti heṭṭhāsayanena nipannosi, sabbametaṃ jānāmi, na taṃ idāni vissajjemi, gahetvā rājāṇaṃ kārapessāmīti. Evaṃ tassa ajānantasseva sā sā gāthā taṃ taṃ atthaṃ dīpeti.

Kumāro “ñātomhi pitarā, idāni maṃ nāsessati”ti bhayappatto heṭṭhāsayanā nikkhamitvā khaggaṃ raṅṅo pādāmūle chaḍḍetvā “khamāhi me, devā”ti pādāmūle urena nipajji. Rājā “na mayhaṃ koci kammaṃ jānātīti tvaṃ cintesi”ti taṃ tajjetvā saṅkhalikabandhanena bandhāpetvā bandhanāgāraṃ pavesāpetvā ārakkhaṃ ṭhapesi. Tadā rājā bodhisattassa guṇaṃ sallakkhesi. So aparabhāge kālamakāsi, tassa sarīrakiccaṃ katvā kumāraṃ bandhanāgārā niharitvā rajje patiṭṭhāpesuṃ.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi- “tadā takkasilāyaṃ disāpāmokkho ācariyo ahameva ahosiṃ”ti.

Thusajātakavaṇṇanā aṭṭhamā.

[339] 9. Bāverujātakavaṇṇanā

Adassanena morassāti idaṃ satthā jetavane viharanto hatalābhasakkāre titthiye ārabbha kathesi. Titthiyā hi anuppanne buddhe lābhino ahesuṃ, uppanne pana buddhe hatalābhasakkārā sūriyuggamane khajjopanakā viya jātā. Tesuṃ

taṃ pavattiṃ ārabba bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathāṃ samuṭṭhāpesuṃ. Sathā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi (3.0116) kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, idāneva, pubbepi yāva guṇavantā na uppajjanti, tāva nigguṇā lābhaggayasaggappattā ahesuṃ, guṇavantesu pana uppannesu nigguṇā hatalābhasakkārā jātā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto morayoniyāṃ nibbatitvā vuḍḍhimanvāya sobhaggappatto araṅṅe vicari. Tadā ekacce vāṇijā disā-kākaṃ gahetvā nāvāya bāveruraṭṭhaṃ agamaṃsu. Tasmim̃ kira kāle bāveruraṭṭhe sakuṇā nāma natthi. Āgatāgatā raṭṭhavāsino taṃ pañjare nisinnaṃ disvā “passathimassa chavivaṇṇaṃ galapariyosānaṃ mukhatuṇḍakaṃ maṇiguḷasadisāni akkhinī”ti kākameva pasamsitvā te vāṇijake āhaṃsu “imaṃ, ayyā, sakuṇaṃ amhākaṃ detha, amhākaṃ iminā attho, tumhe attano raṭṭhe aññaṃ labhissathā”ti. “Tena hi mūlena gaṇhathā”ti. “Kahāpaṇena no dethā”ti. “Na demā”ti. Anupubbena vaḍḍhitvā “satena dethā”ti vutte “amhākaṃ esa bahūpakāro, tumhehi saddhiṃ metti hotū”ti kahāpaṇasataṃ gahetvā adaṃsu. Te taṃ netvā suvaṇṇapañjare pakkhipitvā nānappakārena macchamaṃsena ceva phalāphalena ca paṭijaggiṃsu. Aññesaṃ sakuṇānaṃ avijjamānaṭṭhāne dasahi asaddhammehi samannāgato kāko lābhaggayasaggappatto ahosi.

Punavāre te vāṇijā ekaṃ morarājānaṃ gahetvā yathā accharasaddena vassati, paṇippaharaṇasaddena naccati, evaṃ sikkhāpetvā bāveruraṭṭhaṃ agamaṃsu. So mahājane sannipatite nāvāya dhure ṭhatvā pakkhe vidhunitvā madhurassaraṃ nicchāretvā nacci. Manussā taṃ disvā somanassajātā “etaṃ, ayyā, sobhaggappattaṃ susikkhitaṃ sakuṇarājānaṃ amhākaṃ dethā”ti āhaṃsu. Amhehi paṭhamāṃ kāko ānīto, taṃ gaṇhittha, idāni ekaṃ morarājānaṃ ānayimhā, etampi yācatha, tumhākaṃ raṭṭhe sakuṇaṃ nāma gahetvā āgantuṃ na sakkāti. “Hotu, ayyā, attano raṭṭhe aññaṃ labhissatha, imaṃ no dethā”ti mūlaṃ vaḍḍhetvā sahasena gaṇhiṃsu. Atha naṃ sattaratanavicitte pañjare ṭhapetvā macchamaṃsaphalāphalehi ceva madhulājasakkarapānakādīhi ca paṭijaggiṃsu, mayūrarājā lābhaggayasaggappatto jāto, tassāgatakālato paṭṭhāya kākassa lābhasakkāro parihāyi, koci (3.0117) naṃ oloketumpi na icchi. Kāko khādaniyabhojanīyaṃ alabhamāno “kākā”ti vassanto gantvā ukkārabhūmiyaṃ otarivā gocaraṃ gaṇhi.

Sathā dve vatthūni ghaṭetvā sambuddho hutvā imā gāthā abhāsi-

153. “Adassanena morassa, sikhino mañjubhāṇino;

kākaṃ tattha apūjesuṃ, maṃsena ca phalena ca.

154. “Yadā ca sarasampanno, moro bāverumāgamā;

atha lābho ca sakkāro, vāyasassa ahāyatha.

155. “Yāva nuppajjatī buddho, dhammarājā pabhaṅkaro;

tāva añṅe apūjesuṃ, puthū samaṇabrāhmaṇe.

156. “Yadā ca sarasampanno, buddho dhammaṃ adesayi;

atha lābho ca sakkāro, titthiyānaṃ ahāyathā”ti.

Tattha **sikhinoti** sikhāya samannāgatassa. **Mañjubhāṇinoti** madhurassarassa. **Apūjesunti** apūjayiṃsu. **Maṃsena ca phalena cāti** nānappakārena maṃsena

phalāphalena ca. **Bāverumāgamā**ti bāveruraṭṭhaṃ āgato. “Bhāverū”tipi pāṭho. **Ahāyathā**ti parihīno. **Dhammarājā**ti navahi lokuttaradhammehi parisam rañjetīti dhammarājā. **Pabhaṅkaroti** sattaloka-okāsalokasaṅkhāralokesu ālokassa katattā pabhaṅkaro. **Sarasampannoti** brahmassarena samannāgato. **Dhammaṃ adesa-**yīti catusaccadhammaṃ pakāsesīti.

Iti imā catasso gāthā bhāsitvā jātakam samodhānesi- “tadā kāko nigaṇṭho nāṭa-putto ahosi, morarājā pana ahameva ahosin”ti.

Bāverujātakavaṇṇanā navamā.

[340] 10. Visayhajātakavaṇṇanā

Adāsi (3.0118) **dānānī**ti idaṃ satthā jetavane viharanto anāthapiṇḍikaṃ ārabha kathesi. Vatthu heṭṭhā khadiraṅgārajātake (jā. 1.1.40) vitthāritameva. Idha pana satthā anāthapiṇḍikaṃ. Āmantetvā “porāṇakapaṇḍitāpi gahapati ‘dānaṃ mā dadāsīti ākāse ṭhatvā vārentaṃ sakkam devānamindaṃ paṭibāhitvā dānaṃ adamsuyevā”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto asīti koṭivibhavo visayho nāma seṭṭhi hutvā pañcahi sīlehi samannāgato dānajjhāsayo dānābhirato ahosi.

So catūsu nagaradvāresu, nagaramajjhe, attano gharadvāreti chasu ṭhānesu dānasālāyo kāretvā dānaṃ pavattesi, divase divase cha satahassāni vissajjeti. Bodhisattassa ca vanibbakayācakānañca ekasadisameva bhattaṃ hoti. Tassa jambudīpaṃ unnaṅgalaṃ katvā dānaṃ dadato dānānubhāvena sakkassa bhavanaṃ kampi, sakkassa devarañño paṇḍukambalasilāsaṃ uṇhākāraṃ dassesi. Sakko “ko nu kho maṃ ṭhānā cāvetukāmo”ti upadhārento mahāseṭṭhiṃ disvā “ayaṃ visayho ativiya pattharivā sakalajambudīpaṃ unnaṅgalaṃ karonto dānaṃ deti, iminā dānena maṃ cāvetvā sayaṃ sakko bhavissati maññe, dhana-massa nāsetvā etaṃ daliddaṃ katvā yathā dānaṃ na deti, tathā karissāmī”ti cintetvā sabbaṃ dhanadhaññaṃ telamadhuphāṇitasakkarādīni antamaso dāsaka-mmakaraporisampi antaradhāpesi.

Tadā dānabyāvaṭā āgantvā “sāmi dānaggaṃ pacchinnaṃ, ṭhapitaṭhapitaṭṭhāne na kiñci passāmā”ti ārocayimṃsu. “Ito paribbayaṃ haratha, mā dānaṃ pacchinda-thā”ti bhariyaṃ pakkosāpetvā “bhadde, dānaṃ pavattāpehī”ti āha. Sā sakalagehaṃ vicinitvā aḍḍhamāsakamattampi adisvā “ayya, amhākaṃ nivatthavattaṃ ṭhapetvā aññaṃ kiñci na passāmi, sakalagehaṃ tucchan”ti āha. Sattaratanaga-bbhesu dvāraṃ vivarāpetvā na kiñci addasa, seṭṭhiñca bhariyañca ṭhapetvā aññe dāsakammakarāpi na paññāyimṃsu. Puna mahāsatto. Bhariyaṃ (3.0119) āmantetvā “bhadde, na sakkā dānaṃ pacchindituṃ, sakalanivesanaṃ vicinitvā kiñci upadhārehī”ti āha. Tasmimṃ khaṇe eko tiṇahārako asitañca kājañca tiṇabandhanarajjuñca dvārantare chaḍḍetvā palāyi. Seṭṭhibharyiā taṃ disvā “sāmi, idaṃ ṭhapetvā aññaṃ na passāmī”ti āharitvā adāsi. Mahāsatto “bhadde, mayā ettakaṃ kālaṃ tiṇaṃ nāma na lāyitapubbaṃ, aḷḷa pana tiṇaṃ lāyitvā āharitvā vikkiṇitvā yathānucchavikaṃ dānaṃ dassāmī”ti dānupacchedabhayena asitañceva kājañca rajjuñca gahetvā nagarā nikkhamitvā tiṇavatthum gantvā tiṇaṃ lāyitvā “eko amhākaṃ bhavissati, ekena dānaṃ dassāmī”ti dve tiṇakalāpe bandhitvā kāje laggetvā ādāya gantvā nagaradvāre vikkiṇitvā māsake gahetvā ekaṃ koṭṭhāsaṃ yācakānaṃ adāsi. Yācakā bahū, tesamṃ “mayhampi dehi, mayhampi dehi”ti vada-ntānaṃ itarampi koṭṭhāsaṃ datvā taṃ divasaṃ saddhiṃ bhariyāya anāhāro vītinā-mesi. Iminā niyāmena cha divasā vītivattā.

Athassa sattame divase tiṇaṃ āharamānassa sattāhaṃ nirāhārassa atisukhu-mālassa nalāṭe sūriyātapena pahaṭamatte akkhīni bhamimṃsu. So satimṃ paccupa-ṭṭhāpetuṃ asakkonto tiṇaṃ avattharivā pati. Sakko tassa kiriyamṃ upadhāraya-māno vicarati. So taṅkhaṇaṅñeva āgantvā ākāse ṭhatvā paṭhamaṃ gāthamāha-

157. “Adāsi dānāni pure visayha, dadato ca te khayadhammo ahosi;

ito paraṃ ce na dadeyya dānaṃ, tiṭṭheyyuṃ te saṃyamantassa bhogā”ti.

Tassattho- ambho visayha tvaṃ ito pubbe tava gehe dhane vijjamāne sakalaja-mbudīpaṃ unnaṅgalaṃ karitvā dānāni adāsi. Tassa ca te evaṃ dadato bhogānaṃ khayadhammo khayasabhāvo ahosi, sabbaṃ sāpateyyaṃ khīṇaṃ, ito paraṃ cepi tvaṃ dānaṃ na dadeyya, kassaci kiñci na dadeyyāsi, tava saṃyamantassa adada-ntassa bhogā tatheva tiṭṭheyyuṃ, “ito paṭṭhāya na dassāmī”ti tvaṃ mayhaṃ paṭiññaṃ dehi, ahaṃ te bhoge dassessāmīti.

Mahāsatto (3.0120) tassa vacanaṃ sutvā “kosi tvan”ti āha. “Sakkohamasmi”ti. Bodhisatto “sakko nāma sayaṃ dānaṃ datvā silaṃ samādiyitvā uposathakammaṃ katvā satta vattapadāni pūretvā sakkattaṃ patto, tvaṃ pana attano issariyakāraṇaṃ dānaṃ vāresi, anariyaṃ vata karosī”ti vatvā tisso gāthā abhāsi-

158. “Anariyamariyena sahasanetta, suduggatenāpi akiccamāhu;
mā vo dhanaṃ taṃ ahu devarāja, yaṃ bhogahetu vijahemu saddhaṃ.

159. “Yena eko ratho yāti, yāti tenaparo ratho;
porāṇaṃ nihitaṃ vattaṃ, vattataññeva vāsava.

160. “Yadi hessati dassāma, asante kiṃ dadāmasa;
evaṃbhūtāpi dassāma, mā dānaṃ pamadamhase”ti.

Tattha **anariyanti** lāmakammaṃ pāpakammaṃ. **Ariyenāti** parisuddhācārena ariyena. **Suduggatenāpīti** sudaliddenāpi. **Akiccamāhūti** akattabbanti buddhādayo ariyā vadanti, tvaṃ pana maṃ anariyaṃ maggaṃ ārocesīti adhippāyo. **Voti** nipātamattaṃ. **Yaṃ bhogahetūti** yassa dhanassa paribhuñjanahetu mayaṃ dāna-saddhaṃ vijahemu pariccajeyyāma, taṃ dhanameva mā ahu, na no tena dhanena atthoti dīpeti.

Rathoti yaṃkiñci yānaṃ. Idaṃ vuttaṃ hoti- yena maggena eko ratho yāti, aññopi ratho “rathassa gatamaggo eso”ti teneva maggena yāti. **Porāṇaṃ nihitaṃ vattanti** yaṃ mayā pubbe nihitaṃ vattaṃ, taṃ mayi dharante vattatuyeva, mā tiṭṭhatūti attho. **Evaṃbhūtāti** evaṃ tiṇahāarakabhūtāpi mayaṃ yāva jīvāma, tāva dassāmayeva. Kiṃkāraṇā? **Mā dānaṃ pamadamhaseti.** Adadanto hi dānaṃ pamajjati nāma na sarati na sallakkheti, ahaṃ pana jīvamāno dānaṃ pamussituṃ na icchāmi, tasmā dānaṃ dassāmiyevāti dīpeti.

Sakko taṃ paṭibāhituṃ asakkonto “kimatthāya dānaṃ dadāsī”ti pucchi. Bodhisatto “neva sakkattaṃ, na brahmattaṃ patthayamāno, sabbaññutaṃ patthento (3.01 panāhaṃ dadāmī”ti āha. Sakko tassa vacanaṃ sutvā tuṭṭho hatthena piṭṭhiṃ parimajji. Bodhisattassa taṅkhaṇaññeva parimajjitamattasseva sakalasarīraṃ paripūri. Sakkānubhāvena cassa sabbo vibhavaparicchedo paṭipākatikova ahosi. Sakko “mahāseṭṭhi, tvaṃ ito paṭṭhāya divase divase dvādasa satahassāni vissajjento dānaṃ dadāhi”ti tassa gehe aparimāṇaṃ dhanaṃ katvā taṃ uyyojetvā sakaṭṭhānameva gato.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakamaṃ samodhānesi- “tadā seṭṭhibhariyā rāhulamātā ahosi, visayho pana seṭṭhi ahameva ahosin”ti.

Visayahajātakavaṇṇanā dasamā.

Kokilavaggo catuttho.

5. Cūḷakuṇālavaggo

[341] 1. Kaṇḍarījātakavaṇṇanā

Narānamārāmakarāsūti imassa jātakassa vitthārakathā **kuṇālajātaka** (jā. 2.21.-kuṇālajātaka) āvi bhavissati.

Kaṇḍarījātakavaṇṇanā paṭhamā.

[342] 2. Vānarajātakavaṇṇanā

Asakkhiṃ vata attānanti idaṃ sathā veḷuvane viharanto devadattassa vadhāya parisakkaṇaṃ ārabha kathesi. Vatthu (jā. aṭṭha. 2.2.susumārajātakavaṇṇanā) heṭṭhā vitthāritameva.

Atīte pana bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto himavantapadesa kapiyoniyaṃ nibbattivā vayappatto gaṅgātīre vasi. Athekā antogaṅgāyaṃ saṃsumārī bodhisattassa hadayamaṃse dohaḷaṃ uppādetvā (3.0122) saṃsumārassa kathesi. So “taṃ kapiṃ uduke nimujjāpetvā māretvā hadayamaṃsaṃ gahetvā saṃsumāriyā dassāmi”ti cintetvā mahāsattaṃ āha- “ehi, samma, antara-dīpake phalāphale khādituṃ gacchāmi”ti. “Kathaṃ, samma, ahaṃ gamissāmi”ti. “Ahaṃ taṃ mama piṭṭhiyaṃ nisīdāpetvā nessāmi”ti. So tassa cittaṃ ajānanto laṅghitvā piṭṭhiyaṃ nisīdi. Saṃsumāro thokaṃ gantvā nimujjituṃ ārabhi. Atha naṃ vānaro “kiṃkāraṇā, bho, maṃ uduke nimujjāpesī”ti āha. “Ahaṃ taṃ māretvā tava hadayamaṃsaṃ mama bhariyāya dassāmi”ti. “Dandha tvaṃ mama hadayamaṃsaṃ ure atthiti maññasī”ti? “Atha kahaṃ te ṭhapitaṃ”ti? “Etaṃ udumbare olambantaṃ na passasī”ti? “Passāmi, dassasi pana me”ti. “Āma, dassāmi”ti. Saṃsumāro dandhatāya taṃ gahetvā nadītīre udumbaramūlaṃ gato. Bodhisatto tassa piṭṭhito laṅghitvā udumbararukkhe nisinno imā gāthā abhāsi-

161. “Asakkhiṃ vata attānaṃ, uddhātuṃ udakā thalaṃ;
na dānāhaṃ puna tuyhaṃ, vasaṃ gacchāmi vārija.

162. “Alamete hi ambehi, jambūhi panasehi ca;
yāni pāraṃ samuddassa, varaṃ mayhaṃ udumbaro.

163. “Yo ca uppatitaṃ atthaṃ, na khippamanubujjhati;
amittavasamanveti, pacchā ca anutappati.

164. “Yo ca uppatitaṃ atthaṃ, khippameva nibodhati;
muccate sattusambādha, na ca pacchānutappati”ti.

Tattha **asakkhiṃ vatāti** samattho vata ahosiṃ. **Uddhātunti** uddharituṃ. **Vārijāti** saṃsumāraṃ ālapati. **Yāni pāraṃ samuddassāti** gaṅgaṃ samuddanāmenālapanto “yāni samuddassa pāraṃ gantvā khāditabbāni, alaṃ tehi”ti vadati. **Pacchā ca anutappatīti** uppannaṃ atthaṃ khippaṃ ajānanto amittavasamaṃ gacchati, pacchā ca anutappati.

Iti so catūhi gāthāhi lokiyakiccānaṃ nipphattikāraṇaṃ kathetvā vanasaṇḍameva pāvīsi.

Sathā (3.0123) imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi- “tadā

saṃsumāro devadatto ahosi, vānaro pana ahameva ahosin”ti.

Vānarajātakavaṇṇanā dutiyā.

[343] 3. Kuntinijātakavaṇṇanā

Avasimha tavāgāreti idaṃ satthā jetavane viharanto kosalarañño gehe nivutthaṃ kuntinīsakuṇikaṃ ārabba kathesi. Sā kira rañño dūteyyahārikā ahosi. Dve potakāpissā atthi, rājā taṃ sakuṇikaṃ ekassa rañño paṇṇaṃ gāhāpetvā pesesi. Tassā gatakāle rājakule dārakā te sakuṇapotake hatthehi parimaddantā māresuṃ. Sā āgantvā te potake mate passantī “kena me puttakā māritā”ti pucchi. “Asukena ca asukena cā”ti. Tasmīṃca kāle rājakule posāvanikabyaggho atthi kakkhaḷo pharusso, bandhanabalena tiṭṭhati. Atha te dārakā taṃ byagghaṃ dassa-nāya agamaṃsu. Sāpi sakuṇikā tehi saddhiṃ gantvā “yathā imehi mama puttakā māritā, tatheva ne karissāmi”ti te dārake gahetvā byagghassa pādāmūle khiṇi, byaggho murāmurāpetvā khādi. Sā “idāni me manoratho paripuṇṇo”ti uppatitvā himavantameva gatā. Taṃ kāraṇaṃ sutvā bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “āvuso, rājakule kira asukā nāma kuntinī sakuṇikā ye hissā potakā māritā, te dārake byagghassa pādāmūle khiṇitvā himavantameva gatā”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, idāneva, pubbepesā attano potakaghātake dārake gahetvā byagghassa pādāmūle khiṇitvā himavantameva gatā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ bodhisatto dhammena samena rajjaṃ kāresi. Tassa nive-sane ekā kuntinī sakuṇikā dūteyyahārikāti sabbaṃ purimasadisameva. Ayaṃ pana viseso. Ayaṃ kuntinī byagghena dārake mārāpetvā (3.0124) cintesi “idāni na sakkā mayā idha vasituṃ, gamissāmi, gacchantī ca pana rañño anārocetvā na gamissāmi, ārocetvāva gamissāmi”ti. Sā rājānaṃ upasaṅkamtivā vanditvā eka-mantaṃ ṭhitā “sāmi, tumhākaṃ pamādena mama puttake dārakā māresuṃ, ahaṃ kodhavasikā hutvā te dārake paṭimāresuṃ, idāni mayā idha vasituṃ na sakkā”ti vatvā paṭhamaṃ gāthamāha-

165. “Avasimha tavāgāre, niccaṃ sakkatapūjitā,
tvameva dānimakari, handa rāja vajāmahan”ti.

Tattha **tvameva dānimakarī**ti maṃ paṇṇaṃ gāhāpetvā pesetvā attano pamādena mama piyaputtake arakkhanto tvaññeva idāni etaṃ mama domanassakāraṇaṃ akari. **Handā**ti vavassaggatthe nipāto. **Rājā**ti bodhisattaṃ ālapati. **Vajāma-**
hanti ahaṃ himavantaṃ gacchāmi.

Taṃ sutvā rājā dutiyaṃ gāthamāha-

166. “Yo ve kate paṭikate, kibbise paṭikibbise;
evaṃ taṃ sammatī veraṃ, vasa kuntini māgamā”ti.

Tassattho- yo puggalo parena kate kibbise attano puttamāraṇādike dāruṇe kamme kate puna attano tassa puggalassa paṭikate paṭikibbise “paṭikataṃ mayā

tassā”ti jānāti. **Evam taṃ sammatī veranti** ettakena taṃ veraṃ sammati vūpa-
santaṃ hoti, tasmā vasa kuntini māgamāti.

Taṃ sutvā kuntinī tatiyaṃ gāthamāha-

167. “Na katassa ca kattā ca, metti sandhīyate puna;
hadayaṃ nānujānāti, gacchaññeva rathesabhā”ti.

Tattha **na katassa ca kattā cāti** katassa ca abhibhūtassa upapīlitassa pugga-
lassa, idāni vibhattivipariṇāmaṃ katvā yo kattā tassa cāti imesaṃ dvinnaṃ pugga-
lānaṃ puna mittabhāvo nāma na sandhīyati na ghaṭīyatīti attho. **Hadayaṃ nānujā-**
nātīti tena kāraṇena mama hadayaṃ (3.0125) idha vāsaṃ nānujānāti. **Gaccha-**
ññeva rathesabhāti tasmā ahaṃ mahārāja gamissāmiyevāti.

Taṃ sutvā rājā catutthaṃ gāthamāha-

168. “Katassa ceva kattā ca, metti sandhīyate puna;
dhīrānaṃ no ca bālānaṃ, vasa kuntini māgamā”ti.

Tassattho- katassa ceva puggalassa, yo ca kattā tassa metti sandhīyate puna, sā pana dhīrānaṃ, no ca bālānaṃ. Dhīrānañhi metti bhinnāpi puna ghaṭṭiyati, bālānaṃ pana sakiṃ bhinnā bhinnāva hoti, tasmā vasa kuntini māgamāti.

Sakuṇikā “evaṃ santepi na sakkā mayā idha vasitum sāmī”ti rājānaṃ vanditvā uppatitvā himavantameva gatā.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakam samodhānesi- “tadā kuntinī- yeva etarahi kuntinī ahosi, bārāṇasirājā pana ahameva ahosin”ti.

Kuntinijātakavaṇṇanā tatiyā.

[344] 4. Ambajātakavaṇṇanā

Yo nīliyaṃ maṇḍayatīti idaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ ambagopaka- ttheraṃ ārabha kathesi. So kira mahallakakāle pabbajitvā jetavanapaccante ambavane paṇṇasālaṃ kāretvā ambe rakkhanto patitāni ambapakkāni khādanto vicarati, attano sambandhamanussānampi deti. Tasmim bhikkhācāraṃ pavitṭhe ambacorakā ambāni pātetvā khāditvā ca gahetvā ca gacchanti. Tasmim khaṇe catasso seṭṭhidhītaro aciravatiyaṃ nhāyitvā vicarantiyo taṃ ambavanaṃ pavisiṃsu. Mahallako āgantvā tā disvā “tumhehi me ambāni khāditāni”ti āha. “Bhante, mayaṃ idāneva āgatā, na tumhākaṃ ambāni khādāmā”ti. “Tena hi sapathaṃ karoṭhā”ti? “Karoma, bhante”ti sapathaṃ kariṃsu. Mahallako tā sapathaṃ kāretvā lajjāpetvā vissajjesi. Tassa taṃ kiriyaṃ sutvā bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ (3.0126) samuṭṭhāpesuṃ “āvuso, asuko kira mahallako attano vasanaṃ ambavanaṃ pavitṭhā seṭṭhidhītaro sapathaṃ kāretvā lajjāpetvā vissajjesī”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, idāneva, pubbepesa ambagopako hutvā catasso seṭṭhidhītaro sapathaṃ kāretvā lajjāpetvā vissajjesī”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto sakkattaṃ kāresi. Tadā eko kūṭajaṭilo bārāṇasiṃ upanissāya nadītīre ambavane paṇṇasālaṃ māpetvā ambe rakkhanto patitāni ambapakkāni khādanto sambandhamanussā- nampi dento nānappakārena micchājīvena jīvikaṃ kappento vicarati. Tadā sakko devarājā “ke nu kho loke mātāpitaro upaṭṭhahanti, kule jeṭṭhāpacayanakammaṃ karonti, dānaṃ denti, sīlaṃ rakkhanti, uposathakammaṃ karonti, ke pabbajitā samaṇadhamme yuttapayuttā viharanti, ke anācāraṃ caranti”ti lokaṃ volokento imaṃ ambagopakaṃ anācāraṃ kūṭajaṭilaṃ disvā “ayaṃ kūṭajaṭilo kasiṇaparika- mmādiṃ attano samaṇadhammaṃ pahāya ambavanaṃ rakkhanto vicarati, saṃvejessāmi nan”ti tassa gāmaṃ bhikkhāya pavitṭhakāle attano ānubhāvena ambe pātetvā corehi vilumbite viya akāsi.

Tadā bārāṇasito catasso seṭṭhidhītaro taṃ ambavanaṃ pavisiṃsu. Kūṭajaṭilo tā

disvā “tumhehi me ambāni khāditāni”ti palibuddhi. “Bhante, mayaṃ idāneva āgatā, na te ambāni khādāmā”ti. “Tena hi sapathaṃ karoṭhā”ti? “Katvā ca pana gantuṃ labhissāmā”ti? “Āma, labhissathā”ti. “Sādhu, bhante”ti tāsu jeṭṭhikā sapathaṃ karontī paṭhamam gāthamāha-

169. “Yo nīliyaṃ maṇḍayati, saṇḍāsena vihaññati;
tassa sā vasamanvetu, yā te ambe avāhari”ti.

Tassattho- yo puriso palitānaṃ kāḷavaṇṇakaraṇatthāya nīlaphalādīni yojetvā kataṃ nīliyaṃ maṇḍayati, nīlakesantare ca uṭṭhitaṃ (3.0127) palitaṃ uddharanto saṇḍāsena vihaññati kilamati, tassa evarūpassa mahallakassa sā vasaṃ anvetu, tathārūpaṃ patiṃ labhatu, yā te ambe avāharīti.

Tāpaso “tvam ekamantaṃ tiṭṭhāhi”ti vatvā dutiyaṃ seṭṭhidhītaraṃ sapathaṃ kāresi. Sā sapathaṃ karontī dutiyaṃ gāthamāha-

170. “Vīsaṃ vā pañcavīsaṃ vā, ūnatīsaṃ vā jātiyā;
tādisā pati mā laddhā, yā te ambe avāhari”ti.

Tassattho- nāriyo nāma pannarasasoḷasavassikakāle purisānaṃ piyā honti. Yā pana tava ambāni avāhari, sā evarūpe yobbane patiṃ alabhitvā jātiyā vīsaṃ vā pañcavīsaṃ vā ekena dvīhi ūnatāya ūnatīsaṃ vā vassāni patvā tādisā paripakkavayā hutvāpi patiṃ mā laddhāti.

Tāyapi sapathaṃ katvā ekamantaṃ ṭhitāya tatiyā tatiyaṃ gāthamāha-

171. “Dīghaṃ gacchatu addhānaṃ, ekikā abhisārikā;
saṅkete pati mā adda, yā te ambe avāhari”ti.

Tassattho- yā te ambe avāhari, sā patiṃ patthayamānā tassa santikaṃ abhisaraṇatāya abhisārikā nāma hutvā ekikā adutiyaṃ gāvutadvigāvutamattaṃ dīghaṃ addhānaṃ gacchatu, gantvāpi ca tasmīṃ asukaṭṭhānaṃ nāma āgaccheyyāsīti kate saṅkete taṃ patiṃ mā addasāti.

Tāyapi sapathaṃ katvā ekamantaṃ ṭhitāya catutthā catutthaṃ gāthamāha-

172. “Alaṅkatā suvasanā, mālinī candanussadā;
ekikā sayane setu, yā te ambe avāhari”ti.- sā uttānatthāyeva;

Tāpaso “tumhehi atibhāriyā sapathā katā, aññehi ambāni khāditāni bhavissanti, gacchatha dāni tumhe”ti tā uyyojesi. Sakko bheravarūpārammaṇaṃ dassetvā kūṭatāpasam tato palāpesi.

Satthā (3.0128) imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi- “tadā kūṭajaṭilo ayaṃ ambagopako mahallako ahosi, catasso seṭṭhidhītaro etāyeva, sakko pana ahameva ahosin”ti.

Ambajātakavaṇṇanā catutthā.

[345] 5. Rājakumbhajātakavaṇṇanā

Vanaṃ yadaggi dahatīti idaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ alasabhikkhuṃ ārabha kathesi. So kira sāvattvivāsī kulaputto sāsane uraṃ datvā pabbajitvāpi alaso ahosi uddesaparipucchāyonisomanasikāravattapaṭivattādīhi paribāhiro nīva-

raṇābhibhūto. Nisinnaṭṭhānādīsu iriyāpathesu tathā eva hoti. Tassa taṃ ālasiya-
bhāvaṃ ārabha bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathāṃ samuṭṭhāpesuṃ “āvuso,
asuko nāma bhikkhu evarūpe niyyānikasāsane pabbajitvā ālasiyo kusīto nīvaraṇā-
bhibhūto viharatī”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya
sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, idāneva, pubbepesa
ālasiyoyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto tassa amaccaratanaṃ
ahosi, bārāṇasirājā ālasiyajātiko ahosi. Bodhisatto “rājānaṃ pabodhessāmi”ti
ekaṃ upamaṃ upadhārento vicarati. Athekadivasāṃ rājā uyyānaṃ gantvā ama-
ccagaṇaparivuto tattha vicaranto ekaṃ rājakumbhaṃ nāma ālasiyaṃ passi. Tathā-
rūpā kira ālasiyā sakaladivasāṃ gacchantāpi ekadvaṅgulamattameva gacchanti.
Rājā taṃ disvā “vayassa ko nāma so”ti bodhisattaṃ pucchi. Mahāsatto “rāja-
kumbho nāmesa, mahārāja, ālasiyo. Evarūpo hi sakaladivasāṃ gacchantopi eka-
ṅguladvaṅgulamattameva gacchatī”ti vatvā tena saddhiṃ sallapanto “ambho, rāja-
kumbha, tumhākaṃ dandhagamaṇaṃ imasmīṃ araṇṇe dāvaggimhi utṭhite kiṃ
karothā”ti vatvā paṭhamaṃ gāthamāha-

173. “Vanaṃ (3.0129) yadaggi dahati, pāvako kaṇhavattanī;
kathāṃ karosi pacalaka, evaṃ dandhaparakkamo”ti.

Tattha **yadaggī**ti yadā aggi. **Pāvako kaṇhavattanī**ti aggino vevacanaṃ. **Pacala-**
kāti taṃ ālapati. So hi calanto calanto gacchatī, niccaṃ vā pacalāyati, tasmā “paca-
lako”ti vuccati. **Dandhaparakkamoti** garuvīriyo.

Taṃ sutvā rājakumbho dutiyaṃ gāthamāha-

174. “Bahūni rukkhachiddāni, pathabyā vivarāni ca;
tāni ce nābhisambhoma, hoti no kālapariyāyo”ti.

Tassattho- paṇḍita, amhākaṃ ito uttarigamaṇaṃ nāma natthi. Imasmīṃ pana
araṇṇe rukkhachiddāni pathaviyaṃ vivarāni ca bahūni. Yadi tāni na pāpuṇāma,
hoti no kālapariyāyoti maraṇameva no hotīti.

Taṃ sutvā bodhisatto itarā dve gāthā abhāsi-

175. “Yo dandhakāle tarati, taraṇīye ca dandhati;
sukkhapaṇṇaṃva akkamma, atthaṃ bhañjati attano.

176. “Yo dandhakāle dandheti, taraṇīye ca tārayi;
sasīva rattīṃ vibhajaṃ, tassattho paripūratī”ti.

Tattha **dandhakā**leti tesaṃ tesaṃ kammānaṃ saṇikaṃ kattabbakāle. **Taratī**ti
turitaturito vegena tāni kammāni karoti. **Sukkhapaṇṇaṃvā**ti yathā vātātapa-
sukkhāṃ tālapaṇṇaṃ balavā puriso akkamitvā bhañjeyya, tattheva cuṇṇavi-
cuṇṇaṃ kareyya, evaṃ so attano atthaṃ vuddhiṃ bhañjati. **Dandhetī**ti dandha-
yati dandhakātabbāni kammāni dandhameva karoti. **Tārayī**ti turitakātabbāni
kammāni turitova karoti. **Sasīva rattīṃ vibhajanti** yathā cando juṇhapakkaṃ rattīṃ
jotayamāno kālapakkharattito rattīṃ vibhajanto divase divase paripūratī, evaṃ
tassa purisassa attho paripūratīti vuttaṃ hoti.

Rājā (3.0130) bodhisattassa vacanaṃ sutvā tato paṭṭhāya analaso jāto.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi- “tadā rāja-

kumbho ālasiyabhikkhu ahosi, paṇḍitāmacco pana ahameva ahosin”ti.

Rājakumbhajātakavaṇṇanā pañcamā.

[346] 6. Kesavajātakavaṇṇanā

Manussindam jahitvānāti idam sathā jetavane viharanto vissāsabhojanam ārabha kathesi. Anāthapiṇḍikassa kira gehe pañcannam bhikkhusatānam nibaddhabhaddham hoti, geham niccakālam bhikkhusaṅghassa opānabhūtam kāsāvapa-jjotam isivātapatiṇḍitam. Athekadivasam rājā nagaram padakkhiṇam karonto seṭṭhino nivesane bhikkhusaṅgham disvā “ahampi ariyasaṅghassa nibaddham bhikkham dassāmi”ti vihāram gantvā sathāram vanditvā pañcannam bhikkhusatānam nibaddham bhikkham paṭṭhapesi. Tato paṭṭhāya rājanivesane nibaddham bhikkhā diyyati, tivassikagandhasālibhojanam paṇitam. Vissāsenapi sinehenapi sahatthā dāyakā natthi, rājayutte dāpesi. Bhikkhū nisiditvā bhuñjitum na icchanti, nānaggarasabhaddham gahetvā attano attano upaṭṭhākakulam gantvā tam bhattam tesam datvā tehi dinnam lūkam vā paṇitam vā bhuñjanti.

Athekadivasam rañño bahum phalāphalam āharimsu. Rājā “saṅghassa dethā”ti āha. Manussā bhaddham gantvā ekabhikkhumpi adisvā “eko bhikkhupi natthi”ti rañño ārocesum. “Nanu velāyeva tāvā”ti? “Āma, velā, bhikkhū pana tumhākam gehe bhattam gahetvā attano attano vissāsikānam upaṭṭhākānam geham gantvā tesam datvā tehi dinnam lūkam vā paṇitam vā bhuñjanti”ti. Rājā “amhākam bhattam paṇitam, kena nu kho kāraṇena abhutvā aññam bhuñjanti, sathāram pucchissāmi”ti cintetvā vihāram gantvā sathāram vanditvā pucchi. Sathā “mahārāja, bhojanam nāma vissāsaparamam, tumhākam (3.0131) gehe vissāsam paccupaṭṭhāpetvā sinehena dāyakānam abhāvā bhikkhū bhattam gahetvā attano attano vissāsikaṭṭhāne paribhuñjanti. Mahārāja, vissāsasadiṣṭo añño raso nāma natthi, avissāsikena dinnam catumadhurampi hi vissāsikena dinnam sāmākabhattam na agghati. Porāṇakapaṇḍitāpi roge uppanne raññā pañca vejjakulāni gahetvā bhesajje kāritepi roge avūpasante vissāsikānam santikam gantvā aloṇakam sāmākanivārayāguñceva udakamattasittam aloṇaka-paṇṇaṅca paribhuñjitvā nirogā jātā”ti vatvā tena yācito atitam āhari.

Atite bārāṇasiyam brahmadatte rajjam kārente bodhisatto kāsiraṭṭhe brāhmaṇa-kule nibbatti, “kappakumāro”tissa nāmam akaṃsu. So vayappatto takkasilāyam sabbasippāni uggaṇhitvā aparabhāge isipabbajjam pabbaji. Tadā kesavo nāma tāpaso pañcahi tāpasasatehi parivuto gaṇasathā hutvā himavante vasati. Bodhisatto tassa santikam gantvā pañcannam antevāsikasatānam jetṭhantevāsiko hutvā vihāsi, kesavatāpasassa hitajjhāsayo sasineho ahosi. Te aññamaññam ativiya vissāsikā ahesum. Aparabhāge kesavo te tāpase ādāya loṇambilasevanatthāya manussapatham gantvā bārāṇasim patvā rājuyyāne vasitvā punadivase nagaram bhikkhāya pavisitvā rājadvāram agamāsi. Rājā isigaṇam disvā pakkosāpetvā antonivesane bhojetvā paṭiññam gahetvā uyyāne vasāpesi. Atha vassāratte

atikkante kesavo rājānaṃ āpucchi. Rājā “bhante, tumhe mahallakā, amhe tāva upanissāya vasatha, daharatāpase himavantaṃ pesethā”ti āha. So “sādhū”ti jeṭṭhantevāsikena saddhiṃ te himavantaṃ pesetvā sayaṃ ekakova ohiyi. Kappo himavantaṃ gantvā tāpasehi saddhiṃ vasi.

labhati, tassa niddaṃ alabhantassa sammā āhāro na pariṇāmaṃ gacchati, lohita-pakkhandikā ahosi, bāḷhā vedanā vattanti. Rājā pañca vejjakulāni gahetvā tāpasam paṭijaggi, rogo na vūpasammati. Kesavo rājānaṃ āha “mahārāja, kiṃ mayhaṃ maraṇaṃ icchatha, udāhu arogabhāvan”ti (3.0132)? “Arogabhāvaṃ, bhante”ti. “Tena hi maṃ himavantam pesethā”ti. “Sādhu, bhante”ti rājā nāradaṃ nāma amaccaṃ pakkāsāpetvā “nārada, amhākaṃ bhadantaṃ gahetvā vanacara-kehi saddhiṃ himavantam yāhī”ti pesesi. Nārado taṃ tattha netvā paccāgamāsi. Kesavassapi kappe diṭṭhamattheyeva cetasikarogo vūpasanto, ukkaṇṭhā paṭippa-ssambhi. Athassa kappo aloṇakena adhūpanena udakamattasittapaṇṇena saddhiṃ sāmākanivārayāguṃ adāsi, tassa taṅkhaṇaṅṅeva lohita-pakkhandikā paṭippassambhi.

Puna rājā nāradaṃ pesesi “gaccha kesavassa tāpasassa pavattiṃ jānāhī”ti. So gantvā taṃ arogaṃ disvā “bhante, bārāṇasirājā pañca vejjakulāni gahetvā paṭija-gganto tumhe aroge kātuṃ nāsakkhi, kathaṃ te kappo paṭijaggi”ti vatvā paṭhamaṃ gāthamāha-

177. “Manussindaṃ jahitvāna, sabbakāmasamiddhinaṃ;
kathaṃ nu bhagavā kesī, kappassa ramati assame”ti.

Tattha **manussindanti** manussānaṃ indaṃ bārāṇasirājānaṃ. **Kathaṃ nu bhagavā kesī**ti kena nu kho upāyena ayaṃ amhākaṃ bhagavā kesavatāpasaso kappassa assame ramatīti.

Evaṃ aṅṅehi saddhiṃ sallapanto viya kesavassa abhiratikāraṇaṃ pucchi. Taṃ sutvā kesavo dutiyaṃ gāthamāha-

178. “Sādūni ramaṇiyāni, santi vakkhā manoramā;
subhāsītāni kappassa, nārada ramayanti man”ti.

Tattha **vakkhāti** rukkhā. Pāḷiyaṃ pana “rukkhā”tveva likhitaṃ. **Subhāsītānī**ti kappena kathitāni subhāsītāni maṃ ramayantīti attho.

Evaṅca pana vatvā “evaṃ maṃ abhiraṃpento kappo aloṇakaṃ adhūpanaṃ udakasittapaṇṇamissaṃ sāmākanivārayāguṃ pāyesi, tāya me sarīre byādhi vūpa-samito, arogo jātomhī”ti āha. Taṃ sutvā nārado tatiyaṃ gāthamāha-

179. “Sālīnaṃ (3.0133) odanaṃ bhuñje, suciṃ maṃsūpasecanaṃ;
kathaṃ sāmākanivāraṃ, aloṇaṃ chādayanti tan”ti.

Tattha **bhuñjeti** bhuñjasi, ayameva vā pāṭho. **Chādayantīti** chādayati piṇeti toseti. Gāthābandhasukhatthaṃ pana anunāsiko kato. Idaṃ vuttaṃ hoti- yo tvaṃ suciṃ maṃsūpasecanaṃ rājakule rājārahaṃ sālibhattaṃ bhuñjasi, taṃ katha-midaṃ sāmākanivāraṃ aloṇaṃ piṇeti toseti, kathaṃ te etaṃ rucchatīti.

Taṃ sutvā kesavo catutthaṃ gāthamāha-

180. “Sāduṃ vā yadi vāsāduṃ, appaṃ vā yadi vā bahuṃ;
vissattho yattha bhuñjeyya, vissāsaparamā rasā”ti.

Tattha **yadi vāsāduntī** yadi vā asāduṃ. **Vissatthoti** nirāsaṅko vissāsapatto hutvā. **Yattha bhuñjeyyāti** yasmīṃ nivesane evaṃ bhuñjeyya, tattha evaṃ bhuttaṃ yaṃkiñci bhojanaṃ sādumeva. Kasmā? Yasmā **vissāsaparamā rasā**, vissāso

paramo uttamo etesanti vissāsaparamā rasā. Vissāsasadiso hi añño raso nāma natthi. Avissāsikena hi dinnam catumadhurampi vissāsikena dinnam ambulakāñjiyam na agghatīti.

Nārado tassa vacanam sutvā rañño santikam gantvā “kesavo idam nāma kathe-sī”ti ācikkhi.

Satthā imam dhammadesanam āharitvā jātakam samodhānesi- “tadā rājā ānando ahosi, nārado sārputto, kesavo bakabrahmā, kappo pana ahameva ahosin”ti.

Kesavajātakavaṇṇanā chaṭṭhā.

[347] 7. Ayakūṭajātakavaṇṇanā

Sabbāyasanti (3.0134) idam satthā jetavane viharanto lokatthacariyam ārabha kathesi. Vatthu **mahākaṇhajātake** (jā. 1.12.61 ādayo) āvi bhavissati.

Atīte bārāṇasiyam brahmadatte rajjam kārente bodhisatto tassa aggamahesiyā kucchimhi nibbattivā vayappatto uggahitasabbasippo pitu accayena rajje pati-ṭṭhāya dhammena rajjam kāresi. Tadā manussā devamaṅgalikā hutvā bahū ajeḷakādayo māretvā devatānam balikammaṃ karonti. Bodhisatto “pāṇo na hantabbo”-ti bherim carāpesi. Yakkhā balikammaṃ alabhamānā bodhisattassa kujjhitvā himavante yakkhasamāgamaṃ gantvā bodhisattassa māraṇatthāya ekaṃ kakkhaḷam yakkham pesesum. So kaṇṇikamattam mahantam ādittam ayakūṭam gahetvā “iminā nam paharivā māressāmī”ti āgantvā majjhimayāmasamanantare bodhisattassa sayanamatthake aṭṭhāsi. Tasmim khaṇe sakkassa āsanam uṇhākāram dassesi. So āvajjamāno tam kāraṇam ṇatvā indavajiram ādāya gantvā yakkhassa upari aṭṭhāsi. Bodhisatto yakkham disvā “kim nu kho esa maṃ rakkhamāno ṭhito, udāhu māretukāmo”ti tena saddhim sallapanto paṭhamam gāthamāha-

181. “Sabbāyasaṃ kūṭamatippamāṇam, paggayha yo tiṭṭhasi antalikkhe;
rakkhāya me tvaṃ vihito nusajja, udāhu me cetayase vadhāyā”ti.

Tattha **vihito nusajjā**ti vihito nu asi ajja.

Bodhisatto pana yakkhameva passati, na sakkam. Yakkho sakkassa bhayena bodhisattam paharitam na sakkoti. So bodhisattassa katham sutvā “mahārāja, nāham tava rakkhaṇatthāya ṭhito, iminā pana jalitena ayakūṭena paharivā tam māressāmīti āgatomhi, sakkassa bhayena tam paharitam na sakkomī”ti etamattham dīpento dutiyam gāthamāha-

182. “Dūto (3.0135) aham rājidha rakkhasānam, vadhāya tuyham pahitohamasmi;

indo ca tam rakkhati devarājā, tenuttamaṅgam na te phālayāmī”ti.

Tam sutvā bodhisatto itarā dve gāthā abhāsi-

183. “Sace ca maṃ rakkhati devarājā, devānamindo maghavā sujampati;
kāmaṃ pisācā vinadantu sabbe, na santase rakkhasiyā pajāya.

184. “Kāmaṃ kandantu kumbhaṇḍā, sabbe paṃsupisācakā;

nālaṃ pisācā yuddhāya, mahatī sā vibhiṃsikā”ti.

Tattha **rakkhasiyā pajāyāti** rakkhasisaṅkhātāya pajāya, rakkhasasattānanti attho. **Kumbhaṇḍāti** kumbhamattarahassaṅgā mahodarā yakkhā. **Paṃsupisācakāti** saṅkārattāne pisācā. **Nālanti** pisācā nāma mayā saddhiṃ yuddhāya na samatthā. **Mahatī sā vibhiṃsikāti** yaṃ panete yakkhā sannipatitvā vibhiṃsikaṃ dassenti, sā mahatī vibhiṃsikā bhayakāraṇadassanamattameva mayhaṃ, na panāhaṃ bhāyāmīti attho.

Sakko yakkaṃ palāpetvā mahāsattaṃ ovaditvā “mā bhāyi, mahārāja, ito paṭṭhāya tava rakkhā mamāyattā”ti vatvā sakaṭṭhānameva gato.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi- “tadā sakko anuruddho ahosi, bārāṇasirājā ahameva ahosin”ti.

Ayakūṭajātakavaṇṇanā sattamā.

[348] 8. Araññajātakavaṇṇanā

Araññā (3.0136) **gāmamāgammāti** idaṃ satthā jetavane viharanto thullakumārikāpalobhanaṃ ārabha kathesi. Vatthu **cūlanāradakassapajātaka** (jā. 1.13.40 ādayo) āvi bhavissati.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto brāhmaṇakule nibbatitvā vayappatto takkasīlāyaṃ uggahitasippo bhariyāya kālakatāya puttaṃ gahetvā isipabbajjaṃ pabbajitvā himavante vasanto puttaṃ assamapade ṭhapetvā phalāphalattāya gacchati. Tadā coresu paccantagāmaṃ paharitvā karamare gahetvā gacchantesu ekā kumārikā palāyitvā taṃ assamapadaṃ patvā tāpasakumāraṃ palobhetvā silavināsaṃ pāpetvā “ehi gacchāmā”ti āha. “Pitā tāva me āgacchatu, taṃ passitvā gamissāmi”ti. “Tena hi disvā āgacchā”ti nikkhamitvā antarāmagge nisīdi. Tāpasakumāro pitari āgate paṭhamaṃ gāthamāha-

185. “Araññā gāmamāgamma, kiṃsīlaṃ kiṃvataṃ ahaṃ;
purisaṃ tāta seveyyaṃ, taṃ me akkhāhi pucchito”ti.

Tattha **araññā gāmamāgammāti** tāta ahaṃ ito araññato manussapathaṃ vasanattāya gato vasanagāmaṃ patvā kiṃ karomīti.

Athassa pitā ovādaṃ dadanto tisso gāthā abhāsi-

186. “Yo taṃ vissāsaya tāta, vissāsañca khameyya te;
sussūsī ca titikkhī ca, taṃ bhajehi ito gato.

187. “Yassa kāyena vācāya, manasā natthi dukkaṭaṃ;
urasīva patiṭṭhāya, taṃ bhajehi ito gato.

188. “Haliddirāgaṃ kapiccitaṃ, purisaṃ rāgavirāginaṃ;
tādisaṃ tāta mā sevi, nimmanussampi ce siyā”ti.

Tattha (3.0137) **yo taṃ vissāsayeti** yo puriso taṃ vissāseyya na parisaṅkeyya. **Vissāsañca khameyya teti** yo ca attani kayiramānaṃ tava vissāsaṃ patto nirāsaṅko taṃ khameyya. **Sussūsīti** yo ca tava vissāsavacanaṃ sotumicchati. **Titikkhīti** yo ca tayā kataṃ aparādhaṃ khamati. **Taṃ bhajehīti** taṃ purisaṃ bhaje-

yyāsi payirupāseyyāsi. **Urasīva patiṭṭhāyāti** yathā tassa urasi patiṭṭhāya vaḍḍhito orasaputto tvampi tādiso urasi patiṭṭhitaputto viya hutvā evarūpaṃ purisaṃ bhajeyyāsīti attho.

Haliddirāganti haliddirāgasadisam atheracittam. **Kapicittanti** lahuparivattitāya makkaṭacittam. **Rāgavirāginanti** muhutteneva rajjanavirajjanasabhāvaṃ. **Nimmanu-ssampi ce siyāti** sacepi sakalam jambudīpatalam kāyaduccaritādivirahitassa manussassa abhāvena nimmanussaṃ siyā, tathāpi, tāta, tādisaṃ lahucittam mā sevi, sabbampi manussapatham vicinitvā heṭṭhā vuttaguṇasampannameva bhajeyyāsīti attho.

Taṃ sutvā tāpasakumāro “aham, tāta, imehi guṇehi samannāgataṃ purisaṃ kattha labhissāmi, na gacchāmi, tumhākaññeva santike vasissāmi” ti vatvā nivatti. Athassa pitā kasiṇaparikkammaṃ ācikkhi. Ubhopi aparihīnajjhānā brahmalokaparāyaṇā ahesuṃ.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakam samodhānesi- “tadā putto ca kumārikā ca eteyeva ahesuṃ, pitā tāpaso pana ahameva ahosin” ti.

Araññajātakavaṇṇanā aṭṭhamā.

[349] 9. Sandhibhedajātakavaṇṇanā

Neva itthīsu sāmāññanti idaṃ satthā jetavane viharanto pesuññasikkhāpadaṃ ārabha kathesi. Ekasmiṃ kira samaye satthā “chabbaggiyā bhikkhū pesuññaṃ upasaṃharanti” ti sutvā te pakkosāpetvā “saccaṃ kira tumhe, bhikkhave, bhikkhūnaṃ bhaṇḍanajātānaṃ kalahajātānaṃ vivādāpannānaṃ pesuññaṃ upasaṃharatha, tena anuppannāni ceva bhaṇḍanāni uppajjanti, uppannāni ca (3.0138) bhiyyobhāvāya saṃvattanti” ti pucchitvā “saccan” ti vutte te bhikkhū garahitvā “bhikkhave, pisuṇā vācā nāma tikhiṇasattipahārasadisā, daḷho vissāsopi tāya khippaṃ bhijjati, tañca pana gahetvā attano mettibhindanakajano sīha-usabhasadisō hoti” ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto tassa putto hutvā vayappatto takkasīlāyaṃ uggahitasippo pitu accayena dhammena rajjaṃ kāresi. Tadā eko gopālako araññe gokulesu gāvo paṭijaggitvā āgacchanto ekaṃ gabbhinaṃ asallakkhetvā pahāya āgato. Tassā ekāya sīhiyā saddhiṃ vissāso uppajji. Tā ubhopi daḷhamittā hutvā ekato vicaranti. Aparabhāge gāvī vacchakaṃ, sīhī sīhapotakaṃ vijāyi. Te ubhopi janā kulena āgatamettiyā daḷhamittā hutvā ekato vicaranti. Atheko vanacarako araññaṃ pavisitvā tesam vissāsaṃ disvā araññe uppajjanakabhaṇḍaṃ ādāya bārāṇasiṃ gantvā rañño datvā “api te, samma, kiñci araññe acchariyaṃ diṭṭhapubban” ti raññā puṭṭho “deva, aññaṃ kiñci na passāmi, ekaṃ pana sīhañca usabhañca aññaamaññaṃ vissāsike ekato vicarante addasan” ti āha. “Etesaṃ tatiye uppanne bhayaṃ bhavissati, yadā tesam tatiyaṃ passati, atha me ācikkheyyāsī” ti. “Sādhu, devā” ti.

Vanacarake pana bārāṇasiṃ gate eko siṅgālo sīhañca usabhañca upaṭṭhahi. Vanacarako araññaṃ gantvā taṃ disvā “tatiyassa uppannabhāvaṃ rañño kathe-ssāmī”ti nagaraṃ gato. Siṅgālo cintesi “mayā ṭhapetvā sīhamaṃsañca usabhamāṃsañca aññaṃ akhāditapubbaṃ nāma natthi, ime bhinditvā imesaṃ maṃsaṃ khādissāmī”ti. So “ayaṃ taṃ evaṃ vadati, ayaṃ taṃ evaṃ vadatī”ti ubhopi te aññamaññaṃ bhinditvā na cirasseva kalahaṃ kāretvā maraṇākārappatte akāsi. Vanacarakopi gantvā rañño “tesaṃ, deva, tatiyo uppanno”ti āha. “Ko so”ti? “Siṅgālo, devā”ti. Rājā “so ubho mitte bhinditvā mārāpessati, mayaṃ tesaṃ mata-kāle sampāpuṇissāmā”ti vatvā rathaṃ abhiruyha vanacarakena maggadesakena gacchanto tesu aññamaññaṃ kalahaṃ katvā jīvitakkhayaṃ pattesu sampāpuṇi. Siṅgālo pana haṭṭhatuṭṭho ekavāraṃ (3.0139) sīhassa maṃsaṃ khādanti, ekavāraṃ usabhassa maṃsaṃ khādanti. Rājā te ubhopi jīvitakkhayappatte disvā rathe ṭhitova sārathinā saddhiṃ sallapanto imā gāthā abhāsi-

189. “Neva itthīsu sāmaññaṃ, nāpi bhakkhesu sārathi;
athassa sandhibhedassa, passa yāva sucintitaṃ.

190. “Asi tikkhova maṃsamhi, pesuññaṃ parivattati;
yatthūsabhañca sīhañca, bhakkhayanti migādhamā.

191. “Imaṃ so sayanaṃ seti, yamimaṃ passasi sārathi;
yo vācaṃ sandhibhedassa, pisuṇassa nibodhati.

192. “Te janā sukhamedhanti, narā saggagatāriya;
ye vācaṃ sandhibhedassa, nāvabodhanti sārathī”ti.

Tattha **neva itthīsūti** samma sārathi, imesaṃ dvinnaṃ janānaṃ neva itthīsu sāmaññaṃ atthi na, bhakkhesupi. Aññaṃeva hi itthiṃ sīho sevati, aññaṃ usabho, aññaṃ bhakkaṃ sīho khādanti, aññaṃ usabhoti attho. **Athassāti** evaṃ kalahakāraṇe avijjamānēpi atha imassa mittasandhibhedakassa duṭṭhasiṅgālassa “ubhinnaṃ maṃsaṃ khādissāmī”ti cintetvā ime mārentassa **passa yāva sucintitaṃ**, sucintitaṃ jātanti adhippāyo. **Yatthāti** yasmimṃ pesuññe parivattamāne. Usabhañca sīhañca migādhamā siṅgālā khādanti, taṃ pesuññaṃ maṃsamhi tikhiṇo asi viya mittabhāvaṃ chindantameva parivattatīti dīpeti.

Yamimaṃ passasīti samma sārathi, yaṃ imaṃ passasi imesaṃ dvinnaṃ mata-sayanaṃ, aññopi yo puggalo sandhibhedassa pisuṇassa pisuṇavācaṃ nibodhati gaṇhāti, so imaṃ sayanaṃ seti, evamevaṃ maratīti dasseti. **Sukhamedhantīti** sukhaṃ vindanti labhanti. **Narā saggagatārivāti** saggagatā dibbabhogasamaṅgino narā viya te sukhaṃ vindanti. **Nāvabodhantīti** na sārato paccenti, tādīsaṃ pana vacanaṃ sutvā codetvā sāretvā mettiṃ abhinditvā pākatikāva hontīti.

Rājā (3.0140) imā gāthā bhāsivā sīhassa kesaracammaṃ akhadāṭṭhā gāhāpetvā nagarameva gato.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi- “tadā bārāṇasi-rājā ahameva ahosi”ti.

Sandhibhedajātakavaṇṇanā navamā.

[350] 10. Devatāpañhajātakavaṇṇanā

Hanti hatthehi pādehīti ayaṃ devatāpucchā **umaṅgajātake** (jā. 2.22.590 ādayo) āvi bhavissati.

Devatāpañhajātakavaṇṇanā dasamā.

Cūḷakuṇālavaggo pañcamo.

Jātakuddānaṃ-

Kāliṅgo assāroho ca, ekarājā ca daddaro;
sīlavīmaṃsasujātā, palāso sakuṇo chavo;
seyyoti dasa jātakā.

Pucimando kassapo ca, khantivādī lohakumbhī;
sabbamaṃsalābhī saso, matārodakaṇaverā;
tittiro succajo dasa.

Kuṭṭidūso duddabhāyo, brahmadattacammaṣāṭako;
godharājā ca kakkāru, kākavatī nanu sociyo;
kāḷabāhu sīlavīmaṃso dasa.

Kokāliko (3.0141) rathalaṭṭhi, pakkagodharājovādā;
jambukabrahāchatto ca, piṭhathusā ca bāveru;
visayhaseṭṭhi dasadhā.

Kinnarīvānarakuntinī, ambahārī gajakumbho;
kesavāyakūṭāraññaṃ, sandhibhedo devatāpañhā.

Vagguddānaṃ-

Kāliṅgo pucimando ca, kuṭṭidūsakakokilā;
cūḷakuṇālavaggoti, pañcavaggā catukkamhi;
honti paññāsa jātakā.

Catukkanipātavaṇṇanā niṭṭhitā.

5. Pañcakanipāto

1. Maṇikuṇḍalavaggo

[351] 1. Maṇikuṇḍalajātakavaṇṇanā

Jīno (3.0142) **rathassaṃ maṇikuṇḍale cāti** idaṃ satthā jetavane viharanto kosalarāṇño antepure sabbatthasādhakaṃ paduṭṭhāmaccaṃ ārabha kathesi. Vatthu heṭṭhā vitthāritameva. Idha pana bodhisatto bārāṇasirājā ahosi. Paduṭṭhāmacco kosalarājānaṃ ānetvā kāsirajjaṃ gāhāpetvā bārāṇasirājānaṃ bandhāpetvā bandhanāgāre pakkhipāpesi. Rājā jhānaṃ uppādetvā ākāse pallaṅkena nisīdi, coraraṇño sarīre ḍāho uppajji. So bārāṇasirājānaṃ upasaṅkamitvā paṭhamam gāthamāha-

1. “Jīno rathassaṃ maṇikuṇḍale ca, putte ca dāre ca tattheva jīno; sabbesu bhogesu asesakesu, kasmā na santappasi sokakāle”ti.

Tattha **jīno rathassaṃ maṇikuṇḍale cāti** mahārāja, tvaṃ rathāṅca assaṅca maṇikuṇḍalāni ca jīno, “jīno rathasse ca maṇikuṇḍale cā”tipi pāṭho. **Asesakesūti** nissesakesu.

Taṃ sutvā bodhisatto imā dve gāthā abhāsi-

2. “Pubbeva maccaṃ vijahanti bhogā, macco vā te pubbataraṃ jahāti; asassatā bhogino kāmakāmi, tasmā na socāmahaṃ sokakāle.
3. “Udeti (3.0143) āpūrati veti cando, atthaṃ tapetvāna paleti sūriyo; veditā mayā sattuka lokadhammā, tasmā na socāmahaṃ sokakāle”ti.

Tattha **pubbeva maccanti** maccaṃ vā bhogā pubbeva paṭhamataraṇṇeva vijahanti, macco vā te bhoge pubbataraṃ jahāti. **Kāmakāmīti** corarājānaṃ ālapati. Ambho, kāme kāmayaṃāna kāmakāmi bhogino nāma loke asassatā, bhogesu vā naṭṭhesu jīvamānāva abhogino honti, bhoge vā pahāya sayaṃ nassanti, tasmā ahaṃ mahājanassa sokakālepi na socāmīti attho. **Veditā mayā sattuka lokadhammāti** corarājānaṃ ālapati. Ambho, sattuka, mayā lābho alābho yaso ayasoti-ādayo lokadhammā veditā. Yatheva hi cando udeti ca pūrati ca puna ca khīyati, yathā ca sūriyo andhakāraṃ vidhamanto mahantaṃ ālokaṃ tapetvāna puna sāyaṃ atthaṃ paleti atthaṃ gacchati na dissati, evameva bhogā uppajjanti ca nassanti ca, tattha kiṃ sokaṅca, tasmā na socāmīti attho.

Evaṃ mahāsatto coraraṇño dhammaṃ desetvā idāni tameva coraṃ garahanto āha-

4. “Alaso gihī kāmabhogī na sādhu, asaṅṅato pabbajito na sādhu; rājā na sādhu anisammakārī, yo paṇḍito kodhano taṃ na sādhu.
5. “Nisamma khattiyo kayirā, nānisamma disampati; nisammakārino rāja, yaso kitti ca vaḍḍhati”ti.

Imā pana dve gāthā heṭṭhā vitthāritāyeva. Corarājā bodhisattaṃ khamāpetvā rajjaṃ paṭicchāpetvā attano janapadameva gato.

Satthā (3.0144) imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi- “tadā kosalarājā ānando ahosi, bārāṇasirājā pana ahameva ahosin”ti.

Maṇikuṇḍalajātakavaṇṇanā paṭhamā.

[352] 2. Sujātajātakavaṇṇanā

Kiṃ nu santaramānovāti idaṃ satthā jetavane viharanto matapitikaṃ kuṭumbikaṃ ārabha kathesi. So kira pitari mate paridevamāno vicarati, sokaṃ vindaṃ na sakkoti. Atha satthā tassa sotāpattiphalūpanissayaṃ disvā sāvathhiṃ piṇḍāya caritvā pacchāsamaṇaṃ ādāya tassa gehaṃ gantvā paññattāsane nisinno taṃ vanditvā nisinnaṃ “kiṃ, upāsaka, socasī”ti vatvā “āma, bhante”ti vutte “āvuso, porāṇakapaṇḍitā paṇḍitānaṃ vacanaṃ sutvā pitari kālakate na sociṃsū”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto kuṭumbikagehe nibbatti, “sujātakumāro”tissa nāmaṃ kariṃsu. Tassa vayappattassa pitāmaho kālamakāsi. Athassa pitā pitu kālakiriyato paṭṭhāya sokasamappito āḷāhanaṃ gantvā āḷāhanato aṭṭhīni āharitvā attano ārāme mattikāthūpaṃ katvā tāni tattha nidahitvā gatagatavelāya thūpaṃ pupphehi pūjetvā cetiyaṃ āvijjhanto paridevati, neva nhāyati na limpati na bhuñjati na kammante vicāreti. Taṃ disvā bodhisatto “pitā me ayyakassa matakā lato paṭṭhāya sokābhibhūto carati, ṭhapetvā pana maṃ añño etaṃ saññāpetuṃ na sakkoti, ekena naṃ upāyena nissokaṃ karissāmī”ti bahigāme ekaṃ matagoṇaṃ disvā tiṇaṅca pānīyaṅca āharitvā tassa purato ṭhapetvā “khāda, khāda, piva, pivā”ti āha. Āgatāgataṃ naṃ disvā “samma sujāta, kiṃ ummattakosi, matagoṇassa tiṇodakaṃ desi”ti vadanti. So na kiñci paṭivadati. Athassa pitu santikaṃ gantvā “putto te ummattako jāto, matagoṇassa tiṇodakaṃ detī”ti āhaṃsu. Taṃ sutvā kuṭumbikassa (3.0145) pitusoko apagato, puttasoko patiṭṭhito. So vegenāgantvā “nanu tvaṃ, tāta sujāta, paṇḍitosi, kiṃkāraṇā matagoṇassa tiṇodakaṃ desi”ti vatvā dve gāthā abhāsi-

6. “Kiṃ nu santaramānova, lāyitvā haritaṃ tiṇaṃ;
khāda khādāti lapasi, gatasattaṃ jaraggavaṃ.

7. “Na hi annena pānena, mato goṇo samuṭṭhahe;
tvaṅca tucchāṃ vilapasi, yathā taṃ dummatī tathā”ti.

Tattha **santaramānovāti** turito viya hutvā. **Lāyitvāti** lunitvā. **Lapasīti** vilapasi. **Gatasattaṃ jaraggavanti** vigatajīvitaṃ jiṇṇagoṇaṃ. **Yathā tanti** ettha **tanti** nipātamattaṃ, yathā dummatī appapañño vilapeyya, tathā tvaṃ tucchāṃ vilapasīti.

Tato bodhisatto dve gāthā abhāsi-

8. “Tattheva tiṭṭhati sīsaṃ, hatthapādā ca vāladhi;
sotā tattheva tiṭṭhanti, maññe goṇo samuṭṭhahe.
9. “Nevayyakassa sīsañca, hatthapādā ca dissare;
rudamṃ mattikathūpasmimṃ, nanu tvaññeva dummatī”ti.

Tattha **tathevā**ti yathā pubbe ṭhitamṃ, tattheva tiṭṭhati. **Maññeti** etesaṃ sīsādīnaṃ tattheva ṭhitattā ayaṃ goṇo samuṭṭhaheyyāti maññāmi. **Nevayyakassa sīsañcā**ti ayyakassa pana sīsañca hatthapādā ca na dissanti. “Piṭṭhipādā na dissare”tipi pāṭho. **Nanu tvaññeva dummatī**ti ahaṃ tāva sīsādīni passantō evaṃ karomi, tvaṃ pana na kiñci passasi, jhāpitaṭṭhānato aṭṭhīni āharitvā mattikāthūpaṃ katvā paridevasi. Iti maṃ paṭicca sataguṇena saḥassaguṇena sataḥassaguṇena nanu tvaññeva dummati. Bhijjanadhammā nāma saṅkhārā bhijjanti, tattha kā paridevanāti.

Taṃ sutvā bodhisattassa pitā “mama putto paṇḍito idhalokaparalokakiccaṃ jānāti, mama saññāpanatthāya etaṃ kammaṃ akāsī”ti cintetvā “tāta sujātapaṇḍita, ‘sabbe saṅkhārā aniccā’ti me ñātā, ito (3.0146) paṭṭhāya na socissāmi, pitusokaharaṇakaputtēna nāma tādisena bhavitabban”ti vatvā puttassa thutiṃ karonto āha-

10. “Ādittamṃ vata maṃ santamṃ, ghatasittamṃva pāvakaṃ;
vārinā viya osiñcamṃ, sabbamṃ nibbāpaye daramṃ.
11. “Abbahī vata me sallamṃ, yamāsi hadayassitamṃ;
yo me sokaparetassa, pitusokaṃ apānudi.
12. “Sohaṃ abbūḷhasallosmi, vītasoko anāvilo;
na socāmi na rodāmi, tava sutvāna māṇava.
13. “Evaṃ karonti sappaññā, ye honti anukampakā;
vinivattenti sokamhā, sujāto pitaramṃ yathā”ti.

Tattha **nibbāpayeti** nibbāpayi. **Daranti** sokadarathamṃ. **Sujāto pitaramṃ yathāti** yathā mama putto sujāto maṃ pitaramṃ samānamṃ attano sappaññatāya sokamhā vinivattayi, evaṃ aññepi sappaññā sokamhā vinivattayantīti.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakamṃ samodhānesi, saccapariyosāne kuṭumbiko sotāpattiphale patiṭṭhahi. Tadā sujāto ahameva aḥosinti.

Sujātajātakavaṇṇanā dutiyā.

[353] 3. Venasākhajātakavaṇṇanā

Nayidaṃ niccamṃ bhavitabbanti idaṃ satthā bhaggesu saṃsumāragiraṃ nissāya bhesakaḷāvane viharanto bodhirājakumāramṃ ārabha kathesi. Bodhirājakumāro nāma udenassa rañño putto tasmimṃ kāle saṃsumāragire vasanto ekaṃ pariyodātasippamṃ vaḍḍhakimṃ pakkosāpetvā aññehi rājūhi asadisamṃ katvā koka-nadaṃ nāma pāsādamṃ kārāpesi. Kārāpetvā (3.0147) ca pana “ayaṃ vaḍḍhakī aññassapi rañño evarūpaṃ pāsādamṃ kareyyā”ti maccharāyanto tassa akkhīni uppāṭāpesi. Tenassa akkhīnamṃ uppāṭitabhāvo bhikkhusaṅghe pākaṭo jāto. Tasmā

bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathāṃ samuṭṭhāpesuṃ “āvuso, bodhirājakumāro kira tathārūpassa vaḍḍhakino akkhīni uppāṭāpesi, aho kakkhaḷo pharuso sāhasiko”-ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, idāneva, pubbepesa kakkhaḷo pharuso sāhasikova. Na kevalaṅca idāneva, pubbepesa khattiyasahassānaṃ akkhīni uppāṭāpetvā māretvā tesāṃ maṃsena balikammaṃ kāresi”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto takkasīlāyaṃ disāpā-mokkho ācariyo ahosi. Jambudīpatale khattiyamāṇavā brāhmaṇamāṇavā ca tasseva santike sippaṃ uggaṇhiṃsu. Bārāṇasiraṅṅo putto brahmadattakumāro nāma tassa santike tayo vede uggaṇhi. So pana pakatīyāpi kakkhaḷo pharuso sāhasiko ahosi. Bodhisatto aṅgavijjāvasena tassa kakkhaḷapharusasāhasika-bhāvaṃ ṅatvā “tāta, tvaṃ kakkhaḷo pharuso sāhasiko, pharusena nāma laddhaṃ issariyaṃ aciraṭṭhitikaṃ hoti, so issariye vīnaṭṭhe bhinnanāvo viya samudde patiṭṭhaṃ na labhati, tasmā mā evarūpo ahosi”ti taṃ ovadanto dve gāthā abhāsi-

14. “Nayidaṃ niccaṃ bhavitabbaṃ brahmadatta, khemaṃ subhikkhaṃ sukhatā ca kāye;

atthaccaye mā ahu sampamūḷho, bhinnaplavo sāgarasseva majjhe.

15. “Yāni karoti puriso, tāni attani passati;

kalyāṇakārī kalyāṇaṃ, pāpakārī ca pāpakaṃ;

yādisaṃ vapate bījaṃ, tādisaṃ harate phalaṃ”ti.

Tattha **sukhatā ca kāyeti** tāta brahmadatta, yadetaṃ khemaṃ vā subhikkhaṃ vā yā vā esā sukhatā kāye, idaṃ sabbaṃ imesaṃ sattānaṃ niccaṃ sabbakālemaeva na bhavati, idaṃ pana aniccaṃ hutvā abhāvadhammaṃ. **Atthaccayeti** so (3.0148) tvaṃ aniccatāvasena issariye vigate attano atthassa accaye yathā nāma bhinnaplavo bhinnanāvo manusso sāgaramajjhe patiṭṭhaṃ alabhanto sampamūḷho hoti, evaṃ mā ahu sampamūḷho. **Tāni attani passatīti** tesāṃ kammānaṃ vipākaṃ vindanto tāni attani passati nāma.

So ācariyaṃ vanditvā bārāṇasiṃ gantvā pitu sippaṃ dassetvā oparajje patiṭṭhāya pitu accayena rajjaṃ pāpuṇi. Tassa piṅgiyo nāma purohito ahosi kakkhaḷo pharuso sāhasiko. So yasalobhena cintesi “yaṃnūnāhaṃ iminā raṅṅā sakalajambudīpe sabbe rājāno gāhāpeyyaṃ, evamesa ekarājā bhavissati, ahampi ekapurohito bhavissāmi”ti. So taṃ rājānaṃ attano kathāṃ gāhāpesi. Rājā mahatīyā senāya nagarā nikkhamitvā ekassa raṅṅo nagaraṃ rundhitvā taṃ rājānaṃ gaṇhi. Etenupāyena sakalajambudīpe rajjaṃ gahetvā rājasahassaparivuto “takkasīlāyaṃ rajjaṃ gaṇhissāmi”ti agamāsi. Bodhisatto nagaraṃ paṭisaṅkharitvā parehi appadhamṣiyaṃ akāsi.

Bārāṇasirājā gaṅgānadītīre mahato nigrodharukkhasssa mūle sāṇiṃ parikkhipāpetvā upari vitānaṃ kārapetvā sayanaṃ paṅṅapetvā nivāsaṃ gaṇhi. So jambudīpatale sahasarājāno gahetvā yujjhamānopi takkasīlaṃ gahetuṃ asakkonto attano purohitaṃ pucchi “ācariya, mayaṃ ettakehi rājūhi saddhiṃ āgantvāpi takkasīlaṃ gahetuṃ na sakkoma, kiṃ nu kho kātabban”ti. “Mahārāja, sahasarājūnaṃ

akkhīni uppāṭetvā māretvā kucchiṃ phāletvā pañcamadhuramaṃsaṃ ādāya imasmīṃ nigrodhe adhivatthāya devatāya balikammaṃ katvā antavaṭṭīhi rukkhamaṃ parikkhipitvā lohitapañcaṅgulikāni karoma, evaṃ no khippameva jayo bhavissati”-ti. Rājā “sādhū”ti paṭissuṇitvā antosāṇiyaṃ mahābale malle ṭhapetvā ekamekaṃ rājānaṃ pakkosāpetvā nippiḷanena visaññaṃ kāretvā akkhīni uppāṭetvā māretvā maṃsaṃ ādāya kaḷevarāni gaṅgāyaṃ pavāhetvā vuttappakāraṃ balikammaṃ kāretvā balibheriṃ ākoṭāpetvā yuddhāya gato.

Athassa (3.0149) aṭṭālakato eko yakkho āgantvā dakkhiṇakkhiṃ uppāṭetvā agamāsi, athassa mahatī vedanā uppajji. So vedanāppatto āgantvā nigrodharukkhamūle paññattāsane uttānako nipajji. Tasmīṃ khaṇe eko gijjho ekaṃ tikhiṇakoṭikaṃ aṭṭhiṃ gahetvā rukkhagge nisinno maṃsaṃ khāditvā aṭṭhiṃ vissajjesi, aṭṭhikoṭi āgantvā rañño vāmakkhimhi ayasūlaṃ viya patitvā akkhīṃ bhindi. Tasmīṃ khaṇe bodhisattassa vacanaṃ sallakkhesi. So “amhākaṃ ācariyo ‘ime sattā bijānurūpaṃ phalaṃ viya kammānurūpaṃ vipākaṃ anubhontī’ti kathento idaṃ disvā kathesi maññe”ti vatvā vilapanto dve gāthā abhāsi-

16. “Idaṃ tadācariyavaco, pārāsariyo yadabravi;

‘mā su tvaṃ akari pāpaṃ, yaṃ tvaṃ pacchā kataṃ tape’.

17. “Ayameva so piṅgiya venasākho, yamhi ghātayīṃ khattiyānaṃ sahasssaṃ; alaṅkate candanasārānulitte, tameva dukkhaṃ paccāgataṃ maman”ti.

Tattha **idaṃ tadācariyavacoti** idaṃ taṃ ācariyassa vacanaṃ. **Pārāsariyoti** taṃ gottena kitteti. **Pacchā katanti** yaṃ pāpaṃ tayā kataṃ, pacchā taṃ tapeyya kilameyya, taṃ mā karīti ovādaṃ adāsi, ahaṃ panassa vacanaṃ na karinti. **Ayamevāti** nigrodharukkhaṃ dassento vilapati. **Venasākhoti** patthaṭasākho. **Yamhi ghātayinti** yamhi rukkhe khattiyasahassaṃ māresiṃ. **Alaṅkate candanasārānulitteti** rājā-laṅkārehi alaṅkate lohitacandanasārānulitte te khattiyē yatthāhaṃ ghātesīṃ, ayameva so rukkho idāni mayhaṃ kiñci parittāṇaṃ kātuṃ na sakkotīti dīpeti. **Tameva dukkhanti** yaṃ mayā paresaṃ akkhi-uppāṭanadukkhaṃ kataṃ, idaṃ me tatheva paṭi-āgataṃ, idāni no ācariyassa vacanaṃ matthakaṃ pattanti paridevati.

So (3.0150) evaṃ paridevamāno aggamaheṣiṃ anussaritvā-

18. “Sāmā ca kho candanalittagattā, laṭṭhiva sobhañjanakassa uggatā;

adisvā kālaṃ karissāmi ubbariṃ, taṃ me ito dukkhataraṃ bhavissati”ti.-

Gāthamāha-

Tassattho- mama bhariyā suvaṇṇasāmā ubbarī yathā nāma siggurukkhasa uju uggatā sākhā mandamāluteritā kampamānā sobhati, evaṃ itthivilāsaṃ kurumānā sobhati, tamahaṃ idāni akkhīnaṃ bhinnattā ubbariṃ adisvāva kālaṃ karissāmi, taṃ me tassā adassanaṃ ito maraṇadukkhatopi dukkhataraṃ bhavissatīti.

So evaṃ vilapantova maritvā niraye nibbatti. Na naṃ issariyaluddho purohito parittāṇaṃ kātuṃ sakkhi, na attano issariyaṃ. Tasmīṃ matamatteyeva balakāyo bhijjitvā palāyi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi- “tadā bārāṇasi-rājā bodhirājakumāro ahosi, piṅgiyo devadatto, disāpāmokkhācariyo pana aha-meva ahosi”ti.

Venasākhajātakavaṇṇanā tatiyā.

[354] 4. Uragajātakavaṇṇanā

Uragova tacamaṃ jīṇṇanti idaṃ sathā jetavane viharanto mataputtakaṃ kuṭu-
mbikaṃ ārabha kathesi. Vatthu pana matabharyamatapitikavatthusadisameva.
Idhāpi tatheva sathā tassa nivesanaṃ gantvā taṃ āgantvā vanditvā nisinnaṃ “kiṃ,
āvuso, socasi”ti pucchitvā “āma, bhante, puttassa me matakālato paṭṭhāya socā-
mī”ti vutte “āvuso, bhijjanadhammaṃ nāma bhijjati, nassanadhammaṃ nāma
nassati, tañca kho na ekasmiṃyeva kule, nāpi ekasmiññeva gāme, atha kho apa-
rimāṇesu cakkavāḷesu tīsu bhavesu amaraṇadhammo (3.0151) nāma natthi,
tabbhāveneva ṭhātuṃ samattho ekasaṅkhāropi sassato nāma natthi, sabbe sattā
maraṇadhammā, sabbe saṅkhārā bhijjanadhammā, porāṇakapaṇḍitāpi putte mate
'maraṇadhammaṃ mataṃ, nassanadhammaṃ natṭhan'ti na sociṃsū”ti vatvā tena
yācito atitaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto bārāṇasiyaṃ dvāragā-
make brāhmaṇakule nibbattitvā kuṭumbaṃ saṅṭhapetvā kasikkammaṃ jīvikaṃ
kappesi. Tassa putto ca dhītā cāti dve dāraṇā ahesuṃ. So puttassa vayappa-
ttassa samānakulato kumārikaṃ āharitvā adāsi, iti te dāsiyā saddhiṃ cha janā
ahesuṃ- bodhisatto, bhariyā, putto, dhītā, suṇisā, dāsīti. Te samaggā sammōda-
mānā piyasaṃvāsā ahesuṃ. Bodhisatto sesānaṃ pañcannaṃ evaṃ ovādaṃ deti
“tumhe yathā laddhaniyāmeva dānaṃ detha, sīlaṃ rakkhatha, uposatha-
kammaṃ karotha, maraṇassatiṃ bhāvettha, tumhākaṃ maraṇabhāvaṃ salla-
kkhetha, imesañhi sattānaṃ maraṇaṃ dhuvāṃ, jīvitaṃ addhuvāṃ, sabbe
saṅkhārā aniccā khayavayadhamminova, rattiñca divā ca appamattā hothā”ti. Te
“sādhū”ti ovādaṃ sampañcchitvā appamattā maraṇassatiṃ bhāventi.

Athekadivasaṃ bodhisatto puttena saddhiṃ khettaṃ gantvā kasati. Putto kaca-
vamaṃ saṅkaḍḍhitvā jhāpeti. Tassāvidūre ekasmiṃ vammike āsiviso atthi. Dhūmo
tassa akkhīni pahari. So kuddho nikkhamitvā “imaṃ nissāya mayhaṃ bhayan”ti
catasso dāṭhā nimujjāpento taṃ ḍaṃsi, so parivattitvā patito. Bodhisatto pariva-
ttitvā taṃ patitaṃ disvā goṇe ṭhapetvā gantvā tassa matabhāvaṃ ñatvā taṃ ukkhi-
pitvā ekasmiṃ rukkhamaṇe nipajjāpetvā pārūpitvā neva rodi na paridevi- “bhijjana-
dhammaṃ pana bhinnaṃ, maraṇadhammaṃ mataṃ, sabbe saṅkhārā aniccā
maraṇanipphattikā”ti aniccabhāvameva sallakkhetvā kasi. So khettsamāpeṇa
gacchantamaṃ ekaṃ paṭivissakaṃ purisaṃ disvā “tāta, geḥaṃ gacchasi”ti pucchitvā
“āmā”ti vutte tena hi amhākaṃ ghamaṃ gantvā brāhmaṇiṃ vadeyyāsi “ajja kira
pubbe viya dvinnaṃ bhattaṃ anāharitvā ekassevāhāraṃ āhareyyātha, pubbe ca
ekikāva dāsī āhāraṃ āharati, ajja pana cattāropi janā suddhavatthanivatthā
gandhapupphahatthā āgaccheyyāthā”ti. So “sādhū”ti gantvā brāhmaṇiyā tatheva
kathesi. Kena te, tāta, imaṃ sāsanaṃ dinnanti. Brāhmaṇena (3.0152), ayyeti. Sā
“putto me mato”ti aññāsi, kampanamattampissā nāhosi. Evaṃ subhāvitacittā

suddhavatthanivatthā gandhapupphahatthā dāsiṃ pana āhāraṃ āharāpetvā
sesehi saddhiṃ khettaṃ agamāsi. Ekassapi roditaṃ vā paridevitaṃ vā nāhosi.

Bodhisatto puttassa nipannachāyāyameva nisīditvā bhuñji. Bhuttāvasāne
sabbepi dārūni uddharitvā taṃ citakaṃ āropetvā gandhapupphehi pūjetvā
jhāpesuṃ. Ekassa ca ekabindupi assu nāhosi, sabbepi subhāvitamaraṇassatino
honti. Tesam sīlatejena sakkassa āsanaṃ uṇhākāraṃ dassesi. So “ko nu kho
maṃ ṭhānā cāvetukāmo”ti upadhārento tesam guṇatejena uṇhabhāvaṃ ñatvā
pasannamānaso hutvā “mayā etesaṃ santikaṃ gantvā sīhanādaṃ nadāpetvā
sīhanādapariyosāne etesaṃ nivesanaṃ sattaratanaparipuṇṇaṃ katvā āgantuṃ
vaṭṭati”ti vegena tattha gantvā ālāhanapasse ṭhito “tāta, kiṃ karoṭhā”ti āha. “Ekaṃ
manussaṃ jhāpema, sāmī”ti.

“Na tumhe manussaṃ jhāpessatha, ekaṃ pana migamaṃ māretvā pacatha maññe”ti. “Natthetaṃ sāmi, manussameva jhāpemā”ti. “Tena hi verimanusso vo bhavissati”ti. Atha naṃ bodhisatto “orasaputto no sāmi, na veriko”ti āha. “Tena hi vo appiyaputto bhavissati”ti? “Ativiya piyaputto, sāmi”ti. “Atha kasmā na rodasī”ti? So arodanakāraṇaṃ kathento paṭhamaṃ gāthamāha-

19. “Uragova tacamaṃ jiṇṇamaṃ, hitvā gacchati saṃ tanuṃ;
evaṃ sarīre nibbhoge, pete kālakate sati.

20. “Ḍayhamāno na jānāti, ñātīnaṃ paridevitaṃ;
tasmā etaṃ na socāmi, gato so tassa yā gati”ti.

Tattha **saṃ tanunti** attano sarīraṃ. **Nibbhogeti** jīvitindriyassa abhāvena bhogarahite. **Peteti** paralokaṃ paṭigate. **Kālakateti** katakāle, mateti attho. Iduṃ vuttaṃ hoti- sāmi, mama putto yathā nāma urago jiṇṇatacaṃ nicchinditvā anoloketvā ana-pekko chaḍḍetvā (3.0153) gaccheyya, evaṃ attano sarīraṃ chaḍḍetvā gacchati, tassa jīvitindriyarahite sarīre evaṃ nibbhoge tasmīṃca me putte pete puna paṭigate maraṇakālaṃ katvā ṭhite sati ko kāruññaṃ vā paridevena vā attho. Ayañhi yathā sūlehi vijjhivā ḍayhamāno sukhadukkhaṃ na jānāti, evaṃ ñātīnaṃ paridevitaṃ na jānāti, tena kāraṇenaṃ etaṃ na socāmi. Yā tassa attano gati, taṃ so gatoti.

Sakko bodhisattassa vacanaṃ sutvā brāhmaṇiṃ pucchi “amma, tuyhaṃ so kiṃ hoti”ti? “Dasa māse kucchinā pariharitvā thaññaṃ pāyevā hatthapāde saṅṭhapetvā vaḍḍhitaputto me, sāmī”ti. “Amma, pitā tāva purisabhāvena mā rodātu, mātu hadayaṃ pana mudukaṃ hoti, tvaṃ kasmā na rodasī”ti? Sā arodanakāraṇaṃ kathenti-

21. “Anavhito tato āgā, ananuññāto ito gato;
yathāgato tathā gato, tattha kā paridevanā.

22. “Ḍayhamāno na jānāti, ñātīnaṃ paridevitaṃ;
tasmā etaṃ na socāmi, gato so tassa yā gati”ti.- gāthādvayamāha-

Tattha **anavhitoti** ayaṃ tāta mayā paralokato anavhito ayācito. **Āgāti** amhākaṃ gehaṃ āgato. **Itoti** ito manussalokato gacchantopi mayā ananuññātova gato. **Yathā-gatoti** āgacchantopi yathā attanova ruciyā āgato, gacchantopi tatheva gato. **Tatthāti** tasmīṃ tassa ito gamane kā paridevanā. **Ḍayhamānoti** gāthā vuttanayena veditabbā.

Sakko brāhmaṇiyā kathaṃ sutvā tassa bhaginiṃ pucchi “amma, tuyhaṃ so kiṃ hoti”ti? “Bhātā me, sāmī”ti. “Amma, bhaginiyo nāma bhātūsu sinehā honti, tvaṃ kasmā na rodasī”ti? Sā arodanakāraṇaṃ kathenti-

23. “Sace rode kisā assaṃ, tassā me kiṃ phalaṃ siyā;
ñātimittasuhajjānaṃ, bhiyyo no aratī siyā.

24. Ḍayhamāno (3.0154) na jānāti, ñātīnaṃ paridevitaṃ;
tasmā etaṃ na socāmi, gato so tassa yā gati”ti.- gāthādvayamāha-

Tattha **saceti** yadi ahaṃ bhātari mate rodeyyaṃ, kisasarīrā assaṃ. Bhātu pana me tappaccayā vuḍḍhi nāma natthīti dasseti. **Tassā meti** tassā mayhaṃ rodantiyā kiṃ phalaṃ ko ānisaṃso bhavēyya. Mayhaṃ avuddhi pana paññāyatīti dīpeti. **Ñāti-**

mittasuhajjānanti ñātimittasuhadānaṃ. Ayameva vā pāṭho. **Bhiyyo** noti ye amhākaṃ ñātī ca mittā ca suhadayā ca, tesam̐ adhikatarā arati siyā.

Sakko bhaginiyā kathaṃ sutvā bhariyaṃ pucchi “amma, tuyhaṃ so kiṃ hoti”ti? “Pati me, sāmī”ti. “Itthiyo nāma patimhi mate vidhavā honti anāthā, tvaṃ kasmā na rodasī”ti. Sāpissa arodanakāraṇaṃ kathenti-

25. “Yathāpi dārako candaṃ, gacchantamanurodati;
evaṃsampadamevetam̐, yo petamanusocati.

26. “Ḍayhamāno na jānāti, ñātīnaṃ paridevitaṃ;
tasmā etaṃ na socāmi, gato so tassa yā gati”ti.- gāthādvayamāha-

Tassattho- yathā nāma yattha katthaci yuttāyuttaṃ labbhanīyālabbhanīyaṃ ajānanto bāladārako mātu ucchaṅge nisinno puṇṇamāsiyaṃ puṇṇaṃ candaṃ ākāse gacchantaṃ disvā “amma, candaṃ me dehi, amma, candaṃ me dehi”ti puna-ppunaṃ rodati, evaṃsampadamevetam̐, evaṃnipphattikameva etaṃ tassa ruṇṇaṃ hoti, yo petam̐ kālakataṃ anusocati. Itopi ca bālataraṃ. Kiṃkāraṇā? So hi vijjamānacandaṃ anurodati, mayhaṃ pana pati mato etarahi avijjamāno sūlehi vijjhivā ḍayhamānopi na kiñci jānātīti.

Sakko bhariyāya vacanaṃ sutvā dāsīṃ pucchi “amma, tuyhaṃ so kiṃ hoti”ti? “Ayyo me, sāmī”ti. “Nanu tvaṃ iminā piḷetvā pothetvā paribhuttā (3.0155) bhavissasi, tasmā “sumuttā ahan”ti na rodasī”ti. ‘Sāmī, mā evaṃ avaca, na etaṃ etassa anucchavikaṃ, khantimettānuddayasampanno me ayyaputto, ure saṃvaḍḍhita-putto viya ahosī’ti. “Atha kasmā na rodasī”ti? Sāpissa arodanakāraṇaṃ kathenti-

27. “Yathāpi udakakumbho, bhinno appaṭṭisandhiyo;
evaṃsampadamevetam̐, yo petamanusocati.

28. “Ḍayhamāno na jānāti, ñātīnaṃ paridevitaṃ;
tasmā etaṃ na socāmi, gato so tassa yā gati”ti.- gāthādvayamāha-

Tassattho- yathā nāma udakakumbho ukkhipiyamāno pativā sattadhā bhinno puna tāni kapālāni paṭipāṭiyā ṭhapetvā saṃvidahitvā paṭipākatikaṃ kātuṃ na sakkoti, yo petamanusocati, tassapi etamanusocanaṃ evaṃnipphattikameva hoti, matassa puna jīvāpetuṃ asakkuṇeyyattā iddhimato vā iddhānubhāvena bhinnaṃ kumbhaṃ saṃvidahitvā udakassa pūretuṃ sakkā bhavēyya, kālakato pana iddhibalenāpi na sakkā paṭipākatitaṃ kātunti. Itarā gāthā vuttatthāyeva.

Sakko sabbesaṃ dhammakathaṃ sutvā pasīditvā “tumhehi appamattehi maraṇassati bhāvitā, tumhe ito paṭṭhāya sahatthena kammaṃ mā karittha, ahaṃ, sakko devarājā, ahaṃ vo gehe satta ratanāni aparimāṇāni karissāmi, tumhe dānaṃ detha, sīlaṃ rakkhatha, uposathakammaṃ karotha, appamattā hothā”ti tesam̐ ovādaṃ datvā gehaṃ aparimitadhanaṃ katvā pakkāmi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātaṃ samodhānesi, saccapariyosāne kuṭumbiko sotāpattiphale patiṭṭhahi. Tadā dāsī khujjuttarā ahoṣi, dhītā uppalavaṇṇā, putto rāhulo, mātā khemā, brāhmaṇo pana ahameva ahoṣinti.

Uragajātakavaṇṇanā catutthā.

[355] 5. Ghaṭajātakavaṇṇanā

Aññe (3.0156) **socanti rodantīti** idaṃ satthā jetavane viharanto kosalarañño ekaṃ amaccaṃ ārabba kathesi. Vatthu heṭṭhā kathitasadisameva. Idha pana rājā attano upakārassa amaccassa mahantaṃ yasaṃ datvā paribhedakānaṃ kathaṃ gahetvā taṃ bandhāpetvā bandhanāgāre pavesesi. So tattha nisinnova sotāpattimaggaṃ nibbattesi. Rājā tassa guṇaṃ sallakkhetvā mocāpesi. So gandhamālaṃ ādāya satthu santikaṃ gantvā vanditvā nisīdi. Atha naṃ satthā “anatto kira te uppanno”ti pucchitvā “āma, bhante, anathena pana me attho āgato, sotāpattimaggo nibbatto”ti vutte “na kho, upāsaka, tvaññeva anathena atthaṃ āhari, porāṇakapaṇḍitāpi āhariṃsū”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto tassa aggamahesiyā kucchimhi nibbatti, “ghaṭakumāro”tissa nāmaṃ kariṃsu. So aparena samayena takkasīlāyaṃ uggahitasippo dhammena rajjaṃ kāresi. Tassa antepure eko amacco dubbhi. So taṃ paccakkhato ñatvā raṭṭhā pabbājesi. Tadā sāvattiyaṃ dhaṅkarājā nāma rajjaṃ kāresi. So tassa santikaṃ gantvā taṃ upaṭṭhahitvā heṭṭhā vuttanayena attano vacanaṃ gāhāpetvā bārāṇasirajjaṃ gaṇhāpesi. Sopi rajjaṃ gahetvā bodhisattaṃ saṅkhalikāhi bandhāpetvā bandhanāgāraṃ pavesesi. Bodhisatto jhānaṃ nibbattetvā ākāse pallaṅkena nisīdi, dhaṅkassa sarīre ḍāho uppajji. So gantvā bodhisattassa suvaṇṇādāsaphullapadumasassirikaṃ mukhaṃ divvā bodhisattaṃ pucchanto paṭhamaṃ gāthamāha-

29. “Aññe socanti rodanti, aññe assumukhā janā;
pasannamukhavaṇṇosi, kasmā ghaṭa na socasī”ti.

Tattha **aññeti** taṃ ṭhapetvā sesamanussā.

Athassa bodhisatto asocanakāraṇaṃ kathento catasso gāthā abhāsi-

30. “Nābbhatītaharo (3.0157) soko, nānāgatasukhāvaho;
tasmā dhaṅka na socāmi, natthi soke dutiyatā.

31. “Socaṃ paṇḍu kiso hoti, bhattañcassa na ruccati;
amittā sumanā honti, sallavidhassa ruppato.

32. “Gāme vā yadi vāraññe, ninne vā yadi vā thale;
ṭhitaṃ maṃ nāgamissati, evaṃ diṭṭhapado ahaṃ.

33. “Yassattā nālamekova, sabbakāmarasāharo;
sabbāpi pathavī tassa, na sukhaṃ āvahissatī”ti.

Tattha **nābbhatītaharoti** nābbhatītāhāro, ayameva vā pāṭho. Soko nāma abbhatītaṃ atikkantaṃ niruddhaṃ atthaṅgataṃ puna nāharati. **Dutiyatā**ti sahāyatā. Atītāharaṇena vā anāgatāharaṇena vā soko nāma kassaci sahāyo na hoti, tenāpi kāraṇenāhaṃ na socāmīti vadati. **Socanti** socanto. **Sallavidhassa ruppato**ti sokasallena viddhassa teneva ghaṭṭiyamānassa “diṭṭhā vata no paccāmittassa piṭṭhī”ti amittā sumanā hontīti attho.

Ṭhitaṃ maṃ nāgamissatīti samma dhaṅkarāja, etesu gāmādīsu yattha katthaci ṭhitaṃ maṃ paṇḍukisabhāvādikaṃ sokamūlakaṃ byasanaṃ na āgamissati. **Evaṃ**

diṭṭhapadoti yathā taṃ byasanam nāgacchati, evaṃ mayā jhānapadam diṭṭham. “Aṭṭhalokadhammapadan”tipi vadantiyeva. Pāḷiyam pana “na mattam nāgamissati”ti likhitam, taṃ aṭṭhakathāyam natthi. Pariyosānagāthāya icchitapatthitathena jhānasukhasaṅkhātam sabbakāmarasam āharatiti **sabbakāmarasāharo**. Idam vuttam hoti- yassa rañño pahāya aññasahāye attāva eko sabbakāmarasāharo nālam, sabbam jhānasukhasaṅkhātam kāmarasam āharitum asamattho, tassa rañño sabbāpi pathavī na sukham āvahissati. Kāmāturassa hi sukham nāma natthi, yo pana kilesadararahitam jhānasukham āharitum samattho, so rājā sukhī hotīti. Yo panetāya gāthāya “yassatthā nālameko”tipi pāṭho, tassattho na dissati.

Iti (3.0158) dhaṅko imā catasso gāthā sutvā bodhisattam khamāpetvā rajjam paṭicchāpetvā pakkāmi. Bodhisattopi rajjam amaccānam paṭiniyyādetvā himavanta-padesam gantvā isipabbajjam pabbajitvā aparihīnajjhāno brahmalokaparāyaṇo ahosi.

Satthā imam dhammadesanam āharitvā jātakaṃ samodhānesi- “tadā dhaṅka-rājā ānando ahosi, ghaṭarājā pana ahameva ahosin”ti.

Ghaṭajātakavaṇṇanā pañcamā.

[356] 6. Koraṇḍiyajātakavaṇṇanā

Eko araṅṅeti idam satthā jetavane viharanto dhammasenāpatiṃ ārabba kathesi. Thero kira āgatāgatānam dussilānam migaluddakamacchabandhādīnam diṭṭhadiṭṭhānaññeva “sīlam gaṇhatha, sīlam gaṇhathā”ti sīlam deti. Te there garubhāvena tassa katham bhinditum asakkontā sīlam gaṇhanti, gahetvā ca pana na rakkhanti, attano attano kammameva karonti. Thero saddhivihārike āmantetvā “āvuso, ime manussā mama santike sīlam gaṇhiṃsu, gaṇhitvā ca pana na rakkhanti”ti āha. “Bhante, tumhe etesam aruciyā sīlam detha, ete tumhākaṃ katham bhinditum asakkontā gaṇhanti, tumhe ito paṭṭhāya evarūpānam sīlam mā adatthā”ti. Thero anattamano ahosi. Tam pavattiṃ sutvā bhikkhū dhammasabhāyam katham samuṭṭhāpesum- “āvuso, sārīputtatthero kira diṭṭhadiṭṭhānaññeva sīlam deti”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, idāneva, pubbepesa diṭṭhadiṭṭhānam ayācantānaññeva sīlam deti”ti vatvā atītam āhari.

Atīte bārāṇasiyam brahmadatte rajjam kārente bodhisatto brāhmaṇakule nibbatitvā vayappatto takkasilāyam disāpāmokkhassa ācariyassa jeṭṭhantevāsiko koraṇḍiyo nāma ahosi. Tadā so ācariyo diṭṭhadiṭṭhānam kevaṭṭādīnam ayācantānaññeva “sīlam gaṇhatha, sīlam gaṇhathā”ti sīlam deti. Te gahetvāpi na rakkhanti (3.01 ācariyo tamattham antevāsikānam ārocesi.

Antevāsikā “bhante, tumhe etesaṃ aruciyā silaṃ detha, tasmā bhindanti, ito dāni paṭṭhāya yācantānaññeva dadeyyātha, mā ayācantānan”ti vadiṃsu. So vippaṭṭi-sārī ahosi, evaṃ santepi diṭṭhadiṭṭhānaṃ silaṃ detiyeva.

Athekadivasam ekasmā gāmā manussā āgantvā brāhmaṇavācanakatthāya ācariyaṃ nimantayimṃsu. So koraṇḍiyamāṇavaṃ pakkositvā “tāta, ahaṃ na gacchāmi, tvaṃ ime pañcasate māṇave gahetvā tattha gantvā vācanakāni sampaṭicchitvā amhākaṃ dinnakoṭṭhāsaṃ āharā”ti pesesi. So gantvā paṭinivattanto antarāmagge ekaṃ kandaraṃ disvā cintesi “amhākaṃ ācariyo diṭṭhadiṭṭhānaṃ ayācantānaññeva silaṃ deti, ito dāni paṭṭhāya yathā yācantānaññeva deti, tathā naṃ karissāmi”ti. So tesu māṇavesu sukhanisinesu uṭṭhāya mahantaṃ mahantaṃ selaṃ ukkhipitvā kandarāyaṃ khiṃpi, punappunaṃ khiṃpiyeva. Atha naṃ te māṇavā uṭṭhāya “ācariya, kiṃ karosi”ti āhaṃsu. So na kiñci kathesi, te vegena gantvā ācariyassa ārocesuṃ. Ācariyo āgantvā tena saddhiṃ sallapanto paṭhamam gāthamāha-

34. “Eko araññe girikandarāyaṃ, paggayha paggayha silaṃ pavecchasi; punappunaṃ santaramānarūpo, koraṇḍiya ko nu tava yidhattho”ti.

Tattha **ko nu tava yidhattho**ti ko nu tava idha kandarāyaṃ silākhīpanena attho.

So tassa vacanaṃ sutvā ācariyaṃ pabodhetukāmo dutiyaṃ gāthamāha-

35. “Ahañhimaṃ sāgarasevitantaṃ, samaṃ karissāmi yathāpi pāṇi; vikiriya sānūni ca pabbatāni ca, tasmā silaṃ dariyā pakkhipāmi”ti.

Tattha (3.0160) **ahañhimanti** ahañhi imaṃ mahāpathaviṃ. **Sāgarasevitantanti** sāgarehi sevitaṃ cāturaṃ. **Yathāpi pāṇīti** hatthatalaṃ viya samaṃ karissāmi. **Vikiriya**ti vikiritvā. **Sānūni ca pabbatāni cāti** paṃsupabbate ca silāpabbate ca.

Taṃ sutvā brāhmaṇo tatiyaṃ gāthamāha-

36. “Nayimaṃ mahiṃ arahati pāṇikappaṃ, samaṃ manusso karaṇāya meko; maññāmimaññeva dariṃ jigīsaṃ, koraṇḍiya hāhasi jīvalokaṃ”ti.

Tattha **karaṇāya meko**ti karaṇāya eko kātuṃ na sakkotīti dīpeti. **Maññāmimaññeva dariṃ jigīsaṃ** pūraṇatthāya vāyamanto silā pariyesanto upāyaṃ vicinantova tvaṃ imaṃ jīvalokaṃ hāhasi jahissasi, marissasīti attho.

Taṃ sutvā māṇavo catutthaṃ gāthamāha-

37. “Sace ayaṃ bhūtaḍḍharaṃ na sakkā, samaṃ manusso karaṇāya meko; evameva tvaṃ brahme ime manusse, nānādiṭṭhike nānayissasi te”ti.

Tassattho- sace ayaṃ eko manusso imaṃ bhūtaḍḍharaṃ pathaviṃ samaṃ kātuṃ na sakkā na samattho, evameva tvaṃ ime dussīlamanusse nānādiṭṭhike nānayissasi, te evaṃ “silaṃ gaṇhatha, silaṃ gaṇhathā”ti vadanto attano vasaṃ na ānayissasi, paṇḍitapurisāyeva hi pāṇātipātaṃ “akusalan”ti garahanti. Saṃsāramocakādayo panettha kusalasaññino, te tvaṃ kathaṃ ānayissasi, tasmā diṭṭhadiṭṭhānaṃ silaṃ adatvā yācantānaññeva dehīti.

Taṃ sutvā ācariyo “yuttaṃ vadati koraṇḍiyo, idāni na evarūpaṃ karissāmi”ti attano viraddhabhāvaṃ ñatvā pañcamaṃ gāthamāha-

38. “Saṃkhittarūpena (3.0161) bhavaṃ mamatthaṃ, akkhāsi koraṇḍiya eva-

metaṃ;

yathā na sakkā pathavī samāyaṃ, kattum manussena tathā manussā”ti.

Tattha **samāyanti** samaṃ ayaṃ. Evaṃ ācariyo māṇavassa thutiṃ akāsi, sopi naṃ bodhetvā sayam gharaṃ nesi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi- “tadā brāhmaṇo sārīputto ahosi, koraṇḍiyamāṇavo pana ahameva ahosin”ti.

Koraṇḍiyajātakavaṇṇanā chaṭṭhā.

[357] 7. Laṭukikajātakavaṇṇanā

Vandāmi taṃ kuñjara saṭṭhihāyananti idaṃ satthā veḷuvane viharanto deva-dattaṃ ārabba katesi. Ekasmiñhi divase bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “āvuso, devadatto kakkhaḷo pharuso sāhasiko, sattesu karuṇāma-ttampissa natthi”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, idāneva, pubbepesa nikkaruṇoyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto hatthiyoniyaṃ nibbatitvā vayappatto pāsādiko mahākāyo asītisahassavāraṇaparivāro yūthapati hutvā himavantapadese vihāsi. Tadā ekā laṭukikā sakuṇikā hatthīnaṃ vicaraṇaṭṭhāne aṇḍāni nikkhipi, tāni pariṇatāni bhinditvā sakuṇapotakā nikkhamiṃsu. Tesu aviru-ḷhapakkhesu uppatituṃ asakkontesuyeva mahāsatto asītisahassavāraṇaparivuto gocarāya caranto taṃ padesaṃ patto. Taṃ disvā laṭukikā cintesi “ayaṃ hatthirājā mama potake madditvā māressati, handa naṃ puttakānaṃ parittāṇatthāya dhammikārakkhaṃ yācāmi”ti. Sā (3.0162) ubho pakkhe ekato katvā tassa purato ṭhatvā paṭhamaṃ gāthamāha-

39. “Vandāmi taṃ kuñjara saṭṭhihāyanaṃ, āraññakaṃ yūthapatiṃ yasassiṃ;
pakkhehi taṃ pañjalikaṃ karomi, mā me vadhī puttake dubbalāyā”ti.

Tattha **saṭṭhihāyananti** saṭṭhivassakāle hāyanabalaṃ. **Yasassinti** parivārasa-mpannaṃ. **Pakkhehi taṃ pañcalikaṃ karomīti** ahaṃ pakkhehi taṃ añjalikaṃ karo-mīti attho.

Mahāsatto “mā cintayi laṭukike, ahaṃ te puttake rakkhissāmi”ti sakuṇapota-kānaṃ upari ṭhatvā asītiyā hatthisahassesu gatesu laṭukikaṃ āmantetvā “laṭukike amhākaṃ pacchato eko ekacāriko hatthī āgacchati, so amhākaṃ vacanaṃ na karissati, tasmim āgate tampi yācitvā puttakānaṃ sotthibhāvaṃ kareyyāsi”ti vatvā pakkāmi. Sāpi tassa paccuggamaṃ katvā ubho pakkhehi añjaliṃ katvā dutiyaṃ gāthamāha-

40. “Vandāmi taṃ kuñjara ekacāriṃ, āraññakaṃ pabbatasānugocaraṃ;
pakkhehi taṃ pañjalikaṃ karomi, mā me vadhī puttake dubbalāyā”ti.

Tattha **pabbatasānugocaranti** ghanaselapabbatesu ca paṃsupabbatesu ca gocaraṃ gaṇhantaṃ.

So tassā vacanaṃ sutvā tatiyaṃ gāthamāha-

41. “Vadhissāmi te laṭukike puttakāni, kiṃ me tuvaṃ kāhasi dubbalāsi;
sataṃ sahasānīpi tādisīnaṃ, vāmena pādena papothayeyyan”ti.

Tattha (3.0163) **vadhissāmi** teti tvaṃ kasmā mama vicaraṇamagge puttakāni
ṭhapesi, yasmā ṭhapesi, tasmā vadhissāmi te puttakānīti vadati. **Kiṃ me tuvaṃ
kāhasīti** mayhaṃ mahāthāmassa tvaṃ dubbalā kiṃ karissasi. **Papothayeyyanti**
ahaṃ tādisīnaṃ laṭukikānaṃ sataśahasampi vāmena pādena sañcuṇṇeyyaṃ,
dakkhiṇapādena pana kathāva natthīti.

Evañca pana vatvā so tassā puttake pādena sañcuṇṇetvā muttena pavāhetvā
nadantova pakkāmi. Laṭukikā rukkhasākhāya niliyitvā “idāni tāva vāraṇa nadanto
gacchasi, katipāheneva me kiriyaṃ passissasi, kāyabalato ñāṇabalassa mahanta-
bhāvaṃ na jānāsi, hotu, jānāpessāmi nan”ti taṃ santajjayamānāva catutthaṃ
gāthamāha-

42. “Na heva sabbattha balena kiccaṃ, balañhi bālassa vadhāya hoti;
karissāmi te nāgarājā anattaṃ, yo me vadhī puttake dubbalāyā”ti.

Tattha **balenāti** kāyabalena. **Anatthanti** avuḍḍhiṃ. **Yo meti** yo tvaṃ mama
dubbalāya puttake vadhī ghātesī.

Sā evaṃ vatvā katipāhaṃ ekaṃ kākaṃ upaṭṭhahitvā tena tuṭṭhena “kiṃ te karo-
mī”ti vuttā “sāmi, aññaṃ me kātabbaṃ natthi, ekassa pana ekacārikavāraṇassa
tuṇḍena paharivā tumhehi akkhīni bhinnāni paccāsīsāmī”ti āha. Sā tena
“sādhū”ti sampaṭicchitā ekaṃ nilamakkhikaṃ upaṭṭhahi. Tāyapi “kiṃ te, karomī”ti
vuttā “iminā kākena ekacārikavāraṇassa akkhīsu bhinnesu tumhehi tattha āsā-
ṭhikaṃ pātetuṃ icchāmī”ti vatvā tāyapi “sādhū”ti vutte ekaṃ maṇḍūkaṃ upaṭṭha-
hitvā tena “kiṃ te, karomī”ti vuttā “yadā ekacārikavāraṇo andho hutvā pāniyaṃ
pariyesati, tadā pabbatamatthake ṭhito saddaṃ katvā tasmīṃ pabbatamatthakaṃ
abhiruhante otarivā papāte saddaṃ kareyyātha, ahaṃ tumhākaṃ santikā ettakaṃ
paccāsīsāmī”ti āha. Sopi tassā vacanaṃ “sādhū”ti sampaṭicchī.

Athekadivasam (3.0164) kāko vāraṇassa dvepi akkhīni tuṇḍena bhindi, nilama-
kkhikā āsāṭhikaṃ pātesī. So puḷavehi khajjanto vedanāppatto pipāsābhibhūto
pāniyaṃ pariyesamāno vicari. Tasmīṃ kāle maṇḍūko pabbatamatthake ṭhatvā
saddamakāsi. Vāraṇo “ettha pāniyaṃ bhavissati”ti pabbatamatthakaṃ abhiruhi.
Atha maṇḍūko otarivā papāte ṭhatvā saddamakāsi. Vāraṇo “ettha pāniyaṃ bhavi-
ssati”ti papātābhimukho gacchanto parigaḷitvā pabbatapāde patitvā jīvitakkhayaṃ
pāpuṇi. Laṭukikā tassa matabhāvaṃ ñatvā “diṭṭhā me paccāmittassa piṭṭhī”ti
haṭṭhatuṭṭhā tassa khandhe caṅkamitvā yathākammaṃ gatā.

Satthā “na, bhikkhave, kenaci saddhiṃ veraṃ nāma kātabbaṃ, evaṃ balasa-
mpannampi vāraṇaṃ ime cattāro janā ekato hutvā vāraṇassa jīvitakkhayaṃ pāpe-
sun”ti-

43. “Kākañca passa laṭukikaṃ, maṇḍūkaṃ nilamakkhikaṃ;
ete nāgaṃ aghātesuṃ, passa verassa verinaṃ;
tasmā hi veraṃ na kayirātha, appiyenapi kenaci”ti.-

Imaṃ abhisambuddhagāthaṃ vatvā jātakaṃ samodhānesī.

Tattha **passāti** aniyāmitālanametam, bhikkhū pana sandhāya vuttattā

passatha bhikkhaveti vuttaṃ hoti. **Eteti** ete cattāro ekato hutvā. **Aghātesunti** taṃ vadhiṃsu. **Passa verassa verinanti** passatha verikānaṃ verassa gatinti attho. Tadā ekacārikahatthī devadatto ahosi, yūthapati pana ahameva ahosinti.

Laṭukikajātakavaṇṇanā sattamā.

[358] 8. Cūladhammapārajātakavaṇṇanā

Ahameva (3.0165) **dūsiyā bhūnahatāti** idaṃ satthā veḷuvane viharanto devadattassa vadhāya parisakkaṇaṃ ārabba kathesi. Aññesu jātakesu devadatto bodhisattassa tāsamattampi kātuṃ nāsakkhi, imasmiṃ pana cūladhammapārajātake bodhisattassa sattamāsikakāle hatthapāde ca sīsañca chedāpetvā asimālakaṃ nāma kāresi. **Daddarajātake** (jā. 1.2.43-44) gīvaṃ gahetvā māretvā uddhane maṃsaṃ pacitvā khādi. **Khantivādijātake** (jā. 1.4.49 ādayo) dvīhipi kasāhi pahārasahasseehi tāḷāpetvā hatthapāde ca kaṇṇanāsañca chedāpetvā jaṭāsu gahetvā kaḍḍhāpetvā uttānakaṃ nipajjāpetvā ure pādena paharivā gato. Bodhisatto taṃ divasaṃyeva jīvitakkhayaṃ pāpuṇi. **Cūlanandiyajātakepi** (jā. 1.2.143-144) **mahākapijātakepi** (jā. 1.7.83 ādayo) māresiyeva. Evameva so dīgharattaṃ vadhāya parisakkaṇto buddhakālepi parisakkiyeva. Athekadivasaṃ bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ- “āvuso, devadatto buddhānaṃ māraṇatthameva upāyaṃ karoti, ‘sammāsambuddhaṃ mārāpessāmi’ti dhanuggahe payojesi, silaṃ pavijjhi, nāḷāgiriṃ vissajjāpesi”ti. Satthā āgantvā ‘kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, idāneva, pubbepesa mayhaṃ vadhāya parisakkiyeva, idāni pana tāsamattampi kātuṃ na sakkoti, pubbe maṃ cūladhammapālakumārakāle attano puttaṃ samānaṃ jīvatakkhayaṃ pāpetvā asimālakaṃ kāresi”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ mahāpatāpe nāma rajjaṃ kārente bodhisatto tassa aggamahe siyā candādeviyā kucchimhi nibbatti, “dhammapālo”tissa nāmaṃ kariṃsu. Tameṇaṃ sattamāsikakāle mātā gandhodakena nhāpetvā alaṅkaritvā kiḷāpayamānā nisīdi. Rājā tassā vasanaṭṭhānaṃ agamāsi. Sā puttaṃ kiḷāpayamānā puttasinehena samappitā hutvā rājānaṃ passitvāpi na uṭṭhahi. So cintesi “ayaṃ idāneva tāva puttaṃ nissāya mānaṃ karoti, maṃ kismiñci na maññati, putte pana vaḍḍhante mayi ‘manusso’tipi saññaṃ na karissati, idāneva naṃ ghātesāmi”ti. So nivattitvā rājāsane nisīditvā “attano vidhānena (3.0166) āgacchatū”ti coraghātakaṃ pakkosāpesi. So kāsāyavatthanivattho rattamālādharo pharasuṃ aṃse ṭhapetvā upadhānaghaṭikaṃ hatthapādaṭhapanadaṇḍakañca ādāya āgantvā rājānaṃ vanditvā “kiṃ karomi, devā”ti aṭṭhāsi. Deviyā sirigabbhaṃ gantvā dhammapālaṃ ānehīti. Devīpi rañño kujjhitvā nivattanabhāvaṃ ṇatvā bodhisattaṃ ure nipajjāpetvā rodamānā nisīdi. Coraghātako gantvā taṃ piṭṭhiyaṃ hatthena paharivā hatthato kumāraṃ acchinditvā ādāya rañño santikaṃ āgantvā “kiṃ karomi, devā”ti āha. Rājā ekaṃ phalakaṃ āharāpetvā purato nikkhipāpetvā “idha naṃ nipajjāpehi”ti āha. So tathā akāsi.

Candādevī puttassa pacchatova paridevamānā āgacchi. Puna coraghātako “kiṃ karomī, devā”ti āha. Dhammapālassa hatthe chindāti. Candādevī “mahārāja, mama putto sattamāsiko bālako na kiñci jānāti, natthetassa doso, doso pana honto mayi bhavēyya, tasmā mayhaṃ hatthe chedāpehī”ti imamatthaṃ pakāsentī paṭhamāṃ gāthamāha-

44. “Ahameva dūsiyā bhūnahatā, rañño mahāpatāpassa;
etaṃ muñcatu dhammapālaṃ, hatthe me deva chedehī”ti.

Tattha **dūsiyā**ti dūsikā, tumhe disvā anuṭṭhahamānā dosakārikāti attho. “Dūsikā”-tipi pāṭho, ayamevattho. **Bhūnahatā**ti hatabhūnā, hatavuḍḍhīti attho. **Raññoti** idaṃ “dūsiyā”ti padena yojetabbaṃ. Ahaṃ rañño mahāpatāpassa aparādhakārikā, nāyaṃ kumāro, tasmā niraparādhaṃ etaṃ bālakaṃ muñcatu dhammapālaṃ, sacepi hatthe chedāpetukāmo, dosakārikāya hatthe me, deva, chedehīti aya-mettha attho.

Rājā coraghātakaṃ olokesi. “Kiṃ karomi, devā”ti? “Papañcaṃ akatvā hatthe chedā”ti. Tasmīṃ khaṇe coraghātako tikhiṇapharasuṃ gahetvā kumārassa taruṇa-vaṃsakaḷire viya dve hatthe chindi. So dvīsu hatthesu chijjamānesu neva rodi na paridevi, khantiñca mettañca purecārikaṃ katvā adhivāsesi. Candā pana devī chinna-hatthakoṭiṃ gahetvā ucchaṅge katvā (3.0167) lohitalittā paridevamānā vicari. Puna coraghātako “kiṃ karomī, devā”ti pucchi. “Dvepi pāde chindā”ti. Taṃ sutvā candādevī dutiyaṃ gāthamāha-

45. “Ahameva dūsiyā bhūnahatā, rañño mahāpatāpassa;
etaṃ muñcatu dhammapālaṃ, pāde me deva chedehī”ti.

Tattha adhippāyo vuttanayeneva veditabbo.

Rājāpi puna coraghātakaṃ āṇāpesi. So ubhopi pāde chindi. Candādevī pādakoṭiṃ gahetvā ucchaṅge katvā lohitalittā paridevamānā “sāmi mahāpatāpa, chinna-hatthapādā nāma dārakā mātaraṃ posetabbā honti, ahaṃ bhatiṃ katvā mama puttakaṃ possessāmi, dehi me etaṃ”ti āha. Coraghātako “kiṃ deva katā rājāṇā, niṭṭhitaṃ mama kiccaṃ”ti pucchi. “Na tāva niṭṭhitaṃ”ti. “Atha kiṃ karomī, devā”ti? “Sīsamassa chindā”ti. Taṃ sutvā candādevī tatiyaṃ gāthamāha-

46. “Ahameva dūsiyā bhūnahatā, rañño mahāpatāpassa;
etaṃ muñcatu dhammapālaṃ, sīsaṃ me deva chedehī”ti.

Vatvā ca pana attano sīsaṃ upanesi.

Puna coraghātako “kiṃ karomī, devā”ti pucchi. “Sīsamassa chindā”ti. So sīsaṃ chinditvā “katā, deva, rājāṇā”ti pucchi. “Na tāva katā”ti. “Atha kiṃ karomī, devā”ti? “Asituṇḍena naṃ sampaṭicchitvā asimālakaṃ nāma karohī”ti. So tassa kaḷevaram ākāse khipitvā asituṇḍena sampaṭicchitvā asimālakaṃ nāma katvā mahātale vippakiri. Candādevī bodhisattassa maṃse ucchaṅge katvā mahātale rodamānā paridevamānā imā gāthā abhāsi-

47. “Na hi nūnimassa rañño, mittāmaccā ca vijjare suhadā;
ye na vadanti rājānaṃ, mā ghātayi orasaṃ puttaṃ.

48. “Na hi nūnimassa rañño, ñāti mittā ca vijjare suhadā;
ye na vadanti rājānaṃ, mā ghātayi atrajaṃ puttaṃ”ti.

Tattha (3.0168) **mittāmaccā ca vijjare suhadā**ti nūna imassa rañño daḷhamittā vā sabbakiccesu sahabhāvino amaccā vā muduhadayatāya suhadā vā keci na vijjanti. **Ye na vadantī**ti ye adhunā āgantvā “attano piyaputtaṃ mā ghātayī”ti na vadanti, imaṃ rājānaṃ paṭisedhenti, te natthiyevāti maññe. Dutiyagāthāyaṃ **ñātī**ti ñātakā.

Imā pana dve gāthā vatvā candādevī ubhohi hatthehi hadayamaṃsaṃ dhāraya-
mānā tatiyaṃ gāthamāha-

49. “Candanasārānulittā, bāhā chijjanti dhammapālassa;
dāyādassa pathabyā, pāṇā me deva rujjhantī”ti.

Tattha **dāyādassa pathabyā**ti pitusantakāya cāturantāya pathaviyā dāyādassa lohitacandanasārānulittā hatthā chijjanti, pādā chijjanti, sīsañca chijjati, asimāla-
kopi kato, tava vaṃsaṃ pacchinditvā gatosi dānīti evamādīni vilapanti evamāha. **Pāṇā me deva rujjhantī**ti deva, mayhampi imaṃ sokaṃ sandhāretuṃ asakkontiyā jīvitaṃ rujjhatīti.

Tassā evaṃ paridevamānāya eva ḍayhamāne veḷuvane veḷu viya hadayaṃ phali, sā tattheva jīvitakkhayaṃ pattā. Rājāpi pallañke ṭhātuṃ asakkonto mahātale pati, padaratalaṃ dvidhā bhijji, so tatopi bhūmiyaṃ pati. Tato catunahutādhikadvi-
yojanasatasahassabahalāpi ghanapathavī tassa aguṇaṃ dhāretuṃ asakkontī bhijjitvā vivaramadāsi, avīcīto jālā uṭṭhāya kuladattikena kambalena parikkhipantī viya taṃ gahetvā avīcimhi khipi. Candāya ca bodhisattassa ca amaccā sarīra-
kiccaṃ karimṃsu.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi- “tadā rājā deva-
datto ahosi, candādevī mahāpajāpatigotamī, dhammapālakumāro pana ahameva
ahosin”ti.

Cūḷadhammapālaajātakavaṇṇanā aṭṭhamā.

[359] 9. Suvaṇṇamigajātakavaṇṇanā

Vikkama (3.0169) **re haripādā**ti idaṃ satthā jetavane viharanto sāvattiyāṃ
ekaṃ kuladhītaṃ ārabba kathesi. Sā kira sāvattiyāṃ dvinnāṃ aggasāva-
kānaṃ upaṭṭhākakulassa dhītā saddhā pasannā buddhamāmakā dhammā-
makā saṅghamāmakā ācārasampannā paṇḍitā dānādipuññābhiratā. Taṃ aññaṃ
sāvattiyameva samānajātikaṃ micchādiṭṭhikakulaṃ vāresi. Athassā mātāpitaro
“amhākaṃ dhītā saddhā pasannā tīṇi ratanāni mamāyati dānādipuññābhiratā,
tumhe micchādiṭṭhikā imissāpi yathāruciya dānaṃ vā dātuṃ dhammaṃ vā sotuṃ
vihāraṃ vā gantuṃ sīlaṃ vā rakkhituṃ uposathakammaṃ vā kātuṃ na dassatha,
na mayaṃ tumhākaṃ dema, attanā sadisaṃ micchādiṭṭhikakulāva kumārikaṃ
gaṇhathā”ti āhaṃsu. Te tehi paṭikkhattā “tumhākaṃ dhītā amhākaṃ gharaṃ
gantvā yathādhippāyena sabbametāṃ karotu, mayaṃ na vāressāma, detha no
etan”ti vatvā “tena hi gaṇhathā”ti vuttā bhaddakena nakkhattena maṅgalaṃ katvā
taṃ attano gharaṃ nayimṃsu. Sā vattācārasampannā patidevatā ahosi, sassusasu-

rasāmikavattāni katāneva honti.

Sā ekadivasam sāmikam āha- “icchāmahaṃ, ayyaputta, amhākaṃ kulūpaka-ttherānaṃ dānaṃ dātun”ti. Sādhu, bhadde, yathājjhāsayena dānaṃ dehīti. Sā there nimantāpetvā mahantaṃ sakkāraṃ katvā paṇitabhojanaṃ bhojetvā ekamantaṃ nisīditvā “bhante, imaṃ kulaṃ micchādiṭṭhikaṃ assaddhaṃ tiṇṇaṃ ratanaṃ guṇaṃ na jānāti, sādhu, ayyā, yāva imaṃ kulaṃ tiṇṇaṃ ratanaṃ guṇaṃ jānāti, tāva idheva bhikkhaṃ gaṇhathā”ti āha. Therā adhvāsetvā tattha nibaddhaṃ bhuñjanti. Puna sāmikam āha “ayyaputta, therā idha nibaddhaṃ āgacchanti, kiṃkāraṇā tumhe na passathā”ti. “Sādhu, passissāmi”ti. Sā punadivase therānaṃ bhattakiccapariyosāne tassa ārocesi. So upasaṅkamtivā therehi saddhiṃ paṭisanthāraṃ katvā ekamantaṃ nisīdi. Athassa dhammasenāpati dhammakathaṃ kathesi. So therassa dhammakathāya ca iriyāpathesu ca pasīditvā tato paṭṭhāya therānaṃ āsanaṃ paññapeti, pāṇiyaṃ parissāveti, antarābhatte dhammakathaṃ suṇāti, tassa aparabhāge micchādiṭṭhi bhijji.

Athekadivasam (3.0170) thero dvinnampi dhammakathaṃ kathento saccāni pakāsesi, saccapariyosāne ubhopi jayampatikā sotāpattiphale patiṭṭhahiṃsu. Tato paṭṭhāya tassa mātāpitaro ādiṃ katvā antamaso dāsakammakarāpi sabbe micchādiṭṭhiṃ bhinditvā buddhadhammasaṅghamāmakāyeva jātā. Athekadivasam dārikā sāmikam āha- “ayyaputta, kiṃ me gharāvāsena, icchāmahaṃ pabbajitun”ti. So “sādhu bhadde, ahampi pabbajissāmi”ti mahantena parivārena taṃ bhikkhunupassayaṃ netvā pabbājetvā sayampi satthāraṃ upasaṅkamtivā pabbajjaṃ yāci. Taṃ satthā pabbājesi. Ubhopi vipassanaṃ vadḍhetvā na cirasseva arahattaṃ pāpuṇiṃsu. Athekadivasam bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “āvuso, asukā nāma daharabhikkhunī attano ceva paccayā jātā sāmikassa ca, attanāpi pabbajitvā arahattaṃ patvā tampi pāpesi”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, idāneva tāva esā sāmikam rāgapāsā mocesi, pubbepesā porāṇakapaṇḍite pana maraṇapāsā mocesi”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto migayoniyaṃ nibbatitvā vayappatto abhirūpo ahosi pāsādiko dassanīyo suvaṇṇavaṇṇo lākhārasaparikkammakatehi viya hatthapādehi rajatadāmasadisēhi visāṇehi maṇiguḷikapāṭibhāgehi akkhīhi rattakambalagenḍusadisena mukhena samannāgato. Bhariyāpissa taruṇamigī abhirūpā ahosi dassanīyā. Te samaggavāsaṃ vasīṃsu, asītisahassacitramigā bodhisattaṃ upaṭṭhahiṃsu. Tadā luddakā migavīthīsu pāse oḍḍesuṃ. Athekadivasam bodhisatto migānaṃ purato gacchanto pāde pāsena bajjhivā “chindissāmi nan”ti ākaḍḍhi, cammaṃ chijji, puna ākaḍḍhantassa maṃsaṃ chijji, puna nhāru chijji, pāso aṭṭhimāhacca aṭṭhāsi. So pāsaṃ chindituṃ asakkonto maraṇabhayatajjito baddharavaṃ ravi. Taṃ sutvā bhīto migagaṇo palāyi. Bhariyā panassa palāyitvā migānaṃ antare oloketi taṃ adisvā “idaṃ bhayaṃ mayhaṃ piyasāmikassa uppannaṃ bhavissati”ti vegena tassa santikaṃ gantvā assu-mukhī rodamānā “sāmi (3.0171), tvaṃ mahabbalo, kiṃ etaṃ pāsaṃ sandhāretuṃ na sakkhissasi, vegam janetvā chindāhi nan”ti tassa ussāhaṃ janenti paṭhamaṃ

gāthamāha-

50. “Vikkama re haripāda, vikkama re mahāmiga;
chinda vārattikaṃ pāsaṃ, nāhaṃ ekā vane rame”ti.

Tattha **vikkamā**ti parakkama, ākaḍḍhāti attho. **Reti** āmantane nipāto. **Haripā-**
dāti suvaṇṇapāda. Sakalasarīrampi tassa suvaṇṇavaṇṇaṃ, ayaṃ pana gāravene-
vamāha. **Nāhaṃ ekā**ti ahaṃ tayā vinā ekikā vane na ramissāmi, tiṇodakaṃ pana
aggahetvā sussitvā marissāmīti dasseti.

Taṃ sutvā migo dutiyaṃ gāthamāha-

51. “Vikkamāmi na pāremi, bhūmiṃ sumbhāmi vegasā;
daḷho vārattiko pāso, pādaṃ me parikantatī”ti.

Tattha **vikkamāmī**ti bhadde, ahaṃ vīriyaṃ karomi. **Na pāremī**ti pāsaṃ chindituṃ
pana na sakkomīti attho. **Bhūmiṃ sumbhāmī**ti api nāma chijjeyyāti pādenāpi
bhūmiṃ paharāmi. **Vegasā**ti vegena. **Parikantatī**ti cammādīni chindanto samantā
kantatīti.

Atha naṃ migī “mā bhāyi, sāmi, ahaṃ attano balena luddakaṃ yācitvā tava
jīvitam āharissāmi. Sace yācanāya na sakkhissāmi, mama jīvitampi datvā tava
jīvitam āharissāmi”ti mahāsattaṃ assāsetvā lohitalittaṃ bodhisattaṃ pariggahetvā
aṭṭhāsi. Luddakopi asiñca sattiñca gahetvā kappuṭṭhānaggi viya āgacchati. Sā taṃ
divvā “sāmi, luddako āgacchati, ahaṃ attano balaṃ karissāmi, tvaṃ mā bhāyi”ti
migaṃ assāsetvā luddakassa paṭipathaṃ gantvā paṭikkamitvā ekamantaṃ ṭhitā
taṃ vanditvā “sāmi, mama sāmiko suvaṇṇavaṇṇo silācārasampanno, asītisaha-
ssānaṃ migānaṃ rājā”ti bodhisattassa guṇaṃ kathetvā migarāje ṭhiteyeva attano
vadhamaṃ yācantī tatiyaṃ gāthamāha-

52. “Attharassu palāsāni, asiṃ nibbāha luddaka;
paṭhamaṃ maṃ vadhitvāna, hana pacchā mahāmigan”ti.

Tattha (3.0172) **palāsānī**ti maṃsaṭṭhapanatthaṃ palāsapaṇṇāni attharassu. **Asiṃ**
nibbāhāti asiṃ kosato nīhara.

Taṃ sutvā luddako “manussabhūtā tāva sāmikassa atthāya attano jīvitam na
pariccajanti, ayaṃ tiracchānagatā jīvitam pariccajati, manussabhāsāya ca madhu-
rena sarena katheti, ajja imissā ca patino cassā jīvitam dassāmi”ti pasannacitto
catutthaṃ gāthamāha-

53. “Na me sutam vā diṭṭham vā, bhāsantiṃ mānusiṃ migiṃ;
tvañca bhadde sukhī hohi, eso cāpi mahāmigo”ti.

Tattha **sutam vā diṭṭham vā**ti mayā ito pubbe evarūpaṃ diṭṭham vā sutam vā
natthi. **Bhāsantiṃ mānusiṃ miginti** ahañhi ito pubbe mānusiṃ vācaṃ bhāsantiṃ
migiṃ neva addasaṃ na assosiṃ. Yesam pana “na me sutā vā diṭṭhā vā,
bhāsantī mānusiṃ migi”ti pāḷi, tesam yathāpāḷimeva attho dissati. **Bhaddeti**
bhaddake paṇḍike upāyakusale. Iti taṃ ālapitvā puna “tvañca eso cāpi mahāmi-
goti dvepi janā sukhī niddukkhā hothā”ti taṃ samassāsetvā luddako bodhisat-
tassa santikaṃ gantvā vāsiyā cammapāsaṃ chinditvā pāde laggapāsakaṃ
saṅikaṃ nīharitvā nhārunā nhāruṃ, maṃsena maṃsaṃ, cammena cammaṃ paṭi-
pāṭetvā pādaṃ hatthena parimajji. Tañkhaṇaṅṅeva mahāsattassa pūritapāramitā-

nubhāvena luddakassa ca mettacittānubhāvena migiyā ca mettadhammānubhā-
vena nhārumaṃsacammāni nhārumaṃsacammehi ghaṭayimṃsu. Bodhisatto pana
sukhī niddukkho aṭṭhāsi.

Migī bodhisattaṃ sukhitam disvā somanassajātā luddakassa anumodanaṃ
karontī pañcamaṃ gāthamāha-

54. “Evaṃ luddaka nandassu, saha sabbehi ñātibhi;
yathāhamajja nandāmi, muttaṃ disvā mahāmigan”ti.

Tattha **luddakā**ti dāruṇakammakiriyāya laddhanāmavasena ālapati.

Bodhisatto “ayaṃ luddo mayhaṃ avassayo jāto, mayāpissa avassayeneva bhavituṃ vaṭati”ti gocarabhūmiyaṃ diṭṭhaṃ ekaṃ maṇikkhandhaṃ tassa datvā (3.01 “samma, ito paṭṭhāya pāṇātipātādīni mā kari, iminā kuṭumbaṃ saṅṭhapetvā dārake posento dānasīlādīni puñṇāni karohi”ti tassovādaṃ datvā araññaṃ pāvīsi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi- “tadā luddako channo ahosi, migī daharabhikkhunī, migarājā pana ahameva ahosin”ti.

Suvaṇṇamigajātakavaṇṇanā navamā.

[360] 10. Suyonandijātakavaṇṇanā

Vāti gandho timirānanti idaṃ satthā jetavane viharanto ukkaṅṭhitabhikkhuṃ ārabha kathesi. Tañhi satthā “saccaṃ kira tvaṃ bhikkhu ukkaṅṭhitosi”ti pucchitvā “saccan”ti vutte “kiṃ disvā”ti vatvā “alaṅkatamātugāman”ti vutte “mātu-gāmo nāmesa bhikkhu na sakkā rakkhituṃ, porāṇakapaṇḍitā supaṇṇabhavane katvā rakkhantāpi rakkhituṃ nāsakkhiṃsū”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ tambarājā nāma rajjaṃ kāresi. Tassa suyonandī nāma agga-mahesī ahosi uttamarūpadharā. Tadā bodhisatto supaṇṇayoniyaṃ nibbatti, tasmim̄ kāle nāgadīpo sedumadīpo nāma ahosi. Bodhisatto tasmim̄ dīpe supaṇṇa-bhavane vasati. So bārāṇasiṃ gantvā tambarājena saddhiṃ māṇavakavesena jūtaṃ kiḷati. Tassa rūpasampattiṃ disvā paricārikā “amhākaṃ rañña saddhiṃ eva-rūpo nāma māṇavako jūtaṃ kiḷati”ti suyonandiyā ārocesuṃ. Sā sutvā taṃ daṭṭhu-kāmā hutvā ekadivasaṃ alaṅkaritvā jūtamaṇḍalaṃ āgantvā paricārikānaṃ antare ṭhitā naṃ olokesi. Sopi devim̄ olokesi. Dvepi aññaṃaññaṃ paṭibaddhacittā ahesuṃ. Supaṇṇarājā attano ānubhāvena nagare vātaṃ samuṭṭhāpesi, gehapata-nabhayena rājanivesanā manussā nikkhamiṃsu. So attano ānubhāvena andha-kāraṃ katvā devim̄ gahetvā ākāseṇa āgantvā nāgadīpe attano bhavanaṃ pāvīsi (3.01 suyonandiyā gataṭṭhānaṃ jānantā nāma nāhesuṃ. So tāya saddhiṃ abhirama-māno gantvā rañña saddhiṃ jūtaṃ kiḷati.

Rañño pana saggio nāma gandhabbo atthi, so deviyā gataṭṭhānaṃ ajānanto taṃ gandhabbaṃ āmantetvā “gaccha, tāta, gandhabba sabbaṃ thalajalapaṭhaṃ anu-vicaritvā deviyā gataṭṭhānaṃ passā”ti uyyojesi. So paribbayaṃ gahetvā dvāragā-mato paṭṭhāya vicinanto kurukacchaṃ pāpuṇi. Tadā kurukacchavāṇijā nāvāya suvaṇṇabhūmiṃ gacchanti. So te upasaṅkamitvā “ahaṃ gandhabbo nāvāya vetanaṃ khaṇḍetvā tumhākaṃ gandhabbaṃ karissāmi, mampi nethā”ti āha. Te “sādhū”ti tampi āropetvā nāvaṃ vissajjesuṃ. Te sukhapayātāya nāvāya taṃ pakkositvā “gandhabbaṃ no karohi”ti āhaṃsu. “Ahaṃ ce gandhabbaṃ kareyyaṃ, mayi pana gandhabbaṃ karonte macchā calissanti, atha vo nāvo bhijjissati”ti. “Manussamate gandhabbaṃ karonte macchānaṃ calanaṃ nāma natthi, karo-hi”ti. “Tena hi mā mayhaṃ kujjhitthā”ti vīṇaṃ mucchitvā tantissarena gītassaraṃ, gītassarena tantissaraṃ anatikkamitvā gandhabbaṃ akāsi. Tena saddena

sammattā hutvā macchā caliṃsu.

Atheko makaro uppativā nāvāya patanto nāvaṃ bhindi. Saggo phalake nipa-
jjitvā yathāvātaṃ gacchanto nāgadīpe supaṇṇabhavanassa nigrodharukkassa
santikaṃ pāpuṇi. Suyonandīpi devī supaṇṇarājassa jūtaṃ kīḷitum gatakāle vimānā
otarivā velante vicarantī saggam gandhabbam disvā sañjānitvā “katham āgatosī”-
ti pucchi. So sabbam kathesi. “Tena hi mā bhāyī”ti taṃ assāsetvā bāhāhi parigga-
hetvā vimānaṃ āropetvā sayanapiṭṭhe nipajjāpetvā samassatthakāle dibbaho-
janaṃ datvā dibbagandhodakena nhāpetvā dibbavatthehi acchādetvā dibbaga-
ndhapupphehi alaṅkaritvā puna dibbasayane nipajjāpesi. Evaṃ divasaṃ parigga-
hamānā supaṇṇarañño āgamanavelāya paṭicchādetvā gatakāle tena saddhiṃ kile-
savasena abhirami. Tato māsaddhamāsaccayena bārāṇasivāsino vāṇijā dāruda-
kagahaṇatthāya tasmim dīpe nigrodharukkhamūlam sampattā. So tehi saddhiṃ
nāvaṃ abhiruyha bārāṇasiṃ (3.0175) gantvā rājānaṃ disvāva tassa jūtakilānave-
lāya viṇaṃ gahetvā rañño gandhabbam karonto paṭhamaṃ gāthamāha-

55. “Vāti gandho timirānaṃ, kusamuddo ca ghosavā;

dūre ito suyonandī, tamba kāmā tudanti man”ti.

Tattha **timirānanti** timirarukkhapupphānaṃ. Taṃ kira nigrodham parivāretvā
timirarukkha atthi, te sandhāyevaṃ vadati. **Kusamuddoti** khuddakasamuddo.
Ghosavāti mahāravo. Tasseva nigrodhassa santike samuddaṃ sandhāyevamāha.
Itoti imamhā nagarā. **Tambāti** rājānaṃ ālapati. Atha vā **tambakāmāti** tambena
kāmitakāmā tambakāmā nāma. Te maṃ hadaye vijjhantīti dīpeti.

Taṃ sutvā supaṇṇo dutiyaṃ gāthamāha-

56. “Katham samuddamatari, katham addakkhi sedumaṃ;

katham tassā ca tuyhañca, ahu sagga samāgamo”ti.

Tattha **sedumanti** sedumadīpaṃ.

Tato saggo tisso gāthā abhāsi-

57. “Kurukacchā payātānaṃ, vāṇijānaṃ dhanesinaṃ;

makarehi abhidā nāvā, phalakenāhamaplaviṃ.

58. “Sā maṃ saṇhena mudunā, niccaṃ candanagandhinī;

aṅgena uddharī bhaddā, mātā puttaṃva orasaṃ.

59. “Sā maṃ annena pānena, vatthena sayanena ca;

attanāpi ca mandakkhī, evaṃ tamba vijānahī”ti.

Tattha **sā maṃ saṇhena mudunāti** evaṃ phalakena tīraṃ uttiṇṇaṃ maṃ samu-
ddatīre vicarantī sā disvā “mā bhāyī”ti saṇhena mudunā vacanena samassāse-
tvāti attho. **Aṅgenāti** bāhuyugaḷaṃ idha “aṅgenā”ti vuttaṃ. **Bhaddāti** dassanīyā
pāsādikā. **Sā maṃ annenāti** sā maṃ etena annādinā (3.0176) santappesīti attho.
Attanāpi cāti na kevalaṃ annādīheva, attanāpi maṃ abhiraṃtī santappesīti
dīpeti. **Mandakkhīti** mandadassanī, mudunā ākārena olokanasīlāti vuttaṃ hoti.
“Mattakkhī”tipi pāṭho, madamattehi viya akkhīhi samannāgatāti attho. **Evaṃ**
tambāti evaṃ tambarāja jānāhīti.

Supaṇṇo gandhabbassa kathentasseva vippaṭṭisārī hutvā “ahaṃ supaṇṇabha-
vane vasantopi rakkhitum nāsakkhiṃ, kiṃ me tāya dussīlāyā”ti taṃ ānetvā rañño

paṭidatvā pakkāmi, tato paṭṭhāya puna nāgacchīti.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṃ samodhānesi, saccapariyosāne ukkaṅṭhitabhikkhu sotāpattiphale paṭiṭṭhahi. Tadā rājā ānando ahosi, supaṇṇarājā pana ahameva ahosinti.

Suyonandijātakavaṇṇanā dasamā.

Maṇikuṇḍalavaggo paṭhamo.

2. Vaṇṇārohavaggo

[361] 1. Vaṇṇārohajātakavaṇṇanā

Vaṇṇārohenāti idaṃ satthā jetavane viharanto dve aggasāvake ārabha kathesi. Ekasmiñhi samaye ubhopi mahātherā “imaṃ antovassaṃ suññāgāraṃ anubrūhessāmā”ti satthāraṃ āpucchitvā gaṇaṃ pahāya sayameva pattacīvaraṃ ādāya jetavanā nikkhamitvā ekaṃ paccantaḡamaṃ nissāya araññe vihariṃsu. Aññataropi vighāsādapuriso therānaṃ upaṭṭhānaṃ karonto tattheva ekamante vasi. So therānaṃ samaggavāsaṃ disvā “ime ativiya samaggā vasanti, sakkā nu kho ete aññamaññaṃ bhinditun”ti cintetvā sārīputtattheraṃ upasaṅkamtivā “kiṃ nu kho, bhante, ayyena mahāmogallānattherena saddhiṃ tumhākaṃ kiñci veraṃ atthī”ti pucchi. “Kiṃ panāvuso”ti. Esa, bhante, mama āgatakāle “sārīputto (3.0177) nāma jātigottakulapadesehi vā sutaganthapaṭivedha-iddhīhi vā mayā saddhiṃ kiṃ pahotī”ti tumhākaṃ aguṇameva kathesi. Thero sitaṃ katvā “gaccha tvaṃ āvuso”-ti āha.

So aparasmimpi divase mahāmogallānattherampi upasaṅkamtivā tattheva kathesi. Sopi naṃ sitaṃ katvā “gaccha, tvaṃ, āvuso”ti vatvā sārīputtattheraṃ upasaṅkamtivā “āvuso, eso vighāsādo tumhākaṃ santike kiñci kathesi”ti pucchi. “Āmāvuso, mayhampi santike kathesi, imaṃ nīharitum vaṭṭati”ti. “Sādhu, āvuso, nīharā”ti vutte thero “mā idha vasi”ti accharaṃ paharitvā taṃ nīhari. Te ubhopi samaggavāsaṃ vasitvā satthu santikaṃ gantvā vanditvā nisīdiṃsu. Satthā paṭisa-nthāraṃ katvā “sukhena vassaṃ vasitthā”ti pucchitvā “bhante, eko vighāsādo amhe bhinditukāmo hutvā bhinditum asakkonto palāyī”ti vutte “na kho so, sārīputta, idāneva, pubbepesa tumhe ‘bhindissāmī’ti bhinditum asakkonto palāyī”ti vatvā tehi yācito atitaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto araññe rukkhadevatā ahosi. Tadā siho ca byaggho ca araññe pabbataguhāyaṃ vasanti. Eko siṅgālo te upaṭṭhahanto tesam vighāsaṃ khādītva mahākāyo hutvā ekadivasaṃ cintesi “mayā sīhabyagghānaṃ maṃsaṃ na khādītapubbaṃ, mayā ime dve jane bhinditum vaṭṭati, tato nesaṃ kalahaṃ katvā matānaṃ maṃsaṃ khādissāmī”ti. So

sīhaṃ upasaṅkamtivā “kiṃ, sāmi, tumhākaṃ byagghena saddhiṃ kiñci veraṃ atthī”ti pucchi. “Kiṃ pana, sammā”ti? Esa, bhante, mamāgatakāle “sīho nāma sarīravaṇṇena vā ārohapariṇāhena vā jātibalavīriyehi vā mama kalabhāgampi na pāpuṇāti”ti tumhākaṃ aguṇameva kathesīti. Atha naṃ sīho “gaccha tvaṃ, na so evaṃ kathessati”ti āha. Byagghampi upasaṅkamtivā eteneva upāyena kathesi. Taṃ sutvā byagghopi sīhaṃ upasaṅkamtivā “samma, tvaṃ kira idañcidañca vadesī”ti pucchanto paṭhamaṃ gāthamāha-

60. “Vaṇṇārohena jātiyā, balanikkamanena ca;
subāhu na mayā seyyo, sudāṭha iti bhāsasi”ti.

Tattha (3.0178) **balanikkamanena cāti** kāyabalena ceva vīriyabalena ca. **Subāhu na mayā seyyoti** ayaṃ subāhu nāma byaggho etehi kāraṇehi mayā neva sadiso na uttaritaroti saccaṃ kira tvaṃ sobhanāhi dāṭhāhi samannāgata sudāṭha migarāja, evaṃ vadesīti.

Taṃ sutvā sudāṭho sesā catasso gāthā abhāsi-

61. “Vaṇṇārohena jātiyā, balanikkamanena ca;
sudāṭho na mayā seyyo, subāhu iti bhāsasi.

62. “Evaṃ ce maṃ viharantaṃ, subāhu samma dubbhasi;
na dānāhaṃ tayā saddhiṃ, saṃvāsamabhirocaye.

63. “Yo paresaṃ vacanāni, saddaheyya yathātathaṃ;
khippaṃ bhijjetha mittasmiṃ, verañca pasave bahuṃ.

64. “Na so mitto yo sadā appamatto, bhedāsaṅkī randhamevānupassī;
yasmiñca setī urasīva putto, sa ve mitto yo abhejjo parehī”ti.

Tattha **sammāti** vayassa. **Dubbhasīti** yadi evaṃ tayā saddhiṃ samaggavāsaṃ vasantaṃ maṃ siṅgālassa kathaṃ gahetvā tvaṃ dubbhasi hanituṃ icchasi, ito dāni paṭṭhāya ahaṃ tayā saddhiṃ saṃvāsaṃ na abhirocaye. **Yathātathanti** tathato yathātathaṃ yathātacchaṃ avisaṃvādakena ariyena vuttavacanaṃ saddhātappaṃ. Evaṃ yo yesaṃ kesañci paresaṃ vacanāni saddahethāti attho. **Yo sadā appamattoti** yo niccaṃ appamatto hutvā mittassa vissāsaṃ na deti, so mitto nāma na hotīti attho. **Bhedāsaṅkīti** “ajja bhijjissati, sve bhijjissati”ti evaṃ mittassa bhedameva āsaṅkati. **Randhamevānupassīti** chiddaṃ vivarameva passanto. **Urasīva puttoti** yasmiṃ mitte mātu hadaye putto viya nirāsaṅko nibbhayo seti.

Iti (3.0179) imāhi catūhi gāthāhi sīhena mittaguṇe kathite byaggho “mayhaṃ doso”ti sīhaṃ khamāpesi. Te tattheva samaggavāsaṃ vasiṃsu. Siṅgālo pana palāyitvā aññattha gato.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakam samodhānesi- “tadā siṅgālo vighāsādo ahosi, sīho sārīputto, byaggho moggallāno, taṃ kāraṇaṃ paccakkhato diṭṭhā tasmim vane nivuttharukkhadevatā pana ahameva ahosin”ti.

Vaṇṇārohajātakavaṇṇanā paṭhamā.

[362] 2. Silavīmaṃsajātakavaṇṇanā

Sīlaṃ seyyoti idaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ sīlavīmaṃsakabrāhmaṇaṃ ārabha katesi. Taṃ kira rājā “esa sīlasampanno”ti aññehi brāhmaṇehi atirekaṃ katvā passati. So cintesi “kiṃ nu kho maṃ rājā ‘sīlasampanno’ti aññehi atirekaṃ katvā passati, udāhu ‘sutadharayutto’ti, vīmaṃsissāmi tāva sīlassa vā sutassa vā mahantabhāvan”ti. So ekadivasaṃ heraññikaphalakato kahāpaṇaṃ gaṇhi. Heraññiko garubhāvena na kiñci āha, dutiyavārepi na kiñci āha. Tatiyavāre pana taṃ “vilopakhādako”ti gāhāpetvā rañño dassetvā “kiṃ

iminā katan”ti vutte “kuṭumbaṃ vilumpati”ti āha. “Saccaṃ kira, brāhmaṇā”ti? “Na, mahārāja, kuṭumbaṃ vilumpāmi, mayhaṃ pana ‘sīlaṃ nu kho mahantaṃ, suttaṃ nu kho’ti kukkucchaṃ ahosi, svāhaṃ ‘etesu kataraṃ nu kho mahantaṃ’ti vīmaṃsanto tayo vāre kahāpaṇaṃ gaṇhiṃ, taṃ maṃ esa bandhāpetvā tumhākaṃ dasseti. Idāni me sutato sīlassa mahantabhāvo ñāto, na me gharāvāsenattho, pabbajissāmahan”ti pabbajjaṃ anujānāpetvā gharadvāraṃ anoloketvāva jeta-vanaṃ gantvā satthāraṃ pabbajjaṃ yāci. Tassa satthā pabbajjañca upasampadañca dāpesi. So acirūpasampanno vipassanaṃ vipassitvā aggaphale patiṭṭhahi. Bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “āvuso, asukabrāhmaṇo attano sīlaṃ vīmaṃsitvā pabbajito (3.0180) vipassitvā arahattaṃ patto”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, idāni ayameva, pubbe paṇḍitāpi sīlaṃ vīmaṃsitvā pabbajitvā attano patiṭṭhaṃ kariṃsuyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto brāhmaṇakule nibbatitvā vayappatto takkasīlāyaṃ sabbasippāni uggaṇhitvā bārāṇasiṃ āgantvā rājānaṃ passi. Rājā tassa purohitaṭṭhānaṃ adāsi. So pañca sīlāni rakkhati. Rājāpi naṃ “sīlavā”ti garuṃ katvā passi. So cintesi “kiṃ nu kho rājā ‘sīlavā’ti maṃ garuṃ katvā passati, udāhu ‘sutadharayutto’”ti. Sabbhaṃ paccuppannavatthusadisameva. Idha pana so brāhmaṇo “idāni me sutato sīlassa mahantabhāvo ñāto”ti vatvā imā pañca gāthā abhāsi-

65. “Sīlaṃ seyyo suttaṃ seyyo, iti me saṃsayo ahu;
sīlameva sutā seyyo, iti me natthi saṃsayo.
66. “Moghā jāti ca vaṇṇo ca, sīlameva kiruttamaṃ;
sīlena anupetassa, sutenattho na vijjati.
67. “Khattiyo ca adhammaṭṭho, vesso cādhammanissito;
te pariccajjubho loke, upapajjanti duggatiṃ.
68. “Khattiyā brāhmaṇā vessā, suddā caṇḍālapukkusā;
idha dhammaṃ caritvāna, bhavanti tidive samā.
69. “Na vedā samparāyāya, na jāti nāpi bandhavā;
sakañca sīlaṃ saṃsuddhaṃ, samparāyāya sukhāya cā”ti.

Tattha **sīlameva sutā seyyoti** sutapariyattito satagaṇeṇa sahaṃsagaṇeṇa sīlameva uttaritaranti. Evañca pana vatvā sīlaṃ nāmetaṃ (3.0181) ekavidhaṃ saṃvavavasena, duvidhaṃ cārittavārittavasena, tividhaṃ kāyikavācasikamānasikavasena, catubbidhaṃ pātimokkhasaṃvara-indriyasaṃvara-ājīvapārisuddhipaccaya-sannissitavasena mātikaṃ ṭhapetvā vitthārento sīlassa vaṇṇaṃ abhāsi.

Moghāti aphalā tucchā. **Jātīti** khattiyakulādīsu nibbatti. **Vaṇṇoti** sarīravaṇṇo abhirūpabhāvo. Yā hi yasmā sīlarahitassa jātisampadā vā vaṇṇasampadā vā saggasukhaṃ dātuṃ na sakkoti, tasmā ubhayampi taṃ “moghan”ti āha. **Sīlameva kirāti** anussavavasena vadati, na pana sayamaṃ jānāti. **Anupetassāti** anupagatassa. **Sutenattho na vijjati** sīlarahitassa sutapariyattimattena idhaloke vā paraloke vā kāci vaḍḍhi nāma natthi.

Tato parā dve gāthā jātiyā moghabhāvadassanattamaṃ vuttā. Tattha **te paricca-**

jjubho loketi te dussilā devalokañca manussalokañcāti ubhopi loke pariccajitvā duggatiṃ upapajjanti. **Caṇḍālapukkusāti** chavachaḍḍakacaṇḍālā ca pupphachaḍḍakapukkusā ca. **Bhavanti tidive samāti** ete sabbepi sīlānubhāvena devaloke nibbattā samā honti nibbisesā, devātveva sañkhyam gacchanti.

Pañcamagāthā sabbesampi sutādīnaṃ moghabhāvadassanattaṃ vuttā. Tassattho- mahārāja, ete vedādayo ṭhapetvā idhaloke yasamattadānaṃ samparāye dutiye vā tatiye vā bhava yasaṃ vā sukhaṃ vā dātuṃ nāma na sakkonti, parisuddhaṃ pana attano sīlameva taṃ dātuṃ sakkotīti.

Evam mahāsatto silaguṇe thometvā rājānaṃ pabbajjaṃ anujānāpetvā taṃ divasameva himavantaṃ pavisitvā isipabbajjaṃ pabbajitvā abhiññā ca samāpattiyo ca nibbattetvā aparihīnajjhāno brahmalokaparāyaṇo ahoṣi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi- “tadā sīlaṃ vīmaṃsitvā isipabbajjaṃ pabbajito ahameva ahoṣin” ti.

Sīlavīmaṃsajātakavaṇṇanā dutiyā.

[363] 3. Hirijātakavaṇṇanā

Hiriṃ (3.0182) **tarantanti** idaṃ satthā jetavane viharanto anāthapiṇḍikassa saḥāyaṃ paccantavāsiseṭṭhiṃ ārabba kathesi. Dvepi vatthūni ekakanipāte navamavaggassa pariyoṣānajātake vitthāritāneva. Idha pana “paccantavāsiseṭṭhino manussā acchinnasabbasāpateyyā attano santakassa assāmino hutvā palātā” ti bārāṇasiseṭṭhissa ārocite bārāṇasiseṭṭhi “attano santikaṃ āgatānaṃ kattabbaṃ akarontā nāma paṭikārake na labhantiyevā” ti vatvā imā gāthā abhāsi-

70. “Hiriṃ tarantaṃ vijigucchamaṇaṃ, tavāhamasmī iti bhāsamānaṃ;
seyyāni kammāni anādiyantaṃ, neso mamanti iti naṃ vijaññā.

71. “Yañhi kayirā tañhi vade, yaṃ na kayirā na taṃ vade;
akarontaṃ bhāsamānaṃ, pariṇanti paṇḍitā.

72. “Na so mitto yo sadā appamatto, bhedāsaṅkī randhamevānupassī;
yasmiñca seti urasīva putto, sa ve mitto yo abhejjo parehi.

73. “Pāmojjakaraṇaṃ ṭhānaṃ, pasaṃsāvahanaṃ sukhaṃ;
phalānisamso bhāveti, vahanto porisaṃ dhuraṃ.

74. “Pavivekarasaṃ pitvā, rasaṃ upasamassa ca;
niddaro hoti nippāpo, dhammappīrasaṃ pivan” ti.

Tattha **hiriṃ tarantanti** lajjaṃ atikkantaṃ. **Vijigucchamaṇanti** mittabhāvena jigucchayamaṇaṃ. **Tavāhamasmīti** “tava ahaṃ mitto” ti kevalaṃ vacanamatteneva bhāsamānaṃ. **Seyyāni kammāni** “dassāmi karissāmi” ti vacanassa anurūpāni uttamakammāni. **Anādiyantanti** akarontaṃ. **Neso mamanti** evarūpaṃ puggalaṃ “na eso mama mitto” ti vijaññā.

Pāmojjakaraṇaṃ (3.0183) **ṭhānanti** dānampi sīlampi bhāvanāpi paṇḍitehi kalyāṇamittehi saddhiṃ mittabhāvopi. Idha pana vuttappakāraṃ mittabhāvameva sandhāyevamāha. Paṇḍitena hi kalyāṇamittena saddhiṃ mittabhāvo pāmojjampi

karoti, pasamsampi vahati. Idhalokaparalokesu kāyikacetasikasukhahetuto “sukhan”tipi vuccati, tasmā etaṃ phalañca ānisaṃsañca sampassamāno phalānisaṃso kulaputto purisehi vahitabbaṃ dānasīlabhāvanāmittabhāvasaṅkhātaṃ catubbidhampi porisaṃ dhuraṃ vahanto etaṃ mittabhāvasaṅkhātaṃ pāmojjakaraṇaṃ ṭhānaṃ pasamsāvahanaṃ sukhaṃ bhāveti vaḍḍhethi, na paṇḍitehi mitta-bhāvaṃ bhindatīti dīpeti.

Pavivekarasanti kāyacitta-upadhivivekānaṃ rasaṃ te viveke nissāya uppannaṃ somanassarasaṃ. **Upasamassa cāti** kilesūpasamena laddhasomanassassa. **Niddaro hoti nippāpoti** sabbakilesadarathābhāvena niddaro, kilesābhāvena nippāpo hoti. **Dhammappīrasanti** dhammapīrasaṅkhātaṃ rasaṃ, vimutti-pītiṃ pivantoti attho.

Iti mahāsatto pāpamittasaṃsaggato ubbiggo pavivekarasena amatamahānībbānaṃ pāpetvā desanāya kūṭaṃ gaṇhi.

Satthā imaṃ dhammadešanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi- “tadā paccantavāsī idāni paccantavāsīyeva, tadā bārāṇasiseṭṭhi ahameva ahosin”ti.

Hirijātakavaṇṇanā tatiyā.

[364] 4. Khajjopanakajātakavaṇṇanā

75-79. Ko nu santamhi pajjoteti ayaṃ khajjopanakapañho mahā-umaṅge vitthārato āvi bhavissati.

Khajjopanakajātakavaṇṇanā catutthā.

[365] 5. Ahituṇḍikajātakavaṇṇanā

Dhuttomhīti (3.0184) idaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ mahallakabhikkhuṃ ārabha kathesi. Vatthu heṭṭhā **sālūkajātake** (jā. 1.3.106 ādayo) vitthāritaṃ. Idhāpi so mahallako ekaṃ gāmadāraṃ pabbājetvā akkosati paharati. Dārako palāyitvā vibbhami. Dutiyampi naṃ pabbājetvā tathevākāsi. Dutiyampi vibbhamitvā puna yāciyamāno oloketumpi na icchi. Bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “āvuso, asuko nāma mahallako attano sāmaṇerena sahāpi vināpi vattituṃ na sakkoti, itaro tassa dosaṃ disvā puna oloketumpi na icchi, suhadayo kumārako”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, idāneva, pubbepesa sāmaṇero suhadayova, sakiṃ dosaṃ disvā puna oloketumpi na icchi”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto dhañṇavāṇijakule nibbattitvā vayappatto dhañṇavikkayena jīvikaṃ kappesi. Atheko ahituṇḍiko makkaṭaṃ gahetvā sikkhāpetvā ahimā kiḷāpento bārāṇasiyaṃ ussave ghuṭṭhe taṃ makkaṭaṃ dhañṇavāṇijakassa santike ṭhapetvā ahimā kiḷāpento satta divasāni

vicari. Sopi vāṇijo makkaṭassa khādaniyaṃ bhojanīyaṃ adāsi. Ahituṇḍiko sattame divase ussavakīlanato āgantvā taṃ makkaṭaṃ veḷupesikāya tikkhattuṃ paharivā taṃ ādāya uyyānaṃ gantvā bandhitvā niddaṃ okkami. Makkaṭo bandhanaṃ mocetvā ambarukkhaṃ āruya ambāni khādanto nisīdi. So pabuddho rukkhe makkaṭaṃ disvā “etaṃ mayā upalāpetvā gahetuṃ vaṭṭati”ti tena saddhiṃ salla-
panto paṭhamam gāthamāha-

80. “Dhuttomhi samma sumukha, jūte akkhaparājito;
harehi ambapakkāni, vīriyaṃ te bhakkhayāmasa”ti.

Tattha **akkhaparājito**ti akkhehi parājito. **Harehī**ti pātehi. Ayameva vā pāṭho.

Taṃ (3.0185) sutvā makkaṭo sesagāthā abhāsi-

81. “Alikam vata maṃ samma, abhūtena pasamsasi;
ko te suto vā diṭṭho vā, sumukho nāma makkaṭo.

82. “Ajjāpi me taṃ manasi, yaṃ maṃ tvaṃ ahituṇḍika;
dhaññāpaṇaṃ pavisitvā, matto chātaṃ hanāsi maṃ.

83. “Tāhaṃ saraṃ dukkhaseyyaṃ, api rajjampi kāraye;
nevāhaṃ yācito dajjaṃ, tathā hi bhayatajjito.

84. “Yañca jaññā kule jātaṃ, gabbhe tittaṃ amacchariṃ;
tena sakhiñca mittañca, dhīro sandhātumarahati”ti.

Tattha **alikaṃ vatā**ti musā vata. **Abhūtenā**ti avijjamānena. **Ko teti** kva tayā. **Sumukhoti** sundaramukho. **Ahituṇḍikā**ti taṃ ālapati. “Ahikoṇḍikā”tipi pāṭho. **Chātanti** jighacchābhibhūtaṃ dubbalaṃ kapaṇaṃ. **Hanāsī**ti veḷupesikāya tikkhattuṃ paharasi. **Tāhanti** taṃ ahaṃ. **Saranti** saranto. **Dukkhaseyyanti** tasmim āpaṇe dukkhasayanaṃ. **Api rajjampi kārayeti** sacepi bārāṇasirajjaṃ gahetvā mayhaṃ datvā maṃ rajjaṃ kāreyyāsi, evampi taṃ nevāhaṃ yācito dajjaṃ, taṃ ekampi ambapakkaṃ ahaṃ tayā yācito na dadeyyaṃ. Kimkāraṇā? **Tathā hi bhayatajjitoti**, tathā hi ahaṃ tayā bhayena tajjitoti attho.

Gabbhe tittanti subhojanarasena mātukucchiyaṃyeva alaṅkatapaṭiyatte sayana-gabbheyeva vā tittaṃ bhogāsāya akapaṇaṃ. **Sakhiñca mittañcā**ti sakhibhāvañca mittabhāvañca tathārūpena kulajātena tittena akapaṇena amaccharinā saddhiṃ paṇḍito sandhātuṃ puna ghaṭetuṃ arahati, tayā pana kapaṇena ahituṇḍikena saddhiṃ ko mittabhāvaṃ puna ghaṭetunti attho. Evañca pana vatvā vānaro vanaṃ sahasā pāvisi.

Satthā (3.0186) imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi- “tadā ahituṇḍiko mahallako ahosi, makkaṭo sāmaṇero, dhaññavāṇijo pana ahameva ahosi”ti.

Ahituṇḍikajātakavaṇṇanā pañcamā.

[366] 6. Gumbiyajātakavaṇṇanā

Madhuvaṇṇaṃ madhurasanti idaṃ satthā jetavane viharanto ukkaṇṭhita-bhikkhuṃ ārabha kathesi. Tañhi satthā “saccaṃ kira tvaṃ bhikkhu ukkaṇṭhito”-ti pucchitvā “saccaṃ, bhante”-ti vutte “kiṃ disvā”-ti vatvā “alaṅkatamātugāman”-ti vutte “bhikkhu ime pañca kāmagaṇā nāma ekena gumbiyena yakkhena halāhala-visaṃ pakkhipitvā magge ṭhapitamadhusadisā”-ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto satthavāhakule nibbatitvā vayappatto bārāṇasito pañcahi sakaṭasatehi bhaṇḍaṃ ādāya vohāratthāya gacchanto mahāvattani-aṭavidvāraṃ patvā satthake sannipātāpetvā “ambho, imasmiṃ magge visapaṇṇapupphaphalādīni atthi, tumhe kiñci akhāditapubbaṃ khādantā maṃ apucchitvā mā khādittha, amanussāpi visaṃ pakkhipitvā bhattapuṭamadhukaphalāni magge ṭhapenti, tānipi maṃ anāpucchitvā mā khāditthā”-ti ovādaṃ datvā maggaṃ paṭipajji. Atheko gumbiyo nāma yakkho aṭaviyā majjhātṭhāne magge paṇṇāni attharivā halāhalavisasaṃyuttāni madhupiṇḍāni ṭhapetvā sayāṃ maggasāmate madhuṃ gaṇhanto viya rukkhe koṭṭento vicarati. Ajānantā “puññatthāya ṭhapitāni bhavissanti”-ti khāditvā jīvitakkhayaṃ pāpuṇanti. Amanussā āgantvā te khādanti. Bodhisattassa satthakamanussāpi tāni disvā ekacce lolajātikā adhivāsetuṃ asakkontā khādiṃsu, paṇḍitajātikā “pucchitvā khādissāmā”-ti gahetvā aṭṭhaṃsu. Bodhisatto te disvā hatthagatāni chaḍḍāpesi, yehi paṭhamataraṃ khādītāni, te mariṃsu. Yehi aḍḍhakhādītāni, tesāṃ vamanavirecanaṃ datvā vantakāle catumadhuraṃ (3.0187) adāsi. Iti te tassa ānubhāvena jīvitaṃ paṭilabhiṃsu. Bodhisatto sotthinā icchitaṭṭhānaṃ gantvā bhaṇḍaṃ vissajjetvā attano gehameva agamāsi. Tamatthaṃ kathento satthā imā abhisambuddhagāthā abhāsi-

85. “Madhuvaṇṇaṃ madhurasam, madhugandhaṃ visaṃ ahu;
gumbiyo ghāsamesāno, araññe odahī visaṃ.

86. “Madhu iti maññamānā, ye taṃ visamakhādisuṃ;
tesaṃ taṃ kaṭukaṃ āsi, maraṇaṃ tenupāgamuṃ.

87. “Ye ca kho paṭisaṅkhāya, visaṃ taṃ parivajjayuṃ;
te āturesu sukhitā, ḍayhamānesu nibbutā.

88. “Evameva manussesu, visaṃ kāmā samohitā;
āmiṣaṃ bandhanañcetaṃ, maccuveso guhāsayo.

89. “Evameva ime kāme, āturā paricārike;
ye sadā parivajjenti, saṅgaṃ loke upaccaguṇ”-ti.

Tattha **gumbiyoti** tasmīṃ vanagumbe vicaraṇena evaṃladdhanāmo yakkho. **Ghāsamesānoti** “taṃ visaṃ khāditvā mate khādissāmī”-ti evaṃ attano ghāsaṃ pariyesanto. **Odahīti** taṃ madhunā samānavāṇṇagandharasaṃ visaṃ nikkhipi. **Kaṭukaṃ āsīti** tikhiṇaṃ ahosi. **Maraṇaṃ tenupāgamunti** tena visena te sattā maraṇaṃ upagatā.

Āturesūti visavegena āsannamaraṇesu. **Ḍayhamānesūti** visatejeneva ḍayhamā-

nesu. **Visaṃ kāmā samohitā**ti yathā tasmim vattanimahāmagge visaṃ samohitaṃ nikkhitaṃ, evaṃ manussesupi ye ete rūpādayo pañca vatthukāmā tattha tattha samohitā nikkhittā, te “visan”ti veditabbā. **Āmisaṃ bandhanañcetanti** ete pañca kāmaguṇā nāma evaṃ imassa macchabhūtaassa lokassa mārabālisikena pakkhitaṃ āmisañceva (3.0188), bhavābhavato nikkhamituṃ appadānena andu-ādippabhedam nānappakāram bandhanañca. **Maccuveso guhāsayoti** sarīra-guhāya vasanako maraṇamaccuveso.

Evameva ime kāmeti yathā vattanimahāmagge visaṃ nikkhitaṃ, evaṃ tattha tattha nikkhitte ime kāme. **Āturā**ti ekantamarāṇadhammatāya āturā āsannamarāṇā paṇḍitamanussā. **Paricāriketi** kilesaparicārike kilesabandhake. **Ye sadā parivajjenti**ti ye vuttappakārā paṇḍitapurisā niccam evarūpe kāme vajjenti. **Saṅgaṃ loketi** loka saṅganatthēna “saṅgaṃ”ti laddhanāmaṃ rāgādibhedam kilesajātam. **Upaccagunti** atitā nāmāti veditabbā, atikkamantīti vā attho.

Satthā saccāni pakāsetvā jātakam samodhānesi, saccapariyosāne ukkaṇṭhita-bhikkhu sotāpattiphale patiṭṭhahi. Tadā satthavāho ahameva ahosinti.

Gumbiyajātakavaṇṇanā chaṭṭhā.

[367] 7. Sāliyajātakavaṇṇanā

Yvāyaṃ sāliyachāpotīti idaṃ satthā veḷuvane viharanto “āvuso, devadatto tāsakārakopi bhavituṃ nāsakkhī”ti vacanam ārabba kathesi. Tadā hi satthā “na, bhikkhave, idāneva, pubbepesa mama tāsakārakopi bhavituṃ nāsakkhī”ti vatvā atitā āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjam kārente bodhisatto gāmake kuṭumbikakule nibbattivā taruṇakāle paṃsukīlakehi dārakehi saddhiṃ gāmadvāre nigrodharukkhamūle kiḷati. Tadā eko dubbalavejjo gāme kiñci alabhitvā nikkhamanto taṃ ṭhānam patvā ekaṃ sappam viṭapabbhantarena sīsam nīharitvā niddāyantaṃ disvā “mayā gāme kiñci na laddham, ime dārake vañcetvā sappena ḍaṃsāpetvā tikicchitvā kiñciveva gaṇhissāmī”ti cintetvā bodhisattaṃ āha “sace sāliyachāpaṃ passeyyāsi, gaṇheyysī”ti. “Āma, gaṇheyyan”ti. “Passeso viṭapabbhantare sayito”ti. So (3.0189) tassa sappabhāvaṃ ajānanto rukkaṃ āruya taṃ gīvāyaṃ gahetvā “sappo”ti ṇatvā nivattituṃ adento suggahitaṃ gahetvā vegena khipi. So gantvā vejjassa gīvāyaṃ patito gīvaṃ paliveṭhetvā “kara karā”ti ḍaṃsitvā tattheva naṃ pātetvā palāyi. Manussā parivārayiṃsu.

Mahāsatto sampattaparisāya dhammaṃ desento imā gāthā abhāsi-

90. “Yvāyaṃ sāliyachāpoti, kaṇhasappaṃ agāhayi;
tena sappenayaṃ daṭṭho, hato pāpānusāsako.

91. “Ahantāramahantāram, yo naro hantumicchati;
evaṃ so nihato seti, yathāyaṃ puriso hato.

92. “Ahantāramaghātentaṃ, yo naro hantumicchati;
evaṃ so nihato seti, yathāyaṃ puriso hato.

93. “Yathā paṃsumuṭṭhiṃ puriso, paṭivātaṃ paṭikkhiṃ;
tameva so rajo hanti, tathāyaṃ puriso hato.

94. “Yo appaduṭṭhassa narassa dussati, suddhassa posassa anaṅgaṇassa;
tameva bālaṃ pacceṭi pāpaṃ, sukhumo rajo paṭivātaṃva khitto”ti.

Tattha **yvāyanti** yo ayaṃ, ayameva vā pāṭho. **Sappenayanti** so ayaṃ tena sappena daṭṭho. **Pāpānusāsakoti** pāpakaṃ anusāsako.

Ahantāranti apaharantaṃ. **Ahantāranti** amārentaṃ. **Setīti** matasayanaṃ sayati. **Aghātentanti** amārentaṃ. **Suddhassāti** niraparādhassa. **Posassāti** sattassa. **Anaṅgaṇassāti** idampi niraparādhabhāvaññeva sandhāya vuttaṃ. **Pacceṭīti** kamma-
rikkhakaṃ hutvā pati-eti.

Satthā (3.0190) imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi- “tadā dubbalavejjo devadatto ahosi, paṇḍitadārako pana ahameva ahosin”ti.

Sāḷiyajātakavaṇṇanā sattamā.

[368] 8. Tacasārajātakavaṇṇanā

Amittahatthathagatāti idaṃ satthā jetavane viharanto paññāpāramiṃ ārabha kathesi. Tadā hi satthā “na, bhikkhave, idāneva, pubbepi tathāgato paññavā upā-
yakusalovevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto gāmake kuṭumbika-
kule nibbattitvāti sabbaṃ purimajātakaniyāmeneva kathetabbaṃ. Idha pana vejje
mate gāmavāsino manussā “manussamārakā”ti te dārake kudaṇḍakehi bandhitvā
“rañño dassessāmā”ti bārāṇasiṃ nayiṃsu. Bodhisatto antarāmaggeyeva sesadā-
rakānaṃ ovādaṃ adāsi “tumhe mā bhāyatha, rājānaṃ disvāpi abhītā tuṭṭhindriyā
bhavyeyātha, rājā amhehi saddhiṃ paṭhamataraṃ kathessati, tato paṭṭhāya ahaṃ
jānissāmi”ti. Te “sādhū”ti sampaṭicchitvā tathā kariṃsu. Rājā te abhīte tuṭṭhindriye
disvā “ime ‘manussamārakā’ti kudaṇḍakabaddhā ānitā, evarūpaṃ dukkhaṃ
pattāpi na bhāyanti, tuṭṭhindriyāyeva, kiṃ nu kho etesaṃ asocanakāraṇaṃ,
pucchissāmi ne”ti pucchanto paṭhamaṃ gāthamāha-

95. “Amittahatthathagatā, tacasārasamappitā;
pasannamukhavaṇṇātha, kasmā tumhe na socathā”ti.

Tattha **amittahatthathagatā**ti kudaṇḍakehi gīvāyaṃ bandhitvā ānentānaṃ ami-
ttānaṃ hatthagatā. **Tacasārasamappitā**ti veḷudaṇḍakehi baddhattā evamāha.
Kasmāti “evarūpaṃ byasanaṃ pattāpi tumhe kiṃkāraṇā na socathā”ti pucchati.

Taṃ (3.0191) sutvā bodhisatto sesagāthā abhāsi-

96. “Na socanāya paridevanāya, atthova labbho api appakopi;
socantameṇaṃ dukhitaṃ veditvā, paccatthikā attamanā bhavanti.

97. “Yato ca kho paṇḍito āpadāsu, na vedhatī atthavinicchayaññū;
paccatthikāssa dukhitā bhavanti, disvā mukhaṃ avikāraṃ purāṇaṃ.

98. “Jappena mantena subhāsitena, anuppadānena paveṇiyā vā;
yathā yathā yattha labhetha atthaṃ, tathā tathā tattha parakkameyya.

99. “Yato ca jāneyya alabbhaneyyo, mayāva aññena vā esa attho; asocamāno adhivāsayeyya, kammaṃ daḷhaṃ kinti karomi dāni” ti.

Tattha **atthoti** vuḍḍhi. **Paccatthikā attamanāti** etaṃ purisaṃ socantaṃ dukkhitaṃ viditvā paccāmittā tuṭṭhacittā honti. Tesam tussanakāraṇaṃ nāma paṇḍitena kātuṃ na vaṭṭatīti dīpeti. **Yatoti** yadā. **Na vedhatīti** cittutrāsabhayena na kampati. **Atthavinicchayaññūti** tassa tassa atthassa vinicchayakusalo.

Jappenāti mantaparijappanena. **Mantenāti** paṇḍitehi saddhiṃ mantaggahaṇena. **Subhāsitenāti** piyavacanena. **Anuppadānenāti** lañjadānena. **Paveṇiyāti** kulavaṃsena. Idaṃ vuttaṃ hoti- mahārāja, paṇḍitena nāma āpadāsu uppannāsu na socitabbaṃ na kilamitabbaṃ, imesu pana pañcasu kāraṇesu aññataravasena paccāmittā jinitabbā. Sace hi sakkoti, mantam pariappitvā mukhabandhanaṃ katvāpi te jinitabbā, tathā asakkontena paṇḍitehi (3.0192) saddhiṃ mantetvā ekaṃ upāyaṃ sallakkhetvā jinitabbā, piyavacanaṃ vattum sakkontena piyaṃ vatvāpi te jinitabbā, tathā asakkontena vinicchayāmaccānaṃ lañjaṃ datvāpi jinitabbā, tathā asakkontena kulavaṃsaṃ kathetvā “mayaṃ asukapaveṇiyā āgatā, tumhākañca amhākañca ekova pubbapuriso” ti evaṃ vijjamānañātikoṭiṃ ghaṭetvāpi jinitabbā evāti. **Yathā yathāti** etesu pañcasu kāraṇesu yena yena kāraṇena yattha yattha attano vuḍḍhiṃ labheyya. **Tathā tathāti** tena tena kāraṇena tattha tattha parakkameyya, parakkamaṃ katvā paccatthike jineyyāti adhippāyo.

Yato ca jāneyyāti yadā pana jāneyya, mayā vā aññena vā esa attho alabbhaneyyo nānappakārena vāyamitvāpi na sakkā laddhum, tadā paṇḍito puriso asocamāno akilamamāno “mayā pubbe katakammaṃ daḷhaṃ thiraṃ na sakkā paṭibāhitum, idāni kiṃ sakkā kātun” ti adhivāsayeyyāti.

Rājā bodhisattassa dhammakathaṃ sutvā kammaṃ sodhetvā niddosabhāvaṃ ñatvā kudaṇḍake harāpetvā mahāsattassa mahantaṃ yasaṃ datvā attano atthadhamma-anusāsakaṃ amaccaratanaṃ akāsi, sesadārakānampi yasaṃ datvā ṭhānantarāni adāsi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi “tadā bārāṇasirājā ānando ahosi, dārakā therānutherā, paṇḍitadārako pana ahameva ahosin” ti.

Tacasārajātakavaṇṇanā aṭṭhamā.

[369] 9. Mittavindakajātakavaṇṇanā

Kyāhaṃ devānamakaranti idaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ

dubbacabhikkhuṃ ārabba kathesi. Vatthu **mahāmittavindakajātake** (jā. 1.5.100 ādayo) āvi bhavissati. Ayaṃ pana mittavindako samudde khitto atriccho hutvā purato gantvā nerayikasattānaṃ paccanaṭṭhānaṃ ussadanirayaṃ disvā “ekaṃ nagaran”ti (3.0193) saññāya pavisitvā khuracakkaṃ assādesi. Tadā bodhisatto devaputto hutvā ussadanirayacārikaṃ carati. So taṃ disvā pucchanto paṭhamāṃ gāthamāha-

100. “Kyāhaṃ devānamakaraṃ, kiṃ pāpaṃ pakataṃ mayā;
yaṃ me sirasmiṃ ohacca, cakkaṃ bhamati matthake”ti.

Tattha **kyāhaṃ devānamakaranti** sāmi devaputta, kiṃ nāma ahaṃ devānaṃ akariṃ, kiṃ maṃ devā pothentīti. **Kiṃ pāpaṃ pakataṃ mayāti** dukkhamahanta-tāya vedanāppatto attanā kataṃ pāpaṃ asallakkhento evamāha. **Yaṃ meti** yena pāpena mama sirasmiṃ ohacca ohanitvā idaṃ khuracakkaṃ mama matthake bhamati, taṃ kiṃ nāmāti?

Taṃ sutvā bodhisatto dutiyaṃ gāthamāha-

101. “Atikkamma ramaṇakaṃ, sadāmattañca dūbhakaṃ;
brahmattarañca pāsādaṃ, kenatthena idhāgato”ti.

Tattha **ramaṇakanti** phalikapāsādaṃ. **Sadāmattanti** rajatapāsādaṃ. **Dūbhakanti** maṇipāsādaṃ. **Brahmattarañca pāsādanti** suvaṇṇapāsādañca. **Kenatthenāti** tvaṃ etesu ramaṇakādīsu catasso aṭṭha soḷasa dvattiṃsāti etā devadhītarō pahāya te pāsāde atikkamitvā kena kāraṇena idha āgatoti.

Tato mittavindako tatiyaṃ gāthamāha-

102. “Ito bahutarā bhogā, atra maññe bhavissare;
iti etāya saññāya, passa maṃ byasanaṃ gatan”ti.

Tattha **ito bahutarāti** imesu catūsu pāsādesu bhogehi atirekatarā bhavissanti.

Tato bodhisatto sesagāthā abhāsi-

103. “Catubbhi aṭṭhajjhagamā, aṭṭhāhipi ca soḷasa;
soḷasāhi ca bāttiṃsa, atricchaṃ cakkamāsado;
icchāhatassa posassa, cakkaṃ bhamati matthake.

104. “Uparivisālā (3.0194) duppūrā, icchā visaṭṭagāminī;
ye ca taṃ anugijjhanti, te honti cakkadhārinō”ti.

Tattha **uparivisālāti** mittavindaka taṇhā nāmesā āseviyamānā uparivisālā hoti patthaṭā, mahāsamuddo viya duppūrā, rūpādīsu ārammaṇesu taṃ taṃ ārammaṇaṃ icchamānāya icchāya patthaṭāya visaṭṭagāminī, tasmā ye purisā taṃ eva-rūpaṃ taṇhaṃ anugijjhanti, punappunaṃ giddhā hutvā gaṇhanti. **Te honti cakkadhārinoti** te etaṃ khuracakkaṃ dhārentīti vadati.

Mittavindakaṃ pana kathentameva nipisamānaṃ taṃ khuracakkaṃ bhassi, tena so puna kathetuṃ nāsakkhi. Devaputto attano devaṭṭhānameva gato.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi- “tadā mittavindako dubbacabhikkhu ahosi, devaputto pana ahameva ahosin”ti.

Mittavindakajātakavaṇṇanā navamā.

[370] 10. Palāsajātakavaṇṇanā

Haṃso palāsamavacāti idaṃ satthā jetavane viharanto kilesaniggahaṃ ārabha kathesi. Vatthu paññāsajātake āvi bhavissati. Idha pana satthā bhikkhū āmantetvā “bhikkhave, kilesa nāma āsaṅkitabbova, appamattako samānopi nigrodhagaccho viya vināsaṃ pāpeti, porāṇakapaṇḍitāpi āsaṅkitabbaṃ āsaṅkiṃsuyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto suvaṇṇahaṃsayo-
niyaṃ nibbattitvā vayappatto cittakūṭapabbate suvaṇṇaguhāyaṃ vasanto himava-
ntapadese jātassare sayamañjātasāliṃ khāditvā āgacchati. Tassa gamanāgamana-
magge mahāpalāsarukkho ahosi. So gacchantopi tattha vissamitvā gacchati, āga-
cchantopi tattha vissamitvā āgacchati (3.0195). Athassa tasmim rukke nibbatta-
devatāya saddhiṃ vissāso ahosi. Aparabhāge ekā sakuṇikā ekasmim nigrodha-
rukke nigrodhapakkaṃ khāditvā āgantvā tasmim palāsarukke nisīditvā viṭapa-
ntare vaccaṃ pātesi. Tattha nigrodhagaccho jāto, so caturaṅgulamattakāle ratta-
ṅkurapalāsatāya sobhati. Haṃsarājā taṃ disvā rukkhadevataṃ āmantetvā
“samma palāsa, nigrodho nāma yamhi rukke jāyati, vaḍḍhanto taṃ nāseti,
imassa vaḍḍhituṃ mā deti, vimānaṃ te nāsessati, paṭikacceva naṃ uddharitvā
chaḍḍehi, āsaṅkitabbayuttakaṃ nāma āsaṅkituṃ vaṭṭatī”ti palāsadevatāya
saddhiṃ mantento paṭhamaṃ gāthamāha-

105. “Haṃso palāsamavaca, nigrodho samma jāyati;
aṅkasmim te nisinnova, so te mammāni checchati”ti.

Paṭhamapādo panettha abhisambuddhena hutvā satthārā vutto. **Palāsanti** palā-
sadevataṃ. **Sammāti** vayassa. **Aṅkasminti** viṭabhiyaṃ. **So te mammāni checcha-**
tīti so te aṅke saṃvaḍḍho sapatto viya jīvitaṃ chindissatīti attho. Jīvitasāṅkhārā hi
idha “mammāni”ti vuttā.

Taṃ sutvā tassa vacanaṃ agaṇhantī palāsadevatā dutiyaṃ gāthamāha-

106. “Vaḍḍhatāmeva nigrodho, patiṭṭhassa bhavāmahaṃ;
yathā pitā ca mātā ca, evaṃ me so bhavissati”ti.

Tassattho- samma, na tvaṃ jānāsi vaḍḍhatameva esa, ahamassa yathā bāla-
kāle puttānaṃ mātāpitaro patiṭṭhā honti, tathā bhavissāmi, yathā pana saṃvaḍḍhā
puttā pacchā mahallakakāle mātāpitūnaṃ patiṭṭhā honti, mayhampi pacchā maha-
llakakāle evameva so patiṭṭho bhavissatīti.

Tato haṃso tatiyaṃ gāthamāha-

107. “Yaṃ tvaṃ aṅkasmim vaḍḍhesi, khīrarukkhaṃ bhayānakaṃ;
āmanta kho taṃ gacchāma, vuḍḍhi massa na ruccati”ti.

Tattha **yaṃ tvanti** yasmā tvaṃ etaṅca bhayadāyakattena bhayānakaṃ khīra-
rukkhaṃ sapattaṃ viya aṅke vaḍḍhesi. **Āmanta kho tanti** tasmā mayaṃ taṃ āma-
ntetvā (3.0196) jānāpetvā gacchāma. **Vuḍḍhi massāti** assa vuḍḍhi mayhaṃ na
ruccatīti.

Evaṅca pana vatvā haṃsarājā pakkhe pasāretvā cittakūṭapabbatameva gato.
Tato paṭṭhāya puna nāgacchi. Aparabhāge nigrodho vaḍḍhiṃ, tasmim ekā rukkha-

devatāpi nibbatti. So vaḍḍhanto palāsaṃ bhañji, sākhāhi saddhiṃyeva devatāya vimānaṃ pati. Sā tasmim̃ kāle haṃsarañño vacanaṃ sallakkhetvā “idaṃ anāgata-bhayaṃ disvā haṃsarājā kathesi, ahaṃ panassa vacanaṃ nākāsin”ti parideva-mānā catutthaṃ gāthamāha-

108. “Idāni kho maṃ bhāyeti, mahānerunidassanaṃ;
haṃsassa anabhiññāya, mahā me bhayamāgatan”ti.

Tattha **idāni kho maṃ bhāyeti**ti ayaṃ nigrodho taruṇakāle tosetvā idāni maṃ bhāyāpeti santāseti. **Mahānerunidassana**nti sinerupabbatasadisamaṃ mahantaṃ haṃsarājassa vacanaṃ sutvā ajānitvā taruṇakāleyeva etassa anuddhaṭattā. **Mahā me bhayamāgatan**ti idāni mayhaṃ mahantaṃ bhayaṃ āgatanti paridevi.

Nigrodhopi vaḍḍhanto sabbaṃ palāsaṃ bhañjitvā khāṇukamattameva akāsi. Devatāya vimānaṃ sabbaṃ antaradhāyi.

109. “Na tassa vuḍḍhi kusalappasatthā, yo vaḍḍhamāno ghasate patiṭṭhaṃ;
tassūparodhaṃ parisaṅkamāno, patārayī mūlavadhāya dhīro”ti.-

Pañcamā abhisambuddhagāthā.

Tattha **kusalappasatthā**ti kusalehi pasatthā. **Ghasateti** khādati, vināseti attho. **Patārayi**ti patarati vāyamati. Idaṃ vuttaṃ hoti- bhikkhave, yo vaḍḍhamāno attano patiṭṭhaṃ nāseti, tassa vuḍḍhi paṇḍitehi na pasatthā, tassa pana abbhantarassa vā bāhirassa vā parissayassa “ito me uparodho bhavissati”ti evaṃ uparodhaṃ vināsaṃ parisaṅkamāno vīro ñāṇasampanno mūlavadhāya parakkamatīti.

Satthā (3.0197) imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātaṃ samodhānesi, saccapariyosāne pañcasatā bhikkhū arahattaṃ pāpuṇṇisu. Tadā suvaṇṇahaṃso ahameva ahosinti.

Palāsajātakavaṇṇanā dasamā.

Vaṇṇārohavaggo dutiyo.

3. Aḍḍhavaggo

[371] 1. Dīghītikosalajātakavaṇṇanā

Evambhūtassa te rājāti idaṃ satthā jetavane viharanto kosambake bhaṇḍanakā-rake ārabha kathesi. Tesañhi jetavanaṃ āgantvā khamāpanakāle satthā te āman-tetvā “bhikkhave, tumhe mayhaṃ orasā mukhato jātā puttā nāma, puttehi ca pitarā dinnaṃ ovādaṃ bhindituṃ na vaṭṭati, tumhe pana mama ovādaṃ na karittha, porāṇakapaṇḍitā attano mātāpitaro ghātetvā rajjaṃ gahetvā ṭhitacorepi araññe hatthapathaṃ āgate mātāpitūhi dinnaṃ ovādaṃ na bhindissāmāti na māra-yiṃsū”ti vatvā atītaṃ āhari.

Imasmim̃ pana jātake dvepi vatthūni. **Saṅghabhedakakkhandhake** vitthārato

āvi bhavissanti. So pana dīghāvukumāro araññe attano añke nipannaṃ bārāṇasi-
rājānaṃ cūḷāya gahetvā “idāni mayhaṃ mātāpitughātaṃ coraṃ khaṇḍā-
khaṇḍaṃ katvā chindissāmi”ti asiṃ ukkhipanto tasmīṃ khaṇe mātāpitūhi dinnaṃ
ovādaṃ saritvā “jivitaṃ cajantopi tesaṃ ovādaṃ na bhindissāmi, kevalaṃ imaṃ
tājessāmi”ti cintetvā paṭhamaṃ gāthamāha-

110. “Evaṃbhūtassa te rāja, āgatassa vase mama;
atthi nu koci pariyāyo, yo taṃ dukkhā pamocaye”ti.

Tattha (3.0198) **vase mamā**ti mama vasaṃ āgatassa. **Pariyāyoti** kāraṇaṃ.

Tato rājā dutiyaṃ gāthamāha-

111. “Evaṃbhūtassa me tāta, āgatassa vase tava;
natthi no koci pariyāyo, yo maṃ dukkhā pamocaye”ti.

Tattha **noti** nipātamattaṃ, natthi koci pariyāyo, yo maṃ etasmā dukkhā pamo-
cayeti attho.

Tato bodhisatto avasesagāthā abhāsi-

112. “Nāññaṃ sucaritaṃ rāja, nāññaṃ rāja subhāsitaṃ;
tāyate maraṇakāle, evamevitarāṃ dhaṇaṃ.

113. “Akkocchi maṃ avadhi maṃ, ajini maṃ ahāsi me;
ye ca taṃ upanayhanti, veraṃ tesaṃ na sammati.

114. “Akkocchi maṃ avadhi maṃ, ajini maṃ ahāsi me;
ye ca taṃ nupanayhanti, veraṃ tesūpasammati.

115. “Na hi verena verāni, sammantīdha kudācanaṃ;
averena ca sammanti, esa dhammo sanantanon”ti.

Tattha **nāññaṃ sucaritanti** nāññaṃ sucaritā, ayameva vā pāṭho, ṭhapetvā suca-
ritaṃ aññaṃ na passāmīti attho. Idha “sucaritaṃ”tipi “subhāsitaṃ”tipi mātāpitūhi
dinnaṃ ovādaṃyeva sandhāyāha. **Evamevā**ti niratthakameva. Idaṃ vuttaṃ hoti-
mahārāja, aññatra

ovādānusiṭṭhisāṅkhātā sucaritasubhāsītā maraṇakāle tāyituṃ rakkhituṃ samattho nāma añño natthi, yaṃ etaṃ itaraṃ dhaṇaṃ, taṃ evameva niratthakameva hoti, tvañhi idāni mayhaṃ koṭisatasahassamattampi dhaṇaṃ dadanto jīvitāṃ na labheyyāsi, tasmā veditabbameṭaṃ “dhanato sucaritasubhāsīteva uttaritarānaṃ”ti.

Sesagāthāsūpi ayaṃ saṅkhepattho- mahārāja, ye purisā “ayaṃ maṃ akkosi, ayaṃ maṃ pahari, ayaṃ maṃ ajini, ayaṃ mama santakaṃ ahāsī”ti (3.0199) evaṃ veraṃ upanayhanti bandhitvā viya hadaye ṭhapenti, tesaṃ veraṃ na upasammati. Ye ca panetaṃ na upanayhanti hadaye na ṭhapenti, tesaṃ vūpasammati. Verāni hi na kadāci verena sammanti, avereneva pana sammanti. **Esa dhammo sananta-**noti eso porāṇako dhammo cirakālapavatto sabhāvoti.

Evañca pana vatvā bodhisatto “ahaṃ, mahārāja, tayi na dubbhāmi, tvaṃ pana maṃ mārehi”ti tassa hatthe asiṃ ṭhapesi. Rājāpi “nāhaṃ tayi dubbhāmi”ti sapathaṃ katvā tena saddhiṃ nagaraṃ gantvā taṃ amaccānaṃ dassetvā “ayaṃ, bhaṇe, kosalarañño putto dīghāvukumāro nāma, iminā mayhaṃ jīvitāṃ dinnāṃ, na labbhā imaṃ kiñci kātun”ti vatvā attano dhītaraṃ datvā pitu santake rajje patiṭṭhāpesi. Tato paṭṭhāya ubhopi samaggā sammodamānā rajjaṃ kāresuṃ.

Satthā imaṃ dhammasaṇaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi- “tadā mātāpi-taro mahārājakulāni ahesuṃ, dīghāvukumāro pana ahameva ahosin”ti.

Dīghītikosalajātakavaṇṇanā paṭhamā.

[372] 2. Migapotakajātakavaṇṇanā

Agārā paccupetassāti idaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ mahallakaṃ ārabha kathesi. So kirekaṃ dārakaṃ pabbājesi. Sāmaṇero taṃ sakkaccaṃ upaṭṭhahitvā aparabhāge aphāsukena kālamakāsi. Tassa kālakiriyāya mahallako sokābhibhūto mahantena saddena paridevanto vicari. Bhikkhū saññāpetuṃ asakkontā dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “āvuso, asuko nāma mahallako sāmaṇerassa kālakiriyāya paridevanto vicarati, maraṇassatibhāvanāya paribāhiro eso bhavissati”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, idāneva, pubbepesa etasmiṃ mate paridevanto vicari”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte (3.0200) bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto sakkattaṃ kāresi. Tadā eko kāsiraṭṭhavāsī brāhmaṇo himavantaṃ pavisitvā isipabbajjaṃ pabbajitvā phalāphalehi yāpesi. So ekadivasaṃ araññe ekaṃ matamātikaṃ migapotakaṃ disvā assamaṃ ānetvā gocaraṃ datvā posesi. Migapotako vaḍḍhanto abhirūpo ahosi sobhaggappatto. Tāpaso taṃ attano puttakaṃ katvā pariharati. Ekadivasaṃ migapotako bahuṃ tiṇaṃ khādītva ajīrakena kālamakāsi. Tāpaso “putto me mato”ti paridevanto vicarati. Tadā sakko devarājā lokaṃ pariggaṇhanto taṃ tāpasaṃ disvā “saṃvejessāmi nan”ti āgantvā ākāse ṭhito paṭhamaṃ gāthamāha-

116. “Agārā paccupetassa, anagārassa te sato;

samaṇassa na taṃ sādhu, yaṃ petamanusocasī” ti.

Taṃ sutvā tāpaso dutiyaṃ gāthamāha-

117. “Saṃvāseṇa have sakka, manussassa migassa vā;
hadaye jāyate pemaṃ, na taṃ sakkā asocitun” ti.

Tattha **na taṃ sakkā**ti taṃ manussaṃ vā tiracchānaṃ vā na sakkā asocituṃ, socāmiyevāhanti.

Tato sakko dve gāthā abhāsi-

118. “Mataṃ marissaṃ rodanti, ye rudanti lapanti ca;
tasmā tvaṃ isi mā rodi, roditaṃ moghamāhu santo.

119. “Roditena have brahme, mato peto samuṭṭhahe;
sabbe saṅgamma rodāma, aññamaññassa ñātaka” ti.

Tattha **marissantī** yo idāni marissati, taṃ. **Lapanti cā**ti vilapanti ca. Idaṃ vuttaṃ hoti- ye loke matañca marissantañca rodanti, te rudanti ceva vilapanti ca, tesam assupacchijjanadivaso nāma natthi. Kiṃkāraṇā? Sadāpi matānañca marissantānañca atthitāya. **Tasmā tvaṃ isi mā rodi.** Kiṃkāraṇā (3.0201)? **Roditaṃ moghamāhu santoti**, buddhādayo pana paṇḍitā roditaṃ “moghan” ti vadanti. **Mato petoti** yo esa mato petoti vuccati, yadi so roditena samuṭṭhaheyya, evaṃ sante kiṃ nikkammā acchāma, sabbeva samāgamma aññamaññassa ñātaka rodāma. Yasmā pana te roditakāraṇā na uṭṭhahanti, tasmā roditassa moghabhāvaṃ sādheti.

Evaṃ sakkassa kathentassa tāpaso “niratthakaṃ roditan” ti sallakkhetvā sakkassa thutiṃ karonto tisso gāthā abhāsi-

120. “Ādittaṃ vata maṃ santaṃ, ghatasittaṃva pāvakaṃ;
vārinā viya osiñcaṃ, sabbaṃ nibbāpaye daraṃ.

121. “Abbahi vata me sallaṃ, yamāsi hadayassitaṃ;
yo me sokaparetassa, puttasokaṃ apānudi.

122. “Sohaṃ abbūḷhasallosmi, vītasoko anāvilo;
na socāmi na rodāmi, tava sutvāna vāsavā” ti.

Tattha **yamāsī**ti yaṃ me āsi. **Hadayassitanti** hadaye nissitaṃ. **Apānudī**ti nīhari. Sakko tāpasassa ovādaṃ datvā sakaṭṭhānameva gato.

Satthā idhaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi- “tadā tāpaso mahallako ahosi, migo sāmaṇero, sakko pana ahameva ahosin” ti.

Migapotakajātakavaṇṇanā dutiyā.

[373] 3. Mūsikajātakavaṇṇanā

Kuhiṃ gatā kattha gatāti idaṃ satthā veḷuvane viharanto ajātasattuṃ ārabha kathesi. Vatthu heṭṭhā **thusajātake** (jā. 1.4.149 ādayo) vitthāritameva. Idhāpi satthā tatheva rājānaṃ sakhiṃ puttana saddhiṃ kiḷamānaṃ sakhiṃ dhammaṃ suṇantaṃ disvā “taṃ nissāya rañño bhayaṃ uppajjissati” ti ñatvā (3.0202) “mahā-

rāja, porāṇakarājāno āsaṅkitabbaṃ āsaṅkitvā attano puttaṃ ‘amhākaṃ dhūma-kāle rajjaṃ kāretū’ti ekamante akamaṃsū”ti vatvā atitaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto takkasilāyaṃ brāhmaṇakule nibbattitvā disāpāmokkhācariyo ahosi. Tassa santike bārāṇasiraṅṅo putto yavakumāro nāma sabbasippāni uggaṇhitvā anuyogaṃ datvā gantukāmo taṃ āpucchi. Ācariyo “puttaṃ nissāya tassa antarāyo bhavissati”ti aṅgavijjāvasena ṅatvā “etamassa harissāmī”ti ekaṃ upamaṃ upadhāretuṃ ārabhi. Tadā panassa eko asso ahosi, tassa pāde vaṇo uṭṭhahi, taṃ vaṇānurakkhaṇatthaṃ geheyeva kariṃsu. Tassāvidūre eko udapāno atthi. Athekā mūsikā gehā nikkhamitvā assassa pāde vaṇaṃ khādati, asso vāretuṃ na sakkoti. So ekadivasaṃ vedanaṃ adhvāsetuṃ asakkonto mūsikaṃ khādituṃ āgataṃ pādena paharivā māretvā udapāne pātesi. Assagopakā mūsikaṃ apassantā “aṅṅesu divasesu mūsikā āgantvā vaṇaṃ khādati, idāni na paṅṅāyati, kahaṃ nu kho gatā”ti vadiṃsu.

Bodhisatto taṃ kāraṇaṃ paccakkaṃ katvā “aṅṅe ajānantā ‘kahaṃ mūsikā gatā’ti vadanti, mūsikāya pana māretvā udapāne khittabhāvaṃ ahameva jānāmi”ti idameva kāraṇaṃ upamaṃ katvā paṭhamaṃ gāthaṃ bandhitvā rājakumārassa adāsi. So aparaṃ upamaṃ upadhārento tameva assaṃ paruḥhavaṇaṃ nikkhamitvā ekaṃ yavavatthuṃ gantvā “yavaṃ khādissāmī”ti vaticchiddena mukhaṃ pavesentaṃ disvā tameva kāraṇaṃ upamaṃ katvā dutiyaṃ gāthaṃ bandhitvā tassa adāsi. Tatiyagāthaṃ pana attano paṅṅābaleneva bandhitvā tampi tassa datvā “tāta, tvaṃ rajje patiṭṭhāya sāyaṃ nhānapokkharāṇiṃ gacchanto yāva dhurasopānā paṭhamaṃ gāthaṃ sajjhāyanto gaccheyyāsi, tava nivasanapāsādaṃ pavisanto yāva sopānapādamaṃ dutiyaṃ gāthaṃ sajjhāyanto gaccheyyāsi, tato yāva sopānamatthakā tatiyaṃ gāthaṃ sajjhāyanto gaccheyyāsi”-ti vatvā pesesi.

So (3.0203) kumāro gantvā uparājā hutvā pitu accayena rajjaṃ kāresi, tasseko putto jāyi. So soḷasavassakāle rajjalobhena “pitaraṃ māressāmī”ti cintevā upaṭṭhāke āha “mayhaṃ pitā taruṇo, ahaṃ etassa dhūmakālaṃ olokeno mahallako bhavissāmi jarājiṇṇo, tādise kāle laddhenapi rajjena ko attho”ti. Te āhaṃsu “deva, na sakkā paccantaṃ gantvā corattaṃ kātuṃ, tava pitaraṃ kenaci upāyena māretvā rajjaṃ gaṇhā”ti. So “sādhū”ti antonivesane raṅṅo sāyaṃ nhānapokkharāṇisamīpaṃ gantvā “ettha naṃ māressāmī”ti khaggaṃ gahetvā aṭṭhāsi. Rājā sāyaṃ mūsikaṃ nāma dāsiṃ “gantvā pokkharāṇipīṭṭhiṃ sodhetvā ehi, nhāyissāmī”ti pesesi. Sā gantvā pokkharāṇipīṭṭhiṃ sodhentī kumāraṃ passi. Kumāro attano kammaṃ pākaṭabhāvabhayena taṃ dvidhā chinditvā pokkharāṇiyaṃ pātesi. Rājā nhāyituṃ agamāsi. Sesajano “ajjāpi mūsikā dāsī na punāgacchati, kuhiṃ gatā kattha gatā”ti āha. Rājā-

123. “Kuhiṃ gatā kattha gatā, iti lālappatī jano;
ahameveko jānāmi, udapāne mūsikā hatā”ti.-

Paṭhamaṃ gāthaṃ bhaṇanto pokkharāṇitīraṃ agamāsi.

Tattha **kuhiṃ gatā kattha gatā**ti aṅṅamaṅṅavevacanāni. **Iti lālappatī**ti evaṃ vippalapati. Iti ayaṃ gāthā “ajānanto jano mūsikā dāsī kuhiṃ gatāti vippalapati,

rājakumārena dvidhā chinditvā mūsikāya pokkharāṇiyaṃ pātītabhāvaṃ ahameva eko jānāmi”ti rañño ajānantasseva imamatthaṃ dīpeti.

Kumāro “mayā katakammaṃ mayhaṃ pitarā ñātan”ti bhīto palāyitvā tamatthaṃ upatthākānaṃ ārocesi. Te sattaṭṭhadivasaccayena puna taṃ āhaṃsu “deva, sace rājā jāneyya, na tuṅhī bhaveyya, takkagāhena pana tena taṃ vuttaṃ bhavissati, mārehi nan”ti. So punekadivasam khaggahatto sopānapādamūle ṭhatvā rañño āgamanakāle ito cito ca paharaṇokāsaṃ olokesi. Rājā-

124. “Yañcetaṃ iti cīti ca, gadrabhova nivattasi;

udapāne mūsikaṃ hantvā, yavaṃ bhakkhetumicchasi”ti.-

Dutiyaṃ (3.0204) gāthaṃ sajjhāyanto agamāsi. Ayampi gāthā “yasmā tvaṃ iti cīti ca ito cito ca paharaṇokāsaṃ olokeno gadrabhova nivattasi, tasmā taṃ jānāmi ‘purimadivase pokkharāṇiyaṃ mūsikaṃ dāsiṃ hantvā ajja maṃ yavarājānaṃ bhakkhetuṃ māretuṃ icchasi”ti rañño ajānantasseva imamatthaṃ dīpeti.

Kumāro “diṭṭhomhi pitarā”ti utraṣṭo palāyi. So puna aḍḍhamāsamattaṃ atikkamitvā “rājānaṃ dabbiyā paharitvā māressāmi”ti ekaṃ dīghadaṇḍakaṃ dabbipaharaṇaṃ gahetvā olumbitvā atthāsi. Rājā-

125. “Daharo cāsi dummedha, paṭhamuppattiko susu;

dīghañcetaṃ samāsajja, na te dassāmi jīvitānaṃ”ti.-

Tatiyaṃ gāthaṃ sajjhāyanto sopānapādamatthakaṃ abhiruhi.

Tattha **paṭhamuppattikoti** paṭhamavayena uppattito upeto, paṭhamavaye ṭhitoti attho. **Susūti** taruṇo. **Dīghanti** dīghadaṇḍakaṃ dabbipaharaṇaṃ. **Samāsajjāti** gahetvā, olumbitvā ṭhitosīti attho. Ayampi gāthā “dummedha, attano vayaṃ paribhuñjituṃ na labhissasi, na te dāni nillajassa jīvitānaṃ dassāmi, māretvā khaṇḍā khaṇḍaṃ chinditvā sūleyeva āvuṇāpessāmi”ti rañño ajānantasseva kumāraṃ santajjayamānā imamatthaṃ dīpeti.

So taṃ divasaṃ palāyituṃ asakkonto “jīvitānaṃ me dehi, devā”ti rañño pādamūle nipajji. Rājā taṃ tajjetvā saṅkhalikāhi bandhāpetvā bandhanāgāre kāretvā seta-cchattassa heṭṭhā alaṅkatarājāsane nisīditvā “amhākaṃ ācariyo disāpāmokkho brāhmaṇo imaṃ mayhaṃ antarāyaṃ disvā imā tisso gāthā abhāsi”ti haṭṭhatuṭṭho udānaṃ udānento sesagāthā abhāsi-

126. “Nāntalikkhabhavanena, nāṅgaputtapīnena vā;

puttena hi patthayito, silokehi pamocito.

127. “Sabbānaṃ (3.0205) sutamadhīyetha, hīnamukkaṭṭhamajjhimaṃ;

sabbassa atthaṃ jāneyya, na ca sabbānaṃ payojaye;

hoti tādisako kālo, yattha atthāvahaṃ sutānaṃ”ti.

Tattha **nāntalikkhabhavanenāti** antalikkhabhavanaṃ vuccati dibbavimānaṃ, ahaṃ ajja antalikkhabhavanampi na āruḷho, tasmā antalikkhabhavanenāpi ajja maraṇato na pamocitomhi. **Nāṅgaputtapīnena vāti** aṅgasarikkhakena vā puttapīnena na

pamocito. **Puttena hi patthayitoti** ahaṃ pana attano putteneva ajja māretuṃ patthito. **Silokehi pamocitoti** sohaṃ ācariyena bandhitvā dinnāhi gāthāhi pamocito. **Sutanti** pariyattim. **Adhīyethāti** gaṇheyya sikkheyya. **Hīnamukkaṭṭhamajjhimanti** hīnaṃ vā hotu uttamaṃ vā majjhimaṃ vā, sabbaṃ adhīyitabbamevāti dīpeti. **Na ca sabbaṃ payojayeti** hīnaṃ mantamaṃ vā sippamaṃ vā majjhimaṃ vā na payojaye, uttamameva payojayeyyāti attho. **Yattha atthāvahaṃ sutanti** yasmim kāle mahosadha- paṇḍitassa kumbhakāra-kammakaraṇaṃ viya yaṃkiñci sikkhitasippamaṃ atthāvahaṃ hoti, tādisopi kālo hotiyevāti attho. Aparabhāge rañño accayena kumāro rajje pati- tṭhāsi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi- “tadā disāpā- mokkho ācariyo ahameva ahosin”ti.

Mūsikajātakavaṇṇanā tatiyā.

[374] 4. Cūḷadhanuggahajātakavaṇṇanā

Sabbaṃ bhaṇḍanti idaṃ satthā jetavane viharanto purāṇadutiya-kāpalobhanaṃ ārabha kathesi. Tena bhikkhunā “purāṇadutiya-kā maṃ, bhante, ukkaṇṭhāpeti”ti vutte satthā “esā bhikkhu, itthī na idāneva tuyhaṃ anattakārikā, pubbepi te etaṃ nissāya asinā sīsaṃ chinnan”ti vatvā bhikkhūhi yācito atītaṃ āhari.

Atīte (3.0206) bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto sakkattaṃ kāresi. Tadā eko bārāṇasivāsī brāhmaṇamaṇavo takkasīlāyaṃ sabbasippāni uggaṇhitvā dhanukamme nipphattim patto cūḷadhanuggahapaṇḍito nāma ahosi. Athassa ācariyo “ayaṃ mayā sadisaṃ sippamaṃ uggaṇhi”ti attano dhītaraṃ adāsi. So taṃ gahetvā “bārāṇasiṃ gamissāmi”ti maggaṃ paṭipajji. Antarāmagge eko vāraṇo ekaṃ padesaṃ suññamakāsi, taṃ tṭhānaṃ abhiruhituṃ na koci ussahi. Cūḷadhanuggahapaṇḍito manussānaṃ vārentānaññeva bhariyaṃ gahetvā aṭavi- mukhaṃ abhiruhi. Athassa aṭavimajjhe vāraṇo uṭṭhahi, so taṃ kumbhe sarena vijjhi. Saro vinivijjhitvā pacchābhāgena nikkhami. Vāraṇo tattheva pati, dhanugga- hapaṇḍito taṃ tṭhānaṃ khemaṃ katvā purato aññaṃ aṭaviṃ pāpuṇi. Tatthāpi paññāsa corā maggaṃ hananti. Tampi so manussehi vāriyamāno abhiruyha tesam corānaṃ mige vadhitvā maggasaṃpe maṃsaṃ pacitvā khādantānaṃ tṭhānaṃ pāpuṇi.

Tadā taṃ corā alaṅkatapaṭiyattāya bhariyāya saddhiṃ āgacchantaṃ disvā “gaṇhissāma nan”ti ussāhaṃ kariṃsu. Corajetṭhako purisalakkhaṇakusalo, so taṃ oloketvāva “uttamapuriso ayan”ti ñatvā ekassapi uṭṭhahituṃ nādāsi. Dhanugga- hapaṇḍito “gaccha ‘amhākampi ekaṃ maṃsasūlaṃ dethā’ti vatvā maṃsaṃ āha- rā”ti tesam santikaṃ bhariyaṃ pesesi. Sā gantvā “ekaṃ kira maṃsasūlaṃ dethā”- ti āha. Corajetṭhako “anaggho puriso”ti maṃsasūlaṃ dāpesi. Corā “amhehi kira pakkaṃ khāditan”ti apakkamaṃsasūlaṃ adāsu. Dhanuggaho attānaṃ sambhā- vetvā “mayhaṃ apakkamaṃsasūlaṃ dadanti”ti corānaṃ kujjhi. Corā “kiṃ ayame- veko puriso, mayaṃ itthiyo”ti kujjhitvā uṭṭhahiṃsu. Dhanuggaho ekūnapaññāsa

jane ekūnapaññāsakaṇḍehi vijjhitvā pātesi. Corajeṭṭhakaṃ vijjhituṃ kaṇḍaṃ nāhosi. Tassa kira kaṇḍanāḷiyaṃ samapaṇṇāsayaeva kaṇḍāni. Tesu ekena vāraṇaṃ vijjhi, ekūnapaññāsakaṇḍehi core vijjhitvā corajeṭṭhakaṃ pātetvā tassa ure nisinno “sīsamassa chindissāmi”ti bhariyāya hatthato asiṃ āharāpesi. Sā taṅkhaṇaññeva corajeṭṭhake lobhaṃ katvā corassa hatthe tharuṃ, sāmikassa hatthe dhāraṃ (3.0207) ṭhapesi. Coro tharudaṇḍaṃ parāmasitvā asiṃ nīharitvā dhanuggahassa sīsaṃ chindi.

So taṃ ghātetvā itthiṃ ādāya gacchanto jātigottaṃ pucchi. Sā “takkaṣilāyaṃ disāpāmokkhācariyassa dhītāmi”ti āha. “Kathaṃ tvaṃ iminā laddhā”ti. Mayhaṃ pitā “ayaṃ mayā sadisaṃ katvā sippaṃ sikkhī”ti tussitvā imassa maṃ adāsi, sāhaṃ tayi sinehaṃ katvā attano kuladattiyaṃ sāmikaṃ mārāpesinti. Corajeṭṭhako “kuladattiyaṃ tāvesā sāmikaṃ māresi, aññaṃ panekaṃ disvā mampi evamevaṃ karissati, imaṃ chaḍḍetuṃ vaṭṭati”ti cintetvā gacchanto antarāmagge ekaṃ kunnadiṃ uttānataṃ taṅkhaṇodakapūraṃ disvā “bhadde, imissaṃ nadiyaṃ susumārā kakkhaḷā, kiṃ karomā”ti āha. “Sāmi, sabbaṃ ābharaṇa-bhaṇḍaṃ mama uttarāsaṅgena bhaṇḍikaṃ katvā paratīraṃ netvā puna āgantvā maṃ gahetvā gacchā”ti. So “sādhū”ti sabbaṃ ābharaṇabhaṇḍaṃ ādāya nadiṃ otaritvā taranto viya paratīraṃ patvā taṃ chaḍḍetvā pāyāsi. Sā taṃ disvā “sāmi, kiṃ maṃ chaḍḍetvā viya gacchasi, kasmā evaṃ karosi, ehi mampi ādāya gacchā”-ti tena saddhiṃ sallapantī paṭhamāṃ gāthamāha-

128. “Sabbaṃ bhaṇḍaṃ samādāya, pāraṃ tiṇṇosi brāhmaṇa;
paccāgaccha lahuṃ khippaṃ, mampi tārehi dānito”ti.

Tattha **lahuṃ khippanti** lahuṃ paccāgaccha, khippaṃ mampi tārehi dāni itoti attho.

Coro taṃ sutvā paratīre ṭhitoyeva dutiyaṃ gāthamāha-

129. “Asanthutaṃ maṃ cirasanthutena, nimīni bhotī adhuvaṃ dhuvana;
mayāpi bhotī nimineyya aññaṃ, ito ahaṃ dūratarāṃ gamissan”ti.

Sā heṭṭhā vuttatthāyeva-

Coro pana “ito ahaṃ dūratarāṃ gamissaṃ, tiṭṭha tvan”ti vatvā tassā viravantiyāva ābharaṇabhaṇḍikaṃ ādāya palāto. Tato sā (3.0208) bālā atricchatāya eva-rūpaṃ byasanaṃ pattā anāthā hutvā avidūre ekaṃ eḷagalāgumbaṃ upagantvā rodamānā nisīdi. Tasmīṃ khaṇe sakko devarājā lokaṃ olokento taṃ atricchatā-hataṃ sāmikā ca jārā ca parihīnaṃ rodamānaṃ disvā “etaṃ niggaṇhitvā lajjā-petvā āgamissāmi”ti mātaliṅca pañcasikhañca ādāya tattha gantvā naditīre ṭhatvā “mātali, tvaṃ maccho bhava, pañcasikha tvaṃ sakuṇo bhava, ahaṃ pana siṅgālo hutvā mukhena maṃsapiṇḍaṃ gahetvā etissā sammukhaṭṭhānaṃ gamissāmi, tvaṃ mayi tattha gate udakato ullaṅghitvā mama purato pata, athāhaṃ mukhena gahitamāṃsapiṇḍaṃ chaḍḍetvā macchaṃ gahetuṃ pakkhandissāmi, tasmīṃ khaṇe tvaṃ, pañcasikha, taṃ maṃsapiṇḍaṃ gahetvā ākāse uppata, tvaṃ mātali, udake patā”ti āṇāpesi. “Sādhū, devā”ti, mātali, maccho ahosi, pañcasikho sakuṇo ahosi. Sakko siṅgālo hutvā maṃsapiṇḍaṃ mukhenādāya tassā sammukha-ṭṭhānaṃ agamāsi. Maccho udakā uppatitvā siṅgālassa purato pati. So mukhena

gahitamamsapiṇḍaṃ chaḍḍetvā macchassatthāya pakkhandi. Maccho uppatitvā uduke pati, sakuṇo maṃsapiṇḍaṃ gahetvā ākāse uppati, siṅgālo ubhopi alabhitvā eḷagalāgumbaṃ olokeno dummukho nisīdi. Sā taṃ disvā “ayaṃ atricchatāhato neva maṃsaṃ, na macchaṃ labhī” ti kuṭaṃ bhindantī viya mahāhasitaṃ hasi. Taṃ sutvā siṅgālo tatiyaṃ gāthamāha-

130. “Kāyaṃ eḷagalāgumbe, karoti ahuhāsiyaṃ;
nayīdha naccagītaṃ vā, tāḷaṃ vā susamāhitaṃ;
anamhikāle susoṇi, kinnu jagghasi sobhane” ti.

Tattha **kāyanti** kā ayaṃ. **Eḷagalāgumbeti** kambojigumbe. **Ahuhāsiyanti** dantavi-
daṃsakaṃ mahāhasitaṃ vuccati, taṃ kā esā etasmiṃ gumbe karotīti pucchati. **Nayīdha naccagītaṃ vā**ti imasmiṃ ṭhāne kassaci naccantassa naccaṃ vā gāya-
ntassa gītaṃ vā hatthe susamāhite katvā vādentassa susamāhitaṃ hatthatāḷaṃ
vā natthi, kaṃ disvā tvaṃ haseyyāsīti dīpeti. **Anamhikāleti** rodanakāle. **Susoṇīti**
sundarasoṇi. **Kiṃ nu jagghasīti** (3.0209) kena kāraṇena tvaṃ rodituṃ yuttakāle
arodamānāva mahāhasitaṃ hasasi. **Sobhaneti** taṃ pasamaṃsanto ālapati.

Taṃ sutvā sā catutthaṃ gāthamāha-

131. “Siṅgāla bāla dummedha, appapaññosi jambuka;
jīno macchañca pesiñca, kapaṇo viya jhāyasī” ti.

Tattha **jīnoti** jānippatto hutvā. **Pesinti** maṃsapesiṃ. **Kapaṇo viya jhāyasīti** saha-
ssabhaṇḍikaṃ parājito kapaṇo viya jhāyasi socasi cintesi.

Tato siṅgālo pañcamaṃ gāthamāha-

132. “Sudassaṃ vajjamaññesaṃ, attano pana duddasaṃ;
jīnā patiñca jārañca, maññe tvaññeva jhāyasī” ti.

Tattha **tvaññeva jhāyasīti** pāpadhamme dussīle ahaṃ tāva mama gocaraṃ na
labhissāmi, tvaṃ pana atricchatāya hatā taṃ muhuttadiṭṭhake core paṭibaddhacittā
hutvā tañca jāraṃ kuladattiyañca patiṃ jīnā, maṃ upādāya sataguṇena sahassa-
guṇena kapaṇatarā hutvā jhāyasi rodasi paridevasīti lajjāpetvā vippakāraṃ
pāpento mahāsatto evamāha.

Sā tassa vacanaṃ sutvā gāthamāha-

133. “Evametaṃ migarāja, yathā bhāsasi jambuka;
sā nūnāhaṃ ito gantvā, bhattu hessaṃ vasānugā” ti.

Tattha **nūnāti** ekaṃsatthe nipāto. Sā ahaṃ ito gantvā puna aññaṃ bhattāraṃ
labhitvā ekaṃseneva tassa bhattu vasānugā vasavattinī bhavissāmīti.

Athassā anācārāya dussilāya vacanaṃ sutvā sakko devarājā osānagāthamāha-

134. “Yo hare mattikaṃ thālaṃ, kaṃsathālampi so hare;
kataṃyeva tayā pāpaṃ, punapevaṃ karissasī” ti.

Tassattho (3.0210)- anācāre kiṃ kathesi, yo mattikaṃ thālaṃ harati, suvaṇṇa-
thālarajatathāladippabhedāṃ kaṃsathālampi so harateva, idañca tayā pāpaṃ
katameva, na sakkā tava saddhātuṃ, sā tvaṃ punapi evaṃ karissasiyevāti. Evaṃ
so taṃ lajjāpetvā vippakāraṃ pāpetvā sakaṭṭhānameva agamāsī.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṃ samodhā-
nesi, saccapariyosāne ukkaṇṭhitabhikkhu sotāpatti-phale patiṭṭhahi.

Tadā dhanuggaho ukkaṅṭhitabhikkhu ahosi, sā itthī purāṇadutiyikā, sakko deva-
rājā pana ahameva ahosinti.

Cūladhanuggahajātakavaṇṇanā catutthā.

[375] 5. Kapotajātakavaṇṇanā

Idāni khomhīti idaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ lolabhikkhuṃ ārabba
kathesi. Lolavatthu anekaso vitthāritameva. Taṃ pana satthā “saccaṃ kira tvaṃ
bhikkhu, lolo”ti pucchitvā “āma, bhante”ti vutte “na kho bhikkhu idāneva, pubbepi
tvaṃ lolosi, lolatāya pana jīvitakkhayaṃ patto”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto pārāvataṇṇiyaṃ
nibbattitvā bārāṇasisetṭhino mahānase nīlapacchiyaṃ vasati. Atheko kāko
macchamaṃsaluddho tena saddhiṃ mettiṃ katvā tattheva vasi. So ekadivasaṃ
bahuṃ macchamaṃsaṃ disvā “imaṃ khādissāmi”ti nitthunanto nīlapacchiyaṃ
yeva nipajjitvā pārāvataṇṇa “ehi, samma, gocarāya gamissāmi”ti vuccamānopi
“ajīrakena nipannomi, gaccha tvaṃ”ti vatvā tasmīṃ gate “gato me paccāmittaka-
ṅṭako, idāni yathārucci macchamaṃsaṃ khādissāmi”ti cintento paṭhamaṃ gātha-
māha-

135. “Idāni (3.0211) khomhi sukhito arogo, nikkāṅṭako nippatito kapoto;
kāhāmi dānī hadayassa tuṭṭhiṃ, tathā hi maṃ maṃsasākaṃ baletī”ti.

Tattha **nippatitoti** niggato. **Kapototi** pārāvato. **Kāhāmi dānīti** karissāmi dāni. **Tathā
hi maṃ maṃsasākaṃ baletīti** tathā hi maṃsañca avasesaṃ sākāñca mayhaṃ
balaṃ karoti, uṭṭhehi khādāti vadamānaṃ viya ussāhaṃ mamaṃ karotīti attho.

So bhakkārake macchamaṃsaṃ pacitvā mahānasā nikkhamma sarīrato
sedaṃ pavāhente pacchito nikkhamitvā rasakaroṭiyaṃ niliyitvā “kiri kiri”ti sadda-
makāsi. Bhakkārako vegenāgantvā kākaṃ gahetvā sabbapattāni luṅṅhitvā allasi-
ṅgīverañca siddhatthake ca pisitvā lasuṇaṃ pūtitakkena madditvā sakalasarīraṃ
makkhetvā ekaṃ kaṭhalaṃ ghaṃsitvā vijjhitvā suttakena tassa gīvāyaṃ bandhitvā
nīlapacchiyaṃyeva taṃ pakkhipitvā agamāsi. Pārāvato āgantvā taṃ disvā “kā esā
balākā mama sahāyassa pacchiyaṃ nipannā, caṇḍo hi so āgantvā ghāteyyāpi
na”ti parihāsaṃ karonto dutiyaṃ gāthamāha-

136. “Kāyaṃ balākā sikhinī, corī laṅghipitāmahā;
oraṃ balāke āgaccha, caṇḍo me vāyaso sakhā”ti.

Sā heṭṭhā (jā. aṭṭha. 2.3.70) vuttatthāyeva.

Taṃ sutvā kāko tatiyaṃ gāthamāha-

137. “Alañhi te jagghitāye, mamaṃ disvāna edisaṃ;
vilūnaṃ sūdaputtana, piṭṭhamaṇḍena makkhitaṇ”ti.

Tattha **alanti** paṭisedhatthe nipāto. **Jagghitāyeti** hasituṃ. Idaṃ

vuttaṃ hoti- idāni maṃ edisaṃ evaṃ dukkhappattaṃ disvā tava alaṃ hasituṃ, mā edise kāle parihāsakeḷiṃ karohīti.

So (3.0212) parihāsakeḷiṃ karontova puna catutthaṃ gāthamāha-

138. “Sunhāto suvilittosi, annapānena tappito;
kaṅṭhe ca te veḷuriyo, agamā nu kajaṅgalan” ti.

Tattha **kaṅṭhe ca te veḷuriyoti** ayaṃ te veḷuriyamaṇipi kaṅṭhe piḷandho, tvaṃ ettakaṃ kālaṃ amhākaṃ etaṃ na dassesīti kapālaṃ sandhāyevamāha. **Kajaṅgalanti** idha bārāṇasiyeva “kajaṅgalā” ti adhippetā. Ito nikkhamitvā kacci antona-garaṃ gatosīti pucchati.

Tato kāko pañcamaṃ gāthamāha-

139. “Mā te mitto amitto vā, agamāsi kajaṅgalaṃ;
piñchāni tattha lāyitvā, kaṅṭhe bandhanti vaṭṭanan” ti.

Tattha **piñchānīti** pattāni. **Tattha lāyitvā**ti tasmīṃ bārāṇasinagare luñcitvā. **Vaṭṭa-**
nanti kaṭhalikaṃ.

Taṃ sutvā pārāvato osānagāthamāha-

140. “Punapāpajjasī samma, sīlañhi tava tādisaṃ;
na hi mānusakā bhogā, subhuñjā honti pakkhinā” ti.

Tattha **punapāpajjasīti** punapi evarūpaṃ āpajjissasi. Evarūpañhi te sīlanti.

Iti naṃ so ovaditvā tattha avasitvā pakkhe pasāretvā aññattha agamāsi. Kākopī tattheva jīvitakkhayaṃ pāpuṇi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṃ samodhānesi, saccapariyosāne lolabhikkhu anāgāmiphale patiṭṭhahi. Tadā kāko lola-bhikkhu ahosi, kapoto pana ahameva ahosinti.

Kapotajātakavaṇṇanā pañcamā.

Aḍḍhavaggo tatiyo.

Jātakuddānaṃ-

Maṇikuṇḍala (3.0213) sujātā, venasākhañca oragaṃ;
ghaṭaṃ koraṇḍi laṭuki, dhammapālaṃ migamaṃ tathā.

Suyonandī vaṇṇāroha, sīlaṃ hirī khajjopanaṃ;
ahi gumbiya sāḷiyaṃ, tacasāraṃ mittavindaṃ.

Palāsañceva dīghiti, migapotaka mūsikaṃ;
dhanuggaho kapotañca, jātakā pañcavīsati.

Pañcakanipātavaṇṇanā niṭṭhitā.

6. Chakkanipāto

1. Avāriyavaggo

[376] 1. Avāriyajātakavaṇṇanā

Māsu (3.0214) **kujjha bhūmipatīti** idaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ titthanā-vikaṃ ārabha kathesi. So kira bālo ahosi aññāṇo, neva so buddhādīnaṃ ratanaṃ, na aññesaṃ puggalānaṃ guṇaṃ jānāti, caṇḍo pharuso sāhasiko. Atheko jānapado bhikkhu “buddhupaṭṭhānaṃ karissāmi”ti āgacchanto sāyaṃ aciravatī-titthaṃ patvā taṃ evamāha “upāsaka, paratīraṃ gamissāmi, nāvaṃ me dehi”ti. “Bhante, idāni akālo, ekasmiṃ ṭhāne vasassū”ti. “Upāsaka, idha kuhiṃ vasissāmi, maṃ gaṇhitvā gacchā”ti. So kujjhitvā “ehi re samaṇa, vahāmi”ti therāṃ nāvaṃ āropetvā ujukaṃ agantvā heṭṭhā nāvaṃ netvā ulloḷaṃ katvā tassa pattacivaraṃ temetvā kilametvā tīraṃ patvā andhakāraṇāyaṃ uyyojesi. Atha so vihāraṃ gantvā taṃ divasaṃ buddhupaṭṭhānassa okāsaṃ alabhitvā punadivase satthāraṃ upasaṅkamtvā vanditvā ekamantaṃ nisīditvā satthārā katapaṭisanthāro “kadā āgatosi”ti vutte “hiyyo, bhante”ti vatvā “atha kasmā ajja buddhupaṭṭhānaṃ āgatosi”ti vutte tamatthaṃ ārocesi. Taṃ sutvā satthā “na kho bhikkhu idāneva, pubbepesa caṇḍo pharuso sāhasiko, idāni pana tena tvaṃ kilamito, pubbepesa paṇḍite kilamesi”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto brāhmaṇakule nibbatitvā vayappatto takkasilāyaṃ sabbasippāni uggaṇhitvā isipabbajjaṃ pabbajitvā dīghamaddhānaṃ himavante phalāphalena yāpetvā loṇambilasevanatthāya bārāṇasiṃ patvā rājuyyāne vasitvā punadivase nagaraṃ bhikkhāya pāvisi. Atha naṃ rājāṅgaṇappattaṃ rājā disvā tassa iriyāpathe pasīditvā antepuraṃ ānetvā bhojetvā paṭiññaṃ gaḥetvā (3.0215) rājuyyāne vasāpesi, devasikaṃ upaṭṭhānaṃ agamāsi. Tameṇaṃ bodhisatto “rañña nāma, mahārāja, cattāri agatigamanāni vajjetvā appamattena khantimettānuddayasampanna hutvā dhammena rajjaṃ kāretabban”ti vatvā devasikaṃ ovaḍanto-

1. “Māsu kujjha bhūmipati, māsu kujjha rathesabha;
kuddhaṃ appaṭikujjhanto, rājā raṭṭhassa pūjito.

2. “Gāme vā yadi vāraññe, ninne vā yadi vā thale;
sabbattha anusāsāmi, māsu kujjha rathesabhā”ti.- dve gāthā abhāsi;

Tattha **raṭṭhassa pūjitoti** evarūpo rājā raṭṭhassa pūjanīyo hotīti attho. **Sabbattha anusāsāmīti** etesu gāmādīsu yattha katthaci vasantopāhaṃ mahārāja, imāya eva anusitṭhiyā tamanusāsāmi, etesu vā gāmādīsu yattha katthaci ekasmimpi ekasatṭepi anusāsāmi. **Māsu kujjha rathesabhāti** evamevāhaṃ taṃ anusāsāmi, rañña nāma kujjhatuṃ na vaṭṭati. Kiṃkāraṇā? Rājāno nāma vācāvudhā, tesāṃ kuddhānaṃ vacanamatteneva bahū jīvitakkhayaṃ pāpuṇantīti.

Evamā bodhisatto rañño āgatāgatadivase imā dve gāthā abhāsi. Rājā anusitṭhiyā pasannacitto mahāsattassa satahassuṭṭhānakaṃ ekaṃ gāmavaraṃ adāsi, bodhisatto paṭikkhipi. Iti so tattheva dvādasasaṃvaccharaṃ vasitvā “ati-

ciraṃ nivutthomhi, janapadacārikaṃ tāva caritvā āgamissāmi”ti rañño akathe-
tvāva uyyānapālaṃ āmantetvā “tāta, ukkaṅṭhitarūposmi, janapadaṃ caritvā āga-
missāmi, tvaṃ rañño katheyysāsi”ti vatvā pakkanto gaṅgāya nāvātithaṃ pāpuṇi.
Tattha avāriyapitā nāma nāviko ahosi. So bālo neva guṇavantānaṃ guṇaṃ jānāti,
na attano āyāpāyaṃ jānāti, so gaṅgaṃ taritukāmaṃ janaṃ paṭhamaṃ tāretvā
pacchā vetanaṃ yācati, vetanaṃ adentehi saddhiṃ kalahaṃ karonto akkosappa-
hāreyeva bahū labhati, appaṃ lābhaṃ, evarūpo andhabālo. Taṃ sandhāya sathā
abhisambuddho hutvā tatiyaṃ gāthamāha-

3. “Avāriyapitā (3.0216) nāma, ahu gaṅgāya nāviko;
pubbe janaṃ tāretvāna, pacchā yācati vetanaṃ;
tenassa bhaṇḍanaṃ hoti, na ca bhogehi vaḍḍhati”ti.

Tattha **avāriyapitā nāmāti** avāriyā nāma tassa dhītā, tassā vasena avāriyapitā
nāma jāto. **Tenassa bhaṇḍananti** tena kāraṇena, tena vā pacchā yāciyamānena
janena saddhiṃ tassa bhaṇḍanaṃ hoti.

Bodhisatto taṃ nāvikaṃ upasaṅkamitvā “āvuso, paratīraṃ maṃ nehi”ti āha.
Taṃ sutvā so āha “samaṇa, kiṃ me nāvāvetanaṃ dassasi”ti? “āvuso, ahaṃ
bhogavaḍḍhiṃ atthavaḍḍhiṃ dhammavaḍḍhiṃ nāma te kathessāmi”ti. Taṃ sutvā
nāviko “dhuvaṃ esa mayhaṃ kiñci dassati”ti taṃ paratīraṃ netvā “dehi me
nāvāya vetanaṃ”ti āha. So tassa “sādhu, āvuso”ti paṭhamaṃ bhogavaḍḍhiṃ
kathento-

4. “Atiṇṇaṃyeva yācassu, apāraṃ tāta nāvika;
añño hi tiṇṇassa mano, añño hoti pāresino”ti.- gāthamāha;

Tattha **apāranti** tāta, nāvika paratīraṃ atiṇṇameva janaṃ orimatīre ṭhitaññeva
vetanaṃ yācassu, tato laddhañca gahetvā guttaṭṭhāne ṭhapetvā pacchā manusse
paratīraṃ neyyāsi, evaṃ te bhogavaḍḍhi bhavissati. **Añño hi tiṇṇassa manoti** tāta
nāvika, paratīraṃ gatassa añño mano bhavati, adatvāva gantukāmo hoti. Yo
panesa pāresī nāma paratīraṃ esati, paratīraṃ gantukāmo hoti, so atirekampi
datvā gantukāmo hoti, iti pāresino añño mano hoti, tasmā tvaṃ atiṇṇameva yāce-
yyāsi, ayaṃ tāva te bhogānaṃ vaḍḍhi nāmāti.

Taṃ sutvā nāviko cintesi “ayaṃ tāva me ovādo bhavissati, idāni panesa aññaṃ
kiñci mayhaṃ dassati”ti. Atha naṃ bodhisatto “ayaṃ tāva te, āvuso, bhogavaḍḍhi,
idāni atthadhammavaḍḍhiṃ suṇāhi”ti vatvā ovadanto-

5. “Gāme (3.0217) vā yadi vāraññe, ninne vā yadi vā thale;
sabbattha anusāsāmi, māsū kujjhittha nāvikā”ti.- gāthamāha;

Itissa imāya gāthāya atthadhammavaḍḍhiṃ kathetvā “ayaṃ te atthavaḍḍhi ca
dhammavaḍḍhi cā”ti āha. So pana dandhapuriso taṃ ovādaṃ na kiñci mañña-
māno “idaṃ, samaṇa, tayā mayhaṃ dinnaṃ nāvāvetanaṃ”ti āha. “Āmāvuso”ti.
“Mayhaṃ iminā kammaṃ natthi, aññaṃ me dehi”ti. “āvuso, idaṃ ṭhapetvā
mayhaṃ aññaṃ natthi”ti. “Atha tvaṃ kasmā mama nāvaṃ āruḷhosī”ti tāpasam
gaṅgātīre pātetvā ure nisīditvā mukhamevassa pothesi.

Sathā “iti so, bhikkhave, tāpaso yaṃ ovādaṃ datvā rañño santikā gāmavaraṃ
labhi, tameva ovādaṃ andhabālassa nāvikassa kathetvā mukhapothanaṃ

pāpuṇi, tasmā ovādaṃ dentena yuttajanasseva dātabbo, na ayuttajanassā”ti vatvā abhisambuddho hutvā tadanantaraṃ gāthamāha-

6. “Yāyevānusāsaniyā, rājā gāmvaram adā;
tāyevānusāsaniyā, nāviko paharī mukhan”ti.

Tassa taṃ paharantasseva bhariyā bhattaṃ gahetvā āgatā pāpapurisaṃ disvā “sāmi, ayaṃ tāpaso nāma rājakulūpako, mā paharī”ti āha. So kujjhitvā “tvaṃ me imaṃ kūṭatāpasam paharituṃ na desi”ti uṭṭhāya taṃ paharivā pātesi. Atha bhattachāpātī pativā bhijji, tassā ca pana garugabbhāya gabbho bhūmiyaṃ pati. Atha naṃ manussā samparivāretvā “purisaghātakacoro”ti gahetvā bandhitvā rañño dassesuṃ. Rājā vinicchinitvā tassa rājāṇaṃ kāresi. Sathā abhisambuddho hutvā tamatthaṃ pakāseto osānagāthamāha-

7. “Bhattaṃ bhinnaṃ hatā bhariyā, gabbho ca patito chamā;
migova jātarūpena, na tenatthaṃ abandhi sū”ti.

Tattha (3.0218) **bhattaṃ bhinnanti** bhattachāpātī bhinnā. **Hatā**ti pahatā. **Chamā**ti bhūmiyaṃ. **Migova jātarūpenā**ti yathā migo suvaṇṇaṃ vā hiraññaṃ vā muttāmaṇi-ādīni vā madditvā gacchantopi attharivā nipajjantopi tena jātarūpena attano atthaṃ vaḍḍhetuṃ nibbattetuṃ na sakkoti, evameva so andhabālo paṇḍitehi dinnaṃ ovādaṃ sutvāpi attano atthaṃ vaḍḍhetuṃ nibbattetuṃ nāsakkhīti vuttaṃ hoti. **Abandhi sū**ti ettha abandhi soti evamattho daṭṭhabbo. Sa-o-iti imesaṃ padānañhi sūti sandhi hoti.

Sathā imaṃ dhammadesanaṃ āharivā saccāni pakāsetvā jātaṃ samodhānesi, saccapariyosāne so bhikkhu sotāpattiphale patiṭṭhahi. Tadā nāviko idāni nāvikova ahosi, rājā ānando, tāpaso pana ahameva ahosinti.

Avāriyajātakavaṇṇanā paṭhamā.

[377] 2. Setaketujātakavaṇṇanā

Mā tāta kujjhi na hi sādhu kodhoti idaṃ sathā jetavane viharanto kuhaka-bhikkhuṃ ārabha kathesi, paccuppannavatthu **uddārajātake** (jā. 1.14.62 ādayo) āvi bhavissati.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto bārāṇasiyaṃ disāpā-mokkho ācariyo hutvā pañcasate māṇave mante vācesi. Tesam jetṭhako setaketu nāma udiccabrāhmaṇakule nibbattamāṇavo, tassa jātiṃ nissāya mahanto māno ahosi. So ekadivasam aññehi māṇavehi saddhiṃ nagarā nikkhamanto nagaraṃ pavisantaṃ ekaṃ caṇḍālaṃ disvā “kosi tvan”ti pucchitvā “caṇḍālohamasmī”ti vutte tassa sarīraṃ paharivā āgatavātassa attano sarīre phusanabhayena “nassa, caṇḍāla, kāḷakaṇṇī, adhovātaṃ yāhī”ti vatvā vegena tassa uparivātaṃ agamāsi. Caṇḍālo sīghataraṃ gantvā tassa uparivāte aṭṭhāsi. Atha naṃ so “nassa kāḷakaṇṇī”ti suṭṭhutaṃ akkosi paribhāsi. Taṃ sutvā caṇḍālo “tvaṃ kosi”ti pucchi. “Brāhmaṇamāṇavohamasmī”ti (3.0219). “Brāhmaṇo hotu, mayā pana puṭṭha-pañhaṃ kathetuṃ sakkhissasī”ti. “Āma, sakkhissāmī”ti. “Sace na sakkosi, pāda-

ntarena taḡ

gamemī”ti. So attānaṃ takketvā “gamehī”ti āha.

Caṇḍālaputto tassa kathaṃ parisam gāhāpetvā “māṇava, disā nāma katarā”ti pañhaṃ pucchi. “Disā nāma puratthimādayo catasso disā”ti. Caṇḍālo “nāhaṃ taṃ etaṃ disaṃ pucchāmi, tvaṃ ettakampi ajānanto mama sarīre pahaṭavātaṃ jigucchasi”ti taṃ khandhaṭṭhike gahetvā onametvā attano pādantarena gamesi. Māṇavā taṃ pavattiṃ ācariyassa ācikkhiṃsu. Taṃ sutvā ācariyo “saccaṃ kira, tāta, setaketu caṇḍālenāsi pādantarena gamito”ti? “Āma, ācariya, so maṃ caṇḍāladāsiputto disāmattampi na jānāsi”ti attano pādantarena gamesi, idāni disvā kattabbaṃ assa jānissāmiti kuddho caṇḍālaputtaṃ akkosi paribhāsi. Atha naṃ ācariyo ‘tāta, setaketu mā tassa kujjhi, paṇḍito caṇḍāladāsiputto, na so taṃ etaṃ disaṃ pucchati, aññaṃ disaṃ pucchi, tayā pana diṭṭhasutaviññātato adiṭṭhāsutaviññātameva bahutaran”ti ovadanto dve gāthā abhāsi-

8. “Mā tāta kujjhi na hi sādhu kodho, bahumpi te adiṭṭhamassutañca;
mātā pitā disatā setaketu, ācariyamāhu disataṃ pasatthā.

9. “Agārino annadapānavatthadā, avhāyikā tampi disaṃ vadanti;
esā disā paramā setaketu, yaṃ patvā dukkhī sukhino bhavanti”ti.

Tattha **na hi sādhu kodhoti** kodho nāma uppajjamāno subhāsidadubbhāsitaṃ atthānatthaṃ hitāhitaṃ jānituṃ na detīti na sādhu na laddhako. **Bahumpi te adiṭṭhanti** tayā cakkhunā adiṭṭhaṃ sotena ca assutameva bahutaraṃ. **Disatāti** disā. Mātāpitaro puttānaṃ purimataraṃ (3.0220) uppannattā puratthimadisā nāma jātāti vadati. **Ācariyamāhu disataṃ pasatthāti** ācariyā pana dakkhiṇeyyattā disataṃ pasatthā dakkhiṇā disāti buddhādayo ariyā āhu kathenti dīpeti.

Agārinoti gahaṭṭhā. **Annadapānavatthadāti** annadā, pānadā, vatthadā ca. **Avhāyikāti** “etha deyyadhammaṃ paṭiggaṇhathā”ti pakkosanakā. **Tampi disaṃ vadantīti** tampi buddhādayo ariyā ekaṃ disaṃ vadanti. Iminā catupaccayadāyaka gahaṭṭhā paccaye apadisitvā dhammikasamaṇabrāhmaṇehi upagantabbattā ekā disā nāmāti dīpeti. Aparo nayo- ye ete agārino annapānavatthadā, tesam chakāmasaggasampattidāyakaṭṭhena uparūpari avhāyanato ye avhāyikā dhammikasamaṇabrāhmaṇā, tampi disaṃ vadanti, buddhādayo ariyā uparimadisam nāma vadantīti dīpeti. Vuttampi cetam-

“Mātā pitā disā pubbā, ācariyā dakkhiṇā disā;
puttadārā disā pacchā, mittāmaccā ca uttarā.

“Dāsakammakarā heṭṭhā, uddhaṃ samaṇabrāhmaṇā;
etā disā namasseyya, alamatto kule gihī”ti. (dī. ni. 3.273);

Esā disāti idaṃ pana nibbānaṃ sandhāya vuttaṃ. Jāti-ādinā hi nānappakārena dukkhena dukkhitā sattā yaṃ patvā niddukkhā sukhino bhavanti, esā eva ca sattehi agatapubbā disā nāma. Teneva ca nibbānaṃ “paramā”ti āha. Vuttampi cetam-

“Samatittikaṃ anavasesakaṃ, telapattaṃ yathā parihareyya;
evaṃ sacittamanurakkhe, patthayāno disaṃ agatapubban”ti. (jā. 1.1.96);

Evaṃ mahāsatto māṇavassa disā kathesi. So pana “caṇḍālenamhi pādantarena gamito”ti tasmim ṭhāne avasitvā takkasilaṃ gantvā (3.0221) disāpāmokkhā-

cariyassa santike sabbasippāni uggaṇhitvā ācariyena anuññāto takkasilato nikkhamitvā sabbasamayassippaṃ sikkhanto vicari. So ekaṃ paccantagāmaṃ patvā taṃ nissāya vasante pañcasate tāpase disvā tesam santike pabbajitvā yaṃ te jānanti sippamantacaraṇaṃ, taṃ uggaṇhitvā gaṇasatthā hutvā tehi parivārito bārāṇasiṃ gantvā punadivase bhikkhaṃ caranto rājaṅgaṇaṃ agamāsi. Rājā tāpa-sānaṃ iriyāpathe pasīditvā antonivesane bhojetvā te attano uyyāne vasāpesi. So ekadivasaṃ tāpase parivisitvā “ajja sāyanhe uyyānaṃ gantvā ayye vandissāmi”ti āha.

Setaketu uyyānaṃ gantvā tāpase sannipātetvā “mārisā, ajja rājā āgamissati, rājāno ca nāma sakiṃ ārādhetvā yāvatāyukaṃ sukhaṃ jīvitum sakkā, ajja ekacce vaggulivataṃ caratha, ekacce kaṇṭakaseyyaṃ kappetha, ekacce pañcātaṃ tappetha, ekacce ukkuṭikappadhānamanuyuñjatha, ekacce udakorohaṇakammaṃ karotha, ekacce mante sajjhāyathā”ti vicāretvā sayaṃ pakkasāladvāre apassaya-pīṭhake nisīditvā pañcavaṇṇaraṅgasamujjalavāsanaṃ ekaṃ potthakaṃ vicitra-vaṇṇe ādhārake ṭhapetvā susikkhitehi catūhi pañcahi māṇavehi pucchite pucchite pañhe kathesi. Tasmīṃ khaṇe rājā āgantvā te micchātaṃ karonte disvā tuṭṭho setaketuṃ upasaṅkamitvā vanditvā ekamantaṃ nisīno purohitena saddhiṃ salla-panto tatiyaṃ gāthamāha-

10. “Kharājīnā jaṭilā paṅkadantā, dummakkharūpā yeme jappanti mante;
kacci nu te mānusake payoge, idaṃ vidū parimuttā apāyā”ti.

Tattha **kharājīnā**ti sakhurehi ajinacammehi samannāgatā. **Paṅkadantā**ti danta-kaṭṭhassa akhādanena malaggahitadantā. **Dummakkharūpā**ti anañjitāmaṇḍitalū-khanivāsanapārūpanā mālāgandhavilepanavajjitā, kiliṭṭharūpāti vuttaṃ hoti. **Yeme jappantī**ti ye ime mante sajjhāyanti. **Mānusake payogeti** manussehi kattabbapa-yoge ṭhitā. **Idaṃ vidū parimuttā apāyā**ti imasmīṃ (3.0222) payoge ṭhatvā imaṃ lokaṃ viditvā pākaṃ katvā “kacci ete isayo catūhi apāyehi muttā”ti pucchati.

Taṃ sutvā purohito catutthaṃ gāthamāha-

11. “Pāpāni kammāni karitva rāja, bahussuto ce na careyya dhammaṃ;
sahassavedopi na taṃ paṭicca, dukkhā pamuñce caraṇaṃ apatvā”ti.

Tattha **karitvā**ti katvā. **Caraṇanti** saha sīlena aṭṭha samāpattiyo. Idaṃ vuttaṃ hoti. Mahārāja, “ahaṃ bahussutomhī”ti sahassavedopi ce tividhaṃ sucarita-dhammaṃ na careyya, pāpāneva kareyya, so tāni pāpāni kammāni katvā taṃ bāhusaccaṃ paṭicca sīlasamāpattisaṅkhātaṃ caraṇaṃ appatvā dukkhā na pamuñce, apāyadukkhato na muccatevāti.

Taṃ sutvā rājā tāpasesu pasādaṃ hari. Tato setaketu cintesi “imassa rañño tāpasesu pasādo udapādi, taṃ panesa purohito vāsiyā paharivā viya chindi, mayā etena saddhiṃ kathetuṃ vaṭṭati”ti. So tena saddhiṃ kathento pañcamaṃ gāthamāha-

12. “Sahassavedopi na taṃ paṭicca, dukkhā pamuñce caraṇaṃ apatvā;
maññāmi vedā aphaḷā bhavanti, sasamyaṃ caraṇameva saccaṃ”ti.

Tassattho (3.0223)- sace sahassavedopi taṃ bāhusaccaṃ paṭicca caraṇaṃ appatvā attānaṃ dukkhā na pamuñce, evaṃ sante ahaṃ maññāmi “tayo vedā

aphalā honti, sasīlaṃ samāpatticaraṇameva saccaṃ hoti” ti.

Taṃ sutvā purohito chaṭṭhaṃ gāthamāha-

13. “Na heva vedā aphaḷā bhavanti, sasam̐yamaṃ caraṇameva saccaṃ;
kittiñhi pappoti adhicca vede, santiṃ puṇeti caraṇena danto” ti.

Tassattho- tayo vedā aphaḷā na bhavanti, sasam̐yamaṃ caraṇameva saccaṃ seyyaṃ uttamaṃ pavaraṃ na heva hoti. Kiṃkāraṇā? **Kittiñhi pappoti adhicca vedeti** tayo vede adhicca diṭṭhadhamme kittimattaṃ yasamattaṃ lābhamattaṃ labhati, ito paraṃ aññaṃ natthi, tasmā na te aphaḷā. **Santiṃ puṇeti caraṇena dantoti** sīle patitṭhāya samāpattiyo nibbattetvā samāpattipadaṭṭhānaṃ vipassanaṃ vaḍḍhento accantaṃ santaṃ nibbānaṃ nāma taṃ eti pāpuṇāti.

Iti purohito setaketuno vādaṃ bhinditvā te sabbe gihī kāretvā phalakāvudhāni gāhāpetvā mahantatarake katvā rañño upaṭṭhāke kāresi. Ayaṃ kira mahantatarakānaṃ vaṃso.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi- “tadā setaketu kuhakabhikkhu ahosi, caṇḍālo sārīputto, rājā ānando, purohito pana ahameva ahosin” ti.

Setaketujātakavaṇṇanā dutiyā.

[378] 3. Darīmukhajātakavaṇṇanā

Paṅko ca kāmāti idaṃ satthā jetavane viharanto mahābhinnikkhamaṃ ārabha kathesi. Paccuppannavatthu heṭṭhā kathitameva.

Atīte rājagahanagare magadharājā nāma rajjaṃ kāresi. Tadā bodhisatto tassa aggamahesiyā kucchimhi nibbatti, brahmadattakumārotissa nāmaṃ akaṃsu. Tassa jātadivaseyeva purohitassapi putto jāyi, tassa mukhaṃ ativiya sobhati, tenassa darīmukhoti nāmaṃ akaṃsu. Te ubhopi rājakuleyeva saṃvaḍḍhā añña- maññaṃ piyasahāyā hutvā soḷasavassakāle takkasīlaṃ gantvā sabbasippāni uggaṇhitvā “sabbasamayasippaṅca sikkhissāma, desacārittaṅca jānissāmā” ti gāmanigamādīsu carantā bārāṇasiṃ patvā devakule vasitvā punadivase bārā- ṇasiṃ bhikkhāya pavasiṃsu. Tattha ekasmiṃ kule “brāhmaṇe bhojetvā (3.0224) vācanakaṃ dassāmā” ti pāyāsaṃ pacitvā āsanāni paññattāni honti. Manussā te ubhopi bhikkhāya carante disvā “brāhmaṇā āgatā” ti gehaṃ pavesetvā mahāsa- ttassa āsane suddhavatthaṃ paññāpesuṃ, darīmukhassa āsane rattakambalaṃ. Darīmukho taṃ nimittaṃ disvā “ajja mayhaṃ sahāyo bārāṇasirājā bhavissati, ahaṃ senāpati” ti aññāsi. Te tattha bhuñjitvā vācanakaṃ gahetvā maṅgalaṃ vatvā nikkhama taṃ rājuyyānaṃ agamaṃsu. Tattha mahāsatto maṅgalasilāpaṭṭe nipajji, darīmukho panassa pāde parimajjanto nisīdi.

Tadā bārāṇasirañño matassa sattamo divaso hoti. Purohito rañño sarīrakiccaṃ katvā aputtake rajje sattame divase phussarathaṃ vissajjesi. Phussarathavissajja- nakiccaṃ **mahājanakajātake** (jā. 2.22.123 ādayo) āvi bhavissati. Phussaratho nagarā nikkhamitvā caturaṅginīyā senāya parivuto anekasatehi tūriyehi vajjamā-

nehi uyyānadvāraṃ pāpuṇi. Darīmukho tūriyasaddaṃ sutvā “sahāyassa me phussaratho āgacchati, ajevessa rājā hutvā mayhaṃ senāpatiṭṭhānaṃ dassati, ko me gharāvāsenattho, nikkhamitvā pabbajissāmi”ti bodhisattaṃ anāmantetvāva ekamantaṃ gantvā paṭicchanne aṭṭhāsi. Purohito uyyānadvāre rathaṃ ṭhapetvā uyyānaṃ pavīṭṭho bodhisattaṃ maṅgalasilāpaṭṭe nipannaṃ disvā pādesu lakkhaṇāni oloketvā “ayaṃ puñṇavā satto dvisahassadīpaparivārānaṃ catunnampi mahādīpānaṃ rajjaṃ kāretuṃ samattho, dhiti panassa kīdisā”ti sabbatūriyāni paggaṇhāpesi. Bodhisatto pabujjhitvā mukhato sāṭakaṃ apanetvā mahājanaṃ oloketvā puna sāṭakena mukhaṃ paṭicchādetvā thokaṃ nipajjitvā passaddhadaratho uṭṭhāya silāpaṭṭe pallaṅkena nisīdi. Purohito jāṇukena patiṭṭhāya “deva, rajjaṃ tumhākaṃ pāpuṇāti”ti āha. “Aputtakam bhāṇe rajjan”ti. “Āma, devā”ti. “Tena hi sādhu”ti sampaṭicchhi. Te tassa uyyāneyeva abhisekaṃ akaṃsu. So yasamahantaṭāya darīmukhaṃ asarivāva rathaṃ abhiruyha mahājanaparivuto nagaraṃ pavīsivā padakkhiṇaṃ katvā rājadvāre ṭhitova amaccānaṃ ṭhānantarāni vicāretvā pāsādaṃ abhiruhi.

Tasmim (3.0225) khaṇe darīmukho “suñṇaṃ dāni uyyānaṃ”ti āgantvā maṅgalasilāya nisīdi, athassa purato paṇḍupalāsaṃ pati. So tasmimyeva paṇḍupalāse khayavayaṃ paṭṭhapetvā tilakkaṇaṃ sammāsivā pathaviṃ unnādentō paccekabodhiṃ nibbattesi. Tassa taṅkhaṇaṅṅeva gihilingaṃ antaradhāyi, iddhimayapattacīvaraṃ ākāsaṭō otarivā sarīre paṭimuñci. Tāvadeva aṭṭhaparikkhāradharo iriyāpathasampanno vassasaṭṭhikatthero viya hutvā iddhiyā ākāse uppatitvā himavanta-padese nandamūlakapabbhāraṃ agamāsi. Bodhisattopi dhammena rajjaṃ kāresi, yasamahantaṭāya pana yasena pamatto hutvā cattālīsa vassāni darīmukhaṃ na sari, cattālīse pana saṃvacchare atīte taṃ sarivā “mayhaṃ sahāyo darīmukho nāma atthi, kahaṃ nu kho so”ti taṃ daṭṭhukāmo ahosi. So tato paṭṭhāya antepurepi parisamajjhepi “kahaṃ nu kho mayhaṃ sahāyo darīmukho, yo me tassa vasaṇaṭṭhānaṃ katheti, mahantamassa yasaṃ dassāmi”ti vadati. Evaṃ tassa puna ppunaṃ taṃ sarantasseva añṇāni dasa saṃvaccharāni atikkantāni.

Darīmukhapaccekabuddhōpi pañṇāsavassaccayena āvajjento “maṃ kho sahāyo saratī”ti ñatvā “idāni so mahallako puttadhītādīhi vuddhippatto, gantvā dhammaṃ kathetvā pabbājessāmi nan”ti iddhiyā ākāse na āgantvā uyyāne otarivā suvaṇṇapaṭimā viya silāpaṭṭe nisīdi. Uyyānapālo taṃ disvā upasaṅkamitvā “bhante, kuto tumhe ethā”ti pucchi. “Nandamūlakapabbhārato”ti. “Ke nāma tumhe”ti? “Darīmukhapaccekabuddho nāmāhaṃ, āvuso”ti. “Bhante, amhākaṃ rājānaṃ jānāthā”ti? “Āma jānāmi, gihikāle no sahāyo”ti. “Bhante, rājā tumhe daṭṭhukāmo, kathessāmi tassa tumhākaṃ āgatabhāvan”ti. “Gaccha kathehi”ti. So “sādhu”ti vatvā turitaturitova gantvā tassa silāpaṭṭe nisinnabhāvaṃ rañño kathesi. Rājā “āgato kira me sahāyo, passissāmi nan”ti rathaṃ āruyha mahantena parivārena uyyānaṃ gantvā paccekabuddhaṃ vanditvā paṭisanthāraṃ katvā ekamantaṃ nisīdi. Atha naṃ paccekabuddho “kiṃ, brahmadatta, dhammena rajjaṃ kāresi, agatigamaṇaṃ na gacchasi, dhanatthāya (3.0226) lokaṃ na piḷesi, dānādīni puñṇāni karosī”ti-ādīni vadanto paṭisanthāraṃ katvā “brahmadatta, mahallakosi,

etarahi kāme pahāya pabbajituṃ te samayo”ti vatvā tassa dhammaṃ desento paṭhamam gāthamāha-

14. “Paṅko ca kāmā palipo ca kāmā, bhayañca metaṃ timūlaṃ pavuttaṃ;
rajo ca dhūmo ca mayā pakāsitā, hitvā tuvaṃ pabbaja brahmadattā”ti.

Tattha **paṅkoti** uduke jātāni tiṇasevālakumudagacchādīni adhippetāni. Yathā hi udakaṃ tarantaṃ tāni laggāpentī sajjāpentī, tathā saṃsārasāgaram tarantassa yogāvacarassa pañca kāmagaṇā sabbe vā pana vatthukāmakilesakāmā laggāpanavasena paṅko nāma. Imasmiñhi paṅke āsattā visattā devāpi manussāpi tiracchānāpi kilamanti rodanti paridevanti. **Palipo ca kāmā**ti palipo vuccati mahākaḍḍamo, yamhi laggā sūkaramigādayopi sīhāpi vāraṇāpi attānaṃ uddharitvā gantuṃ na sakkonti, vatthukāmakilesakāmāpi taṃsarikkhatāya “palipā”ti vuttā. Paññavantopi hi sattā tesu kāmesu sakiṃ laggakālato paṭṭhāya te kāme padāletvā sīghaṃ uṭṭhāya akiñcanaṃ apalibodhaṃ ramaṇīyaṃ pabbajjaṃ upagantuṃ na sakkonti. **Bhayañca metanti** bhayañca etaṃ, ma-kāro byañjanasandhivasena vutto. **Timūlanti** tīhi mūlehi patiṭṭhitaṃ viya

acalaṃ. Balavabhayassetam nāmaṃ. **Pavuttanti** mahārāja, ete kāmā nāma diṭṭha-dhammikasamparāyikassa attānuvādabhayādikassa ceva dvattiṃsakammakaraṇachanavutirogavasappavattassa ca bhayassa paccayaṭṭhena balavabhayanti buddhapaccekabuddhabuddhasāvakehi ceva sabbaññubodhisattehi ca pavuttaṃ kathitaṃ, dīpitanti attho. Atha vā **bhayañca metanti** bhayañca mayā etaṃ timūlaṃ pavuttanti evañcetha attho daṭṭhabboyeva.

Rajo ca dhūmo cāti rajadhūmasadisattā “rajo”ti ca “dhūmo”ti ca mayā pakāsītā. Yathā hi sunhātassa suvilittālaṅkatassa purisassa sarīre sukhumarajaṃ patitaṃ, taṃ sarīraṃ dubbaṇṇaṃ sobhārahitaṃ kiliṭṭhaṃ karoti, evameva iddhibalena ākā-sena āgantvā cando viya ca sūriyo viya (3.0227) ca loke paññātāpi sakiṃ kāmara-jassa anto patitakālato paṭṭhāya guṇavaṇṇaguṇasobhāguṇasuddhīnaṃ upaha-tattā dubbaṇṇā sobhārahitā kiliṭṭhāyeva honti. Yathā ca dhūmena pahaṭakālato paṭṭhāya suparisuddhāpi bhitti kāḷavaṇṇā hoti, evaṃ atiparisuddhaññāpi kāmā-dhūmena pahaṭakālato paṭṭhāya guṇavināsappattiyā mahājanamajjhe kāḷakāva hutvā paññāyanti. Iti rajadhūmasarikkhatāya ete kāmā “rajo ca dhūmo cā”ti mayā tuyhaṃ pakāsītā, tasmā ime kāme hitvā tuvaṃ pabbaja brahmadattāti rājānaṃ pabbajjāya ussāhaṃ janeti.

Taṃ sutvā rājā kilesehi attano baddhabhāvaṃ kathento dutiyaṃ gāthamāha-
15. “Gadhito ca ratto ca adhimucchito ca, kāmesvahaṃ brāhmaṇa bhīṃsa-rūpaṃ;

taṃ nussahe jīvikattho pahātuṃ, kāhāmi puññāni anappakāni”ti.

Tattha **gadhito** abhijjhākāyaganthena baddho. **Ratto** pakatijahāpanena rāgena ratto. **Adhimucchito** ativiya mucchito. **Kāmesvahaṃ**ti duvidhesupi kāmesu ahaṃ. **Brāhmaṇā**ti darīmukhapaccekabuddhaṃ ālapati. **Bhīṃsarūpaṃ**ti balava-rūpaṃ. **Taṃ nussaheti** taṃ duvidhampi kāmānaṃ na ussahāmi na sakkomi. **Jīvikattho pahātunti** imāya jīvikāya atthiko ahaṃ taṃ kāmānaṃ pahātuṃ na sakkomīti vadati. **Kāhāmi puññāni**ti idāni dānasīla-uposathakammasaṅkhātāni puññāni anappa-kāni bahūni karissāmīti.

Evaṃ kilesakāmo nāmesa sakiṃ allīnakālato paṭṭhāya apanetuṃ na sakkoti, yena saṃkiliṭṭhacitto mahāpuriso paccekabuddhena pabbajjāya guṇe kathitepi “pabbajituṃ na sakkomī”ti āha. Yoyaṃ dīpaṅkarapādamūle attani sambhavana ñāṇena buddhakaradhamme vicinanto tatiyaṃ nekkhammapāramiṃ disvā-

“Imaṃ (3.0228) tvaṃ tatiyaṃ tāva, daḷhaṃ katvā samādiya;

nekkhammapāramitaṃ gaccha, yadi bodhiṃ pattumicchasi.

“Yathā andughare puriso, ciravuttho dukhaṭṭito;

na tattha rāgaṃ janeti, muttiṃyeva gavesati.

“Tatheva tvaṃ sabbabhave, passa andughare viya;

nekkhammābhimukho hutvā, sambodhiṃ pāpuṇissasi”ti.-

Evaṃ nekkhamme guṇaṃ parikittesi, so paccekabuddhena pabbajjāya vaṇṇaṃ vatvā “kilese chaḍḍetvā samaṇo hohi”ti vuccamānopi “nāhaṃ kilese chaḍḍetvā samaṇo bhavituṃ sakkomī”ti vadati.

Imasmim kira loke aṭṭha ummattakā nāma. Tenāhu porāṇā “aṭṭha puggalā

ummattakasaññaṃ paṭilabhanti, kāmummattako lobhavasamṃ gato, kodhummat-
ttako dosavasamṃ gato, diṭṭhummatto vipallāsavasamṃ gato, mohummattako
aññānavasamṃ gato, yakkhummatto yakkhavasamṃ gato, pittummattako pitta-
vasamṃ gato, surummattako pānavasamṃ gato, byasanummattako sokavasamṃ gato”-
ti. Imesu aṭṭhasu ummattakesu mahāsatto imasmiṃ jātake kāmummattako hutvā
lobhavasamṃ gato pabbajjāya guṇamṃ na aññāsi.

Evaṃ anattakāraṃ pana imaṃ guṇaparidhamṃ sakamṃ lobhajātaṃ kasmā
sattā parimuñcituṃ na sakkontīti? Anamatagge saṃsāre anekāni kappakoṭṭisatasa-
hassāni ekato bandhitabhāvena. Evaṃ santepi taṃ paṇḍitā “appassādā kāmā”ti-
ā-
dīnaṃ anekesaṃ paccavekkhaṇānaṃ vasena pajahanti. Teneva darīmukhapacce-
kabuddho mahāsattena “pabbajituṃ na sakkomi”ti vuttepi dhuranikkhepaṃ
akatvā uttarimpi ovaḍanto dve gāthā āha.

16. “Yo atthakāmassa hitānukampino, ovajjamāno na karoti sāsanaṃ;
idameva seyyo iti maññaṃāno, punappunaṃ gabbhamupeti mando.

17. “So (3.0229) ghorarūpaṃ nirayaṃ upeti, subhāsubhaṃ muttakarīsapūraṃ;
sattā sakāye na jahanti giddhā, ye honti kāmesu avītarāgā”ti.

Tattha **atthakāmassā**ti vuḍḍhikāmassa. **Hitānukampino**ti hitena muducittena
anukampantassa. **Ovajjamāno**ti ovadiyamāno. **Idameva seyyo**ti yaṃ attanā
gahitaṃ aseyyaṃ anuttamampi samānaṃ, taṃ idameva seyyo iti maññaṃāno.
Mandoti so aññānapuggalo mātukucchiyaṃ vāsaṃ nātikkamati, punappunaṃ
gabbhaṃ upetiyevatī attho.

So ghorarūpanti mahārāja, so mando taṃ mātukucchiṃ upento ghorarūpaṃ
dāruṇajātikaṃ nirayaṃ upeti nāma. Mātukucchi hi nirassādaṭṭhena idha “nirayo”ti
vutto, “catukuṭṭikanirayo”ti vuccati. “Catukuṭṭikanirayo nāma kataro”ti vutte mātu-
kucchimeva vattuṃ vaṭṭati. Avīcimahāniraye nibbattasattassa hi aparāparaṃ ādhā-
vanaparidhāvanaṃ hotiyeva, tasmā taṃ “catukuṭṭikanirayo”ti vattuṃ na labbhati,
mātukucchiyaṃ pana nava vā dasa vā māse catūhipi passehi ito cito ca dhāvituṃ
nāma na sakkā, atisambādhe okāse catukoṭṭena catusaṅkuṭṭiteneva hutvā acchi-
tabbaṃ, tasmā esa “catukuṭṭikanirayo”ti vuccati.

Subhāsubhanti subhānaṃ asubhaṃ. Subhānañhi saṃsārabhīrukānaṃ yogāva-
carakulaputtānaṃ mātukucchi ekantaṃ asubhasammato. Tena vuttaṃ-

“Ajaññaṃ jaññasāṅkhātaṃ, asuciṃ sucisammataṃ;
nānākuṇapaparipūraṃ, jaññarūpaṃ apassato.

“Dhiratthumaṃ āturaṃ pūtikāyaṃ, jegucchiyaṃ assuciṃ byādhidhammaṃ;
yatthappamattā adhimucchitā pajā, hāpentī maggaṃ sugatūpapattiyā”ti. (jā.

3.128-129);

Sattāti āsattā visattā laggā laggitā **sakāye na jahantī**ti taṃ mātukucchiṃ na pari-
ccajanti. **Giddhā**ti gadhitā. **Ye hontī**ti ye kāmesu avītarāgā honti, te etaṃ gabbha-
vāsaṃ na jahantīti.

Evaṃ (3.0230) darīmukhapaccekabuddho gabbha-okkantimūlakañca, parihāra-
mūlakañca dukkhaṃ dassetvā idāni gabbhavuṭṭhānamūlakaṃ dassetuṃ diyaḍḍha-
gāthamāha.

18. “Mīḷhena littā ruhirena makkhitā, semhena littā upanikkhamanti; yaṃ yañhi kāyena phusanti tāvade, sabbaṃ asātaṃ dukhameva kevalaṃ.

19. “Disvā vadāmi na hi aññato savaṃ, pubbenivāsaṃ bahukaṃ sarāmi” ti.

Tattha **mīḷhena littā**ti mahārāja, ime sattā mātukucchito nikkhamantā na catujjā-tigandhehi vilimpitvā surabhimālaṃ piḷandhitvā nikkhamanti, purāṇagūthena pana makkhitā palibuddhā hutvā nikkhamanti. **Ruhirena makkhitā**ti rattalohitacandanā-nulittāpi ca hutvā na nikkhamanti, rattalohitamakkhitā pana hutvā nikkhamanti. **Semhena littā**ti na cāpi setacandanavilittā nikkhamanti, bahalapicchilasemhalittā pana hutvā nikkhamanti. Itthīnañhi gabbhavuṭṭhānakāle etā asuciyo nikkhamanti. **Tāvadeti** tasmīṃ samaye. Idaṃ vuttaṃ hoti- mahārāja, ime sattā tasmīṃ mātukucchito nikkhamanasamaye evaṃ mīḷhādilittā nikkhamantā yaṃ yaṃ nikkhamana-maggapadesaṃ vā hatthaṃ vā pādaṃ vā phusanti, taṃ sabbaṃ asātaṃ amadhuraṃ kevalaṃ asammissaṃ dukkhameva phusanti, sukhaṃ nāma tesāṃ tasmīṃ samaye natthīti.

Disvā vadāmi na hi aññato savanti mahārāja, ahaṃ imaṃ ettakaṃ vadanto na aññato savaṃ, aññassa samaṇassa vā brāhmaṇassa vā taṃ sutvā na vadāmi, attano pana paccekabodhiññāṇena disvā paṭivijjhivā paccakkaṃ katvā vadāmi attho. **Pubbenivāsaṃ bahukanti** idaṃ attano ānubhāvaṃ dassento āha. Idaṃ vuttaṃ hoti- mahārāja, ahañhi pubbe nivutthakkhandhapaṭipāṭisaṅkhātaṃ pubbenivāsaṃ bahukaṃ sarāmi, satasahassakappādhikāni dve asaṅkhyeyyāni sarāmi.

Idāni satthā abhisambuddho hutvā “evaṃ so paccekabuddho rājānaṃ subhāsī-takathāya saṅgaṇhī” ti vatvā osāne upaḍḍhagāthamāha-

“Citrāhi (3.0231) gāthāhi subhāsītāhi, darīmukho nijjhāpayi sumedhan” ti.

Tattha **citrāhī**ti anekatthasannissītāhi. **Subhāsītāhī**ti sukathītāhi. **Darīmukho nijjhāpayi sumedhanti** bhikkhave, so darīmukhapaccekabuddho taṃ sumedhaṃ sundarapaññaṃ kāraṇākāraṇajānanasamattaṃ rājānaṃ nijjhāpesi saññāpesi, attano vacanaṃ gaṇhāpesīti attho.

Evaṃ paccekabuddho kāmesu dosaṃ dassetvā attano vacanaṃ gāhāpetvā “mahārāja, idāni pabbaja vā mā vā, mayā pana tuyhaṃ kāmesu ādīnava pabbajjāya ca ānisaṃso kathito, tvaṃ appamatto hohī” ti vatvā suvaṇṇarājahaṃso viya ākāse uppativā valāhakagabbhaṃ maddanto nandamūlakapabbhārameva gato. Mahāsatto dasanakhasamodhānasamujjalaṃ añjaliṃ sirasmiṃ ṭhapetvā namassamāno tasmīṃ dassanavisaye atīte jeṭṭhaputtaṃ pakkosāpetvā rajjaṃ paṭicchāpetvā mahājanassa rodantassa paridevantassa kāme pahāya himavantaṃ pavisitvā paṇṇasālaṃ māpetvā isipabbajjaṃ pabbajitvā na cirasseva abhiññā ca samāpattiyo ca nibbattetvā āyupariyosāne brahmalokūpago ahoṣi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṃ samodhānesi, saccapariyosāne bahū sotāpannādayo ahesuṃ. Tadā rājā ahameva ahoṣinti.

Darīmukhajātakavaṇṇanā tatiyā.

[379] 4. Nerujātakavaṇṇanā

Kākolā kākasaṅghā cāti idaṃ satthā jetavane viharanto aññataraṃ bhikkhuṃ ārabba kathesi. So kira satthu santike kammaṭṭhānaṃ gaheṭvā ekaṃ paccanta-gāmaṃ agamāsi. Manussā tassa iriyāpathe pasīditvā taṃ bhojetvā paṭiññaṃ gaheṭvā araññe paṇṇasālaṃ katvā tattha vasāpesuṃ, ativiya cassa sakkāraṃ kariṃsu. Atheke sassatavādā āgamaṃsu. Te tesāṃ vacanaṃ sutvā therassa vādaṃ vissajjetvā sassatavādaṃ gaheṭvā tesaññeva sakkāraṃ kariṃsu. Tato ucchedavādā āgamaṃsu (3.0232) te sassatavādaṃ vissajjetvā ucchedavādameva gaṇhiṃsu. Athaññe acelakā āgamiṃsu. Te ucchedavādaṃ vissajjetvā acelakavādaṃ gaṇhiṃsu. So tesāṃ guṇāguṇaṃ ajānantānaṃ manussānaṃ santike dukkhena vasitvā vutthavasso pavāretvā satthu santikaṃ gantvā katapaṭisanthāro “kahaṃ vassaṃvutthosi”ti vutte “paccantaṃ nissāya, bhante”ti vatvā “sukhaṃ vutthosi”ti puṭṭho “bhante, guṇāguṇaṃ ajānantānaṃ santike dukkhaṃ vutthosmī”ti āha. Satthā “bhikkhu porāṇakapaṇḍitā tiracchānayaṇiṃ nibbattāpi guṇāguṇaṃ ajānantehi saddhiṃ ekadivasampi na vasiṃsu, tvaṃ attano guṇāguṇaṃ ajānanaṭṭhāne kasmā vasi”ti vatvā tena yācito atitaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto suvaṇṇahaṃsayoṇiyaṃ nibbatti, kaniṭṭhabhātāpissa atthi. Te cittakūṭapabbate vasantā himavanta-padese sayamaṃjātasāliṃ khādanti. Te ekadivasaṃ tattha caritvā cittakūṭaṃ āgacchantā antarāmagge ekaṃ neruṃ nāma kañcanaṃ pabbataṃ disvā tassa matthake nisīdiṃsu. Taṃ pana pabbataṃ nissāya vasantā sakuṇasaṅghā catuppadā ca gocarabhūmiyaṃ nānāvaṇṇā honti, pabbataṃ pavitṭhakālato paṭṭhāya te sabbe tassobhāseṇa suvaṇṇavaṇṇā honti. Taṃ disvā bodhisattassa kaniṭṭho taṃ kāraṇaṃ ajānitvā “kiṃ nu kho ettha kāraṇaṃ”ti bhātarā saddhiṃ sallapanto dve gāthā abhāsi-

20. “Kākolā kākasaṅghā ca, mayañca patataṃ varā;
sabbeva sadisā homa, imaṃ āgamma pabbataṃ.

21. “Idha sihā ca byagghā ca, siṅgālā ca migādhamā;
sabbeva sadisā honti, ayaṃ ko nāma pabbato”ti.

Tattha **kākolā**ti vanakākā. **Kākasaṅghā**ti pakatikākasaṅghā ca. **Patataṃ varā**ti pakkhīnaṃ seṭṭhā. **Sadisā homā**ti sadisavaṇṇā homa.

Tassa (3.0233) vacanaṃ sutvā bodhisatto tatiyaṃ gāthamāha-

22. “Imaṃ nerūti jānanti, manussā pabbatuttamaṃ;
idha vaṇṇena sampannā, vasanti sabbapāṇino”ti.

Tattha **idha vaṇṇenā**ti imasmimṃ nerupabbate obhāseṇa vaṇṇasampannā hutvā. Taṃ sutvā kaniṭṭho sesagāthā abhāsi-

23. “Amānanā yattha siyā, antānaṃ vā vimānanā;
hīnasammānanā vāpi, na tattha visatiṃvase.

24. “Yatthālaso ca dakkho ca, sūro bhīru ca pūjijā;

na tattha santo vasanti, avisesakare nare.

25. “Nāyaṃ neru vibhajati, hīna-ukkaṭṭhamajjhime;
avisesakaro neru, handa neruṃ jahāmase” ti.

Tattha paṭhamagāthāya ayamattho- yattha **santānaṃ** paṇḍitānaṃ sīlasampā-
nnānaṃ mānanassa abhāvena **amānanā** avamaññanā ca avamānavasena **vimā-
nanā vā** hīnānaṃ vā dussīlānaṃ sammānanā siyā, tattha nivāse na vaseyya. **Pūji-
yāti** ete ettha ekasadisāya pūjāya pūjanīyā honti, samakaṃ sakkāraṃ labhanti.
Hīna-ukkaṭṭhamajjhimeti jātigottakulappadesasīlācāraññādihi hīne ca majjhime
ca ukkaṭṭhe ca ayaṃ na vibhajati. **Handāti** vavassaggatthe nipāto. **Jahāmaseti**
pariccajāma. Evañca pana vatvā ubhopi te haṃsā uppativā cittakūṭameva gatā.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṃ samodhā-
nesi, saccapariyosāne so bhikkhu sotāpattiphale patiṭṭhahi. Tadā kaniṭṭhahaṃso
ānando ahosi, jeṭṭhakahaṃso pana ahameva ahosinti.

Nerujātakavaṇṇanā catutthā.

[380] 5. Āsaṅkajātakavaṇṇanā

Āsāvati (3.0234) **nāma latāti** idaṃ satthā jetavane viharanto purāṇadutiyikāpalo-
bhaṇaṃ ārabha kathesi. Vatthu **indriyajātake** (jā. 1.8.60 ādayo) āvi bhavissati.
Idha pana satthā taṃ bhikkhuṃ “saccaṃ kira tvaṃ ukkaṅṭhitosi” ti pucchitvā
“saccaṃ, bhante” ti vutte “kena ukkaṅṭhāpitosi” ti vatvā “purāṇadutiyikāya, bhante”-
ti vutte “bhikkhu esā itthi tuyhaṃ anattakārikā, pubbepi tvaṃ etaṃ nissāya catura-
ṅginisenāṃ jahitvā himavantapadese mahantaṃ dukkhaṃ anubhavanto tiṇi
saṃvaccharāni vasi” ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto kāsigāme brāhmaṇa-
kule nibbattitvā vayappatto takkasīlāyaṃ uggahitasippo isipabbajjaṃ pabbajitvā
vanamūlaphalāhāro abhiññā ca samāpattiyo ca nibbattitvā himavantapadese
vasi. Tasmim̐ kāle eko puññasampanno satto tāvatim̐sabhavanato cavitvā tasmim̐
ṭhāne padumasare ekasmim̐ padumagabbhe dārikā hutvā nibbatti, sesapadu-
mesu purāṇabhāvaṃ patvā patantesupi taṃ mahākucchikaṃ hutvā tiṭṭhateva.
Tāpaso nahāyituṃ padumasaraṃ gato taṃ disvā “aññesu padumesu patantesupi
idaṃ mahākucchikaṃ hutvā tiṭṭhati, kiṃ nu kho kāraṇaṃ” ti cintitvā udakasāṭakaṃ
nivāsetvā otaranto gantvā taṃ padumaṃ vivaritvā taṃ dārikaṃ disvā dhītusaññaṃ
uppādetvā paṇṇasālaṃ ānetvā paṭijaggi. Sā aparabhāge soḷasavassikā hutvā
abhirūpā ahosi uttamarūpadharā atikkantā mānusakavaṇṇaṃ, apattā devavaṇṇaṃ.
Tadā sakko bodhisattassa upaṭṭhānaṃ āgacchati, so taṃ dārikaṃ disvā “kuto esā”-
ti pucchitvā laddhaniyāmaṃ sutvā “imissā kiṃ laddhuṃ vaṭṭati” ti pucchi. “Nivāsa-
ṭṭhānaṃ vatthālaṅkārabhojanavidhānaṃ, mārisā” ti. So “sādhu, bhante” ti tassā
vasanaṭṭhānassa āsanne phalikapāsādaṃ māpetvā dibbasayanadibbavatthāla-
ṅkāradibbannapānāni māpesi.

So pāsādo tassā abhiruhanakāle otaritvā bhūmiyaṃ patiṭṭhāti, abhiruḷhakāle

laṅghitvā ākāse tiṭṭhati. Sā bodhisattassa (3.0235) vattapaṭivattaṃ kurumānā pāsāde vasati. Tameko vanacarako disvā “ayaṃ, vo bhante, kiṃ hoti”ti pucchitvā “dhītā me”ti sutvā bārāṇasiṃ gantvā “deva, mayā himavantapadese evarūpā nāma ekassa tāpasassa dhītā diṭṭhā”ti rañño ārocesi. Taṃ sutvā so savanasamṣaggena bajjhitvā vanacarakaṃ maggadesakaṃ katvā caturaṅginīyā senāya taṃ ṭhānaṃ gantvā khandhāvāraṃ nivāsāpetvā vanacarakaṃ ādāya amaccagaṇaparivuto assamapadaṃ pavisitvā mahāsattaṃ vanditvā ekamantaṃ nisinno “bhante, itthiyo nāma brahmacariyassa malaṃ, tumhākaṃ dhītaraṃ ahaṃ paṭijaggissāmi”ti āha. Bodhisatto pana “kiṃ nu kho etasmim padume”ti āsaṅkaṃ katvā udakaṃ otarivā ānītabhāvena tassā kumārikāya āsaṅkāti nāmaṃ akāsi. So taṃ rājānaṃ “imaṃ gahe tvā gacchā”ti ujukaṃ avatvā “mahārāja, imāya kumārikāya nāmaṃ jānanto gaṇhitvā gacchā”ti āha. “Tumhehi kathite ñassāmi, bhante”ti. “Ahaṃ te na kathemi, tvaṃ attano paññābalena nāmaṃ jānantova gahe tvā yāhi”ti. So “sādhū”ti sampaṭicchitvā tato paṭṭhāya amaccehi saddhiṃ “kinnāmā nu kho esā”ti nāmaṃ upadhāreti. So yāni dujjānāni nāmāni, tāni kittetvā “asukā nāma bhavissati”ti bodhisattena saddhiṃ katheti. Bodhisatto “na evaṃnāmā”ti paṭikkhipati.

Rañño ca nāmaṃ upadhārentassa samvaccharo atīto. Tadā hatthi-assamanusse sīhādayo vāḷā gaṇhanti, dīghajātikaparipantho hoti, makkhikaparipantho hoti, sītena kilamitvā bahū manussā maranti. Atha rājā kujjhitvā “kiṃ me etāyā”ti bodhisattassa kathetvā pāyāsi. Āsaṅkā kumārikā taṃ divasaṃ phalikavātapānaṃ vivarivā attānaṃ dassenti aṭṭhāsi. Rājā taṃ disvā “mayaṃ tava nāmaṃ jānituṃ na sakkoma, tvaṃ himavanteyeva vasa, mayaṃ gamissāmā”ti āha. “Kahaṃ, mahārāja, gacchanto mādisaṃ itthiṃ labhissasi, mama vacanaṃ suṇāhi, tāvatimṣadevaloke cittalatāvane āsāvati nāma latā atthi, tassā phalassa abbhantare dibbapānaṃ nibbattaṃ, taṃ ekavāraṃ pivitvā cattāro māse mattā hutvā dibbasayane sayanti, sā pana vassasahassena phalati, surāsoṇḍā devaputtā ‘ito phalaṃ labhissāmā’ti dibbapānapipāsaṃ adhvāsetvā vassasahassaṃ (3.0236) nibaddhaṃ gantvā taṃ lataṃ ‘arogā nu kho’ti oloken ti, tvaṃ pana ekasaṃvacchareneva ukkaṇṭhito, āsāphalavatī nāma sukhā, mā ukkaṇṭhī”ti vatvā tisso gāthā abhāsi-

26. “Āsāvati nāma latā, jātā cittalatāvane;
tassā vassasahassena, ekaṃ nibbattate phalaṃ.
27. “Taṃ devā payirupāsanti, tāva dūraphalaṃ satim;
āsīseva tuvaṃ rāja, āsā phalavatī sukhā.
28. “Āsīseva so pakkhī, āsīseva so dijo;
tassa cāsā samijjhati, tāva dūragatā satī;
āsīseva tuvaṃ rāja, āsā phalavatī sukhā”ti.

Tattha **āsāvati**ti evaṃnāmikā. Sā hi yasmā tassā phale āsā uppajjati, tasmā etaṃ nāmaṃ labhati. **Cittalatāvaneti** evaṃnāmake uyyāne. Tasmim kira uyyāne tiṇarukkhalatādīnaṃ pabhā tattha pavitṭhapavitṭhānaṃ devatānaṃ sarīraṇṇaṃ cittaṃ karoti, tenassa “cittalatāvanan”ti nāmaṃ jātaṃ. **Payirupāsanti**ti puna-

ppunaṃ upenti. **Āsisevā**ti āsīsāhiyeva patthehiyeva, mā āsacchedaṃ karohīti.

Rājā tassā kathāya bajjhitvā puna amacce sannipātāpetvā dasanāmakam kāretvā nāmaṃ gavesanto aparampi saṃvaccharaṃ vasi. Tassā dasanāma-kampi nāmaṃ nāhosi, “asukā nāmā”ti vutte bodhisatto paṭikkhipateva. Puna rājā “kiṃ me imāyā”ti turaṅgaṃ āruya pāyāsi. Sāpi puna vātapāne ṭhatvā attānaṃ dassesi. Rājā “tiṭṭha tvaṃ, mayaṃ gamissāmā”ti āha. “Kasmā yāsi, mahārājā”ti? “Tava nāmaṃ jānitum na sakkomī”ti. “Mahārāja, kasmā nāmaṃ na jānissasi, āsā nāma asamijjhanakā nāma natthi, eko kira bako pabbatamuddhani ṭhito attanā patthitaṃ labhi, tvaṃ kasmā na labhissasi, adhivāsehi, mahārājā”ti. Eko kira bako ekasmiṃ padumasare gocaraṃ gahetvā uppatitvā pabbatamatthake niliyi. So taṃ divasaṃ tattheva vasitvā punadivase cintesi “ahaṃ imasmiṃ pabbatamatthake sukhaṃ (3.0237) nisinno, sace ito anotaritvā ettheva nisinno gocaraṃ gahetvā pānīyaṃ pivitvā imaṃ divasaṃ vaseyyaṃ, bhadrakaṃ vata assā”ti. Atha taṃ divasameva sakko devarājā asuranimmathanaṃ katvā tāvatiṃsabhavane devissariyaṃ laddhā cintesi ‘mama tāva manoratho matthakaṃ patto, atthi nu kho añño koci aparipuṇṇamanoratho’ti upadhārento taṃ disvā ‘imassa manorathaṃ matthakaṃ pāpessāmī’ti bakassa nisinnaṭṭhānato avidūre ekā nadī atthi, taṃ nadim oghapuṇṇaṃ katvā pabbatamatthakena pesesi. Sopi bako tattheva nisinno macche khāditvā pānīyaṃ pivitvā taṃ divasaṃ tattheva vasi, udakampi bhassitvā gataṃ. “Evaṃ, mahārāja, bakopi tāva attano āsāphalaṃ labhi, kiṃ tvaṃ na labhissasi”ti vatvā **“āsīsatevā”**ti-ādimaḥa.

Tattha **āsīsatevā**ti āsīsatiyeva patthetiyeva. **Pakkhī**ti pakkhehi yuttatāya pakkhī. Dvikkhattum jātatāya **dijo**. **Tāva dūragatā satī**ti pabbatamatthakato macchānañca udakassa ca dūrabhāvaṃ passa, evaṃ dūragatā samānā sakkassa ānubhāvena bakassa āsā pūriyevāti.

Atha rājā tassā kathaṃ sutvā rūpe bajjhitvā kathāya allīno gantum asakkonto amacce sannipātetvā satanāmaṃ kāresi, satanāmavasena nāmaṃ gavesato-pissa aññaṃ saṃvaccharaṃ atītaṃ. So tiṇṇaṃ saṃvaccharānaṃ accayena bodhisattaṃ upasaṅkavitvā satanāmavasena “asukā nāma bhavissati”ti pucchi. “Na jānāsi, mahārājā”ti. So “gamissāma dāni mayan”ti bodhisattaṃ vanditvā pāyāsi. Āsaṅkā kumārikā ca puna phalikavātapānaṃ nissāya ṭhitāva. Rājā taṃ disvā “tvaṃ accha, mayaṃ gamissāmā”ti āha. “Kasmā, mahārājā”ti. “Tvaṃ maṃ vacaneneva santappesi, na ca kāmaratīyā, tava madhuravacanena bajjhitvā vasa-ntassa mama tīṇi saṃvaccharāni atikkantāni, idāni gamissāmī”ti imā gāthā āha-

29. “Sampesi kho maṃ vācāya, na ca sampesi kammunā;
mālā sereyyakasseva, vaṇṇavantā agandhikā.

30. “Aphalaṃ (3.0238) madhuraṃ vācaṃ, yo mittesu pakubbati;
adadaṃ avissajaṃ bhogaṃ, sandhi tenassa jīrati.

31. “Yañhi kayirā tañhi vade, yaṃ na kayirā na taṃ vade;
akarontaṃ bhāsamānaṃ, pari jānanti paṇḍitā.

32. “Balañca vata me khīṇaṃ, pātheyyañca na vijjati;
sañke pāṇūparodhāya, handa dāni vajāmahan”ti.

Tattha **sampesīti** santappesi piṇesi. **Sereyyakassāti** suvaṇṇakuraṇḍakassa. Desanāsīsamevetam, yaṃkiñci pana suvaṇṇakuraṇḍakajayasumanādikaṃ aññampi pupphaṃ vaṇṇasampannaṃ agandhakaṃ, sabbaṃ taṃ sandhāyeva-māha. **Vaṇṇavantā agandhikāti** yathā sereyyakādīnaṃ mālā vaṇṇavantatāya dāssanena tappeti, agandhatāya gandhena na tappeti, evaṃ tvampi dāssanena piyavacanena ca santappesi, na kammunāti dīpeti. **Adadanti** bhadde, yo “imaṃ nāma vo bhogaṃ dassāmī”ti madhuravacanena vatvā taṃ bhogaṃ adadanto avissajjento kevalaṃ madhuravacanameva karoti, tena saddhiṃ assa mittassa sandhi jīrati, mittasanthavo na ghaṭiyati. **Pātheyyañcāti** bhadde, mayhaṃ tava madhuravacanena bajjhivā tīṇi saṃvaccharāni vasantasseva hatthi-assarathapattisaṅkhātaṃ balañca khīṇaṃ, manussānaṃ bhattavetanasaṅkhātaṃ pātheyyañca natthi. **Saṅke pāṇūparodhāyāti** svāhaṃ idheva attano jīvitavināsaṃ āsaṅkāmi, handa dānāhaṃ gacchāmīti.

Āsaṅkā kumārikā rañño vacanaṃ sutvā “mahārāja, tvaṃ mayhaṃ nāmaṃ jānāsi, tayā vuttameva mama nāmaṃ, idaṃ me pitu kathetvā maṃ gaṇhitvā yāhī”-ti raññā saddhiṃ sallapantī āha-

33. “Etadeva hi me nāmaṃ, yaṃnāmasmi rathesabha; āgamehi mahārāja, pitaraṃ āmantayāmahan”ti.

Tassattho- yaṃnāmā ahaṃ asmi, taṃ etaṃ āsaṅkātveva mama nāmanti.

Taṃ (3.0239) sutvā rājā bodhisattassa santikaṃ gantvā “bhante, tumhākaṃ dhītā āsaṅkā nāmā”ti āha. “Nāmaṃ ñātakālato paṭṭhāya taṃ gahetvā gaccha, mahārājā”ti. So mahāsattaṃ vanditvā phalikavimānadvāraṃ āgantvā āha- “bhadde, pitarāpi te mayhaṃ dinnā, ehi dāni gamissāmā”ti. “Āgamehi, mahārāja, pitaraṃ āmantayāmahan”ti pāsādā otarivā mahāsattaṃ vanditvā roditvā khamāpetvā rañño santikaṃ āgatā. Rājā taṃ gahetvā bārāṇasiṃ gantvā puttadhītāhi vaḍḍhanto piyasaṃvāsaṃ vasi. Bodhisatto aparihīnājjhāno brahmaloke uppajji.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṃ samodhānesi, saccapariyosāne ukkaṇṭhitabhikkhu sotāpatti-phale patiṭṭhahi. Tadā āsaṅkā kumārikā purāṇadutiyaṃ ahosi, rājā ukkaṇṭhitabhikkhu, tāpaso pana ahameva ahosinti.

Āsaṅkajātakavaṇṇanā pañcamā.

[381] 6. Migālopajātakavaṇṇanā

Na me ruccīti idaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ dubbacabhikkhuṃ ārabba kathesi. Satthā taṃ bhikkhuṃ pakkosāpetvā “saccaṃ kira tvaṃ bhikkhu dubbaco”-ti pucchitvā “āma, bhante”ti vutte “na kho bhikkhu idāneva, pubbepi tvaṃ dubbacoyeva, dubbacabhāvañca pana nissāya paṇḍitānaṃ vacanaṃ akaronto verambhāvātā mukhe byasanaṃ gatosi”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto gijjhayoniyāṃ nibbatitvā apanandagijjho nāma ahosi. So gijjhagaṇaparivuto gijjhakūṭapabbate vasi.

Putto panassa migālopo nāma thāmabalasampanno ahosi, so aññesaṃ gijjhānaṃ sīmaṃ atikkamivā ati-uccaṃ uppati. Gijjhā “putto te atidūraṃ uppatati”ti gijjha-rañño ācikkhiṃsu. So taṃ pakkosetvā “tvaṃ kira, tāta, ati-uccaṃ (3.0240) gacchasi, ati-uccaṃ gacchanto jīvitakkhayaṃ pāpuṇissasi”ti vatvā tisso gāthā abhāsi-

34. “Na me rucci migālopa, yassa te tādīsī gati;
atuccaṃ tāta patasi, abhūmiṃ tāta sevasi.

35. “Catukkaṇṇaṃva kedāraṃ, yadā te pathavī siyā;
tato tāta nivattassu, māssu etto paraṃ gami.

36. “Santi aññepi sakuṇā, pattayānā vihaṅgamā;
akkhittā vātavegena, naṭṭhā te sassatīsamā”ti.

Tattha **migālopā**ti puttamaṃ nāmena ālapati. **Atuccamaṃ tāta patasīti** tāta, tvamaṃ aññesaṃ gijjhānaṃ sīmaṃ atikkamitvā ati-uccamaṃ gacchasi. **Catukkaṇṇamaṃva kedā-ranti** imināssa sīmaṃ ācikkhati. Idamaṃ vuttamaṃ hoti- tāta, yadā te ayaṃ mahāpa-thavī catukkaṇṇamaṃ kedāraṃ viya siyā, evamaṃ khuddikā viya hutvā paññāyetha, atha tvamaṃ ettakā ṭhānā nivatteyyāsī, etto paraṃ mā gamīti. **Santi aññepīti** na kevalamaṃ tvameva, aññepi gijjhā evamaṃ kariṃsūti dīpeti. **Akkhittāti** tepi gijjhā amhākaṃ sīmaṃ atikkamitvā gatā vātavegena ākaḍḍhitā nassīmsu. **Sassatīsa-māti** sassatīhi pathavīpabbatādīhi samaṃ attānaṃ maññamānā attano vassasaha-ssaparimāṇamaṃ āyumaṃ apūretvāpi antarā naṭṭhāti attho.

Migālopo anovādakattā pitu vacanaṃ akatvā laṅghanto pitarā akkhātaṃ sīmaṃ disvā taṃ atikkamma kālavāte patvā tepi chinditvā uppatito verambhavātamukhaṃ pakkhandi, atha naṃ verambhavātā paharīmsu. So tehi pahaṭamattova khaṇḍā-khaṇḍamaṃ hutvā ākāseyeva antaradhāyi.

37. “Akatvā apanandassa, pitu vuddhassa sāsanaṃ;
kālavāte atikkamma, verambhānaṃ vasaṃ agā.

38. “Tassa puttā ca dārā ca, ye caññe anujīvino;
sabbe byasanaṃpādumaṃ, anovādakare dije.

39. “Evampi (3.0241) idha vuddhānaṃ, yo vākyaṃ nāvabujjhati;
atisīmacaro ditto, gijjhovātītasāsano;
sabbe byasanaṃ papponti, akatvā vuddhasāsanaṃ”ti.-

Imā tisso abhisambuddhagāthā.

Tattha **anujīvinoti** taṃ nissāya jīvanakā. **Anovādakare dije**ti tasmīṃ migālope gijjhe ovādaṃ agaṇhante sabbepi te tena saddhiṃ atisīmaṃ gantvā vināsaṃ pāpu-ṇīmsu. **Evampīti**, bhikkhave, yathā so gijjho, evamaṃ yo aññopi gahaṭṭho vā pabbajito vā hitānukampakānaṃ vuddhānaṃ vacanaṃ na gaṇhāti, sopi ayaṃ sīmaṃ atikka-mitvā caranto ditto gabbito gijjhova byasanaṃ pāpuṇātīti.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṃ samodhā-nesi- “tadā migālopo dubbacabhikkhu ahosi, apanando pana ahameva ahosin”ti.

Migālopajātakavaṇṇanā chaṭṭhā.

[382] 7. Sirikāḷakaṇṇijātakavaṇṇanā

Kā nu kāḷena vaṇṇenāti idamaṃ satthā jetavane viharanto anāthapiṇḍikaṃ ārabbha katesi. So hi sotāpattiphale patitṭhitakālato paṭṭhāya akhaṇḍāni pañca sīlāni rakkhi, bhariyāpissa puttadhītaropi dāsāpi bhatīṃ gahetvā kammaṃ karontā kammakarāpi sabbe rakkhiṃsuyeva. Athekadivasamaṃ bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “āvuso, anāthapiṇḍiko suciyeva suciparivāro hutvā cara-tī”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, idāneva, pubbe porāṇakapaṇḍi-

tāpi suciyeva suciparivārā ahesun”ti vatvā tehi yācito atītaṃ āhari.

Atīte (3.0242) bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto seṭṭhi hutvā dānaṃ adāsi, sīlaṃ rakkhi, uposathakammaṃ kari, bhariyāpissa pañca sīlāni rakkhi, puttadhitaropi dāsakammakaraporisāpi pañca sīlāni rakkhiṃsu. So suciparivārasetṭhitveva paññāyittha. Athekadivasāṃ so cintesi “sace mayā suciparivārasīlo koci āgamissati, tassa mama nisīdanapallaṅkaṃ vā nipajjanasayanaṃ vā dātuṃ na yuttaṃ, anucchiṭṭhaṃ aparibhuttaṃ dātuṃ vaṭṭati”ti attano vasanaṭṭhāneyeva ekapasse aparibhuttapallaṅkañca senāsanañca paññāpesi. Tasmīṃ samaye cātumahārājikadevalokato virūpakkhamahārājassa dhītā kāḷakaṇṇī ca nāma dhataratṭhamahārājassa dhītā sirī ca nāmāti imā dve bahuṃ gandhamālaṃ ādāya “anotatte kilissāmā”ti anotattatitthaṃ āgacchiṃsu. Tasmīṃ pana dahe bahūni titthāni, tesu buddhānaṃ titthe buddhāyeva nhāyanti, paccekabuddhānaṃ titthe paccekabuddhāva nhāyanti, bhikkhūnaṃ titthe bhikkhūva nhāyanti, tāpasānaṃ titthe tāpasāva nhāyanti, cātumahārājikādīsu chasu kāmasaggesu devaputtānaṃ titthe devaputtāva nhāyanti, devadhītānaṃ titthe devadhītāva nhāyanti.

Tatrimā dve āgantvā “ahaṃ paṭhamaṃ nhāyissāmi, ahaṃ paṭhaman”ti titthāya kalahaṃ kariṃsu. Kāḷakaṇṇī “ahaṃ lokaṃ pālemi vicāremi, tasmā paṭhamaṃ nhāyituṃ yuttāmi”ti vadati. Sirī “ahaṃ mahājanassa issariyadāyikāya paṭipadāya ṭhitā, tasmā paṭhamaṃ nhāyituṃ yuttāmi”ti vadati. Tā “amhesu paṭhamaṃ nhāyituṃ yuttarūpaṃ vā ayuttarūpaṃ vā cattāro mahārājāno jānissanti”ti tesāṃ santikaṃ gantvā “amhesu kā paṭhamaṃ anotattadahe nhāyituṃ yuttarūpā”ti pucchiṃsu. Dhataratṭhavirūpakkhā “na sakkā amhehi vinicchinitun”ti virūḷhakaveśsaṇānaṃ bhāramakaṃsu. Te “amhepi na sakkhissāma, sakkassa pādamūle pesessāmā”ti tā sakkassa santikaṃ pesesuṃ. Sakko tāsaṃ vacanaṃ sutvā cintesi “imā dvepi mama purisānaññeva dhītaro, na sakkā mayā imaṃ aḍḍaṃ vinicchinitun”ti. Atha tā sakko āha “bārāṇasiyaṃ suciparivāro nāma seṭṭhi atthi, tassa ghare anucchiṭṭhasayanañca paññattaṃ, yā tattha nisīdituṃ vā sayituṃ vā labhati, sā paṭhamaṃ nhāyituṃ yuttarūpā”ti. Taṃ sutvā kāḷakaṇṇī tasmīṃ khaṇeyeva (3.0243) nīlavatthaṃ nivāsetvā nīlavilepanaṃ vilimpitvā nīlamaṇipīḷandhanaṃ pīḷandhitvā yantapāsāṇo viya devalokato otarivā majjhimayāmasamanantare seṭṭhino pāsādassa upaṭṭhānadvāre sayanassa avidūre ṭhāne nīlarasmīṃ vissajjetvā ākāse aṭṭhāsi. Seṭṭhi oloketvā taṃ addasa, sahadassanenevassa sā appiyā ahoṣi amanāpā. So tāya saddhiṃ sallapanto paṭhamaṃ gāthamāha-

40. “Kā nu kāḷena vaṇṇena, na cāpi piyadassanā;

kā vā tvaṃ kassa vā dhītā, kathaṃ jānemu taṃ mayan”ti.

Tattha **kālenā**ti nīlena. **Vaṇṇenā**ti sarīravatthābharaṇavaṇṇena. **Na cāpi piyadassanā**ti dhātuso, bhikkhave, sattā saṃsandantīti vuttaṃ, ayañca devadhītā anācārā dussīlā, tasmā sā sahadassanenevassa appiyā jātā, tenevamāha. **Kā vā tvanti** “kā ca tvaṃ, ayameva vā pāṭho.

Taṃ sutvā kāḷakaṇṇī dutiyaṃ gāthamāha-

41. “Mahārājassahaṃ dhītā, virūpakkhassa caṇḍiyā;

ahaṃ kāḷī alakkhikā, kāḷakaṇṇīti maṃ vidū;

okāsaṃ yācito dehi, vasesu tava santike”ti.

Tattha **caṇḍiyā**ti kodhanā. Kodhabhāvena hi mayhaṃ caṇḍīti nāmaṃ karimṣu. **Alakkhikā**ti nippaññā. **Maṃ vidū**ti evaṃ maṃ cātumahārājikadevaloke jānanti. **Vasemū**ti mayhaṃ ajja ekarattaṃ tava santike vaseyyāma, etasmimṃ me anucchi-
ṭṭhāsanasayane okāsaṃ dehīti.

Tato bodhisatto tatiyaṃ gāthamāha-

42. “Kiṃsīle kiṃsamācāre, purise nivisase tuvaṃ;
puṭṭhā me kāḷi akkhāhi, kathaṃ jānemu taṃ mayan”ti.

Tattha **nivisaseti** tava cittaena nivisasi patiṭṭhahasīti.

Tato (3.0244) sā attano guṇaṃ kathenti catutthaṃ gāthamāha-

43. “Makkhī paḷāsī sārambhī, issukī maccharī saṭho;
so mayhaṃ puriso kanto, laddhaṃ yassa vinassatī”ti.

Tassattho- yo puriso attano kataguṇaṃ na jānāti, guṇamakkhī hoti, attano
kismiñci kāraṇe kathite “kiṃ ahaṃ etaṃ na jānāmī”ti yugaggāhaṃ gaṇhāti,
aññehi kiñci kataṃ disvā sārambhavasena karaṇuttarikaṃ karoti, pare lābhaṃ
labhante na tussati, “mayhaṃ issariyaṃ paresaṃ mā hotu, mayhameva hotū”ti
sakasampattiṃ gopetvā parassa tiṇaggena telabindumpi na deti, kerāṭikalakkha-
ṇena samannāgato hutvā attano santakaṃ parassa adatvā tehi tehi upāyehi para-
santakameva khādati, yassa laddhaṃ dhaññaṃ vā dhanaṃ vā vinassati na
tiṭṭhāti, surādhatta akkhadhutto itthidhatta vā hutvā laddhaṃ laddhaṃ vināsetiyeva,
ayaṃ etehi guṇehi samannāgato puriso mayhaṃ kanto piyo manāpo, evarūpe
ahaṃ cittaena patiṭṭhahāmīti.

Sāyeva pañcamachaṭṭhasattamagāthā abhāsi-

44. “Kodhano upanāhī ca, pisuṇo ca vibhedako;
kaṇḍakavāco pharuso, so me kantataro tato.

45. “Ajja suveti puriso, sadatthaṃ nāvabujjhati;
ovajjamāno kuppāti, seyyaṃ so atimaññati.

46. “Davappaluddho puriso, sabbamittehi dhaṃsati;
so mayhaṃ puriso kanto, tasmimṃ homi anāmayā”ti.

Tāpi imināva nayena vitthāretabbā. Saṅkhepattho panettha- **kodhanoti** appama-
ttakenāpi kujjhanako. **Upanāhī**ti parassa aparādhaṃ hadaye ṭhapetvā sucirenapi
tassa anathakārako. **Pisuṇoti** pisuṇavāco. **Vibhedakoti** appamattakenapi mitta-
bhindanako. **Kaṇḍakavācoti** sadosavāco. **Pharusoti** thaddhavāco. **Kantataroti** so
puriso mayhaṃ purimāpi kantataro piyataro. **Ajja suveti** “idaṃ kammaṃ ajja
kātabbaṃ, idaṃ sve (3.0245), idaṃ tatiyadivasādīsū”ti evaṃ so sadatthaṃ attano
kiccaṃ nāvabujjhati na jānāti. **Ovajjamānoti** ovadiyamāno. **Seyyaṃ so atimañña-**
tīti jātigottakulappadesasīlacāraguṇehi uttaritaraṃ uttamapuggalaṃ “tvaṃ
mayhaṃ kiṃ pahosī”ti atikkamitvā maññati. **Davappaluddhoti** rūpādīsū kāmagu-
ṇesu nirantaradavena paluddho abhibhūto vasaṃ gato. **Dhaṃsatīti** “tayā mayhaṃ
kiṃ katan”ti-ādīni vatvā sabbeheva mittehi dhaṃsati parihāyati. **Anāmayāti** ayaṃ
etehi guṇehi samannāgate puggale niddukkā nissokā homi, taṃ labhitvā
aññattha anālayā hutvā vasāmī”ti.

Atha naṃ garahanto mahāsatto aṭṭhamaṃ gāthamāha-

47. “Apehi etto tvaṃ kāḷi, netaṃ amhesu vijjati;
aññaṃ janapadaṃ gaccha, nigame rājadhāniyo” ti.

Tattha **apehīti** apagaccha. **Netam amhesūti** etaṃ makkhādikaṃ tava piyabhāva-
karaṇaṃ amhesupi na vijjati natthi. **Nigame rājadhāniyoti** aññe nigamepi aññā
rājadhāniyopi gaccha, yattha mayaṃ taṃ na passāma, tattha gacchāti dīpeti.

Taṃ sutvā kāḷakaṇṇī additā hutvā anantaragāthamāha-

48. “Ahampi kho taṃ jānāmi, netaṃ tumhesu vijjati;
santi loke alakkhikā, saṅgharanti bahuṃ dhanaṃ;
ahaṃ devo ca me bhātā, ubho naṃ vidhamāmase” ti.

Tattha **netam tumhesūti** yaṃ mama piyabhāvakaraṇaṃ makkhādikaṃ yena
ahaṃ attanāpi samannāgatā, taṃ tumhesu natthīti ahampi etaṃ jānāmi. **Santi loke**
alakkhikāti aññe pana loke nissilā nippaññā santi. **Saṅgharantīti** te nissilā nippa-
ññāpi samānā etehi makkhādīhi bahuṃ dhanaṃ saṅgharanti piṇḍaṃ karonti. **Ubho**
nanti taṃ pana etehi saṅgharivā ṭhapitaṃ dhanaṃ ahañca mayhameva bhātā
devo ca nāma devaputtoti ubho ekato hutvā vidhamāmase nāsema, amhākaṃ
pana devaloke bahū dibbaparibhogā (3.0246) atthi dibbāni sayanāni, tvaṃ dade-
yyāsi vā no vā, ko me tayā atthoti vatvā pakkāmi.

Tassā pakkantakāle sirī devadhītā suvaṇṇavaṇṇehi vatthavilepanehi suvaṇṇāla-
ñkārena āgantvā upaṭṭhānadvāre pītarasmimṃ vissajjetvā samehi pādehi samaṃ
pathaviyaṃ patiṭṭhāya sagāravā aṭṭhāsi. Taṃ disvā mahāsatto paṭhamaṃ gātha-
māha-

49. “Kā nu dibbena vaṇṇena, pathabyā supatiṭṭhitā;
kā vā tvaṃ kassa vā dhītā, kathaṃ jānemu taṃ mayan” ti.

Tattha **dibbenāti** visiṭṭhena uttamera.

Taṃ sutvā sirī dutiyaṃ gāthamāha-

50. “Mahārājassahaṃ dhītā, dhataratṭhassa sirīmato;
ahaṃ sirī ca lakkhī ca, bhūripaññāti maṃ vidū;

okāsaṃ yācito dehi, vasesu tava santike”ti.

Tattha **sirī ca lakkhī cāti** sirīti ca lakkhīti ca ahamevaṃnāmā, na aññā. **Bhūripaññāti maṃ vidūti** maṃ cātumahārājikadevaloke pathavīsamāya vipulāya paññāya samannāgatāti jānanti. **Vasesu tava santiketī** tava anucchiṭṭhāsane ceva anucchiṭṭhasayane ca ekarattim vaseyyāma, okāsaṃ me dehīti.

Tato paraṃ bodhisatto āha-

51. “Kiṃsīle kiṃsamācāre, purise nivisase tuvaṃ;
puṭṭhā me lakkhi akkhāhi, kathaṃ jānemu taṃ mayaṃ.
52. “Yo cāpi sīte atha vāpi uṇhe, vātātape ḍaṃsasarīsape ca;
khudhaṃ pipāsaṃ abhibhuyya sabbaṃ, rattindivaṃ yo satataṃ niyutto.
53. “Kālāgatañca (3.0247) na hāpeti atthaṃ, so me manāpo nivise ca tamhi;
akkodhano mittavā cāgavā ca, sīlūpapanno asaṭhojubhūto.
54. “Saṅgāhako sakhilo saṅhavāco, mahattapattopi nivātavutti;
tasmimhaṃ pose vipulā bhavāmi, ūmi samuddassa yathāpi vaṇṇaṃ.
55. “Yo cāpi mitte atha vā amitte, seṭṭhe sarikkhe atha vāpi hīne;
atthaṃ carantaṃ atha vā anattaṃ, āvī raho saṅgahameva vatte.
56. “Vācaṃ na vajjā pharusaṃ kadāci, matassa jīvassa ca tassa homi;
etesaṃ yo aññataraṃ labhitvā, kantā sirī majjati appapañño;
taṃ dittarūpaṃ visamaṃ carantaṃ, karīsaṭhānaṃva vivajjayāmi.
57. “Attanā kurute lakkhiṃ, alakkhiṃ kurutattanā;
na hi lakkhiṃ alakkhiṃ vā, añño aññassa kārako”ti.

Seṭṭhissa pucchā hoti, siriyā vissajjanā.

Tattha **ḍaṃsasarīsape cāti** ḍaṃsā vuccanti piṅgalamakkhikā, sabbāpi vā makkhikājātikā idha “ḍaṃsā”ti adhippetā. **Sarīsapāti** dīghajātikā. Ḍaṃsā ca sarīsapā ca ḍaṃsasarīsapā, tasmim ḍaṃsasarīsape sati. Iduṃ vuttaṃ hoti- yo mahāseṭṭhi sīte vā uṇhe vā vātātape vā ḍaṃsasarīsape vā sati etehi sītādīhi pīḷiyamānopi etāni ceva sītādīni khudhañca pipāsañcāti sabbampetaṃ parissayaṃ abhibhuyya abhibhavitvā tiṇaṃ viya agaṇetvā rattindivaṃ kasivaṇijjādīsu ceva dānasīlādīsu ca satataṃ attano kammesu niyutto attānaṃ yojetvā vattati.

Kālāgatañcāti (3.0248) kasikālādīsu kasi-ādīni dhanapariccāgasīlarakkhaṇadhammassavanādikālesu ca dhanapariccajanādippabhedāṃ diṭṭhadhammasamparāye sukhāvahaṃ atthaṃ na hāpeti, yuttappayuttakāle karotiyeva, so mayhaṃ manāpo tasmiñca purise ahaṃ nivisāmīti. **Akkodhanoti** adhivāsanakhantiyā samannāgato. **Mittavāti** kalyāṇamittena samannāgato. **Cāgavāti** dhanapariccāgayutto.

Saṅgāhakoti mittasaṅgaha-āmisasaṅgahadhammasaṅgahānaṃ kārako. **Sakhiloti** muduvāco. **Saṅhavācoti** madhuravacano. **Mahattapattopi nivātavuttīti** mahantaṃ ṭhānaṃ vipulaṃ issariyaṃ pattopi yasena anuddhato nīcavutti paṇḍitānaṃ ovādakaro hoti. **Tasmimhaṃ poseti** tasmim ahaṃ purise. **Vipulā bhavāmīti** akhuddakā homi. So hi mahatiyā siriyā padaṭṭhānaṃ. **Ūmi samuddassa yathāpi vaṇṇanti** yathā nāma samuddassa vaṇṇaṃ olokentānaṃ uparūpari āgacchamānā ūmi vipulā viya khāyati, evamaṃ tasmim puggale vipulā homīti dīpeti.

Āvī rahoti sammukhā ca parammukhā ca. **Saṅgahameva vatteti** etasmim mittā-

dibhede puggale catubbidham saṅgahameva vatteti pavatteti.

Na vajjāti yo kadāci kismiñci kāle pharusavacanam na vadeyya, madhuravacanova hoti. **Matassa jivassa cāti** tassāham puggalassa matassapi jivantassapi bhattikā homi, idhalokepi paralokepi tādissimeva bhajāmīti dasseti. **Etesam yoti** etesam sītābhibhavanādīnam heṭṭhā vuttaguṇānam yo puggalo ekampi guṇam labhitvā pamajjati pamussati, puna nānuyuñjatīti attho. **Kantā sirī, kantasirim, kantaṃ sirinti** tayopi pāṭhā, tesam vasena ayam atthayojanā- yo puggalo sirim labhitvā “kantā me siri yathāṭhāne ṭhitā”ti etesam aññataram guṇam pamajjati, yo vā puggalo kantasirim piyasirim icchanto etesam guṇānam aññataram labhitvā pamajjati, yo vā puggalo sirim labhitvā kantaṃ manāpaṃ sirim etesam guṇānam aññataram pamajjati. **Appapaññoti** nippañño. **Taṃ dittarūpaṃ visamaṃ carantanti** taṃ ahaṃ dittasabhāvaṃ gabbitasabhāvaṃ (3.0249) kāyaduccaritādi-bhedam visamaṃ carantaṃ sucijātiko manusso gūthakūpaṃ viya dūrato vivajjayāmīti.

Añño aññassa kārakoti evaṃ sante lakkhiṃ vā alakkiṃ vā añño puriso aññassa kārako nāma natthi, yo koci attanā attano lakkhiṃ vā alakkiṃ vā karotīti.

Evaṃ mahāsatto deviyā vacanam abhinanditvā “idaṃ anucchiṭṭham āsanañca sayanañca tuyhaṃyeva anucchavikaṃ, pallaṅke ca sayane ca nisīda ceva nipajja cā”ti āha. Sā tattha vasitvā paccūsakāle nikkhamitvā cātumahārājikadevalokaṃ gantvā anotattadahe paṭhamam nahāyi. Tampi sayanam siridevatāya paribhuttabhāvā sirisayanam nāma jātam. Sirisayanassa ayam vaṃso, iminā kāraṇena yāvajjatanā “sirisayanan”ti vuccati.

Satthā imaṃ dhammadesanam āharitvā jātakaṃ samodhānesi- “tadā siridevi uppalavaṇṇā ahosi, suciparivārasetṭhi pana ahameva ahosin”ti.

Sirikāḷakaṇṇijātakavaṇṇanā sattamā.

[383] 8. Kukkuṭajātakavaṇṇanā

Sucittapattachadanāti idaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ ukkaṇṭhitabhikkhuṃ ārabha kathesi. Tañhi bhikkhuṃ satthā “kasmā ukkaṇṭhitosī”ti pucchitvā “ekaṃ alaṅkatapaṭiyattam itthiṃ disvā kilesavasena, bhante”ti vutte “bhikkhu itthiyo nāma vañcetvā upalāpetvā attano vasaṃ gatakāle vināsam pāpentī, lolabīḷārī viya hontī”ti vatvā atītam āhari.

Atīte bārāṇasiyam brahmadatte rajjam kārente bodhisatto araññe kukkuṭayoniyam nibbattitvā anekasatakukkuṭaparivāro araññe (3.0250) vasati. Tassa avīdūre ekā bīḷārikāpi vasati. Sā ṭhapetvā bodhisattam avasese kukkuṭe upāyena vañcetvā khādi. Bodhisatto tassā gahaṇam na gacchati. Sā cintesi “ayam kukkuṭo ativiya saṭho amhākañca saṭhabhāvaṃ upāyakusalabhāvañca na jānāti, imaṃ mayā ‘ahaṃ bhariyā te bhavissāmī’ti upalāpetvā attano vasaṃ āgatakāle khādituṃ vaṭṭati”ti. Sā tena nisinnarukkhasa mūlam gantvā vaṇṇasambhāsanapubbaṅgamāya vācāya taṃ yācamānā paṭhamam gāthamāha-

58. “Sucittapattachadana, tambacūḷa vihaṅgama;
oroḥa dumasākhāya, mudhā bhariyā bhavāmi te” ti.

Tattha **sucittapattachadanā**ti sucittehi pattehi katacchadana. **Mudhā**ti vinā mūlena na kiñci gaḥetvā ahaṃ bhariyā te bhavāmi.

Taṃ sutvā bodhisatto “imāya mama sabbe ñātakā khāditā, idāni maṃ upalāpetvā khāditukāmā ahoṣi, uyyojessāmi naṃ” ti cintetvā dutiyaṃ gāthamāha-

59. “Catuppadī tvaṃ kalyāṇi, dvipadāhaṃ manorame;
migī pakkhī asaṅṅuttā, aññaṃ pariyesa sāmikan” ti.

Tattha **miḡi**ti biḷāriṃ sandhāyāha. **Asaṅṅuttā**ti jayampatikā bhavituṃ ayuttā asambandhā, natthi tesāṃ īdiso sambandhoti dīpeti.

Taṃ sutvā tato sā “ayaṃ ativiya saṭṭho, yena kenaci upāyena vañcetvā naṃ khādissāmī” ti cintetvā tatiyaṃ gāthamāha-

60. “Komārikā te hessāmi, mañjukā piyabhāṇinī;
vinda maṃ ariyena vedena, sāvaya maṃ yadicchasi” ti.

Tattha **komārikā**ti ahaṃ ettakaṃ kālaṃ aññaṃ purisaṃ na jānāmi, tava komārikā bhariyā bhavissāmīti vadati. **Mañjukā piyabhāṇinī**ti tava madhurakathā piyabhāṇinīyeva bhavissāmi. **Vinda maṃ**ti paṭilabha maṃ. **Ariyena vedenā**ti suḍḍa-rena paṭilābhena. Ahampi hi ito pubbe purisasamphassaṃ na jānāmi, tvampi itthisamphassaṃ na jānāsi, iti pakatīyā brahmacārī (3.0251) brahmacāriṇiṃ maṃ niddosena lābhena labha. Yadi maṃ icchasi, atha me vacanaṃ na saddhasi, dvādasayojanāya bārāṇasiyā bheriṃ carāpetvā “ayaṃ me dāsi” ti sāvaya, maṃ attano dāsaṃ katvā gaṇhāhīti vadati.

Tato bodhisatto “imaṃ tajjetvā palāpetuṃ vaṭṭati” ti cintetvā catutthaṃ gāthamāha-

61. “Kuṇapādini lohitape, cori kukkuṭapothini;
na tvaṃ ariyena vedena, mamaṃ bhattāramicchasi” ti.

Tattha **na tvaṃ ariyenā**ti tvaṃ ariyena brahmacariyavāsālābhena maṃ bhattāraṃ na icchasi, vañcetvā pana maṃ khāditukāmāsi, nassa pāpeti taṃ palāpesi. Sā pana palāyitvāva gatā, na puna oloketumpi visahi.

62. “Evampi caturā nārī, disvāna sadhanaṃ naraṃ;
nenti saṅhāhi vācāhi, biḷārī viya kukkuṭaṃ.

63. “Yo ca uppatitaṃ atthaṃ, na khippamanubujjhati;
amittavasamanveti, pacchā ca anutappati.

64. “Yo ca uppatitaṃ atthaṃ, khippameva nibodhati;
muccate sattusambādhā, kukkuṭova biḷāriyā” ti.- imā abhisambuddhagāthā;

Tattha **caturā**ti cāturiyena samannāgatā. **Nārī**ti itthiyo. **Nentī**ti attano vasaṃ upanenti. **Biḷārī viyā**ti yathā sā biḷārī taṃ kukkuṭaṃ netuṃ vāyamati, evaṃ aññāpi nārīyo nentīyeva. **Uppatitaṃ atthanti** uppannaṃ kiñcīdeva atthaṃ. **Na anubujjhatī**ti yathāsabhāvena na jānāti, pacchā ca anutappati. **Kukkuṭovā**ti yathā so ñāṇasaṃpanno kukkuṭo biḷārīto mutto, evaṃ sattusambādhato muccatīti attho.

Satthā (3.0252) imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṃ samodhānesi, saccapariyosāne ukkaṅṭhitabhikkhu sotāpattiphale patīṭṭhahi. Tadā

kukkuṭarājā ahameva ahosinti.

Kukkuṭajātakavaṇṇanā aṭṭhamā.

[384] 9. Dhammadhajātakavaṇṇanā

Dhammaṃ caratha ñātayoti idaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ kuhaka-bhikkhuṃ ārabba kathesi. Tadā hi satthā “na, bhikkhave, ayaṃ idāneva kuhako, pubbepi kuhakoyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto sakuṇayoniyaṃ nibbattitvā vayappatto sakuṇasaṅghaparivuto samuddamajjhe dīpake vasi. Athekacce kāsiraṭṭhavāsino vāṇijā disākākaṃ gahetvā nāvāya samuddaṃ pakkhandiṃsu, samuddamajjhe nāvā bhijji. So disākāko taṃ dīpakaṃ gantvā cintesi “ayaṃ mahāsakuṇasaṅgho, mayā kuhakakammaṃ katvā etesaṃ aṇḍakāni ceva chāpake ca varaṃ varaṃ khādituṃ vaṭṭati”ti. So otaritvā sakuṇasaṅghassa majjhe mukhaṃ vivaritvā ekena pādena pathaviyaṃ aṭṭhāsi. “Ko nāma tvaṃ, sāmī”ti sakuṇehi puṭṭho “ahaṃ dhammiko nāmā”ti āha. “Kasmā pana ekena pādena ṭhitosī”ti? “Mayā dutiye pāde nikkhitte pathavī dhāretuṃ na sakkotī”ti. “Atha kasmā mukhaṃ vivaritvā tiṭṭhasī”ti? “Ahaṃ aññaṃ āhāraṃ na khādāmi, vātameva khādāmi”ti. Evañca pana vatvā te sakuṇe āmantetvā “ovādaṃ vo dassāmi, taṃ suṇāthā”ti tesam ovādavasena paṭhamaṃ gāthamāha-

65. “Dhammaṃ caratha ñātayo, dhammaṃ caratha bhaddaṃ vo;
dhammacārī sukhaṃ seti, asmiṃ loke paramhi cā”ti.

Tattha dhammaṃ carathāti kāyasucaritādibhedaṃ dhammaṃ karotha. **Ñāta-**yoti te ālapati. **Dhammaṃ caratha bhaddaṃ voti** ekavāraṃ caritvā mā osakkatha, punappunaṃ caratha, evaṃ bhaddaṃ vo bhavissati. **Sukhaṃ setīti** desanāsīsa-metaṃ, dhammacārī pana sukhaṃ tiṭṭhati gacchati

nisīdati seti, sabbiriyāpathesu sukhito hotīti dīpeti.

Sakuṇā (3.0253) “ayaṃ kāko kohaññaena aṇḍakāni khādituṃ evaṃ vadatī”ti ajānitvā taṃ dussīlaṃ vaṇṇentā dutiyaṃ gāthamāhaṃsu-

66. “Bhaddako vatayaṃ pakkhī, dijo paramadhammiko;
ekapādena tiṭṭhanto, dhammamevānusāsati”ti.

Tattha **dhammamevāti** sabhāvameva. **Anusāsati**ti kathesi.

Sakuṇā tassa dussīlassa saddahitvā “tvaṃ kira sāmi aññaṃ gocaraṃ na gaṇhasi, vātameva bhakkhasi, tena hi amhākaṃ aṇḍakāni ca chāpake ca olokeyyāsī”ti vatvā gocarāya gacchanti. So pāpo tesam gatakāle aṇḍakāni ca chāpake ca kucchipūraṃ khāditvā tesam āgamanakāle upasantūpasanto hutvā mukhaṃ vivarivā ekena pādena tiṭṭhati. Sakuṇā āgantvā puttake apassantā “ko nu kho khādatī”ti mahāsaddena viravanti, “ayaṃ kāko dhammiko”ti tasmim āsaṅkāmaṭṭampi na karonti. Athekadivasam mahāsatto cintesi “idha pubbe koci paripantho natthi, imassa āgatakālato paṭṭhāya jāto, imaṃ pariggaṇhituṃ vaṭṭati”ti. So sakuṇehi saddhiṃ gocarāya gacchanto viya hutvā nivattitvā paṭicchannaṭṭhāne aṭṭhāsī. Kākopi “gatā sakuṇā”ti nirāsaṅko hutvā uṭṭhāya gantvā aṇḍakāni ca chāpake ca khāditvā punāgantvā mukhaṃ vivarivā ekena pādena aṭṭhāsī.

Sakuṇarājā sakuṇesu āgatesu sabbe sannipātāpetvā “ahaṃ vo ajja puttakānaṃ paripanthaṃ pariggaṇhanto imaṃ pāpakākaṃ khādantaṃ addasaṃ, etha naṃ gaṇhāmā”ti sakuṇasaṅghaṃ āmantetvā parivāretvā “sace palāyati, gaṇheyyātha na”ti vatvā sesagāthā abhāsī-

67. “Nāssa sīlaṃ vijānātha, anaññāya pasamaṃsatha;
bhutvā aṇḍaṅca potaṅca, dhammo dhammoti bhāsati.

68. “Aññaṃ bhaṇati vācāya, aññaṃ kāyena kubbati;
vācāya no ca kāyena, na taṃ dhammaṃ adhiṭṭhito.

69. “Vācāya (3.0254) sakhilo manoviduggo, channo kūpasayova kaṇhasappo;
dhammadhajo gāmanigamāsu sādhu, dujjāno purisena bālisena.

70. “Imaṃ tuṇḍehi pakkhehi, pādā cimaṃ viheṭṭhatha;
chavañhimaṃ vināsetha, nāyaṃ saṃvāsanaṃraho”ti.

Tattha **nāssa sīlanti** na assa sīlaṃ. **Anaññāyāti** ajānitvā. **Bhutvāti** khāditvā. **Vācāya no ca kāyenāti** ayañhi vacaneneva dhammaṃ carati, kāyena pana na karoti. **Na taṃ dhammaṃ adhiṭṭhitoti** tasmā jānitabbo yathāyaṃ dhammaṃ bhaṇati, na taṃ adhiṭṭhito, tasmim dhamme na adhiṭṭhito. **Vācāya sakhiloti** vacanena mudu. **Manoviduggoti** manasā viduggo duppaveso visamo. **Channoti** yasmim bile sayati, tena channo. **Kūpasayoti** bilāsayo. **Dhammadhajoti** sucaritadhammaṃ dhajaṃ katvā vicaraṇena dhammadhajo. **Gāmanigamāsu sādhu**ti gāmesu ca nigamesu ca sādhu bhaddako sambhāvito. **Dujjānoti** ayaṃ evarūpo dussīlo paṭicchannakammanto bālisena aññaṇena purisena na sakkā jānitūṃ. **Pādā cimanti** attano attano pādena ca imaṃ. **Viheṭṭhāti** paharatha hanatha. **Chavanti** lāmakaṃ. **Nāyanti** ayaṃ amhehi saddhiṃ ekasmim ṭhāne saṃvāsaṃ na arahatīti.

Evaṅca pana vatvā sakuṇajetṭhako sayameva laṅghitvā tassa sīsaṃ tuṇḍena pahari, avasesā sakuṇā tuṇḍanakhapādapakkehi pahariṃsu. So tattheva jīvita-

kkhayaṃ pāpuṇi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi- “tadā kuhaka-
kāko idāni kuhakabhikkhu ahosi, sakuṇarājā pana ahameva ahosin”ti.

Dhammadhajātakavaṇṇanā navamā.

[385] 10. Nandiyamigarājajātakavaṇṇanā

Sace (3.0255) **brāhmaṇa gacchesīti** idaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ mātu-
posakabhikkhuṃ ārabha kathesi. Tañhi satthā “saccaṃ kira tvaṃ bhikkhu gihī
posesi”ti pucchitvā “saccaṃ, bhante”ti vutte “kiṃ te honti”ti vutte “mātāpitaro me,
bhante”ti vutte “sādhu sādhu bhikkhu porāṇakapaṇḍitānaṃ vaṃsaṃ pālesi, porā-
ṇakapaṇḍitā hi tiracchānayaniyaṃ nibbattitvāpi mātāpitūnaṃ jīvitam adamsū”ti
vatvā atītaṃ āhari.

Atīte kosalaratṭhe sākete kosalarāje rajjaṃ kārente bodhisatto migayoniyaṃ
nibbattitvā vayappatto nandiyamigo nāma hutvā sīlacārasampanno mātāpitaro
posesi. Tadā kosalarājā migavittakova ahosi. So pana manussānaṃ kasikkammā-
dīni kātuṃ adatvā mahāparivāro devasikaṃ migavaṃ gacchati. Manussā sannipa-
titvā “ayyā, ayaṃ rājā amhākaṃ kammacchedaṃ karoti, gharāvāsopi nassati,
yaṃnūna mayaṃ ajjunavanaṃ uyyānaṃ parikkhipitvā dvāraṃ yojetvā pora-
kkhaṇiṃ khaṇitvā tiṇāni āropetvā daṇḍamuggarādihatthā araṇṇaṃ pavisitvā
gumbe pahaṇtā mige nīharitvā parivāretvā gorūpāni viya vajaṃ uyyānaṃ pave-
setvā dvāraṃ pidahitvā raṇṇo ārocetvā attano kammaṃ kareyyāmā”ti manta-
yimsu. “Attheso upāyo”ti sabbe ekacchanda hutvā uyyānaṃ sajjitvā araṇṇaṃ
pavisitvā yojanamattaṭṭhānaṃ parikkhipimsu.

Tasmiṃ khaṇe nandiyo ekasmiṃ khuddakagumbe mātāpitaro gahetvā
bhūmiyaṃ nipanno hoti. Manussā nānāphalakāvudhahatthā bāhunā bāhuṃ
pīletvā taṃ gumbaṃ parikkhipimsu. Athekacce mige oloketā taṃ gumbaṃ pavi-
simsu. Nandiyo te disvā “ajja mayā jīvitam pariccajitvā mātāpitūnaṃ jīvitam dātuṃ
vaṭṭati”ti cintetvā uṭṭhāya mātāpitaro vanditvā “ammatāta, ime manussā imaṃ
gumbaṃ pavisitvā amhe tayopi passissanti, tumhe ekena upāyena jīveyyātha,
jīvitam vo seyyo, ahaṃ tumhākaṃ jīvitadānaṃ datvā manussehi gumbapariyante
ṭhatvā gumbe pahaṇamattēyeva nikkhamissāmi, atha te ‘imasmiṃ khuddaka-
gumbe ekoyeva migo bhavissati’ti maññamānā gumbaṃ na pavisissanti, tumhe
appamattā hothā”ti (3.0256) mātāpitaro khamāpetvā gamanasajjo aṭṭhāsi. So
manussehi gumbapariyante ṭhatvā unnādetvā gumbe pahaṇamattēyeva tato
nikkhami. Te “ekovettha migo bhavissati”ti gumbaṃ na pavisimsu. Atha nandiyo
gantvā migānaṃ antaraṃ pāvisi. Manussā parivāretvā sabbe mige uyyānaṃ pave-
setvā dvāraṃ thaketvā raṇṇo ārocetvā sakasakaṭṭhānāni agamaṃsu.

Tato paṭṭhāya rājā sayameva gantvā ekaṃ migam vijjhitvā taṃ gahetvā ehīti
ekaṃ pesetvā āharāpesi. Migā vāraṃ ṭhapayimsu, pattavāro migo ekamante
tiṭṭhati, taṃ vijjhitvā gaṇhanti. Nandiyo pokkharāṇiyaṃ pāṇiyaṃ pivati, tiṇāni

khādati, vāro panassa na tāva pāpuṇāti. Atha bahūnaṃ divasānaṃ accayena tassa mātāpitaro taṃ daṭṭhukāmā hutvā “amhākaṃ putto nandiyamigarājā nāga-balo thāmasampanno, sace jīvati, avassaṃ vatiṃ laṅghitvā amhākaṃ dassana-tthāya āgamissati, sāsanaṃ pesessāmā”ti cintetvā maggasaṃpe ṭhatvā ekaṃ brāhmaṇaṃ disvā “ayya, kahaṃ gacchasi”ti mānusikāya vācāya pucchitvā “sāketan”ti vutte puttassa sāsanaṃ paḥantaṃ paṭhamaṃ gāthamāhaṃsu-

71. “Sace brāhmaṇa gacchesi, sākete ajjunaṃ vanaṃ;
vajjāsī nandiyam nāma, puttaṃ asmākamorasam;
mātā pitā ca te vuddhā, te taṃ icchanti passitun”ti.

Tassattho- sace, tvaṃ brāhmaṇa, sāketam gacchasi, sākete ajjunavanaṃ nāma uyyānaṃ atthi, tattha amhākaṃ putto nandiyo nāma migo atthi, taṃ vadeyyāsī “mātāpitaro te vuddhā yāva na maranti, tāva taṃ passitum icchanti”ti.

So “sādhū”ti sampaṭicchitvā sāketam gantvā punadivase uyyānaṃ pavisitvā “nandiyamigo nāma kataro”ti pucchi. Migo āgantvā tassa saṃpe ṭhatvā “ahan”ti āha. Brāhmaṇo tamattham ārocesi. Nandiyo taṃ sutvā “gaccheyyāmaṃ, brāhmaṇa, vatiṃ laṅghitvā no na gaccheyyam, mayā pana rañño santakaṃ nivā-papānabhojanaṃ bhuttaṃ, taṃ me iṇaṭṭhāne ṭhitam, imesaṅca migānaṃ majjhe ciravutthosmi, tassa me rañño ceva (3.0257) etesaṅca sotthibhāvaṃ akatvā attano balaṃ adassetvā gamanaṃ nāma na yuttaṃ, attano vāre pana sampatte ahaṃ etesaṃ sotthibhāvaṃ katvā sukhito āgacchissāmī”ti tamattham pakāsento dve gāthā abhāsī-

72. “Bhuttā mayā nivāpāni, rājino pānabhojanaṃ;
taṃ rājapiṇḍam avabhottum, nāhaṃ brāhmaṇa mussahe.

73. “Odahissāmahaṃ passaṃ, khurappānissa rājino;
tadāhaṃ sukhito mutto, api passeyya mātaran”ti.

Tattha **nivāpānī** tesu tesu ṭhānesu nivutāni nivāpāni. **Pānabhojananti** pānī-yaṅca avasesatiṇaṅca. **Taṃ rājapiṇḍanti** taṃ rañño santakaṃ saṅkaḍḍhitvā samo-dhānakaṭṭhena piṇḍam. **Avabhottanti** dubbhuttaṃ bhuñjitum. Rañño hi kiccaṃ anipphādento taṃ avabhuttaṃ bhuñjati nāma, svāhaṃ evaṃ avabhottum na ussa-hāmīti vadati. **Brāhmaṇa mussaheti** cettha **brāhmaṇā**ti ālapanam, ma-kāro padasa-ndhivasena vutto.

Odahissāmahaṃ passaṃ, khurappānissa rājinoti ahaṃ, brāhmaṇa, attano vāre sampatte khurappaṃ sannayhitvā āgatassa rañño migayūthato nikkhamitvā eka-mante ṭhatvā “maṃ vijjha, mahārājā”ti vatvā attano mahāphāsukapassaṃ odahi-ssāmi oḍḍessāmi. **Sukhito muttoti** tadā ahaṃ maraṇabhayaṃ mutto sukhito niddukkho raññā anuññāto api nāma mātaraṃ passeyyanti.

Taṃ sutvā brāhmaṇo pakkāmi. Aparabhāge tassa vāradivase rājā mahantena parivārena uyyānaṃ āgacchi. Mahāsatto ekamante aṭṭhāsī. Rājā “migaṃ vijjhissā-mī”ti khurappaṃ sannayhi. Mahāsatto yathā aññe maraṇabhayaatajjitā palāyanti, evaṃ apalāyitvā nibbhayo hutvā mettaṃ purecārikaṃ katvā mahāphāsukapassaṃ odahitvā niccalova aṭṭhāsī. Rājā tassa mettānubhāvena saraṃ vissajjetum nāsakki. Mahāsatto “kiṃ, mahārāja, saraṃ na muccesi, muñcāhī”ti āha. “Na

sakkomi, migarājā”ti. “Tena hi guṇavantānaṃ guṇaṃ jāna, mahārājā”ti. Tadā (3.025) rājā bodhisatte pasīditvā dhanuṃ chaḍḍetvā “imaṃ acittakaṃ kaliṅgarakaṇḍampi tava tava guṇaṃ jānāti, ahaṃ sacittako manussabhūtopi tava guṇaṃ na jānāmi, migarāja, mayhaṃ khama, abhayaṃ te dammi”ti āha. “Mahārāja, mayhaṃ tava abhayaṃ desi, ayaṃ pana uyyāne migagaṇo kiṃ karissati”ti? “Etassapi abhayaṃ dammi”ti. Evaṃ mahāsatto **nigrodhajātaka** (jā. 1.1.12) vuttanayeneva sabbesaṃ araṅṅe migānaṃ ākāsagatasakuṇānaṃ jalacaramacchānaṅca abhayaṃ dāpetvā rājānaṃ pañcasu silesu patiṭṭhāpetvā “mahārāja, raṅṅā nāma agatigamaṇaṃ pahāya dasa rājadhamme akopentena dhammena samena rajjaṃ kāretuṃ vaṭṭati”ti.

“Dānaṃ sīlaṃ pariccāgaṃ, ajjavaṃ maddavaṃ tapamaṃ;
akkodhaṃ avihimsaṅca, khantiṅca avirodhanamaṃ.

“Iccete kusale dhamme, ṭhite passāmi attani;
tato me jāyate pīti, somanassaṅcanappakan”ti. (jā. 2.21.176-177)-

Evaṃ vutte rājadhamme gāthābandheneva desetvā katipāhaṃ raṅṅo santike vasitvā nagare sabbasattānaṃ abhayadānapakāsanatthaṃ suvaṇṇabheriṃ carāpetvā “appamatto hohi, mahārājā”ti vatvā mātāpitūnaṃ dassanatthāya gato.

74. “Migarājā pure āsiṃ, kosalassa niketane;
nandiyo nāma nāmena, abhirūpo catuppado.

75. “Taṃ maṃ vadhitumāgacchi, dāyasmimṃ ajjune vane;
dhanuṃ ārajjaṃ katvāna, usuṃ sannayha kosalo.

76. “Tassāhaṃ odahiṃ passaṃ, khurappānissa rājino;
tadāhaṃ sukhito mutto, mātaraṃ daṭṭhumāgato”ti.-

Imā tisso abhisambuddhagāthā honti.

Tattha **kosalassa niketane**ti kosalassa raṅṅo niketane vasanatthāne, tassa santike araṅṅasminti attho. **Dāyasminti** migānaṃ vasanatthāya dinna-uyyāne. **Ārajjaṃ katvānāti** jiyāya saddhiṃ ekato katvā (3.0259), āropetvāti attho. **Sannayhāti** sannayhitvā yojetvā. **Odahinti** oḍḍesiṃ. **Mātaraṃ daṭṭhumāgatoti** desanāsīsametaṃ, raṅṅo dhammaṃ desetvā sabbasattānaṃ abhayatthāya suvaṇṇabheriṃ carāpetvā mātāpitāro daṭṭhuṃ āgatosmīti attho.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṃ samodhānesi, saccapariyosāne mātuposakabhikkhu sotāpattiphale patiṭṭhahi. Tadā mātāpitāro mahārājakulāni ahesuṃ, brāhmaṇo sārīputto, rājā ānando, nandiyamigarājā pana ahameva ahosinti.

Nandiyamigarājajātakavaṇṇanā dasamā.

Avāriyavaggo paṭhamo.

2. Kharaputtavaggo

[386] 1. Kharaputtajātakavaṇṇanā

Saccam kirevamāhamsūti idam satthā jetavane viharanto purāṇadutiyikāpalo-
bhanam ārabha kathesi. Tañhi bhikkhum satthā “saccam kira tvam bhikkhu ukka-
ṇṭhitosī”ti pucchitvā “āma, bhante”ti vutte “kena ukkaṇṭhāpitosi”ti vatvā “purāṇadu-
tuyikāyā”ti vutte “bhikkhu ayam te itthi anattakārikā, pubbepi tvam imam nissāya
aggim pavisitvā maranto paṇḍite nissāya jīvitam labhi”ti vatvā atitam āhari.

Atite bārāṇasiyam senake nāma raññe rajjam kārente bodhisatto sakkattam
kāresi. Tadā senakassa rañño ekena nāgarājena saddhim mittabhāvo hoti. So
kira nāgarājā nāgabhavanā nikkhamitvā thale gocaram gaṇhanto carati. Atha nam
gāmadārakā disvā “sappo ayan”ti leḍḍudaṇḍādīhi paharimsu. Atha rājā uyyānam
kīlitum gacchanto disvā “kim ete dārakā karonti”ti pucchitvā “ekam sappam paha-
ranti”ti sutvā “paharitam mā detha, palāpetha ne”ti palāpesi. Nāgarājā jīvitam (3.026)
labhitvā nāgabhavanam gantvā bahūni ratanāni ādāya aḍḍharattasamaye rañño
sayanagharam pavisitvā tāni ratanāni datvā “mahārāja, mayā tumhe nissāya
jīvitam laddhan”ti raññā saddhim mittabhāvam katvā punappunam gantvā rājānam
passati. So attano nāgamāṇavikāsu ekam kāmesu atittam nāgamāṇavikam
rakkhaṇatthāya rañño santike ṭhapetvā “yadā etam na passasi, tadā imam
mantam parivatteyyāsi”ti tassa ekam mantam adāsi.

So ekadivasam uyyānam gantvā nāgamāṇavikāya saddhim pokkharāṇiyam
udakakīlam kīji. Nāgamāṇavikā ekam udakasappam disvā attabhāvam vijahitvā
tena saddhim asaddhammam paṭisevi. Rājā tam apassanto “kham nu kho
gatā”ti mantam parivattetvā anācāram karontim disvā veḷupesikāya pahari. Sā
kujjhitvā tato nāgabhavanam gantvā “kasmā āgatāsī”ti puṭṭhā “tumhākam sahāyo
mam attano vacanam agaṇhantim piṭṭhiyam pahari”ti pahāram dassesi. Nāgarājā
tathato ajānitvāva cattāro nāgamāṇavake āmantetvā “gacchatha, senakassa saya-
nagharam pavisitvā nāsavātena tam bhusam viya viddhamsethā”ti pesesi. Te
gantvā rañño sirisayane nipannakāle gabbham pavisimsu. Tesam pavisanavelāya-
meva rājā devim āha- “jānāsi nu kho bhaddo, nāgamāṇavikāya gataṭṭhānan”ti?
“Na jānāmi, devā”ti. “Ajja sā amhākam pokkharāṇiyam kīlanakāle attabhāvam vija-
hitvā ekena udakasappena saddhim anācāram akāsi, atha nam aham ‘evam mā
karī’ti sikkhāpanatthāya veḷupesikāya paharim, sā ‘nāgabhavanam gantvā sahā-
yassa me aññam kiñci kathetvā mettim bhindeyyā’ti me bhayam uppajjati”ti. Tam
sutvā nāgamāṇavakā tatova nivattitvā nāgabhavanam gantvā nāgarājassa
tamattam ārocesum. So samvegappatto hutvā taṅkhaṇaṇṇeva rañño sayana-
gharam āgantvā tamattam ācikkhitvā khamāpetvā “idam me daṇḍakamman”ti
sabbarutajānanam nāma mantam datvā “ayam, mahārāja, anaggho manto, sace
imam mantam aññassa dadeyyāsi, datvāva aggim pavisitvā mareyyāsi”ti āha.
Rājā “sādhū”ti sampāṭicchi. So tato paṭṭhāya kipillikānampi saddam jānāti.

Tassekadivasam (3.0261) mahātale nisīditvā madhuphāṇitehi khādaniyam
khādantassa ekam madhubindu ca phāṇitabindu ca pūvakhaṇḍaṅca bhūmiyam
pati. Ekā kipillikā tam disvā “rañño mahātale madhucāṭi bhinnā, phāṇitasakaṭam
pūvasakaṭam nikkujjitam, madhuphāṇitaṅca pūvaṅca khādathā”ti viravantī vica-
rati. Atha rājā tassā ravam sutvā hasi. Rañño samīpe ṭhitā devī “kim nu kho disvā

rājā hasī”ti cintesi. Tasmim khādaniyaṃ khāditvā nhatvā pallaṅke nisinne ekaṃ makkhikaṃ sāmiko “ehi bhadde, kilesaratiyā ramissāmā”ti āha. Atha naṃ sā “adhivāsehi tāva sāmi, idāni rañño gandhe āharissanti, tassa vilimpantassa pādamaṃle gandhacūṇaṃ patissati, ahaṃ tattha vaṭṭetvā sugandhā bhavissāmi, tato rañño piṭṭhiyaṃ nipajjitvā ramissāmā”ti āha. Rājā tampi saddaṃ sutvā hasi. Devīpi “kiṃ nu kho disvā hasī”ti puna cintesi. Puna rañño sāyamāsaṃ bhuñjantaṃ ekaṃ bhattasitthaṃ bhūmiyaṃ pati. Kipillikā “rājakule bhattasakaṭaṃ bhaggaṃ, bhattaṃ bhuñjathā”ti viravi. Taṃ sutvā rājā punapi hasi. Devī suvaṇṇakaṭacchuṃ gahetvā rājānaṃ parivisanti “maṃ nu kho disvā rājā hasati”ti vitakkesi.

Sā raññā saddhiṃ sayanaṃ āruya nipajjanakāle “kiṃkāraṇā deva, hasī”ti pucchi. So “kiṃ te mama hasitakāraṇena”ti vatvā punappunaṃ nibaddho kathesi. Atha naṃ sā “tumhākaṃ jānanamantaṃ mayhaṃ dethā”ti vatvā “na sakkā dātun”ti paṭikkhittāpi punappunaṃ nibandhi. Rājā “sacāhaṃ imaṃ mantāṃ tuyhaṃ dassāmi, marissāmi”ti āha. “Marantopi mayhaṃ dehi, devā”ti. Rājā mātugāmasiko hutvā “sādhū”ti sampaṭicchitvā “imissā mantāṃ datvā aggim pavisissāmi”ti rathena uyyānaṃ pāyāsi.

Tasmim khaṇe sakko lokaṃ olokento imaṃ kāraṇaṃ disvā “ayaṃ bālarājā mātugāmaṃ nissāya ‘aggim pavisissāmi’ti gacchati, jīvitamassa dassāmi”ti sujaṃ asurakaññaṃ ādāya bārāṇasiṃ āgantvā taṃ ajikaṃ katvā attanā ajo hutvā “mahājano mā passatū”ti adhiṭṭhāya rañño rathassa purato ahosi. Taṃ rājā ceva rathe yuttasindhavā ca passanti, añño koci na passati. Ajo kathāsamuṭṭhāpanatthaṃ rathapurato ajikāya saddhiṃ methunaṃ dhammaṃ paṭisevanto viya (3.0262) ahosi. Tameko rathe yuttasindhavo disvā “samma ajarāja, mayaṃ pubbe ‘ajā kira bālā ahirikā’ti assumha, na ca taṃ passimha, tvaṃ pana raho paṭicchannaṭṭhāne kattabbaṃ anācāraṃ amhākaṃ ettakānaṃ passantānaññeva karosi, na lajjasi, taṃ no pubbe sutāṃ iminā diṭṭhena sameti”ti vatvā paṭhamaṃ gāthamāha-

77. “Saccaṃ kirevamāhaṃsu, vastaṃ bālota paṇḍitā;
passa bālo rahokammaṃ, āvikubbaṃ na bujjhatī”ti.

Tattha **vastanti** ajaṃ. **Paṇḍitā**ti ñāṇasampannā taṃ bālota vadanti, saccaṃ kira vadanti. **Passā**ti ālapanāṃ, passathāhi attho. **Na bujjhatī**ti evaṃ kātuṃ ayuttanti na jānāti.

Taṃ sutvā ajo dve gāthā abhāsi-

78. “Tvaṃ khopi samma bālosi, kharaputta vijānāhi;
rajjuyā hi parikkhitto, vaṅkoṭṭho ohitomukho.

79. “Aparampi samma te bālyaṃ, yo mutto na palāyasi;
so ca bālataro samma, yaṃ tvaṃ vahati senakaṃ”ti.

Tattha **tvam khopi sammā**ti samma sindhava mayāpi kho tvaṃ bālataro. **Kharaputtā**ti so kira gadrabhassa jātako, tena taṃ evamāha. **Vijānāhī**ti ahameva bālota evaṃ jānāhi. **Parikkhittoti** yugena saddhiṃ gīvāya parikkhitto. **Vaṅkoṭṭhoti** vaṅka-oṭṭho. **Ohitomukhoti** mukhabandhanena pihitamukho. **Yo mutto na palāyasī**ti yo tvaṃ rathato mutto samāno muttakāle palāyitvā araññaṃ na pavisasi, taṃ te apalāyanaṃ aparampi bālyaṃ, **so ca bālataroti** yaṃ tvaṃ senakaṃ vahasi, so

senako tayāpi bālataro.

Rājā tesam ubhinnampi katham jānāti, tasmā taṃ suṇanto saṇikaṃ ratham pesesi. Sindhavopi tassa katham sutvā puna catuttham gāthamāha-

80. “Yaṃ nu samma ahaṃ bālo, ajarāja vijānāhi;
atha kena senako bālo, taṃ me akkhāhi pucchito”ti.

Tattha (3.0263) **yanti** karaṇatthe paccattavacanam. **Nūti** anussavatthe nipāto. Idaṃ vuttam hoti- samma ajarāja, yena tāva tiracchānagatattena kāraṇena ahaṃ bālo, taṃ tvam kāraṇam jānāhi, sakkā etaṃ tayā ñātuṃ, ahañhi tiracchānagata-ttāva bālo, tasmā maṃ kharaputtāti-ādīni vadanto suṭṭhu vadasi, ayaṃ pana senako rājā kena kāraṇena bālo, taṃ me kāraṇam pucchito akkhāhīti.

Taṃ sutvā ajo ācikkhanto pañcamam gāthamāha-

81. “Uttamattham labhitvāna, bhariyāya yo padassati;
tena jahissatattānam, sā cevassa na hessati”ti.

Tattha **uttamatthanti** sabbarutajānanamantaṃ. **Tenāti** tassā mantappadānasa-ñkhātena kāraṇena taṃ datvā aggiṃ pavisanto attānañca jahissati, sā cassa bhariyā na bhavissati, tasmā esa tayāpi bālataro, yo laddham yasaṃ rakkhituṃ na sakkotīti.

Rājā tassa vacanam sutvā “ajarāja, amhākaṃ sotthiṃ karontopi tvaññeva kari-ssasi, kathehi tāva no kattabbayuttakan”ti āha. Atha naṃ ajarājā “mahārāja, imesaṃ sattānam attanā añño piyataro nāma natthi, ekaṃ piyabhaṇḍam nissāya attānam nāsetuṃ laddhayasaṃ pahātuṃ na vaṭṭati”ti vatvā chaṭṭham gāthamāha-

82. “Na ve piyammeti janinda tādiso, attam niraṃkatvā piyāni sevati;
attāva seyyo paramā ca seyyo, labbhā piyā ocitatthena pacchā”ti.

Tattha **piyammeti** piyaṃ me, ayameva vā pāṭho. Idaṃ vuttam hoti- janinda, tādiso tumhādiso yasamahatte ṭhito puggalo ekaṃ piyabhaṇḍam nissāya “idaṃ piyaṃ me”ti attam niraṃkatvā attānam chaḍḍetvā tāni piyāni na sevateva. Kimkāraṇā? **Attāva seyyo paramā ca seyyoti**, yasmā sataguṇena sahasaguṇena attāva seyyo varo (3.0264) uttamo, paramā ca seyyo, paramā uttamāpi aññasmā piyabhaṇḍāti attho. Ettha hi ca-kāro pi-kāratthe nipātoti daṭṭhabbo. **Labbhā piyā ocita-tthena pacchāti** ocitatthena vaḍḍhitatthena yasaṃpannena purisena pacchā piyā nāma sakkā laddhuṃ, na tassā kāraṇā attā nāsetabboti.

Evam mahāsatto rañño ovādam adāsi. Rājā tussitvā “ajarāja, kuto āgatosī”ti pucchi. Sakko ahaṃ, mahārāja, tava anukampāya taṃ maraṇā mocetuṃ āgato-mhīti. Devarāja, ahaṃ etissā “mantam dassāmi”ti avacaṃ, idāni “kiṃ karomī”ti? “Mahārāja, tumhākaṃ ubhinnampi vināsena kiccaṃ natthi, ‘sippassa upacāro’ti vatvā etaṃ katipaye pahāre paharāpehi, iminā upāyena na gaṇhissati”ti. Rājā “sādhū”ti sampaṭicchī. Mahāsatto rañño ovādam datvā sakaṭṭhānameva gato. Rājā uyyānam gantvā devīṃ pakkosāpetvā āha “gaṇhissasi bhadde, mantan”ti? “Āma, devā”ti. “Tena hi upacāram karomī”ti. “Ko upacāro”ti? “Piṭṭhiyaṃ pahāra-sate pavattamāne saddam kātuṃ na vaṭṭati”ti. Sā mantalobhena “sādhū”ti sampa-ṭicchī. Rājā coraghātake pakkosāpetvā kasā gāhāpetvā ubhosu passesu paharā-pesi. Sā dve tayo pahāre adhivāsetvā tato param “na me mantena attho”ti ravi.

Atha naṃ rājā “tvam maṃ māretvā mantam gaṇhitukāmāsī”ti piṭṭhiyaṃ niccammaṃ kāretvā vissajjāpesi. Sā tato paṭṭhāya puna kathetuṃ nāsakkhi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakam samodhānesi, saccapariyosāne ukkaṇṭhitabhikkhu sotāpattiphale patiṭṭhahi. Tadā rājā ukkaṇṭhitabhikkhu ahosi, devī purāṇadutiyaikā, asso sārputto, sakko pana ahameva ahosinti.

Kharaputtajātakavaṇṇanā paṭhamā.

[387] 2. Sūcijātakavaṇṇanā

Akakkasaṃ (3.0265) **apharusanti** idaṃ satthā jetavane viharanto paññāpāramiṃ ārabha katesi. Vatthu **mahā-umaṅgajātaka** (jā. 2.22.590 ādayo) āvi bhavissati. Tadā pana satthā bhikkhū āmantetvā “na, bhikkhave, idāneva, pubbepi tathāgato paññavā upāyakusaloyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto kāsiraṭṭhe kammāra-kule nibbattitvā vayappatto pariyodātasippo ahosi. Mātāpitaro panassa daliddā, tesam gāmato avidūre añño sahasakuṭiko kammāragāmo. Tattha kammārasahasajēṭṭhako kammāro rājavallabho aḍḍho mahaddhano, tassekā dhītā ahosi uttamārūpadharā devaccharāpaṭibhāgā janapadakalyāṇilakkhaṇehi samannāgatā. Sāmantagāmesu manussā vāsipharasuphālapācanādikārāpanatthāya taṃ gāmaṃ gantvā yebhuyyena taṃ kumārikaṃ passanti, te attano attano gāmaṃ gantvā nisi-
nnaṭṭhānādīsu tassā rūpaṃ vaṇṇenti. Bodhisatto taṃ sutvā savanasamsaggena bajjhivā “pādapariyāyikaṃ naṃ karissāmī”ti uttamajātikaṃ ayaṃ gahetvā ekaṃ sukhumam ghanam sūciṃ katvā pāse vijjhivā udake uppilāpetvā aparampi tathā-rūpameva tassā kosakaṃ katvā pāse vijjhi. Iminā niyāmena tassā satta kosake akāsi, “katham akāsi”ti na vattabbaṃ. Bodhisattānañhi ñāṇamahantatāya karaṇam samijjhatiyeva. So taṃ sūciṃ nālikāya pakkipitvā ovaṭṭikāya katvā taṃ gāmaṃ gantvā kammārajēṭṭhakassa vasanavīthiṃ pucchitvā tattha gantvā dvāre ṭhatvā “ko mama hatthato evarūpaṃ nāma sūciṃ mūlena kiṇituṃ icchatī”ti sūciṃ vaṇṇento jēṭṭhakakammārassa gharadvārasamīpe ṭhatvā paṭthamaṃ gāthamāha-

83. “Akakkasaṃ aphausaṃ, kharadhotam supāsiyaṃ;

sukhumam tikhiṇaggañca, ko sūciṃ ketumicchati”ti.

Tassattho- mama paṭalassa vā tilakassa vā odhino vā abhāvena **akakkasaṃ**, sumaṭṭhatāya **aphausaṃ**, kharena pāsāṇena dhotattā **kharadhotam**, sundarena suviddhena pāsena samannāgatattā **supāsiyaṃ** (3.0266), saṇhatāya **sukhumam**, aggassa tikhiṇatāya **tikhiṇaggaṃ** sūciṃ mama hatthato mūlam datvā ko kiṇituṃ icchatīti.

Evañca pana vatvā punapi taṃ vaṇṇento dutiyaṃ gāthamāha-

84. “Sumajjañca supāsañca, anupubbaṃ suvaṭṭitaṃ;

ghanaghātimaṃ paṭithaddham, ko sūciṃ ketumicchati”ti.

Tattha **sumajjañcā**ti kuruvindakacuṇṇena suṭṭhu majjitaṃ. **Supāsañcā**ti

saṅhena pāsavedhakena viddhattā sundarapāsaṃ. **Ghanaghātimanti** yā ghātiyamānā adhikaraṇiṃ anupavisati, ayaṃ “ghanaghātimā”ti vuccati, tādisinti attho. **Paṭithaddhanti** thaddhaṃ amudukaṃ.

Tasmiṃ khaṇe sā kumārikā bhuttapātarāsaṃ pitaraṃ darathapaṭippassambhanatthaṃ cūlasayane nipannaṃ tālavaṇṭena bījayaṃānā bodhisattassa madhura-saddaṃ sutvā allamaṃsapiṇḍena hadaye pahaṭā viya ghaṭasahassena nibbāpitarathā viya hutvā “ko nu kho esa atimadhurena saddena kammārānaṃ vasana-gāme sūciṃ vikkiṇāti, kena nu kho kamma āgato, jānissāmi nan”ti tālavaṇṭaṃ ṭhapetvā gehā nikkhamma bahi-āḷindake ṭhatvā tena saddhiṃ kathesi. Bodhisattānañhi patthitaṃ nāma samijjhati, so hi tassāyevatthāya taṃ gāmaṃ āgato. Sā ca tena saddhiṃ kathenti

“māṇava, sakalaraṭṭhavāsino sūci-ādīnaṃ atthāya imaṃ gāmaṃ āgacchanti, tvaṃ bālatāya kammāragāme sūciṃ vikkiṇitum icchasi, sacepi divasaṃ sūciyā vaṇṇaṃ bhāsissasi, na te koci hatthato sūciṃ gaṇhissati, sace tvaṃ mūlaṃ laddhum icchasi, aññaṃ gāmaṃ yāhi”ti vatvā dve gāthā abhāsi-

84. “Itodāni patāyanti, sūciyo baḷisāni ca;
koyaṃ kammāragāmasmiṃ, sūciṃ vikketumicchati.

85. “Ito satthāni gacchanti, kammantā vividhā puthū;
koyaṃ kammāragāmasmiṃ, sūciṃ vikketumicchati”ti.

Tattha **itodānī**ti imasmiṃ raṭṭhe idāni sūciyo ca baḷisāni ca aññāni ca upakaraṇāni imamhā kammāragāmā patāyanti nikkhamanti, taṃ taṃ disaṃ pattharantā niggacchanti. **Koyanti** evaṃ sante ko ayaṃ imasmiṃ kammāragāme (3.0267) sūciṃ vikkiṇitum icchati. **Satthānī**ti bārāṇasiṃ gacchantāni nānappakārāni satthāni itova gacchanti. **Vividhā puthū**ti nānappakārā bahū kammantāpi sakalaraṭṭhavāsīnaṃ ito gahita-upakaraṇeheva pavattanti.

Bodhisatto tassā vacanaṃ sutvā “bhadde, tvaṃ ajānantī aññāṇena evaṃ vadesi”ti vatvā dve gāthā abhāsi-

86. “Sūciṃ kammāragāmasmiṃ, vikketabbā pajānatā;
ācariyāva jānanti, kammaṃ sukatadukkaṭaṃ.

87. “Imaṅce te pitā bhadde, sūciṃ jaññā mayā kataṃ;
tayā ca maṃ nimanteyya, yañcatthaññaṃ ghare dhanan”ti.

Tattha **sūcinti** vibhattivipallāso kato. Idaṃ vuttaṃ hoti- sūci nāma pajānatā paṇḍitena purisena kammāragāmasmiṃyeva vikketabbā. Kiṃkāraṇā? **Ācariyāva jānanti, kammaṃ sukatadukkaṭanti**, tassa tassa sippassa ācariyāva tasmīṃ tasmīṃ sippe sukatadukkaṭakammaṃ jānanti, svāhaṃ kammārakammaṃ ajānantānaṃ gahapatikānaṃ gāmaṃ gantvā mama sūciyā sukatadukkaṭabhāvaṃ kathaṃ jānāpessāmi, imasmiṃ pana gāme mama balaṃ jānāpessāmiti. Evaṃ bodhisatto imāya gāthāya attano balaṃ vaṇṇesi.

Tayā ca maṃ nimanteyyāti bhadde sace tava pitā imaṃ mayā kataṃ sūciṃ “īdisā vā esā, evaṃ vā katā”ti jāneyya, “imaṃ me dhītaraṃ tava pādapariṇāyikāṃ dammi, gaṇhāhi nan”ti evaṃ tayā ca maṃ nimanteyya. **Yañcatthaññaṃ ghare dhananti** yañca aññaṃ saviññāṇakaṃ vā aviññāṇakaṃ vā ghare dhanan atthi, tena maṃ nimanteyya. “Yañcassaññan”tipi pāṭho, yañca assa ghare aññaṃ dhanan atthīti attho.

Kammārajetṭhako sabbam tesam katham sutvā “ammā”ti dhītaraṃ pakkosivā “kena saddhiṃ sallapasī”ti pucchi. Tāta, eko puriso sūciṃ vikkiṇāti, tena saddhiṃ sallapemīti. “Tena hi pakkosāhi nan”ti. Sā gantvā pakkosi. Bodhisatto gehaṃ pavisitvā kammārajetṭhakaṃ vanditvā ekamantaṃ (3.0268) aṭṭhāsi. Atha naṃ so “kataragāmaṃvāsikosi”ti pucchi. “Ahaṃ asukagāmaṃvāsikomhi asukakammārassa putto”ti. “Kasmā idhāgatosī”ti. “Sūcivikkayatthāyā”ti. “Āhara, sūciṃ te passāmā”ti. Bodhisatto attano guṇaṃ sabbesaṃ majjhe pakāsetukāmo “nanu ekakānaṃ olokitaṃ sabbesaṃ majjhe oloketum varataran”ti āha. So “sādhu, tātā”ti sabbe kammāre sannipātāpetvā tehi parivuto “āhara, tāta, mayaṃ passāma te sūcin”ti

āha. “Ācariya, ekaṃ adhikaraṇiṅca udakapūraṅca kaṃsathālaṃ āharāpethā”ti. So āharāpesi. Bodhisatto ovaṭṭikato sūcināḷikaṃ nīharitvā adāsi. Kammārajeṭṭhako tato sūciṃ nīharitvā “tāta, ayaṃ sūci”ti pucchi. “Nāyaṃ sūci, kosako eso”ti. So upadhārento neva antaṃ, na koṭiṃ addasa. Bodhisatto āharāpetvā nakhena kosakaṃ apanetvā “ayaṃ sūci, ayaṃ kosako”ti mahājanassa dassetvā sūciṃ ācariyassa hatthe, kosakaṃ pādāmūle ṭhapesi. Puna tena “ayaṃ maññe sūci”ti vutto “ayampi sūcikosakoyevā”ti vatvā nakhena paharanto paṭipāṭiyā cha sūcikosake kammārajeṭṭhakassa pādāmūle ṭhapetvā “ayaṃ sūci”ti tassa hatthe ṭhapesi. Kammārasahassāni aṅguliyo phoṭesum, celukkhepā pavattiṃsu.

Atha naṃ kammārajeṭṭhako “tāta, imāya sūciyā kiṃ balan”ti pucchi. “Ācariya balavatā purisena adhikaraṇiṃ ukkhipāpetvā adhikaraṇiyā heṭṭhā udakapāṭiṃ ṭhapāpetvā adhikaraṇiyā majjhe imaṃ sūciṃ paharathā”ti. So tathā kāretvā adhikaraṇiyā majjhe sūciṃ aggena pahari. Sā adhikaraṇiṃ vinivijhitvā udakapiṭṭhe kesaggamattampi uddhaṃ vā adho vā ahutvā tiriyaṃ paṭiṭṭhāsi. Sabbe kammārā “amhehi ettakaṃ kālaṃ ‘kammārā nāma edisā honti’ti sutivasenapi na sutapubbān”ti aṅguliyo phoṭetvā celukkhepasahassaṃ pavattayimṃsu. Kammārajeṭṭhako dhītaṃ pakkosivā tasmiññeva parisamajjhe “ayaṃ kumārīkā tuyhameva anucchavikā”ti udakaṃ pātetvā adāsi. So aparabhāge kammārajeṭṭhakassa accayena tasmiṃ gāme kammārajeṭṭhako ahosi.

Satthā (3.0269) imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi- “tadā kammārajeṭṭhakassa dhītā rāhulamātā ahosi, paṇḍitakammāraputto pana aha-meva ahosi”ti.

Sūcijātakavaṇṇanā dutiyā.

[388] 3. Tuṇḍilajātakavaṇṇanā

Navachannaketi idaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ maraṇabhīrukaṃ bhikkhuṃ ārabba kathesi. So kira sāvatthivāsī kulaputto buddhasāsane pabbajitvā maraṇabhīruko ahosi, appamattakampi sākhācalanaṃ daṇḍakapatanaṃ sakuṇacatuppadasaddaṃ vā aññaṃ vā tathārūpaṃ sutvā maraṇabhayatajjito hutvā kucchiyaṃ viddhasaso viya kampanto vicari. Bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesum “āvuso, asuko kira bhikkhu maraṇabhīruko appamattakampi saddaṃ sutvā vikampamāno palāyati, imesañca sattānaṃ maraṇameva dhuvaṃ, jīvitaṃ addhuvāṃ, nanu tadeva yoniso manasi kātabban”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte taṃ bhikkhuṃ pakkosāpetvā “saccaṃ kira tvaṃ bhikkhu maraṇabhīruko”ti vatvā “āma, bhante”ti tena paṭiññāto “na, bhikkhave, idāneva, pubbepesa maraṇabhīrukoyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto sūkariyā kucchimhi paṭisandhiṃ gaṇhi. Sūkari pariṇatagabbhā dve putte vijāyi. Sā ekadivasaṃ te gahetvā ekasmim āvāṭe nipajji. Athekā bārāṇasidvāragāmaṃsinī mahallikā kappā-

sakhattato pacchipuṇṇaṃ kappāsaṃ ādāya yaṭṭhiyā bhūmiṃ ākoṭenti āgacchi. Sūkarī taṃ saddaṃ sutvā maraṇabhayena puttake chaḍḍetvā palāyi. Mahallikā sūkarapotake disvā puttasaññaṃ paṭilabhivā pacchiyaṃ pakkhipivā gharaṃ netvā jeṭṭhakassa mahātuṇḍilo, kaniṭṭhassa cūlatuṇḍiloti nāmaṃ karitvā te puttake viya posesi. Te aparabhāge vaḍḍhitvā thūlasarīrā (3.0270) ahesuṃ. Mahallikā “ime no mūlena dehi”ti vuccamānāpi “puttā me”ti vatvā kassaci na deti. Athe-kasmim̐ chaṇakāle dhuttā suraṃ pivantā maṃse khīṇe “kuto nu kho maṃsaṃ labhissāmā”ti vīmaṃsantā mahallikāya gehe sūkarānaṃ atthibhāvaṃ ñatvā mūlaṃ gahetvā tattha gantvā “amma, mūlaṃ gahetvā ekaṃ no sūkaraṃ dehi”ti āhaṃsu. Sā “alaṃ, tātā, puttā me ete, puttaṃ nāma maṃsaṃ khādanatthāya kiṇantānaṃ dadantā nāma natthi”ti paṭikkhipi. Dhuttā “amma, manussānaṃ sūkarā nāma puttā na honti, dehi no”ti punappunaṃ yācantāpi alabhivā mahallikaṃ suraṃ pāyetvā mattakāle “amma, sūkarehi kiṃ karissasi, mūlaṃ gahetvā paribbayaṃ karohi”ti tassā hatthe kahāpaṇe ṭhapayiṃsu.

Sā kahāpaṇe gahetvā “tātā, mahātuṇḍilaṃ dātuṃ na sakkomi. Cūlatuṇḍilaṃ pana gaṇhathā”ti āha. “Kahaṃ so”ti? “Ayaṃ etasmim̐ gaccheti, saddamassa dehi”ti. “Āhāraṃ na passāmi”ti. Dhuttā mūlena ekaṃ bhattapātim̐ āharāpesuṃ. Mahallikā taṃ gahetvā dvāre ṭhapitaṃ sūkaradoṇiṃ pūretvā doṇisamīpe aṭṭhāsi. Tiṃsamattāpi dhuttā pāsahatthā tattheva aṭṭhaṃsu. Mahallikā “tāta, cūlatuṇḍila, ehī”ti tassa saddamakāsi. Taṃ sutvā mahātuṇḍilo “ettakaṃ kālaṃ mama mātārā cūlatuṇḍilassa saddo na dinnapubbo, maṃyeva paṭhamaṃ saddāyati, avassaṃ ajja amhākaṃ bhayaṃ uppannaṃ bhavissati”ti aññāsi. So kaniṭṭhaṃ āmantesi “tāta, mama mātā taṃ pakkosati, gaccha tāva jānāhi”ti. So gacchā nikkhamitvā bhattadoṇisamīpe tesam̐ ṭhitabhāvaṃ disvā “ajja me maraṇaṃ uppannaṃ”ti maraṇabhayatajjito nivattitvā kampamāno bhātu santikaṃ āgantvā thambhituṃ nāsakkhi, kampamāno paribbhami. Mahātuṇḍilo taṃ disvā “tāta, tvaṃ ajja pana pavedhasi paribbhamasi, pavisanaṭṭhānaṃ olokesi, kiṃ nāmetaṃ karosī”ti pucchi. So attanā diṭṭhakāraṇaṃ kathento paṭhamaṃ gāthamāha-

88. “Navachannakedāni diyyati, puṇṇāyaṃ doṇi suvāminī ṭhitā;
bahuke jane pāsapāṇike, no ca kho me paṭibhāti bhuñjitun”ti.

Tattha (3.0271) **navachannakedāni diyyati**ti bhātika, pubbe amhākaṃ kuṇḍakayāgu vā jhāmabhattaṃ vā diyyati, ajja pana navachannaṃ navākāraṃ dānaṃ diyyati. **Puṇṇāyaṃ doṇi**ti ayaṃ amhākaṃ bhattadoṇi suddhabhattassa puṇṇā. **Suvāminī ṭhitā**ti ayyāpi no tassā santike ṭhitā. **Bahuke janeti** na kevalaṅca ayyāva, aññopi bahuko jano pāsapāṇiko ṭhito. **No ca kho me paṭibhāti**ti ayaṃ evaṃ etesaṃ ṭhitabhāvopi idaṃ bhattaṃ bhuñjitumpi mayhaṃ na paṭibhāti, na rucattīti attho.

Taṃ sutvā mahāsatto “tāta cūlatuṇḍila, mama kira mātā ettheva sūkare posenti nāma yadatthaṃ poseti, svāssā attho ajja matthakaṃ patto, tvaṃ mā cintayī”ti vatvā madhurena sarena buddhalīlāya dhammaṃ desento dve gāthā abhāsi-

89. “Tasasi bhamasi leṇamicchasi, attāṇosi kuhiṃ gamissasi;
apposukko bhuñja tuṇḍila, maṃsatthāya hi positāmhase.

90. “Ogaha rahadaṃ akaddamaṃ, sabbaṃ sedamalaṃ pavāhaya;

gaṇhāhi navaṃ vilepanaṃ, yassa gandho na kadāci chijjati”ti.

Tattha **tasasi bhamasīti** maraṇabhayena uttasasi, teneva kilamanto bhamasi. **Leṇamicchasīti** patitthaṃ olokesi. **Attānosīti** tāta, pubbe amhākaṃ mātā paṭisa-
raṇaṃ ahosi, sā ajja pana nirapekkhā amhe chaḍḍesi, idāni kuhiṃ gamissasi. **Oga-
hāti** ogāha, ayameva vā pāṭho. **Pavāhayāti** pavāhehi, hārehīti attho. **Na chijjati**ti na
nassati. Idaṃ vuttaṃ hoti- tāta, sace maraṇato tasasi, akaddamaṃ pokkharaṇiṃ
otaritvā tava sarīre sabbaṃ sedañca malañca pavāhetvā surabhigandhavilepanaṃ
vilimpāti.

Tassa dasa pāramiyo āvajjetvā mettāpāramiṃ purecārikaṃ katvā paṭhamaṃ
padaṃ udāharantasseva saddo sakalaṃ dvādasayojanikaṃ bārāṇasiṃ ajjhottha-
ritvā gato. Sutasutakkaṇeyeva rāja-uparājādayo ādiṃ (3.0272) katvā bārāṇasivā-
sino āgamaṃsu. Anāgatāpi gehe tithāva suṇiṃsu. Rājapurisā gacche chinditvā
bhūmiṃ samaṃ katvā vālukaṃ okiriṃsu. Dhuttānaṃ surāmado chijji. Pāse
chaḍḍetvā dhammaṃ suṇamānā aṭṭhaṃsu. Mahallikāyapi surāmado chijji. Mahā-
satto mahājanamajjhe cūlatuṇḍilassa dhammadesanaṃ ārabhi. Taṃ sutvā cūlatu-
ṇḍilo “mayhaṃ bhātā evaṃ vadeti, amhākañca vaṃse pokkharaṇiṃ otaritvā
nahānaṃ, sarīrato sedamalapavāhanaṃ, purāṇavilepanaṃ hāretvā navavilepana-
gahaṇaṃ kismiñci kāle natthi, kiṃ nu kho sandhāya bhātā maṃ eva māhā”ti
pucchanto catutthaṃ gāthamāha-

91. “Katamo rahado akaddamo, kiṃsu sedamalanti vuccati;

katamañca navaṃ vilepanaṃ, yassa gandho na kadāci chijjati”ti.

Taṃ sutvā mahāsatto “tena hi kaniṭṭha ohitasoto suṇāhi”ti buddhalīlāya
dhammaṃ desento imā gāthā abhāsi-

92. “Dhammo rahado akaddamo, pāpaṃ sedamalanti vuccati;

silañca navaṃ vilepanaṃ, tassa gandho na kadāci chijjati.

93. “Nandanti sarīraghātino, na ca nandanti sarīradhārino;

puṇṇāya ca puṇṇamāsiyā, ramamānāva jahanti jīvitān”ti.

Tattha **dhammoti** pañcasīla-aṭṭhasīladasasīlāni tīṇi sucaritāni sattatiṃsabodhipa-
kkhiyadhammā amatamahānibbānanti sabbopesa dhammo nāma. **Akaddamoti**
rāgadosamohamānadiṭṭhikilesakaddamānaṃ abhāvena akaddamo. Iminā sesa-
dhammato vinivattetvā nibbānameva dasseti. “Yāvatā, bhikkhave, dhammā
saṅkhatā vā asaṅkhatā vā, virāgo tesam dhammānaṃ aggamakkhāyati, yadidaṃ
madanimmadano pipāsavinayo ālayasamuggāto vaṭṭupacchedo taṇhakkhayo
virāgo nirodho nibbānaṃ”ti (a. ni. 4.34; itivu. 90) hi vuttaṃ, tadeva dassento, tāta
cūlatuṇḍila, ahaṃ nibbānataḷākaṃ “rahado”ti kathemi. Jātijarābyādhimaraṇādīni
hi tattha natthi, sace maraṇato muñcitukāmo, nibbānagāminiṃ paṭipadaṃ gaṇhāti.
Upanissayapaccayavasena kira bodhisatto evaṃ kathesi.

Pāpaṃ (3.0273) **sedamalanti** tāta cūlatuṇḍila, pāpaṃ sedamalasadisattā “seda-
malan”ti porāṇakapaṇḍitehi kathitaṃ. Taṃ panetaṃ ekavidhena pāpaṃ yadidaṃ
manopadoso, duvidhena pāpaṃ pāpakañca sīlaṃ, pāpikā ca diṭṭhi, tividhena
pāpaṃ tīṇi duccharitāni, catubbidhena pāpaṃ cattāri agatigamanāni, pañcavidhena
pāpaṃ pañca cetokhilā, chabbidhena pāpaṃ cha agāravā, sattavidhena pāpaṃ

satta asaddhammā, aṭṭhavidhena pāpaṃ aṭṭha micchattā, navavidhena pāpaṃ nava āghātavatthūni, dasavidhena pāpaṃ dasa akusalakammāpathā, bahuvividhena pāpaṃ rāgo doso mohoti ekakadukatikādivasena vibhattā akusalā dhammā, iti sabbampetaṃ pāpaṃ “sarīranissitasedamalasadisaṃ”ti paṇḍitehi kathitaṃ.

Sīlanti pañcasīlaṃ dasasīlaṃ catupārisuddhisīlaṃ. “Idaṃ, tāta, sīlaṃ catujjātigaṇdhavilepanasadisaṃ”ti vadati. **Tassā**ti tassa sīlassa gandho tīsu vayesu kadāci na chijjati, sakalalokaṃ pattharivā gacchati.

“Na pupphagandho paṭivātameti, na candanaṃ taggaramallikā vā;
satañca gandho paṭivātameti, sabbā disā sappuriso pavāyati.

“Candanam tagaram vāpi, uppalam atha vassikī;
etesam gandhajātānam, silagandho anuttaro.

“Appamatto ayam gandho, yvāyam tagaracandanam;
yo ca silavataṃ gandho, vāti devesu uttamo”ti. (dha. pa. 54-56);

Nandanti sarīraghātinoti tāta cūlatuṇḍila, ime aññāṇamanussā “madhura-
maṃsam khādissāma, puttadārampi khādāpessāmā”ti pāṇātipātaṃ karontā
nandanti tussanti, pāṇātipāto āsevito bhāvito bahulīkato nirayasamvattaniko hoti,
tiracchānayoni ...pe... pettivisayasamvattaniko hoti, yo sabbalahuko pāṇātipā-
tassa vipāko, so manussabhūtassa appāyukasamvattaniko hotiti imaṃ pāṇātipāte
ādīnavam na jānanti. Ajānantā-

“Madhuvā (3.0274) maññati bālo, yāva pāpaṃ na paccati;
yadā ca paccati pāpaṃ, bālo dukkhaṃ nigacchatī”ti. (dha. pa. 69)-

Madhurasañño hutvā-

“Caranti bālā dummedhā, amitteneva attanā;
karontā pāpakaṃ kammaṃ, yaṃ hoti kaṭukapphalan”ti. (dha. pa. 66)-

Ettakampi na jānanti.

“Na taṃ kammaṃ kataṃ sādhu, yaṃ katvā anutappati;
yassa assumukho rodam, vipākaṃ paṭisevati”ti. (dha. pa. 67);

Na ca nandanti sarīradhārinoti tāta cūlatuṇḍila, ye panete sarīradhārinō sattā, te
attano maraṇe āgacchante ṭhapetvā sīhamigarājahatthājāniya-assājāniyakhiṇā-
save avasesā bodhisattaṃ ādiṃ katvā abhāyantā nāma natthi.

“Sabbe tasanti daṇḍassa, sabbe bhāyanti maccuno;
attānaṃ upamaṃ katvā, na haneyya na ghātaye”ti. (dha. pa. 129);

Puṇṇāyāti guṇapūṇṇāya. **Puṇṇamāsiyāti** puṇṇacandayuttāya, māsaṃ vā
pūretvā ṭhitāya. Tadā kira puṇṇamāsī uposathadivaso hoti. **Ramamānāva jahanti**
jīvanti tāta cūlatuṇḍila, mā soci mā paridevi, maraṇassa nāma te bhāyanti, yesaṃ
abbhantare silādiguṇā natthi. Mayaṃ pana silācārasampannā puññavanto, tasmā
amhādisā sattā ramamānāva jahanti jīvanti.

Evaṃ mahāsatto madhurena sarena buddhalīlāya dhammaṃ desesi. Mahājana-
kāyā aṅguliyo phoṭesuṃ, celukkhepā ca pavattiṃsu, sādhu kārasaddapūṇṇaṃ
antalikkhaṃ ahosi. Bārāṇasirājā bodhisattaṃ rajjena pūjetvā mahallikāya yasaṃ
datvā ubhopi te gandhodakena nhāpetvā gandhādīhi vilimpāpetvā gīvāsu maṇira-
tanāni piḷandhāpetvā gharaṃ netvā puttattāhāne ṭhapetvā mahantena parivārena
paṭijaggi. Bodhisatto rañño (3.0275) pañca silāni adāsi. Sabbe bārāṇasivāsino ca
kāsirattāhāvāsino ca pañca silāni rakkhiṃsu. Mahāsatto nesaṃ pakkhadivasesu
dhammaṃ desesi, vinicchaye nisīditvā aḍḍe tīresi. Tasmīṃ dharamāne kūṭaḍḍakā-
rakā nāma nāhesuṃ. Aparabhāge rājā kālamakāsi. Mahāsatto tassa sarīrapari-
hāraṃ kāretvā vinicchaye potthake likhāpetvā “imaṃ potthakaṃ oloketvā aḍḍaṃ
tīreyyāthā”ti vatvā mahājanassa dhammaṃ desetvā appamādena ovādaṃ datvā
sabbesaṃ rodantānaṃ paridevantānaññeva saddhiṃ cūlatuṇḍilena araññaṃ
pāvisi. Tadā bodhisattassa ovādo saṭṭhi vassasahassāni pavatti.

Satthā imaṃ dhammaṃ desanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātaṃ samodhā-

nesi, saccapariyosāne so maraṇabhīruko bhikkhu sotāpattiphale paṭiṭṭhahi.

Tadā rājā ānando ahosi, cūḷatuṇḍilo maraṇabhīruko bhikkhu, parisā buddhaparisā, mahātuṇḍilo pana ahameva ahosinti.

Tuṇḍilajātakavaṇṇanā tatiyā.

[389] 4. Suvanṇakakkaṭakajātakavaṇṇanā

Siṅgīmigoti idaṃ sathā veḷuvane viharanto ānandattherassa attano atthāya jīvitariccāgaṃ ārabba kathesi. Vatthu yāva dhanuggahapayojanā **khaṇḍahāḷajātake** (jā. 2.22.982 ādayo) dhanapālavissajjanaṃ **cūḷahaṃsamahāhaṃsajātake** (jā. 1.15.133 ādayo) kathitaṃ. Tadā hi bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “āvuso, dhammaḥaṇḍāgārika-ānandatthero sekkhapaṭisambhidāppatto hutvā dhanapālake āgacchante sammāsambuddhassa jīvitaṃ pariccajī”ti. Sathā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, idāneva, pubbepi ānando mayhaṃ jīvitaṃ pariccajīyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte rājagahassa pubbapasse sālindiyo nāma brāhmaṇagāmo hoti. Tadā bodhisatto tasmim̐ gāme kassakabrāhmaṇakule nibbattitvā (3.0276) vayappatto kuṭumbaṃ saṅṭhapetvā tassa gāmassa pubbuttarāya disāya ekasmim̐ gāma-khette karīsasahassamattaṃ kasmim̐ kāresi. So ekadivasam̐ manussehi saddhim̐ khettaṃ gantvā kammakāre “kasathā”ti āṇāpetvā mukhadhovanatthāya khetta-koṭiyam̐ mahantaṃ sobbham̐ upasaṅkami. Tasmim̐ kho pana sobbhe eko suvaṇṇavaṇṇo kakkaṭako paṭivasati abhirūpo pāsādiko. Bodhisatto dantakaṭṭham̐ khāditvā taṃ sobbham̐ otari. Tassa mukhadhovanakāle kakkaṭako santikaṃ āgamāsi. Atha naṃ so ukkhipitvā attano uttarisāṭakantare nipajjāpetvā gahetvā khetta kattabba-kiccaṃ katvā gacchanto tattheva naṃ sobbhe pakkhipitvā gehaṃ āgamāsi. Tato paṭṭhāya khettaṃ āgacchanto paṭṭhamam̐ taṃ sobbham̐ gantvā kakkaṭakaṃ ukkhipitvā uttarisāṭakantare nipajjāpetvā pacchā kammantaṃ vicāresi. Iti tesam̐ añña-maññaṃ vissāso daḷho ahosi.

Bodhisatto nibaddham̐ khettaṃ āgacchati, akkhīsu ca panassa pañca pasādā tīṇi maṇḍalāni visuddhāni hutvā paññāyanti. Athassa khetta-koṭiyam̐ ekasmim̐ tāle kākakulāvake kākī akkhīni disvā khāditukāmā hutvā kākaṃ āha- “sāmi, dohaḷo me uppanno”ti. “Kiṃ dohaḷo nāmā”ti? “Etassa brāhmaṇassa akkhīni khāditukāmā-mhī”ti. “Duddohaḷo te uppanno, ko etāni āharitum̐ sakkhissatī”ti. “Tvam̐ na sakko-sī”ti ahampetaṃ jānāmi, yo panesa tālassa avidūre vammiko, ettha kaṇhasappo vasati. “Taṃ upaṭṭhaha, so etaṃ ḍaṃsitvā māressati, athassa akkhīni uppāṭetvā tvam̐ āharissasī”ti. So “sādhū”ti sampaṭicchitvā tato paṭṭhāya kaṇhasappaṃ upaṭṭhahi. Bodhisattenapi vāpitasassānaṃ gabbhaggahaṇakāle kakkaṭako mahā ahosi. Athekadivasam̐ sappo kākamāha “samma, tvam̐ nibaddham̐ maṃ upaṭṭhasasi, kiṃ te karomī”ti. “Sāmi, tumhākaṃ dāsiyā etassa khetta-sāmikassa akkhīsu dohaḷo uppajji, svāham̐ tumhākaṃ ānubhāvena tassa akkhīni labhissāmiti tumhe

upaṭṭhahāmi”ti. Sappo “hotu, nayidaṃ garukaṃ, labhissasi”ti taṃ assāsetvā puna divase brāhmaṇassa āgamanamagge kedāramariyādaṃ (3.0277) nissāya tiṇehi paṭicchanno hutvā tassāgamaṃ olokeno nipajji.

Bodhisatto āgacchanto paṭhamaṃ sobbhaṃ otarivā mukhaṃ dhovivā sinehaṃ paccupaṭṭhāpetvā suvaṇṇakakkaṭakaṃ āliṅgetvā uttarisāṭakantare nipajjāpetvā khettaṃ pāvīsi. Sappo taṃ āgacchantam disvāva vegena pakkhandivā piṇḍika-maṃse ḍaṃsitvā tattheva pātetvā vammikaṃ sandhāya palāyi. Bodhisattassa patanañca kakkaṭakassa sāṭakantarato laṅghanañca kākassa āgantvā bodhisattassa ure niliyanañca apacchā-apurimaṃ ahosi. Kāko niliyivā akkhini tuḍḍena pahari. Kakkaṭako “imaṃ kākam nissāya mama sahāyassa bhayaṃ uppannaṃ, etasmiṃ gahite sappo āgacchissati”ti saṇḍāsena gaṇhanto viya kākam givāyaṃ aḷena daḷhaṃ gahetvā kilamētvā thokaṃ sithilamakāsi. Kāko “kissa maṃ samma, chaḍḍetvā palāyasi, esa maṃ kakkaṭako bhiiyo viheṭheti, yāva na marāmi, tāva ehi”ti sappam pakkosanto paṭhamaṃ gāthamāha-

94. “Siṅgimigo āyatacakkhunetto, aṭṭhittaco vārisayo alomo;

tenābhibhūto kapaṇaṃ rudāmi, hare sakhā kissa nu maṃ jahāsi”ti.

Tattha **siṅgimigoti** siṅgisuvaṇṇavaṇṇatāya vā aḷasaṅkhātānaṃ vā siṅgānaṃ atthitāya kakkaṭako vutto. **Āyatacakkhunettoti** dīghehi cakkhusaṅkhātehi nettehi samannāgato. Aṭṭhimeva taco assāti **aṭṭhittaco**. **Hare sakhāti** ālapanametam, ambho sahāyāti attho.

Sappo taṃ sutvā mahantaṃ phaṇaṃ katvā kākam assāsento agamāsi. Satthā imamatthaṃ dīpento abhisambuddho hutvā dutiyaṃ gāthamāha-

95. “So (3.0278) passasanto mahatā phaṇena, bhujāṅgamo kakkaṭamajjhapatto;

sakhā sakhāraṃ paritāyamāno, bhujāṅgamaṃ kakkaṭako gahesi”ti.

Tattha **kakkaṭamajjhapatto**ti kakkaṭakaṃ sampatto. **Sakhā sakhāranti** sahāyo sahāyaṃ. “Sakaṃ sakhāraṃ”tipi pāṭho, attano sahāyanti attho. **Paritāyamānoti** rakkhamāno. **Gahesīti** dutiyena aḷena givāyaṃ daḷhaṃ gahesi.

Atha naṃ kilamētvā thokaṃ sithilamakāsi. Atha sappo “kakkaṭakā nāma neva kākamaṃsaṃ khādanti, na sappamaṃsaṃ, atha kena nu kho kāraṇena ayaṃ amhe gaṇhī”ti cintetvā taṃ pucchanto tatiyaṃ gāthamāha-

96. “Na vāyasaṃ no pana kaṇhasappaṃ, ghāsattiko kakkaṭako adeyya;

pucchāmi taṃ āyatacakkhunetta, atha kissa hetumha ubho gahitā”ti.

Tattha **ghāsattikoti** āhāratthiko hutvā. **Adeyyāti**-ādiyeyya, na-kārena yojetvā na gaṇhīti attho.

Taṃ sutvā kakkaṭako gahaṇakāraṇaṃ kathento dve gāthā abhāsi-

97. “Ayaṃ puriso mama atthakāmo, yo maṃ gahetvāna dakāya neti;

tasmiṃ mate dukkhamanappakaṃ me, ahañca eso ca ubho na homa.

98. “Mamañca disvāna pavaddhakāyaṃ, sabbo jano hiṃsitumeva micche;

sāduñca thūlañca muduñca maṃsaṃ, kākāpi maṃ disva viheṭhayeyyun”ti.

Tattha (3.0279) **ayanti** bodhisattaṃ niddisati. **Atthakāmoti** hitakāmo. **Dakāya netīti** yo maṃ sampiyāyamāno uttarisāṭakena gahetvāna udakāya neti, attano

vasanakasobbhaṃ pāpeti. **Tasmiṃ mateti** sace so imasmiṃ ṭhāne marissati, etasmiṃ mate mama kāyikaṃ cetasikaṃ mahantaṃ dukkhaṃ bhavissatīti dīpeti. **Ubho na homāti** dvepi janā na bhavissāma. **Mamañca disvānāti** gāthāya aya-mattho- idañca aparaṃ kāraṇaṃ, imasmiṃ mate anāthaṃ nippaccayaṃ maṃ pavaḍḍhitakāyaṃ disvā sabbo jano “imassa kakkaṭakassa sāduñca thūlañca muduñca maṃsan”ti maṃ māretuṃ iccheyya, na kevalañca jano manusso, tira-cchānabhūtā kākāpi maṃ disvā viheṭṭhayeyyuṃ viheseyyuṃ māreyyuṃ.

Taṃ sutvā sappo cintesi “ekenupāyena imaṃ vañcetvā kākāñca attānañca mocessāmī”ti. Atha naṃ vañcetakāmo chaṭṭhaṃ gāthamāha-

99. “Sacetassa hetumha ubho gahītā, uṭṭhātu pose visamāvamāmi;
mamañca kākāñca pamuñca khippaṃ, pure visaṃ gāḷhamupeti maccaṃ”ti.

Tattha **sacetassa hetūti** sace etassa kāraṇā. **Uṭṭhātūti** nibbiso hotu. **Visamāvamā-mīti** ahamassa visaṃ ākaḍḍhāmi, nibbisaṃ naṃ karomi. **Pure visaṃ gāḷhamupeti maccaṃ** imañhi maccaṃ mayā anāvamiyamānaṃ visaṃ gāḷhaṃ balavaṃ hutvā upagaccheyya, taṃ yāva na upagacchati, tāvadeva amhe dvepi jane khippaṃ muñcāti.

Taṃ sutvā kakkaṭako cintesi “ayaṃ ekenupāyena maṃ dvepi jane vissajjāpetvā palāyitukāmo, mayhaṃ upāyakosallaṃ na jānāti, ahaṃ dāni yathā sappo sañca-rituṃ sakkoti, evaṃ aḷaṃ sithilaṃ karissāmi, kākāṃ pana neva vissajjessāmī”ti evaṃ cintetvā sattamaṃ gāthamāha-

100. “Sappaṃ pamokkhāmi na tāva kākāṃ, paṭibandhako hohiti tāva kāko;
purisañca disvāna sukhiṃ arogaṃ, kākāṃ pamokkhāmi yatheva sappan”ti.

Tattha (3.0280) **paṭibandhakoti** pāṭibhogo. **Yatheva sappanti** yathā bhavantaṃ sappaṃ muñcāmi, tathā kākāṃ pamokkhāmi, kevalaṃ tvaṃ imassa brāhmaṇassa sarīrato sīghaṃ visaṃ āvamāhīti.

Evañca pana vatvā tassa sukhasañcāraṇatthaṃ aḷaṃ sithilamakāsi. Sappo visaṃ āvamitvā mahāsattassa sarīraṃ nibbisaṃ akāsi. So niddukkho uṭṭhāya pakativaṇṇeneva aṭṭhāsi. Kakkaṭako “sace ime dvepi janā arogā bhavissanti, mayhaṃ sahāyassa vaḍḍhi nāma na bhavissati, vināsessāmi ne”ti cintetvā katta-rikāya uppalamakuḷaṃ viya aḷehi ubhinnampi sīsaṃ kappetvā jīvitakkhayaṃ pāpesi. Kākīpi tamhā ṭhānā palāyi. Bodhisatto sappassa sarīraṃ daṇḍake veṭhetvā gumbapiṭṭhe khipi. Suvaṇṇakakkaṭakaṃ sobbhe vissajjetvā nhatvā sāli-ndiyagāmaṃ gato. Tato paṭṭhāya kakkaṭakena saddhiṃ adhikataro vissāso ahosi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātaṃ samodhā-
nento osānagāthamāha-

101. “Kāko tadā devadatto ahosi, māro pana kaṇhasappo ahosi;
ānandabhaddo kakkaṭako ahosi, ahaṃ tadā brāhmaṇo homi satthā”ti.

Saccapariyosāne bahū sotāpannādayo ahesuṃ. Kākī pana gāthāya na vuttā, sā
ciñcamāṇavikā ahosīti.

Suvaṇṇakakkaṭakajātakavaṇṇanā catutthā.

[390] 5. Mayhakajātakavaṇṇanā

Sakuṇo mayhako nāmāti idaṃ satthā jetavane viharanto āgantukaseṭṭhiṃ
ārabbha kathesi. Sāvattiyañhi āgantukaseṭṭhi nāma aḍḍho ahosi mahaddhano.
So neva attanā bhoge bhuñji, na paresaṃ adāsi, nānaggarase paṇite bhojane upa-
nīte taṃ na bhuñjati, bilaṅgadutiyaṃ (3.0281) kaṇḍajakaṃ eva bhuñjati, dhūpitavā-
sitesu kāsikavatthesu upanītesu tāni hāretvā thūlathūlasāṭake nivāseti, ājāniya-
yutte maṇikanakavicitte rathe upanīte tampi harāpetvā kattararathakena gacchati,
suvaṇṇacchatte dhāriyamāne taṃ apanetvā paṇṇacchattena dhāriyamānena. So
yāvajivaṃ dānādīsu puññesu ekampi akatvā kālaṃ katvā roruvaniraye nibbatti.
Tassa aputtakaṃ sāpateyyaṃ rājabalaṃ sattahi rattidivasehi rājakulaṃ pavesesi.
Tasmīṃ pavesite rājā bhuttapātarāso jetavanaṃ gantvā satthāraṃ vanditvā
nisinno “kiṃ, mahārāja, buddhupaṭṭhānaṃ na karosī”ti vutte “bhante, sāvattiyaṃ
āgantukaseṭṭhino nāma kālakatassa assāmikadhane amhākaṃ ghare āhariyamā-
neyeva satta rattidivasā gatā, so pana etaṃ dhanaṃ labhitvāpi neva attanā pari-
bhuñji, na paresaṃ adāsi, rakkhasapariggahitapokkharaṇi viyassa dhanaṃ ahosi,
so ekadivasampi paṇitabhojanādīnaṃ rasaṃ ananubhavitvāva maraṇamukhaṃ
paviṭṭho, evaṃ maccharī apuññasatto kiṃ katvā ettakaṃ dhanaṃ labhi, kena
cassa bhogesu cittaṃ na rami”ti satthāraṃ pucchi. Satthā “mahārāja, dhanalābho
ca, dhanaṃ laddhā aparibhuñjanakāraṇaṅca teneva katan”ti vatvā tena yācito
atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bārāṇasiseṭṭhi assaddho ahosi
maccharī, na kassaci kiñci deti, na kañci saṅgaṇhāti. So ekadivasam rājupa-
ṭṭhānaṃ gacchanto tagarasikhiṃ nāma paccekabuddhaṃ piṇḍāya carantaṃ disvā
vanditvā “laddhā, bhante, bhikkhā”ti pucchitvā “nanu carāma mahāseṭṭhi”ti vutte
purisaṃ āṇāpesi “gaccha, imaṃ amhākaṃ gharaṃ ānetvā mama pallaṅke nisīdā-
petvā amhākaṃ paṭiyattabhattassa pattaṃ pūretvā dāpehi”ti. So paccekabuddhaṃ
gharaṃ netvā nisīdāpetvā seṭṭhibhāriyāya ācikkhi. Sā nānaggarasabhattassa
pattaṃ pūretvā tassa adāsi. So bhattaṃ gahetvā seṭṭhinivesanā nikkhamitvā anta-
ravīthiyaṃ paṭipajji. Seṭṭhi rājakulato paccāgacchanto taṃ disvā vanditvā “laddhaṃ,
bhante, bhattaṃ”ti pucchi. “Laddhaṃ mahāseṭṭhi”ti. So pattaṃ oloketvā cittaṃ
pasādetuṃ nāsakkhi (3.0282), “imaṃ me bhattaṃ dāsā vā kammakarā vā
bhuñjitvā dukkarampi kammaṃ kareyyuṃ, aho vata me jāni”ti aparacetanaṃ pari-
puṇṇaṃ kātuṃ nāsakkhi. Dānañhi nāma tisso cetanā paripuṇṇaṃ kātuṃ sakko-
ntasseva mahapphalaṃ hoti.

“Pubbeva dānā sumanā bhavāma, dadampi ve attamanā bhavāma;
datvāpi ve nānutappāma pacchā, tasmā hi amhaṃ daharā namiyyare. (jā. 1.
10.95);

“Pubbeva dānā sumano, dadaṃ cittaṃ pasādaye;
datvā attamano hoti, esā yaññassa sampadā”. (a. ni. 6.37; pe. va. 305);

Iti, mahārāja, āgantukaseṭṭhi tagarasikhipaccekabuddhassa dinnapaccayena
bahuṃ dhanam labhi, datvā aparacetanam paṇitam katum asamatthatāya bhoge
bhuñjitum nāsakkhīti. “Puttam pana kasmā na labhi, bhante”ti? Satthā “puttassa
alabhanakāraṇampi teneva kataṃ, mahārājā”ti vatvā tena yācito atītam āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto asīti koṭivibhave
seṭṭhikule nibbattitvā vayappatto mātāpitūnam accayena kaniṭṭham saṅgaṇhitvā
kuṭumbaṃ vicārento gharadvāre dānasālam kāretvā mahādānam pavattento
agāram ajjhāvasi. Athassa eko putto jāyi. So tassa padasā gamanakāle kāmesu
ādīnavam nekkhamme cānisaṃsam disvā saddhiṃ puttadārena sabbaṃ gharavi-
bhavam kaniṭṭhassa niyyātetvā “appamatto dānam pavattehi”ti ovādam datvā isi-
pabbajjam pabbajitvā abhiññā ca samāpattiyo ca nibbattetvā himavantapadese
vihāsi. Kaniṭṭhopissa ekaṃ puttam paṭilabhi. So taṃ vaḍḍhantaṃ disvā cintesi
“mama bhātu putte jīvante kuṭumbaṃ bhinditvā dvidhā bhavissati, bhātu puttam
māressāmī”ti. Atha naṃ ekadivasam nadiyam opilāpetvā māresi. Tamenam
nhatvā āgataṃ bhātu jāyā “kuhiṃ mama putto”ti pucchi. “Nadiyam udakam kīḷi,
atha naṃ udake vicinanto nāddasan”ti. Sā roditvā kanditvā tuṅhī ahosi.

Bodhisatto (3.0283) taṃ pavattiṃ ṇatvā “idaṃ kiccaṃ pākaṭam karissāmī”ti ākā-
senāgantvā bārāṇasiyaṃ otaritvā sunivattho supāruto tassa gharadvāre ṭhatvā
dānasālam adisvā “dānasālāpi iminā asappurisena nāsitā”ti cintesi. Kaniṭṭho
tassa āgatabhāvam ṇatvā āgantvā mahāsattam vanditvā pāsādam āropetvā
subhojanam bhojesi. So bhattakiccāvasāne sukhakathāya nisinno “dārako na
paññāyati, kham nu kho”ti pucchi. “Mato, bhante”ti. “Kena kāraṇenā”ti? “Udaka-
kīḷanaṭṭhāne asukakāraṇenāti na jānāmi”ti. “Kiṃ tvaṃ asappurisa na jānissasi,
tayā katakiccaṃ mayham pākaṭam, nanu tvaṃ iminā nāma kāraṇena taṃ māresi,
kiṃ nu tvaṃ rājādīnam vasena nassamānam dhanam rakkhitum sakuṇeyyāsi,
mayhakasakuṇassa ca tuyhañca kiṃ nānākaraṇan”ti? Athassa mahāsatto
buddhalīlāya dhammam desento imā gāthā abhāsi-

102. “Sakuṇo mayhako nāma, girisānudarīcaro;
pakkaṃ pipphalimāruyha, ‘mayham mayhan’ti kandati.

103. “Tassevam vilapantassa, dijasaṅghā samāgatā;
bhutvāna pipphaliṃ yanti, vilapatveva so dijo.

104. “Evameva idhekacco, saṅgharivā bahuṃ dhanam;
nevattano na ṇātīnam, yathodhiṃ paṭipajjati.

105. “Na so acchādanam bhattam, na mālam na vilepanam;
anubhoti sakiṃ kiñci, na saṅgaṇhāti ṇātake.

106. “Tassevam vilapantassa, mayham mayhanti rakkhato;
rājāno atha vā corā, dāyādā yeva appiyā;

dhanamādāya gacchanti, vilapatveva so naro.

107. “Dhīro bhoge adhigamma, saṅgaṇhāti ca ñātake;
tena so kittiṃ pappoti, pecca sagge pamodati” ti.

Tattha (3.0284) **mayhakoti** “mayhaṃ mayhan” ti viravanavasena evaṃladdha-nāmo. Girisānudarīsu caratīti **girisānudarīcaro**. **Pakkaṃ pipphalinti** himavantapadesa ekaṃ phalabharitaṃ pipphalirukkhaṃ. **Kandatīti** dijagaṇe taṃ rukkhaṃ parivāretvā pakkāni khādante vāretuṃ “mayhaṃ mayhan” ti paridevanto vicarati. **Tassevaṃ vilapantassāti** tassa vilapantasseva. **Bhutvāna vipphaliṃ yantīti** taṃ pipphalirukkhaṃ paribhuñjitvā aññaṃ phalasampannaṃ rukkhaṃ gacchanti. **Vilapatvevāti** so pana dijo vilapatiyeva. **Yathodhinti** yathākoṭṭhāsaṃ, mātāpitābhātu-bhaginīputtadhītādīnaṃ upabhogaparibhogavasena yo yo koṭṭhāso dātabbo, taṃ taṃ na detīti attho.

Sakinti ekavārampi nānubhoti. “Sakan” tipi pāṭho, attano santakampīti attho. **Na saṅgaṇhātīti** bhattacchādanabijanaṅgalādīdānavasena na saṅgaṇhāti. **Vilapatveva so naroti** etesu rājādīsu dhanam gahetvā gacchantesu kevalam so puriso vilapatiyeva. **Dhīroti** paṇḍito. **Saṅgaṇhātīti** attano santikaṃ āgate dubbalañātake bhattacchādanabijanaṅgalādīdānena saṅgaṇhāti. **Tenāti** so puriso tena ñātisaṅgahena catuparisamajjhe kittiṃca attano vaṇṇabhaṇanañca pāpuṇāti, pecca sagge devanagare pamodati.

Evaṃ mahāsatto tassa dhammaṃ desetvā dānaṃ pākatikaṃ kāretvā himavanta meva gantvā aparihīnajjhāno brahmalokūpago ahosi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā “iti kho, mahārāja, āgantukaseṭṭhi bhātu puttassa māritattā ettakaṃ kālam neva puttaṃ, na dhītaraṃ alabhī” ti vatvā jātakaṃ samodhānesi- “tadā kaniṭṭho āgantukaseṭṭhi ahosi, jeṭṭhako pana aham eva ahosin” ti.

Mayhakajātakavaṇṇanā pañcamā.

[391] 6. Vijjādhara-jātakavaṇṇanā

Dubbaṇṇarūpanti (3.0285) idaṃ satthā jetavane viharanto lokatthacariyaṃ ārabha kathesi. Vatthu **mahākaṇhajātake** (jā. 1.12.61 ādayo) āvi bhavissati. Tadā pana satthā “na, bhikkhave, idāneva, pubbepi tathāgato lokatthacariyaṃ cariyevā” ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto sakko ahosi. Tadā eko vijjādharo vijjaṃ parivattetvā aḍḍharattasamaye āgantvā bārāṇasirañño aggamahesiyā saddhiṃ aticarati, tassā paricārikāyo sañjāniṃsu. Sā sayameva rājānaṃ upasaṅkamitvā “deva, eko puriso aḍḍharattasamaye sirigabbhaṃ pavisitvā maṃ dūsetī” ti āha. “Sakkhissasi pana kiñci saññāṇaṃ kātun” ti? “Sakkomi, devā” ti sā jātihiṅgulikapātiṃ āharāpetvā tassa purisassa rattiṃ āgantvā abhiraṃsitvā gacchantassa piṭṭhiyaṃ pañcaṅgulikaṃ datvā pātova rañño ārocesi. Rājā manusse āṇāpesi “gacchatha, sabbadisāsu oloketvā piṭṭhiyaṃ katajātihiṅgulapañcaṅgulikapu-

risaṃ gaṇhathā”ti. Vijjādhārōpi rattiṃ anācāraṃ katvā divā susāne sūriyaṃ nama-
ssanto ekapādena tiṭṭhati. Rājapurisā taṃ disvā parivārayiṃsu. So “pākaṭaṃ me
kammaṃ jātan”ti vijjaṃ parivattetvā ākāseṇa uppatitvā gato.

Rājā taṃ disvā āgatapurise “addasathā”ti pucchi. “Āma, addasāmā”ti. “Ko
nāmeso”ti? “Pabbajito, devā”ti. “So hi rattiṃ anācāraṃ katvā divā pabbajitave-
sena vasati”. Rājā “ime divā samaṇavesena caritvā rattiṃ anācāraṃ karonti”ti
pabbajitānaṃ kujjhivā micchāgahaṇaṃ gahetvā “mayhaṃ vijitā ime sabbe pabba-
jitā palāyantu, diṭṭhaditṭhatṭhāne rājānaṃ karissantū”ti bheriṃ carāpesi. Tiyojana-
satikā kāsiratṭhā palāyitvā sabbe pabbajitā aññarājadhāniyo agamiṃsu. Sakalakā-
siratṭhe manussānaṃ ovādadāyako ekopi dhammikasamaṇabrāhmaṇo nāhosi.
Anovādakā manussā pharusā ahesuṃ, dānasīlavimukhā matamatā yebhuyyena
apāye nibbatiṃsu, sagge nibbattanakā nāma nāhesuṃ.

Sakko (3.0286) nave devaputte apassanto “kiṃ nu kho kāraṇaṃ”ti āvajjetvā vijjā-
dharaṃ nissāya bārāṇasiraññā kuddhena micchāgahaṇaṃ gahetvā pabbajitānaṃ
ratṭhā pabbajitabhāvaṃ ṇatvā “ṭhapetvā maṃ añño imassa rañño micchāgahaṇaṃ
bhindituṃ samattho nāma natthi, rañño ca ratṭhavāsīnañca avassayo bhavissāmi”-
ti cintetvā nandamūlapabbhāre paccekabuddhānaṃ santikaṃ gantvā vanditvā
“bhante, mayhaṃ ekaṃ mahallakaṃ paccekabuddhaṃ detha, kāsiratṭhaṃ pasā-
dessāmi”ti āha. So saṅghattherameva labhi, athassa pattacīvaraṃ gahetvā taṃ
purato katvā sayaṃ pacchato hutvā siraṃsiṃ añjaliṃ ṭhapetvā paccekabuddhaṃ
namassanto uttamarūpadhāro māṇavako hutvā sakalanagarassa matthakena
tikkhattuṃ vicarivā rājadvāraṃ āgantvā ākāse aṭṭhāsi. Amaccā rañño ārocesuṃ
“deva, abhirūpo māṇavako ekaṃ samaṇaṃ ānetvā rājadvāre ākāse ṭhito”ti. Rājā
āsanā uṭṭhāya sīhapañjare ṭhatvā “māṇavaka, kasmā tvaṃ abhirūpo samāno
etassa virūpassa samaṇassa pattacīvaraṃ gahetvā namassamāno ṭhito”ti tena
saddhiṃ sallapanto paṭhamāṃ gāthamāha-

108. “Dubbaṇṇarūpaṃ tuvamariyavaṇṇi, purakkhatvā pañjaliko namassasi;
seyyo nu teso udavā sarikkho, nāmaṃ parassattano cāpi brūhī”ti.

Tattha **ariyavaṇṇi**ti sundararūpo. **Seyyo nu tesoti** eso virūpo pabbajito kiṃ nu
tayā uttaritaro, udāhu sarikkho. **Nāmaṃ parassattano cāpīti** etassa parassa ca
attano ca nāmaṃ brūhīti pucchati.

Atha naṃ sakko “mahārāja, samaṇā nāma garuṭṭhāniyā, tena me nāmaṃ
lapituṃ na labbhati, mayhaṃ pana te nāmaṃ kathessāmi”ti vatvā dutiyaṃ gātha-
māha-

109. “Na nāmagottaṃ gaṇhanti rāja, sammaggatānujjugatāna devā;
ahañca te nāmadheyyaṃ vadāmi, sakkohasmā tidasānamindo”ti.

Tattha (3.0287) **sammaggatānujjugatāna devāti** mahārāja, sabbasaṅkhāre
yathā sabhāvasarasavasena sammāsivā aggaphalaṃ arahattaṃ pattattā samma-
ggatānaṃ, ujunā ca aṭṭhaṅgikena maggena nibbānaṃ gatattā ujugatānaṃ mahā-
khīṇāsavānaṃ upapattidevehi uttaritarānaṃ visuddhidevānaṃ upapattidevā
nāmagottaṃ na gaṇhanti. **Ahañca te nāmadheyyanti** apica ahaṃ attano nāma-
dheyyaṃ tuyhaṃ kathemi.

Taṃ sutvā rājā tatiyagāthāya bhikkhunamassane ānisaṃsaṃ pucchi-
110. “Yo disvā bhikkhuṃ caraṇūpapannaṃ, purakkhatvā pañjaliko namassati;
pucchāmi taṃ devarājetamatthaṃ, ito cuto kiṃ labhate sukhaṃ so” ti.

Sakko catutthagāthāya kathesi-

111. “Yo disvā bhikkhuṃ caraṇūpapannaṃ, purakkhatvā pañjaliko namassati; diṭṭheva dhamme labhate pasaṃsaṃ, saggañca so yāti sarīrabhedā” ti.

Tattha **bhikkhanti** bhinnakilesaṃ parisuddhapuggalaṃ. **Caraṇūpapannanti** sīla-caraṇena upetaṃ. **Diṭṭheva dhammeti** na kevalaṃ ito cutoyeva, imasmiṃ pana attabhāve so pasaṃsaṃ labhati, pasaṃsāsukhaṃ vindatīti.

Rājā sakkassa kathaṃ sutvā attano micchāgahaṇaṃ bhinditvā tuṭṭhamānaso pañcamaṃ gāthamāha-

112. “Lakkhī vata me udapādi ajja, yaṃ vāsavaṃ bhūtapatiddasāma; bhikkhuñca disvāna tuvañca sakka, kāhāmi puññāni anappakāni” ti.

Tattha **lakkhīti** sirī, paññātipi vadanti. Idaṃ vuttaṃ hoti- ajja mama tava vacanaṃ suṇantasveva kusalākusalavipākajānanapaññā udapādīti. **Yanti** nipātamattaṃ. **Bhūtapatiddasāmāti** bhūtapatiṃ addasāma.

Taṃ (3.0288) sutvā sakko paṇḍitassa thutiṃ karonto chaṭṭhaṃ gāthamāha-

113. “Addhā have sevitabbā sapaññā, bahussutā ye bahuṭhānacintino; bhikkhuñca disvāna mamañca rāja, karohi puññāni anappakāni” ti.

Tattha **bahuṭhānacintinoti** bahūni kāraṇāni cintanasamatthā.

Taṃ sutvā rājā osānagāthamāha-

114. “Akkodhano niccapasannacitto, sabbātithiyācayogo bhavitvā; nihacca mānaṃ abhivādayissaṃ, sutvāna devinda subhāsītāni” ti.

Tattha **sabbātithiyācayogo bhavitvāti** sabbesaṃ atithīnaṃ āgatānaṃ āgantu-kānaṃ yaṃ yaṃ te yācanti, tassa tassa yutto anucchaviko bhavitvā, sabbaṃ tehi yācitayācitaṃ dadamānoti attho. **Sutvāna devinda subhāsītāni** tava subhāsītāni sutvā ahaṃ evarūpo bhavissāmīti vadati.

Evañca pana vatvā pāsādā oruyha paccekabuddhaṃ vanditvā ekamantaṃ aṭṭhāsi. Paccekabuddho ākāse pallaṅkena nisīditvā “mahārāja, vijjādharo na samaṇo, tvaṃ ito paṭṭhāya ‘atuccho loko, atthi dhammikasamaṇabrāhmaṇa’ ti ṇatvā dānaṃ dehi, sīlaṃ rakkha, uposathakammaṃ karohi” ti rājānaṃ ovadi. Sakkopi sakkānubhāvena ākāse ṭhatvā “ito paṭṭhāya appamattā hothā” ti nāgarānaṃ ovādaṃ datvā “palātā samaṇabrāhmaṇā āgacchantū” ti bheriṃ carāpesi. Atha te ubhopi sakaṭṭhānameva agamaṃsu. Rājā tassa ovāde ṭhatvā dānādīni puññāni akāsi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakamaṃ samodhānesi- “tadā paccekabuddho parinibbuto, rājā ānando ahosi, sakko pana ahameva ahosin” ti.

Vijjādhara-jātakavaṇṇanā chaṭṭhā.

[392] 7. Siṅhapupphajātakavaṇṇanā

Yametanti (3.0289) idaṃ satthā jetavane viharanto aññataraṃ bhikkhuṃ ārabha katesi. So kira jetavanā nikkhamitvā kosalaratṭhe aññataraṃ araññaṃ nissāya viharanto ekadivasamaṃ padumasamaṃ otaritvā supupphitapadumaṃ disvā adhovāte ṭhatvā upasiṅghi. Atha naṃ tasmīṃ vane adhivatthā devatā “mārisa,

tvam gandhatheno nāma, idaṃ te ekaṃ theyyaṅgaṃ”ti saṃvejesi. So tāya saṃve-
jito puna jetavanaṃ āgantvā satthāraṃ vanditvā nisinno “kahaṃ bhikkhu nivuttho-
sī”ti puṭṭho “asukavanasaṅḍe nāma, tattha ca maṃ devatā evaṃ nāma saṃvejesī”-
ti āha. Atha naṃ satthā “na kho bhikkhu pupphaṃ upasiṅghanto tvameva deva-
tāya saṃvejito, porāṇakapaṇḍitāpi saṃvejitapubbā”ti vatvā tena yācito atītaṃ
āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto ekasmiṃ kāsikagāme
brāhmaṇakule nibbattitvā vayappatto takkasilāyaṃ uggahitasippo aparabhāge isi-
pabbajjaṃ pabbajitvā ekaṃ padumasaraṃ nissāya upavasanto ekadivasam
saraṃ otarivā supupphitapadumaṃ upasiṅghamāno aṭṭhāsi. Atha naṃ ekā deva-
dhītā rukkhakkhandhavivare ṭhatvā saṃvejayamānā paṭhamaṃ gāthamāha-

115. “Yametaṃ vārijaṃ pupphaṃ, adinnaṃ upasiṅghasi;
ekaṅgametaṃ theyyānaṃ, gandhathenosi mārisā”ti.

Tattha **ekaṅgametanti** ekakoṭṭhāso esa.

Tato bodhisatto dutiyaṃ gāthamāha-

116. “Na harāmi na bhañjāmi, ārā siṅghāmi vārijaṃ;
atha kena nu vaṇṇena, gandhathenoti vuccatī”ti.

Tattha **ārā siṅghāmīti** dūre ṭhito ghāyāmi. **Vaṇṇenāti** kāraṇena.

Tasmim (3.0290) khaṇe eko puriso tasmim sare bhisāni ceva khaṇati, puṇḍarī-
kāni ca bhañjati. Bodhisatto taṃ disvā “maṃ ārā ṭhatvā upasiṅghantaṃ ‘coro’ti
vadasi, etaṃ purisaṃ kasmā na bhaṇasi”ti tāya saddhim sallapanto tatiyaṃ gātha-
māha-

117. “Yoyaṃ bhisāni khaṇati, puṇḍarīkāni bhañjati;
evaṃ ākiṇṇakammanto, kasmā eso na vuccatī”ti.

Tattha **ākiṇṇakammantoti** kakkhaḷakammanto dāruṇakammanto.

Athassa avacanakāraṇaṃ ācikkhantī devatā catutthapañcamagāthā abhāsi-

118. “Ākiṇṇaluddo puriso, dhāticelaṃva makkhito;
tasmim me vacanaṃ natthi, tañcārahāmi vattave.

119. “Anaṅgaṇassa posassa, niccaṃ sucigavesino;
vālaggamattaṃ pāpassa, abbhāmatṭaṃva khāyatī”ti.

Tattha **dhāticelaṃvāti** kheḷasiṅghāṇikamuttagūthamakkhitaṃ dhātidāsiyā niva-
tthacelaṃ viya ayaṃ pāpamakkhito yeva, tena kāraṇena tasmim mama vacanaṃ
natthi. **Tañcārahāmīti** samaṇā pana ovādakkhamā honti piyasīlā, tasmā taṃ appa-
mattakampi ayuttaṃ karontaṃ vattum arahāmi samaṇāti. **Anaṅgaṇassāti** niddo-
sassa tumhādisassa. **Abbhāmatṭaṃva khāyatīti** mahāmeghappamāṇaṃ hutvā
upaṭṭhāti, idāni kasmā evarūpaṃ dosaṃ abbohārikaṃ karosīti.

Tāya pana saṃvejito bodhisatto saṃvegappatto chaṭṭhaṃ gāthamāha-

120. “Addhā maṃ yakkha jānāsi, atho maṃ anukampasi;
punapi yakkha vajjāsi, yadā passasi edisan”ti.

Tattha **yakkhāti** devataṃ ālapati. **Vajjāsīti** vadeyyāsi. **Yadā passasi edisanti**
yadā mama evarūpaṃ dosaṃ passasi, tadā evaṃ mama vadeyyāsīti vadati.

Athassa (3.0291) sā devadhītā sattamaṃ gāthamāha-

121. “Neva taṃ upajīvāmi, napi te bhatakāmhase;

tvameva bhikkhu jāneyya, yena gaccheyya suggatin”ti.

Tattha **bhatakāmhase**ti tava bhatihatā kammakarāpi na homa. Kiṃkāraṇā taṃ sabbakālaṃ rakkhamānā vicarissāmāti dīpeti. **Yena gaccheyyāti** bhikkhu yena kammena tvaṃ sugatiṃ gaccheyyāsi, tvameva taṃ jāneyyāsi.

Evaṃ sā tassa ovādaṃ datvā attano vimānameva pavitṭhā. Bodhisattopi jhānaṃ nibbattetvā brahmalokaparāyaṇo ahoṣi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṃ samodhānesi, saccapariyosāne so bhikkhu sotāpattiphale patitṭhahi.

Tadā devadhītā uppalavaṇṇā ahoṣi, tāpaso pana ahameva ahoṣinti.

Siṅghapupphajātakavaṇṇanā sattamā.

[393] 8. Vighāsādajātakavaṇṇanā

Susukhaṃ vata jīvantīti idaṃ satthā pubbārāme viharanto keḷisilake bhikkhū ārabha kathesi. Tesu hi mahāmoggallānattherena pāsādaṃ kampetvā saṃvejjetesu dhammasabhāyaṃ bhikkhū tesam̐ aguṇaṃ kathentā nisīdiṃsu. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, idāneva, pubbepe te keḷisilakāyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto sakko ahoṣi. Atha aññatarasmiṃ kāsikagāme satta bhātaro kāmesu dosaṃ disvā nikkhamitvā isipabbajjaṃ pabbajitvā majjhāraṇṇe vasantā yoge yogaṃ akatvā kāyadaḥhibahulā hutvā nānappakāraṃ kiḷaṃ kiḷantā (3.0292) cariṃsu. Sakko devarājā “ime saṃvejessāmī”ti suko hutvā tesam̐ vasanaṭṭhānaṃ āgantvā ekasmiṃ rukkhe niliyitvā te saṃvejento paṭhamaṃ gāthamāha-

122. “Susukhaṃ vata jīvanti, ye janā vighāsādino;

diṭṭheva dhamme pāsaṃsā, samparāye ca suggati”ti.

Tattha **vighāsādinoti** bhuttātirekaṃ bhuñjante sandhāyāha. **Diṭṭheva dhammeti** ye evarūpā, te diṭṭheva dhamme pāsaṃsā, samparāye ca tesam̐ sugati hoti, sagge uppajjantīti adhippāyena vadati.

Atha tesu eko tassa vacanaṃ sutvā avasese āmantetvā dutiyaṃ gāthamāha-

123. “Sukassa bhāsamānassa, na nisāmetha paṇḍitā;

idaṃ suṇātha sodariyā, amhevāyaṃ pasaṃsatī”ti.

Tattha **bhāsamānassāti** mānusikāya vācāya bhaṇantassa. **Na nisāmethāti** na suṇātha. **Idaṃ suṇāthāti** idamassa vacanaṃ suṇātha. **Sodariyāti** samāne udare vutthabhāvena te ālapanto āha.

Atha ne paṭikkhipanto suko tatiyaṃ gāthamāha-

124. “Nāhaṃ tumhe pasaṃsāmi, kuṇapādā suṇātha me;

ucchiṭṭhabhojino tumhe, na tumhe vighāsādino”ti.

Tattha **kuṇapādāti** kuṇapakhādakāti te ālapati.

Te tassa vacanaṃ sutvā sabbepi catutthaṃ gāthamāhaṃsu-

125. “Sattavassā pabbajitā, majjhāraññe sikhaṇḍino;
vighāseneva yāpentā, mayañce bhoto gārayhā;
ke nu bhoto pasaṃsiyā”ti.

Tattha **sikhaṇḍinoti** cūḷāya samannāgatā. **Vighāsenevāti** ettakaṃ kālaṃ satta vassāni sīhabyagghavighāseneva yāpentā yadi bhoto gārayhā, atha ke nu te pasaṃsiyāti.

Te (3.0293) lajjāpento mahāsatto pañcamaṃ gāthamāha-

126. “Tumhe sīhānaṃ byagghānaṃ, vāḷānañcāvasiṭṭhakaṃ;
ucchiṭṭheneva yāpentā, maññivho vighāsādino”ti.

Tattha **vāḷānañcāvasiṭṭhakanti** sesavāḷamigānañca avasiṭṭhakaṃ ucchiṭṭhabhojanaṃ.

Taṃ sutvā tāpasā “sace mayaṃ na vighāsādā, atha ke carahi te vighāsādā”ti? Atha tesam so tamatthaṃ ācikkhanto chaṭṭhaṃ gāthamāha-

127. “Ye brāhmaṇassa samaṇassa, aññassa vā vanibbino;

datvāva sesaṃ bhuñjanti, te janā vighāsādino”ti.

Tattha **vanibbinoti** taṃ taṃ bhaṇḍaṃ yācana-kassa. Evaṃ te lajjāpetvā mahā-satto sakaṭṭhānameva gato.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi- “tadā satta bhātaro ime keḷisīlakā bhikkhū ahesuṃ, sakko pana ahameva ahosin”ti.

Vighāsādajātakavaṇṇanā aṭṭhamā.

[394] 9. Vaṭṭakajātakavaṇṇanā

Paṇṭanti idaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ lolabhikkhuṃ ārabha kathesi. Tañhi satthā “saccaṃ kira tvaṃ bhikkhu lolo”ti pucchitvā “āma, bhante”ti vutte “na kho bhikkhu idāneva lolo, pubbepi tvaṃ loloyeva, lolatāya pana bārāṇasiyaṃ hatthigavāssapurisakuṇapehi atitto ‘ito uttaritaraṃ labhissāmi’ti araññaṃ pavittṭho-si”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto vaṭṭakayoniyaṃ nibbattitvā araññe lūkhatiṇabījāhāro vasi. Tadā bārāṇasiyaṃ eko lolakāko hatthi-kuṇapādīhi atitto “ito uttaritaraṃ labhissāmi”ti araññaṃ pavisitvā phalāphalaṃ khādanto bodhisattaṃ (3.0294) disvā “ayaṃ vaṭṭako ativiya thūlasarīro, madhuraṃ gocaraṃ khādati maññe, etassa gocaraṃ pucchitvā taṃ khāditvā ahampi thūlo bhavissāmi”ti cintetvā bodhisattassa uparibhāge sākāya niliyitvā bodhisattaṃ pucchi “bho vaṭṭaka, kiṃ nāma paṇṭitāhāraṃ bhuñjasi, thūlasarīro ahosi”ti? Bodhi-satto tena pucchito tena saddhiṃ paṭisanthāraṃ karonto paṭhamam gāthamāha-

128. “Paṇṭitaṃ bhuñjase bhattaṃ, sappitelañca mātula;
atha kena nu vaṇṇena, kiso tvamasi vāyasā”ti.

Tattha **bhattanti** manussānaṃ bhojananiyāmena paṭiyāditabhattaṃ. **Mātulāti** taṃ piyasamudācārena ālapati. **Kisoti** appamaṃsalohito.

Tassa vacanaṃ sutvā kāko tisso gāthā abhāsi-

129. “Amittamajjhe vasato, tesu āmisamesato;
niccaṃ ubbiggahadayassa, kuto kākassa daḥhiyaṃ.

130. “Niccaṃ ubbegino kākā, dhaṅkā pāpena kammunā;
laddho piṇḍo na piṇeti, kiso tenasmi vaṭṭaka.

131. “Lūkhāni tiṇabījāni, appasnehāni bhuñjasi;
atha kena nu vaṇṇena, thūlo tvamasi vaṭṭakā”ti.

Tattha **daḥhiyanti** evarūpassa mayhaṃ kākassa kuto daḥhībhāvo, kuto thūlanti attho. **Ubbeginoti** ubbegavanto. **Dhaṅkāti** kākānameva nāmaṃ. **Pāpena kammunā laddhoti** kākena manussasantakavilumpanasaṅkhātena pāpena kammena laddho piṇḍo. **Na piṇetīti** na tappeti. **Tenasmīti** tena kāraṇenāhaṃ kiso asmi. **Appasnehānīti** mandojāni. Idaṃ kāko bodhisattaṃ “paṇṭitabhōjanaṃ khādati”ti saññī hutvāpi vaṭṭakānaṃ gahitagocaraṃ pucchanto āha.

Taṃ sutvā bodhisatto attano thūlabhāvakāraṇaṃ kathento imā gāthā abhāsi-

132. “Appicchā (3.0295) appacintāya, adūragamanena ca;

laddhāladdhena yāpento, thūlo tenasmi vāyasa.

133. “Appicchassa hi posassa, appacintasukhassa ca;
susaṅgahitamānassa, vuttī susamudānaya”ti.

Tattha **appicchāti** āhāresu appicchatāya nittaṇhatāya, kevalaṃ sarīrayāpanava-
seneva āhārāharaṇatāyāti attho. **Appacintāyāti** “ajja kahaṃ āhāraṃ labhissāmi,
sve kahan”ti evaṃ āhāracintāya abhāvena. **Adūragamanena cāti** “asukasmiṃ
nāma ṭhāne madhuraṃ labhissāmi”ti cintetvā avidūragamanena ca. **Laddhāladdhe-
nāti** lūkhaṃ vā hotu paṇitaṃ vā, yaṃ laddhaṃ, teneva. **Thūlo tenasmīti** tena catu-
bbidhena kāraṇena thūlo asmi. **Vāyasāti** kākaṃ ālapati. **Appacintasukhassāti** āhā-
racintārahitaṇaṃ appacintānamariyānaṃ sukhaṃ assatthīti appacintasukho,
tassa tādisena sukheṇa samannāgatassa. **Susaṅgahitamānassāti** “ettakaṃ
bhuñjitvā jirāpetuṃ sakkhissāmi”ti evaṃ suṭṭhu saṅgahitāhāramānassa. **Vuttī susa-
mudānaya**ti evarūpassa puggalassa jīvitavutti sukheṇa sakkā samudānetuṃ susa-
mudānaya sunibbattiyā.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṃ samodhā-
nesi, saccapariyosāne lolabhikkhu sotāpattiphale patiṭṭhahi.

Tadā kāko lolabhikkhu ahosi, vaṭṭako pana ahameva ahosinti.

Vaṭṭakajātakavaṇṇanā navamā.

[395] 10. Pārāvatajātakavaṇṇanā

Cirassaṃ vata passāmīti idaṃ satthā jetavane viharanto lolabhikkhuṃyeva
ārabbha kathesi. Paccuppannavatthu heṭṭhā vuttanayameva.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto pārāvato hutvā bārā-
ṇasisetṭhino mahānase nīlapacchiyaṃ vasati. Kākopi (3.0296) tena saddhiṃ
vissāsaṃ katvā tattheva vasatīti sabbaṃ vitthāretabbaṃ. Bhattakārako kākapa-
ttāni luñcitvā piṭṭhena taṃ makkhetvā ekaṃ kapālakhaṇḍaṃ vijjhivā kaṇṭhe piḷa-
ndhitvā pacchiyaṃ pakkhipi. Bodhisatto araṇṇato āgantvā taṃ disvā parihāsaṃ
karonto paṭhamāṃ gāthamāha-

134. “Cirassaṃ vata passāmi, sahāyaṃ maṇidhāriṇaṃ;
sukatā massukuttiyā, sobhate vata me sakhā”ti.

Tattha **massukuttiyāti** imāya massukiriyāya.

Taṃ sutvā kāko dutiyaṃ gāthamāha-

135. “Parūḷhakacchanakhalomo, ahaṃ kammesu byāvaṭo;
cirassaṃ nhāpitaṃ laddhā, lomaṃ taṃ ajja hārayin”ti.

Tattha **ahaṃ kammesu byāvaṭoti** ahaṃ samma pārāvata, rājakammesu byāvaṭo
okāsaṃ alabhanto parūḷhakacchanakhalomo ahosinti vadati. **Ajja hārayinti** ajja
hāresim.

Tato bodhisatto tatiyaṃ gāthamāha-

136. “Yaṃ nu lomaṃ ahāresi, dullabhaṃ laddha kappakaṃ;
atha kiñcarahi te samma, kaṇṭhe kiṇikiṇāyati”ti.

Tassattho- yaṃ tāva dullabhaṃ kappakaṃ labhitvā lomaṃ harāpesi, taṃ harā-
paya, atha kiñcarahi te vayassa idaṃ kaṅṅhe kiṅkiṅāyatīti.

Tato kāko dve gāthā abhāsi-

137. “Manussasukhumālānaṃ, maṇi kaṅṅhesu lambati;
tesāhaṃ anusikkhāmi, mā tvaṃ maññi davā kataṃ.

138. “Sacepimaṃ pihayasi, massukuttiṃ sukāritaṃ;
kārayissāmi te samma, maṇiñcāpi dadāmi te”ti.

Tattha **maṇī**ti evarūpānaṃ manussānaṃ ekaṃ maṇiratanaṃ kaṅṅhesu lambati.

Tesāhanti tesam ahaṃ. **Mā tvaṃ maññī**ti tvaṃ pana “etaṃ mayā davā katan”ti (3.02
mā maññi. **Sacepimaṃ pihayasī**ti sace imaṃ mama kataṃ massukuttiṃ tvaṃ
icchasi.

Taṃ sutvā bodhisatto chaṭṭhaṃ gāthamāha-

139. “Tvaññeva maṇinā channo, sukatāya ca massuyā;
āmanta kho taṃ gacchāmi, piyaṃ me tavadassanan”ti.

Tattha **maṇinā**ti maṇino, ayameva vā pāṭho. Idaṃ vuttaṃ hoti- samma vāyasa,
tvaññeva imassa maṇino anucchaviko imissā ca sukatāya massuyā, mama pana
tava adassanameva piyaṃ, tasmā taṃ āmantayitvā gacchāmīti.

Evañca pana vatvā bodhisatto uppatitvā aññattha gato. Kāko tattheva jīvita-
kkhayaṃ patto.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṃ samodhā-
nesi, saccapariyosāne lolabhikkhu anāgāmiṃphale patiṭṭhahi. Tadā kāko lola-
bhikkhu ahosi, pārāvato pana ahameva ahosinti.

Pārāvatajātakavaṇṇanā dasamā.

Kharaputtavaggo dutiyo niṭṭhito.

Jātakuddānaṃ-

Avāriyaṃ setaketu, darīmukhañca neru ca;

āsaṅkamigālopañca, kāḷakaṇṇi ca kukkuṭaṃ.

Dhammadhajañca nandiyaṃ, kharaputtaṃ sūci ceva;

tuṅḍilaṃ soṇṇakakkaṭaṃ, mayhakaṃ vijjādharañceva.

Siṅhapupphaṃ vighāsādaṃ, vaṭṭakañca pārāvataṃ;

saṅgāyimsu mahātherā, chakke vīsati jātake.

Chakkanipātavaṇṇanā niṭṭhitā.

7. Sattakanipāto

1. Kukkuvaggo

[396] 1. Kukkujātakavaṇṇanā

Diyaḍḍhakukkūti (3.0298) idaṃ sathā jetavane viharanto rājavādaṃ ārabha kathesi. Paccuppannavatthu **tesakuṇajātake** (jā. 2.17.1 ādayo) āvi bhavissati.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto tassa atthadhammā-nusāsako amacco ahosi. Rājā agatigamane patiṭṭhāya adhammena rajjaṃ kāresi, janapadaṃ piḷetvā dhanameva saṃhari. Bodhisatto rājānaṃ ovaditukāmo ekaṃ upamaṃ upadhārento vicarati, rañño uyyāne vāsāgāraṃ vippakataṃ hoti aniṭṭhita-cchadanaṃ, dārukaṇṇikaṃ āropetvā gopānasiyo pavesitamattā honti. Rājā kiḷana-tthāya uyyānaṃ gantvā tattha vicarivā taṃ gehaṃ pavisitvā ullokento kaṇṇikama-ṇḍalaṃ disvā attano uparipatanabhayena nikkhamitvā bahi ṭhito puna oloketvā “kiṃ nu kho nissāya kaṇṇikā ṭhitā, kiṃ nissāya gopānasiyo” ti cintetvā bodhisattaṃ pucchanto paṭhamaṃ gāthamāha-

1. “Diyaḍḍhakukkū udayena kaṇṇikā, vidatthiyo aṭṭha parikkhipanti naṃ;
sā siṃsapā, sāramayā apheggukā, kuhiṃ ṭhitā upparito na dhaṃsatī” ti.

Tattha **diyaḍḍhakukkūti** diyaḍḍharatanā. **Udayenāti** uccattena. **Parikkhipanti** nanti taṃ panetaṃ aṭṭha vidatthiyo parikkhipanti, parikkhepato aṭṭhavidatthipamā-nāti vuttaṃ hoti. **Kuhiṃ ṭhitāti** kattha patiṭṭhitā hutvā. **Na dhaṃsatīti** na patati.

Taṃ (3.0299) sutvā bodhisatto “laddhā dāni me rañño ovādatthāya upamā” ti cintetvā imā gāthā āha-

2. “Yā tiṃsati sāramayā anujjukā, parikiriya gopānasiyo samaṃ ṭhitā;

tāhi susaṅgahitā balasā pīlitā, samaṃ ʘhitā upparito na dhaṃsati.

3. “Evampi mittehi daḷhehi paṇḍito, abhejjarūpehi sucīhi mantibhi; susaṅgahito siriyā na dhaṃsati, gopānasībhāravahāva kaṇṇikā”ti.

Tattha **yā tiṃsati sāramayāti** yā etā sāraruḅkhamayā tiṃsati gopānasiyo. **Parikiri-yāti** parivāretvā. **Samaṃ ʘhitāti** samabhāgena ʘhitā. **Balasā pīlitāti** tāhi tāhi gopānasīhi balena pīlitā suṭṭhu saṅgahitā ekābaddhā hutvā. **Paṇḍitoti** ñāṇasampanno rājā. **Sucīhīti** sucisamācārehi kalyāṇamittehi. **Mantibhīti** mantakusalehi. **Gopānasībhāravahāva kaṇṇikāti** yathā gopānasīnaṃ bhāraṃ vahamānā kaṇṇikā na dhaṃsati na patati, evaṃ rājāpi vuttappakārehi mantīhi abhijjahadayehi susaṅgahito sirito na dhaṃsati na patati na parihāyati.

Rājā bodhisatte kathenteyeva attano kiriyam sallakkhetvā kaṇṇikāya asati gopānasiyo na tiṭṭhanti, gopānasīhi asaṅgahitā kaṇṇikā na tiṭṭhati, gopānasīsu bhijjantīsu kaṇṇikā patati, evameva adhammiko rājā attano mittāmacce ca balakāye ca brāhmaṇagahapatike ca asaṅgaṇhanto tesu bhijjantesu tehi asaṅgahito issariyā dhaṃsati, raññā nāma dhammikenā bhavitabbanti. Athassa tasmim̄ khaṇe paṇṇā-kāratthāya mātuluṅgaṃ āhariṃsu. Rājā “sahāya, imaṃ mātuluṅgaṃ khādā”ti bodhisattam̄ āha. Bodhisatto tam̄ gahetvā “mahārāja, imaṃ khādituṃ ajānantā tittakaṃ vā karonti ambilaṃ vā, jānantā (3.0300) pana paṇḍitā tittakaṃ hāretvā ambilaṃ anīharitvā mātuluṅgarasaṃ anāsetvāva khādanti”ti rañño imāya upamāya dhanasaṅgharaṇūpāyaṃ dassento dve gāthā abhāsi-

4. “Kharattacaṃ bellaṃ yathāpi satthavā, anāmasantopi karoti tittakaṃ; samāharaṃ sādum̄ karoti patthiva, asādum̄ kayirā tanubandhamuddharaṃ.
5. “Evampi gāmanigamesu paṇḍito, asāhasaṃ rājadhanāni saṅgharaṃ; dhammānuvattī paṭipajjamāno, sa phāti kayirā aviheṭṭhayaṃ paran”ti.

Tattha **kharattacanti** thaddhatacaṃ. **Bellanti** mātuluṅgaṃ. ‘Belan’tipi pāṭho, aya-mevattho. **Satthavāti** satthakahattho. **Anāmasantoti** bahitacaṃ tanukampi ataccchanto idaṃ phalaṃ tittakaṃ karoti. **Samāharanti** samāharanto bahitacaṃ tacchanto anto ca ambilaṃ anīharanto tam̄ sādum̄ karoti. **Patthivāti** rājānaṃ ālapati. **Tanubandhamuddharanti** tanukaṃ pana tacaṃ uddharanto sabbaso tittakassa anapanītattā tam̄ asādumeva kayirā. **Evanti** evaṃ paṇḍito rājāpi asāhasaṃ sāhasiyā taṇhāya vasaṃ agacchanto agatigamaṃ pahāya raṭṭhaṃ apīletvā upacikānaṃ vammikavaḍḍhananiyāmena madhukarānaṃ reṇum̄ gahetvā madhukarānaniyāmena ca dhanam̄ saṅgharanto-

“Dānaṃ sīlaṃ pariccāgaṃ, ajjavaṃ maddavaṃ tapaṃ;
akkodhaṃ avihimsaṅca, khantiṅca avirodhanan”ti.-

Iti imesaṃ dasannaṃ rājadhammānaṃ anuvattanena dhammānuvattī hutvā paṭipajjamāno so attano ca paresaṅca phātim̄ vaḍḍhim̄ kareyya paraṃ aviheṭṭhentoyevāti.

Rājā bodhisattena saddhim̄ mantento pokkharāṇitiraṃ gantvā supupphitaṃ bālasūriyavaṇṇaṃ udakena anupalittaṃ padumaṃ disvā āha- “sahāya, imaṃ (3.0300) padumaṃ udake saṅjātameva udakena alimpamānaṃ ʘhitan”ti. Atha naṃ bodhisatto “mahārāja, raññā nāma evarūpena bhavitabban”ti ovdanto imā gāthā āha-

6. “Odātamūlaṃ sucivārisambhavaṃ, jātaṃ yathā pokkharāṇīsu ambujaṃ; padumaṃ yathā agginikāsiphālimaṃ, na kaddamo na rajo na vāri limpāti.
7. “Evampi vohārasuciṃ asāhasaṃ, visuddhakammantamāpetapāpakāṃ; na limpāti kammakilesa tādiso, jātaṃ yathā pokkharāṇīsu ambujan”ti.

Tattha **odātamūlanti** paṇḍaramūlaṃ. **Ambujanti** padumasseva vevacanaṃ. **Agginikāsiphālimanti** agginikāsinā sūriyena phāliṃtaṃ vikasitanti attho. **Na kaddamo na rajo na vāri limpāti**ti neva kaddamo na rajo na udakaṃ limpāti, na makkhetīti attho. “Lippāti”cceva vā paṭṭho, bhummatthe vā etāni paccattavacanāni, etesu kaddamā-dīsu na lippāti, na alliyatīti attho. **Vohārasucinti** porāṇakehi dhammikarājūhi likhā-petvā ṭhapitavinicchayavohāre suciṃ, agatigamaṃ pahāya dhammena vinicchaya-kāraṇanti attho. **Asāhasanti** dhammikavinicchaye ṭhitattāyeva sāhasikakiriyāya virahitaṃ. **Visuddhakammantanti** teneva asāhasikaṭṭhena visuddhakammantaṃ saccavādiṃ nikkodhaṃ majjhantaṃ tulābhūtaṃ lokassa. **Apetapāpakanti** apagatapāpakammaṃ. **Na limpāti kammakilesa tādisoti** taṃ rājānaṃ paṇātipāto adinnā-dānaṃ kāmesumicchācāro musāvādoti ayaṃ kammakilesa na alliyati. Kimkāraṇā? **Tādiso jātaṃ yathā pokkharāṇīsu ambujaṃ**. Tādiso hi rājā yathā pokkharāṇīsu jātaṃ padumaṃ anupalittaṃ, evaṃ anupalitto nāma hoti.

Rājā bodhisattassa ovādaṃ sutvā tato paṭṭhāya dhammena rajjaṃ kārento dānādīni puññāni katvā saggaparāyaṇo ahosi.

Satthā (3.0302) imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi- “tadā rājā ānando ahosi, paṇḍitāmacco pana ahameva ahosin”ti.

Kukkujātakavaṇṇanā paṭṭhamā.

[397] 2. Manojajātakavaṇṇanā

Yathā cāpo ninnamatīti idaṃ satthā veḷuvane viharanto vipakkhasevakaṃ bhikkhuṃ ārabha kathesi. Vatthu pana heṭṭhā **mahiḷā mukhajātake** (jā. 1.1.26) vitthāritameva. Tadā pana satthā “na, bhikkhave, idāneva, pubbepesa vipakkhasevakoyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto siho hutvā sihiyā saddhiṃ saṃvasanto dve potake labhi- puttañca dhītarañca. Puttassa manojoti nāmaṃ ahosi, so vayappatto ekaṃ sihapotikaṃ gaṇhi. Iti te pañca janā ahesuṃ. Manojō vanamahimsādayo vadhitvā maṃsaṃ āharitvā mātāpitaro ca bhaginiñca pajāpatiñca poseti. So ekadivasaṃ gocarabhūmiyaṃ giriyaṃ nāma siṅgālaṃ palāyituṃ appahontaṃ urena nipannaṃ disvā “kiṃ, sammā”ti pucchitvā “upaṭṭhātukā-momhi, sāmī”ti vutte “sādhu, upaṭṭhahassū”ti taṃ gahetvā attano vasanaguhaṃ ānesi. Bodhisatto taṃ disvā “tāta manoja, siṅgālā nāma dussilā pāpadhammā akicce niyojenti, mā etaṃ attano santike karī”ti vāretuṃ nāsakkhi.

Athekadivasaṃ siṅgālo assamaṃsaṃ khāditukāmo manojaṃ āha- “sāmī, amhehi ṭhapetvā assamaṃsaṃ aññaṃ akhāditapubbaṃ nāma natthi, assaṃ

gaṇhissāmā”ti. “Kahaṃ pana, samma, assā hontī”ti? “Bārāṇasiyaṃ naditīre”ti. So tassa vacanaṃ gaheṭvā tena saddhiṃ assānaṃ nadiyā nhānavelāyaṃ gantvā ekaṃ assaṃ gaheṭvā piṭṭhiyaṃ āropetvā vegena attano guhādvārameva āgato. Athassa pitā assamaṃsaṃ khāditvā “tāta, assā nāma rājabhogā, rājāno ca nāma anekamāyā kusalehi (3.0303) dhanuggahehi vijjhāpenti, assamaṃsakhādanasihā nāma dīghāyukā na honti, ito paṭṭhāya mā assaṃ gaṇhī”ti āha. So pitu vacanaṃ akatvā gaṇhateva. “Sīho asse gaṇhātī”ti sutvā rājā antonagareyeva assānaṃ pokkharaniṃ kārāpesi. Tatopi āgantvā gaṇhiyeva. Rājā assasālaṃ kāretvā antosālāyameva tiṇodakaṃ dāpesi. Sīho pākāramatthakena gantvā antosālātopi gaṇhiyeva.

Rājā ekaṃ akkhaṇavedhiṃ dhanuggahaṃ pakkosāpetvā “sakkhissasi tāta, sīhaṃ vijjhitaṃ”ti āha. So “sakkomī”ti vatvā pākāraṃ nissāya sīhassa āgamanaṃ magge aṭṭakaṃ kāretvā aṭṭhāsi. Sīho āgantvā bahisusāne siṅgālaṃ ṭhapetvā assaḡaṇatthāya nagaraṃ pakkhandi. Dhanuggaho āgamanakāle “atitikhīṇo vego”ti sīhaṃ avijjhivā assaṃ gaheṭvā gamanakāle garubhāratāya olinavegaṃ sīhaṃ tikhīṇena nārācena pacchābhāge vijjhi. Nārāco purimakāyena nikkhamitvā ākāsaṃ pakkhandi. Sīho “viddhosmī”ti viravi. Dhanuggaho taṃ vijjhivā asani viya jiyāṃ pothesi. Siṅgālo sīhassa ca jiyāya ca saddaṃ sutvā “sahāyo me dhanuggahena vijjhivā mārito bhavissati, matakena hi saddhiṃ vissāso nāma natthi, idāni mama pakatiyā vasanavameva gamissāmī”ti attanāva saddhiṃ sallapanto dve gāthā abhāsi-

8. “Yathā cāpo ninnamati, jiyā cāpi nikūjati;
haññate nūna manojo, migarājā sakhā mama.
9. “Handa dāni vanantāni, pakkamāmi yathāsukhaṃ;
netādisā sakhā honti, labbhā me jīvato sakhā”ti.

Tattha **yathā**ti yenākāreneva cāpo ninnamati. **Haññate nūnā**ti nūna haññati. **Netādisā**ti evarūpā matakā sahāyā nāma na honti. **Labbhā** meti jīvato mama sahāyo nāma sakkā laddhuṃ.

Sīhopi ekavegena gantvā assaṃ guhādvāre pātetvā sayampi maritvā pati. Athassa ñātakā nikkhamitvā taṃ lohitaṃ makkhitaṃ pahāramukhehi (3.0304) paggharitalohitaṃ pāpajanasevitāya jīvitakkhayaṃ pattaṃ addasaṃsu, disvā cassa mātā pitā bhaginī pajāpatīti paṭipāṭiyā catasso gāthā bhāsiṃsu-

10. “Na pāpajanasamsevī, accantaṃ sukhamedhati;
manojaṃ passa semānaṃ, giriyaśāsānusāsani.
11. “Na pāpasampavañkena, mātā puttana nandati;
manojaṃ passa semānaṃ, acchannaṃ samhi lohite.
12. “Evamāpajate poso, pāpiyo ca nigacchati;
yo ve hitānaṃ vacanaṃ, na karoti atthadassinaṃ.
13. “Evañca so hoti tato ca pāpiyo, yo uttamo adhamajanūpasevī;
passuttamaṃ adhamajanūpasevitaṃ, migādhipaṃ saravaraveganiddhutaṃ”-

ti.

Tattha **accantaṃ sukhamedhatīti** na ciraṃ sukhaṃ labhati. **Giriyassānusāsānīti** ayaṃ evarūpā giriyassānusāsānīti garahanto āha. **Pāpasampavaṅkenāti** pāpesu sampavaṅkena pāpasahāyena. **Acchannanti** nimuggaṃ. **Pāpiyo ca nigacchatīti** pāpañca vindati. **Hitānanti** atthakāmānaṃ. **Atthadassinanti** anāgata-atthaṃ passa-ntānaṃ. **Pāpiyoti** pāpataro. **Adhamajanūpasevīti** adhamajanaṃ upasevī. **Uttamanti** sarīrabalena jeṭṭhakaṃ.

Pacchimā abhisambuddhagāthā-

14. “Nihīyati puriso nihīnasevī, na ca hāyetha kadāci tulyasevī;

seṭṭhamupagamaṃ udeti khippaṃ, tasmāttanā uttaritaraṃ bhajethā”ti.

Tattha **nihīyatīti** bhikkhave, nihīnasevī nāma manojo sīho viya nihīyati parihāyati vināsaṃ pāpuṇāti. **Tulyasevīti** sīlādīhi attanā (3.0305) sadisaṃ sevamāno na hāyati, vaḍḍhiyeva panassa hoti. **Seṭṭhamupagamanti** sīlādīhi uttaritaraṃyeva upagacchanto. **Udeti khippanti** sīghameva sīlādīhi guṇehi udeti, vuddhiṃ upagacchātīti.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṃ samodhānesi, saccapariyosāne vipakkhasevako sotāpattiphale patiṭṭhahi.

Tadā siṅgālo devadatto ahosi, manojo vipakkhasevako, bhaginī uppalavaṇṇā, bhariyā khemā bhikkhunī, mātā rāhulamātā, pitā sīharājā pana ahameva ahosinti.

Manojajātakavaṇṇanā dutiyā.

[398] 3. Sutanujātakavaṇṇanā

Rājā te bhattanti idaṃ satthā jetavane viharanto mātuposakabhikkhuṃ ārabba kathesi. Vatthu **sāmajātake** (jā. 2.22.296 ādayo) āvi bhavissati.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto duggatagahapatikule nibbatti, sutanūtissa nāmaṃ akaṃsu. So vayappatto bhatīṃ katvā mātāpitaro posetvā pitari kālakate mātaraṃ poseti. Tasmīṃ pana kāle bārāṇasirājā migavittako ahosi. So ekadivasaṃ mahantena parivārena yojanadvijojanamattaṃ araññaṃ pavisitvā “yassa ṭhitatṭhānena migo palāyati, so imaṃ nāma jito”ti sabbesaṃ ārocāpesi. Amaccā rañño dhuvamaggaṭṭhāne koṭṭhakaṃ chādetvā adaṃsu. Manussehi migānaṃ vasanaṭṭhānāni parivāretvā unnādentehi uṭṭhāpitesu migesu eko eṇimigo rañño ṭhitatṭhānaṃ paṭipajji. Rājā “taṃ vijjhissāmī”ti saraṃ khipi. Uggahitamāyo migo saraṃ mahāphāsukābhimukhaṃ āgacchantaṃ ṇatvā parivattitvā sarena viddho viya hutvā pati. Rājā “migo me viddho”ti gahaṇatthāya dhāvi. Migo uṭṭhāya vātavegena palāyi, amaccādayo rājānaṃ avahasīsu. So migam anubandhitvā kilantakāle khaggena dvidhā chinditvā ekasmiṃ daṇḍake laggitvā (3.0306) kājaṃ vahanto viya āgacchanto “thokaṃ vissamissāmī”ti maggasamīpe ṭhitaṃ vaṭarukkhaṃ upagantvā nipajjitvā niddaṃ okkami.

Tasmīṃ pana vaṭarukkhe nibbatta maghadevo nāma yakkho tattha pavitṭhe vessavaṇṇassa santikā

khādituṃ labhi. So rājānaṃ uṭṭhāya gacchantāṃ “tiṭṭha bhakkhosi me”ti hatthe gaṇhi. “Tvāṃ konāmosī”ti? “Ahaṃ idha nibbattayakkho, imaṃ ṭhānaṃ pavitṭhake khādituṃ labhāmī”ti. Rājā satīṃ upaṭṭhapetvā “kiṃ ajjeva maṃ khādissasi, udāhu nibaddhaṃ khādissasī”ti pucchi. “Labhanto nibaddhaṃ khādissāmī”ti. Rājā “imaṃ ajja migāṃ khāditvā maṃ vissajjehi, ahaṃ te sve paṭṭhāya ekāya bhattapātiyā saddhiṃ ekaṃ manussaṃ pesessāmī”ti. “Tena hi appamatto hohi, apesitadivase taññeva khādissāmī”ti. “Ahaṃ bārāṇasirājā, mayhaṃ avijjamānaṃ nāma natthī”ti. Yakkho paṭiññaṃ gahetvā taṃ vissajjesi. So nagaraṃ pavisitvā tamatthaṃ ekassa atthacarakassa amaccassa kathetvā “idāni kiṃ kātābbaṃ”ti pucchi. “Divasaparicchedo kato, devā”ti? “Na kato”ti. “Ayuttaṃ vo kataṃ, evaṃ santepi mā cintayittha, bahū bandhanāgāre manussā”ti. “Tena hi tvāṃ etaṃ kammaṃ kara, mayhaṃ jīvitaṃ dehi”ti.

Amacco “sādhū”ti sampaṭicchitvā devasikaṃ bandhanāgārato manussaṃ nīharitvā bhattapātiṃ gahetvā kañci ajānāpetvāva yakkhassa pesesi. Yakkho bhattaṃ bhuñjitvā manussaṃ khādati. Aparabhāge bandhanāgārāni nimmanussāni jātāni. Rājā bhattahāraṃ alabhanto maraṇabhayena kampi. Atha naṃ amacco assāsetvā “deva, jivitāsāto dhanāsāva balavatarā, hatthikkhandhe sahasabhaṇḍikaṃ ṭhapetvā ‘ko imaṃ dhaṇaṃ gahetvā yakkhassa bhattaṃ ādāya gamissatī’ti bheriṃ carāpemā”ti vatvā tathā kāresi. Atha taṃ sutvā bodhisatto cintesi “ahaṃ bhatiyā māsaḍḍhamāsakaṃ saṅgharitvā kicchena mātaraṃ posemi, imaṃ dhaṇaṃ gahetvā mātu datvā yakkhassa santikaṃ gamissāmī, sace yakkhaṃ dametuṃ sakkhissāmī, iccetaṃ kusalaṃ, no ce sakkhissāmī, mātā me sukhaṃ jīvissatī”ti. So tamatthaṃ mātu ārocetvā “alaṃ tāta, na mama attho dhanenā”ti dve vāre paṭikkhipitvā tatiyavāre taṃ anāpucchitvāva “āharatha, ayya, sahasaṃ, ahaṃ bhattaṃ harissāmī”ti sahasaṃ gahetvā mātu datvā “amma (3.0307), mā cintayi, ahaṃ yakkhaṃ dametvā mahājanassa sotthiṃ karissāmī, ajjeva tava assukilinnamukhaṃ hāsāpentova āgacchissāmī”ti mātaraṃ vanditvā rājapurisehi saddhiṃ rañño santikaṃ gantvā vanditvā aṭṭhāsī.

Tato rañña “tāta, tvāṃ bhattaṃ harissasi”ti vutte “āma, devā”ti āha. “Kiṃ te laddhuṃ vaṭṭatī”ti? “Tumhākaṃ suvaṇṇapādukā, devā”ti. “Kiṃkāraṇā”ti? “Deva, so yakkho attano rukkhamaṃ bhūmiyaṃ ṭhitake khādituṃ labhati, ahaṃ etassa santakabhūmiyaṃ aṭṭhatvā pādukāsu ṭhassāmī”ti. “Aññaṃ kiṃ laddhuṃ vaṭṭatī”ti? “Tumhākaṃ chattaṃ, devā”ti. “Idaṃ kimatthāyā”ti? “Deva, yakkho attano rukkhacchāyāya ṭhitake khādituṃ labhati, ahaṃ tassa rukkhacchāyāya aṭṭhatvā chatta-cchāyāya ṭhassāmī”ti. “Aññaṃ kiṃ laddhuṃ vaṭṭatī”ti. “Tumhākaṃ khaggaṃ, devā”ti. “Iminā ko attho”ti? “Deva, amanussāpi āvudhahatthānaṃ bhāyantiyevā”ti. “Aññaṃ kiṃ laddhuṃ vaṭṭatī”ti? “Suvaṇṇapātiṃ pūretvā tumhākaṃ bhuñjanakabhattaṃ detha, devā”ti. “Kiṃkāraṇā, tāta”ti? “Deva, mādisassa nāma paṇḍitassa purisassa mattikapātiyā lūkhabhojanaṃ harituṃ ananucchavikan”ti. “Sādhu, tāta”ti rājā sabbaṃ dāpetvā tassa veyyāvaccakare paṭipādesi.

Bodhisatto “mahārāja, mā bhāyittha, ajjāhaṃ yakkhaṃ dametvā tumhākaṃ sotthiṃ katvā āgamissāmī”ti rājānaṃ vanditvā upakaraṇāni gāhāpetvā tattha

gantvā manusse rukkhassāvidūre ṭhapetvā suvaṇṇapādukam āruyha khaggaṃ sannayhitvā setacchattam matthake katvā kañcanapātiyā bhattam gahetvā yakkhassa santikam pāyāsi. Yakkho maggaṃ olokeno tam disvā “ayam puriso na aññesu divasesu āgamananiyāmena eti, kiṃ nu kho kāraṇan” ti cintesi. Bodhisattopi rukkhasamīpaṃ gantvā asituṇḍena bhattapātiṃ antochāyāya karitvā chāyāya pariyanthe ṭhito paṭhamam gāthamāha.

15. “Rājā te bhattam pāhesi, suciṃ maṃsūpasecanam;
maghadevasmiṃ adhivatthe, ehi nikkamma bhuñjasū” ti.

Tattha **pāhesī**ti paṇiṇi. **Maghadevasmiṃ adhivattheti** maghadevoti vaṭarukkho vuccati, tasmīṃ adhivattheti devatam ālapati.

Tam (3.0308) sutvā yakkho “imam purisam vañcetvā antochāyāya pavitṭham khādissāmī” ti cintetvā dutiyam gāthamāha-

16. “Ehi māṇava orena, bhikkhamādāya sūpitam;
tvañca māṇava bhikkhā ca, ubho bhakkhā bhavissathā” ti.

Tattha **bhikkhanti** mama nibaddhabhikkham. **Sūpitanti** sūpasampannam.

Tato bodhisatto dve gāthā abhāsi-

17. “Appakena tuvam yakkha, thullamattham jahissasi;
bhikkham te nāharissanti, janā maraṇasaññino.

18. “Laddhāya yakkhā tava niccabhikkham, suciṃ paṇitam rasasā upetam;
bhikkhañca te āhariyo naro idha, sudullabho hehiti bhakkhite mayī” ti.

Tattha **thullamatthanti** appakena kāraṇena mahantam attham jahissasīti dasseti. **Nāharissantī**ti ito paṭṭhāya maraṇasaññino hutvā na āharissanti, atha tvam milātasākho viya rukkho nirāhāro dubbalo bhavissasīti. **Laddhāyanti** laddha-ayam laddhāgamanam. Idaṃ vuttam hoti- samma yakkha, yam aham ajja āhariṃ, idaṃ tava niccabhikkham suciṃ paṇitam uttamam rasena upetam laddhāgamanam devasikam te āgacchissati. **Āhariyoti** āharaṇako. Idaṃ vuttam hoti- “sace tvam imam bhikkham gahetvā āgataṃ maṃ bhakkhasi, athevam mayi bhakkhite bhikkhañca te āharaṇako añño naro idha sudullabho bhavissati. Kiṃkāraṇā? Mādiso hi bārāṇasiyam añño paṇḍitamanusso nāma natthi, mayi pana khādite sutanupi nāma yakkhena khādito, aññassa kassa so lajjissati” ti bhattāharaṇakam na labhissasi, atha te ito paṭṭhāya bhojanam dullabham bhavissati, amhākampi rājānam gaṇhitum na labhissasi. Kasmā? Rukkhato bahibhāvena. Sace panidam bhattam bhuñjitvā maṃ paṇiṇissasi, aham te rañño kathetvā nibaddham bhattam pesessāmi, attānampi ca te khādītum (3.0309) na dassāmi, ahampi tava santike ṭhāne na ṭhassāmi, pādukāsu ṭhassāmi, rukkhacchāyāyampi te na ṭhassāmi, attano chattacchāyāyameva ṭhassāmi, sace pana mayā saddhiṃ virujjhissasi, khaggena tam dvidhā bhindissāmi, ahañhi ajja etadatthameva sajjo hutvā āgatoti. Evaṃ kira nam mahāsatto tajjesi.

Yakkho “yuttarūpaṃ māṇavo vadatī” ti sallakkhetvā pasannacitto dve gāthā abhāsi-

19. “Mameva sutano attho, yathā bhāsasi māṇava;
mayā tvam samanunñāto, sotthiṃ passāhi mātaram.

20. “Khaggaṃ chattañca pātiñca, gacchamādāya māṇava;
sotthiṃ passatu te mātā, tvañca passāhi mātaran”ti.

Tattha **sutanoti** bodhisattaṃ ālapati. **Yathā bhāsasīti** yathā tvaṃ bhāsasi, tathā yo esa tayā bhāsito attho, eso mamevattho, mayhameva vaḍḍhīti.

Yakkhassa kathaṃ sutvā bodhisatto “mama kammaṃ nipphannaṃ, damito me yakkho, bahuñca dhanaṃ laddhaṃ, rañño ca vacanaṃ katan”ti tuṭṭhacitto yakkhassa anumodanaṃ karonto osānagāthamāha-

21. “Evaṃ yakkha sukhī hohi, saha sabbehi ñātibhi;
dhanañca me adhigataṃ, rañño ca vacanaṃ katan”ti.-

Vatvā ca pana yakkhaṃ āmantetvā “samma, tvaṃ pubbe akusalakammaṃ katvā kakkhaḷo pharuso paresaṃ lohitamaṃsabhakkho yakkho hutvā nibbatto, ito paṭṭhāya pāṇātipātādīni mā karī”ti sīle ca ānisaṃsaṃ, dussīlye ca ādīnavaṃ kathetvā yakkhaṃ pañcasu sīlesu patiṭṭhāpetvā “kiṃ te araññavāsena, ehi nagara-dvāre taṃ nisīdāpetvā aggabhattalābhiṃ karomī”ti yakkhena saddhiṃ nikkhamitvā khaggādīni yakkhaṃ gāhāpetvā bārāṇasiṃ agamāsi. “Sutanu māṇavo yakkhaṃ gahetvā etī”ti rañño ārocesuṃ. Rājā amaccaparivuto bodhisattassa paccuggamaṃ katvā yakkhaṃ nagaradvāre (3.0310) nisīdāpetvā aggabhattalābhināṃ katvā nagaraṃ pavisitvā bheriṃ carāpetvā nāgare sannipātāpetvā bodhisattassa guṇaṃ kathetvā senāpatiṭṭhānaṃ adāsi. Ayañca bodhisattassa ovāde ṭhatvā dānādīni puññāni katvā saggaparāyaṇo ahosi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātaṃ samodhānesi, saccapariyosāne mātuposakabhikkhu sotāpattiphale patiṭṭhahi. Tadā yakkho aṅgulimālo ahosi, rājā ānando, māṇavo pana ahameva ahosinti.

Sutanujātakavaṇṇanā tatiyā.

[399] 4. Mātuposakagijjhajātakavaṇṇanā

Te kathaṃ nu karissantīti idaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ mātuposakabhikkhuṃ ārabha kathesi. Vatthu **sāmajātake** (jā. 2.22.296 ādayo) āvi bhavissati.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto gijjhayoniyaṃ nibbatitvā vayappatto vuddhe parihīnacakkhuke mātāpitaro gijjhaguhāyaṃ ṭhapetvā gomaṃsādīni āharitvā posesi. Tasmīṃ kāle bārāṇasiyaṃ susāne eko nesādo aniyametvā gijjhānaṃ pāse oḍḍesi. Athekadivasaṃ bodhisatto gomaṃsādiṃ pariyesanto susānaṃ pavitṭho pādena pāse bajjhivā attano na cintesi, vuddhe parihīnacakkhuke mātāpitaro anussarivā “kathaṃ nu kho me mātāpitaro yāpessanti, mama baddhabhāvampi ajānantā anāthā nippaccayā pabbataguhāyameva sussitvā marissantī maññe”ti vilapanto paṭhamaṃ gāthamāha-

22. “Te kathaṃ nu karissantī, vuddhā giridarīsayā;
ahaṃ baddhosmi pāsena, niliyassa vasaṃ gato”ti.

Tattha **niliyassāti** evaṃnāmakassa nesādaputtassa.

Atha (3.0311) nesādaputto gijjharājassa paridevitasaddaṃ sutvā dutiyaṃ gātha-

māha-

23. “Kiṃ gijjha paridevasi, kā nu te paridevanā;
na me suto vā diṭṭho vā, bhāsanto mānusiṃ dijo” ti.

Gijjho āha-

24. “Bharāmi mātāpitaro, vuddhe giridarīsaye;
te kathamṃ nu karissanti, ahamṃ vasaṃ gato tavā” ti.

Nesādo āha-

25. “Yaṃ nu gijjho yojanasataṃ, kuṇapāni avekkhati;
kasmā jālañca pāsañca, āsajjāpi na bujghasī” ti.

Gijjharājā āha-

26. “Yadā parābhavo hoti, poso jīvitasañkhaye;
atha jālañca pāsañca, āsajjāpi na bujghatī” ti.

27. “Bharassu mātāpitaro, vuddhe giridarīsaye;
mayā tvaṃ samanuññāto, sotthiṃ passāhi ñātake.

28. “Evaṃ luddaka nandassu, saha sabbehi ñātibhi;
bharissaṃ mātāpitaro, vuddhe giridarīsaye” ti.-

Nesādaputtena dutiyā, gijjhena tatiyāti imā gāthā paṭipāṭiyā vuttā.

Tattha **yaṃ nūti** yaṃ nu etaṃ loke kathiyati. **Gijjho yojanasataṃ, kuṇapāni avekkhatī**ti yojanasataṃ atikkamma ṭhitānipi kuṇapāni passati, taṃ yadi tathaṃ, atha kasmā tvaṃ imaṃ jālañca pāsañca āsajjāpi na bujghasi, santikaṃ āgantvāpi na jānāsīti.

Parābhavoti vināso. **Bharassūti** idaṃ so bodhisattassa dhammakathaṃ sutvā “paṇḍito gijjharājā paridevanto na attano paridevati, mātāpitūnaṃ (3.0312) paridevati, nāyaṃ māretuṃ yutto” ti tussitvā āha, vatvā ca pana piyacittena muducittena pāsaṃ mocesi.

Athassa bodhisatto maraṇamukhā pamutto sukhito anumodanaṃ karonto osā-nagāthaṃ vatvā mukhapūraṃ maṃsaṃ ādāya mātāpitūnaṃ adāsi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṃ samodhānesi, saccapariyosāne mātuposakabhikkhu sotāpattiphale patiṭṭhahi.

Tadā nesādaputto channo ahosi, mātāpitaro mahārājakulāni, gijjharājā pana ahameva ahosinti.

Mātuposakagijjhajātakavaṇṇanā catutthā.

[400] 5. Dabbhapupphajātakavaṇṇanā

Anutīracārī bhaddanteti idaṃ satthā jetavane viharanto upanandaṃ sakyaputtaṃ ārabha kathesi. So hi sāsane pabbajitvā appicchatādiguṇe pahāya mahātaṇho ahoṣi. Vassūpanāyikāya dve tayo vihāre pariggahetvā ekasmiṃ chatthaṃ vā upāhanaṃ vā ekasmiṃ kattarayaṭṭhiṃ vā udakatumbaṃ vā ṭhapetvā ekasmiṃ sayamaṃ vasati. So ekasmiṃ janapadavihāre vassaṃ upagantvā “bhikkhūhi nāma appicchehi bhavitabban”ti ākāse candaṃ uṭṭhāpentō viya bhikkhūnaṃ paccayasantaosadīpakaṃ ariyavaṃsapaṭipadaṃ kathesi. Taṃ sutvā bhikkhū manāpāni patta-cīvarāni chaḍḍetvā mattikāpattāni ceva paṃsukūlacīvarāni ca gaṇhiṃsu. So tāni attano vasanaṭṭhāne ṭhapetvā vutthavasso pavāretvā yānakaṃ pūretvā jetavanaṃ gacchanto antarāmagge ekassa araṇṇavihārassa piṭṭhibhāge pāde vallyiā pali-buddho “addhā ettha kiñci laddhabbaṃ bhavissati”ti taṃ vihāraṃ pāvīsi. Tattha pana dve mahallakā bhikkhū vassaṃ upagacchiṃsu. Te dve ca thūlasātake ekañca sukhumakambalaṃ labhitvā bhājetuṃ asakkontā taṃ disvā “thero no bhājetvā dassati”ti tuṭṭhacittā “mayaṃ, bhante, imaṃ vassāvāsikaṃ bhājetuṃ na sakkoma, imaṃ no nissāya vivādo hoti, idaṃ amhākaṃ bhājetvā dethā”ti āhaṃsu. So (3.0313) “sādhu bhājessāmi”ti dve thūlasātake dvinnampi bhājetvā “ayaṃ amhākaṃ vinayadharānaṃ pāpuṇāti”ti kambalaṃ gahetvā pakkāmi.

Tepi therā kambale sālayā teneva saddhiṃ jetavanaṃ gantvā vinayadharānaṃ bhikkhūnaṃ tamatthaṃ ārocetvā “labbhati nu kho, bhante, vinayadharānaṃ evaṃ vilopaṃ khādītun”ti āhaṃsu. Bhikkhū upanandattherena ābhatāṃ patta-cīvara-rāsiṃ disvā “mahāpuñṇosi tvaṃ āvuso, bahuṃ te patta-cīvaraṃ laddhan”ti vadiṃsu. So “kuto me āvuso, puñṇaṃ, iminā me upāyena idaṃ laddhan”ti sabbaṃ kathesi. Bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “āvuso, upanando sakyaputto mahātaṇho mahālobho”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, upanandena paṭipadāya anucchavikaṃ kataṃ, parassa paṭipadaṃ kathentena nāma bhikkhunā paṭhamaṃ attano anucchavikaṃ katvā pacchā paro ovaditabbo”ti.

“Attānameva paṭhamaṃ, patirūpe nivesaye;

athañṇamanusāseyya, na kilisseyya paṇḍito”ti. (dha. pa. 158)-

Imāya dhammapade gāthāya dhammaṃ desetvā “na, bhikkhave, upanando idāneva, pubbepeṣa mahātaṇho mahālobhova, na ca pana idāneva, pubbepeṣa imesaṃ santakaṃ vilumpiyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto nadītīre rukkhadevatā ahoṣi. Tadā eko siṅgālo māyāvīṃ nāma bhariyaṃ gahetvā nadītīre ekasmiṃ ṭhāne vasi. Athekadivasaṃ siṅgālī siṅgālaṃ āha “dohaḷo me sāmi, uppanno, allarohitamacchaṃ khādītūṃ icchāmi”ti. Siṅgālo “appossukkā hohi, āharissāmi te”ti nadītīre caranto vallyiā pāde palibujjhivā anutīrameva agamāsi. Tasmīṃ khaṇe gambhīracārī ca anutīracārī cāti dve uddā macche pariyesantā tīre aṭṭhaṃsu. Tesu gambhīracārī mahantaṃ rohitamacchaṃ disvā vegena udake pavisitvā taṃ naṅguṭṭhe gaṇhi. Balavā maccho parikaḍḍhanto yāsi. So gambhīracārī uddo “mahāmaccho ubhinnaṃpi no pahossati, ehi me sahāyo hohi”ti itarena saddhiṃ sallapanto paṭhamaṃ gāthamāha-

29. “Anutīracārī (3.0314) bhaddante, sahāyamanudhāva maṃ;
mahā me gahito maccho, so maṃ harati vegasā” ti.

Tattha **sahāyamanudhāva** manti sahāya anudhāva maṃ, sandhivasena kāro vutto. Idaṃ vuttaṃ hoti- yathāhaṃ iminā macchena na saṃhīrāmi, evaṃ maṃ naṅguṭṭhakaṇḍe gahetvā tvaṃ anudhāvāti.

Taṃ sutvā itaro dutiyaṃ gāthamāha-

30. “Gambhīracārī bhaddante, daḷhaṃ gaṇhāhi thāmasā;
ahaṃ taṃ uddharissāmi, supaṇṇo uragāmivā” ti.

Tattha **thāmasāti** thāmena. **Uddharissāmī**ti nīharissāmi. **Supaṇṇo uragāmivāti** garuḷo sappamaṃ viya.

Atha dvepi te ekato hutvā rohitamacchaṃ nīharitvā thale ṭhapetvā māretvā “tvaṃ bhājehi, tvaṃ bhājehī” ti kalahaṃ katvā bhājetuṃ asakkontā ṭhapetvā nisīdimṣu. Tasmim̐ kāle siṅgālo taṃ ṭhānaṃ anuppatto. Te taṃ disvā ubhopi paccuggamaṇaṃ katvā “ayaṃ, samma, dabbhapupphamaccho amhehi ekato hutvā gahito, taṃ no bhājetuṃ asakkontānaṃ vivādo uppanno, samabhāgaṃ no bhājetvā dehi” ti tatiyaṃ gāthamāhaṃsu-

31. “Vivādo no samuppanno, dabbhapuppha suṇohi me;
samehi medhagaṃ sammā, vivādo vūpasammataṃ” ti.

Tattha **dabbhapupphāti** dabbhapupphasamānavañṇatāya taṃ ālapanti. **Medhaganti** kalahaṃ.

Tesaṃ vacanaṃ sutvā siṅgālo attano balaṃ dīpento-

32. “Dhammaṭṭhohaṃ pure āsiṃ, bahū aḍḍā me tīritā;
samemi medhagaṃ sammā, vivādo vūpasammataṃ” ti.-

Idaṃ gātham̐ vatvā bhājento-

33. “Anutīracārī (3.0315) naṅguṭṭhaṃ, sīsaṃ gambhīracārino;
accāyaṃ majjhimo khaṇḍo, dhammaṭṭhassa bhavissatī” ti.-

Imaṃ gāthamāha-

Tattha paṭhamagāthāya ayamatto- ahaṃ pubbe rājūnaṃ vinicchayāmaccho āsiṃ, tena mayā vinicchaye nisīditvā bahū aḍḍā tīritā, tesaṃ tesaṃ brāhmaṇagahapatikādīnaṃ bahū aḍḍā tīritā vinicchitā, svāhaṃ tumhādisānaṃ samajātikānaṃ catuppadānaṃ aḍḍaṃ tīretuṃ kiṃ na sakkhissāmi, ahaṃ vo samemi medhagaṃ, sammā maṃ nissāya tumhākaṃ vivādo vūpasammataṃ.

Evañca pana vatvā macchaṃ tayo koṭṭhāse katvā anutīracārī tvaṃ naṅguṭṭhaṃ gaṇha, sīsaṃ gambhīracārino hotu. **Accāyaṃ majjhimo khaṇḍoti** apica ayaṃ majjhimo koṭṭhāso. Atha vā **accāti** aticca, ime dve koṭṭhāse atikkamitvā ṭhito ayaṃ majjhimo khaṇḍo dhammaṭṭhassa vinicchayasāmikassa mayhaṃ bhavissatīti.

Evaṃ taṃ macchaṃ vibhajitvā “tumhe kalahaṃ akatvā naṅguṭṭhañca sīsañca khādathā” ti vatvā majjhimakhaṇḍaṃ mukhena ḍaṃsitvā tesaṃ passantānaṃyeva palāyi. Te sahaṃ parājītā viya dummukhā nisīditvā gāthamāhaṃsu-

34. “Cirampi bhakkho abhavissa, sace na vivademase;
asīsakaṃ anaṅguṭṭhaṃ, siṅgālo harati rohitaṃ” ti.

Tattha **cirampi**ti dve tayo divase sandhāya vuttaṃ.

Siṅgālopi “ajja bhariyaṃ rohitamacchaṃ khādāpessāmi”ti tuṭṭhacitto tassā santikaṃ agamāsi. Sā taṃ āgacchantaṃ disvā abhinandamānā-

35. “Yathāpi rājā nandeyya, rajjaṃ laddhāna khattiyo;
evāhamajja nandāmi, disvā puṇṇamukhaṃ patin”ti.-

Imaṃ gāthaṃ vatvā adhigamūpāyaṃ pucchanti-

36. “Kathaṃ nu thalajo santo, uduke macchaṃ parāmasi;
puṭṭho me samma akkhāhi, kathaṃ adhigataṃ tayā”ti.-

Imaṃ gāthamāha-

Tattha (3.0316) **kathaṃ nūti** “khāda, bhadda”ti macchakhaṇḍe purato ṭhapite “kathaṃ nu tvaṃ thalajo samāno uduke macchaṃ gaṇhi”ti pucchi.

Siṅgālo tassā adhigamūpāyaṃ ācikkhanto anantaragāthamāha-

37. “Vivādena kisā honti, vivādena dhanakkhayā;
jīnā uddā vivādena, bhujja māyāvi rohitā”ti.

Tattha **vivādena kisā hontīti** bhadda, ime sattā vivādaṃ karontā vivādaṃ nissāya kisā appamaṃsalohitā honti. **Vivādena dhanakkhayāti** hiraññasuvaṇṇā-dīnaṃ dhanānaṃ khayā vivādeneva honti. Dvīsupi vivadantesu eko parājito parājitatā dhanakkhayaṃ pāpuṇāti, itaro jayabhāgadānena. **Jīnā uddāti** dve uddāpi vivādeneva imaṃ macchaṃ jīnā, tasmā tvaṃ mayā ābhatassa uppattiṃ mā puccha, kevalaṃ imaṃ bhujja māyāvi rohitanti.

Itarā abhisambuddhagāthā-

38. “Evameva manussesu, vivādo yattha jāyati;
dhammaṭṭhaṃ paṭidhāvati, so hi nesam vināyako;
dhanāpi tattha jīyanti, rājakoso pavaḍḍhati”ti.

Tattha **evamevāti** bhikkhave, yathā ete uddā jīnā, evameva manussesupi yasmim ṭhāne vivādo jāyati, tattha te manussā dhammaṭṭhaṃ paṭidhāvanti, vini-cchayasāmikaṃ upasaṅkamanti. Kimkāraṇā? **So hi nesam vināyako**, so tesam vivādāpannānaṃ vivādavūpasamakoti attho. **Dhanāpi tatthāti** tattha te vivādāpannā dhanatopi jīyanti, attano santakā parihāyanti, daṇḍena ceva jayabhāgagga-hānena ca rājakoso pavaḍḍhatīti.

Satthā imaṃ dhammaḍḍesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi- “tadā siṅgālo upanando ahosi, uddā dve mahallakā, tassa kāraṇassa paccakkhākārikā rukkhadevatā pana ahameva ahosin”ti.

Dabbhapupphajātakavaṇṇanā pañcamā.

[401] 6. Paṇṇakajātakavaṇṇanā

Paṇṇakaṃ (3.0317) **tikhiṇadhāranti** idaṃ satthā jetavane viharanto purāṇaduti-yikāpalobhanaṃ ārabha kathesi. Tañhi bhikkhuṃ satthā “saccaṃ kira tvaṃ bhikkhu ukkaṇṭhito”ti pucchitvā “saccaṃ, bhante”ti vutte “kena ukkaṇṭhāpito”ti vatvā “purāṇadutiyaikāyā”ti vutte “bhikkhu ayaṃ itthi tuyhaṃ anattakārikā, pubbepi tvaṃ imaṃ nissāya cetasikarogena maranto paṇḍite nissāya jīvitaṃ ala-

tthā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ maddavamahārāje rajjaṃ kārente bodhisatto brāhmaṇakule nibbatti, senakakumārotissa nāmaṃ akaṃsu. So vayappatto takkasilāyaṃ sabbasippāni uggaṇhitvā bārāṇasiṃ paccāgantvā maddavaraṅṅo atthadhammānusā-sako amacco ahosi, “senakapaṇḍito”ti vutte sakalanagare cando viya sūriyo viya ca paññāyi. Tadā raṅṅo purohitaputto rājupaṭṭhānaṃ āgato sabbālaṅkārapaṭima-ṇḍitaṃ uttamarūpadharaṃ raṅṅo aggamaheṣiṃ disvā paṭibaddhacitto hutvā gehaṃ gantvā nirāhāro nipajjitvā sahāyakehi puṭṭho tamatthaṃ ārocesi. Rājāpi “purohitaputto na dissati, kahaṃ nu kho”ti pucchitvā tamatthaṃ sutvā taṃ pakko-sāpetvā “ahaṃ te imaṃ satta divasāni dammi, sattāhaṃ ghare katvā aṭṭhame divase āneyyāsī”ti āha. So “sādhū”ti sampaṭicchitvā taṃ gehaṃ netvā tāya saddhiṃ abhirami. Te aññamaññaṃ paṭibaddhacittā hutvā kañci ajānāpetvā agga-dvārena palāyitvā aññassa raṅṅo vijitaṃ agamasuṃ, koci gataṭṭhānaṃ na jāni, nāvāya gatamaggo viya ahosi. Rājā nagare bheriṃ carāpetvā nānappakārena vicinantopi tassa gataṭṭhānaṃ na aññāsī. Athassa taṃ nissāya balavasoko uppajji, hadayaṃ uṇhaṃ hutvā lohitaṃ pagghari. Tato paṭṭhāya cassa kucchito lohitaṃ nikkhami, byādhi mahanto ahosi. Mahantāpi rājavejjā tikicchituṃ nāsa-kkhiṃsu.

Bodhisatto “imassa raṅṅo byādhi natthi, bhariyaṃ pana apassanto cetasikarogena phuṭṭho, upāyena taṃ tikicchissāmī”ti āyuraṅca pukkusaṅcāti dve raṅṅo paṇḍitāmacce āmantetvā “raṅṅo deviyā adassanena (3.0318) cetasikaṃ rogaṃ ṭhapetvā aṅṅo rogo natthi, bahūpakāro ca kho pana amhākaṃ rājā, tasmā upāyena naṃ tikicchāma, rājaṅgaṇe samajjaṃ kāretvā asiṃ gilituṃ jānantena asiṃ gilāpetvā rājānaṃ sīhapaṅjare katvā samajjaṃ olokāpessāma, rājā asiṃ gilantaṃ disvā ‘atthi nu kho ito aññaṃ dukkarataran’ti pañhaṃ pucchissati. Taṃ samma āyura, tvaṃ ‘asukāṃ nāma dadāmīti vacanaṃ ito dukkarataran’ti byākareyyāsī, tato samma pukkusa, taṃ pucchissati, athassa tvaṃ ‘mahārāja, dadāmīti vatvā adadato sā vācā aphalā hoti, tathārūpaṃ vācaṃ na keci upajivanti na khādanti na pivanti, ye pana tassa vacanassānucchavikaṃ karonti, yathāpaṭiññātamatthaṃ dentiyeva, idaṃ tato dukkarataran’ti evaṃ byākareyyāsī, ito paraṃ kattabbaṃ ahaṃ jānissāmī”ti vatvā samajjaṃ kāresi.

Atha te tayopi paṇḍitā raṅṅo santikaṃ gantvā “mahārāja, rājaṅgaṇe samajjo vattati, taṃ olokentānaṃ dukkhampi na dukkhaṃ hoti, ehi gacchāmā”ti rājānaṃ netvā sīhapaṅjaraṃ vivaritvā samajjaṃ olokāpesuṃ. Bahū janā attano attano jāna-nakasippaṃ dassesuṃ. Eko pana puriso tettiṃsaṅgulaṃ tikhiṇadhāraṃ asira-tanaṃ gilati. Rājā taṃ disvā “ayaṃ puriso etaṃ asiṃ gilati, ‘atthi nu kho ito aññaṃ dukkarataran’ti ime paṇḍite pucchissāmī”ti cintetvā āyuraṃ pucchanto paṭhamaṃ gāthamāha-

39. “Paṇṇakaṃ tikhiṇadhāraṃ, asiṃ sampannaṃpāyinaṃ;
parisāyaṃ puriso gilati, kiṃ dukkarataraṃ tato;
yadaññaṃ dukkaraṃ ṭhānaṃ, taṃ me akkhāhi pucchito”ti.

Tattha **paṇṇakanti** paṇṇakarattṭhe uppannaṃ. **Sampannaṃpāyinenti** sampannaṃ paralohitaṃpāyinaṃ. **Parisāyanti** parisamajjhe dhanalobhena ayaṃ puriso gilati. **Yadaññanti** ito asigilanato yaṃ aññaṃ dukkarataraṃ kāraṇaṃ, taṃ mayā pucchito kathehīti.

Athassa (3.0319) so taṃ kathento dutiyaṃ gāthamāha-

40. “Gileyya puriso lobhā, asiṃ sampannaṃpāyinaṃ;
yo ca vajjā dadāmiṃti, taṃ dukkarataraṃ tato;
sabbaññaṃ sukaraṃ ṭhānaṃ, evaṃ jānāhi maddavā”ti.

Tattha **vajjāti** vadeyya. **Taṃ dukkarataranti** “dadāmiṃti”ti vacanaṃ tato asigilanato dukkarataraṃ. **Sabbaññanti** “asukaṃ nāma tava dassāmiṃti”ti vacanaṃ ṭhapetvā aññaṃ sabbampi kāraṇaṃ sukaraṃ. **Maddavāti** rājānaṃ gottena ālapati.

Raṅṅo āyurapaṇḍitassa vacanaṃ sutvā “asigilanato kira ‘idaṃ nāma dammiṃti’ti vacanaṃ dukkaraṃ, ahañca ‘purohitaputtassa deviyaṃ dammiṃti’ti avacaṃ, atidukkaraṃ vata me katan”ti vīmaṃsantasseva hadayasoko thokaṃ tanuttaṃ gato. So tato “parassa imaṃ dammiṃti vacanato pana aññaṃ dukkarataraṃ atthi nu kho”-ti cintetvā pukkusapaṇḍitena saddhiṃ sallapanto tatiyaṃ gāthamāha-

41. “Byākāsi āyuro pañhaṃ, atthaṃ dhammassa kovido;
pukkusaṃ dāni pucchāmi, kiṃ dukkarataraṃ tato;
yadaññaṃ dukkaraṃ ṭhānaṃ, taṃ me akkhāhi pucchito”ti.

Tattha **pañhaṃ atthanti** pañhassa atthaṃ byākāsīti vuttaṃ hoti. **Dhammassa kovidoti** tadatthajotake ganthe kusalo. **Tatoti** tato vacanato kiṃ dukkarataranti.

Athassa byākaronto pukkusapaṇḍito catutthaṃ gāthamāha-

42. “Na vācamupajivanti, aphalaṃ giramudīritaṃ;
yo ca datvā avākayirā, taṃ dukkarataraṃ tato;
sabbaññaṃ sukaraṃ ṭhānaṃ, evaṃ jānāhi maddavā”ti.

Tattha **datvāti** “asukaṃ nāma dammiṃti”ti paṭiññaṃ datvā. **Avākayirāti** taṃ paṭiññātamattaṃ dadanto tasmiyaṃ lobhaṃ avākareyya chindeyya, taṃ bhaṇḍaṃ dadeyyāti vuttaṃ hoti. **Tatoti** tato asigilanato “asukaṃ nāma te dammiṃti”ti vacanato ca tadeva dukkarataraṃ.

Raṅṅo (3.0320) taṃ vacanaṃ sutvā “ahaṃ ‘purohitaputtassa deviyaṃ dammiṃti’ti paṭhamaṃ vatvā vācāya anucchavikaṃ katvā taṃ adāsīṃ, dukkaraṃ vata me katan”ti parivittakentassa soko tanukataraṃ jāto. Athassa etadahosi “senakapaṇḍitato añño paṇḍitataro nāma natthi, imaṃ pañhaṃ etaṃ pucchissāmiṃti”ti. Tato taṃ pucchanto pañcamaṃ gāthamāha-

43. “Byākāsi pukkuso pañhaṃ, atthaṃ dhammassa kovido;
senakaṃ dāni pucchāmi, kiṃ dukkarataraṃ tato;
yadaññaṃ dukkaraṃ ṭhānaṃ, taṃ me akkhāhi pucchito”ti.

Athassa byākaronto senako chaṭṭhaṃ gāthamāha-

44. “Dadeyya puriso dānaṃ, appaṃ vā yadi vā bahuṃ;

yo ca datvā nānutappe, taṃ dukkarataraṃ tato;
sabbaññaṃ sukaraṃ ṭhānaṃ, evaṃ jānāhi maddavā”ti.

Tattha **nānutappeti** attano atikantaṃ atimaṇāpaṃ piyabhaṇḍaṃ parassa datvā “kimatthaṃ mayā idaṃ dinnan”ti evaṃ taṃ piyabhaṇḍaṃ ārabha yo pacchā na tappati na socati, taṃ asigilanato ca “asukaṃ nāma te dammi”ti vacanato ca tassa dānato ca dukkarataraṃ.

Iti mahāsatto rājānaṃ saññāpentā kathesi. Dānañhi datvā aparacetanāva dussandhāriyā, tassā sandhāraṇadukkaratā vessantarajātakena dīpitā. Vuttañhetam-

“Adu cāpaṃ gahetvāna, khaggaṃ bandhiya vāmato;
ānessāmi sake putte, puttānañhi vadho dukho.

“Aṭṭhānametaṃ dukkharūpaṃ, yaṃ kumārā vihaññare;
satañca dhammamaññāya, ko datvā anutappati”ti. (jā. 2.22.2158-2159);

Rājāpi bodhisattassa vacanaṃ sutvā sallakkhesi “ahaṃ attano maneneva purohitaputtassa devim datvā sakamaṇaṃ sandhāretuṃ na sakkomi, socāmi kilamāmi, na me idaṃ anucchavikaṃ, sace sā mayi sasinehā bhavēyya (3.0321), imaṃ issariyaṃ chaḍḍetvā na palāyēyya, mayi pana sinehaṃ akatvā palātāya kiṃ tāya mayhan”ti. Tassevaṃ cintentassa padumapatte udakabindu viya sabbasoko nivattitvā gato, taṅkhaṇaṇñevassa kucchi parisañṭhāsi. So nirogo sukhito hutvā bodhisattassa thutiṃ karonto osānagāthamāha-

45. “Byākāsi āyuro pañhaṃ, atho pukkusaporiso;
sabbe pañhe atibhoti, yathā bhāsati senako”ti.

Tattha **yathā bhāsati**ti yathā paṇḍito bhāsati, tatthevetam dānaṃ nāma datvā neva anutappitabbanti. Imaṃ panassa thutiṃ katvā tuṭṭho bahuṃ dhanamadāsi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṃ samodhānesi, saccapariyosāne ukkaṇṭhitabhikkhu sotāpattiphale patiṭṭhahi. Tadā rājamaheṣi purāṇadutiyaikā ahosi, rājā ukkaṇṭhitabhikkhu, āyurapaṇḍito moggallāno, pukkusapaṇḍito sārīputto, senakapaṇḍito ahameva ahosinti.

Paṇṇakajātakavaṇṇanā chaṭṭhā.

[402] 7. Sattubhastajātakavaṇṇanā

Vibbhantacittoti idaṃ satthā jetavane viharanto attano paññāpāramiṃ ārabha kathesi. Paccuppannavatthu **umaṅgajātaka** (jā. 2.22.590 ādayo) āvi bhavissati.

Atīte bārāṇasiyaṃ janako nāma rājā rajjaṃ kāresi. Tadā bodhisatto brāhmaṇakule nibbatti, senakakumārotissa nāmaṃ kariṃsu. So vayappatto takkasilāyaṃ sabbasippāni uggaṇhitvā bārāṇasiṃ paccāgantvā rājānaṃ passi, rājā taṃ amaccaṭṭhāne ṭhapesi, mahantañcassa yasaṃ anuppadāsi. So rañño atthañca dhammañca anusāsi, madhurakatho dhammakathiko hutvā rājānaṃ pañcasu sīlesu patiṭṭhāpetvā dāne uposathakamme dasasu kusalakammaphesūti imāya kalyāṇapaṭipadāya patiṭṭhāpesi (3.0322), sakalaraṭṭhe buddhānaṃ uppannakālo

viya ahosi. Pakkhadivasesu rājā ca uparājādayo ca sabbe sannipatitvā dhamma-sabhaṃ sajjenti. Mahāsatto sajjitadhammasabhāyaṃ ratanapallaṅkavaragato buddhalīlāya dhammaṃ deseti, buddhānaṃ dhammakathāsadisāvassa kathā hoti.

Atha aññataro mahallakabrāhmaṇo dhanabhikkhaṃ caritvā kahāpaṇasahassaṃ labhitvā ekasmiṃ brāhmaṇakule nikkhipitvā puna “bhikkhaṃ carissāmi”ti gato. Tassa gatakāle taṃ kulaṃ kahāpaṇe vaḷañjesi. So āgantvā kahāpaṇe āharāpesi. Brāhmaṇo kahāpaṇe dātuṃ asakkonto attano dhītaraṃ tassa pādapari-cārikaṃ katvā adāsi. Brāhmaṇo taṃ gahetvā bārāṇasito avidūre ekasmiṃ brāhmaṇagāme vāsaṃ kappesi. Athassa bhariyā daharatāya kāmesu atittā aññena taruṇabrāhma-ṇena saddhiṃ micchācāraṃ cari. **Soḷasa** hi **atappaniyavatthūni** nāma. Katamāni soḷasa? Sāgaro sabbasavantīhi na tappati, aggi upādānena na tappati, rājā raṭṭhena na tappati, bālo pāpehi na tappati, itthi methunadhammena alaṅkārena vijāyanenāti imehi tīhi na tappati, brāhmaṇo mantehi na tappati, jhāyī vihārasamā-pattiyā na tappati, sekkho apacayena na tappati, appiccho dhutaṅgaguṇena na tappati, āraddhavīriyo vīriyārambhena na tappati, dhammakathiko sākacchāya na tappati, visārado parisāya na tappati, saddho saṅghupaṭṭhānena na tappati, dāyako pariccāgena na tappati, paṇḍito dhammassavanena na tappati, catasso parisā tathāgatadassanena na tappantīti.

Sāpi brāhmaṇi methunadhammena, atittā taṃ brāhmaṇaṃ nīharitvā vissatthā pāpakammaṃ kātukāmā hutvā ekadivasaṃ dummanā nipajjitvā “kiṃ bhoti”ti vuttā “brāhmaṇa, ahaṃ tava gehe kammaṃ kātuṃ na sakkomi, dāsīdāsaṃ ānehi”ti āha. “Bhoti dhanaṃ me natthi, kiṃ datvā ānemi”ti. “Bhikkhaṃ caritvā dhanaṃ pariye-sitvā ānehi”ti. “Tena hi bhoti pātheyyaṃ me sajjehi”ti. “Sā tassa baddhasattū-nañca abaddhasattūnañca cammapasibbakaṃ pūretvā adāsi”. Brāhmaṇo gāma-nigamarājadhānīsu (3.0323) caranto satta kahāpaṇasatāni labhitvā “alaṃ me ettakaṃ dhanaṃ dāsīdāsamūlāyā”ti nivattitvā attano gāmaṃ āgacchanto ekasmiṃ udakaphāsukaṭṭhāne pasibbakaṃ muñcitvā sattuṃ khāditvā pasibbakamukhaṃ abandhitvāva pāniyaṃ pivituṃ otiṇṇo. Athekasmiṃ rukkhasusire eko kaṇhasappo sattugandhaṃ ghāyitvā pasibbakaṃ pavisitvā bhogaṃ ābhujitvā sattuṃ khādanto nipajji. Brāhmaṇo āgantvā pasibbakassa abhantaraṃ anoloketvā pasibbakaṃ bandhitvā aṃse katvā pāyāsi. Antarāmagge ekasmiṃ rukkhe nibbattadevatā khandhaviṭṭape ṭhatvā “brāhmaṇa, sace antarāmagge vasissasi, sayaṃ marissasi, sace ajja gharaṃ gamissasi, bhariyā te marissati”ti vatvā antaradhāyi. So olo-kento devataṃ adisvā bhīto maraṇabhayaatajjito rodanto paridevanto bārāṇasina-garadvāraṃ sampāpuṇi.

Tadā ca pannarasuposatho hoti alaṅkatadhammāsane nisīditvā bodhisattassa dhammakathanadivaso. Mahājano nānāgandhapupphādihattho vaggavaggo hutvā dhammiṃ kathaṃ sotuṃ gacchati. Brāhmaṇo taṃ disvā “kahaṃ gacchathā”-ti pucchitvā “brāhmaṇa, ajja senakapaṇḍito madhurassarena buddhalīlāya dhammaṃ deseti, kiṃ tvampi na jānāsī”ti vutte cintesi “paṇḍito kira dhammaka-thiko, ahañcamhi maraṇabhayaatajjito, paṇḍitā kho pana mahantampi sokaṃ

haritum sakkonti, mayāpi tattha gantvā dhammaṃ sotum vaṭṭati”ti. So tehi saddhiṃ tattha gantvā mahāsattaṃ parivāretvā nisinnāya sarājjikāya parisāya pariyante sattupasibbakena khandhagatena dhammāsanato avidūre maraṇabhayatajjito rodamāno aṭṭhāsi. Mahāsatto ākāsagaṅgaṃ otaranto viya amatavassam vassento viya ca dhammaṃ desesi. Mahājano sañjātasomanasso sādhu-kāraṃ datvā dhammaṃ assosi.

Paṇḍitā ca nāma disācakkhukā honti. Tasmim̄ khaṇe mahāsatto pasannapañca-pasādāni akkhīni ummīletvā samantato parisam̄ olokeno taṃ brāhmaṇam̄ disvā cintesi “ettakā parisā somanassajātā sādhu-kāraṃ datvā dhammaṃ suṇanti, ayaṃ paneko brāhmaṇo domanassappatto rodati, etassa abbhantare assujananasamaththena sokena bhavitabbaṃ, tamassa ambilena (3.0324) paharivā tambamalam̄ viya padumapalāsato udakabindum̄ viya vinivattetvā ettheva naṃ nissokaṃ tuṭṭha-mānasam̄ katvā dhammaṃ desessāmī”ti. So taṃ āmantetvā “brāhmaṇa, senaka-paṇḍito nāmāham̄, idāneva taṃ nissokaṃ karissāmi, vissattho kathehī”ti tena saddhiṃ sallapanto paṭhamam̄ gāthamāha-

46. “Vibbhantacitto kupitindriyosi, nettehi te vārigaṇā savanti;

kiṃ te naṭṭham̄ kiṃ pana patthayāno, idhāgamā brahme tadiṅgha brūhī”ti.

Tattha **kupitindriyosī**ti cakkhundriyameva sandhāya “kupitindriyosī”ti āha. **Vāriga-ṇā**ti assubindūni. **Iṅghā**ti codanatthe nipāto. Tañhi mahāsatto codento evamāha “brāhmaṇa, sattā nāma dvīhi kāraṇehi socanti paridevanti satta-saṅkhāresu kismi-ñcīdeva piyajātike naṭṭhe vā, kiñcīdeva piyajātikaṃ patthetvā alabhantā vā. Tattha kiṃ te naṭṭham̄, kiṃ vā pana patthayanto tvaṃ idha āgato, idaṃ me khippaṃ brūhī”ti.

Athassa attano sokakāraṇam̄ kathento brāhmaṇo dutiyaṃ gāthamāha-

47. “Miyyetha bhariyā vajato mamajja, agacchato maraṇamāha yakkho;

etena dukkhena pavedhitosmi, akkhāhi me senaka etamatthan”ti.

Tattha **vajatoti** gehaṃ gacchantassa. **Agacchatoti** agacchantassa. **Yakkhoti** antarāmagge ekā rukkhadevatā evamāhāti vadati. Sā kira devatā “pasibbake te brāhmaṇa, kaṇhasappo”ti anācikkhantī bodhisattassa ñāṇānubhāvappakāsa-nattham̄ nācikkhi. **Etena dukkhenā**ti gacchato bhariyāya maraṇadukkhena, agacchato attano maraṇadukkhena, tenasmi pavedhito ghaṭṭito kampito. **Etama-tthanti** etaṃ kāraṇam̄. Yena me kāraṇena (3.0325) gacchato bhariyāya maraṇam̄, agacchato attano maraṇam̄ hoti, etaṃ me kāraṇam̄ ācikkhāhīti attho.

Mahāsatto brāhmaṇassa vacanaṃ sutvā samuddamatthake jālam̄ khipanto viya ñāṇajālam̄ pattharivā “imesam̄ sattānaṃ bahūni maraṇakāraṇāni. Samudde nimu-ggāpi maranti, tattha vāḷamacchehi gahitāpi, gaṅgāya patitāpi, tattha susumārehi gahitāpi, rukkhato patitāpi, kaṇṭakena viddhāpi, nānappakārehi āvudhehi paha-ṭṭāpi, viṣam̄ khāditvāpi, ubbandhitvāpi, papāte patitāpi, atisītādīhi vā nānappakā-rehi vā rogehi upaddutāpi marantiyeva, evaṃ bahūsu maraṇakāraṇesu katarena nu kho kāraṇena ajjesa brāhmaṇo antarāmagge vasanto sayam̄ marissati, geha-massa vajato

bharyā marissati”ti cintesi. Cinto e va brāhmaṇassa khandhe pasibbakaṃ disvā “imasmim pasibbake ekena sappena pavittḥena bhavitabbaṃ, pavisanto ca paneso imasmim brāhmaṇe pātarāsasamaye sattum khāditvā pasibbakamukhaṃ abandhitvā pāṇiyam pātum gate sattugandhena sappo pavittḥo bhavissati. Brāhmaṇopi pāṇiyam pivitvā āgato sappassa pavittḥabhāvaṃ ajānitvā pasibbakaṃ bandhitvā ādāya pakkanto bhavissati, sacāyam antarāmagge vasanto sāyam vasanaṭṭhāne “sattum khādissāmī”ti pasibbakaṃ muñcitvā hatthaṃ pavesessati, atha naṃ sappo hatthe ḍaṃsitvā jīvitakkhayaṃ pāpessati, idamassa antarāmagge vasantassa maraṇakāraṇaṃ. Sace pana gehaṃ gaccheyya, pasibbako bhariyāya hatthagato bhavissati, sā ‘antobhaṇḍaṃ olokessāmī”ti pasibbakaṃ muñcitvā hatthaṃ pavesessati, atha naṃ sappo ḍaṃsitvā jīvitakkhayaṃ pāpessati, idamassa ajja gehaṃ gatassa bhariyāya maraṇakāraṇaṃ”ti upāyakosallañāṇeneva aññāsi.

Athassa etadahosi “iminā kaṇhasappena sūrena nibbhayena bhavitabbaṃ. Ayañhi brāhmaṇassa mahāphāsukaṃ paharantopi pasibbake attano calanaṃ vā phandanaṃ vā na dasseti, evarūpāya parisāya majjhepi attano atthibhāvaṃ na dasseti, tasmā iminā kaṇhasappena sūrena nibbhayena bhavitabbaṃ”ti. Idampi so upāyakosallañāṇeneva dibbacakkhunā passanto viya aññāsi. Evaṃ sarājikāya parisāya majjhe sappam pasibbakaṃ pavisantaṃ disvā ṭhitapuriso viya mahāsatto upāyakosallañāṇeneva paricchinditvā brāhmaṇassa pañhaṃ kathento tatiyaṃ gāthamāha-

48. “Bahūni (3.0326) ṭhānāni vicintayitvā, yamettha vakkhāmi tadeva saccaṃ; maññāmi te brāhmaṇa sattubhastam, ajānato kaṇhasappo pavittḥo”ti.

Tattha **bahūni ṭhānāni**ti bahūni kāraṇāni. **Vicintayitvā**ti paṭivijjhivā cintāvasena pavattapaṭivedho hutvā. **Yamettha vakkhāmī**ti yaṃ te ahaṃ etesu kāraṇesu etaṃ kāraṇaṃ vakkhāmi. **Tadeva saccanti** tadeva tathaṃ dibbacakkhunā disvā kathitasadisam bhavissatīti dīpeti. **Maññāmī**ti sallakkhemi. **Sattubhastanti** sattupasibbakaṃ. **Ajānatoti** ajānantasseva eko kaṇhasappo pavittḥoti maññāmīti.

Evañca pana vatvā “atthi te brāhmaṇa, etasmim pasibbake sattū”ti pucchi. “Atthi, paṇḍitā”ti. “Ajja pātarāsavelāya sattum khādi”ti? “Āma, paṇḍitā”ti. “Kattha nisīditvā”ti? “Araññe rukkhamaṃ, paṇḍitā”ti. “Sattum khāditvā pāṇiyam pātum gacchanto pasibbakamukhaṃ bandhi, na bandhī”ti? “Na bandhim, paṇḍitā”ti. “Pāṇiyam pivitvā āgato pasibbakaṃ oloketvā bandhī”ti. “Anoloketvā bandhim, paṇḍitā”ti. “Brāhmaṇa, tava pāṇiyam pātum gatakāle ajānantasseva te sattugandhena pasibbakaṃ sappo pavittḥoti maññāmi, evamettha āgato tvaṃ, tasmā pasibbakaṃ otāretvā parisamajjhe ṭhapetvā pasibbakamukhaṃ mocetvā paṭikkamma ṭhito ekaṃ daṇḍakaṃ gahetvā pasibbakaṃ tāva pahara, tato patthaṭṭhaṇaṃ susūtisaddaṃ katvā nikkhamantaṃ kaṇhasappaṃ disvā nikkāṅkho bhavissati”ti catutthaṃ gāthamāha-

49. “Ādāya daṇḍaṃ parisumbha bhastam, passeḷamūgaṃ uragaṃ dujivhaṃ; chindajja kaṅkhaṃ vicikicchitāni, bhujāṅgamaṃ passa pamuñca bhastan”ti. Tattha **parisumbhā**ti pahara. **Passeḷamūganti** eḷaṃ paggharantena mukhena

eḷamūgaṃ pasibbakato nikkhamantaṃ dujivhaṃ uragaṃ passa. **Chandajja kaṅkhaṃ vicikicchitānī**ti “atthi nu kho me pasibbake sappo, udāhu natthī”ti kaṅkha-meva punappunaṃ uppajjamānāni vicikicchitāni ca ajja chinda, mayhaṃ saddaha, avitathañhi me veyyākaraṇaṃ, idāneva nikkhamantaṃ bhujāṅgamaṃ passa pamañca bhastanti.

Brāhmaṇo (3.0327) mahāsattassa kathaṃ sutvā saṃviggo bhayappatto tathā akāsi. Sappopi sattubhaste daṇḍena paḥaṭe pasibbakamukhā nikkhamitvā mahā-janaṃ olokento aṭṭhāsi. Tamatthaṃ pakāsentō sathā pañcamaṃ gāthamāha-

50. “Saṃviggārūpo parisāya majjhe, so brāhmaṇo sattubhastaṃ pamañci; atha nikkhami urago uggatejo, āsīvisō sappo phaṇaṃ karitvā”ti.

Sappassa phaṇaṃ katvā nikkhantakāle “mahāsattassa sabbaññubuddhasseva byākaraṇaṃ ahosi”ti mahājano celukkhepasahassāni pavattesi, aṅguliphoṭanasa-hassāni paribbhamiṃsu, ghanameghavassaṃ viya sattaratanavassaṃ vassi, sādhu-kārasahassāni pavattiṃsu, mahāpathavibhijjanasaddo viya ahosi. Idaṃ pana buddhalīlāya evarūpassa pañhassa kathaṃ nāma neva jātiyā balaṃ, na gottakulappadesānaṃ balaṃ, kassa panetaṃ balanti? Paññāya balaṃ. Paññavā hi puggalo vipassanaṃ vaḍḍhetvā ariyamaggadvāraṃ vivaritvā amatamahāni-bbānaṃ pavisati, sāvaka-pāramiṃpi paccekabodhimpī sammāsambodhimpī paṭivi-jjhati. Amatamahānibbānasampāpakesu hi dhammesu paññāva seṭṭhā, avasesā tassā parivārā honti. Tenetaṃ vuttaṃ-

“Paññā hi seṭṭhā kusalā vadanti, nakkhattarājāriva tārakānaṃ; sīlaṃ sirī cāpi satañca dhammo, anvāyikā paññavato bhavanti”ti. (jā. 2.17.81).

Evaṃ kathite ca pana mahāsattena pañhe eko ahituḍḍiko sappassa mukhaba-ndhanaṃ katvā sappam gahetvā araññe vissajjesi. Brāhmaṇo rājānaṃ upasaṅka-mitvā jayāpetvā añjaliṃ paggayha rañño thutiṃ karonto upaḍḍhagāthamāha-

51. “Suladdhalābhā janakassa rañño; yo passatī senakaṃ sādhu-paññaṃ”ti.

Tassattho (3.0328)- yo sādhu-paññaṃ uttamapaññaṃ senakapaṇḍitaṃ akkhīni ummīletvā icchiticchitakkhaṇe piyacakkhūhi passituṃ labhati, tassa rañño jana-kassa ete icchiticchitakkhaṇe dassanalābhā suladdhalābhā vata, etena laddhesu sabbalābhesu eteva lābhā suladdhalābhā nāmāti.

Brāhmaṇopi rañño thutiṃ katvā puna pasibbakato satta kahāpaṇasatāni gahetvā mahāsattassa thutiṃ katvā tuṭṭhidāyaṃ dātukāmo diyaḍḍhagāthamāha-

“vivaṭṭachaddo nusi sabbadassī, ñāṇaṃ nu te brāhmaṇa bhīṃsarūpaṃ.

52. “Imāni me sattasatāni atthi, gaṇhāhi sabbāni dadāmi tuyhaṃ;

tayā hi me jīvitamajja laddhaṃ, athopi bhariyāya makāsi sotthin”ti.

Tattha **vivaṭṭachaddo nusi sabbadassī**ti kiṃ nu kho tvaṃ sabbesu dhammākā-resu vivaṭṭachadano vivaṭṭaneyyadhammo sabbaññubuddhoti thutivasena pucchati. **Ñāṇaṃ nu te brāhmaṇa bhīṃsarūpanti** udāhu asabbaññussapi sato tava ñāṇaṃ ativiya bhīṃsarūpaṃ sabbaññutaññāṇaṃ viya balavanti. **Tayā hi meti** tayā hi dinnattā ajja mayā jīvitaṃ laddhaṃ. **Athopi bhariyāya makāsi sotthinti** athopi me bhariyāya tvameva sotthiṃ akāsi.

Iti so vatvā “sacepi satahassam bhavēya, dadeyyamevāham, ettakameva me dhanam, imāni me satta satāni gaṇhā”ti punappunam bodhisattam yāci. Tam sutvā bodhisatto aṭṭhamam gāthamāha-

53. “Na paṇḍitā vetanamādiyanti, citrāhi gāthāhi subhāsītāhi;

itopi te brahme dadantu vittam, ādāya tvaṃ gaccha sakam nīketan”ti.

Tattha **vetananti** vettanam, ayameva vā pāṭho. **Itopi te brahmeti** brāhmaṇa, ito mama pādamūlatopi tuyham dhanam dadantu. **Vittam ādāya tvaṃ gacchāti** (3.0329) ito aññāni tīṇi satāni gahetvā sahasabhaṇḍikam ādāya sakanivesanam gaccha.

Evañca pana vatvā mahāsatto brāhmaṇassa sahasam pūrāpento kahāpaṇe dāpetvā “brāhmaṇa, kena tvaṃ dhanabhikkhāya pesito”ti pucchi. “Bharyāya me paṇḍitā”ti. “Bharyā pana te mahallikā, daharā”ti. “Daharā, paṇḍitā”ti. “Tena hi sā aññena saddhim anācāram karontī ‘nibbhayā hutvā karissāmī’ti tam pesesi, sace ime kahāpaṇe gharam nessasi, sā te dukkhena laddhakahāpaṇe attano jārassa dassati, tasmā tvaṃ ujukameva geham agantvā bahigāme rukkhāmūle vā yattha katthaci vā kahāpaṇe ṭhapetvā paviseyyāsī”ti vatvā tam uyyojesi. So gāmasamīpam gantvā ekasmiṃ rukkhāmūle kahāpaṇe ṭhapetvā sāyam geham agamāsī. Bharyāpissa tasmim khaṇe jārena saddhim nisinnā ahosi. Brāhmaṇo dvāre ṭhatvā “bhotī”ti āha. Sā tassa saddam sallakkhetvā dīpam nibbāpetvā dvāram vivarivā brāhmaṇe anto pavitṭhe itaram nīharivā dvāramūle ṭhapetvā geham pavisitvā pasibbake kiñci adisvā “brāhmaṇa, kiṃ te bhikkham carivā laddhan”ti pucchi. “Sahasam me laddhan”ti. “Kham pana tan”ti. “Asukaṭṭhāne nāma ṭhapitam, pātova āharissāmi, mā cintayī”ti. Sā gantvā jārassa ācikkhi. So nikkhamitvā attanā ṭhapitam viya gaṇhi.

Brāhmaṇo punadivase gantvā kahāpaṇe apassanto bodhisattassa santikam gantvā “kiṃ, brāhmaṇā”ti vutte “kahāpaṇe na passāmi, paṇḍitā”ti āha. “Bharyāya te ācikkhī”ti? “Āma, paṇḍitā”ti. Mahāsatto tāya jārassa ācikkhitabhāvam ṇatvā “atthi pana te brāhmaṇa, bharyāya kulūpakabrāhmaṇo”ti pucchi. “Atthi, paṇḍitā”ti. “Tuyhampi atthī”ti? “Āma, paṇḍitā”ti. Athassa mahāsatto sattanam divasānam paribbayaṃ dāpetvā “gaccha paṭhamadivase tava satta, bharyāya te sattāti cuddasa brāhmaṇe nimantetvā bhojetha, punadivasato paṭṭhāya ekekaṃ hāpetvā sattame divase tava ekaṃ, bharyāya te ekanti dve brāhmaṇe nimantetvā bharyāya te satta divase nimantitabrāhmaṇassa nibaddham āgamanabhāvam ṇatvā mayham ārocehī”ti āha. Brāhmaṇo tathā (3.0330) katvā “sallakkhito me paṇḍita, nibaddham bhuñjanakabrāhmaṇo”ti mahāsattassa ārocesi.

Bodhisatto tena saddhim purise pesetvā tam brāhmaṇam āharāpetvā “asukarukkhāmūlato te imassa brāhmaṇassa santakam kahāpaṇasahasam gahitan”ti pucchi. “Na gaṇhāmi, paṇḍitā”ti. “Tvaṃ mama senakapaṇḍitabhāvam na jānāsi, āharāpessāmi te kahāpaṇe”ti. So bhīto “gahitā me”ti sampaṭicchi. “Kuhim te ṭhapitā”ti? “Tattheva, paṇḍita, ṭhapitā”ti. Bodhisatto brāhmaṇam pucchi “brāhmaṇa, kiṃ te sāyeva bharyā hotu, udāhu aññam gaṇhissasī”ti. “Sāyeva me hotu, paṇḍitā”ti. Bodhisatto manusse pesetvā brāhmaṇassa kahāpaṇe ca brāhmaṇiñca āharāpetvā corabrāhmaṇassa hatthato kahāpaṇe brāhmaṇassa dāpetvā ita-

rassa rājāṇaṃ kāretvā nagarā niharāpetvā brāhmaṇiyāpi rājāṇaṃ kāretvā brāhma-
ṇassa mahantaṃ yasaṃ datvā attanoyeva santike vasāpesi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātaṃ samodhā-
nesi, saccapariyosāne bahū sotāpattiphalādīni sacchikariṃsu. Tadā brāhmaṇo
ānando ahosi, rukkhadevatā sārīputto, parisā buddhāparisā, senakapaṇḍito pana
ahameva ahosinti.

Sattubhastajātakavaṇṇanā sattamā.

[403] 8. Aṭṭhisenajātakavaṇṇanā

Yeme ahaṃ na jānāmīti idaṃ satthā ālavim nissāya aggālave cetiye viharanto
kuṭikārasikkhāpadaṃ ārabha kathesi. Paccuppannavatthu heṭṭhā **maṇikaṇṭhajā-
take** (jā. 1.3.7 ādayo) kathitameva. Satthā pana te bhikkhū āmantetvā “bhikkhave,
porāṇakapaṇḍitā pubbe anuppanne buddhe bāhirakapabbajjāya pabbajitvā rājūhi
pavāritāpi ‘yācanā nāma paresaṃ appiyā amanāpā’ti na yāciṃsū”ti vatvā atitaṃ
āhari.

Atīte (3.0331) bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto ekasmiṃ
nigame brāhmaṇakule nibbatti, aṭṭhisenakumārotissa nāmaṃ kariṃsu. So vaya-
ppatto takkasilāyaṃ sabbasippāni uggaṇhitvā aparabhāge kāmesu ādīnavaṃ
disvā gharāvāsato nikkhamitvā isipabbajjaṃ pabbajitvā jhānābhiññāsamāpattiyo
nibbattetvā himavantapadese ciraṃ vasitvā loṇambilasevanatthāya manussa-
pathaṃ otarivā anupubbena bārāṇasiṃ patvā rājuyyāne vasitvā punadivase
bhikkhāya caranto rājāṅgaṇaṃ agamāsi. Rājā tassācāravihāre pasīditvā taṃ nima-
ntāpetvā pāsādāle pallaṅke nisīdāpetvā subhojanaṃ bhojetvā bhojanāvasāne
anumodanaṃ sutvā pasanno paṭiññaṃ gahetvā mahāsattaṃ rājuyyāne vasāpesi,
divasassa ca dve tayo vāre upaṭṭhānaṃ agamāsi. So ekadivasaṃ dhamma-
kathāya pasanno rajjaṃ ādim katvā “yena vo attho, taṃ vadeyyāthā”ti pavāresi.
Bodhisatto “idaṃ nāma me dehi”ti na vadati. Aññe yācakā “idaṃ dehi, idaṃ dehi”-
ti icchiticchitaṃ yācanti, rājā asajjamāno detiyeva. So ekadivasaṃ cintesi “aññe
yācanakavanibbakā ‘idañcidañca amhākaṃ dehi’ti maṃ yācanti, ayyo pana aṭṭhi-
seno pavāritakālato paṭṭhāya na kiñci yācati, paññavā kho panesa upāyakusalo,
pucchissāmi na”ti. So ekadivasaṃ bhuttapātarāso gantvā vanditvā ekamantaṃ
nisinno aññesaṃ yācanakāraṇaṃ tassa ca ayācanakāraṇaṃ pucchanto
paṭhamaṃ gāthamāha-

54. “Yeme ahaṃ na jānāmi, aṭṭhisena vanibbake;

te maṃ saṅgamma yācanti, kasmā maṃ tvaṃ na yācasī”ti.

Tattha **vanibbake**ti yācanake. **Saṅgammā**ti samāgantvā. Idaṃ vuttaṃ hoti- ayya,
aṭṭhisena, yeme vanibbake ahaṃ nāmagottajātikulappadesena “ime nāmete”tipi
na jānāmi, te maṃ samāgantvā icchiticchitaṃ yācanti, tvaṃ pana kasmā maṃ
kiñci na yācasīti.

Taṃ sutvā bodhisatto dutiyaṃ gāthamāha-

55. “Yācako appiyo hoti, yācaṃ adadamappiyo;
tasmāhaṃ taṃ na yācāmi, mā me videssanā ahū”ti.

Tattha (3.0332) **yācako appiyo hotīti** yo hi, mahārāja, puggalo “idaṃ me dehī”ti yācako, so mātāpitūnampi mittāmaccādīnampi appiyo hoti amanāpo. Tassa appiyabhāvo maṇikaṅṭhajātakena dīpetabbo. **Yācanti** yācitabhaṇḍaṃ. **Adadanti** adadamāno. Idaṃ vuttaṃ hoti- yopi yācitaṃ na deti, so mātāpitaro ādiṃ katvā adadamāno puggalo yācakassa appiyo hotīti. **Tasmāti** yasmā yācakopi dāyakassa, yācitaṃ bhaṇḍaṃ adadantopi yācakassa appiyo hoti, tasmā ahaṃ taṃ na yācāmi. **Mā me videssanā ahūti** sace hi ahaṃ yāceyyameva, tava videsso bhavye, sā me tava santikā uppannā videssanā, sace pana tvaṃ na dadeyyāsi, mama videsso bhavye, sā ca mama tayi videssanā, evaṃ sabbathāpi mā me videssanā ahu, mā no ubhinnampi mettā bhijjīti

etamatthaṃ sampassanto ahaṃ taṃ na kiñci yācāmi.

Athassa vacanaṃ sutvā rājā tisso gāthā abhāsi-

56. “Yo ve yācanaḥjīvāno, kāle yācaṃ na yācati;
parañca puññā dhaṃseti, attanāpi na jīvati.

57. “Yo ca yācanaḥjīvāno, kāle yācañhi yācati;
parañca puññaṃ labbheti, attanāpi ca jīvati.

58. “Na vedessanti sappaññā, disvā yācakamāgate;
brahmacāri piyo mesī, vada tvaṃ bhaññamicchasi” ti.

Tattha **yācanaḥjīvānoti** yācanaḥjivamāno, ayameva vā pāṭho. Idaṃ vuttaṃ hoti-
ayya, aṭṭhisena yo yācanena jivamāno dhammiko samaṇo vā brāhmaṇo vā yācita-
bbayuttapattakāle kiñciveva yācitabbaṃ na yācati, so parañca dāyakaṃ puññā
dhaṃseti parihāpeti, attanāpi ca sukhaṃ na jīvati. **Puññaṃ labbhetīti** kāle pana
yācitabbaṃ yācanto parañca puññaṃ adhigameti, attanāpi ca sukhaṃ jīvati. **Na
vedessantīti** yaṃ tvaṃ vadesi “mā me videssanā ahū” ti, taṃ kasmā vadasi.
Sappaññā hi dānañca (3.0333) dānaphalañca jānantā paṇḍitā yācake āgate disvā
na dessanti na kujjhanti, aññadatthu pana pamuditāva hontīti dīpeti. **Yācakamāga-
teti** ma-kāro byañjanasandhivasena vutto, yācake āgateti attho. **Brahmacāri piyo
mesīti** ayya aṭṭhisena, parisuddhacāri mahāpuñña, tvaṃ mayhaṃ ativiya piyo,
tasmā varam tvaṃ maṃ vadehi yācāhiyeva. **Bhaññamicchasi**ti yaṃkiñci
vattabbaṃ icchasi, sabbaṃ vada, rajjampi te dassāmiyevāti.

Evam bodhisatto raññā rajjenāpi pavārito neva kiñci yāci. Rañño pana evam
attano ajjhāsaye kathite mahāsattopi pabbajitapaṭipattiṃ dassetuṃ “mahārāja,
yācanā hi nāmesā kāmabhogīnaṃ gihīnaṃ āciṇṇā, na pabbajitānaṃ, pabbajitena
pana pabbajitakālato paṭṭhāya gihīhi asamānāparisuddhājīvena bhavitabban” ti
pabbajitapaṭipadaṃ dassento chaṭṭhaṃ gāthamāha-

59. “Na ve yācanti sappaññā, dhīro ca veditumarahati;
uddissa ariyā tiṭṭhanti, esā ariyāna yācanā” ti.

Tattha **sappaññāti** buddhā ca buddasāvaka ca bodhiyā paṭipannā isipabbajjaṃ
pabbajitā bodhisattā ca sabbepi sappaññā ca susilā ca, ete evarūpā sappaññā
“amhākaṃ idañcidañca dethā” ti na yācanti. **Dhīro ca veditumarahatīti** upaṭṭhāko
pana dhīro paṇḍito gilānakāle ca agilānakāle ca yena yenattho, taṃ sabbaṃ saya-
meva vedituṃ jānituṃ arahati. **Uddissa ariyā tiṭṭhanti**ti ariyā pana vācaṃ abhi-
nditvā yenatthikā hontī, taṃ uddissa kevalaṃ bhikkhācāravattena tiṭṭhanti, neva
kāyaṅgaṃ vā vācaṅgaṃ vā kopenti. Kāyavikāraṃ dassetvā nimittaṃ karonto hi
kāyaṅgaṃ kopeti nāma, vacībhedamaṃ karonto vācaṅgaṃ kopeti nāma, tadubhayaṃ
akatvā buddhādayo ariyā tiṭṭhanti. **Esā ariyāna yācanāti** esā kāyaṅgavācaṅgaṃ
akopetvā bhikkhāya tiṭṭhamānā ariyānaṃ yācanā nāma.

Rājā bodhisattassa vacanaṃ sutvā “bhante, yadi sappañño upaṭṭhāko attanāva
ñatvā kulūpakassa dātabbaṃ deti, ahampi tumhākaṃ idañcidañca dammi” ti
vadanto sattamaṃ gāthamāha-

60. “Dadāmi (3.0334) te brāhmaṇa rohiṇīnaṃ, gavaṃ sahasaṃ saha puṅga-
vena;

ariyo hi ariyassa katham na dajjā, sutvāna gāthā tava dhammayuttā”ti.

Tattha **rohiṇīnanti** rattavaṇṇānaṃ. **Gavaṃ sahasanti** khīradadhi-ādimadhurara-saparibhogatthāya evarūpānaṃ gunnaṃ sahasaṃ tuyhaṃ dammi, taṃ me paṭi-ggaṇha. **Ariyoti** ācāra-ariyo. **Ariyassāti** ācāra-ariyassa. **Katham na dajjāti** kena kāraṇena na dadeyya.

Evam vutte bodhisatto “ahaṃ mahārāja, akiñcano pabbajito, na me gāvīhi attho”-ti paṭikkhipi. Rājā tassovāde ṭhatvā dānādīni puññāni katvā saggaparāyaṇo ahoṣi. Sopi aparihīnajjhāno brahmaloke uppajji.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṃ samodhānesi, saccapariyosāne bahū sotāpattiphalādīsu paṭiṭṭhitā. Tadā rājā ānando ahoṣi, aṭṭhiseno pana ahameva ahoṣinti.

Aṭṭhisenajātakavaṇṇanā aṭṭhamā.

[404] 9. Kapijātakavaṇṇanā

Yattha verī nivasatīti idaṃ satthā jetavane viharanto devadattassa pathavipavesanaṃ ārabha kathesi. Tasmiñhi pathaviṃ pavitṭhe dhammasabhāyaṃ katham samuṭṭhāpesuṃ “āvuso, devadatto saha parisāya naṭṭho”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, idāneva devadatto saha parisāya naṭṭho, pubbepi nassiyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto kapiyoniyaṃ nibbatitvā pañcasatakapiparivāro rājuyyāne vasi. Devadattopi kapiyoniyaṃ nibbatitvā pañcasatakapiparivāro tattheva vasi. Athekadivasam purohite uyyānaṃ gantvā nhatvā alaṅkaritvā nikkhamante eko (3.0335) lolakapi puretaraṃ gantvā rājuyyānadvāre toraṇamatthake nisīditvā tassa matthake vaccapiṇḍaṃ pātetvā puna uddham oloketassa mukhe pātesi. So nivattitvā “hotu, jānissāmi tumhākaṃ katta-bban”ti makkaṭe santajjetvā puna nhatvā pakkāmi. Tena veraṃ gahetvā makkaṭānaṃ santajjitabhāvaṃ bodhisattassa ārocesuṃ. So “verīnaṃ nivasanaṭṭhāne nāma vasituṃ na vaṭṭati, sabbopi kapigaṇo palāyitvā aññattha gacchatū”ti kapisa-hassassapi ārocāpesi. Dubbacakapi attano parivāramakkaṭe gahetvā “pacchā jānissāmī”ti tattheva nisīdi. Bodhisatto attano parivāraṃ gahetvā araññaṃ pāvīsi. Athekadivasam ekissā vīhikoṭṭikāya dāsiyā ātape pasāritavīhiṃ khādanto eko eḷako ummukkena pahāraṃ labhitvā ādittasarīro palāyanto ekissā hatthisālaṃ nissāya tiṇakuṭiyā kuṭṭe sarīraṃ ghaṃsi. So aggi tiṇakuṭikaṃ gaṇhi, tato uṭṭhāya hatthisālaṃ gaṇhi, hatthisālāya hatthīnaṃ piṭṭhi jhāyi, hatthivejjā hatthīnaṃ paṭija-gganti.

Purohitopi makkaṭānaṃ gahaṇūpāyaṃ upadhārento vicarati. Atha naṃ rājupa-ṭṭhānaṃ āgantvā nisinnaṃ rājā āha “ācariya, bahū no hatthī vaṇitā jātā, hatthivejjā paṭijaggituṃ na jānanti, jānāsi nu kho kiñci bhesajjan”ti? “Jānāmi, mahārājā”ti. “Kiṃ nāmā”ti? “Makkaṭavasā, mahārājā”ti. “Kahaṃ labhissāmā”ti? “Nanu uyyāne

bahū makkaṭā”ti? Rājā “uyyāne makkaṭe māretvā vasaṃ ānethā”ti āha. Dhanu-
ggahā gantvā pañcasatepi makkaṭe vijjhivā māresuṃ. Eko pana jettḥakamakkaṭo
palāyanto sarapahāraṃ labhitvāpi tattheva apatitvā bodhisattassa vasanaṭṭhānaṃ
patvā pati. Vānarā “amhākaṃ vasanaṭṭhānaṃ patvā mato”ti tassa pahāraṃ
laddhā matabhāvaṃ bodhisattassa ārocesuṃ. So gantvā kapigaṇamajjhe nisinno
“paṇḍitānaṃ ovādaṃ akatvā veriṭṭhāne vasantā nāma evaṃ vinassanti”ti kapiga-
ṇassa ovādavasena imā gāthā abhāsi-

61. “Yattha verī nivasati, na vase tattha paṇḍito;
ekarattaṃ dvirattaṃ vā, dukkhaṃ vasati verisu.
62. “Diso (3.0336) ve lahucittassa, posassānuvidhīyato;
ekassa kapino hetu, yūthassa anayo kato.
63. “Bālova paṇḍitamānī, yūthassa parihārako;
sacittassa vasaṃ gantvā, sayethāyaṃ yathā kapi.
64. “Na sādhu balavā bālo, yūthassa parihārako;
ahito bhavati ñātīnaṃ, sakuṇānaṃva cetako.
65. “Dhīrova balavā sādhu, yūthassa parihārako;
hito bhavati ñātīnaṃ, tidasānaṃva vāsavo.
66. “Yo ca silāñca paññañca, sutañcattani passati;
ubhinnaṃ matthaṃ carati, attano ca parassa ca.
67. “Tasmā tuleyya mattānaṃ, silapaññāsutāmiva;
gaṇaṃ vā parihare dhīro, eko vāpi paribbaje”ti.

Tattha **lahucittassā**ti lahucitto assa. Idaṃ vuttaṃ hoti- yo poso lahucittassa
mittassa vā ñātino vā anuvidhīyati anuvattati, tassa posassa anuvidhīyato so lahu-
citto diso hoti, verikiccaṃ karoti. **Ekassa kapinoti** passatha ekassa lahucittassa
andhabālassa kapino hetu ayaṃ sakalassa yūthassa anayo avuḍḍhi mahāvināso
katoti. **Paṇḍitamānī**ti yo sayāṃ bālo hutvā “ahaṃ paṇḍito”ti attānaṃ maññaṃ
paṇḍitānaṃ ovādaṃ akatvā sakassa cittassa vasaṃ gacchati, so sacittassa vasaṃ
gantvā yathāyaṃ dubbacakapi matasayanaṃ sayito, evaṃ sayethāti attho.

Na sādhuti bālo nāma balasampanno yūthassa parihārako na sādhu na
laddhako. Kimkāraṇā? So hi **ahito bhavati ñātīnaṃ**, vināsameva vahati. **Sakuṇā-
naṃva cetakoti** yathā hi tittirasakuṇānaṃ dīpakatittiro divasampi vassanto aññe
sakuṇe na māreti, ñātakeva māreti, tesaññeva ahito hoti, evanti attho. **Hito bhava-
tīti** kāyenapi vācāyapi manasāpi hitakārakoyeva. **Ubhinnaṃ matthaṃ caratīti** yo idha
puggalo ete silādayo guṇe attani (3.0337) passati, so “mayhaṃ ācārasīlampi atthi,
paññāpi sutapariyattipi atthi”ti tathato jānitvā gaṇaṃ pariharanto attano ca pare-
sañca attānaṃ parivāretvā carantānanti ubhinnaṃ matthaṃ carati.

Tuleyya mattānanti tuleyya attānaṃ. **Tuleyyāti** tuletivā. **Silapaññāsutāmivāti**
etāni silādīni viya. Idaṃ vuttaṃ hoti- yasmā silādīni attani samanupassanto ubhi-
nnaṃ matthaṃ carati, tasmā paṇḍito etāni silādīni viya attānampi tesu tuletivā “pati-
ṭṭhito nu khomhi sīle paññāya sute”ti tīretvā patiṭṭhitabhāvaṃ paccakkhaṃ katvā
dhīro gaṇaṃ vā parihareyya, catūsu iriyāpathesu eko vā hutvā paribbajeyya
vatteyya, parisupaṭṭhākenapi vivekacārināpi imehi tīhi dhammehi samannāgate-

neva bhavitabbanti. Evaṃ mahāsatto kapirājā hutvāpi vinayapariyattikiccaṃ kathesi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi- “tadā dubbacakapi devadatto ahosi, parisāpissa devadattaparisā, paṇḍitakapirājā pana ahameva ahosin”ti.

Kapijātakavaṇṇanā navamā.

[405] 10. Bakajātakavaṇṇanā

Dvāsattatīti idaṃ satthā jetavane viharanto bakabrahmānaṃ ārabha kathesi. Tassa hi “idaṃ niccaṃ dhuvāṃ sassataṃ acavanadhammaṃ, ito aññaṃ lokanissaraṇaṃ nibbānaṃ nāma natthi”ti evaṃ diṭṭhi uppajji. Heṭṭhūpapattiko kiresa brahmā pubbe jhānaṃ bhāvetvā vehapphalesu nibbatta, tattha pañcakappasataparimāṇaṃ āyuṃ khepetvā subhakiṇhesu nibbattitvā catusaṭṭhikappaṃ khepetvā tato cuto aṭṭhakappāyukesu ābhassaresu nibbatti, tatrassa esā diṭṭhi uppajji. So hi neva uparibrahmalokato cutiṃ, na tattha upapattiṃ anussari, tadubhayampi apassanto evaṃ diṭṭhiṃ gaṇhi. Bhagavā tassa cetasaṃ cetoparivitakkamaññāya seyyathāpi nāma balavā puriso samiñjitaṃ vā bāhaṃ pasāreyya, pasāritaṃ vā bāhaṃ samiñjeyya, evameva jetavane antarahito tasmīṃ brahmaloke pāturahosi. Atha (3.03) brahmā bhagavantaṃ disvā “ehi kho, mārisa, svāgataṃ mārisa, cirassaṃ kho, mārisa, imaṃ pariyāyamakāsi, yadidaṃ idhāgamanāya. Idañhi mārisa, niccaṃ idaṃ dhuvāṃ idaṃ sassataṃ idaṃ kevalaṃ idaṃ acavanadhammaṃ, idañhi na ca jāyati na jīyati na miyati na cavati na upapajjati, ito ca panaññaṃ uttari nissaraṇaṃ natthi”ti āha.

Evaṃ vutte bhagavā bakaṃ brahmānaṃ etadavoca “avijjāgato vata bho bako brahmā, avijjāgato vata bho bako brahmā, yatra hi nāma aniccaññeva samānaṃ niccanti vakkhati ...pe... santañca panaññaṃ uttari nissaraṇaṃ, natthaññaṃ uttari nissaraṇanti vakkhati”ti (saṃ. ni. 1.175). Taṃ sutvā brahmā “tvāṃ evaṃ kathesi, tvāṃ evaṃ kathesi, iti maṃ esa anuyuñjanto anubandhati”ti cintevā yathā nāma dubbalo coro katipaye pahāre labhitvā “kiṃ ahameva coro, asukopi coro asukopi coro”ti sabbepi sahāyake ācikkhati, tatheva bhagavato anuyogabhayena bhīto aññepi attano sahāyake ācikkhanto paṭhamaṃ gāthamāha-

68. “Dvāsattati gotama puññakammā, vasavattino jātijaraṃ atītā;
ayamantimā vedagū brahmapatti, asmābhijappanti janā anekā”ti. (saṃ. ni. 1.175);

Tattha **dvāsattatīti** na kevalaṃ bho gotama, ahameva, atha kho imasmīṃ brahmaloke mayaṃ dvāsattati janā puññakammā aññesaṃ upari atthano vasaṃ vattanena **vasavattino** jātiñca jarañca atītā, ayaṃ no vedehi gatattā **vedagū**, ayaṃ bho gotama **antimā brahmapatti**, pacchimakoṭippatti seṭṭhabhāvappatti. **Asmābhijappanti janā anekā**ti amhe aññe bahū janā pañjalikā hutvā- “ayaṃ kho bhavaṃ brahmā mahābrahmā”ti-ādīni vadantā namassanti patthenti pihayanti, “aho vata

mayampi evarūpā bhavyāyāmā” ti icchantīti attho.

Tassa (3.0339) vacanaṃ sutvā satthā dutiyaṃ gāthamāha-

69. “Appaṃ hi etaṃ na hi dīghamāyu, yaṃ tvaṃ baka maññasi dīghamāyuṃ;

sataṃ saḥassāni nirabbudānaṃ, āyuaṃ pajānāmi tavāha brahme” ti. (saṃ. ni. 1.175);

Tattha **sataṃ saḥassāni nirabbudānanti** nirabbudasaṅkhātānaṃ gaṇanānaṃ sataḥassāni. Vassānañhi dasadasakaṃ sataṃ, dasa satānaṃ saḥassaṃ, sataṃ saḥassānaṃ sataḥassaṃ, sataṃ sataḥassānaṃ koṭi nāma, sataṃ koṭisatasahassānaṃ pakoṭi nāma, sataṃ pakoṭisatasahassānaṃ koṭipakoṭi nāma, sataṃ koṭipakoṭisatasahassānaṃ ekaṃ nahutaṃ nāma, sataṃ nahutasatasahassānaṃ ekaṃ ninnahutaṃ nāma. Cheko gaṇako ettakaṃ gaṇetuṃ sakkoti, tato paraṃ gaṇanā nāma buddhānameva visayo. Tattha sataṃ ninnahutasatasahassānaṃ ekaṃ abbudaṃ, vīsati abbudāni ekaṃ nirabbudaṃ, tesāṃ nirabbudasatasahassānaṃ ekaṃ ahaṃ nāma, ettakaṃ bakassa brahmuno tasmim bhava avasiṭṭhaṃ āyu, taṃ sandhāya bhagavā evamāha.

Taṃ sutvā bako tatiyaṃ gāthamāha-

70. “Anantadassī bhagavāhamasmi, jātijjaraṃ sokamupātivatto;

kiṃ me purāṇaṃ vatasīlavattaṃ, ācikkha me taṃ yamaṃ vijaññan” ti. (saṃ. ni. 1.175);

Tattha **bhagavāti** bhagavā tumhe “āyuaṃ pajānāmi tavāhan” ti vadantā “ahaṃ anantadassī jātijjarañca sokañca upātivattosmī” ti vadatha. **Vatasīlavattanti** vatasamādānañca sīlavattañca. Idaṃ vuttaṃ hoti- yadi tumhe sabbaññubuddhā, evaṃ sante kiṃ mayhaṃ purāṇaṃ vatañca sīlavattañca, ācikkha me taṃ, yamaṃ tayā ācikkhitā yāthāvasarasato vijāneyyanti.

Athassa (3.0340) bhagavā atitāni vatthūni āharitvā ācikkhanto catasso gāthā abhāsi-

71. “Yaṃ tvaṃ apāyesi bahū manusse, pipāsīte ghammani samparete;
taṃ te purāṇaṃ vatasīlavattaṃ, suttappabuddhova anussarāmi.

72. “Yaṃ eṇikūlasmi janaṃ gahītaṃ, amocayī gayhaka nīyamānaṃ;
taṃ te purāṇaṃ vatasīlavattaṃ, suttappabuddhova anussarāmi.

73. “Gaṅgāya sotasmim gahītanāvaṃ, luddena nāgena manussakappā;
amocayi tvaṃ balasā pasayha, taṃ te purāṇaṃ vatasīlavattaṃ;
suttappabuddhova anussarāmi.

74. “Kappo ca te baddhacaro ahoṣim, sambuddhimantaṃ vatinaṃ amaññaṃ;
taṃ te purāṇaṃ vatasīlavattaṃ, suttappabuddhova anussarāmi” ti. (saṃ. ni. 1.

175);

Tattha **apāyesīti** pāyesi. **Ghammani sampareteti** ghammena samparete ativiya phuṭṭhe ghammakilante. **Suttappabuddhovāti** paccūsakāle supanto supinaṃ passitvā taṃ supinakaṃ viya anussarāmi. So kira bakabrahmā ekasmim kappe tāpaso hutvā marukantāre vasanto bahūnaṃ kantārapaṭipannānaṃ pāniyaṃ āharitvā adāsi. Athekadivasā eko sathavāho pañcahi sakaṭasatehi marukantāraṃ paṭipajji. Manussā disā vavatthapetuṃ asakkontā satta divasāni āhiṇḍitvā khīṇadārudakā nirāhārā uṇhābhībūtā “idāni no jīvitaṃ natthī” ti sakaṭe parivattetvā goṇe (3.0340) mocetvā heṭṭhāsakaṭesu nipajjimsu. Tadā tāpaso āvajjento te disvā “mayi passante mā nassimsū” ti cintetvā attano iddhānubhāvena gaṅgāsotaṃ ubbattetvā

satthavāhābhimukhaṃ akāsi, avidūre ca ekaṃ vanasaṅgaṃ māpesi. Manussā pāṇiyaṃ pivitvā nhatvā goṇe santappetvā vanasaṅgato tiṇaṃ lāyitvā dārūni gahetvā disaṃ sallakkhetvā arogā kantāraṃ atikkamiṃsu, taṃ sandhāyetaṃ vuttaṃ.

Eṇikūlasminti eṇiyā nāma nadiyā kūle. **Gayhaka nīyamānanti** karamaragāhaṃ gahetvā nīyamānaṃ. So kira tāpaso aparasmīṃ kāle ekaṃ paccantagāmaṃ nissāya nadītīre vanasaṅge vihāsi. Athekasmīṃ divase pabbatato corā otarivā taṃ gāmaṃ paharivā mahājanaṃ gahetvā pabbataṃ āropetvā antarāmagge cāra-kamanusse ṭhapetvā pabbatabilaṃ pavisitvā āhāraṃ pacāpentā nisīdiṃsu. Tāpaso gomahiṃsādīnañceva dāra-kadārikādīnañca mahantaṃ aṭṭassaraṃ sutvā “mayi passante mā nassīṃsū”ti iddhānubhāvena attabhāvaṃ jahitvā caturaṅgi-niyā senāya parivuto rājā hutvā yuddhabheriṃ ākoṭāpento taṃ ṭhānaṃ agamāsi. Cāra-kamanussā taṃ disvā corānaṃ ārocesuṃ. Corā “raññā saddhiṃ viggaho nāma na yutto”ti sabbaṃ gahitagahitaṃ bhaṅḍakaṃ chaḍḍetvā bhattaṃ abhuñjītvāva palāyiṃsu. Tāpaso te sabbe ānetvā sakagāmeyeva patiṭṭhāpesi, taṃ sandhāyetaṃ vuttaṃ.

Gahītanāvanti niggahitanāvaṃ. **Luddenāti** kakkhaḷena. **Manussakappāti** manusse vināsetukāmatāya. **Balasāti** balena. **Pasayhāti** abhibhavitvā. Aparasmīṃ kāle so tāpaso gaṅgātīre vihāsi. Tadā manussā dve tayo nāvāsaṅghāṭe bandhitvā saṅghāṭamatthake pupphamaṅḍapaṃ kāretvā saṅghāṭe nisīditvā khādantā pivantā sambandhakulaṃ gacchanti. Te pītāvasesaṃ suraṃ bhuttakhādītāvasesāni bhattamacchamaṃsatambulādīni gaṅgāyameva pārenti. Gaṅgeyyo nāgarājā “ime ucchiṭṭhakaṃ mama upari khipanti”ti kujjhitvā “sabbe te jane gahetvā gaṅgāya osīdāpessāmī”ti mahantaṃ ekadoṇikanāvappamāṇaṃ attabhāvaṃ māpetvā udakaṃ bhinditvā (3.0342) phaṇaṃ dhārayamāno tesāṃ abhimukho pāyāsi. Te nāgarājānaṃ disvā maraṇabhayatajjitā ekappahāreneva mahāsaddaṃ kariṃsu. Tāpaso tesāṃ paridevitasaddaṃ sutvā nāgarājassa ca kuddhabhāvaṃ ṇatvā “mayi passante mā nassīṃsū”ti khippanisantīyā attano ānubhāvena khippaṃ supaṇṇavaṇṇaṃ attānaṃ māpetvā agamāsi. Nāgarājā taṃ disvā maraṇabhayatajjito udake nimujji. Manussā sotthibhāvaṃ patvā agamaṃsu, taṃ sandhāyetaṃ vuttaṃ.

Baddhacaroti antevāsiko. **Sambuddhimantaṃ vatiṇaṃ amaññanti** buddhisampanno ceva vatasampanno ca tāpasoti taṃ maññaṃmāno. Iminā kiṃ dasseti? Mahābrahme ahaṃ atīte tava kesavatāpasakāle kappo nāma antevāsiko veyyāvaccakaro hutvā tuyhaṃ nāradena nāma amaccena bārāṇasito himavantaṃ ānītassa rogaṃ vūpasamesiṃ. Atha naṃ nārado dutiyavāre āgantvā nirogaṃ disvā imaṃ gāthaṃ abhāsi-

“Manussindaṃ jahitvāna, sabbakāmasamiddhinaṃ;

kathaṃ nu bhagavā kesi, kappassa ramati assame”ti. (jā. 1.4.181);

Tameṇaṃ tvaṃ etadavoca-

“Sādūni ramaṇīyāni, santi vakkhā manoramā;

subhāsītāni kappassa, nārada ramayanti man”ti. (jā. 1.4.182);

Itissa bhagavā imaṃ attanā antevāsikena hutvā rogassa vūpasamitabhāvaṃ dīpento evamāha. Tañca pana brahmunā manussaloke katakammaṃ sabbaṃ mahābrahmānaṃ sallakkhāpentova kathesi.

So satthu vacanena attanā katakammaṃ saritvā tathāgatassa thutiṃ karonto osānagāthamāha-

75. “Addhā pajānāsi mametamāyumaṃ, aññampi jānāsi tathā hi buddho;
tathā hi tāyaṃ jalitānubhāvo, obhāsayaṃ tiṭṭhati brahmalokaṃ”ti.

Tattha (3.0343) **tathā hi buddhoti** tathā hi tvaṃ buddho. Buddhānañhi aññātaṃ nāma natthi, sabbadhammānaṃ buddhattāyeva hi te buddhā nāmāti dasseti. **Tathā hi tāyanti** buddhattāyeva ca pana tava ayaṃ jalito sarirappabhānubhāvo. **Obhāsayaṃ tiṭṭhatīti** imaṃ sakalampi brahmalokaṃ obhāsento tiṭṭhati.

Evaṃ satthā attano buddhaguṇaṃ jānāpento dhammaṃ desetvā saccāni pakāsesi, saccapariyosāne sampattānaṃ dasamattānaṃ brahmasahassānaṃ anupādāya āsavehi cittāni vimuccimṣu. Iti bhagavā bahūnaṃ brahmānaṃ avassayo hutvā brahmalokā jetavanaṃ āgantvā tattha kathitaniyāmeneva taṃ dhammade-sanaṃ bhikkhūnaṃ kathetvā jātaṃ samodhānesi- “tadā kesavatāpaso baka-brahmā ahoṣi, kappamāṇavo pana ahameva ahoṣin”ti.

Bakajātakavaṇṇanā dasamā.

Kukkuvaggo paṭhamo.

2. Gandhāravaggo

[406] 1. Gandhārajātakavaṇṇanā

Hitvā gāmasahassānīti idaṃ satthā jetavane viharanto bhesajjasannidhikārasikkhāpadaṃ ārabha kathesi. Vatthu pana rājagahe samuṭṭhitaṃ. Āyasmatā hi pili-ndavacchena ārāmikakulaṃ mocetuṃ rājanivesanaṃ gantvā rañño pāsāde iddhibalena sovaṇṇamaye kate manussā pasīditvā therassa pañca bhesajjāni paḥiṇimṣu. So tāni parisāya vissajjesi. Parisā panassa bāhullikā ahoṣi, laddhaṃ laddhaṃ koḷambepi ghaṭepi pattatthavikāyopi pūretvā paṭisāmesi. Manussā disvā “mahicchā ime samaṇā antokoṭṭhāgārikā”ti ujjhāyimṣu. Satthā taṃ pavattiṃ sutvā “yāni kho pana tāni gilānānaṃ bhikkhūnaṃ”ti (pārā. 622-623) sikkhāpadaṃ paññāpetvā “bhikkhave, porāṇakapaṇḍitā anuppanne buddhe bāhirakapabbajjaṃ pabbajitvā pañcasīlamattakaṃ rakkhantāpi loṇasakkharamattakaṃ punadivasatthāya nidahante (3.0344) garahimṣu, tumhe pana evarūpe niyyānikasāsane pabbajitvā dutiyatatiyadivasatthāya sannidhiṃ karontā ayuttaṃ karoṭhā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte gandhāraraṭṭhe bodhisatto gandhārarañño putto hutvā pitu accayena rajje patiṭṭhāya dhammena rajjaṃ kāresi. Majjhimapadesepi videharaṭṭhe videho nāma

rājā rajjaṃ kāresi. Te dvepi rājāno adiṭṭhasahāyā hutvā aññamaññaṃ thiravissāsā ahesuṃ. Tadā manussā dīghāyukā honti, tiṃsa vassasahassāni jīvanti. Athekadā gandhārarājā puṇṇamuposathadivase samādinnaṣilo mahātale paññattavarapallaṅkamajjhagato vivaṭena sihapañjarena pācīnalokadhātuṃ olokeno amaccānaṃ dhammatthayuttakathaṃ kathento nisīdi. Tasmim̐ khaṇe gaganatalaṃ atilaṅghantaṃ paripuṇṇaṃ candamaṇḍalaṃ rāhu avatthari, candappabhā antaradhāyi. Amaccā candālokaṃ apassantā candassa rāhunā gahitabhāvaṃ rañño ārocesuṃ. Rājā candaṃ oloketvā “ayaṃ cando āgantuka-upakkilesena upakkiliṭṭho nippabho jāto, mayhampesa rājaparivāro upakkilesa, na kho pana metaṃ patirūpaṃ, yāhaṃ rāhunā gahitacando viya nippabho bhavēyyaṃ, visuddhe gaganatare virocantaṃ candamaṇḍalaṃ viya rajjaṃ pahāya pabbajissāmi, kiṃ me parena ovaditena, kule ca gaṇe ca alaggo hutvā attānameva ovadanto vicarissāmi, idaṃ me patirūpan”ti cintetvā “yaṃ icchatha, taṃ rājānaṃ karothā”ti rajjaṃ amaccānaṃ niyyādesi. So rajjaṃ chaḍḍetvā isipabbajjaṃ pabbajitvā jhānābhinnāyo nibbattetvā jhānaratisaṃmappito himavantapadesa vāsaṃ kappesi.

Videharājāpi “sukhaṃ me sahāyassā”ti vāṇije pucchitvā tassa pabbajitabhāvaṃ sutvā “mama sahāye pabbajite ahaṃ rajjena kiṃ karissāmi”ti sattayojanike mithilānagare tiyojanasatike videharaṭṭhe soḷasasu gāmasahassesu pūritāni koṭṭhāgārāni, soḷasasahassā ca nāṭakitthiyo chaḍḍetvā puttadhītarō amanasikatvā himavantapadesaṃ pavisitvā pabbajitvā pavattaphalabhojano hutvā samappavattavāsaṃ vasanto vicari. Te ubhopi samavattacāraṃ carantā aparabhāge samāgacchiṃsu, na pana aññamaññaṃ sañjāniṃsu, sammodamānā ekatova samappavattavāsaṃ vasiṃsu. Tadā videhatāpaso gandhāratāpasassa upaṭṭhānaṃ karoti. Tesāṃ (3.0345 ekasmim̐ puṇṇamadivase aññatarasmim̐ rukkhamaṭṭe nisīditvā dhammatthayuttakathaṃ kathentānaṃ gaganatale virocamaṇaṃ candamaṇḍalaṃ rāhu avatthari. Videhatāpaso “kiṃ nu kho candassa pabhā naṭṭhā”ti oloketvā rāhunā gahitaṃ candaṃ disvā “ko nu kho esa ācariya, candaṃ avattharitvā nippabhamakāsī”ti pucchi. Antevāsika ayaṃ rāhu nāma candasseko upakkilesa, virocituṃ na deti, ahampi rāhugahitaṃ candamaṇḍalaṃ disvā “idaṃ parisuddhassa candamaṇḍalassa āgantukena upakkilesena nippabhaṃ jātaṃ, mayhampi idaṃ rajjaṃ upakkilesa, yāva candamaṇḍalaṃ rāhu viya idaṃ nippabhaṃ na karoti, tāva pabbajissāmi”ti cintetvā tadeva rāhugahitaṃ candamaṇḍalaṃ ārammaṇaṃ katvā mahārajjaṃ chaḍḍetvā pabbajitoti. “Ācariya, tvaṃ gandhārarājā”ti? “Āma, ahan”ti. “Ācariya, ahampi videharaṭṭhe mithilānagare videharājā nāma, nanu mayaṃ aññamaññaṃ adiṭṭhasahāyā”ti. “Kiṃ pana te ārammaṇaṃ ahosi”ti? Ahaṃ “tumhe pabbajitā”ti sutvā “addhā pabbajjāya mahantaṃ guṇaṃ addasā”ti tumheyeva ārammaṇaṃ katvā rajjaṃ pahāya pabbajitoti. Te tato paṭṭhāya ativiya samaggā sammodamānā pavattaphalabhojanā hutvā vihariṃsu. Tattha dīgharattaṃ vasitvā ca pana loṇambilasevanatthāya himavantato otaritvā ekaṃ paccantagāmaṃ sampāpuṇiṃsu.

Manussā tesāṃ iriyāpathe pasīditvā bhikkhaṃ datvā paṭiññaṃ gahetvā araññe rattidivaṭṭhānādīni māpetvā vasāpesuṃ. Antarāmaggepi nesāṃ bhattakiccakaraṇatthāya udakaphāsukatṭhāne paṇṇasālaṃ kāresuṃ. Te paccantagāme bhikkhaṃ

caritvā tāya paṇṇasālāya nisīditvā paribhuñjitvā attano vasanaṭṭhānaṃ gacchanti. Tepi manussā tesam āhāraṃ dadamānā ekadā loṇaṃ patte pakkhipitvā denti, ekadā paṇṇapuṭe bandhitvā denti, ekadā aloṇakāhārameva denti. Te ekadivasam paṇṇapuṭe bahutaraṃ loṇaṃ adamsu. Videhatāpaso loṇaṃ ādāya gantvā bodhisattassa bhattakiccakāle pahonakaṃ datvā attanopi pamāṇayuttaṃ gahetvā atirekaṃ paṇṇapuṭe bandhitvā “aloṇakadivase bhavissatī”ti tiṇavaṭṭika-antare ṭhapesi. Athekadivasam aloṇake āhāre laddhe videho gandhārassa bhikkhābhājanaṃ datvā tiṇavaṭṭika-antarato loṇaṃ āharitvā “ācariya, loṇaṃ gaṇhathā”ti āha. “Ajja manussehi (3.0246) loṇaṃ na dinnaṃ, tvaṃ kuto labhasī”ti? “Ācariya, purimadivase manussā bahuṃ loṇamadaṃsu, athāhaṃ ‘aloṇakadivase bhavissatī’ti atirekaṃ loṇaṃ ṭhapesin”ti. Atha naṃ bodhisatto “moghapurisa, tiyojanasatikaṃ videharaṭṭhaṃ pahāya pabbajitvā akiñcanabhāvaṃ patvā idāni loṇasakkharāya taṇhaṃ janesī”ti tajjetvā ovadanto paṭhamaṃ gāthamāha-

76. “Hitvā gāmasahassāni, paripuṇṇāni soḷasa;
koṭṭhāgārāni phītāni, sannidhiṃ dāni kubbasī”ti.

Tattha **koṭṭhāgārānī** suvaṇṇarajatamaṇimuttādiratanakoṭṭhāgārāni ceva dussa-koṭṭhāgārāni ca dhañṇakoṭṭhāgārāni ca. **Phītānī** pūrāni. **Sannidhiṃ dāni kubbasī**ti idāni “sve bhavissati, tatiyadivase bhavissatī”ti loṇamattaṃ sannidhiṃ karosīti.

tumhe attano dosaṃ adisvā mayhameva dosaṃ passatha, nanu tumhe ‘kiṃ me parena ovaditena, attānameva ovadissāmi’ti rajjaṃ chaḍḍetvā pabbajitā, tumhe idāni maṃ kasmā ovadathā”ti codento dutiyaṃ gāthamāha-

77. “Hitvā gandhāraṇṇiyaṃ, pahūtadhanadhāriyaṃ;
pasāsanato nikkhanto, idha dāni pasāsasi”ti.

Tattha **pasāsanatoti** ovādānusāsānidānato. **Idha dānīti** idāni idha araññe kasmā maṃ ovadathāti.

Taṃ sutvā bodhisatto tatiyaṃ gāthamāha-

78. “Dhammaṃ bhaṇāmi vedeha, adhammo me na ruccati;
dhammaṃ me bhaṇamānassa, na pāpamupalimpatī”ti.

Tattha **dhammanti** sabhāvaṃ, buddhādīhi vaṇṇitaṃ pasatthaṃ kāraṇameva. **Adhammo me na ruccatīti** adhammo nāma asabhāvo mayhaṃ kadācipi na ruccati. **Na pāpamupalimpatīti** mama sabhāvameva kāraṇameva bhaṇantassa pāpaṃ nāma hadaye (3.0347) na limpati na alliyati. Ovādadaṇṇaṃ nāmetaṃ buddhapaccekaḥ buddhasāvakaḥ bodhisattānaṃ paveṇī. Tehi dinnovādaṃ bālā na gaṇhanti, ovādadaṇṇakassa pana pāpaṃ nāma natthi.

“Nidhīnaṃva pavattāraṃ, yaṃ passe vajjadassinaṃ;
niggayhavādiṃ medhāviṃ, tādisaṃ paṇḍitaṃ bhaje;
tādisaṃ bhajamānassa, seyyo hoti na pāpiyo.

“Ovadeyyānusāseyya, asabbhā ca nivāraye;
satañhi so piyo hoti, asataṃ hoti appiyo”ti. (dha. pa. 76-77);

Videhatāpaso bodhisattassa kathaṃ sutvā “ācariya, atthanissitaṃ kathente-napi paraṃ ghaṭṭetvā rosetvā kathetuṃ na vaṭṭati, tvaṃ maṃ kuṇṭhasatthakena muḍḍento viya atipharusaṃ kathesi”ti vatvā catutthaṃ gāthamāha-

79. “Yena kenaci vaṇṇena, paro labhati ruppanaṃ;
mahatthiyampi ce vācaṃ, na taṃ bhāseyya paṇḍito”ti.

Tattha **yena kenacīti** dhammayuttenāpi kāraṇena. **Labhati ruppananti** ghaṭṭanaṃ dussanaṃ kuppanaṃ labhatiyeva. **Na taṃ bhāseyyāti** tasmā taṃ parapuggalaṃ yāya so vācāya dussati, taṃ mahatthiyaṃ mahantaṃ atthanissitampi vācaṃ na bhāseyyāti attho.

Athassa bodhisatto pañcamaṃ gāthamāha-

80. “Kāmaṃ ruppatu vā mā vā, bhusaṃva vikiriyatu;
dhammaṃ me bhaṇamānassa, na pāpamupalimpatī”ti.

Tattha **kāmanti** ekaṃsena. Idaṃ vuttaṃ hoti- ayuttakārako puggalo “ayuttaṃ te katan”ti ovadiyamāno ekaṃseneva kujjhatu vā mā vā kujjhatu, atha vā bhusa-muṭṭhi viya vikiriyatu, mayhaṃ pana dhammaṃ bhaṇantassa pāpaṃ nāma natthīti.

Evañca pana vatvā “na vo ahaṃ, ānanda, tathā parakkamissāmi, yathā kumbha-kāro āmake āmakamatte. Niggayha niggayhāhaṃ ānanda, vakkhāmi, yo (3.0348) sāro so ṭhassati”ti (ma. ni. 3.196) imassa sugatovādassa anurūpāya paṭipattiyā ṭhatvā “yathā kumbhakāro bhājanesu punappunaṃ ākoṭetvā ākoṭetvā āmakaṃ

aggahetvā supakkameva bhājanaṃ gaṇhāti, evaṃ punappunaṃ ovaditvā nigga-
ṇhitvā pakkabhājanasadiso puggalo gahetabbo”ti dassetuṃ puna taṃ ovadanto-

81. “No ce assa sakā buddhi, vinayo vā susikkhito;
vane andhamahiṃsova, careyya bahuko jano.

82. “Yasmā ca panidhekacce, āceramhi susikkhitā;
tasmā vinītavinayā, caranti susamāhitā”ti.- idaṃ gāthādvayamāha;

Tassattho- samma vedeha, imesañhi sattānaṃ sace attano buddhi vā paṇḍite
ovādadāyake nissāya ācārapaṇṇattivinayo vā susikkhito na bhaveyya, evaṃ
sante yathā tiṇalatādigahane vane andhamahiṃso gocarāgocaraṃ sāsānkanirā-
sañkañca ṭhānaṃ ajānanto carati, tathā tumhādiso bahuko jano careyya. Yasmā
pana idha ekacce sakāya buddhiyā rahitā sattā ācariyasantike ācārapaṇṇattisusi-
kkhitā, tasmā ācariyehi attano attano anurūpena vinayena vinītatā vinītavinayā
susamāhitā ekaggacittā hutvā carantīti.

Iminā idaṃ dasseti- iminā hi sattena gihinā hutvā attano kulānurūpā, pabbaji-
tena pabbajitānurūpā sikkhā sikkhitabbā. Gihinopi hi attano kulānurūpesu kasigo-
rakkhādīsu sikkhitāva sampannājīvā hutvā susamāhitā caranti, pabbajitāpi pabba-
jitānurūpesu pāsādikesu abhikkantapaṭikkantādīsu adhisīla-adhicitta-adhipaññāsi-
kkhāsu sikkhitāva vigatavikkhepā susamāhitā caranti. Lokasmiñhi-

“Bāhusaccañca sippañca, vinayo ca susikkhito;

subhāsītā ca yā vācā, etaṃ maṅgalamuttaman”ti. (khu. pā. 5.5; su. ni. 264);

Taṃ sutvā vedehatāpaso “ācariya, ito paṭṭhāya maṃ ovadatha anusāsatha,
ahaṃ anadhivāsanajātikatāya tumhehi saddhiṃ kathesiṃ, taṃ (3.0349) me
khamathā”ti vanditvā mahāsattaṃ khamāpesi. Te samaggavāsaṃ vasitvā puna
himavantameva agamaṃsu. Tatra bodhisatto vedehatāpasassa kasiṇapari-
kammaṃ kathesi. So taṃ katvā abhiññā ca samāpattiyo ca nibbattesi. Iti te
ubhopi aparihīnajjhānā brahmalokaparāyaṇā ahesuṃ.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi- “tadā vedeho
ānando ahosi, gandhārarājā pana ahameva ahosīn”ti.

Gandhārajātakavaṇṇanā paṭhamā.

[407] 2. Mahākapijātakavaṇṇanā

Attānaṃ saṅkamaṃ katvāti idaṃ satthā jetavane viharanto ñātattacariyaṃ
ārabbha kathesi. Vatthu **bhaddasālajātaka** (jā. 1.12.13 ādayo) āvi bhavissati. Tadā
pana dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “āvuso, sammāsambuddho
ñātakānaṃ atthaṃ carati”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi
kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, idāneva,
pubbepi tathāgato ñātīnaṃ atthaṃ cariyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto kapiyoniyaṃ nibba-
ttitvā vayappatto ārohapariṇāhasampanno thāmabalūpeto pañcahatthibalapari-
māṇo asītisahassakapigaṇaparivuto himavantapadese vasati. Tattha gaṅgātīraṃ

nissāya sākḥāviṭṭapasampanno sandacchāyo bahalapatto pabbatakūṭaṃ viya samuggato ambarukkho ahosi “nigrodharukkho”tipi vadanti. Tassa madhurāni phalāni dibbagandharasāni mahantāni mahantakumbhappamāṇāni. Tassa ekissā sākḥāya phalāni thale patanti, ekissā sākḥāya gaṅgājale, dvinnam sākḥānam phalāni majjhe rukkhamūle patanti. Bodhisatto kapigaṇam ādāya tattha phalāni khādanto “ekasmiṃ kāle imassa rukkhasa uduke patitaṃ phalaṃ nissāya amhākaṃ (3.0350) bhayaṃ uppajjissati”ti udakamatthake sākḥāya ekaphalampi anavasesetvā pupphakāle kaḷāyamattakālato paṭṭhāya khādāpeti ceva pātāpeti ca. Evaṃ santepi asitivanarasahashehi aditṭham kipillikapuṭapaṭicchannaṃ ekaṃ pakkaphalaṃ nadiyaṃ pativā uddhañca adho ca jālaṃ bandhāpetvā udakakīlaṃ kīlantassa bārāṇasiraṇṇo uddhamjāle laggi. Raṇṇo divasaṃ kīlitvā sāyaṃ gamanasamaye kevaṭṭā jālaṃ ukkhipantā taṃ disvā “asukaphalaṃ nāmā”ti ajānantā raṇṇo dassesuṃ.

Rājā “kiṃphalaṃ nāmetan”ti pucchi. “Na jānāma, devā”ti. “Ke jānissanti”ti? “Vanacarakā, devā”ti. So vanacarake pakkosāpetvā tesam santikā “ambapakkan”-ti sutvā churikāya chinditvā paṭhamam vanacarake khādāpetvā pacchā attanāpi khādi, itthāgārassāpi amaccānampi dāpesi. Raṇṇo ambapakkaraso sakalasarīram pharivā aṭṭhāsi. So rasataṇḥāya bajjhitvā tassa rukkhasa ṭhitatṭhānam vanacarake pucchitvā tehi “himavantapadese naditīre”ti vutte bahū nāvāsaṅghāṭe bandhāpetvā vanacarakehi desitamaggena uddhamsoṭam agamāsi. “Ettakāni divasāni”ti paricchedo na kathito, anupubbena pana taṃ ṭhānam patvā “eso deva, rukkho”ti vanacarakā raṇṇo ācikkhiṃsu. Rājā nāvaṃ ṭhapetvā mahājanaparivuto padasā tattha gantvā rukkhamūle sayanam paññapāpetvā ambapakkāni khāditvā nānaggarasabhojanaṃ bhuñjitvā nipajji, sabbadisāsu ārakkham ṭhapetvā aggim karimṃsu.

Mahāsatto manussesu niddam okkantesu aḍḍharattasamaye parisāya saddhiṃ agamāsi. Asitisahassavānarā sākḥāya sākham carantā ambāni khādanti. Rājā pabujjhitvā kapigaṇam disvā manusse uṭṭhāpetvā dhanuggahe pakkosāpetvā “yathā ete phalakhādakā vānarā na palāyanti, tathā te parikkhipitvā vijjhatha, sve ambāni ceva vānaramaṃsañca khādissāmī”ti āha. Dhanuggahā “sādhū”ti sampatichitvā rukkham parivāretvā sare sannayhitvā aṭṭhamṃsu. Te disvā vānarā maraṇabhayabhītā palāyituṃ asakkontā mahāsattam upasaṅkamtivā “deva, ‘palāyanamakkāṭe vijjhissāmā’ti rukkham parivāretvā dhanuggahā ṭhitā, kiṃ karomā”ti pucchitvā kampamānā aṭṭhamṃsu. Bodhisatto “mā bhāyittha, aham vo jivitaṃ dassāmī”ti vānaragaṇam samassāsetvā ujukaṃ uggatasākham āruya gaṅgābhimukham (3.0351) gatasākham gantvā tassā pariyantato pakkhanditvā dhanusata-mattam ṭhānam atikkamma gaṅgātīre ekasmiṃ gumbamatthake pativā tato oruya “mamāgataṭṭhānam ettakaṃ bhavissati”ti ākāsam paricchinditvā ekaṃ vettalataṃ mūle chinditvā sodhetvā “ettakaṃ ṭhānam rukkhe bajjhissati, ettakaṃ ākāsaṭṭham bhavissati”ti imāni dve ṭhānāni vavatthapetvā attano kaṭiyaṃ bandhanaṭṭhānam na sallakkhesi.

So taṃ lataṃ ādāya ekaṃ koṭim gaṅgātīre patiṭṭhitarukkhe bandhitvā ekaṃ

attano kaṭiyam bandhitvā vātacchinnavalāhako viya vegena dhanusatamattam
 ṭhānam laṅghitvā kaṭiyam bandhanatṭhānassa asallakkhitattā rukkham pāpuṇitum
 asakkonto ubho hi hatthehi ambasākhamaṃ daḷham gaṇhitvā vānaragaṇassa sañña-
 madāsi “sīghamaṃ mama piṭṭhiṃ maddamānā vettalatāya sotthigamaṃ gaccha-
 thā”ti. Asītisahassavānarā mahāsattamaṃ vanditvā khamāpetvā tathā agamaṃsu.
 Tadā devadattopi makkaṭo hutvā tesamaṃ abbhantare hoti. So “ayamaṃ me paccāmi-
 ttassa piṭṭhiṃ passitum kālo”ti uccamaṃ sākhaṃ āruya vemaṃ janetvā tassa
 piṭṭhiyamaṃ pati. Mahāsattassa hadayamaṃ bhijji, balavavedanā uppajji. Sopi taṃ veda-
 nāppattamaṃ katvā pakkāmi. Mahāsatto ekakova ahosi. Rājā aniddāyanto vānarehi
 ca mahāsattena ca katakiriyaṃ sabbaṃ disvā “ayamaṃ tiracchāno hutvā attano
 jīvitamaṃ agaṇetvā parisāya sotthibhāvameva akāsi”ti cintento nipajji.

So pabhātāya rattiyā mahāsattassa tussitvā “na yuttamaṃ imaṃ kapiṛājānaṃ
 nāsetum, upāyena naṃ otāretvā paṭijaggissāmī”ti antogaṅgāya nāvāsaṅghāṭamaṃ
 ṭhapetvā tattha aṭṭakamaṃ bandhāpetvā saṅkamaṃ mahāsattamaṃ otārāpetvā piṭṭhiyamaṃ
 kāsāvavatthamaṃ pattharāpetvā gaṅgodakena nhāpetvā phāṇitodakamaṃ pāyetvā
 parisuddhasarīraṃ sahasapākatelena abbañjāpetvā sayanapiṭṭhe eḷaka-
 cammaṃ santharāpetvā saṅkamaṃ tattha nipajjāpetvā attanā nice āsane nisīditvā
 paṭhamamaṃ gāthamāha-

83. “Attānaṃ saṅkamaṃ katvā, yo sotthiṃ samatārayi;
 kiṃ tvaṃ tesamaṃ kime tuyhamaṃ, honti ete mahākapi”ti.

Tassattho (3.0352)- ambho mahākapi, yo tvaṃ attānaṃ saṅkamaṃ katvā tulaṃ
 āropetvā jīvitamaṃ pariccajitvā ime vānare sotthiṃ samatārayi, khemena santāresi;
 kiṃ tvaṃ tesamaṃ hosi, kime tuyhamaṃ vā kiṃsu ete hontīti?

Taṃ sutvā bodhisatto rājānaṃ oবাদanto sesagāthā abhāsi-

84. “Rājāhamaṃ issaro tesamaṃ, yūthassa parihārako;
 tesamaṃ sokaparetānaṃ, bhītānaṃ te arindama.

85. “Ullaṅghayitvā attānaṃ, vissaṭṭhadhanuno satamaṃ;
 tato aparapādesu, daḷhamaṃ bandhamaṃ latāguṇamaṃ.

86. “Chinnabbhamiva vātena, nuṇṇo rukkhamaṃ upāgamiṃ;
 sohamaṃ appabhavaṃ tattha, sākhaṃ hatthehi aggahiṃ.

87. “Taṃ maṃ viyāyataṃ santamaṃ, sākāya ca latāya ca;
 samanukkamantā pādehi, sotthiṃ sākāmigā gatā.

88. “Taṃ maṃ na tapate bandho, mato me na tapessati;
 sukhamāharitamaṃ tesamaṃ, yesamaṃ rajjamakārayiṃ.

89. “Esā te upamā rāja, taṃ suṇohi arindama;
 raññā raṭṭhassa yoggassa, balassa nigamassa ca;
 sabbesamaṃ sukhametṭhabbaṃ, khattiyena pajānatā”ti.

Tattha **tesanti** tesam asītisahassānaṃ vānarānaṃ. **Bhītānaṃ** teti tava vijjhana-tthāya āṇāpetvā t̥hitassa bhītānaṃ. **Arindamā**ti rājānaṃ ālapati. Rājā hi corādīnaṃ arīnaṃ damanato “arindamo”ti vuccati. **Vissaṭṭhadhanuno satanti** anāropitadhanu-satappamāṇaṃ t̥hānaṃ attānaṃ ākāse ullaṅghayitvā vissajjetvā tato imamhā rukkhā laṅghayitvā gataṭṭhānato. **Aparapādesū**ti pacchāpādesu. Idaṃ kaṭibhāgaṃ sandhāya vuttaṃ. Bodhisatto hi kaṭibhāge taṃ latāguṇaṃ daḷhaṃ bandhitvā pacchimapādehi bhūmiyaṃ akkamitvā vissajjetvā vātavegena ākāsaṃ pakkhandi. **Nuṇṇo** (3.0353) **rukkhaṃ upāgaminti** vātacchinnaṃ abbhamiva attano vegajani-tena vātena nuṇṇo. Yathā vātacchinabbhaṃ vātena, evaṃ attano vegena nuṇṇo hutvā imaṃ ambarukkhāṃ upāgamiṃ. **Appabhavanti** so ahaṃ tattha ākāsappa-dese rukkhāṃ pāpuṇitum appahonto tassa rukkhassa sākhaṃ hatthehi aggahe-sinti attho.

Viyāyatanti rukkhasākhāya ca vettalatāya ca viṇāya bhamaratanti viya vitataṃ ākaḍḍhitasarīraṃ. **Samanukkamantā**ti mayā anuññātā maṃ vanditvā pādehi anu-
kkamantā nirantrameva akkamantā sotthiṃ gatā. **Taṃ maṃ na tapate bandhoti** taṃ maṃ nāpi so vallyā bandho tapati, nāpi idāni maraṇaṃ tapessati. Kimkāraṇā? **Sukhamāharitaṃ tesanti** yasmā yesaṃ ahaṃ rajjamakārayiṃ, tesam mayā sukha-māharitaṃ. Ete hi “mahārāja, ayaṃ no uppannaṃ dukkhaṃ haritvā sukhaṃ āhari-ssati”ti maṃ rājānaṃ akaṃsu. Ahampi “tumhākaṃ uppannaṃ dukkhaṃ harissā-mi”cceva etesaṃ rājā jāto. Taṃ ajja mayā etesaṃ maraṇadukkhaṃ haritvā jīvita-sukhaṃ āhaṭaṃ, tena maṃ nāpi bandho tapati, na maraṇavadho tapessati.

Esā te upamāti esā te mahārāja, mayā katakiriyāya upamā. **Taṃ suṇohī**ti tasmā imāya upamāya saṃsandetvā attano diyyamānaṃ ovādaṃ suṇāhi. **Rañña raṭṭha-ssā**ti mahārāja, rañña nāma ucchuyante ucchuṃ viya raṭṭhaṃ apīletvā catu-bbidhaṃ agatigamaṇaṃ pahāya catūhi saṅgahavatthūhi saṅgaṇhantena dasasu rājadhamesu patiṭṭhāya mayā viya attano jīvitam pariccajitvā “kintime raṭṭhavā-sino vigatabhayā gimhakāle vivaṭadvāre ñātīhi ca parivārahehi ca parivāritā ure putte naccantā sītena vātena bījyamānā yathāruci attano attano santakaṃ pari-bhuñjantā kāyikacetāsikasukhasamaṅgino bhavyeyun”ti sakalaraṭṭhassa ca ratha-sakaṭādiyuttavāhanassa **yoggassa** ca pattisaṅkhātassa **balassa** ca nigamajanapa-dasaṅkhātassa **nigamassa** ca sabbesaṃ sukhaveva esitabbaṃ gavesitabbanti attho. **Khattiyena pajānatā**ti khettānaṃ adhipatibhāvena “khattiyo”ti laddhanā-mena pana etena avasesasatte atikkamma pajānatā ñāṇasampannena bhavita-bbanti.

Evaṃ (3.0354) mahāsatto rājānaṃ ovaḍanto anusāsantova kālamakāsi. Rājā amacce pakkosāpetvā “imassa kapiṇājassa rājūnaṃ viya sarīrakiccaṃ karoṭhā”ti vatvā itthāgārampi āṇāpesi “tumhe rattavatthanivatthā vikiṇṇakesā daṇḍadīpika-hatthā kapiṇājānaṃ parivāretvā ālāhanaṃ gacchathā”ti. Amaccā dārūnaṃ sakaṭa-satamattena citakaṃ karitvā rājūnaṃ karaṇaniyāmeneva mahāsattassa sarīra-kiccaṃ katvā sīsakapālaṃ gahetvā rañño santikaṃ agamaṃsu. Rājā mahāsa-ttassa ālāhane cetiyaṃ kāretvā dīpe jālāpetvā gandhamālādīhi pūjetvā sīsaka-pālaṃ suvaṇṇakhacitaṃ kāretvā kuntagge t̥hapetvā purato katvā gandhamālādīhi

pūjento bārāṇasiṃ gantvā antorājadvāre ṭhapetvā sakalanagaram sajjāpetvā sattāhaṃ dhātupūjaṃ kāresi. Atha naṃ dhātuṃ gahetvā cetiyaṃ kāretvā yāva-jīvaṃ gandhamālādīhi pūjetvā bodhisattassa ovāde patiṭṭhāya dānādīni puññāni karonto dhammena rajjaṃ kāretvā saggaparāyaṇo ahosi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakam samodhānesi- “tadā rājā ānando ahosi, duṭṭhakapi devadatto, parisā buddhaparisa, kapi-rājā pana ahameva ahosin”ti.

Mahākapijātakavaṇṇanā dutiyā.

[408] 3. Kumbhakārajātakavaṇṇanā

Ambāhamaddaṃ vanamantarasminti idaṃ satthā jetavane viharanto kilesaniggahaṃ ārabba kathesi. Vatthu **pāṇiyajātake** (jā. 1.11.59 ādayo) āvi bhavissati. Tadā pana sāvattiyaṃ pañcasatā sahāyakā pabbajitvā antokoṭisanthāre vasa-mānā aḍḍharattasamaye kāmavitakkaṃ vitakkayimṣu. Satthā attano sāvake rattiyaṃ tayo vāre, divasassa tayo vāreti rattindivaṃ cha vāre olokeno kikī aṇḍaṃ viya, camarī vāladhiṃ viya, mātā piyaputtaṃ viya, ekacakkhuko puriso cakkhuṃ viya rakkhati, tasmim tasmimyeva khaṇe uppannakilesaṃ niggaṇhāti. So taṃ divasaṃ aḍḍharattasamaye jetavanaṃ (3.0355) pariggaṇhanto tesaṃ bhikkhūnaṃ vitakkasamudācāraṃ ñatvā “imesaṃ bhikkhūnaṃ abbhantare ayaṃ kilesa vaḍḍhanto arahattassa hetuṃ bhindissati, idāneva nesaṃ kilesaṃ niggaṇhitvā arahattaṃ dassāmi”ti gandhakuṭito nikkhamitvā ānandattheraṃ pakkosāpetvā “ānanda, antokoṭisanthāre vasanakabhikkhū sabbe sannipātehi”ti sannipātāpetvā paññattavarabuddhāsane nisīditvā “na, bhikkhave, antopavattakilesānaṃ vase vattituṃ vaṭṭati, kilesa hi vaḍḍhamāno paccāmitto viya mahāvināsaṃ pāpeti, bhikkhunā nāma appamattakampi kilesaṃ niggaṇhituṃ vaṭṭati, porāṇakapaṇḍitā appamattakaṃ ārammaṇaṃ disvā abbhantare pavattakilesaṃ niggaṇhitvā paccekabodhiñāṇaṃ nibbattesun”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto bārāṇasinagarassa dvāragāme kumbhakārakule nibbattitvā vayappatto kuṭumbaṃ saṅṭhapetvā ekaṃ puttañca dhītarañca labhitvā kumbhakārakammaṃ nissāya puttadāraṃ posesi. Tadā kaliṅgaratṭhe dantapuranaṃ karaṇḍako nāma rājā mahantena parivārena uyyānaṃ gacchanto uyyānavāre phalabhārabharitaṃ madhuraphalaṃ ambarukkhaṃ disvā hatthikkhandhavaragato yeva hatthaṃ pasāretvā ekaṃ amba-piṇḍaṃ gahetvā uyyānaṃ pavisitvā maṅgalasilāya nisinnō dātabbayuttakānaṃ datvā ambaṃ paribhuñji. “Raññā gahitakālato paṭṭhāya sesehi nāma gahetabba-mevā”ti amaccāpi brāhmaṇagahapatikādayopi ambāni pātetvā khādiṃsu. Pacchā āgatā rukkhaṃ āruya muggarehi pothetvā obhaggavibhaggasākhaṃ katvā āmakaphalampi asesetvā khādiṃsu.

Rājā divasaṃ uyyāne kiḷitvā sāyanhasamaye alaṅkatahatthikkhandhavare nisīditvā gacchanto taṃ rukkhaṃ disvā hatthito otarivā rukkhamūlaṃ gantvā rukkhaṃ

oloketvā “ayaṃ pātova passantānaṃ atittikaro phalabhārabharito sobhamāno aṭṭhāsi, idāni gahitaphalo obhaggavibhaggo asobhamāno ṭhito”ti cintetvā puna aññato olokeno aparaṃ nipphalaṃ ambarukkhaṃ disvā “esa rukkho attano nipphalabhāvena muṇḍamaṇipabbato viya sobhamāno ṭhito, ayaṃ (3.0356) pana saphalabhāvena imaṃ byasanaṃ patto, idaṃ agāramajjhampi phalitarukkhasa-disaṃ, pabbajjā nipphalarukkhasadisā, sadhanasseva bhayaṃ atthi, niddhanassa bhayaṃ natthi, mayāpi nipphalarukkheṇa viya bhavitabban”ti phalarukkhaṃ ārammaṇaṃ katvā rukkhamaṇe ṭhitakova tīṇi lakkhaṇāni sallakkhetvā vipassanaṃ vaḍḍhetvā paccekabodhiññaṃ nibbattetvā “viddhaṃsitā dāni me mātukucchiku-ṭikā, chinnā tīsu bhavesu paṭisandhi, sodhitā saṃsāra-ukkārabhūmi, sosito mayā assusamuddo, bhinno aṭṭhipākāro, natthi me puna paṭisandhi”ti āvajjento sabbāla-ṅkārapaṭimaṇḍitova aṭṭhāsi.

Atha naṃ amaccā āhaṃsu “atibahuṃ ṭhitattha, mahārājā”ti. “Na mayaṃ mahārājāno, paccekabuddhā nāma mayan”ti. “Paccekabuddhā nāma tumhādisā na honti, devā”ti. “Atha kīdisā honti”ti? “Oropitakesamassukāsāvavathapaṭicchannā kule vā gaṇe vā alaggā vātacchinnavalāhakarāhumuttacandamaṇḍalapaṭibhāgā himavante nandamūlakapabbhāre vasanti, evarūpā deva, paccekabuddhā”ti. Tasmim̐ khaṇe rājā hatthaṃ ukkhipitvā sīsaṃ parāmasi, tāvadevassa gihiliṅgaṃ antaradhāyi, samaṇaliṅgaṃ pāturahosi.

“Ticīvaraṅca patto ca, vāsi sūci ca bandhanaṃ;
parissāvanena aṭṭhete, yuttayogassa bhikkhuno”ti.-

Evaṃ vuttā samaṇaparikkhārā kāyapaṭibaddhāva ahesuṃ. So ākāse ṭhatvā mahājanassa ovādaṃ datvā anilapathena uttarahimavante nandamūlakapabbhārameva agamāsi.

Gandhāraraṭṭhepi takkasilanagare naggaji nāma rājā uparipāsāde pallaṅkama-jjhagato ekaṃ itthim̐ ekekahatthe ekekaṃ maṇivalayaṃ piḷandhitvā avidūre nisīditvā gandhaṃ pisamānaṃ disvā “etāni valayāni ekekabhāvena na ghaṭṭenti na viravanti”ti olokeno nisīdi. Atha sā dakkhiṇahatthato valayaṃ vāmahattheyeva piḷandhitvā dakkhiṇahatthena gandhaṃ saṅkaḍḍhitvā pisituṃ ārabhi, vāmahatthe valayaṃ dutiyaṃ āgamma ghaṭṭiyamānaṃ saddamakāsi. Rājā tāni dve valayāni aññamaññaṃ ghaṭṭentāni viravantāni disvā cintesi “idaṃ valayaṃ ekekakāle na ghaṭṭesi, dutiyaṃ āgamma ghaṭṭeti, saddaṃ karoti, evameva ime sattāpi ekekā (3.03 na ghaṭṭenti na vivadanti, dve tayo hutvā aññamaññaṃ ghaṭṭenti, kalahaṃ karonti. Ahaṃ pana kasmīragandhāresu dvīsu rajjesu raṭṭhavāsino vicāremi, mayāpi eka-valayasadisena hutvā paraṃ avicāretvā attānameva vicārentena vasituṃ vaṭṭa-ti”ti saṅghaṭṭanavalayaṃ ārammaṇaṃ katvā yathānisinnova tīṇi lakkhaṇāni sallakkhetvā vipassanaṃ vaḍḍhetvā paccekabodhiññaṃ nibbattesi. Sesam̐ purimasa-disameva.

Videharaṭṭhe mithilanagare nimi nāma rājā bhuttapātarāso amaccagaṇapari-vuto vivaṭasīhapañjarena antaravīthim̐ pekkhamāno aṭṭhāsi. Atheke seno sūnāpa-ṇato maṃsapesim̐ gahetvā ākāsaṃ pakkhandi. Tameṇaṃ ito cito ca gijjhādayo sakuṇā samparivāretvā āhārahetu tuṇḍena vijjhantā pakkhehi paharantā pādehi

maddantā agamaṃsu. So attano vadhaṃ asahamāno taṃ maṃsaṃ chaḍḍesi. Añño gaṇhi, sakuṇā imaṃ muñcitvā taṃ anubandhiṃsu. Tenapi vissatṭhaṃ añño aggahesi, tampi tatheva viheṭhesuṃ. Rājā te sakuṇe disvā cintesi “yo yo maṃsa-pesiṃ gaṇhi, tassa tasseva dukkhaṃ, yo yo taṃ vissajjesi, tassa tasseva sukhaṃ, imepi pañca kāmagaṇe yo yo gaṇhāti, tassa tasseva dukkhaṃ, itarassa sukhaṃ, ime hi bahūnaṃ sādharmaṇā, mayhaṃ kho pana soḷasa itthisahassāni, mayā vissanatṭhamamaṃsapinḍena viya senena pañca kāmagaṇe pahāya sukhitena bhavituṃ vaṭṭati”ti. So yoniso manasi karonto yathāṭhitova tīṇi lakkhaṇāni sallakkhetvā vipassanaṃ vaḍḍhetvā paccekabodhiññaṃ nibbatesi. Sesam purimasadisameva.

Uttarapañcālaraṭṭhe kapilanaḡare dummukho nāma rājā bhutta-pātarāso sabbā-laṅkārapaṭimaṇḍito amaccagaṇaparivuto vivaṭasīhapañjare rājāṅgaṇaṃ olokeno aṭṭhāsi. Tasmim khaṇe gopālakā vajadvāraṃ vivariṃsu, usabhā vajato nikkhamitvā kilesavasena ekaṃ gāviṃ anubandhiṃsu. Tattheke tikhiṇasiṅgo mahā-usabho aññaṃ usabhaṃ āgacchantaṃ disvā kilesamaccherābhibhūto tikhiṇena siṅgena antarasatthimhi pahari. Tassa pahāramukhena antāni nikkhamiṃsu, so tattheva jīvitakkhayaṃ pāpuṇi. Rājā taṃ (3.0358) disvā cintesi “ime sattā tiracchānagate ādiṃ katvā kilesavasena dukkhaṃ pāpuṇanti, ayaṃ usabho kilesaṃ nissāya jīvitakkhayaṃ patto, aññepi sattā kileseheva kampanti, mayā imesaṃ sattānaṃ kampanakilese pahātuṃ vaṭṭati”ti. So ṭhitakova tīṇi lakkhaṇāni sallakkhetvā vipassanaṃ vaḍḍhetvā paccekabodhiññaṃ nibbatesi. Sesam purimasadisameva.

Athekadivasam cattāro paccekabuddhā bhikkhācāra-velaṃ sallakkhetvā nanda-mūlakapabbhārā nikkhamma anotattadahe nāgalatādantakaṭṭhaṃ khāditvā katasarīrapaṭijagganā manosilātale ṭhatvā nivāsetvā pattacīvaramādāya iddhiyā ākāse uppatitvā pañcavaṇṇa-vaḷāhake maddamānā gantvā bārāṇasinagaradvāragāma-kassa avidūre otarivā ekasmim phāsukaṭṭhāne cīvaraṃ pārupitvā pattaṃ gahetvā dvāragāmaṃ pavisitvā piṇḍāya carantā bodhisattassa gehadvāraṃ sampāpuṇiṃsu. Bodhisatto te disvā tuṭṭhacitto hutvā gehaṃ pavesetvā paññattāsane nisīdāpetvā dakkhiṇodakaṃ datvā paṇitena khādaniyena bhojaniyena parivisitvā ekamantaṃ nisīditvā saṅghattheraṃ vanditvā “bhante, tumhākaṃ pabbajjā ativiya sobhati, vippasannāni vo indriyāni, parisuddho chavivaṇṇo, kiṃ nu kho ārammaṇaṃ disvā tumhe imaṃ bhikkhācariya-pabbajjaṃ upagatā”ti pucchi. Yathā ca saṅghattheraṃ, evaṃ sesepi upasaṅkamitvā pucchi. Athassa te cattāropi janā “ahaṃ asukanagare asukaraṭṭhe asukarājā nāma hutvā”ti-ādinā nayena attano attano abhinikkhamanavattūni kathetvā paṭipāṭiyā ekekaṃ gāthamāhaṃsu-

90. “Ambāhamaddaṃ vanamantarasmim, nilobhāsaṃ phalitaṃ saṃvirūḷhaṃ;
tamaddasaṃ phalahetu vibhaggaṃ, taṃ disvā bhikkhācariyaṃ carāmi.
91. “Selaṃ sumatṭhaṃ naravīraṇiṭṭhitaṃ, nārī yugaṃ dhārayi appasaddaṃ;
dutiyañca āgamma ahosi saddo, taṃ disvā bhikkhācariyaṃ carāmi.
92. “Dijā (3.0359) dijaṃ kuṇapamāharantaṃ, ekaṃ samānaṃ bahukā samecca;
āhārahetū paripāṭayiṃsu, taṃ disvā bhikkhācariyaṃ carāmi.
93. “Usabhāhamaddaṃ yūthassa majjhe, calakkakuṃ vaṇṇabalūpapannaṃ;

tamaddasaṃ kāmāhetu vitunnaṃ, taṃ disvā bhikkhācariyaṃ carāmi”ti.

Tattha **ambāhamaddanti** ambarukkhaṃ ahaṃ addasaṃ. **Vanamantarasminti** vana-antare, ambavanamajjheti attho. **Samvirūhanti** suvaḍḍhitaṃ. **Tamaddasanti** taṃ uyyānato nikkhanto phalaṃhetu vibhaggaṃ puna addasaṃ. **Taṃ disvāti** taṃ phalaṃhetu vibhaggaṃ disvā paṭiladdhasaṃvego paccekabodhiññaṃ nibbattetvā imaṃ bhikkhācariyapabbajjaṃ upagatosmi, tasmā bhikkhācariyaṃ carāmi. Idaṃ so phalaṃhetu vibhaggaṃ ambarukkhaṃ dassanato paṭṭhāya sabbaṃ cittācāraṃ kathesi. Sesānaṃ vissajjanesupi eseva nayo. Ayaṃ panettha anuttānapadavaṇṇanā- **selanti** maṇivalayaṃ. **Naravīranitṭhanti** vīranarehi nitṭhitaṃ, paṇḍitapuri-sehi katanti attho. **Yuganti** ekekasmim ekekaṃ katvā ekaṃ valayayugaḷaṃ. **Dijā dijanti** gahitamamaṃsapiṇḍaṃ dijaṃ avasesadijā. **Kuṇapamāharantanti** maṃsa-piṇḍaṃ ādāya āharantaṃ. **Sameccāti** samāgantvā sannipatitvā. **Paripātayimsūti** koṭṭentā anubandhiṃsu. **Usabhāhamaddanti** usabhaṃ ahaṃ addasaṃ. **Calakkakunti** calakkakudhaṃ.

Bodhisatto ekekaṃ gāthaṃ sutvā “sādhu, bhante, tumhākameva taṃ ārammaṇaṃ anurūpan”ti ekekassa paccekabuddhassa thutiṃ akāsi. Tañca pana catūhi janehi desitaṃ dhammakathaṃ sutvā gharāvāse anapekkho hutvā pakkantesu paccekabuddhesu bhutta-pātarāso sukhanisinno bhariyaṃ āmantetvā “bhadde, ete cattāro paccekabuddhā rajjaṃ pahāya pabbajitvā akiñcanā apalibodhā pabbajjāsukhena vītināmenti, ahaṃ pana bhatiyā jīvikaṃ kappemi, kiṃ me gharāvāseṇa, tvaṃ puttake saṅgaṇhanti gehe vasā”ti vatvā dve gāthā abhāsi-

94. “Karaṇḍako (3.0360) kaliṅgānaṃ, gandhārānañca naggaji;
nimirājā videhānaṃ, pañcālānañca dummukho;
ete raṭṭhāni hitvāna, pabbajimsu akiñcanā.
95. “Sabbepime devasamā samāgatā, aggī yathā pajjalito tathevime;
ahampi eko carissāmi bhaggavi, hitvāna kāmāni yathodhikānī”ti.

nagare karaṇḍako nāma kaliṅgānaṃ janapadassa rājā, dutiyo takkasilanagare naggaji nāma gandhārānaṃ janapadassa rājā, tatiyo mithilanagare nimi nāma videhānaṃ janapadassa rājā, catuttho kapilanagare dummukho nāma uttarapañcālānaṃ janapadassa rājā, ete evarūpāni raṭṭhāni hitvā akiñcanā hutvā pabbajimsu. **Sabbepimeti** ime pana sabbepi visuddhidevehi purimapaccekabuddhehi samānā ekato samāgatā. **Aggī yathāti** yathā hi aggī pajjalito obhāsati. **Tathevīmeti** imepi tatheva sīlādīhi pañcahi guṇehi obhāsanti. Yathā ete, tathā ahampi pabbajitvā eko carissāmīti attho. **Bhaggavīti** bhariyaṃ ālapati. **Hitvāna kāmānīti** rūpādayo vatthukāme hitvā. **Yathodhikānīti** attano odhivasena ṭhitāni. Idaṃ vuttaṃ hoti- rūpādi-odhivasena yathāṭṭhite kāme pahāya ahampi pabbajitvā eko carissāmīti. “Yatodhikānī”tipi pāṭho, tassattho- yato uparato odhi etesanti yatodhikāni, uparatakoṭṭhāsāni. Pabbajissāmīti cintitakālato paṭṭhāya hi kilesakāmānaṃ eko koṭṭhāso uparato nāma hoti niruddho, tassa vatthubhūto kāmakoṭṭhāso pi uparato va hotīti.

Sā tassa kathaṃ sutvā “mayhampi kho sāmi, paccekabuddhānaṃ dhammakathaṃ sutakālato paṭṭhāya agāre cittaṃ na saṅṭhātī”ti vatvā imaṃ gāthamāha-

96. “Ayameva (3.0361) kālo na hi añño atthi, anusāsītā me na bhavyeypacchā;

ahampi ekā carissāmi bhaggava, sakuṇīva muttā purisassa hatthā”ti.

Tattha **anusāsītā me na bhavyeypacchā**ti anusāsako ovādako na bhavyeypacchā dullabhata ovādakānaṃ, tasmā ayameva pabbajitum kālo, na hi añño atthīti dasseti. **Sakuṇīva muttā**ti yathā sakuṇīkena gahetvā sakuṇāpacchiyaṃ khittāsu sakuṇīsu tassa hatthato muttā ekā sakuṇī anilapathaṃ laṅghayitvā yathārucitaṭṭhānaṃ gantvā ekikāva careyya, tathā ahampi tava hatthato muttā ekikā carissāmīti sayampi pabbajitukāmā hutvā evamāha.

Bodhisatto tassā kathaṃ sutvā tuṅhī ahosi. Sā pana bodhisattaṃ vañceta puretaraṃ pabbajitukāmā “sāmi, pānīyatitthaṃ gamissāmi, dārake olokehi”ti ghaṭaṃ ādāya gacchantī viya palāyitvā nagarasāmanante tāpasānaṃ santike gantvā pabbaji. Bodhisatto tassā anāgamaṃ ṇatvā sayam dārake posesi. Aparabhāge tesu thokaṃ vaḍḍhitvā attano ayānaya jānana samatthataṃ sampattesu tesam vīmaṃsanatthaṃ ekadivasaṃ bhattaṃ pacanta thokaṃ uttaṇḍulaṃ paci, ekadivasaṃ thokaṃ kilinnaṃ, ekadivasaṃ supakkaṃ, ekadivasaṃ atikilinnaṃ, ekadivasaṃ aloṇakaṃ, ekadivasaṃ atiloṇakaṃ. Dārakā “tāta, ajja bhattaṃ uttaṇḍulaṃ, ajja kilinnaṃ, ajja supakkaṃ, ajja atikilinnaṃ, ajja aloṇakaṃ, ajja atiloṇakaṃ”ti āhaṃsu. Taṃ sutvā bodhisatto “āma, tātā”ti vatvā cintesi “ime dārakā idāni āmapakkaloṇika-atiloṇikāni jānanti, attano dhammatāya jīvitum sakkhissanti, mayā pabbajitum vaṭṭati”ti. Atha te dārake ṇātakānaṃ datvā paṭicchāpetvā “ammatātā, ime dārake sādhukaṃ poseṭhā”ti vatvā so ṇātakānaṃ paridevantānaññeva nagarā nikkhamitvā isipabbajjaṃ pabbajitvā nagarassa sāmante yeva vasi.

Atha naṃ ekadivasaṃ bārāṇasiyaṃ bhikkhāya carantaṃ paribbājikā disvā vanditvā “ayya, dārakā te nāsītā maññe”ti āha. Mahāsatto “nāhaṃ dārake

nāsemi, tesam attano ayānayajānanakāle pabbajitomhi (3.0362), tvaṃ tesam aci-
ntetvā pabbajjāya abhiraṃā”ti vatvā osānagāthamāha-

97. “Āmaṃ pakkañca jānanti, atho loṇaṃ aloṇakaṃ;
tamahaṃ disvāna pabbajim, careva tvaṃ carāmahān”ti.

Tattha **tamahanti** taṃ ahaṃ dāraṅkaṃ kiriyāṃ disvā pabbajito. **Careva tvaṃ
carāmahanti** tvampi bhikkhācariyameva cara, ahampi bhikkhācariyameva carissā-
mīti.

Iti so paribbājikaṃ ovaditvā uyyojesi. Sāpi ovādaṃ gahetvā mahāsattaṃ
vanditvā yathāruccitaṃ ṭhānaṃ gatā. Ṭhapetvā kira taṃ divasaṃ na te puna añña-
maññaṃ addasaṃsu. Bodhisatto ca jhānābhīṇṇaṃ nibbattetvā brahmalokūpago
ahosi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātaṃ samodhā-
nesi, saccapariyosāne te pañcasatā bhikkhū arahatte patiṭṭhahiṃsu. Tadā dhītā
uppalavaṇṇā ahosi, putto rāhulakumāro, paribbājikā rāhulamātā, paribbājako
pana ahameva ahosinti.

Kumbhakārajātakavaṇṇanā tatiyā.

[409] 4. Daḷhadhammajātakavaṇṇanā

Ahaṃ ce daḷhadhammassāti idaṃ satthā kosambiṃ nissāya ghoṣitārāme viha-
ranto udenassa rañño bhaddavatikaṃ hatthiniṃ ārabba kathesi. Tassā pana
hatthiniyā laddhavidhānañca udenassa rājavamaṃso ca **mātaṅgajātaka** (jā. 1.15.1
ādayo) āvi bhavissati. Ekadivasaṃ pana sā hatthinī nagarā nikkhamantī bhaga-
vantaṃ pātova ariyagaṇaparivutaṃ anomāya buddhasiriyā nagaraṃ piṇḍāya
pavisantaṃ disvā tathāgatassa pādamaṃ nipajjitvā “bhagavā sabbaññu sabbalo-
kanittharaṇa udeno vaṃsarājā maṃ taruṅakāle kammaṃ nittharituṃ samattha-
kāle ‘imaṃ nissāya mayā jīvitañca rajjañca devī ca laddhā’ti piyāyitvā mahantaṃ
parihāraṃ adāsi, sabbālaṅkārehi alaṅkaritvā ṭhitaṭṭhānaṃ (3.0363) gandhena
paribhaṇḍaṃ kāretvā matthake suvaṇṇatāraṅkacitavitānaṃ bandhāpetvā
samantā citrasāṇiṃ parikkhipāpetvā gandhatelena dīpaṃ jālāpetvā dhūmata-
ṭṭakaṃ ṭhapāpetvā karīsachadḍanaṭṭhāne suvaṇṇakaṭāhaṃ patiṭṭhapāpetvā maṃ
cittattharaṇapiṭṭhe ṭhapesi, rājārahañca me nānaggarasabhojanaṃ dāpesi. Idāni
pana me mahallakakāle kammaṃ nittharituṃ asamatthakāle sabbaṃ taṃ pari-
hāraṃ acchindi, anāthā nippaccayā hutvā araññe ketakāni khādanti jīvāmi, aññaṃ
mayhaṃ paṭisaraṇaṃ natthi, udenaṃ mama guṇaṃ sallakkhāpetvā porāṇakapari-
hāraṃ me paṭipākatikaṃ kāretha bhagavā”ti paridevamānā tathāgataṃ yāci.

Satthā “gaccha tvaṃ, ahaṃ te rañño kathetvā yasaṃ paṭipākatikaṃ kāressāmi”-
ti vatvā rañño nivesanadvāraṃ agamāsi. Rājā tathāgataṃ antonivesanaṃ pave-
setvā buddhappamukhassa saṅghassa mahādānaṃ pavattesi. Satthā bhattakicca-
pariyosāne anumodanaṃ karonto “mahārāja, bhaddavatikā kahaṃ”ti pucchi. “Na
jānāmi, bhante”ti. “Mahārāja, upakāraṅkaṃ yasaṃ datvā mahallakakāle gahetuṃ

nāma na vaṭṭati, kataññunā katavedinā bhavitum vaṭṭati. Bhaddavatikā idāni mahallikā jarājiṇṇā anāthā hutvā araññe ketakāni khādanti jīvati, taṃ jiṇṇakāle anāthaṃ kātum tumhākaṃ ayuttan”ti bhaddavatikāya guṇaṃ kathetvā “sabbam porāṇakaparihāraṃ paṭipākatikaṃ karohi”ti vatvā pakkāmi. Rājā tathā akāsi. “Tathāgatena kira bhaddavatikāya guṇaṃ kathetvā porāṇakayaso paṭipākatiko kārīti”ti sakalanagaraṃ patthari, bhikkhusaṅghepi sā pavatti pākaṭā jātā. Atha bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesum “āvuso, satthārā kira bhaddavatikāya guṇaṃ kathetvā porāṇakayaso paṭipākatiko kārīti”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, idāneva, pubbepi tathāgato etissā guṇaṃ kathetvā naṭṭhayaṃ paṭipākatikaṃ kāresiyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ daḷhadhammo nāma rājā rajjaṃ kāresi. Tadā bodhisatto amaccakule nibbattitvā vayappatto taṃ rājānaṃ upaṭṭhahi. So (3.0364) tassa santikā mahantaṃ yasaṃ labhitvā amaccaratanaṭṭhāne aṭṭhāsi. Tadā tassa rañño ekā oṭṭhibyādhi hatthinī thāmabalasampannā mahabbalā ahosi. Sā ekadivasaṃ yojanasataṃ gacchati, rañño dūteyyaharaṇakiccaṃ karoti, saṅgāme yuddhaṃ katvā sattu maddanaṃ karoti. Rājā “ayaṃ me bahūpakārā”ti tassā sabbālaṅkāraṃ datvā udenena bhaddavatikāya dinnasadiṣaṃ sabbam parihāraṃ dāpesi. Athassā jiṇṇadubbalakāle rājā sabbam yasaṃ gaṇhi. Sā tato paṭṭhāya anāthā hutvā araññe tiṇapaṇṇāni khādanti jīvati. Athekadivasaṃ rājakule bhājanesu appahontesu rājā kumbhakāraṃ pakkosāpetvā “bhājanāni kira nappahonti”ti āha. “Gomayāharaṇayānake yojetum goṇe na labhāmi, devā”ti. Rājā tassa kathaṃ sutvā “amhākaṃ oṭṭhibyādhi kahan”ti pucchi. “Attano dhammatāya carati, devā”ti. Rājā “ito paṭṭhāya taṃ yojetvā gomayaṃ āharā”ti taṃ kumbhakārassa adāsi. Kumbhakāro “sādhu, devā”ti tathā akāsi.

Athekadivasaṃ sā nagarā nikkhamamānā nagaraṃ pavisantaṃ bodhisattaṃ disvā vanditvā tassa pādamaṃle nipajjitvā paridevamānā “sāmi, rājā maṃ ‘taruṇakāle bahūpakārā’ti sallakkhetvā mahantaṃ yasaṃ datvā idāni mahallakakāle sabbam acchinditvā mayi cittampi na karoti, ahaṃ pana anāthā araññe tiṇapaṇṇāni khādanti jīvāmi, evaṃ dukkhappattaṃ maṃ idāni yānake yojetum kumbhakārassa adāsi, ṭhapetvā tumhe aññaṃ mayhaṃ paṭisaraṇaṃ natthi, mayā rañño katūpakāraṃ tumhe jānātha, sādhu idāni me naṭṭhaṃ yasaṃ paṭipākatikaṃ karothā”ti vatvā tisso gāthā abhāsi-

98. “Ahaṃ ce daḷhadhammassa, vahantī nābhirādhayim;
dharantī urasi sallam, yuddhe vikkantacārinī.

99. “Nūna rājā na jānāti, mama vikkamaporisaṃ;
saṅgāme sukantāni, dūtavippahitāni ca.

100. “Sā nūnahaṃ marissāmi, abandhu aparāyini;
tadā hi kumbhakārassa, dinnā chakaṇahārikā”ti.

Tattha (3.0365) **vahantī**ti dūteyyaharaṇaṃ saṅgāme balakoṭṭhakabhindanaṃ taṃ taṃ kiccaṃ vahantī nittharantī. **Dharantī urasi sallanti** urasmim baddhaṃ kaṇḍaṃ vā asim vā sattim vā yuddhakāle sattūnaṃ upari abhiharantī. **Vikkantacāri-**

nīti vikkamaṃ parakkamaṃ katvā parabalavijayena yuddhe vikkantagāminī. Idaṃ vuttaṃ hoti- sace sāmi, ahaṃ imāni kiccāni karontī rañño daḥhadhammassa cittaṃ nārādhayaṃ na paritosesiṃ, ko dāni añño tassa cittaṃ ārādhayissatīti.

Mama vikkamaporisanti mayā kataṃ purisaparakkamaṃ. **Sukatantānīti** sukatānī. Yathā hi kammāneva kammantāni, vanāneva vanantāni, evamidha sukatāneva “sukatantāni”ti vuttāni. **Dūtavippahitāni cāti** gale paṇṇaṃ bandhitvā “asukarañño nāma dehi”ti pahitāya mayā ekadivaseneva yojanasataṃ gantvā katāni dūtapesanāni ca. **Nūna rājā na jānātīti** nūna tumhākaṃ esa rājā etāni mayā katāni kiccāni na jānāti. **Aparāyinīti** appatitthā appaṭisaraṇā. **Tadā hīti** tathā hi, aya-meva vā pāṭho. **Dinnāti** ahaṃ raññā chakaṇahārikā katvā kumbhakārassa dinnāti.

Bodhisatto tassā kathaṃ sutvā “tvaṃ mā soci, ahaṃ rañño kathetvā tava yasaṃ paṭipākatikaṃ karissāmī”ti taṃ samassāsetvā nagaraṃ pavisitvā bhuttapātarāso rañño santikaṃ gantvā kathaṃ samuṭṭhāpetvā “mahārāja, nanu tumhākaṃ asukā nāma oṭṭhibyādhi asukaṭṭhāne ca asukaṭṭhāne ca ure sallamaṃ bandhitvā saṅgāmaṃ nitthari, asukadivasamaṃ nāma gīvāya paṇṇaṃ bandhitvā pesitā yojanasataṃ agamāsi, tumhepissā mahantaṃ yasaṃ adattha, sā idāni kahan”ti pucchi. “Tamahaṃ kumbhakārassa gomayaharaṇatthāya adāsin”ti. Atha naṃ bodhisatto “ayuttaṃ kho, mahārāja, tumhākaṃ taṃ kumbhakārassa yānake yojanatthāya dātun”ti vatvā rañño ovādavasena catasso gāthā abhāsi-

101. “Yāvatāsīsati poso, tāvadeva pavīṇati;

atthāpāye jahanti naṃ, oṭṭhibyādhiṃva khattiyo.

102. “Yo (3.0366) pubbe katakalyāṇo, katattho nāvabujjhati;

atthā tassa palujjanti, ye honti abhipatthitā.

103. “Yo pubbe katakalyāṇo, katattho manubujjhati;

atthā tassa pavaḍḍhanti, ye honti abhipatthikā.

104. “Taṃ vo vadāmi bhaddante, yāvantettha samāgatā;

sabbe katañño hotha, ciraṃ saggamhi ṭhassathā”ti.

Tattha paṭhamagāthāya tāva attho- idhekacco aññāṇajātiko poso **yāvatāsīsati**, yāva “idaṃ nāma me ayaṃ kātuṃ sakkhissati”ti paccāsīsati, **tāvadeva** taṃ purisaṃ **pavīṇati** bhajati sevati, tassa pana **atthāpāye** vaḍḍhiyā apagamane parihīnakāle taṃ nānākiccesu patthitaṃ posamaṃ ekacce bālā imaṃ oṭṭhibyādhiṃ ayaṃ khattiyo viya jahanti.

Katakalyāṇoti parena attano katakalyāṇakamma. **Katatthoti** nipphāditakicco. **Nāvabujjhatīti** pacchāpi taṃ parena kataṃ upakāraṃ tassa jarājiṇṇakāle asama-tthakāle na sarati, attanā dinnampi yasaṃ puna gaṇhāti. **Palujjantīti** bhijjanti nassanti. **Ye honti abhipatthitāti** ye keci atthā icchitā nāma honti, sabbe nassantīti dīpeti. Mittadubbhipuggalassa hi patthitapatthitaṃ aggimhi pakkhittabijaṃ viya nassati. **Katattho manubujjhatīti** katattho anubujjhati, ma-kāro byañjanasandhiva-sena gahito. **Taṃ vo vadāmīti** tena kāraṇena tumhe vadāmi. **Ṭhassathāti** katañño hutvā cirakālaṃ saggamhi dibbasampattiṃ anubhavantā patitthahissatha.

Evamaṃ mahāsatto rājānaṃ ādiṃ katvā sannipatitānaṃ sabbesaṃ ovādaṃ adāsi. Taṃ sutvā rājā oṭṭhibyādhiyā yasaṃ paṭipākatikaṃ akāsi. Bodhisattassa ca ovāde

ṭhatvā dānādīni puññāni katvā saggaparāyaṇo ahosi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi- “tadā oṭṭhi-byādhi bhaddavatikā ahosi, rājā ānando, amacco pana ahameva ahosin” ti.

Daḷhadhammajātakavaṇṇanā catutthā.

[410] 5. Somadattajātakavaṇṇanā

Yo (3.0367) **maṃ pure paccuḍḍetī**ti idaṃ satthā jetavane viharanto aññataraṃ mahallakaṃ ārabha kathesi. So kirekaṃ sāmaṇeraṃ pabbājesi, sāmaṇero tassa upakārako hutvā tathārūpena rogena kālamakāsi. Mahallako tasmiṃ kālakate rodanto paridevanto vicarati. Taṃ disvā bhikkhū dhammasabhāyaṃ kathaṃ samu-ṭṭhāpesuṃ “āvuso, asukamahallako sāmaṇerassa kālakiriyāya rodanto paridevanto vicarati, maraṇassatikammaṭṭhānarahito maññe” ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā” ti pucchitvā “imāya nāmā” ti vutte “na, bhikkhave, idāneva, pubbepesa imasmiṃ mate rodiyevā” ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto tāvatimsabhavane sakkattaṃ kāresi. Atheke kāsigāmaṃ vāsī brāhmaṇamahāsālo kāme pahāya himavantaṃ pavisitvā isipabbajjaṃ pabbajitvā uñchācariyāya vanamūlaphalāphalehi yāpento vāsaṃ kappesi. Ekadivasaṃ phalāphalathāya gato ekaṃ hatthichāpaṃ disvā attano assamaṃ ānetvā puttattāhāne ṭhapetvā somadattotissa nāmaṃ katvā tiṇapaṇṇāni khādāpento paṭijaggi. So vayappatto mahāsarīro hutvā ekadivasaṃ bahuṃ bhojanaṃ gahetvā ajīrakena dubbalo ahosi. Tāpaso taṃ assamapade katvā phalāphalathāya gato, tasmīṃ anāgateyeva hatthipotako kālamakāsi. Tāpaso phalāphalaṃ gahetvā āgacchanto “aññesu divasesu me putto paccuggamaṃ karoti, ajja na dissati, kahaṃ nu kho gato”ti paridevanto paṭhamamaṃ gāthamāha-

105. “Yo maṃ pure paccuḍḍeti, araññe dūramāyato;
so na dissati mātaṅgo, somadatto kuhiṃ gato”ti.

Tattha **pureti** ito pure. **Paccuḍḍeti**ti paccuggacchati. **Araññe dūranti** imasmīṃ nimmanusse araññe maṃ dūraṃ paccuḍḍeti. **Āyatoti** āyāmasampanno.

Evamaṃ (3.0368) paridevamāno āgantvā taṃ caṅkamanakoṭiyamaṃ patitaṃ disvā gale gahetvā paridevamāno dutiyaṃ gāthamāha-

106. “Ayaṃ vā so mato seti, allasiṅgaṃva vacchito;
bhūmyā nipatito seti, amarā vata kuñjaro”ti.

Tattha **ayaṃ vāti** vibhāvanatthe vā-saddo. Ayameva so, na aññoti taṃ vibhāvento evamāha. **Allasiṅganti** māluvalatāya aggapavālaṃ. **Vacchitoti** chinno, gimhakāle majjhanhikasamaye tattavālikāpuline nakhena chinditvā pātito māluvalatāya aṅkuro viyāti vuttaṃ hoti. **Bhūmyāti** bhūmiyaṃ. **Amarā vatāti** mato vata, “amarī”tipi pāṭho.

Tasmīṃ khaṇe sakko lokaṃ olokento taṃ disvā “ayaṃ tāpaso puttadāraṃ pahāya pabbajito, idāni hatthipotake puttasaññaṃ katvā paridevati, saṃvejetvā naṃ satīṃ paṭilabhāpessāmi”ti tassa assamapadaṃ āgantvā ākāse ṭhitova tatiyaṃ gāthamāha-

107. “Anagāriyupetassa, vipparamuttassa te sato;
samaṇassa na taṃ sādhu, yaṃ petamanusocasi”ti.

Athassa vacanaṃ sutvā tāpaso catutthaṃ gāthamāha-

108. “Saṃvāsena have sakka, manussassa migassa vā;
hadaye jāyate pemaṃ, taṃ na sakkā asocitun”ti.

Tattha **migassa vāti** imasmīṃ ṭhāne sabbepi tiracchānā “migā”ti vuttā. **Tanti** piyāyitaṃ sattaṃ.

Atha naṃ ovadanto sakko dve gāthā abhāsi-

109. “Mataṃ marissaṃ rodanti, ye rudanti lapanti ca;
tasmā tvaṃ isi mā rodi, roditaṃ moghamāhu santo.

110. “Kanditena have brahme, mato peto samuṭṭhahe;
sabbe saṅgamma rodāma, aññamaññassa ṇātaka”ti.

Tattha (3.0369) **ye rudanti lapanti cāti** brahme ye sattā rodanti paridevanti ca, sabbe te mataṃ, yo ca marissati, taṃ rodanti, tesameva evamaṃ rodantānaṃ assu-

sukkhanakālo natthi, tasmā tvaṃ isi mā rodi. Kiṃkāraṇā? **Roditaṃ moghamāhu santo**, paṇḍitā hi “roditaṃ nipphalan”ti vadanti. **Mato petoti** yadi esa petoti saṅkhyam gato mato roditena samuṭṭhaheyya, evaṃ sante sabbepi mayaṃ samā-gantvā aññamaññassa ñātaka rodāma, kiṃ nikkammā acchāmāti.

Tāpaso sakkassa vacanaṃ sutvā satim paṭilabhitvā vigatasoko assūni puñchitvā sakkassa thutivasena sesagāthā āha-

111. “Ādittaṃ vata maṃ santaṃ, ghatasittaṃva pāvakaṃ;
vārinā viya osiñcaṃ, sabbaṃ nibbāpaye daraṃ.

112. “Abbahī vata me sallaṃ, yamāsi hadayassitaṃ;
yo me sokaparetassa, puttasokaṃ apānudi.

113. “Sohaṃ abbūḷhasallosmi, vītasoko anāvilo;
na socāmi na rodāmi, tava sutvāna vāsavā”ti.

Tā heṭṭhā vuttatthāyeva. Evaṃ sakko tāpasassa ovādaṃ datvā sakaṭṭhāna-meva gato.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi- “tadā hatthipo-tako sāmaṇero ahosi, tāpaso mahallako, sakko pana ahameva ahosin”ti.

Somadattajātakavaṇṇanā pañcamā.

[411] 6. Susīmajātakavaṇṇanā

Kāḷāni kesāni pure ahesunti idaṃ satthā jetavane viharanto mahābhinnikkha-manam ārabha kathesi. Tasmīñhi samaye bhikkhū dhammasabhāyaṃ nisīditvā dasabalassa nikkhamanaṃ vaṇṇayiṃsu. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte (3.0370) “anaccha-riyaṃ, bhikkhave, mayā dāni anekāni kappakoṭisatasahassāni pūritapāraminā mahābhinnikkhamanaṃ, pubbepāham tiyojanasatike kāsiraṭṭhe rajjaṃ chaḍḍetvā nikkhantoyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto tassa purohitassa aggamahesiyā kucchimhi nibbatti, tassa jātadivaseyeva bārāṇasirañño pi putto jāyi. Tesam nāmaggaḥaṇadivase mahāsattassa susīmakumāro ti nāmaṃ akaṃsu, rājaputtassa brahmadattakumāro ti. Bārāṇasirājā “puttena me saddhiṃ ekadivase jāto”ti bodhisattaṃ aṇāpetvā dhātiyo datvā tena saddhiṃ ekato vaḍḍhesi. Te ubhopi vayappattā abhirūpā devakumāravaṇṇino hutvā takkasilāyaṃ sabbasi-ppāni uggaṇhitvā paccāgamimṃsu. Rājaputto uparājā hutvā bodhisattena saddhiṃ ekato khādanto pivanto nisīdanto sayanto pitu accayena rajjaṃ patvā mahāsa-ttassa mahantaṃ yasaṃ datvā purohitaṭṭhāne taṃ ṭhapetvā ekadivasaṃ nagaraṃ sajjāpetvā sakko devarājā viya alaṅkato alaṅkata-erāvaṇapaṭibhāgassa mattavara-vāraṇassa khandhe nisīditvā bodhisattaṃ pacchāsane hatthipiṭṭhe nisīdāpetvā nagaraṃ padakkhiṇaṃ akāsi. Mātāpissa “puttaṃ olokessāmī”ti sīhapañjare ṭhatvā tassa nagaraṃ padakkhiṇaṃ katvā āgacchantassa pacchato nisinnaṃ purohitaṃ divvā paṭibaddhacittā hutvā sayanagabbhaṃ pavisitvā “imaṃ alabhanti ettheva

marissāmi”ti āhāraṃ pacchinditvā nipajji.

Rājā mātaraṃ apassanto “kuhiṃ me mātā”ti pucchitvā “gilānā”ti sutvā tassā santikaṃ gantvā vanditvā “kiṃ amma, aphāsukan”ti pucchi. Sā lajjāya na kathesi. So gantvā rājapallaṅke nisīditvā attano aggamaheṣiṃ pakkositvā “gaccha ammāya aphāsukaṃ jānāhi”ti pesesi. Sā gantvā piṭṭhiṃ parimajjantī pucchi, itthiyo nāma itthinaṃ rahassaṃ na niguhanti, sā tassā tamatthaṃ ārocesi. Itarāpi taṃ sutvā gantvā rañño ārocesi. Rājā “hotu, gaccha naṃ samassāsehi, purohitaṃ rājānaṃ katvā tassa taṃ aggamaheṣiṃ karissāmi”ti āha. Sā āgantvā taṃ samassāsesi. Rājāpi purohitaṃ pakkosāpetvā etamatthaṃ ārocetvā “samma, mātu me jīvitaṃ dehi, tvaṃ rājā bhavissasi, sā aggamaheṣī, ahaṃ uparājā”ti (3.0371) āha. So “na sakkā evaṃ kātun”ti paṭikkhipitvā tena punappunaṃ yāciyamāno sampatīcchi. Rājā purohitaṃ rājānaṃ, mātaraṃ aggamaheṣiṃ kāretvā sayamaṃ uparājā ahoṣi.

Tesaṃ samaggavāsaṃ vasantānaṃ aparabhāge bodhisatto agāramajjhe ukkaṅṭhito kāme pahāya pabbajjāya ninnacitto kilesaratiṃ analliyanto ekakova tiṭṭhati, ekakova nisīdati, ekakova sayati, bandhanāgāre baddho viya pañjare pakkhittakukkuṭo viya ca ahoṣi. Athassa aggamaheṣī “ayaṃ rājā mayā saddhiṃ nābhiraṃmati, ekakova tiṭṭhati nisīdati seyyaṃ kappeti, ayaṃ kho pana daharo taruṇo, ahaṃ mahallikā, sīse me palitāni paññāyanti, yaṃnūnāhaṃ ‘sīse te deva, ekaṃ palitaṃ paññāyatī’ti musāvādaṃ katvā ekenupāyena rājānaṃ pattiyāpetvā mayā saddhiṃ abhiraṃmāpeyyan”ti cintetvā ekadivasaṃ rañño sīse ūkā vicinantī viya hutvā “deva, mahallakosi jāto, sīse te ekaṃ palitaṃ paññāyatī”ti āha. “Tena hi bhadde, etaṃ palitaṃ luñjitvā mayhaṃ hatthe ṭhapehi”ti. Sā tassa sīsato ekaṃ kesamaṃ luñjitvā attano sīse palitaṃ gahetvā “idaṃ te, deva, palitaṃ”ti tassa hatthe ṭhapesi. Bodhisattassa taṃ disvāva bhītatasitassa kañcanaṃ paṭṭasadisā nalāṭā sedā muccimṣu.

So attānaṃ ovadanto “susīma, tvaṃ daharo hutvā mahallako jāto, ettakaṃ kālaṃ gūthakalale nimuggo gāmasūkaro viya kāmakalale nimujjitvā taṃ kalalaṃ jahituṃ na sakkosi, nanu kāme pahāya himavantaṃ pavisitvā pabbajitvā brahmacariyavāsassa te kālo”ti cintetvā paṭhamaṃ gāthamāha-

114. “Kāḷāni kesāni pure ahesuṃ, jātāni sīsamaṃhi yathāpadese;

tānaja setāni susīma disvā, dhammaṃ cara brahmacariyassa kālo”ti.

Tattha **yathāpadese**ti tava sīse tasmaṃ tasmaṃ kesānaṃ anurūpe padese ito pubbe kāḷāni bhamarapattavaṇṇāni kesāni jātāni ahesunti (3.0372) vadati.

Dhammaṃ carāti dasakusalakammaṃ pathadhammaṃ carāti attānameva āṇāpeti.

Brahmacariyassāti methunaviratiyā te kāloti attho.

Evaṃ bodhisattena brahmacariyavāsassa guṇe vaṇṇite itarā “ahaṃ ‘imassa lagganaṃ karissāmi’ti vissajjanaṃ meva karin”ti bhītatasitā “idānissa apabbajjana-tthāya sarīravaṇṇaṃ vaṇṇayissāmi”ti cintetvā dve gāthā abhāsi-

115. “Mameva deva palitaṃ na tuyhaṃ, mameva sīsaṃ mama uttamaṅgaṃ;

‘atthaṃ karissaṃ’ti musā abhāṇiṃ, ekāparādhaṃ khama rājaseṭṭha.

116. “Daharo tvaṃ dassaniyosi rāja, paṭhamuggato hoti yathā kaḷīro;

rajañca kārehi mamañca passa, mā kālikaṃ anudhāvī janindā”ti.

Tattha **mameva sīsanti** mameva sīse sañjātaṃ palitanti dīpeti. Itaraṃ tasseva vevacanaṃ. **Atthanti** attano vuḍḍhiṃ karissāmīti musā kathesiṃ. **Ekāparādhanti**. Imaṃ mayhaṃ ekaṃ aparādhaṃ. **Paṭhamuggatoti** paṭhamavayena uggato. **Hohīti** hosi, paṭhamavaye patiṭṭhitositi attho. “Hosi” tiyeva vā pāṭho. **Yathā kaḷīroti** yathā siniddhachavitaruṇakaḷīro mandavāterito ativiya sobhati, evarūposi tvanti dasseti. “Paṭhamuggato hoti” tipi pāṭho, tassattho- yathā paṭhamuggato taruṇakaḷīro dassanīyo hoti, evaṃ tvampi dassanīyoti. **Mamañca passāti** mamañca olokehi, mā maṃ anāthaṃ vidhavaṃ karohīti attho. **Kālikanti** brahmacariyacaraṇaṃ nāma dutiye vā tatiye vā attabhāve vipākadānato kālikaṃ nāma, rajjaṃ pana imasmiṃ- yeva attabhāve kāmaguṇasukhuppādanato akālikaṃ, so tvaṃ imaṃ akālikaṃ pahāya mā kālikaṃ anudhāvīti vadati.

Bodhisatto (3.0373) tassā vacanaṃ sutvā “bhadde, tvaṃ bhavitabbamevetamaṃ kathaṃ kathesi, pariṇamante hi mama vaye imehi kāḷakesehi parivattetvā sāṇavā- kasadisehi paṇḍarehi bhavitabbaṃ. Ahañhi nīluppalādikusumadāmasadisakumā- rānaṃ kañcanarūpapaṭibhāgānaṃ uttamayobbanavilāsasampattānaṃ khattiyaka- ññādīnaṃ vaye pariṇamante jaraṃ pattānaṃ vevaṇṇiyañceva sarīrabhaṅgañca passāmi. Evaṃ vipattipariyosānovesa bhadde, jīvaloko” ti vatvā upari buddhalīḷāya dhammaṃ desento gāthādvayamāha-

117. “Passāmi vohaṃ dahariṃ kumāriṃ, sāmaṭṭhapassaṃ sutanuṃ sumajjhaṃ;
kāḷappavāḷāva pavellamānā, palobhayantīva naresu gacchati.

118. “Tamena passā miparena nāriṃ, āsītikaṃ nāvutikaṃ va jaccā;
daṇḍaṃ gahetvāna pavedhamānaṃ, gopānasībhoggasamaṃ caranti” ti.

Tattha **voti** nipātamaṃ. **Sāmaṭṭhapassanti** sammaṭṭhapassaṃ. Ayameva vā pāṭho, sabbapassesu maṭṭhachavivaṇṇanti attho. **Sutanunti** sundarasarīraṃ. **Suma- jjhanti** susaṇṭhitamajjhaṃ. **Kāḷappavāḷāva pavellamānāti** yathā nāma taruṇakāle susamuggatā kāḷavallī pavāḷā vā hutvā mandavāteritā ito cito ca pavellati, evaṃ pavellamānā itthivilāsaṃ dassayamānā kumārikā **palobhayantīva naresu gacchati**. Samīpatthe bhummavacanaṃ, purisānaṃ santike te purise kilesavasena palobha- yantī viya gacchati.

Tamena passā miparena nārinti tamenāṃ nāriṃ aparena samayena jaraṃ pattaṃ antarahitarūpasobhaggappattaṃ passāmi. Bodhisatto hi paṭhamagāthāya rūpe assādaṃ kathetvā idāni ādīnavaṃ dassento evamāha. **Āsītikaṃ nāvutikaṃ va jaccāti** asītisaṃvaccharaṃ vā navutisaṃvaccharaṃ vā jātiyā. **Gopānasībhoggasa- manti** gopānasīsamaṃ bhoggaṃ, gopānasī-ākārena bhaggasarīraṃ onamitvā naṭṭhakākaṇikaṃ pariyesantiṃ viya caramānanti attho. Kāmañca (3.0374) bodhi- sattenā daharakāle disvā puna nāvutikakāle diṭṭhapubbā nāma natthi, ñāṇena diṭṭhabhāvaṃ sandhāya panetaṃ vuttaṃ.

Iti mahāsatto imāya gāthāya rūpassa ādīnavaṃ dassetvā idāni agāramajjhe attano

anabhiratiṃ pakāsentō gāthādvayamāha-

119. “Sohaṃ tamevānuvicintayanto, eko sayāmi sayanassa majjhe;
‘ahampi evaṃ’ iti pekkhamāno, na gahe rame brahmacariyassa kālo.

120. “Rajjuvālabhanī cesā, yā gehe vasato rati;
etampi chetvāna vajanti dhīrā, anapekkhino kāmasukhaṃ pahāyā”ti.

Tattha **sohanti** so ahaṃ. **Tamevānuvicintayantoti** tameva rūpānaṃ assādañca ādīnavañca cintento. **Evaṃ iti pekkhamānoti** “yathā esā pariṇatā, ahampi jaraṃ patto bhaggasariro bhavissāmi”ti pekkhamāno. **Na gahe rameti** gehe na ramāmi. **Brahmacariyassa kāloti** bhadde, brahmacariyassa me kālo, tasmā pabbajissāmi ti dīpeti.

Rajjuvālabhanī cesāti ca-kāro nipātamatto, ālabhanarajju viya esāti attho. Katarā? **Yā gehe vasato rati**, yā gehe vasantassa rūpādīsu ārammaṇesu kāmaratīti attho. Iminā kāmānaṃ appassādataṃ dasseti. Ayaṃ etthādhippāyo- yathā gilānassa manussassa attano balena parivattituṃ asakkontassa “imaṃ ālambitvā parivatteyyāsī”ti ālabhanarajjuṃ bandheyyuṃ, tassa taṃ ālambitvā parivattantassa appamattakaṃ kāyikacetāsikasukhaṃ bhavēyya, evaṃ kilesāturānaṃ sattānaṃ vivekasukhavasena parivattituṃ asakkontānaṃ agāramajjhe ṭhapitāni kāmaratidāyakāni rūpādīni ārammaṇāni tesāṃ kilesapariḷāhakāle methunadhammapaṭisevanavasena tāni ārabha parivattamānānaṃ kāyikacetāsikasukhasaṅkhātā kāmarati nāma taṃ muhuttaṃ uppajjamānā (3.0375) appamattikā hoti, evaṃ appassādā kāmāti. **Etampi chetvānāti** yasmā pana bahudukkhā kāmā bahupāyāsā, ādīnavo ettha bhiyyo, tasmā taṃ ādīnavaṃ sampassamānā paṇḍitā etampi rajjuṃ chetvā gūthakūpe nimuggapuriso taṃ pajahanto viya anapekkhino etaṃ appamattakaṃ bahudukkhaṃ kāmasukhaṃ **pahāya vajanti**, nikkhamitvā manoramāṃ pabbajjaṃ pabbajantīti.

Evaṃ mahāsatto kāmesu assādañca ādīnavañca dassento buddhalīlāya dhammaṃ desetvā sahāyaṃ pakkosāpetvā rajjaṃ paṭicchāpetvā ñātimittasuhajjānaṃ rodantānaṃ paridevantānameva sirivibhavaṃ chaḍḍetvā himavantaṃ pavisitvā isipabbajjaṃ pabbajitvā jhānābhīññaṃ nibbattetvā brahmalokaparāyaṇo ahosi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā bahū jane amata-pānaṃ pāyetvā jātakaṃ samodhānesi- “tadā aggamahesī rāhulamātā ahosi, sahāyarājā ānando, susīmarājā pana ahameva ahosin”ti.

Susīmajātakavaṇṇanā chaṭṭhā.

[412] 7. Koṭasimbaliḷātakavaṇṇanā

Ahaṃ dasasataṃbyāmanti idaṃ satthā jetavane viharanto kilesaniggahaṃ ārabha kathesi. Vatthu pana **pānīyajātaka** (jā. 1.11.59 ādayo) āvi bhavissati. Idhāpi satthā antokoṭisanthāre kāmavitakkābhibhūte pañcasate bhikkhū disvā bhikkhusaṅghaṃ sannipātāpetvā “bhikkhave, āsaṅkitabbayuttakaṃ nāma āsa-

ñkītuṃ vaṭṭati, kilesā nāma vaḍḍhantā vane nigrodhādayo viya rukkhāṃ, purisaṃ bhañjanti, teneva pubbepi koṭasimbaliyaṃ nibbattadevatā ekaṃ sakuṇaṃ nigrodhabijāni khāditvā attano rukkhassa sākhaṅtare vaccaṃ pāteṇaṃ disvā ‘ito me vimānassa vināso bhavissati’ ti bhayappattā ahoṣi” ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto koṭasimbaliyaṃ rukkhadevatā hutvā nibbatti. Atheke supaṇṇarājā diyaḍḍhayaḥjanasatikāṃ (3.0376) attabhāvaṃ māpetvā pakkhavātehi mahāsamudde udakaṃ dvidhā katvā ekaṃ byāmasahassāyāmaṃ nāgarājānaṃ naṅguṭṭhe gahetvā mukhenassa gahitago-caraṃ chaḍḍāpetvā koṭasimbaliṃ sandhāya vanamatthakena pāyāsi. Nāgarājā “olambento attānaṃ mocessāmī” ti nigrodharukkhe bhogaṃ pavesetvā nigrodhaṃ veṭhetvā gaṇhi. Supaṇṇarañño mahābalatāya nāgarājassa ca mahāsarīratāya nigrodharukkho samugghāṭaṃ agamāsi. Nāgarājā neva rukkhāṃ vissajjesi, supaṇṇarājā saddhiṃ nigrodharukkheṇa nāgarājānaṃ gahetvā koṭasimbaliṃ patvā nāgarājānaṃ khandhapiṭṭhe nipajjāpetvā udaramassa phāletvā nāgamedāṃ khāditvā sesakaḷevaraṃ samudde vissajjesi. Tasmīṃ pana nigrodhe ekā sakuṇikā atthi, sā nigrodharukkhe vissatṭhe uppatitvā koṭasimbaliyā sākhaṅtare nisīdi. Rukkhadevatā taṃ disvā “ayaṃ sakuṇikā mama rukkhakkhandhe vaccaṃ pāte-ssati, tato nigrodhagaccho vā pilakkhagaccho vā uṭṭahitvā sakalarukkhaṃ ottharivā gacchissati, atha me vimānaṃ nassissati” ti bhītatasiṭā pavedhi. Tassā pavedhantiyā koṭasimbaliṃ yāva mūlā pavedhi. Supaṇṇarājā taṃ pavedhamānaṃ disvā kāraṇaṃ pucchanto dve gāthā abhāsi-

121. “Ahaṃ dasasataṃbyāmaṃ, uragamādāya āgato;
tañca mañca mahākāyaṃ, dhārayaṃ nappavedhasi.

122. “Athimaṃ khuddakaṃ pakkhiṃ, appamaṃsataraṃ mayā;
dhārayaṃ byathasi bhītā, kamatthaṃ koṭasimbali” ti.

Tattha **dasasataṃbyāmanti** sahasabyāmamattāyāmaṃ. **Uragamādāya āgatoti** evaṃ mahantaṃ uragaṃ ādāya idha āgato. **Tañca mañcāti** tañca uragaṃ mañca. **Dhārayanti** dhārayamānā. **Byathasīti** kampasi. **Kamatthanti** kiṃ atthaṃ, kena kāraṇeṇāti pucchati, kaṃ vā atthaṃ sampassamānātipi attho. **Koṭasimbaliṃ** rukkhānāmena devaputtaṃ ālapati. So hi simbalirukkho khandhasākhamahantatāya koṭasimbalināmaṃ labhati, tasmīṃ adhivatthadevaputtassapi tadeva nāmaṃ.

Athassa (3.0377) kāraṇaṃ kathento devaputto catasso gāthā abhāsi-

123. “Maṃsabhakkho tuvaṃ rāja, phalabhakkho ayaṃ diyo;
ayaṃ nigrodhabijāni, pilakkhudumbarāni ca;
assatthāni ca bhakkhitvā, khandhe me ohadissati.

124. “Te rukkhā saṃvirūhanti, mama passe nivātajā;
te maṃ pariyanandhissanti, arukkhaṃ maṃ karissare.

125. “Santi aññepi rukkhā se, mūlino khandhino dumā;
iminā sakuṇajātena, bījamāharitā hatā.

126. “Ajjhārūhābhivaḍḍhanti, brahantampi vanappatiṃ;
tasmā rāja pavedhāmi, sampassaṃnāgataṃ bhayaṃ” ti.

Tattha **ohadissati** vaccaṃ pāteṇaṃ. **Te rukkhāti** tehi bījehi jātā nigrodhādayo

rukkhā. **Samvirūhantīti** samviruhissanti vaḍḍhissanti. **Mama passeti** mama sākhan-
 tarādīsu. **Nivātajāti** mama sākāhi vātassa nivāritattā nivāte jātā. **Te maṃ pariyo-**
nandhissantīti ete evaṃ vaḍḍhitā maṃ pariyonandhissantīti ayametthādhippāyo.
Karissareti athevaṃ pariyonandhitvā maṃ arukkhameva karissanti sabbaso
 bhañjissanti. **Rukkhā seti** rukkā. **Mūlino khandhinoti** mūlasampannā ceva
 khandhasampannā ca. **Dumāti** rukkhavevacanameva. **Bijamāharitāti** bijam āha-
 ritvā. **Hatāti** aññepi imasmim vane rukkā vināsītā santi. **Ajjhārūhābhivaḍḍhantīti**
 nigrodhādayo rukkā ajjhārūhā hutvā mahantampi aññaṃ vanappatiṃ atikkamma
 vaḍḍhantīti dasseti. Ettha pana vane pati, vanassa pati, vanappatīti tayopi pāṭhā-
 yeva. **Rājāti** supaṇṇaṃ ālapati.

Rukkhadevatāya vacanaṃ sutvā supaṇṇo osānagāthamāha-

127. “Saṅkeyya saṅkitabbāni, rakkheyyānāgataṃ bhayaṃ;
 anāgatabhayā dhīro, ubho loke avekkhatī”ti.

Tattha (3.0378) **anāgataṃ bhayanti** pāṇātipātādīhi viramanto diṭṭhadhammi-
 kampi samparāyikampi anāgataṃ bhayaṃ rakkhati nāma, pāpamitte veripuggale
 ca anupasaṅkamanto anāgatabhayaṃ rakkhati nāma. Evaṃ anāgataṃ bhayaṃ
 rakkheyya. **Anāgatabhayāti** anāgatabhayakāraṇā taṃ bhayaṃ passanto dhīro
 idhalokañca paralokañca avekkhati oloketi nāma.

Evañca pana vatvā supaṇṇo attano ānubhāvena taṃ pakkhiṃ tamhā rukkā
 palāpesi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā “āsaṅkitabbayuttakaṃ āsaṅkituṃ vaṭṭa-
 tī”ti vatvā saccāni pakāsetvā jātakaṃ samodhānesi, saccapariyosāne pañcasatā
 bhikkhū arahattaphale patiṭṭhahiṃsu.

Tadā supaṇṇarājā sārīputto ahosi, rukkadevatā pana ahameva ahosinti.

Koṭasimbaliyātakavaṇṇanā sattamā.

[413] 8. Dhūmakārijātakavaṇṇanā

Rājā apucchi vidhuranti idaṃ satthā jetavane viharanto kosalarañño āgantuka-
 saṅgahaṃ ārabba kathesi. So kira ekasmim samaye paveṇi-āgatānaṃ porāṇaka-
 yodhānaṃ saṅgahaṃ akatvā abhinavāgatānaṃ āgantukānaññeva sakkārasa-
 mmānaṃ akāsi. Athassa paccante kupite yujjhanatthāya gatassa “āgantukā
 laddhasakkārā yujjhissanti”ti porāṇakayodhā na yujjhiṃsu, “porāṇakayodhā yujjhi-
 ssanti”ti āgantukāpi na yujjhiṃsu. Corā rājānaṃ jiniṃsu. Rājā parājito āgantukasa-
 ṅgahadosena attano parājītabhāvaṃ ñatvā sāvattiṃ paccāgantvā “kiṃ nu kho
 ahameva evaṃ karonto parājito, udāhu aññepi rājāno parājītapubbāti dasabalaṃ
 pucchissāmi”ti bhuttapātarāso jetavanaṃ gantvā sakkāraṃ katvā satthāraṃ
 vanditvā tamatthaṃ pucchi. Satthā “na kho, mahārāja, tvameveko, porāṇakarājā-
 nopi āgantukasaṅgahaṃ katvā parājītā”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte (3.0379) kururaṭṭhe indapatthanagare yudhiṭṭhilagotto dhanañcayo nāma
 korabyarājā rajjaṃ kāresi. Tadā bodhisatto tassa purohitakule nibbattitvā vaya-

ppatto takkasilāyaṃ sabbasippāni uggaṇhitvā indapattham paccāgantvā pitu acca-
yena purohitaṭṭhānaṃ labhitvā rañño atthadhammānusāsako ahosi, vidhurapaṇḍi-
totissa nāmaṃ kariṃsu. Tadā dhanañcayarājā porāṇakayodhe agaṇetvā āgantu-
kānaññeva saṅgahaṃ akāsi. Tassa paccante kupite yujjhanatthāya gatassa “āga-
ntukā jānissanti”ti neva porāṇakā yujjihṃsu, “porāṇakā yujjhissanti”ti na āgantukā
yujjihṃsu. Rājā parājito indapatthameva paccāgantvā “āgantukasaṅgahassa kata-
bhāvena parājitomhi”ti cintesi. So ekadivasaṃ “kiṃ nu kho ahameva āgantukasa-
ṅgahaṃ katvā parājito, udāhu aññepi rājāno parājitaṃpubbā atthīti vidhurapaṇḍitaṃ
pucchissāmi”ti cintetvā taṃ rājupaṭṭhānaṃ āgantvā nisinnaṃ tamattham pucchi.
Athassa taṃ pucchanākāraṃ āvikaronto satthā upaḍḍhaṃ gāthamāha-

128. “Rājā apucchi vidhuraṃ, dhammakāmo yudhiṭṭhilo”ti.

Tattha **dhammakāmoti** sucaritadhammappiyo.

“Api brāhmaṇa jānāsi, ko eko bahu socati”ti-

Sesa-upaḍḍhagāthāya pana ayamattho- api nāma, brāhmaṇa, tvaṃ jānāsi “ko
imasmiṃ loke

Eko bahu socati, nānākāraṇena socati”ti.

Taṃ sutvā bodhisatto “mahārāja, kiṃ soko nāma tumhākaṃ soko, pubbe
dhūmakārī nāmeko ajapālabrāhmaṇo mahantaṃ ajayūthaṃ gahetvā araññe vajaṃ
katvā tattha ajā ṭhapetvā aggiñca dhūmañca katvā ajayūthaṃ paṭijagganto khīrā-
dīni paribhuñjanto vasi. So tattha āgate suvaṇṇavaṇṇe sarabhe disvā tesu
sinehaṃ katvā ajā agaṇetvā ajānaṃ sakkāraṃ sarabhānaṃ katvā saradakāle
sarabhesu palāyitvā himavantaṃ gatesu ajāsupi naṭṭhāsu sarabhe aṃpassanto
sokena paṇḍurogī hutvā jīvitakkhayaṃ patto, ayaṃ āgantukasaṅgahaṃ katvā
tumhehi sataguṇena saḥassaguṇena socitvā kilamitvā (3.0380) vināsaṃ patto”ti
idaṃ udāharaṇaṃ ānetvā dassento imā gāthā āha-

129. “Brāhmaṇo ajayūthena, pahūtejo vane vasaṃ;

dhūmaṃ akāsi vāseṭṭho, rattindivamatandito.

130. “Tassa taṃdhūmagandhena, sarabhā makasaḍḍitā;

vassāvāsaṃ upagacchuṃ, dhūmakārissa santike.

131. “Sarabhesu manaṃ katvā, ajā so nāvabujjhatha;

āgacchantī vajantī vā, tassa tā vinasuṃ ajā.

132. “Sarabhā sarade kāle, pahīnamakase vane;

pāvisuṃ giriduggāni, nadīnaṃ pabhavāni ca.

133. “Sarabhe ca gate disvā, ajā ca vibhavaṃ gatā;

kiso ca vivaṇṇo cāsi, paṇḍurogī ca brāhmaṇo.

134. “Evaṃ yo saṃ niraṃkatvā, āgantuṃ kurute piyaṃ;

so eko bahu socati, dhūmakārīva brāhmaṇo”ti.

Tattha **pahūtejoti** pahūta-indhano. **Dhūmaṃ akāsīti** makkhikaparipanthaharaṇa-tthāya aggiṅca dhūmaṅca akāsī. **Vāseṭṭhoti** tassa gottam. **Atanditoti** analaso hutvā. **Tamdhūmagandhenāti** tena dhūmagandhena. **Sarabhāti** sarabhamigā. **Makasaḍḍitāti** makasehi upaddutā pīlitā. Sesamakkhikāpi makasaggahaṇeneva gahitā. **Vassāvāsanti** vassārattavāsaṃ vasimsu. **Manam katvāti** sineham uppādetvā. **Nāvabujjhatthāti** araṅṅato caritvā vajaṃ āgacchantī ceva vajato araṅṅam gacchantī ca “ettakā āgatā, ettakā anāgatā”ti na jānāti. **Tassa tā vinasunti** tassa tā evaṃ apaccavekkhantassa sīhaparipanthādito arakkhiyamānā ajā sīhaparipanthādīhi vinassimsu, sabbāva vinaṭṭhā.

Nadīnaṃ pabhavāni cāti pabbateyyānaṃ nadīnaṃ pabhavaṭṭhānāni ca pavitṭhā. **Vibhavanti** abhāvaṃ. Ajā ca vināsaṃ pattā disvā jānitvā. **Kiso ca vivaṇṇoti** khīrādīdāyikā ajā pahāya sarabhe saṅgaṇhitvā tepi apassanto ubhato (3.0381) parihīno sokābhibhūto kiso ceva dubbaṇṇo ca ahosi. **Evaṃ yo saṃ niraṃkatvāti** evaṃ mahārāja, yo sakaṃ porāṇaṃ ajjhattikaṃ janaṃ nīharitvā pahāya kismiṅci agaṇetvā āgantukaṃ piyaṃ karoti, **so** tumhādiso **eko bahu socati**, ayaṃ te mayā dassito dhūmakārī brāhmaṇo viya bahu socatīti.

Evaṃ mahāsatto rājānaṃ saṅṅāpento kathesi. Sopi saṅṅattam gantvā tassa pasīditvā bahuṃ dhanam adāsi. Tato paṭṭhāya ca ajjhattikasaṅgahameva karonto dānādīni puṅṅāni katvā saggaparāyaṇo ahosi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi- “tadā korabya-rājā ānando ahosi, dhūmakārī pasenadikosalo, vidhurapaṇḍito pana ahameva ahosin”ti.

Dhūmakārijātakavaṇṇanā aṭṭhamā.

[414] 9. Jāgarajātakavaṇṇanā

Kodha jāgarataṃ suttoti idaṃ satthā jetavane viharanto aṅṅataram upāsakaṃ ārabha kathesi. So hi sotāpanno ariyasāvako sāvattthito sakaṭasatthena saddhiṃ kantāramaggaṃ paṭipajji. Satthavāho tattha ekasmiṃ udakaphāsukaṭṭhāne pañca sakaṭasatāni mocetvā khādaniyabhojanīyaṃ saṃvidahitvā vāsaṃ upagacchi. Te manussā tattha tattha nipajjitvā supimsu, upāsako pana satthavāhassa santike ekasmiṃ rukkhamaṃle caṅkamaṃ adhiṭṭhāsi. Atha naṃ sattham vilumpitukāmā pañcasatā corā nānāvudhāni gahetvā sattham parivāretvā aṭṭhamṃsu. Te taṃ upāsakaṃ caṅkamantaṃ disvā “imassa niddāyanakāle vilumpissāmā”ti tattha tattha aṭṭhamṃsu, sopi tiyāmarattiṃ caṅkamiyeva. Corā paccūsasamaye gahitagahitā pāsāṇamuggarādayo chaḍḍetvā “bho satthavāha, imaṃ appamādena jaggantaṃ purisaṃ nissāya jīvitam labhitvā tava santakassa sāmiko jāto, etassa sakkāram kareyyāsī”ti vatvā pakkamiṃsu. Manussā (3.0382) kālasseva vuṭṭhāya tehi chaḍḍitapāsāṇamuggarādayo disvā “imaṃ nissāya amhehi jīvitam laddhan”ti upāsakassa sakkāram akaṃsu. Upāsakopi icchitaṭṭhānaṃ gantvā katakicco puna

sāvattiṃ āgantvā jetavanam gantvā tathāgataṃ pūjetvā vanditvā nisinno “kiṃ, upāsaka, na paññāyasi”ti vutte tamattham ārocesi. Satthā “na kho, upāsaka, tvaṃyeva aniddāyitvā jagganto visesaṃ labhi, porāṇakapaṇḍitāpi jaggantā visesaṃ guṇam labhiṃsū”ti vatvā tena yācito atitaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto brāhmaṇakule nibbatitvā vayappatto takkasilāyaṃ sabbasippāni uggaṇhitvā paccāgantvā agāra-majjhe vasanto aparabhāge nikkhamitvā isipabbajjaṃ pabbajitvā na cirasseva jhānābhiññaṃ nibbattetvā himavantapadese ṭhānacaṅkamiriyāpatho hutvā vasanto niddaṃ anupagantvā sabbarattiṃ caṅkamati. Athassa caṅkamanakoṭiyaṃ nibbattarukkhadevatā tussitvā rukkhaviṭape ṭhatvā pañhaṃ pucchanti paṭhamam gāthamāha-

135. “Kodha jāgarataṃ sutto, kodha suttesu jāgaro;
ko mametaṃ vijānāti, ko taṃ paṭibhaṇāti me”ti.

Tattha **kodhāti** ko idha. **Ko mametanti** ko mama etaṃ pañhaṃ vijānāti. **Ko taṃ paṭibhaṇāti** meti etaṃ mayā puṭṭhaṃ pañhaṃ mayhaṃ ko paṭibhaṇāti, ko byākārituṃ sakkhissatīti pucchati.

Bodhisatto tassā vacanaṃ sutvā-

136. “Ahaṃ jāgarataṃ sutto, ahaṃ suttesu jāgaro;
ahametaṃ vijānāmi, ahaṃ paṭibhaṇāmi te”ti.-

Imaṃ gātham vatvā puna tāya-

137. “Kathaṃ jāgarataṃ sutto, kathaṃ suttesu jāgaro;
kathaṃ etaṃ vijānāsi, kathaṃ paṭibhaṇāsi me”ti.-

Imaṃ gātham puṭṭho tamattham byākāronto-

138. “Ye dhammaṃ nappajānanti, saṃyamoti damoti ca;
tesu suppamānesu, ahaṃ jaggāmi devate.

139. “Yesaṃ (3.0383) rāgo ca doso ca, avijjā ca virājitā;
tesu jāgaramānesu, ahaṃ suttosmi devate.

140. “Evaṃ jāgarataṃ sutto, evaṃ suttesu jāgaro;
evametaṃ vijānāmi, evaṃ paṭibhaṇāmi te”ti.- imā gāthā āha;

Tattha **kathaṃ jāgarataṃ suttoti** kathaṃ tvaṃ jāgarataṃ sattānaṃ antare sutto nāma hosi. Esa nayo sabbattha. **Ye dhammanti** ye sattā navavidhaṃ lokuttara-dhammaṃ na pajānanti. **Saṃyamoti damoti cāti** “ayaṃ saṃyamo, ayaṃ damo”ti evañca ye maggena āgataṃ sīlañceva indriyaṃvaraṅca na jānanti. Indriyaṃvarā hi manacchaṭṭhānaṃ indriyānaṃ damanato “damo”ti vuccati. **Tesu suppamānesūti** tesu kilesaniddāvasena supantesu sattesu ahaṃ appamādavasena jaggāmi.

“**Yesam rāgo cā**”ti gāthāya yesaṃ mahākhīṇāsavānaṃ padasatena niddiṭṭhadiyaḍḍhasahassataṇhālobhasaṅkhāto rāgo ca nava-āghātavatthusamuṭṭhāno doso ca dukkhādīsu aṭṭhasu vatthūsu aññāṇabhūtā avijjā cāti ime kilesā virājitā pahīnā, tesu ariyesu sabbākārena jāgaramānesu te upādāya ahaṃ sutto nāma devateti attho. **Evaṃ jāgaratanti** evaṃ devate ahaṃ iminā kāraṇena jāgarataṃ sutto nāmāti. Esa nayo sabbapadesu.

Evam mahāsattena pañhe kathite tuṭṭhā devatā tassa thutiṃ karonti osānagāthamāha-

141. “Sādhu jāgarataṃ sutto, sādhu suttesu jāgaro;
sādhu metaṃ vijānāsi, sādhu paṭibhaṇāsi me”ti.

Tattha **sādhū**ti bhaddakaṃ katvā tvaṃ imaṃ pañhaṃ kathesi, mayampi naṃ evameva kathemāti. Evam sā bodhisattassa thutiṃ katvā attano vimānameva pāvisi.

Satthā (3.0384) imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi- “tadā devadhītā uppalavaṇṇā ahosi, tāpaso pana ahameva ahosin”ti.

Jāgarajātakavaṇṇanā navamā.

[415] 10. Kummāsapiṇḍijātakavaṇṇanā

Na kiratthīti idaṃ satthā jetavane viharanto mallikaṃ deviṃ ārabba kathesi. Sā hi sāvattiyaṃ ekassa mālākārajetṭhakassa dhītā uttamarūpadharā mahāpuññā soḷasavassikakāle ekadivasam kumārikāhi saddhiṃ pupphārāmaṃ gacchanti tayo kummāsapiṇḍe gahetvā pupphapacchiyaṃ ṭhapetvā gacchati. Sā nagarato nikkhamanakāle bhagavantaṃ sarīrappabhaṃ vissajjetvā bhikkhusaṅghapari-vutaṃ nagaraṃ pavisantaṃ disvā tayo kummāsapiṇḍe upanāmesi. Satthā catumahārājadattiyaṃ pattaṃ upanetvā paṭiggahesi. Sāpi tathāgatassa pāde sirasā vanditvā buddhārammaṇaṃ pītiṃ gahetvā ekamantaṃ aṭṭhāsi. Satthā taṃ oloketvā sitaṃ pātvākāsi. Āyasmā ānando “ko nu kho, bhante, hetu ko paccayo tathāgatassa sitakaraṇe”ti bhagavantaṃ pucchi. Athassa satthā “ānanda, ayaṃ kumārikā imesaṃ kummāsapiṇḍānaṃ phalena ajjeva kosalarañño aggamaheṣi bhavissati”ti sitakāraṇaṃ kathesi.

Kumārikāpi pupphārāmaṃ gatā. Taṃ divasameva kosalarājā ajātasattunā saddhiṃ yujjhanto yuddhaparājito palāyitvā assaṃ abhiruyha āgacchanto tassā gītasaddaṃ sutvā paṭibaddhacitto assaṃ taṃ āramābhimukhaṃ pesesi. Puññasampannā kumārikā rājānaṃ disvā apalāyitvāva āgantvā assassa nāsarajjuyā gaṇhi, rājā assapiṭṭhiyaṃ nisinnova “sasāmikāsi, asāmikāsi”ti pucchitvā asāmikabhāvaṃ ñatvā assā oruyha vātātapakilanto tassā aṅke nipanno muhuttaṃ vissamitvā taṃ assapiṭṭhiyaṃ nisidāpetvā balakāyaparivuto nagaraṃ pavisitvā attano kulagharaṃ pesetvā sāyanhasamaye yānaṃ paḥiṇitvā (3.0385) mahantena sakkārasammānena kulagharato āharāpetvā ratanarāsimhi ṭhapetvā abhisekaṃ datvā aggamaheṣi akāsi. Tato paṭṭhāya ca sā rañño piyā ahosi manāpā, pubbuṭṭhāyikādīhi pañcahi kalyāṇadhammehi samannāgatā patidevatā, buddhānampi vallabhā ahosi. Tassā satthu tayo kummāsapiṇḍe datvā taṃ sampattiṃ adhigatabhāvo sakalanagaraṃ pattharivā gato.

Athekadivasam dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “āvuso, mallikā devī buddhānaṃ tayo kummāsapiṇḍe datvā tesam phalena taṃ divasaññeva abhisekaṃ pattā, aho buddhānaṃ mahāguṇatā”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha,

bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “anacchariyam, bhikkhave, mallikāya ekassa sabbaññubuddhassa tayo kummāsapiṇḍe datvā kosalarañño aggamaheṣibhāvādhigamo. Kasmā? Buddhānaṃ guṇamahantatāya. Porāṇakapaṇḍitā pana paccekabuddhānaṃ aloṇakaṃ asnehaṃ aphāṇitaṃ kummāsaṃ datvā tassa phalena dutiye attabhāve tiyojanasatike kāsiraṭṭhe rajjasiriṃ pāpuṇiṃsū”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto ekasmiṃ daliddakule nibbattitvā vayappatto ekaṃ seṭṭhiṃ nissāya bhātiyā kammaṃ karonto jīvikaṃ kappesi. So ekadivasaṃ “pātarāsathāya me bhavissati”ti antarāpaṇato cattāro kummāsapiṇḍe gahetvā kammantaṃ gacchanto cattāro paccekabuddhe bhikkhācārathāya bārāṇasinagarābhimukhe āgacchante disvā “ime bhikkhaṃ sandhāya bārāṇasiṃ gacchanti, mayhampime cattāro kummāsapiṇḍā atthi, yaṃnūnāhaṃ ime imesaṃ dadeyyan”ti cintetvā te upasaṃkamitvā vanditvā “bhante, ime me hatthe cattāro kummāsapiṇḍā, ahaṃ ime tumhākaṃ dadāmi, sādhu me, bhante, paṭiggaṇhatha, evamidaṃ puññaṃ mayhaṃ bhavissati dīgharattaṃ hitāya sukhāyā”ti vatvā tesam adhivāsanaṃ viditvā vālikaṃ ussāpetvā cattāri āsanāni paññāpetvā tesam upari sākhabhaṅgaṃ attharivā paccekabuddhe paṭipāṭiyā nisīdāpetvā paṇṇapuṭeṇa udakaṃ āharitvā dakkhiṇodakaṃ pātetvā catūsu pattesu cattāro kummāsapiṇḍe paṭiṭṭhāpetvā vanditvā “bhante, etesaṃ nissandena daliddagehe nibbatti nāma mā hotu, sabbaññutaññāṇappaṭivedhassa paccayo hotū”ti (3.0386) āha. Paccekabuddhā paribhuñjiṃsu, paribhogāvasāne anumodanaṃ katvā uppatitvā nandamūlakapabbhārameva agamaṃsu.

Bodhisatto añjaliṃ paggayha paccekabuddhagataṃ piṭiṃ gahetvā tesu cakkhupathaṃ atītesu attano kammantaṃ gantvā yāvatāyukaṃ dānaṃ anussarivā kālaṃ katvā tassa phalena bārāṇasirañño aggamaheṣiyā kucchimhi nibbatti, brahmadattakumārōtissa nāmaṃ akaṃsu. So attano padasā gamanakālato paṭṭhāya “ahaṃ imasmiṃyeva nagare bhatako hutvā kammantaṃ gacchanto paccekabuddhānaṃ cattāro kummāsapiṇḍe datvā tassa dānassa phalena idha nibbatto”ti pasannā-dāse mukhanimittaṃ viya sabbaṃ purimajātikiriyaṃ jātissarañāṇeṇa pākaṭaṃ katvā passi. So vayappatto takkasilāyaṃ gantvā sabbasippāni uggaṇhitvā paccāgantvā sikkhitasippaṃ pitu dassetvā tuṭṭhena pitarā oparajje paṭiṭṭhāpito, aparabhāge pitu accayena rajje paṭiṭṭhāsi. Athassa uttamarūpadharaṃ kosalarañño dhītaraṃ ānetvā aggamaheṣiṃ akaṃsu, chattamaṅgaladivase panassa sakalanagaraṃ devanagaraṃ viya alaṅkariṃsu.

So nagaraṃ padakkhiṇaṃ katvā alaṅkatapāsādaṃ abhiruhitvā mahātalamaṃjhe samussitasetacchattaṃ pallaṅkaṃ abhiruyha nisinno parivāretvā ṭhite ekato amacce, ekato brāhmaṇagahapati-ādayo nānāvibhave sirivilāsasamujjale, ekato nānāvidhapaṇṇākārahaththe nāgaramanusse, ekato alaṅkatadevaccharasaṅghaṃ viya soḷasasahassasaṅkhaṃ nāṭakitthigaṇanti imaṃ atimanoramaṃ sirivibhavaṃ olokeno attano pubbakammaṃ anussarivā “idaṃ suvaṇṇapiṇḍikaṃ kañcana-mālaṃ setacchattaṃ, imāni ca anekasahassāni hatthivāhana-assavāhanarathavāhanāni, maṇimuttādipūritā sārāgabbhā, nānāvidhadhaññapūritā mahāpathavi,

devaccharapaṭibhāgā nāriyo cāti sabbopesa mayhaṃ sirivibhavo na aññassa santako, catunnaṃ paccekabuddhānaṃ dinnassa catukummāsapiṇḍadānasseva santako, te nissāya mayā esa laddho”ti paccekabuddhānaṃ guṇaṃ anussarivā attano kammaṃ pākaṭaṃ akāsi. Tassa taṃ anussarantassa sakalasarīraṃ pītiyā pūri. So pītiyā temitahadayo mahājanassa majjhe udānagītaṃ gāyanto dve gāthā abhāsi-

142. “Na (3.0387) kiratthi anomadassisu, pāricariyā buddhesu appikā;
sukkhāya aloṇikāya ca, passa phalaṃ kummāsapiṇḍiyā.

143. “Hatthigavāssā cime bahū, dhanadhaññaṃ pathavī ca kevalā;
nāriyo cimā accharūpamā, passa phalaṃ kummāsapiṇḍiyā”ti.

Tattha **anomadassisūti** anomassa alāmakassa paccekabodhiñāṇassa diṭṭhattā paccekabuddhā anomadassino nāma. **Pāricariyāti** abhivādanapaccuṭṭhānañjalikammādibhedā sāmīcikiriyāpi, sampatte disvā attano santakaṃ appaṃ vā bahuṃ vā lūkhaṃ vā paṇītaṃ vā deyyadhammaṃ cittaṃ pasādetvā guṇaṃ sallakkhetvā tisso cetanā visodhetvā phalaṃ saddahitvā pariccajanakiriyāpi. **Buddhesūti** paccekabuddhesu. **Appikāti** mandā parittā nāma natthi kira. **Sukkhāyāti** nisnehāya. **Aloṇikāyāti** phāṇitavirahitāya. Nipphāṇitattā hi sā “aloṇikā”ti vuttā. **Kummāsapiṇḍiyāti**

cattāro kummāsapiṇḍe ekato katvā gahitaṃ kummāsaṃ sandhāya evamāha. Guṇavantānaṃ samaṇabrāhmaṇānaṃ guṇaṃ sallakkhetvā cittaṃ pasādetvā phaluppattiṃ pāṭikaṅkhamānānaṃ tisso cetanā visodhetvā dinnapadakkhiṇā appikā nāma natthi, nibbattanibbattaṭṭhāne mahāsampattimeva detiti vuttaṃ hoti. Hoti cettha-

“Natthi citte pasannamhi, appikā nāma dakkhiṇā;

tathāgate vā sambuddhe, atha vā tassa sāvake.

“Tiṭṭhante nibbute cāpi, same citte samaṃ phalaṃ;

cetopaṇidhihetu hi, sattā gacchanti suggatin”ti. (vi. va. 804, 806);

Imassa panatthassa dīpanatthāya-

“Khīrodanaṃ ahamadāsīṃ, bhikkhuno piṇḍāya carantassa; (vi. va. 413);

tassā me passa vimānaṃ, accharā kāmavaṇṇinīhamasmi. (vi. va. 334);

“Accharāsahassassāhaṃ (3.0388), pavarā passa puññānaṃ vipākaṃ;

tena metādiso vaṇṇo, tena me idha mijjhati.

“Uppajjanti ca me bhogā, ye keci manaso piyā;

tenamhi evaṃ jalitānubhāvā, vaṇṇo ca me sabbadisā pabhāsati”ti. (vi. va.

334-336)-

Evamādīni vimānavatthūni āharitabbāni.

Dhanadhaññanti muttādidhanañca satta dhaññāni ca. **Pathavī ca kevalāti** sakalā cesā mahāpathavīti sakalapathaviṃ hatthagataṃ maññamāno vadati. **Passa phalaṃ kummāsapiṇḍiyāti** attano dānaphalaṃ attanāva dassento evamāha. Dānaphalaṃ kira bodhisattā ca sabbaññubuddhāyeva ca jānanti. Teneva satthā itivuttake suttantaṃ kathento-

“Evañce, bhikkhave, sattā jāneyyūṃ dānasaṃvibhāgassa vipākaṃ, yathāhaṃ jānāmi, na adatvā bhuñjeyyūṃ, na ca nesaṃ maccheramalaṃ cittaṃ pariyādāya tiṭṭheyya. Yopi nesaṃ assa carimo ālopo carimaṃ kabaḷaṃ, tatopi na asaṃvibhajitvā bhuñjeyyūṃ, sace nesaṃ paṭiggāhakā assu. Yasmā ca kho, bhikkhave, sattā na evaṃ jānanti dānasaṃvibhāgassa vipākaṃ, yathāhaṃ jānāmi, tasmā adatvā bhuñjanti, maccheramalañca nesaṃ cittaṃ pariyādāya tiṭṭhati”ti (itivu. 26).

Bodhisattopi attano chattamaṅgaladivase sañjātapītipāmojjo imāhi dvīhi gāthāhi udānagītaṃ gāyi. Tato paṭṭhāya “rañño piyagītan”ti bodhisattassa nāṭakīttiyo ca sesanāṭakagandhabbādayopi ca antepurajanopi antonagaravāsinopi bahinagaravāsinopi pānāgāresupi amaccamaṇḍalesupi “amhākaṃ rañño piyagītan”ti tadeva gītaṃ gāyanti. Evaṃ addhāne gate aggamahesī tassa gītassa atthaṃ jānitukāmā ahosi, mahāsattaṃ pana pucchituṃ na visahati. Athassā ekasmiṃ guṇe pasīditvā ekadivasaṃ rājā “bhadde, varaṃ te dassāmi, varaṃ gaṇhāhi”ti āha. “Sādhu, deva, gaṇhāmī”ti. “Hatthi-assādīsu te kiṃ dammī”ti? “Deva, tumhe nissāya mayhaṃ na kiñci natthi, na me etehi attho, sace pana dātukāmāttha, tumhākaṃ gītassa atthaṃ kathetvā dethā”ti. “Bhadde, ko te (3.0389) iminā varena attho, aññaṃ gaṇhāhi”ti. “Deva, aññaena me attho natthi, etadeva gaṇhāmī”ti. “Sādhu bhadde, kathessāmi, tuyhaṃ pana ekikāya raho na kathessāmi, dvādasa-

yojanikāya bārāṇasiyā bheriṃ carāpetvā rājadvāre ratanamaṇḍapaṃ kāretvā ratanapallaṅkaṃ paññāpetvā amaccabrāhmaṇādīhi ca nāgarehi ceva soḷasahi itthisa-
hassehi ca parivuto tesam majjhe ratanapallaṅke nisīditvā kathessāmi”ti. Sā
“sādhu, devā”ti sampaticchi.

Rājā tathā kāretvā amaragaṇaparivuto sakko devarājā viya mahājanakāyapari-
vuto ratanapallaṅke nisīdi. Devīpi sabbālaṅkārapaṭimaṇḍitā kañcanabhaddapīṭhaṃ
attharivā ekamante akkhikoṭiyā oloketvā tathārūpe ṭhāne nisīditvā “deva,
tumhākaṃ tussivā gāyanamaṅgalagītassa tāva me atthaṃ gaganatale puṇṇa-
candaṃ uṭṭhāpento viya pākaṭaṃ katvā kathethā”ti vatvā tatiyaṃ gāthamāha-

144. “Abhikkhaṇaṃ rājakuñjara, gāthā bhāsasi kosalādhipa;
pucchāmi taṃ raṭṭhavaḍḍhana, bālhaṃ pītimano pabhāsasi”ti.

Tattha **kosalādhipā**ti na so kosalaratṭhādhipo, kusale pana dhamme adhipatiṃ
katvā viharati, tena naṃ ālapanti evamāha, kusalādhipa kusalajjhāsayaṭi attho.
Bālhaṃ pītimano pabhāsasiti ativiya pītiyuttacitto hutvā bhāsasi, tasmā kathetha
tāva me etāsaṃ gāthānaṃ atthanti.

Athassa gāthānamatthaṃ āvi karonto mahāsatto catasso gāthā abhāsi-

145. “Imasmiṃyeva nagare, kule aññatare ahuṃ;
parakammakaro āsiṃ, bhatako silasaṃvuto.

146. “Kammāya nikkhamantohaṃ, caturo samaṇeddasam;
ācārasīlasampanne, sītibhūte anāsave.

147. “Tesu (3.0390) cittaṃ pasādetvā, nisīdetvā paṇṇasanthate;
adaṃ buddhānaṃ kummāsaṃ, pasanno sehi pāṇibhi.

148. “Tassa kammaṃ kusalassa, idaṃ me edisaṃ phalaṃ;
anubhomi idaṃ rajjaṃ, phitaṃ dharaṇimuttaman”ti.

Tattha **kule aññatareti** nāmena vā gottena vā apākaṭe ekasmiṃyeva kule.
Ahanti nibbatiṃ. **Parakammakaro āsinti** tasmīṃ kule jātovāhaṃ daliddatāya
parassa kammaṃ katvā jīvikaṃ kappento parakammakaro āsiṃ. **Bhatakoti** parave-
tanabhato. **Sīlasamvutoti** pañcasīlasaṃvare ṭhito, bhatiyā jīvantopi dussīyaṃ
pahāya sīlasampannova ahosinti dīpeti. **Kammāya nikkhamantohanti** taṃ divasaṃ
kattabbakiccassa karaṇatthāya nikkhanta ahaṃ. **Caturo samaṇeddasanti** bhadda,
ahaṃ nagarā nikkhama mahāmaggaṃ āruya attano kammabhūmiṃ
gacchanta bhikkhāya bārāṇasinagaraṃ pavisante samitapāpe cattāro pabbajite
addasaṃ. **Ācārasīlasampanneti** ekavīsatiyā anesanāhi jīvikakappaṇaṃ anācāro
nāma, tassa paṭipakkhena ācārena ceva maggaphalehi āgatena sīlena ca sama-
nnāgate. **Sītibhūtetī** rāgādipariḷāhavūpasamena ceva ekādasa-agginibbāpanena
ca sītibhāvappatte. **Anāsaveti** kāmāsavādivirahite. **Nisīdetvāti** vālikāsanānaṃ
upari santhate paṇṇasanthare nisīdāpetvā. Santharo hi idha santhatoti vutto.
Adanti nesaṃ udakaṃ datvā sakkaccaṃ sakehi hatthehi kummāsaṃ adāsiṃ. **Kusa-
lassāti** ārogyānavajjaṭṭhena kusalassa. **Phalanti** tassa nissandaphalaṃ. **Phītanti**
sabbasampattiphullitaṃ.

Evañca mahāsattassa attano kammaphalaṃ vitthāretvā kathentassa sutvā
devī pasannamanā “sace, mahārāja, evaṃ paccakkhato dānaphalaṃ jānātha, ito

dāni paṭṭhāya ekaṃ bhattapiṇḍaṃ labhitvā dhammikasamaṇabrāhmaṇānaṃ datvāva paribhuñjeyyāthā”ti bodhisattassa thutiṃ karontī-

149. “Dadaṃ bhuñja mā ca pamādo, cakkaṃ vattaya kosalādhipa;
mā rāja adhammiko ahu, dhammaṃ pālaya kosalādhipā”ti.- imaṃ gāthamāha;

Tattha (3.0391) **dadaṃ bhuñjāti** aññesaṃ datvāva attanā bhuñja. **Mā ca pamādoti** dānādīsu puññesu mā pamajji. **Cakkaṃ vattaya kosalādhipāti** kusalajjhāsaya, mahārāja, patirūpadesavāsādikaṃ catubbidhaṃ dhammacakkaṃ pavattehi. Pakatiratho hi dvīhi cakkehi gacchati, ayaṃ pana kāyo imehi catūhi cakkehi devalokaṃ gacchati, tena te “dhammacakkaṃ”ti saṅkhyāṃ gatā, taṃ tvaṃ cakkaṃ pavattehi. **Adhammikoti** yathā aññe chandāgatīṃ gacchantā lokaṃ ucchuyante piḷetvā viya dhanameva saṃkaḍḍhantā adhammikā honti, tathā tvaṃ mā adhammiko ahu. **Dhammaṃ pālayāti**-

“Dānaṃ sīlaṃ pariccāgaṃ, ajjavaṃ maddavaṃ tapaṃ;
akkodhaṃ avihiṃsañca, khantiñca avirodhanan”ti. (jā. 2.21.176)-
Imaṃ pana dasavidhaṃ rājadhammameva pālaya rakkha, mā pariccaji.

Mahāsatto tassā vacanaṃ sampaṭicchanto-

150. “Sohaṃ tadeva punappunaṃ, vaṭumaṃ ācarissāmi sobhane;
ariyācaritaṃ sukosale, arahanto me manāpāva passitun”ti.- gāthamāha;
Tattha **vaṭumanti** maggaṃ. **Ariyācaritanti** ariyehi buddhādīhi āciṇṇaṃ. **Sukosaleti** sobhane kosalarañño dhīteti attho. **Arahantoti** kilesehi ārakattā, arānañca arīnañca hatattā, paccayānaṃ arahattā evaṃladdhanāmā paccekabuddhā. Idaṃ vuttaṃ hoti- bhadde, kosalarājadhite so ahaṃ “dānaṃ me dinnan”ti tittiṃ akatvā punappunaṃ tadeva ariyācaritaṃ dānamaggaṃ ācarissāmi. Mayhañhi aggadakkhiṇeyyattā arahanto manāpadassanā, cīvarādīni dātukāmatāya teyeva passitum icchāmīti.

Evañca pana vatvā rājā deviyā sampattiṃ oloketvā “bhadde, mayā tāva purimabhava attano kusalakammaṃ vitthāretvā kathitaṃ, imāsaṃ pana nārīnaṃ majjhe rūpena vā liḷāvilāsena vā tayā sadisī ekāpi (3.0392) natthi, sā tvaṃ kiṃ kammaṃ katvā imaṃ sampattiṃ paṭilabhī”ti pucchanto puna gāthamāha-

151. “Devī viya accharūpamā, majjhe nārīgaṇassa sobhasi;
kiṃ kammamakāsi bhaddakaṃ, kenāsi vaṇṇavatī sukosale”ti.

Tassattho- bhadde **sukosale** kosalarañño sudhīte tvaṃ rūpasampattiyā **accharūpamā** tidasapure sakkassa devarañño aññatarā devadhītā viya imassa nārīgaṇassa majjhe sobhasi, pubbe kiṃ nāma **bhaddakaṃ** kalyāṇakammaṃ akāsi, kenāsi kāraṇena evaṃ vaṇṇavatī jātāti.

Athassa sā purimabhava kalyāṇakammaṃ kathenti sesagāthādvayamāha-

152. “Ambaṭṭhakulassa khattiya, dāsyāhaṃ parapesiyā ahuṃ;
saññatā ca dhammajivinī, sīlavatī ca apāpadassanā.

153. “Uddhaṭabhattaṃ ahaṃ tadā, caramānassa adāsīṃ bhikkhuno;
vittā sumanā sayaṃ ahaṃ, tassa kammaṃ phalaṃ mamedisan”ti.

Sāpi kira jātissarāva ahosi, tasmā attano jātissaraññaṇena paricchinditvāva

kathesi.

Tattha **ambatthakulassā**ti kuṭumbiyakulassa. **Dāsyāhanti** dāsī ahaṃ, “dāsāhan”-
tipi pāṭho. **Parapesiyāti** parehi tassa tassa kiccassa karaṇatthāya pesitabbā pesa-
nakārikā. **Saññatāti** dāsiyo nāma dussilā honti, ahaṃ pana tīhi dvārehi saññatā
sīlasampannā. **Dhammajivinīti** paravañcanādīni akatvā dhammena samena pava-
ttitajīvikā. **Sīlavatīti** ācārasampannā guṇavatī. **Apāpadassanāti** kalyāṇadassanā
piyadhammā.

Uddhaṭabhattanti (3.0393) attano pattakoṭṭhāsavasena uddharitvā laddhabhāga-
bhattaṃ. **Bhikkhunoti** bhinnakilesassa paccekabuddhassa. **Vittā sumanāti** tuṭṭhā
somanassajātā kammaphalaṃ saddahantī. **Tassa kammassāti** tassa ekabhikkhā-
dānakammassa. Idamaṃ vuttaṃ hoti- ahaṃ, mahārāja, pubbe sāvattiyaṃ aññata-
rassa kuṭumbiyakulassa dāsī hutvā attano laddhabhāgabhattaṃ ādāya nikkha-
mantī ekaṃ paccekabuddhaṃ piṇḍāya carantaṃ disvā attano taṇhaṃ milāpetvā
saññatādiguṇasampannā kammaphalaṃ saddahantī tassa taṃ bhattaṃ adāsiṃ,
sāhaṃ yāvātāyukaṃ ṭhatvā kālaṃ katvā tattha sāvattiyaṃ kosalarāñño aggama-
hesiyā kucchimhi nibbattitvā idāni tava pāde paricaramānā evarūpaṃ sampattiṃ
anubhavāmi, tassa mama kammassa idamīdisaṃ phalanti. Tattha guṇasampa-
nnānaṃ dinnadānassa mahapphalabhāvadassanatthaṃ-

“Aggato ve pasannānan”ti (itivu. 90) ca.

“esa devamanussānaṃ, sabbakāmadado nidhī”ti (khu. pā. 8.10) ca.-

Ādigāthā vitthāretabbā.

Iti te ubhopi attano purimakammaṃ vitthārato kathetvā tato paṭṭhāya catūsu
nagaradvāresu nagaramajjhe nivesanadvāreti cha dānasālāyo kāretvā sakalaja-
mbudīpaṃ unnaṅgalaṃ katvā mahādānaṃ pavattetvā sīlaṃ rakkhitvā uposatha-
kammaṃ katvā jīvitapariyosāne saggaparāyaṇā ahesuṃ.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi- “tadā devī rāhu-
lamātā ahosi, rājā pana ahameva ahosin”ti.

Kummāsapiṇḍijātakavaṇṇanā dasamā.

[416] 11. Parantapajātakavaṇṇanā

parisakkanam ārabba kathesi. Tadā hi dhammasabhāyaṃ katham samuṭṭhā-
Āgamissati me pāpanti idaṃ satthā veḷuvane viharanto devadattassa vadhāya
parisakkanam ārabba kathesi. Tadā hi dhammasabhāyaṃ katham samuṭṭhā-
pesuṃ “āvuso, devadatto tathāgatassa māraṇatthameva parisakkati, dhanuggahe
payojesi, silaṃ pavijjhi, nāḷāgiriṃ vissajjāpesi, tathāgatassa (3.0394) vināsattha-
meva upāyaṃ karotī”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya
sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, idāneva, pubbepesa
mama vadhāya parisakki, tāsamattampi pana kātuṃ asakkonto attanāva dukkhaṃ
anubhosī”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto tassa aggamahesiyā
kucchimhi nibbattitvā vayappatto takkasilāyaṃ sabbasippāni sikkhi, sabbarutajā-
nanamantaṃ uggaṇhi. So ācariyassa anuyogaṃ datvā bārāṇasiṃ paccāgacchi,
pitā taṃ oparajje ṭhapesi. Kiñcāpi oparajje ṭhapeti, mārāpetukāmo pana naṃ
hutvā daṭṭhumpi na icchi. Athekā siṅgālī dve potake gahetvā rattiṃ manussesu
paṭisallīnesu niddhamanena nagaraṃ pāvīsi. Bodhisattassa ca pāsāde sayanaga-
bbhassa avidūre ekā sālā atthi, tattheko addhikamanusso upāhanā omuñcitvā
pādamūle bhūmiyaṃ ṭhapetvā ekasmiṃ phalake nipajji, na tāva niddāyati. Tadā
siṅgāliyā potakā chātā viraviṃsu. Atha tesam mātā “tātā, mā saddaṃ karittha,
etissā sālāya eko manusso upāhanā omuñcitvā bhūmiyaṃ ṭhapetvā phalake
nipanno na tāva niddāyati, etassa niddāyanakāle etā upāhanā āharitvā tumhe
khādāpessāmī”ti attano bhāsāya āha. Bodhisatto mantānubhāvena tassā bhāsaṃ
jānitvā sayanagabbhā nikkhamma vātapānaṃ vivaritvā “ko etthā”ti āha. “Ahaṃ,
deva, addhikamanusso”ti. “Upāhanā te kuhin”ti? “Bhūmiyaṃ, devā”ti. “Ukkhitvā
olambetvā ṭhapehi”ti. Taṃ sutvā siṅgālī bodhisattassa kujjhi.

Puna ekadivasam sā tatheva nagaraṃ pāvīsi. Tadā ceko mattamanusso
“pāniyaṃ pivissāmī”ti pokkharāṇiṃ otaranto patitvā nimuggo nirassāso mari.
Nivatthā panassa dve sātākā nivāsanantare kahāpaṇasahassaṃ aṅgulyā ca
muddikā atthi. Tadāpi sā puttake “chātāmhā, ammā”ti viravante “tātā, mā saddaṃ
karittha, etissā pokkharāṇiyā manusso mato, tassa idañcidañca atthi, so pana
maritvā sopāneyeva nipanno, tumhe etaṃ manussaṃ khādāpessāmī”ti āha.
Bodhisatto (3.0395) taṃ sutvā vātapānaṃ vivaritvā “sālāya ko atthi”ti vatvā ekenu-
ṭṭhāya “ahaṃ, devā”ti vutte “gaccha etissā pokkharāṇiyā matamanussassa sātāke
ca kahāpaṇasahassañca aṅgulimuddikañca gahetvā sarīramassa yathā na uṭṭha-
hati, evaṃ uduke osidāpehi”ti āha. So tathā akāsi. Sā punapi kujjhitvā “purimadi-
vase tāva me puttakānaṃ upāhanā khādituṃ na adāsi, ajja matamanussaṃ
khādituṃ na deti, hotu, ito dāni tatiyadivase eko sapattarājā āgantvā nagaraṃ
parikkhipissati. Atha naṃ pitā yuddhatthāya pesessati, tatra te sīsaṃ chindissanti,
atha te galalohitaṃ pivitvā veraṃ muñcissāmī. Tvaṃ mayā saddhiṃ veraṃ
bandhasi, jānissāmī”ti viravitvā bodhisattaṃ tajjetvā puttake gahetvā nikkhamati.

Tatiyadivase eko sapattarājā āgantvā nagaraṃ parivāresi. Rājā bodhisattaṃ
“gaccha, tāta, tena saddhiṃ yujjhā”ti āha. “Mayā, deva, ekaṃ diṭṭhaṃ atthi, gantuṃ

na visahāmi, jīvitantarāyaṃ bhāyāmi”ti. “Mayhaṃ tayi mate vā amate vā kiṃ, gacchāheva tvan”ti? So “sādhu, devā”ti mahāsatto parisam gahetvā sapattarañño ṭhitadvārena anikkhamitvā aññaṃ dvāraṃ vivaritvā nikkhami. Tasmim gacchante sakalanagaraṃ tucchaṃ viya ahosi. Sabbe teneva saddhim nikkhamiṃsu. So ekasmim sabhāgaṭṭhāne khandhāvāraṃ nivāsetvā acchi. Rājā cintesi “uparājā nagaraṃ tucchaṃ katvā balaṃ gahetvā palāyi, sapattarājāpi nagaraṃ parivāretvā ṭhito, idāni mayhaṃ jīvitaṃ natthi”ti. So “jīvitaṃ rakkhissāmi”ti deviñca purohitañca parantapaṃ nāmekam pādamūlikañca dāsaṃ gahetvā rattibhāge aññātakavesena palāyitvā araññaṃ pāvisi. Bodhisatto tassa palātabhāvaṃ ṇatvā nagaraṃ pavisitvā yuddhaṃ katvā sapattaṃ palāpetvā rajjaṃ gaṇhi. Pitāpissa ekasmim nadītīre paṇṇasālaṃ kāretvā phalāphalena yāpento vasi. Rājā ca purohito ca phalāphalathāya gacchanti. Parantapadāso deviyā saddhim paṇṇasālāyameva hoti. Tatrāpi rājānaṃ paṭicca deviyā kucchimim gabbho patiṭṭhāsi. Sā abhiṇhasaṃsaggavasena parantapena saddhim aticari. Sā ekadivasaṃ parantapaṃ āha “rañña ṇāte neva tava, na mayhaṃ jīvitaṃ atthi, tasmā mārehi nan”ti. “Kathaṃ māremi”ti? Esa taṃ khaggañca nhānasāṭakañca (3.0396) gāhāpetvā nhāyituṃ gacchati, tatrassa nhānaṭṭhāne pamādaṃ ṇatvā khaggena sīsaṃ chinditvā sarīraṃ khaṇḍākhaṇḍikaṃ katvā bhūmiyaṃ nikhaṇāhīti. So “sādhū”ti sampāṭicchi.

Athekadivasaṃ purohitoyeva phalāphalathāya gantvā avidūre rañño nhānati-tthasāmate ekam rukkaṃ āruya phalāphalaṃ gaṇhāti. Rājā “nhāyissāmi”ti parantapaṃ khaggañca nhānasāṭakañca gāhāpetvā nadītīraṃ agamāsi. Tattha naṃ nhānakāle pamādamāpannaṃ “māressāmi”ti parantapo gīvāya gahetvā khaggaṃ ukkhipi. So maraṇabhayena viravi. Purohito taṃ saddaṃ sutvā olokento parantapaṃ rājānaṃ mārentaṃ disvā bhītatasito sākhaṃ vissajjetvā rukkhato oruya ekam gumbaṃ pavisitvā niliyi. Parantapo tassa sākāvissajjanasaddaṃ sutvā rājānaṃ māretvā bhūmiyaṃ khaṇitvā “imasmim ṭhāne sākāvissajjanasaddo ahosi, ko nu kho etthā”ti vicinanto kañci adisvā nhatvā gato. Tassa gata-kāle purohito nisinnaṭṭhānā nikkhamitvā rañño sarīraṃ khaṇḍākhaṇḍikaṃ chinditvā āvāṭe nikhātabhāvaṃ ṇatvā nhatvā attano vadhabhayena andhavesaṃ gahetvā paṇṇasālaṃ agamāsi. Taṃ disvā parantapo “kiṃ te, brāhmaṇa, katan”ti āha. So ajānanto viya “deva, akkhīni me nāsetvā āgatomhi, ussannāsīvise araññe ekasmim vammikapasse aṭṭhāsim, tatrekena āsīvisena nāsavāto vissatṭho me bhavissati”ti āha. Parantapo “na maṃ sañjānāti, ‘devā’ti vadati, samassāsessāmi nan”ti cintetvā “brāhmaṇa, mā cintayi, ahaṃ taṃ paṭijaggissāmi”ti assāsetvā phalāphalaṃ datvā santappesi. Tato paṭṭhāya parantapadāso phalāphalaṃ āhari, devīpi puttaṃ vijāyi. Sā putte vadḍhante ekadivasaṃ paccūsasamaye sukhanisinnā saṅkamaṃ parantapadāsaṃ etadavoca “tvam rājānaṃ mārento kenaci diṭṭho”ti. “Na maṃ koci addasa, sākāvissajjanasaddaṃ pana assosim, tassā sākāya manussena vā tiracchānena vā vissatṭhabhāvaṃ na jānāmi, yadā kadāci pana me bhayaṃ āgacchantaṃ sākāvissatṭhatṭhānato āgamissati”ti tāya saddhim salla-panto paṭhamam gāthamāha-

154. “Āgamissati (3.0397) me pāpaṃ, āgamissati me bhayaṃ;

tadā hi calitā sākhā, manussena migena vā”ti.

Tattha **pāpanti** lāmakam anittam akantam. **Bhayanti** cittutrāsabhayampi me āgamissati, na sakkā nāgantum. Kimkāraṇā? **Tadā hi calitā sākhā manussena migena vāti** na paññāyati, tasmā tato maṃ bhayam āgamissati.

Te “purohito niddāyati”ti maññimsu. So pana aniddāyamānova tesam katham assosi. Athekadivasam purohito parantapadāse phalāphalathāya gate attano brāhmaṇim saritvā vilapanto dutiyam gāthamāha-

155. “Bhīruyā nūna me kāmo, avidūre vasantiyā;

karissati kisaṃ paṇḍum, sāva sākhā parantapan”ti.

Tattha **bhīruyāti** itthi ca nāma appamattakenāpi bhāyati, tasmā “bhīrū”ti vuccati. **Avidūreti** nātidūre ito katipayayojanamatthake vasantiyā bhīruyā mayham brāhmaṇiyā yo mama kāmo uppanno, so nūna maṃ kisañca paṇḍuñca karissatīti dasseti. “**Sāva sākhā**”ti iminā pana opammaṃ dasseti, yathā sākhā parantapam kisaṃ paṇḍum karoti, evanti attho.

Iti brāhmaṇo gāthameva vadati, attham pana na katheti, tasmā imāya gāthāya kiccaṃ deviyā apākaṭam. Atha nam “kim kathesi brāhmaṇā”ti āha. Sopi “sallakkhitam me”ti vatvā puna ekadivasam tatiyam gāthamāha-

156. “Socayissati maṃ kantā, gāme vasamaninditā;

karissati kisaṃ paṇḍum, sāva sākhā parantapan”ti.

Tattha **socayissatīti** sokuppādanena sukkhāpessati. **Kantāti** itthabhariyā. **Gāme vasanti** bārāṇasiyam vasantīti adhippāyo. **Aninditāti** agarahitā uttamarūpadharā.

Punekadivasam (3.0398) catuttham gāthamāha-

157. “Tayā maṃ asitāpaṅgi, sitāni bhaṇitāni ca;

kisaṃ paṇḍum karissanti, sāva sākhā parantapan”ti.

Tattha **tayā maṃ asitāpaṅgīti** tayā maṃ asitā apaṅgi. Idam vuttam hoti- bhadde, akkhikoṭito añjanasalākāya nīharitvā abhisāṅkhata-asitāpaṅgi tayā pavattitāni mandahasitāni ca madhurabhāsītāni ca maṃ sā vissaṭṭhasākhā viravamānā parantapam viya kisaṃ paṇḍum karissatīti. Pa-kārassa va-kāram katvā “vaṅgi”tipi pāṭhoyeva.

Aparabhāge kumāro vayappatto ahosi soḷasavassuddesiko. Atha nam brāhmaṇo yaṭṭhikoṭim gāhāpetvā nhānatittham gantvā akkhini ummīletvā olokesi. Kumāro “nanu tvaṃ brāhmaṇa, andho”ti āha. So “nāham andho, iminā me upāyena jīvitam rakkhāmi”ti vatvā “tava pitaram jānāsi”ti āha. “Ayam me pitā”ti vutte “nāyam tava pitā, pitā pana te bārāṇasirājā, ayam tumhākam dāso, so mātari te vippaṭipajjitvā imasmim thāne tava pitaram māretvā nikhaṇi”ti atṭhīni nīharitvā dassesi. Kumārassa balavakodho uppajji. Atha nam “idāni kim karomi”ti pucchi. “Yam te ismiṃyeva titthe pitu tena kaṭam, tam karohi”ti sabbam pavattim ācikkhitvā kumāram katipāham tharugaṇhanam sikkhāpesi. Athekadivasam kumāro khaggañca nhānasāṭakañca gahetvā “nhāyitum gacchāma, tātā”ti āha. Parantapo “sādhū”ti tena saddhim gato. Athassa nhāyitum otiṇṇakāle dakkhiṇahatthena asim, vāmahatthena cūlam gahetvā “tvaṃ kira imasmimyeva titthe mama pitaram cūlāya gahetvā viravantam māresi, ahampi tam tatheva karissāmi”ti āha. So mara-

ṇabhayabhīto paridevamāno dve gāthā abhāsi-

158. “Āgamā nūna so saddo, asaṃsi nūna so tava;
akkhātaṃ nūna taṃ tena, yo taṃ sākhamakampayi.

159. “Idaṃ (3.0399) kho taṃ samāgamma, mama bālassa cintitaṃ;
tadā hi calitā sākhā, manussena migena vā”ti.

Tattha **āgamā**ti so sākhasaddo nūna taṃ āgato sampatto. **Asaṃsi nūna so tavā**ti so saddo tava ārocesi maññe. **Akkhātaṃ nūna taṃ tenā**ti yo satto tadā taṃ sākhaṃ akampayi, tena “evaṃ te pitā mārito”ti nūna taṃ kāraṇaṃ akkhātaṃ. **Samāgammā**ti saṅgamma, samāgatanti attho. Yaṃ mama bālassa “tadā calitā sākhā manussena migena vā, tato me bhayaṃ uppajjissati”ti cintitaṃ parivita-kkitaṃ ahosi, idaṃ tayā saddhiṃ samāgatanti vuttaṃ hoti.

Tato kumāro osānagāthamāha-

160. “Tattheva tvaṃ avedesī, avañci pitaraṃ mama;
hantvā sākhāhi chādentō, āgamissati me bhayan”ti.

Tattha **tattheva tvaṃ avedesī**ti tattheva tvaṃ aññāsi. **Avañci pitaraṃ mamā**ti tvaṃ mama pitaraṃ “nhāyituṃ gacchāmā”ti vissāsetvā nhāyantaṃ māretvā khaṇḍākha-ṇḍikaṃ chinditvā nikhaṇitvā “sace koci jānissati, mayhampi evarūpaṃ bhayaṃ āgacchissati”ti vañcesi, idaṃ kho pana maraṇabhayaṃ idāni tavāgatanti.

Iti taṃ vatvā tattheva jīvitakkhayaṃ pāpetvā nikhaṇitvā sākhāhi paṭicchādetvā khaggaṃ dhovitvā nhatvā paṇṇasālaṃ gantvā tassa māritabhāvaṃ purohitassa kathetvā mātaraṃ paribhāsivā “idha kiṃ karissāmā”ti tayo janā bārāṇasimeva agamaṃsu. Bodhisatto kaniṭṭhassa oparajjaṃ datvā dānādīni puññāni katvā saggapadaṃ pūresi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṃ samodhānesi- “tadā piturājā devadatto ahosi, purohito ānando, puttarājā pana ahameva ahosin”ti.

Parantapajātakavaṇṇanā ekādasamā.

Gandhāravaggo dutiyo.

Jātakuddānaṃ-

Kukku (3.0400) manoja sutano, gijjha dabbhapuppha paṇṇako;
sattubhasta aṭṭhiseno, kapi bakabrahmā dasa.

Gandhāro mahākapi ca, kumbhakāro daḷhadhammo;
somadatto susīmo ca, koṭasimbali dhūmakārī;

jāgaro kummāsapiṇḍo, parantapā ekādasā.

Sattakanipātavaṇṇanā niṭṭhitā.

8. Aṭṭhakanipāto

[417] 1. Kaccānijātakavaṇṇanā

Odātavatthā (3.0401) **suci allakesā**ti idaṃ sathā jetavane viharanto aññataraṃ mātuposakaṃ upāsakaṃ ārabba kathesi. So kira sāvattiyaṃ kuladārako ācārasampanno pitari kālakate mātudevato hutvā mukhadhovanadantakaṭṭhadānanhāpanapādadhovanādiveyyāvaccakammena ceva yāgubhattādīhi ca mātaraṃ paṭijaggi. Atha naṃ mātā “tāta, tava aññānipi gharāvāsakiccāni atthi, ekaṃ samajātikaṃ kulakumārikaṃ gaṇhāhi, sā maṃ possessati, tvampi attano kammaṃ karissasi”ti āha. “Amma, ahaṃ attano hitasukhaṃ apaccāsīsamāno tumhe upaṭṭhahāmi, ko añño evaṃ upaṭṭhahissati”ti?

“Kulavaḍḍhanakammaṃ nāma tāta, kātum vaṭṭati”ti. “Na mayhaṃ gharāvāsena attho, ahaṃ tumhe upaṭṭhahitvā tumhākaṃ dhūmakāle pabbajissāmi”ti. Athassa mātā punappunaṃ yācitvāpi manaṃ alabhamānā tassa chandaṃ aggahetvā samajātikaṃ kulakumārikaṃ ānesi. So mātaraṃ appaṭikkhipitvā tāya saddhiṃ saṃvāsaṃ kappesi. Sāpi “mayhaṃ sāmiko mahantena ussāhena mātaraṃ upaṭṭhahati, ahampi naṃ upaṭṭhahissāmi, evamassa piyā bhavissāmi”ti cintetvā taṃ sakkaccaṃ upaṭṭhahi. So “ayaṃ me mātaraṃ sakkaccaṃ upaṭṭhahi”ti tato paṭṭhāya laddhaladdhāni madhurakhādāniyādāni tassāyeva deti. Sā aparabhāge cintesi “ayaṃ laddhaladdhāni madhurakhādāniyādāni mayhaññeva deti, addhā mātaraṃ nīharitukāmo bhavissati, nīharaṇūpāyamassā karissāmi”ti evaṃ ayoniso ummujjitvā ekaṃ divasaṃ āha- “sāmi, tayi bahi nikkhamante tava mātā maṃ akkosati”ti. So tuṅhī ahoṣi.

Sā cintesi- “imaṃ mahallikaṃ ujjhāpetvā puttassa paṭikūlaṃ kāressāmi”ti. Tato paṭṭhāya yāguṃ dadamānā accuṇhaṃ vā atisītaṃ vā atiloṇaṃ vā aloṇaṃ vā deti. “Amma, accuṇhā”ti vā “atiloṇā”ti vā vutte pūretvā sītodakaṃ pakkhipati. Puna “atisītalā, aloṇāyevā”ti (3.0402) vutte “idāneva ‘accuṇhā, atiloṇā’ti vatvā puna ‘atisītalā, aloṇā’ti vadasi, kā taṃ tosetuṃ sakkhissati”ti mahāsaddaṃ karoti. Nhānodakampi accuṇhaṃ katvā piṭṭhiyaṃ āsiñcati. “Amma, piṭṭhi me dahati”ti ca vutte puna pūretvā sītodakaṃ pakkhipati. “Atisītaṃ, amma”ti vutte “idāneva ‘accuṇhan’ti vatvā puna ‘atisītan’ti vadati, kā etissā avamānaṃ sahituṃ sakkhissati”ti paṭivissakānaṃ kathesi. “Amma, mañcake me bahū maṅgulā”ti ca vuttā mañcakaṃ nīharitvā tassa upari attano mañcakaṃ pothetvā “pothito me”ti atiharitvā paññapeti. Mahā-upāsikā diguṇehi maṅgulehi khajjamānā sabbarattiṃ nisiṇṇāva vītināmetvā “amma, sabbarattiṃ maṅgulehi khādītāmhī”ti vadati. Itarā “hiyyo te mañcako pothito, kā imissā kiccaṃ nittharituṃ sakkoti”ti paṭivatvā “idāni naṃ puttena ujjhāpessāmi”ti tattha tattha kheḷasiṅghāṇikādāni vipakiritvā “kā imaṃ sakalagehaṃ asuciṃ karoti”ti vutte “mātā te evarūpaṃ karoti, ‘mā karī’ti vuccamānā kalahaṃ karoti, ahaṃ evarūpāya kālakaṇṇiyā saddhiṃ ekagehe vasituṃ na sakkomi, etaṃ vā ghare vasāpehi, maṃ vā”ti āha.

So tassā vacanaṃ sutvā “bhadde, tvaṃ taruṇā yattha katthaci gantvā jivituṃ sakkā, mātā pana me jarādubbalā, ahamevassā paṭisaraṇaṃ, tvaṃ nikkhamitvā attano kulagehaṃ gacchāhī”ti āha. Sā tassa vacanaṃ sutvā bhītā cintesi “na sakkā imaṃ mātu antare bhindituṃ, ekaṃsenassa mātā piyā, sace panāhaṃ kulagehaṃ gamissaṃ, vidhavavāsaṃ vasantī dukkhitā bhavissāmi, purimanayeneva sassuṃ ārādhetvā paṭijaggissāmi”ti. Sā tato paṭṭhāya purimasadisameva taṃ paṭijaggi. Athekadivasaṃ so uposako dhammassavanatthāya jetavanaṃ gantvā satthāraṃ vanditvā ekamantaṃ nisīdi. “Kiṃ, upāsaka, tvaṃ puññakammesu na pamajjasi, mātu-upaṭṭhānakammaṃ pūresi”ti ca vutto “āma, bhante, sā pana mama mātā mayhaṃ aruciyāyeva ekaṃ kuladārikaṃ ānesi, sā idañcidañca anācārakammaṃ akāsī”ti sabbaṃ satthu ācikkhitvā “iti bhagavā sā itthī neva maṃ mātu (3.0403) antare bhindituṃ sakkhi, idāni naṃ sakkaccaṃ upaṭṭhahati”ti āha. Satthā tassa kathaṃ sutvā “idāni tāva tvaṃ upāsaka, tassā vacanaṃ na akāsī, pubbe

panetissā vacanena tava mātaraṃ nikkadḍhitvā maṃ nissāya puna gehaṃ ānetvā paṭijaggi”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente aññatarassa kulassa putto pitari kālakate mātudevato hutvā vuttaniyāmeneva mātaraṃ paṭijaggiṭi sabbhaṃ heṭṭhā kathitanayeneva vitthāretabbaṃ. “Ahaṃ evarūpāya kāḷakaṇṇiyā saddhiṃ vasituṃ na sakkomi, etaṃ vā ghare vasāpehi, maṃ vā”ti vutte tassā kathaṃ gahetvā “mātuyeva me doso”ti mātaraṃ āha “amma, tvaṃ niccaṃ imasmiṃ ghare kalahaṃ karosi, ito nikkhamitvā aññasmimṃ yathārucite ṭhāne vasāhi”ti. Sā “sādhū”ti rodamānā nikkhamitvā ekaṃ samiddhakulaṃ nissāya bhatimṃ katvā dukkhena jīvikamṃ kappesi. Sassuyā gharā nikkhantakāle suṇisāya gabbho paṭiṭṭhahi. Sā “tāya kāḷakaṇṇiyā gehe vasamānāya gabbhampi na paṭilabhimṃ, idāni me gabbho laddho”ti patino ca paṭivissakānañca kathenti vicarati.

Aparabhāge puttaṃ vijāyitvā sāmikaṃ āha “tava mātari gehe vasamānāya puttaṃ na labhimṃ, idāni me laddho, imināpi kāraṇena tassā kāḷakaṇṇibhāvaṃ jānāhi”ti. Itarā “mama kira nikkadḍhitakāle puttaṃ labhi”ti sutvā cintesi “addhā imasmiṃ loke dhammo mato bhavissati, sace hi dhammo mato na bhavye, mātaraṃ pothetvā nikkadḍhantā puttaṃ na labheyyuṃ, sukhaṃ na jīveyyūṃ, dhammassa matakabhattaṃ dassāmi”ti. Sā ekadivasaṃ tilapiṭṭhañca taṇḍulañca pacanathāliñca dabbiñca ādāya āmakasusānaṃ gantvā tīhi manussasīsehi uddhanaṃ katvā aggimṃ jāletvā udakaṃ oruyha sasīsaṃ nhatvā sāṭakaṃ nivāsetvā mukhaṃ vikkhāletvā uddhanaṭṭhānaṃ gantvā kese mocetvā taṇḍule dhovituṃ ārabhi. Tadā bodhisatto sakko devarājā ahosi. Bodhisattā ca nāma appamattā honti, so tasmimṃ khaṇe lokaṃ olokento taṃ dukkhappattaṃ “dhammo mato”ti saññāya dhammassa matakabhattaṃ dātukāmaṃ disvā “ajja (3.0404) mayhaṃ balaṃ dassessāmi”ti brāhmaṇavesena mahāmaggaṃ paṭipanno viya hutvā taṃ disvā maggā okkamma tassā santike ṭhatvā “amma, susāne āhāraṃ pacantā nāma natthi, tvaṃ iminā idha pakkena tilodanena kiṃ karissasī”ti kathaṃ samuṭṭhāpento paṭhamaṃ gāthamāha-

1. “Odātavathā suci allakesā, kaccāni kiṃ kumbhimadhissayitvā;
piṭṭhā tilā dhovasi taṇḍulāni, tilodano hehiti kissahetū”ti.

Tattha **kaccāni**ti taṃ gottena ālapati. **Kumbhimadhissayitvā**ti pacanathālikaṃ manussasīsuddhanaṃ āropetvā. **Hehiti**ti ayaṃ tilodano kissa hetu bhavissati, kiṃ attanā bhuñjissasi, udāhu aññaṃ kāraṇamatthīti.

Athassa sā ācikkhanti dutiyaṃ gāthamāha-

2. “Na kho ayaṃ brāhmaṇa bhojanatthā, tilodano hehiti sādhu pakko;
dhammo mato tassa pahuttamajja, ahaṃ karissāmi susānamajje”ti.

Tattha **dhammoti** jeṭṭhāpacāyanadhammo ceva tividhasucaritadhammo ca. **Tassa pahuttamajjā**ti tassāhaṃ dhammassa idaṃ matakabhattaṃ karissāmiṭi attho.

Tato sakko tatiyaṃ gāthamāha-

3. “Anuvicca kaccāni karohi kiccaṃ, dhammo mato ko nu taveva saṃsi;
sahassanetto atulānubhāvo, na miyyatī dhammavaro kadācī”ti.

Tattha **anuviccā**ti upaparikkhitvā jānitvā. **Ko nu taveva saṃsī**ti ko nu tava evaṃ ācikkhi. **Sahassanetto**ti attānaṃ dhammavaraṃ uttamadhammaṃ katvā dassento evamāha.

Taṃ (3.0405) vacanaṃ sutvā itarā dve gāthā abhāsi-

4. “Daḷhappamāṇaṃ mama ettha brahme, dhammo mato natthi mamettha kaṅkhā;

ye yeva dāni pāpā bhavanti, te teva dāni sukhitā bhavanti.

5. “Suṇisā hi mayhaṃ vañjhā ahosi, sā maṃ vadhitvāna vijāyi puttaṃ;
sā dāni sabbassa kulassa issarā, ahaṃ panamhi apaviddhā ekikā”ti.

Tattha **daḷhappamāṇanti** daḷhaṃ thiraṃ nissaṃsayamaṃ brāhmaṇa ettha mama pamāṇanti vadati. **Ye yeti** tassa matabhāve kāraṇaṃ dassenti evamāha. **Vadhitvā-**
nāti pothetvā nikkadḍhitvā. **Apaviddhā**ti chaḍḍitā anāthā hutvā ekikā vasāmi.

Tato sakko chaṭṭhaṃ gāthamāha-

6. “Jīvāmi vohaṃ na matohamasmi, taveva atthāya idhāgatosmi;
yā taṃ vadhitvāna vijāyi puttaṃ, sahāva puttena karomi bhasman”ti.

Tattha **voti** nipātamattaṃ.

Itarā taṃ sutvā “dhī ahaṃ kiṃ kathesiṃ, mama nattu amaraṇakāraṇaṃ karissā-

mi”ti sattamaṃ gāthamāha-

7. “Evañca te ruccati devarāja, mameva atthāya idhāgatosi;
ahañca putto suṇisā ca nattā, sammodamānā gharamāvasemā”ti.

Athassā (3.0406) sakko aṭṭhamaṃ gāthamāha-

8. “Evañca te ruccati kātiyāni, hatāpi santā na jahāsi dhammaṃ;
tuvañca putto suṇisā ca nattā, sammodamānā gharamāvasethā”ti.

Tattha **hatāpi santā**ti yadi tvaṃ pothitāpi nikkadḍhitāpi samānā tava dārakesu

mettadhammaṃ na jahāsi, evaṃ sante yathā tvaṃ icchasi, tathā hotu, ahaṃ te imasmiṃ guṇe pasannoti.
Evañca pana vatvā alaṅkatapaṭiyatto sakko attano ānubhāvena ākāse ṭhatvā
“kaccāni tvaṃ mā bhāyi, putto ca te suṇisā ca mamānubhāvena āgantvā antarā-
magge taṃ khamāpetvā ādāya gamissanti, appamattā hohi”ti vatvā attano ṭhāna-
meva gato. Tepi sakkānubhāvena tassā guṇaṃ anussarivā “kahaṃ no mātā”ti
antogāme manusse pucchivā “susānābhimukhaṃ gatā”ti sutvā “amma, ammā”ti
susānamaggaṃ paṭipajjitvā taṃ disvāva pādesu patitvā “amma, amhākaṃ dosaṃ
khamāhi”ti taṃ khamāpesuṃ. Sāpi nattāraṃ gaṇhi. Iti te sammodamānā geḥaṃ
gantvā tato paṭṭhāya samaggavāsaṃ vasīṃsu.

9. “Sā kātiyānī suṇisāya saddhiṃ, sammodamānā gharamāvasittha;
putto ca nattā ca upaṭṭhahiṃsu, devānamindena adhiggahitā”ti.-

Ayaṃ abhisambuddhagāthā.

Tattha **sā kātiyānī**ti bhikkhave, sā kaccānagottā. **Devānamindena adhiggahitā**ti
devindena sakkena anuggahitā hutvā tassānubhāvena samaggavāsaṃ vasīṃsūti.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharivā saccāni pakāsetvā jātakaṃ samodhā-
nesi, saccapariyosāne so upāsako sotāpattiphale patiṭṭhahi. Tadā mātuposako eta-
rahi mātuposako ahosi (3.0407), bhariyāpissa tadā bhariyāyeva, sakko pana aha-

meva ahosinti.

Kaccānijātakavaṇṇanā paṭhamā.

[418] 2. Aṭṭhasaddajātakavaṇṇanā

Idaṃ pure ninnamāhūti idaṃ satthā jetavane viharanto kosalarañño aḍḍharattasamaye suttaṃ bhimsanakaṃ avinibbhogasaddaṃ ārabha kathesi. Vatthu heṭṭhā **lohakumbhijātake** (jā. 1.4.53 ādayo) kathitasadisameva. Idha pana satthā “mayhaṃ, bhante, imesaṃ saddānaṃ sutattā kinti bhavissati”ti vutte “mā bhāyi, mahārāja, na te etesaṃ sutapaccayā koci antarāyo bhavissati, na hi, mahārāja, evarūpaṃ bhayānakaṃ avinibbhogasaddaṃ tvameveko suṇi, pubbepi rājāno evarūpaṃ saddaṃ sutvā brāhmaṇānaṃ kathaṃ gahetvā sabbacatukkayaññaṃ yajitukāmā paṇḍitānaṃ vacanaṃ sutvā yaññaharaṇatthāya gahitasatte vissajjetvā nagare māghātabheriṃ carāpesun”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto asīti koṭivibhave brāhmaṇakule nibbattitvā vayappatto takkasīlāyaṃ uggahitasippo mātāpitūnaṃ accayena ratanavilokanaṃ katvā sabbāṃ vibhavajātaṃ dānamukhe vissajjetvā kāme pahāya himavantaṃ pavisitvā isipabbajjaṃ pabbajitvā jhānābhiññāyo nibbattitvā aparabhāge loṇambilasevanatthāya manussapathaṃ caranto bārāṇasiṃ patvā rājuyyāne vasi. Tadā bārāṇasirājā sirisayane nisinno aḍḍharattasamaye aṭṭha sadde assosi- paṭhamaṃ rājanivesanasāmantaṃ uyyāne eko bako saddamakāsi, dutiyaṃ tasmīṃ sadde anupacchinneyeva hatthisālāya toraṇanivāsini kākī saddamakāsi, tatiyaṃ rājagehe kaṇṇikāyaṃ nivutthaghuṇapāṇako saddamakāsi, catutthaṃ rājagehe posāvaniyakokilo saddamakāsi, pañcamaṃ tattheva posāvaniyamigo saddamakāsi, chaṭṭhaṃ tattheva posāvaniyavānaro saddamakāsi, sattamaṃ tattheva posāvaniyakinnaro (3.0408) saddamakāsi, aṭṭhamaṃ tasmīṃ sadde anupacchinneyeva rājanivesanamatthakena uyyānaṃ gacchanto pacceka-buddho ekaṃ udānaṃ udānento saddamakāsi.

Bārāṇasirājā ime aṭṭha sadde sutvā bhītatasito punadivase brāhmaṇe pucchi. Brāhmaṇā “antarāyo te, mahārāja, bhavissati, sabbacatukkayaññaṃ yajissāmā”ti vatvā raññā “yathārucitaṃ karoṭhā”ti anuññātā haṭṭhapahaṭṭhā rājakulato nikkhamitvā yaññakammaṃ ārabhiṃsu. Atha nesaṃ jeṭṭhakassa yaññakārabrahmaṇassa antevāsī māṇavo paṇḍito byatto ācariyaṃ āha- “ācariya, evarūpaṃ kakkhaḷaṃ pharusaṃ asātaṃ bahūnaṃ sattānaṃ vināsakammaṃ mā karī”ti. “Tāta, tvaṃ kiṃ jānāsi, sacepi aññaṃ kiñci na bhavissati, macchamaṃsaṃ tāva bahūṃ khāditaṃ labhissāmā”ti. “Ācariya, kucchiṃ nissāya niraye nibbattana-kammaṃ mā karoṭhā”ti. Taṃ sutvā sesabrāhmaṇā “ayaṃ amhākaṃ lābhantarāyaṃ karotī”ti tassa kujjhiṃsu. Māṇavo tesaṃ bhayena “tena hi tumheva macchamaṃsakhādanūpāyaṃ karoṭhā”ti vatvā nikkhamitvā bahinagare rājānaṃ nivāretuṃ samatthaṃ dhammikasamaṇabrāhmaṇaṃ upadhārento rājuyyānaṃ gantvā bodhisattaṃ disvā vanditvā “bhante, kiṃ tumhākaṃ sattesu anukampā natthi, rājā

bahū satte māretvā yaññaṃ yajāpeti, kiṃ vo mahājanassa bandhanamokkhaṃ kātuṃ na vaṭṭatī”ti āha. “Māṇava, ettha neva rājā amhe jānāti, na mayaṃ rājānaṃ jānāmā”ti. “Jānātha pana, bhante, raññaṃ sutasaddānaṃ nipphattin”ti? “Āma, jānāmī”ti. “Jānantā rañño kasmā na kathethā”ti? “Māṇava kiṃ sakkā ‘ahaṃ jānāmī’ti nalāṭe siṅgaṃ bandhitvā carituṃ, sace idhāgantvā pucchissati, kathessāmī”ti.

Māṇavo vegena rājakulaṃ gantvā “kiṃ, tātā”ti vutte “mahārāja, tumhehi sutasaddānaṃ nipphattiṃ jānanako eko tāpaso tumhākaṃ uyyāne maṅgalasilāyaṃ nisinno ‘sace maṃ pucchissati, kathessāmī’ti vadati, gantvā taṃ pucchituṃ vaṭṭatī”ti āha. Rājā vegena tattha gantvā tāpasam vanditvā katapaṭisanthāro nisīditvā “saccaṃ kira, bhante, tumhe mayā sutasaddānaṃ nipphattiṃ jānāthā”ti pucchi. “Āma, mahārājā”ti. “Tena hi kathetha taṃ me”ti. “Mahārāja,

tesaṃ sutapaccayā tava koci antarāyo natthi (3.0409), porāṇuyyāne pana te eko bako atthi, so gocaraṃ alabhanto jighacchāya pareto paṭhamaṃ saddamakāsi”ti tassa kiriyaṃ attano ñāṇena paricchinditvā paṭhamaṃ gāthamāha-

10. “Idaṃ pure ninnamāhu, bahumacchaṃ mahodakaṃ;
āvāso bakarājassa, pettikaṃ bhavanaṃ mama;
tyajja bhekena yāpema, okaṃ na vijahāma”ti.

Tattha **idanti** maṅgalapokkharāṇiṃ sandhāya vadati. Sā hi pubbe udakatu-mbena udake pavisante mahodakā bahumacchā, idāni pana udakassa pacchi-nnattā na mahodakā jātā. **Tyajja bhekenāti** te mayaṃ ajja macche alabhantā maṇḍūkamattena yāpema. **Okanti** evaṃ jighacchāya pīlitāpi vasanaṭṭhānaṃ na vijahāma.

Iti, mahārāja, so bako jighacchāpīlito saddamakāsi. Sacepi taṃ jighacchāto mocetukāmo, taṃ uyyānaṃ sodhāpetvā pokkharāṇiṃ udakassa pūrehīti. Rājā tathā kāretuṃ ekaṃ amaccaṃ āṇāpesi.

“Hatthisālatoṇe pana te, mahārāja, ekā kākī vasamānā attano puttasokena dutiyaṃ saddamakāsi, tatopi te bhayaṃ natthi”ti vatvā dutiyaṃ gāthamāha-

11. “Ko dutiyaṃ asīlissa, bandharassakkhi bhecchati;
ko me putte kulāvakaṃ, mañca sotthiṃ karissati”ti.

Vatvā ca pana “ko nāma te, mahārāja, hatthisālāya hatthimeṇḍo”ti pucchi. “Bandharo nāma, bhante”ti. “Ekakkhikāṇo so, mahārājā”ti? “Āma, bhante”ti. Mahārāja, hatthisālāya te dvāratoṇe ekā kākī kulāvakaṃ katvā aṇḍakāni nikkhipi. Tāni pariṇatāni kākapotakā nikkhantā, hatthimeṇḍo hatthiṃ āruya sālato nikkhamanto ca pavisanto ca aṅkusakena kākimpī puttakepissā paharati, kulāvakampi viddhaṃseti. Sā tena dukkhena pīlitā tassa akkhibhedanaṃ āyā-cantī evamāha, sace te kākiyā mettacittaṃ atthi, etaṃ bandharaṃ pakkosāpetvā kulāvakaviddhaṃsanato vārehīti (3.0410). Rājā taṃ pakkosāpetvā paribhāsivā hāretvā aññassa taṃ hatthiṃ adāsi.

“Pāsādakaṇṇikāya pana te, mahārāja, eko ghuṇapāṇako vasati. So tattha phegguṃ khāditvā tasmīṃ khīṇe sāraṃ khādituṃ nāsakkhi, so bhakkaṃ ala-bhitvā nikkhamitumpi asakko paridevamāno tatiyaṃ saddamakāsi, tatopi te bhayaṃ natthi”ti vatvā tassa kiriyaṃ attano ñāṇena paricchinditvā tatiyaṃ gāthamāha-

12. “Sabbā parikkhatā pheggu, yāva tassā gatī ahu;
khīṇabhakkho mahārāja, sāre na ramatī ghuṇo”ti.

Tattha **yāva tassā gatī ahūti** yāva tassā phegguyā nipphatti ahosi, sā sabbā khāditā. **Na ramatīti** “mahārāja, so pāṇako tato nikkhamitvā gamanaṭṭhānampi apa-ssanto paridevati, nīharāpehi nan”ti āha. Rājā ekaṃ purisaṃ āṇāpetvā upāyena naṃ nīharāpesi.

“Nivesane pana te, mahārāja, ekā posāvaniyā kokilā atthi”ti? “Atthi, bhante”ti. “Mahārāja, sā attanā nivutthapubbaṃ vanasaṇḍaṃ saritvā ukkaṇṭhitvā ‘kadā nu kho imamhā pañjarā muccitvā ramaṇiyaṃ vanasaṇḍaṃ gacchissāmi’ti catutthaṃ saddamakāsi, tatopi te bhayaṃ natthi”ti vatvā catutthaṃ gāthamāha-

13. “Sā nūnāhaṃ ito gantvā, rañño muttā nivesanā;
attānaṃ ramayissāmi, dumasākhaniketini” ti.

Tattha **dumasākhaniketini**ti supupphitāsu rukkkhasākhāsu sakaniketā hutvā. Evañca pana vatvā “ukkaṇṭhitā, mahārāja, sā kokilā, vissajjehi nan”ti āha. Rājā tathā kāresi.

“Nivesane pana te, mahārāja, eko posāvaniyo migo atthi”ti? “Atthi, bhante”ti. “Mahārāja, so eko yūthapati attano migiṃ anussarivā kilesavasena ukkaṇṭhito pañcamaṃ saddamakāsi, tatopi te bhayaṃ natthi”ti vatvā pañcamaṃ gāthamāha-

14. “So (3.0411) nūnāhaṃ ito gantvā, rañño mutto nivesanā;
aggodakāni pissāmi, yūthassa purato vajan” ti.

Tattha **aggodakāni**ti agga-udakāni, aññehi migehe paṭhamataraṃ apītāni anu-
cchiṭṭhodakāni yūthassa purato gacchanto kadā nu kho pivissāmīti.

Mahāsatto tampi migamaṃ vissajjāpetvā “nivesane pana te, mahārāja, posāvaniyo makkaṭo atthi”ti pucchi. “Atthi, bhante”ti vutte “sopi, mahārāja, himavantapadese yūthapati makkaṭihi saddhiṃ kāmagiddho hutvā vicaranto bharatena nāma luddena idha ānīto, idāni ukkaṇṭhitvā tattheva gantukāmo chaṭṭhaṃ saddamakāsi, tatopi te bhayaṃ natthi”ti vatvā chaṭṭhaṃ gāthamāha-

15. “Taṃ maṃ kāmehi sammattaṃ, rattaṃ kāmesu mucchitaṃ;
ānayī bharato luddo, bāhiko bhaddamatthu te” ti.

Tattha **bāhikoti** bāhikaraṭṭhavāsī. **Bhaddamatthu teti** imamatthaṃ so vānaro āha, tuyhaṃ pana bhaddamatthu, vissajjehi nanti.

Mahāsatto taṃ vānaraṃ vissajjāpetvā “nivesane pana te, mahārāja, posāvaniyo kinnaro atthi”ti pucchivā “atthi”ti vutte “so, mahārāja, attano kinnariyā kataguṇaṃ anussarivā kilesāturo saddamakāsi. So hi tāya saddhiṃ ekadivasaṃ tuṅgapabbatasikharaṃ āruhi. Te tattha vaṇṇagandharasasampannāni nānāpupphāni ocinantā piḷandhantā sūriyaṃ atthaṅgataṃ na sallakkhesuṃ, atthaṅgate sūriye otarantānaṃ andhakāro ahosi. Tatra naṃ kinnarī ‘sāmi, andhakāro vattati, apakkhalanto appamādena otarāhī”ti vatvā hatthe gahetvā otāresi, so tāya taṃ vacanaṃ anussarivā saddamakāsi, tatopi te bhayaṃ natthi”ti taṃ kāraṇaṃ attano ñāṇabalena paricchindivā pākaṭaṃ karonto sattamaṃ gāthamāha-

16. “Andhakāratimisāyaṃ, tuṅge uparipabbate;
sā maṃ saṇhena mudunā, mā pādaṃ khali yasmani” ti.

Tattha (3.0412) **andhakāratimisāyanti** andhabhāvakārake tame. **Tuṅgeti** tikhiṇe. **Saṇhena mudunāti** maṭṭhena mudukena vacanena. **Mā pādaṃ khali yasmani**ti ya-kāro byañjanasandhivasena gahito. Idaṃ vuttaṃ hoti- sā maṃ kinnarī saṇhena mudakena vacanena “sāmi, appamatto hohi, mā pādaṃ khali asmani, yathā te upakkhalivā pādo pāsāṇasmim na khalati, tathā otarā”ti vatvā hatthena gahetvā otāresīti.

Iti mahāsatto kinnarena katasaddakāraṇaṃ kathetvā taṃ vissajjāpetvā “mahārāja, aṭṭhamo udānasaddo ahosi. Nandamūlakapabbhārasmiṃ kira eko paccekabuddho attano āyusaṅkhāraparikkhayaṃ ñatvā ‘manussapathaṃ gantvā bārāṇasirañño uyyāne parinibbāyissāmi, tassa me manussā sarīranikkhepaṃ kāretvā

sādhukīḷaṃ kīḷitvā dhātupūjaṃ katvā saggapathaṃ pūressanti'ti iddhānubhāvena āgacchanto tava pāsādassa matthakaṃ pattakāle khandhabhāraṃ otāretvā nibbānapurapavesanadīpanaṃ udānaṃ udānesī'ti paccekabuddhena vuttaṃ gāthamāha-

17. “Asaṃsayāṃ jātikhayantadassī, na gabbhaseyyaṃ punarāvajissaṃ;
ayamantimā pacchimā gabbhaseyyā, khīṇo me saṃsāro punabbhavāyā”ti.

Tassattho- jātiyā khayantasaṅkhātassa nibbānassa ditṭhattā **jātikhayantadassī** ahaṃ **asaṃsayāṃ** puna gabbhaseyyaṃ na āvajissaṃ, ayaṃ me antimā jāti, pacchimā gabbhaseyyā, khīṇo me punabbhavāya khandhapaṭipāṭisaṅkhāto saṃsāroti.

“Idaṅca pana so udānaṃ vatvā imaṃ uyyānavanaṃ āgamma ekassa supupphitaṃ sālāssa mūle parinibbuto, ehi, mahārāja, sarīrakiccamassa karissāmā”ti mahāsatto rājānaṃ gahetvā paccekabuddhassa parinibbutaṭṭhānaṃ gantvā sarīraṃ dassesi. Rājā tassa sarīraṃ disvā saddhiṃ balakāyena gandhamālādīhi pūjetvā bodhisattassa vacanaṃ nissāya yaññaṃ hāretvā sabbasattānaṃ jīvita-dānaṃ datvā nagare māghātabheriṃ carāpetvā sattāhaṃ sādhuḷaṃ kīḷitvā sabbagandhacitake mahantena sakkārena paccekabuddhassa (3.0413) sarīraṃ jhāpetvā dhātuyo catumahāpathe thūpaṃ kāresi. Bodhisattopi rañño dhammaṃ desetvā “appamatto hohī”ti ovaditvā himavantameva pavisitvā brahmavihāresu parikammaṃ katvā aparihīnajjhāno brahmalokaparāyaṇo ahoṣi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā “mahārāja, tassa saddassa sutakāraṇā tava koci antarāyo natthi”ti yaññaṃ harāpetvā “mahājanassa jīvitaṃ dehi”ti jīvita-dānaṃ dāpetvā nagare dhammabheriṃ carāpetvā dhammaṃ desetvā jātakaṃ samodhānesi “tadā rājā ānando ahoṣi, māṇavo sārīputto, tāpasō pana ahameva ahoṣin”ti.

Aṭṭhasaddajātakavaṇṇanā dutiyā.

[419] 3. Sulasājātakavaṇṇanā

Idaṃ suvaṇṇakāyūranti idaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ anāthapiṇḍikassa dāsīṃ ārabha kathesi. Sā kira ekasmiṃ ussavadvase dāsigaṇena saddhiṃ uyyānaṃ gacchantī attano sāminiṃ puññalakkhaṇadeviṃ ābharaṇaṃ yāci. Sā tassā satahassamūlaṃ attano ābharaṇaṃ adāsi. Sā taṃ piḷandhitvā dāsigaṇena saddhiṃ uyyānaṃ pāvisi. Atheko coro tassā ābharaṇe lobhaṃ uppādetvā “imaṃ māretvā ābharaṇaṃ harissāmi”ti tāya saddhiṃ sallapanto uyyānaṃ gantvā tassā macchamaṃsasurādīni adāsi. Sā “kilesavasena deti mañña”ti gahetvā uyyānakīḷaṃ kīḷitvā vīmaṃsanatthāya sāyanhasamaye nipanne dāsigaṇe uṭṭhāya tassa santikaṃ agamāsi. So “bhadde, imaṃ ṭhānaṃ appaṭicchannaṃ, thokaṃ purato gacchāmā”ti āha. Taṃ sutvā itarā “imasmīṃ ṭhāne sakkā rahassakammaṃ kātuṃ, ayaṃ pana nissaṃsayāṃ maṃ māretvā piḷandhanabhaṇḍaṃ haritukāmo bhaviṣṣati, hotu, sikkhāpessāmi nan”ti cintetvā “sāmi, surāmadena me sukkaṃ sarīraṃ,

pānīyaṃ tāva maṃ pāyehī”ti ekaṃ kūpaṃ netvā “ito me pānīyaṃ osiñcā”ti rajjuñca ghaṭañca (3.0414) dassesi. Coro rajjuṃ kūpe otāresi, atha naṃ onamitvā udakaṃ osiñcantaṃ mahabbaladāsī ubhohi hatthehi āṇisadaṃ paharivā kūpe khipitvā “na tvaṃ ettakena marissasī”ti ekaṃ mahantaṃ iṭṭhakaṃ matthake āsumbhi. So tattheva jīvitakkhayaṃ patto. Sāpi nagaraṃ pavisitvā sāmīniyā ābharaṇaṃ dadamānā “manamhi ajja imaṃ ābharaṇaṃ nissāya matā”ti sabbaṃ taṃ pavattiṃ ārocesi, sāpi anāthapiṇḍikassa ārocesi, anāthapiṇḍiko tathāgatassa ārocesi. Satthā “na kho, gahapati, idāneva sā dāsī ṭhānuppattikāya paññāya samannāgatā, pubbepi samannāgatāva, na ca idāneva tāya so mārito, pubbepi naṃ māresiyevā”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente sulasā nāma nagarasobhinī pañcasatavaṇṇadāsiparivārā ahosi, sahasena rattim gacchati. Tasmimyeva nagare sattuko nāma coro ahosi nāgabalo, rattibhāge issaragharāni pavisitvā yathārucciṃ vilumpati. Nāgarā sannipatitvā rañño upakkosimṃsu. Rājā nagaraguttikaṃ āṇāpetvā tattha tattha gumbaṃ ṭhapāpetvā coraṃ gaṇhāpetvā “sīsamassa chindathā”ti āha. Taṃ pacchābhāṃ bandhitvā catukke catukke kasāhi tāletvā āghātaṃ nenti. “Coro kira gahito”ti sakalanagaraṃ saṅkhubhi. Tadā sulasā vātapāne ṭhatvā antaravīthim oloketi taṃ disvā paṭibaddhacittā hutvā “sace imaṃ coroti gahitapurisaṃ mocetuṃ sakkhissāmi, idaṃ kiliṭṭhakammaṃ akatvā imināva saddhim samaggavāsaṃ kappessāmi”ti cintetvā heṭṭhā **kaṇaverajātake** (jā. 1.4.69 ādayo) vuttanayeneva nagaraguttikassa sahasaṃ pesetvā taṃ mocetvā tena saddhim sammodamānā samaggavāsaṃ vasi. Coro tiṇṇaṃ catunnaṃ māsānaṃ accayena cintesi “ahaṃ imasmimyeva ṭhāne vasituṃ na sakkhissāmi, tucchathena palāyitumpi na sakkā, sulasāya piḷandhanabhaṇḍaṃ satasahassaṃ agghati, sulasā māretvā idaṃ gaṇhissāmi”ti. Atha naṃ ekadivasaṃ āha- “bhadde, ahaṃ tadā rājapurisehi nīyamāno asukapabbatamatthake rukkhadevatāya balikammaṃ paṭissuṇim, sā maṃ balikammaṃ alabhamānā (3.0415) bhāyāpeti, balikammamassā karomā”ti. “Sādhu, sāmī, sajjetvā pesehi”ti. “Bhadde, pesetuṃ na vaṭṭati, mayaṃ ubhopi sabbābharaṇapaṭimaṇḍitā mahantena parivārena gantvā dassāmā”ti. “Sādhu, sāmī, tathā karomā”ti.

Atha naṃ tathā kāretvā pabbatapādaṃ gatakāle āha- “bhadde, mahājanaṃ disvā devatā balikammaṃ na sampatiṅchissati, mayaṃ ubhova abhiruhitvā demā”ti. So tāya “sādhū”ti sampatiṅchito taṃ balipātiṃ ukkhipāpetvā sayaṃ sannaddha pañcāvudho hutvā pabbatamatthakaṃ abhiruhitvā ekaṃ sataporisapapātaṃ nissāya jātarukkhamūle balibhājanaṃ ṭhapāpetvā “bhadde, nāhaṃ balikammattāya āgato, taṃ pana māretvā piḷandhanaṃ te gahetvā gamissāmīti āgatomhi, tava piḷandhanaṃ omuñcitvā uttarasāṭakena bhaṇḍikaṃ karohī”ti āha. “Sāmī, maṃ kasmā māresi”ti? “Dhanakāraṇā”ti. “Sāmī, mayā kataguṇaṃ anussara, ahaṃ taṃ bandhitvā nīyamānaṃ seṭṭhiputtana parivattetvā bahuṃ dhanaṃ datvā jīvitaṃ labhāpesim, devasikaṃ sahasaṃ labhamānāpi aññaṃ purisaṃ na olokemi, evañhi tava upakārikaṃ mā maṃ mārehi, bahuñca te dhanaṃ dassāmi, tava dāsī ca bhavissāmi”ti yācanti paṭhamāṃ gāthamāha-

18. “Idaṃ suvaṇṇakāyūraṃ, muttā veḷuriyā bahū;
sabbaṃ harassu bhaddante, mañca dāsīti sāvayā” ti.

Tattha **kāyūranti** gīvāyaṃ piḷandhanapasādhanaṃ kāyūraṃ. **Sāvayāti** mahājana-
majjhe sāvetvā dāsiṃ katvā gaṇhāti.

Tato sattukena-

19. “Oropayassu kalyāṇi, mā bāḷhaṃ paridevasi;
na cāhaṃ abhijānāmi, ahantvā dhanamābhatan” ti.-

Attano ajjhāsayānurūpaṃ dutiyagāthāya vuttāya sulasā ṭhānuppattikāraṇaṃ paṭila-
bhitvā “ayaṃ coro mayhaṃ jīvitaṃ na dassati, upāyena naṃ paṭhamataraṃ
papāte pātetvā jīvitakkhayaṃ pāpessāmi”ti cintetvā gāthādvayamaḥa-

20. “Yato (3.0416) sarāmi attānaṃ, yato pattāsmi viññutaṃ;
na cāhaṃ abhijānāmi, aññaṃ piyataraṃ tayā.

21. “Ehi taṃ upagūhissaṃ, karissañca padakkhiṇaṃ;
na hi dāni puna atthi, mama tuyhañca saṅgamo”ti.

Sattuko tassādhippāyaṃ ajānanto “sādhu, bhadde, ehi upagūhassu man”ti āha.
Sulasā taṃ tikkhattuṃ padakkhiṇaṃ katvā upagūhitvā “idāni taṃ, sāmi, catūsu
passesu vandissāmi”ti vatvā pādapiṭṭhiyaṃ sīsaṃ ṭhapetvā bāhupasse vanditvā
pacchimappaṃ gantvā vandamānā viya hutvā nāgabalā gaṇikā coraṃ dvīsu
pacchāpādesu gahetvā heṭṭhā sīsaṃ katvā sataporise narake khipi. So tattheva
cuṇṇavicuṇṇaṃ patvā mari. Taṃ kiriyaṃ disvā pabbatamatthake nibbattadevatā
imā gāthā abhāsi-

22. “Na hi sabbesu ṭhānesu, puriso hoti paṇḍito;
itthīpi paṇḍitā hoti, tattha tattha vicakkhaṇā.

23. “Na hi sabbesu ṭhānesu, puriso hoti paṇḍito;
itthīpi paṇḍitā hoti, lahuṃ atthaṃ vicintikā.

24. “Lahuñca vata khippañca, nikaṭṭhe samacetayi;
migaṃ puṇṇāyateneva, sulasā sattukaṃ vadhi.

25. “Yodha uppatitaṃ atthaṃ, na khippamanubujjhati;
so haññati mandamati, corova girigabbhare.

26. “Yo ca uppatitaṃ atthaṃ, khippameva nibodhati;
muccate sattusambādha, sulasā sattukāmivā”ti.

Tattha **paṇḍitā hotīti** itthīpi paṇḍitā tattha tattha vicakkhaṇā hoti, atha vā itthī
paṇḍitā ceva tattha tattha vicakkhaṇā ca hoti. **Lahuṃ atthaṃ vicintikāti** lahuṃ
khippaṃ atthaṃ vicintikā. **Lahuñca vatāti** adandhañca vata. **Khippañcāti** acire-
neva. **Nikaṭṭhe samacetayīti** santike ṭhitāva tassa maraṇūpāyaṃ cintesi. **Puṇṇāyate-
nevāti** pūritadhanusmiṃ. Idaṃ (3.0417) vuttaṃ hoti- yathā cheko migaluddako
sakaṇḍapuṇḍadhanusmiṃ khippaṃ migaṃ vadhati, evaṃ sulasā sattukaṃ
vadhīti. **Yodhāti** yo imasmīṃ sattaloke. **Nibodhatīti** jānāti. **Sattukāmivāti** sattukā iva,
yathā sulasā muttā, evaṃ muccatīti attho.

Iti sulasā coraṃ vadhitvā pabbatā oruyha attano pariyanassa santikaṃ gantvā
“ayyaputto kahan”ti puṭṭhā “mā taṃ pucchathā”ti vatvā rathaṃ abhiruhitvā nagara-
meva pāvisi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi “tadā te ubhopi
imeyeva ahesuṃ, devatā pana ahameva ahosin”ti.

Sulasājātakavaṇṇanā tatiyā.

[420] 4. Sumaṅgalajātakavaṇṇanā

Bhusamhi kuddhoti idam satthā jetavane viharanto rājavādasuttam ārabba kathesi. Tadā pana satthā raññā yācito atītam āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto tassa aggamaheṣiyā kucchimhi nibbatto vayappatto pitu accayena rajjaṃ kāresi, mahādānaṃ pavattesi. Tassa sumaṅgalo nāma uyyānapālo ahoṣi. Atheko paccekabuddho nanda-mūlakapabbhārā nikkhamitvā cārikaṃ caramāno bārāṇasiṃ patvā uyyāne vasitvā punadivase nagaraṃ piṇḍāya pāvīsi. Tameṇaṃ rājā disvā pasannacitto vanditvā pāsādaṃ āropetvā rājāsane nisīdāpetvā nānaggarasehi khādaniyabhojaniyehi parivisitvā anumodanaṃ sutvā pasanno attano uyyāne vasanattāya paṭiññaṃ gāhāpetvā uyyānaṃ pavesetvā sayampi bhuttapātarāso tattha gantvā rattiṭṭhāna-divāṭṭhānādīni saṃvidahitvā sumaṅgalaṃ nāma uyyānapālaṃ veyyāvaccakaraṃ katvā nagaraṃ pāvīsi. Paccekabuddho tato paṭṭhāya nibaddhaṃ rājagehe bhuñjanto tattha ciraṃ vasi, sumaṅgalopi naṃ sakkaccaṃ upaṭṭhahi.

Athekadivasaṃ (3.0418) paccekabuddho sumaṅgalaṃ āmantetvā “ahaṃ katipāhaṃ asukagāmaṃ nissāya vasitvā āgacchissāmi, rañño ārocehi”ti vatvā pakkāmi. Sumaṅgalopi rañño ārocesi. Paccekabuddho katipāhaṃ tattha vasitvā sāyaṃ sūriye atthaṅgate taṃ uyyānaṃ paccāgami. Sumaṅgalo tassa āgatabhāvaṃ ajānanto attano gehaṃ agamāsi. Paccekabuddhopi pattacivaraṃ paṭisāmetvā thokaṃ caṅkamtivā pāsāṇaphalake nisīdi. Taṃ divasaṃ pana uyyānapālassa gharaṃ pāhunakā āgamiṃsu. So tesaṃ sūpabyañjanattāya “uyyāne abhaya-laddhaṃ migam māressāmi”ti dhanuṃ ādāya uyyānaṃ gantvā migam upadhārento paccekabuddhaṃ disvā “mahāmigo bhavissati”ti saññāya saraṃ sanna-yhitvā vijjhi. Paccekabuddho sīsaṃ vivaritvā “sumaṅgalā”ti āha. So saṃvega-patto vanditvā “bhante, ahaṃ tumhākaṃ āgatabhāvaṃ ajānanto ‘migo’ti saññāya vijjhim, khamatha me”ti vatvā “hotu dāni kiṃ karissasi, ehi saraṃ luñcitvā gaṇhāhi”ti vutte vanditvā saraṃ luñci, mahatī vedanā uppajji. Paccekabuddho tattheva parinibbāyi. Uyyānapālo “sace rājā jānissati, nāsessati”ti puttadāraṃ gahetvā tatova palāyi. Tāvadeva “paccekabuddho parinibbuto”ti devatānubhāvena sakalanagaraṃ ekakolāhalaṃ jātaṃ.

Punadivase manussā uyyānaṃ gantvā paccekabuddhaṃ disvā “uyyānapālo paccekabuddhaṃ māretvā palāto”ti rañño kathayiṃsu. Rājā mahantena parivārena uyyānaṃ gantvā sattāhaṃ sarīrapūjaṃ katvā mahantena sakkārena jhāpetvā dhātuyo ādāya cetiyaṃ katvā taṃ pūjento dhammena rajjaṃ kāresi. Sumaṅgalopi ekasaṃvaccharaṃ vītināmetvā “rañño cittaṃ jānissāmi”ti āgantvā ekaṃ amaccaṃ passitvā “mayi rañño cittaṃ jānāhi”ti āha. Amaccopi rañño santikaṃ gantvā tassa guṇaṃ kathesi. Rājā asuṇanto viya ahoṣi. Puna kiñci avatvā rañño anattamanabhāvaṃ sumaṅgalassa kathesi. So dutiyasaṃvaccharepi āgantvā tattheva rājā tuṇhī ahoṣi. Tatiyasaṃvacchare āgantvā puttadāraṃ gahetvā āgami. Amacco rañño cittaṃ mudubhāvaṃ ñatvā taṃ rājadvāre ṭhapetvā tassāgatabhāvaṃ rañño kathesi. Rājā taṃ pakkosāpetvā paṭisanthāraṃ (3.0419) katvā “sumaṅgala, kasmā tayā mama puññakkhettaṃ paccekabuddho mārito”ti pucchi. So “nāhaṃ, deva, ‘paccekabuddhaṃ māremī’ti māresiṃ, apica kho iminā

nāma kāraṇena idaṃ nāma akāsin”ti taṃ pavattiṃ ācikkhi. Atha naṃ rājā “tena hi mā bhāyi”ti samassāsetvā puna uyyānapārameva akāsi.

Atha naṃ so amacco pucchi “deva, kasmā tumhe dve vāre sumaṅgalassa guṇaṃ sutvāpi kiñci na kathayittha, kasmā pana tatiyavāre sutvā taṃ pakkositvā anukampitthā”ti? Rājā “tāta, raññā nāma kuddhena sahasā kiñci kātuṃ na vaṭṭati, tenāhaṃ pubbe tuṅhī hutvā tatiyavāre sumaṅgale mama cittassa mudubhāvaṃ ṅatvā taṃ pakkosāpesin”ti rājavattaṃ kathento imā gāthā āha-

27. “Bhusamhi kuddhoti avekkhiyāna, na tāva daṇḍaṃ paṇayeyya issaro; aṭṭhānaso appatirūpamattano, parassa dukkhāni bhusaṃ udīraye.

28. “Yato ca jāneyya pasādamattano, atthaṃ niyuñjeyya parassa dukkaṭaṃ; tadāyamatthoti sayam avekkhiya, athassa daṇḍaṃ sadisaṃ nivesaye.

29. “Na cāpi jhāpeti paraṃ na attanaṃ, amucchito yo nayate nayānayaṃ; yo daṇḍadhāro bhavatīdha issaro, sa vaṇṇagutto siriyaṃ na dhaṃsati.

30. “Ye khattiyaṃ se anisammakārino, paṇenti daṇḍaṃ sahasā pamucchitā; avaṇṇasaṃyutā jahanti jīvitam, ito vimuttāpi ca yanti duggatiṃ.

31. “Dhamme (3.0420) ca ye ariyappavedite ratā, anuttarā te vacasā manasā kammunā ca;

te santisoraccasamādhisaṅgāhitā, vajanti lokaṃ dubhayaṃ tathāvidhā.

32. “Rājāhamasmi narapamadānamissaro, sacepi kujjhāmi ṭhapemi attanaṃ; nisedhayanto janataṃ tathāvidhaṃ, paṇemi daṇḍaṃ anukampa yoniso”ti.

Tattha **avekkhiyānā**ti avekkhitvā jānitvā. Idaṃ vuttaṃ hoti- tāta, pathavissaro rājā nāma “ahaṃ bhusaṃ kuddho balavakodhābhibhūto”ti ṅatvā aṭṭhavatthukādi-bhedaṃ daṇḍaṃ parassa na paṇayeyya na vatteyya. Kiṃkāraṇā? Kuddho hi aṭṭhavatthukaṃ soḷasavatthukaṃ katvā aṭṭhānena akāraṇena attano rājabhāvassa ananurūpaṃ “imaṃ ettakaṃ nāma āharatha, idaṅca tassa karoṭhā”ti parassa bhusaṃ dukkhāni balavadukkhāni udīraye.

Yatoti yadā. Idaṃ vuttaṃ hoti- yadā pana rājā parasmim uppannaṃ attano pasādaṃ jāneyya, atha parassa dukkaṭaṃ atthaṃ niyuñjeyya upaparikkheyya, tadā evaṃ niyuñjanto “ayaṃ nāmettha attho, ayaṃ etassa doso”ti sayam attapa-cakkaṃ katvā athassa aparādhakārakassa aṭṭhavatthukahetu aṭṭheva, soḷasavatthukahetu soḷaseva kahāpaṇe gaṇhamāno daṇḍaṃ sadisaṃ katadosānurūpaṃ nivesaye ṭhapeyya pavatteyyāti.

Amucchitoti chandādīhi agatikilesehi amucchito anabhibhūto hutvā yo nayānayaṃ nayate upaparikkhati, so neva paraṃ jhāpeti, na attānaṃ. Chandādivasena hi ahētukaṃ daṇḍaṃ pavattento parampi tena daṇḍena jhāpeti dahati pīleti, attānampi tatonidānena pāpena. Ayaṃ pana na paraṃ jhāpeti, na attānaṃ. **Yo daṇḍadhāro bhavatīdha issaroti** yo idha pathavissaro rājā idha sattaloke dosānu-cchavikaṃ daṇḍaṃ pavattento daṇḍadhāro hoti. **Sa vaṇṇaguttoti** guṇavaṇṇena ceva yasavaṇṇena ca gutto rakkhito siriyaṃ na dhaṃsati na parihāyati (3.0421). **Avaṇṇasaṃyutā jahantī**ti adhammikā lolārājāno avaṇṇena yuttā hutvā jīvitam jahanti.

Dhamme ca ye ariyappavediteti ye rājāno ācāra-ariyehi dhammikarājūhi pavedite dasavidhe rājadhamme ratā. **Anuttarā teti** te vacasā manasā kammunā ca

tīhipi etehi anuttarā jeṭṭhakā. **Te santisoraccasamādhisaṅṭhitā**ti te agatipahānena kilesasantiyañca susīlyasañkhāte soracce ca ekaggatāsamādhimhi ca saṅṭhitā patiṭṭhitā dhammikarājāno. **Vajanti lokam dubhayanti** dhammena rajjam kāretvā manussalokato devalokam, devalokato manussalokanti ubhayalokameva vajanti, nirayādīsu na nibbattanti. **Narapamadānanti** narānañca nārīnañca. **Ṭhapemi attananti** kuddhopi kodhavasena agantvā attānam porāṇakarājūhi ṭhapitanayasmimyeva dhamme ṭhapemi, vinicchayadhammam na bhindāmīti.

Evaṃ chahi gāthāhi raññā attano guṇe kathite sabbāpi rājaparisā tuṭṭhā “ayaṃ silācāraguṇasampatti tumhākaññeva anurūpā”ti rañño guṇe kathesum. Sumaṅgalo pana parisāya kathitāvasāne uṭṭhāya rājānam vanditvā añjaliṃ paggayha rañño thutiṃ karonto tisso gāthā abhāsi-

33. “Sirī ca lakkhī ca taveva khattiya, janādhipa mā vijahi kudācanaṃ;
akkodhano niccapasannacitto, anīgho tuvaṃ vassasatāni pālaya.

34. “Guṇehi etehi upeta khattiya, ṭhitamariyavattī suvaco akodhano;
sukhī anuppīḷa pasāsa mediniṃ, ito vimuttopi ca yāhi suggatiṃ.

35. “Evaṃ sunītena subhāsitena, dhammena ñāyena upāyaso nayaṃ;
nibbāpaye sañkhubhitam mahājanaṃ, mahāva megho salilena medinin”ti.

Tattha (3.0422) **sirī ca lakkhī cāti** parivārasampatti ca paññā ca. **Anīghoti** niddukkho hutvā. **Upeta khattiyāti** upeto khattiya, ayameva vā pāṭho. **Ṭhitamariyavattīti** ṭhita-ariyavatti, ariyavatti nāma dasarājadhammasañkhātam porāṇarājavattam, tattha patiṭṭhitattā ṭhitarājadhammo hutvāti attho. **Anuppīḷa pasāsa medininti** anuppīḷam pasāsa mediniñca, ayameva vā pāṭho. **Sunītenāti** sunayena suṭṭhu kāraṇena. **Dhammenāti** dasakusalakammam pathadhammena. **Ñāyenāti** purimapada-sseva vevacanaṃ. **Upāyasoti** upāyakosallena. **Nayanti** nayanto rajjam anusāsanto dhammikarājā. **Nibbāpayeti** imāya paṭipattiyā kāyikacetāsikadukkham daratham apanento kāyikacetāsikadukkhasañkhubhitampi mahājanaṃ mahāmegho salilena mediniṃ viya nibbāpeyya, tvampi tatheva nibbāpehīti dassento evamāha.

Satthā kosalarañño ovādavasena imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakam samodhānesi- “tadā paccekabuddho parinibbuto, sumaṅgalo ānando ahosi, rājā pana ahameva ahosin”ti.

Sumaṅgalajātakavaṇṇanā catutthā.

[421] 5. Gaṅgamālajātakavaṇṇanā

Āṅgārajātāti idaṃ satthā jetavane viharanto uposathakammaṃ ārabha kathesi. Ekadivasañhi satthā uposathike upāsake āmantetvā “upāsakā sādhu-rūpaṃ vo kataṃ uposatham upavasantehi, dānaṃ dātabbaṃ, sīlaṃ rakkhitaṃ, kodho na kātabbo, mettā bhāvetabbā, uposathavāso vasitaṃ, porāṇakapaṇḍitā hi ekaṃ upaḍḍhuposathakammaṃ nissāya mahāyasaṃ labhiṃsū”ti vatvā tehi yācito atitaṃ āhari.

nāma seṭṭhi ahosi asītkoṭidhanavibhavo dānādipuññābhirato. Tassa puttadārāpi pariyanopi antamaso tasmim̐ ghare vacchapālakāpi (3.0423) sabbe māsassa cha divase uposatham̐ upavasanti. Tadā bodhisatto ekasmim̐ daliddakule nibbattivā bhatim̐ katvā kicchena jīvati. So “bhatim̐ karissāmī”ti tassa geham̐ gantvā vanditvā ekamantam̐ t̐hito “kim̐ āgatosī”ti vutte “tumhākam̐ gehe bhatiyā kammakaraṇatthān”ti āha. Seṭṭhi aññesam̐ bhatikānam̐ āgatadivaseyeva “imasmim̐ gehe kammam̐ karontā sīlam̐ rakkhanti, sīlam̐ rakkhitum̐ sakkontā kammam̐ karothā”ti vadati, bodhisattassa pana sīlarakkhaṇa-ācikkhaṇe saññam̐ akatvā “sādhu, tāta, attano bhatim̐ jānitvā kammam̐ karohī”ti āha. So tato paṭṭhāya suvaco hutvā uram̐ datvā attano kilamatham̐ agaṇetvā tassa sabbakiccāni karoti, pātova kammantam̐ gantvā sāyam̐ āgacchati.

Athekadivasam̐ nagare chaṇam̐ ghosesum̐. Mahāseṭṭhi dāsim̐ āmantetvā “ajju-
posathadivaso, gehe kammakarānam̐ pātova bhattam̐ pacitvā dehi, kālasseva
bhuñjitvā uposathikā bhavissanti”ti āha. Bodhisatto kālasseva uṭṭhāya
kammantam̐ agamāsi, “ajjuposathiko bhavyeyāsī”ti tassa koci nārocesi. Sesaka-
mmakarā pātova bhuñjitvā uposathikāva ahesum̐. Seṭṭhipi saputtadāro saparijano
uposatham̐ adhiṭṭhahi, sabbepi uposathikā attano attano vasanaṭṭhānam̐ gantvā
sīlam̐ āvajjentā nisīdim̐su. Bodhisatto sakaladivasam̐ kammam̐ katvā sūriyattha-
ṅgamanavelāya āgato. Athassa bhatakārikā hatthadhovanam̐ datvā pātiyam̐
bhattam̐ vadḍhetvā upanāmesi. Bodhisatto “aññesu divasesu imāya velāya mahā-
saddo hoti, ajja kham̐ gatā”ti pucchi. “Sabbe uposatham̐ samādiyitvā attano
attano vasanaṭṭhānāni gatā”ti. Tam̐ sutvā bodhisatto cintesi “ettakānam̐ sīlava-
ntānam̐ antare aham̐ eko dussīlo hutvā na vasissāmi, idāni uposathaṅgesu adhi-
ṭṭhitesu hoti nu kho uposathakammam̐, no”ti. So gantvā seṭṭhim̐ pucchi. Atha nam̐
seṭṭhi “tāta pātova anadhiṭṭhitattā sakalam̐ uposathakammam̐ na hoti, upaḍḍhupo-
sathakammam̐ pana hoti”ti āha.

So “ettakampi hotū”ti seṭṭhissa santike samādinnasīlo hutvā uposathakammam̐
adhiṭṭhāya attano vasanokāsam̐ pavisitvā sīlam̐ (3.0424) āvajjento nipajji. Athassa
sakaladivasam̐ nirāhāratāya pacchimayāmasamanantare satthakavātā samuṭṭha-
hiṃsu. Seṭṭhinā nānāvidhāni bhesajjāni āharitvā “bhuñjā”ti vuccamānopi “upo-
satham̐ na bhindissāmi, jīvitapariyantikam̐ katvā samādiyīn”ti āha. Balavavedanā
uppajji, aruṇuggamanavelāya satim̐ paccupaṭṭhāpetum̐ nāsakkhi. Atha nam̐
“idāni marissati”ti nīharitvā “osārake nipajjāpesum̐. Tasmim̐ khaṇe bārāṇasirājā
rathavaragato mahantena parivārena nagaram̐ padakkhiṇam̐ karonto tam̐ t̐hānam̐
sampāpuṇi. Bodhisatto tassa sirim̐ oloketvā tasmim̐ lobham̐ uppādetvā rajjam̐
patthesi. So cavitvā upaḍḍhuposathakammanissandena tassa aggamahesiyā
kucchimhi paṭisandhim̐ gaṇhi. Sā laddhagabbhaparīhārā dasamāsaccayena
puttam̐ vijāyi, “udayakumāro”tissa nāmam̐ akam̐su. So vayappatto sabbasippesu
nipphattim̐ pāpuṇi, jātissarañāṇena attano pubbakammam̐ saritvā “appakassa
kamma phalam̐ mama idan”ti abhikkhaṇam̐ udānam̐ udānesi. So pitu acca-
yena rajjam̐ patvāpi attano mahantam̐ sirivibhavam̐ oloketvā tadeva udānam̐ udā-

nesi.

Athekadivasam nagare chaṇam sajjayimsu, mahājano kīlāpasuto ahosi. Tadā bārāṇasiyā uttaradvāravāsī eko bhatiko udakabhatim katvā laddham aḍḍhamā-sakam pākāriṭṭhakāya antare ṭhapetvā bhatim karonto dakkhiṇadvāram patvā tattha udakabhatimeva katvā jīvamānāya ekāya kapaṇitthiyā saddhim saṃvāsam kappesi. Sā taṃ āha- “sāmi, nagare chaṇo vattati, sace te kiñci atthi, mayampi kīl-yyāmā”ti? “Āma, atthī”ti. “Kittakam, sāmi”ti? “Aḍḍhamāsako”ti. “Kahaṃ so”ti? “Uttaradvāre iṭṭhakabbhantare ṭhapitoti ito me dvādasayojanantare nidhānam, tava pana hatthe kiñci atthī”ti? “Āma, atthī”ti. “Kittakan”ti? “Aḍḍhamāsakovā”ti. “Iti tava aḍḍhamāsako, mama aḍḍhamāsakoti māsakova hoti, tato ekena koṭṭhā-sena mālam, ekena koṭṭhāsena gandham, ekena koṭṭhāsena suram gahetvā kīl-ssāma, gaccha tayā ṭhapitam aḍḍhamāsakam āharā”ti. So “bhariyāya me santikā kathā laddhā”ti haṭṭhatuṭṭho “bhadde, mā cintayi, āharissāmi nan”ti vatvā pakkāmi. Nāgabalo bhatiko cha yojanāni atikkamma (3.0425) majjhanhikasamaye vītaccikaṅgārasanthataṃ viya uṇham vālukaṃ maddanto dhanalobhena haṭṭhapa-haṭṭho kasāvarattanivāsano kaṇṇe tālapaṇṇam piḷandhitvā ekena āyogavattena gītaṃ gāyanto rājaṅgaṇena pāyāsī.

Udayarājā sīhapañjaram vivarivā ṭhito taṃ tathā gacchantam disvā “kiṃ nu kho esa evarūpaṃ vātātaṃ agaṇetvā haṭṭhatuṭṭho gāyanto gacchati, pucchissāmi nan”ti cintetvā pakkosanatthāya ekam purisaṃ paḥiṇi. Tena gantvā “rājā taṃ pakkosati”ti vutte “rājā mayham kiṃ hoti, nāham rājānam jānāmi”ti vatvā balakkā-rena nīto ekamantaṃ atṭhāsī. Atha naṃ rājā pucchanto dve gāthā abhāsi-

36. “Aṅgārajātā pathavī, kukkuḷānugatā mahī;
atha gāyasi vattāni, na taṃ tapati ātapo.

37. “Uddham tapati ādicco, adho tapati vālukā;
atha gāyasi vattāni, na taṃ tapati ātapo”ti.

Tattha **aṅgārajātā**ti bho purisa, ayaṃ pathavī vītaccikaṅgārā viya uṇhajātā. **Kukkuḷānugatā**ti ādittachārikasaṅkhātena kukkuḷena viya uṇhavālukāya anugatā. **Vattānī**ti āyogavattāni āropetvā gītaṃ gāyasīti.

So rañño katham sutvā tatiyaṃ gāthamāha-

38. “Na maṃ tapati ātapo, ātapā tapayanti maṃ;
atthā hi vividhā rāja, te tapanti na ātapo”ti.

Tattha **ātapā**ti vatthukāmakilesakāmā. Purisañhi te abhitapanti, tasmā “ātapā”ti vuttā. **Atthā hi vividhā**ti, mahārāja, mayham vatthukāmakilesakāme nissāya kattabbā nānākiccasaṅkhātā vividhā atthā atthi, te maṃ tapanti, na ātapoti.

Atha naṃ rājā “ko nāma te attho”ti pucchi. So āha “ahaṃ, deva, dakkhiṇadvāre kapaṇitthiyā saddhim saṃvāsam kappesiṃ, sā maṃ ‘chaṇam kīlissāma, atthi te kiñci hatthe’ti pucchi, atha naṃ ahaṃ ‘mama nidhānam uttaradvāre (3.0426) pākā-rantare ṭhapitan’ti avacaṃ, sā ‘gaccha taṃ āhara, ubhopi kīlissāmā’ti maṃ paḥiṇi, sā me tassā kathā hadayaṃ na vijahati, taṃ maṃ anussarantaṃ kāmatapo tapati, ayaṃ me, deva, attho”ti. Atha “evarūpaṃ vātātaṃ agaṇetvā kiṃ te tussanakā-raṇam, yena gāyanto gacchasi”ti? “Deva, taṃ nidhānam āharitvā ‘tāya saddhim

abhiramissāmī'ti iminā kāraṇena tuṭṭho gāyāmī'ti. “Kiṃ pana te, bho purisa, uttara-dvāre ṭhapitanidhānaṃ sataśahassamattaṃ atthī'ti? “Natthi, devā'ti. Rājā “tena hi paññāsa śahassāni, cattālīsa, tiṃsa, vīsa, dasa, śahassaṃ, pañca satāni, cattāri, tīṇi, dve, ekaṃ, sataṃ, paññāsaṃ, cattālīsaṃ, tiṃsaṃ, vīsaṃ, dasa, pañca, cattāri, tayo, dve, eko kahāpaṇo, aḍḍho, pādo, cattāro māśakā, tayo, dve, eko māśako'ti pucchi. Sabbhaṃ paṭikkhipitvā “aḍḍhamāśako'ti vutto “āma, deva, ettakaṃ mayhaṃ dhaṇaṃ, taṃ āharitvā tāya saddhiṃ abhiraṃissāmīti gacchāmi, tāya pītiyā tena somanassaena na maṃ esa vātātapo tapatī'ti āha.

Atha naṃ rājā “bho purisa, evarūpe ātape tatha mā gami, ahaṃ te aḍḍhamāśakaṃ dassāmī'ti āha. “Deva, ahaṃ tumhākaṃ kathāya ṭhatvā tañca gaṇhissāmi, itarañca dhaṇaṃ na nāśessāmi, mama gamaṇaṃ ahāpetvā tampi gaḥessāmi'ti. “Bho purisa, nivatta, māśakaṃ te dassāmi, dve māśakehi evaṃ vaḍḍhetvā koṭiṃ koṭisataṃ aparimitaṃ dhaṇaṃ dassāmi, nivattā'ti vuttepi “deva, taṃ gaḥetvā ita-rampi gaṇhissāmi'icceva āha. Tato seṭṭhiṭṭhānādīhi ṭhānantarehi palobhito yāva uparajjā tatheva vatvā “upaḍḍharajjaṃ te dassāmi, nivattā'ti vutte sampaṭicchi. Rājā “gacchatha mama śahāyassa kesamaśsuṃ kāretvā nhāpetvā alaṅkaritvā ānetha na'ti amacce āṇāpesi. Amaccā tathā akaṃsu. Rājā rajjaṃ dvidhā bhinditvā tassa upaḍḍharajjaṃ adāsi. “So pana taṃ gaḥetvāpi aḍḍhamāśakape-mena uttarapaśsaṃ gatoyevā'ti vadanti. So aḍḍhamāśakarājā nāma ahośi. Te samaggā sammodamaṇā rajjaṃ kārentā ekadivaśaṃ uyyānaṃ gamiṃsu. Tatha kiḷitvā udayarājā aḍḍhamāśakarañño aṅke śiśaṃ katvā nipajji. Tasmīṃ niddaṃ okkante parivāraṃ manussa kīḷānubhavaṇavaśena tatha tatha agamaṃsu.

Aḍḍhamāśakarājā (3.0427) “kiṃ me nicca kālaṃ upaḍḍharajjena, imaṃ māretvā ahaṃ eva śakaraajjaṃ kāreśsāmī'ti khaggaṃ abbāhitvā “paḥariśsāmi na'ti cintetvā puna “ayaṃ rājā maṃ daliddakapaṇaṃ maṇussaṃ attanā samānaṃ katvā mahante iśsariye paṭiṭṭhapesi, evarūpaṃ nāma yaśadāyakaṃ māretvā rajjaṃ kāreśsāmīti mama icchā uppanā, ayuttaṃ vata me kamman'ti satiṃ paṭila-bhitvā aśiṃ pavesesi. Athaśsa dutiyampi tatiyampi tatheva cittaṃ uppajji. Tato cintesi “idaṃ cittaṃ punappaṇaṃ uppajjamānaṃ maṃ pāpakamme niyojeyyā'ti. So aśiṃ bhūmiyaṃ khipitvā rājānaṃ uṭṭhāpetvā “khamāhi me, devā'ti pādesu pati. “Nanu sama, tava maṃantare dośo natthī'ti? “Atthi, mahārāja, ahaṃ idaṃ nāma akāśin'ti. “Tena hi sama, khamāmi te, icchanta pana rajjaṃ kārehi, ahaṃ uparājā hutvā taṃ upaṭṭhaḥhiśsāmī'ti. So “na me, deva, rajjena attho, ayañhi taṇhā maṃ apāyesu nibbattāpessati, tava rajjaṃ tvameva gaṇha, ahaṃ pabbajīśsāmi, diṭṭhaṃ me kāmaśsa mūlaṃ, ayañhi śaṅkappaena vaḍḍhati, na dāni naṃ tato paṭṭhāya śaṅkappessāmī'ti udānento catutthaṃ gāthamāha-

39. “Addaśaṃ kāma te mūlaṃ, śaṅkappā kāma jāyasi;
na taṃ śaṅkappayīśsāmi, evaṃ kāma na hehiśi'ti.

Tattha **evanti** evaṃ maṃantare. **Na hehiśi**ti na uppajjīśsasi.

Evañca pana vatvā puna kāmesu anuyuñjantassa mahājanassa dhammaṃ deśento pañcamaṃ gāthamāha-

40. “Appāpi kāma na alaṃ, bahūhipi na tappati;

ahahā bālalapanā, parivajjetha jaggato”ti.

Tattha **ahahā**ti saṃvegadīpanaṃ. **Jaggatoti** jagganto. Idaṃ vuttaṃ hoti- mahā-
rāja, imassa mahājanassa appakāpi vatthukāmakilesakāmā na alaṃ pariyattāva,
bahūhipi ca tehi na tappateva, “aho ime mama rūpā mama saddā”ti lapanato bāla-
lapanā kāmā, ime vipassanaṃ vaḍḍhetvā bodhipakkhiyānaṃ dhammānaṃ bhāva-
nānuyogamanuyutto jagganto kulaputto parivajjetha, pariññāpahānābhisaṃmayehi
abhisamētvā pajaheyyāti.

Evam (3.0428) so mahājanassa dhammaṃ desetvā udayarājānaṃ rajjaṃ paṭi-
cchāpetvā mahājanaṃ assumukhaṃ rodamānaṃ pahāya himavantaṃ pavisitvā
pabbajitvā jhānābhiññāyo nibbattētvā vihāsi. Tassa pabbajitakāle rājā taṃ udānaṃ
sakalaṃ katvā udānento chaṭṭhaṃ gāthamāha-

41. “Appassa kammaṃ phalaṃ mamedam, udayo ajjhāgamā mahattapattaṃ;
suladdhalābho vata māṇavassa, yo pabbajī kāmārāgaṃ pahāyā”ti.

Tattha **udayoti** attānaṃ sandhāya vadati. **Mahattapattanti** mahantabhāva-
ppattaṃ vipulaṃ issariyaṃ ajjhāgamā. **Māṇavassāti** sattassa mayhaṃ sahāyassa
suladdhalābho, yo kāmārāgaṃ pahāya pabbajitoti adhippāyenevamāha.

Imissā pana gāthāya na koci atthaṃ jānāti. Atha naṃ ekadivasaṃ aggamaheṣi
gāthāya atthaṃ pucchi, rājā na kathesi. Eko panassa gaṅgamālo nāma maṅgala-
nhāpito, so rañño massuṃ karonto paṭhamaṃ khuraparikammaṃ katvā pacchā
saṅḍāsena lomāni gaṇhāti, rañño ca khuraparikammakāle sukhaṃ hoti, lomahara-
ṇakāle dukkhaṃ. So paṭhamaṃ tassa varaṃ dātukāmo hoti, pacchā sīsaccheda-
namākaṅkhati. Athekadivasaṃ “bhadde, amhākaṃ gaṅgamālakappako bālo”ti
deviyā tamatthaṃ ārocētvā “ki pana, deva, kātuṃ vaṭṭatī”ti vutte “paṭhamaṃ
saṅḍāsena lomāni gahētvā pacchā khuraparikammaṃ”ti āha. Sā taṃ kappakaṃ
pakkosāpetvā “tāta, idāni rañño massukaraṇadivase paṭhamaṃ lomāni gahētvā
pacchā khuraparikammaṃ kareyyāsi, raññā ca ‘varaṃ gaṇhāhī’ti vutte ‘aññena,
deva, me attho natthi, tumhākaṃ udānagāthāya atthaṃ ācikkhathā’ti vadeyyāsi,
ahaṃ te bahuṃ dhanaṃ dassāmī”ti āha. So “sādhū”ti sampācchitvā massukara-
ṇadivase paṭhamaṃ saṅḍāsaṃ gaṇhi. “Kiṃ, bhaṇe gaṅgamāla, apubbaṃ te kara-
ṇaṃ”ti raññā vutte “deva, kappakā nāma apubbampi karonti”ti vatvā paṭhamaṃ
lomāni gahētvā pacchā khuraparikammaṃ akāsi. Rājā “varaṃ gaṇhāhī”ti āha.
“Deva, aññena me (3.0429) attho natthi, tumhākaṃ udānagāthāya atthaṃ katha-
thā”ti. Rājā attano daliddakāle kataṃ kathetuṃ lajjanto “tāta, iminā te varena ko
attho, aññaṃ gaṇhāhī”ti āha. “Etameva dehi, devā”ti. So musāvādabhayena
“sādhū”ti sampācchitvā kummāsapiṇḍijātake vuttanayeneva sabbaṃ saṃvidahā-
petvā ratanapallaṅke nisīditvā “ahaṃ gaṅgamāla, purimabhava imasmiṃyeva
nagare”ti sabbaṃ purimakiriyaṃ ācikkhitvā “iminā kāraṇena upaḍḍhagāthaṃ,
‘sahāyo pana me pabbajito, ahaṃ pamatto hutvā rajjameva kāremī’ti iminā kāra-
ṇena pacchā upaḍḍhagāthaṃ vadāmī”ti udānassa atthaṃ kathesi.

Taṃ sutvā kappako “upaḍḍhuposathakammaṃ kira raññā ayaṃ sampatti
laddhā, kusalaṃ nāma kātābameva, yaṃnūnāhaṃ pabbajitvā attano paṭiṭṭhaṃ
kareyyan”ti cintētvā ñātibhogaparivaṭṭaṃ pahāya rājānaṃ pabbajjaṃ anujānā-

petvā himavantam gantvā isipabbajjam pabbajitvā tilakkhaṇam āropento vipa-
ssanam vaḍḍhetvā paccekabodhim patvā iddhiyā nibbattapattacivaradharo
gandhamādanapabbate pañcachabbassāni vasitvā “bārāṇasirājānam olokessā-
mi”ti ākāsenāgantvā uyyāne maṅgalasilāyam nisīdi. Uyyānapālo sañjānitvā
gantvā rañño ārocesi “deva, gaṅgamālo paccekabuddho hutvā ākāsenāgantvā
uyyāne nisinno”ti. Rājā taṃ sutvā “paccekabuddham vandissāmī”ti vegena
nikkhami. Rājamātā ca puttana saddhimyeva nikkhami. Rājā uyyānam pavisitvā
taṃ vanditvā ekamantaṃ nisīdi saddhim parisāya. So raññā saddhim paṭisa-
nthāram karonto “kiṃ, brahmadatta, appamattosi, dhammena rajjam kāresi, dānā-
dīni puññāni karosī”ti rājānam kulanāmena ālapitvā paṭisanthāram karoti. Taṃ
suttvā rañño mātā “ayaṃ hīnajacco malamajjako nhāpitaputto attānam na jānāti,
mama puttaṃ pathavissaram jātikhattiyaṃ ‘brahmadattā’ti nāmenālapatī”ti
kujjhivā sattamaṃ gāthamāha-

42. “Tapasā pajahanti pāpakammaṃ, tapasā nhāpitakumbhakārabhāvaṃ;
tapasā abhibhuyya gaṅgamāla, nāmenālapasajja brahmadattā”ti.

Tassattho (3.0430)- ime tāva sattā **tapasā** attanā katena tapoguṇena **pāpa-**
kammaṃ jahanti, kiṃ panete tapasā **nhāpitakumbhakārabhāvampi** jahanti, yaṃ
tvaṃ gaṅgamāla, attano **tapasā** abhibhuyya mama puttaṃ brahmadattaṃ nāmenā-
lapasi, patirūpaṃ nu te etanti?

Rājā mātaram vāretvā paccekabuddhassa guṇam pakāsento aṭṭhamaṃ gātha-
māha-

43. “Sandiṭṭhikameva amma passatha, khantīsoraccassa ayaṃ vipāko;
yo sabbajanassa vanditohu, taṃ vandāma sarājikā samaccā”ti.

Tattha **khantīsoraccassā**ti adhivāsanakhantiyā ca soraccassa ca. **Taṃ vandā-**
māti taṃ idāni mayaṃ sarājikā samaccā sabbe vandāma, passatha amma, khantī-
soraccānaṃ vipākanti.

Rañña mātari vāritāya sesamahājano utthahitvā “ayuttaṃ vata, deva, evarū-
passa hīnajaccassa tumhe nāmenālanan”ti āha. Rājā mahājanampi paṭibāhitvā
tassa guṇakathaṃ kathetuṃ osānagāthamāha-

44. “Mā kiñci avacuttha gaṅgamālaṃ, muninaṃ monapathesu sikkhamānaṃ;
eso hi atari aṇṇavaṃ, yaṃ taritvā caranti vītasokā”ti.

Tattha **muninanti** agārikānagārikasekkhāsekkhapaccekamuniṃsu paccekamuniṃ.
Monapathesu sikkhamānanti pubbhāgapaṭipadābodhipakkhiyadhammasaṅkhā-
tesu monapathesu sikkhamānaṃ. **Aṇṇavanti** saṃsāramahāsamuddaṃ.

Evañca pana vatvā rājā paccekabuddhaṃ vanditvā “bhante, mayhaṃ mātu
khamathā”ti āha. “Khamāmi, mahārājā”ti. Rājaparisāpi naṃ khamāpesi. Rājā
attānaṃ nissāya vasanattāya paṭiññaṃ yāci. Paccekabuddho pana paṭiññaṃ
adattvā sarājikāya (3.0431) parisāya passantiyāva ākāse ṭhatvā rañño ovādaṃ
dattvā gandhamādanameva gato.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā “evañca upāsakā uposathavāso nāma
vasitabbayuttako”ti vatvā jātaṃ samodhānesi- “tadā paccekabuddho parini-
bbāyi, aḍḍhamāsakarājā ānando ahosi, rañño mātā mahāmāyā, aggamaheṣī rāhu-
lamātā, udayarājā pana ahameva ahosin”ti.

Gaṅgamālajātakavaṇṇanā pañcamā.

[422] 6. Cetiya-jātakavaṇṇanā

Dhammo have hatō hantīti idaṃ satthā jetavane viharanto devadattassa patha-
vipavesanaṃ ārabha kathesi. Tasmiñhi divase bhikkhū dhammasabhāyaṃ
kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “āvuso, devadatto musāvādaṃ katvā pathaviṃ pavitṭho
avīciparāyaṇo jāto”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya
sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, idāneva, pubbepi
pathaviṃ pavitṭhoyevā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte paṭhamakappe mahāsammato nāma rājā asaṅkhyeyyāyuko ahosi. Tassa
putto rojo nāma, tassa putto vararojo nāma, tassa putto kalyāṇo nāma, kalyāṇassa
putto varakalyāṇo nāma, varakalyāṇassa putto uposatho nāma, uposathassa
putto vara-uposatho nāma, vara-uposathassa putto mandhātā nāma, mandhā-
tussa putto varamandhātā nāma, varamandhātussa putto varo nāma, varassa
putto upavaro nāma ahosi, uparivarotipi tasseva nāmaṃ. So cetiyaraṭṭhe sotthiya-
nagare rajjaṃ kāresi, catūhi rājiddhīhi samannāgato ahosi uparicarō ākāśagāmi,
cattāro naṃ devaputtā catūsu disūsu khaggahatthā rakkhanti, kāyato candana-
gandho vāyati, mukhato uppalaḡandho. Tassa kapilo nāma brāhmaṇo (3.0432)

purohito ahosi. Kapilabrāhmaṇassa pana kaniṭṭho korakalambo nāma rañña saddhiṃ ekācariyakule uggahitasippo bālasahāyo. So tassa kumārakāleyeva “ahaṃ rajjaṃ patvā tuyhaṃ purohitaṭṭhānaṃ dassāmi”ti paṭijāni. So rajjaṃ patvā pitu purohitaṃ kapilabrāhmaṇaṃ purohitaṭṭhānato cāvetuṃ nāsakkhi. Purohite pana attano upaṭṭhānaṃ āgacchante tasmim̄ gāravena apacitākāraṃ dassesi. Brāhmaṇo taṃ sallakkhetvā “rajjaṃ nāma samavayehi saddhiṃ suparihāraṃ hoti, ahaṃ rājānaṃ āpucchitvā pabbajissāmi”ti cintevā “deva, ahaṃ mahallako, gehe kumārako atthi, taṃ purohitaṃ karohi, ahaṃ pabbajissāmi”ti rājānaṃ anujānāpetvā puttaṃ purohitaṭṭhāne ṭhapāpetvā rājuyyānaṃ pavisitvā isipabbajjaṃ pabbajitvā jhānābhiññāyo nibbattetvā puttaṃ nissāya tattheva vāsaṃ kappesi.

Korakalambo “ayaṃ pabbajantopi na mayhaṃ ṭhānantaraṃ dāpesi”ti bhātari āghātaṃ bandhitvā ekadivasaṃ sukhakathāya nisinnasamaye rañña “korakalamba kiṃ tvaṃ purohitaṭṭhānaṃ na karosi”ti vutte “āma, deva, na karomi, bhātā me karoti”ti āha. “Nanu te bhātā pabbajito”ti? “Āma pabbajito, ṭhānantaraṃ pana puttassa dāpesi”ti. “Tena hi tvaṃ karohi”ti? “Deva, paveṇiyā āgataṃ ṭhānantaraṃ mama bhātaraṃ apanetvā na sakkā mayā kātun”ti. “Evaṃ sante ahaṃ taṃ mahallakaṃ katvā bhātaraṃ te kaniṭṭhaṃ karissāmi”ti. “Kathaṃ, devā”ti? “Musāvādaṃ katvā”ti. “Kiṃ deva, na jānātha, yadā mama bhātā mahantena abbhutadhammena samannāgato vijjādharo, so abbhutadhammena tumhe vañcessati, cattāro deva-putte antarāhite viya karissati, kāyato ca mukhato ca sugandhaṃ duggandhaṃ viya karissati, tumhe ākāsā otāretvā bhūmiyaṃ ṭhite viya karissati, tumhe pathaviṃ pavisantā viya bhavissatha, tadā tumhākaṃ kathāya paṭiṭṭhātuṃ na sakkhissathā”ti. “Tvaṃ evaṃ saññaṃ mā kari, ahaṃ kātuṃ sakkhissāmi”ti. “Kadā karissatha, devā”ti? “Ito sattame divase”ti. Sā kathā sakalanagare pākaṭā ahosi. “Rājā kira musāvādaṃ katvā mahallakaṃ khuddakaṃ, khuddakaṃ mahallakaṃ karissati, ṭhānantaraṃ khuddakassa dāpessati, kīdiso nu kho musāvādo nāma, kiṃ nīlako, udāhu (3.0433) pītakādīsu aññataravaṇṇo”ti evaṃ mahājanassa vitakko udapādi . Tadā kira lokassa saccavādīkālo, “musāvādo nāma evarūpo”ti na jānanti.

Purohitaputtopi taṃ kathaṃ sutvā pitu santikaṃ gantvā kathesi “tāta, rājā kira musāvādaṃ katvā tumhe khuddake katvā amhākaṃ ṭhānantaraṃ mama cūḷapitussa dassati”ti. “Tāta, rājā musāvādaṃ katvāpi amhākaṃ ṭhānantaraṃ harituṃ na sakkhissati. Kataradivase pana karissati”ti? “Ito kira sattame divase”ti. “Tena hi tadā mayhaṃ āroceyyāsi”ti. Sattame divase mahājanā “musāvādaṃ passissāma”ti rājāṅgaṇe sannipatitvā mañcātimañce bandhitvā aṭṭhaṃsu. Kumāro gantvā pitu ārocesi. Rājā alaṅkatapaṭiyatto nikkhamma mahājanamajjhe rājāṅgaṇe ākāse aṭṭhāsi. Tāpaso ākāsenāgantvā rañño purato nisīdanacammaṃ attharivā ākāse pallaṅkena nisīditvā “saccaṃ kira tvaṃ mahārāja, musāvādaṃ katvā khuddakaṃ mahallakaṃ katvā tassa ṭhānantaraṃ dātukāmosi”ti? “Āma ācariya, evaṃ me kathitan”ti. Atha naṃ so oবাদanto “mahārāja, musāvādo nāma bhāriyo guṇapari-dhaṃsako catūsu apāyesu nibbattāpeti. Rājā nāma musāvādaṃ karonto dhammaṃ hanati, so dhammaṃ hanitvā sayameva haññati”ti vatvā paṭhamam̄ gāthamāha-

45. “Dhammo have hato hanti, nāhato hanti kiñcanaṃ;
tasmā hi dhammaṃ na hane, mā tvaṃ dhammo hato hanī”ti.

Tattha **dhammoti** jeṭṭhāpacāyanadhammo idhādhippeto.

Atha naṃ uttariپی oবাদanto “sace, mahārāja, musāvādaṃ karissasi, catasso iddhiyo antaradhāyissanti”ti vatvā dutiyaṃ gāthamāha-

46. “Alikam bhāsamanassa, apakkamanti devatā;
pūtikañca mukhaṃ vāti, sakaṭṭhānā ca dhamṣati;
yo jānaṃ pucchito pañhaṃ, aññathā naṃ viyākare”ti.

Tattha (3.0434) **apakkamanti devatā**ti mahārāja, sace alikaṃ bhaṇissasi, cattāro devaputtā ārakkhaṃ chaḍḍetvā antaradhāyissanti adhippāyenetam vadati. **Pūtikañca mukhaṃ vāti**ti mukhañca te kāyo ca ubho pūtigandhaṃ vāyissanti sandhāyāha. **Sakaṭṭhānā ca dhamṣati**ti ākāso bhassivā pathaviṃ pavisissanti dīpento evamāha.

Taṃ sutvā rājā bhīto korakalambaṃ olokesi. Atha naṃ so “mā bhāyi, mahārāja, nanu mayā paṭhamameva tumhākaṃ etaṃ kathitaṃ”ti āha. Rājā kapilassa vacanaṃ sutvāpi anādiyivā attanā kathitameva purato karonto “tvaṃsi, bhante, kaniṭṭho, korakalambo jeṭṭho”ti āha. Athassa saha musāvādena cattāro devaputtā “tādisassa musāvādino ārakkhaṃ na gaṇhissāmā”ti khagge pādamaṃle chaḍḍetvā antaradhāyimsu, mukhaṃ bhinnakukkuṭaṇḍapūti viya, kāyo vivaṭavaccakuṭi viya duggandhaṃ vāyi, ākāso bhassivā pathaviyaṃ patiṭṭhahi, catassopi iddhiyo parihāyimsu. Atha naṃ mahāpurohito “mā bhāyi, mahārāja, sace saccaṃ bhaṇissasi, sabbaṃ te pākatikaṃ karissāmi”ti vatvā tatiyaṃ gāthamāha-

47. “Sace hi saccaṃ bhaṇasi, hohi rāja yathā pure;
musā ce bhāsase rāja, bhūmiyaṃ tiṭṭha cetiyā”ti.

Tattha **bhūmiyaṃ tiṭṭhā**ti bhūmiyaṃyeva patiṭṭha, puna ākāsaṃ laṅghitaṃ na sakkhissanti attho.

So “passa, mahārāja, paṭhamaṃ musāvādeneva te catasso iddhiyo antarahitā, sallakkhehi, idānipi sakkā pākatikaṃ kātun”ti vuttopi “evaṃ vatvā tumhe maṃ vañcetukāmā”ti dutiyampi musāvādaṃ bhaṇitvā yāva gopphakā pathaviṃ pāvisi. Atha naṃ punapi brāhmaṇo “sallakkhehi, mahārāja, idānipi sakkā pākatikaṃ kātun”ti vatvā catutthaṃ gāthamāha-

48. “Akāle vassati tassa, kāle tassa na vassati;
yo jānaṃ pucchito pañhaṃ, aññathā naṃ viyākare”ti.

Tattha (3.0435) **tassā**ti yo jānanto pucchitaṃ pañhaṃ musāvādaṃ katvā aññathā byākaroti, tassa rañño vijite devo yuttakāle avassitvā akāle vassati attho.

Atha naṃ punapi musāvādaphalena yāva jaṅghā pathaviṃ pavitṭhaṃ “sallakkhehi, mahārājā”ti vatvā pañcamaṃ gāthamāha-

49. “Sace hi saccaṃ bhaṇasi, hohi rāja yathā pure;
musā ce bhāsase rāja, bhūmiṃ pavisa cetiyā”ti.

So tatiyampi “tvaṃsi, bhante, kaniṭṭho, jeṭṭho korakalambo”ti musāvādameva katvā yāva jāṇukā pathaviṃ pāvisi. Atha naṃ punapi “sallakkhehi, mahārājā”ti vatvā dve gāthā abhāsi-

50. “Jivhā tassa dvidhā hoti, uragasseva disampati;
yo jānaṃ pucchito pañhaṃ, aññathā naṃ viyākare.

51. “Sace hi saccaṃ bhaṇasi, hohi rāja yathā pure;
musā ce bhāsase rāja, bhiyyo pavisa cetiyā” ti.

Imā dve gāthā vatvā “idāni sakkā pākatikaṃ kātun” ti āha. Rājā tassa vacanaṃ sutvāpi anādiyitvā “tvaṃsi, bhante, kaniṭṭho, jeṭṭho korakalambo” ti catutthampi musāvādaṃ katvā yāva kaṭito pathaviṃ pāvisi. Atha naṃ brāhmaṇo “sallakkhehi, mahārājā” ti vatvā puna dve gāthā abhāsi-

52. “Jivhā tassa na bhavati, macchasseva disampati;
yo jānaṃ pucchito pañhaṃ, aññathā naṃ viyākare.

53. “Sace hi saccaṃ bhaṇasi, hohi rāja yathā pure;
musā ce bhāsase rāja, bhiyyo pavisa cetiyā” ti.

Tattha **macchassevā**ti nibbattanibbattaṭṭhāne musāvādino macchassa viya kathanasamatthā jivhā na hoti, mūgova hotīti attho.

So pañcamampi “tvaṃsi kaniṭṭho, jeṭṭho korakalambo” ti musāvādaṃ katvā yāva nābhito pathaviṃ pāvisi. Atha naṃ brāhmaṇo punapi “sallakkhehi, mahārājā” ti vatvā dve gāthā abhāsi-

54. “Thiyova (3.0436) tassa jāyanti, na pumā jāyare kule;
yo jānaṃ pucchito pañhaṃ, aññathā naṃ viyākare.

55. “Sace hi saccaṃ bhaṇasi, hohi rāja yathā pure;
musā ce bhāsase rāja, bhiyyo pavisa cetiyā” ti.

Tattha **thiyovā**ti nibbattanibbattaṭṭhāne musāvādissa dhītarova jāyanti, puttā na jāyantīti attho.

Rājā tassa vacanaṃ anādiyitvā chaṭṭhampi tatheva musāvādaṃ bhaṇitvā yāva thanā pathaviṃ pāvisi. Atha naṃ punapi brāhmaṇo “sallakkhehi, mahārājā” ti vatvā dve gāthā abhāsi-

56. “Puttā tassa na bhavanti, pakkamanti disodisaṃ;
yo jānaṃ pucchito pañhaṃ, aññathā naṃ viyākare.

57. “Sace hi saccaṃ bhaṇasi, hohi rāja yathā pure;
musā ce bhāsase rāja, bhiyyo pavisa cetiyā” ti.

Tattha **pakkamantī**ti sace musāvādissa puttā bhavanti, mātāpitūnaṃ anupakārā hutvā palāyantīti attho.

So pāpamittasaṃsaggadosena tassa vacanaṃ anādiyitvā sattamampi tatheva musāvādaṃ akāsi. Athassa pathavī vivaraṃ adāsi, avīcito jālā uṭṭhahitvā gaṇhi.

58. “Sa rājā isinā satto, antalikkhacaro pure;
pāvekkhi pathaviṃ cecco, hīnatto patva pariyāyaṃ.

59. Tasmā hi chandāgamaṃ, nappasaṃsanti paṇḍitā;
aduṭṭhacitto bhāseyya, giraṃ saccūpasamhitaṃ”ti.-

Imā dve abhisambuddhagāthā honti.

Tattha **sa rājā**ti bhikkhave, so rājā cetiyo pubbe antalikkhacaro hutvā pacchā isinā abhisatto parihīnasabhāvo hutvā. **Patva pariyāyanti** attano kālapariyāyaṃ patvā pathaviṃ pāvisīti attho. **Tasmāti** (3.0437) yasmā cetiyarājā chandāgama-
nena avīciparāyaṇo jāto, tasmā. **Aduṭṭhacitto**ti chandādīhi adūsitacitto hutvā sacca-
meva bhāseyya.

Mahājano “cetiyarājā isiṃ akkositvā musāvādaṃ katvā avīciṃ pavitṭho”ti bhaya-
ppatto ahosi. Rañño pañca puttā āgantvā brāhmaṇassa pādesu pativā “amhākaṃ
avassayo hohī”ti vadiṃsu. Brāhmaṇo “tātā, tumhākaṃ pitā dhammaṃ nāsetvā
musāvādaṃ katvā isiṃ akkositvā avīciṃ upapanno, dhammo nāmesa hatto hanati,
tumhehi na sakkā idha vasitun”ti vatvā tesu sabbajeṭṭhakaṃ “ehi tvaṃ, tātā, pācī-
nadvārena nikkhamitvā ujukaṃ gacchanto sabbasetam sattaapatiṭṭham hatthira-
tanaṃ passissasi, tāya saññāya tattha nagaraṃ māpetvā vasa, taṃ nagaraṃ
hatthipuram nāma bhavissati”ti āha. Dutiyam āmantetvā “tvaṃ, tātā, dakkhiṇadvā-
rena nikkhamitvā ujukameva gacchanto sabbasetam assaratanaṃ passissasi,
tāya saññāya tattha nagaraṃ māpetvā vasa, taṃ nagaraṃ **assapuram** nāma
bhavissati”ti āha. Tatiyam āmantetvā “tvaṃ, tātā, pacchimadvārena nikkhamitvā
ujukameva gacchanto kesarasīham passissasi, tāya saññāya tattha nagaraṃ
māpetvā vasa, taṃ nagaraṃ **sīhapuram** nāma bhavissati”ti āha. Catuttham āma-
ntetvā “tvaṃ, tātā, uttaradvārena nikkhamitvā ujukameva gacchanto sabbaratana-
mayam cakkapañjaram passissasi, tāya saññāya tattha nagaraṃ māpetvā vasa,
taṃ nagaraṃ **uttarapañcālam** nāma bhavissati”ti āha. Pañcamam āmantetvā “tātā,
tayā imasmim ṭhāne vasitum na sakkā, imasmim nagare mahāthūpaṃ katvā
nikkhamitvā pacchimmuttarāya disāya ujukameva gacchanto dve pabbate añña-
maññaṃ paharivā paharivā daddarasaddaṃ karonte passissasi, tāya saññāya
tattha nagaraṃ māpetvā vasa, taṃ nagaraṃ **daddapuram** nāma bhavissati”ti
āha. Te pañcapi janā tāya tāya saññāya gantvā tasmim tasmim ṭhāne nagarāni
māpetvā vasimsu.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā “na, bhikkhave, idāneva, pubbepi deva-
datto musāvādaṃ katvā pathaviṃ pavitṭho”ti vatvā jātakaṃ samodhānesi- “tadā
cetiyarājā devadatto ahosi, kapilabrāhmaṇo pana ahameva ahosin”ti.

Cetiyajātakavaṇṇanā chaṭṭhā.

[423] 7. Indriyajātakavaṇṇanā

Yo (3.0438) **indriyānanti** idaṃ satthā jetavane viharanto purāṇadutiyikāpallo-
bhanam ārabha kathesi. Sāvattiyam kireko kulaputto satthu dhammadesanaṃ

sutvā “na sakkā agāramajjhe vasantena ekantaparipuṇṇaṃ ekantaparisuddhaṃ brahmacariyaṃ caritūṃ, niyyānikasāsane pabbajitvā dukkhassantaṃ karissāmi”ti ghare vibhavaṃ puttadārassa niyyādetvā nikkhamitvā satthāraṃ pabbajjaṃ yāci. Satthāpissa pabbajjaṃ dāpesi. Tassa ācariyupajjhāyehi saddhiṃ piṇḍāya carato navakattā ceva bhikkhūnaṃ bahubhāvena ca kulaghare vā āsanasālāya vā āsanaṃ na pāpuṇāti, saṅghanavakānaṃ koṭiyaṃ piṭhakaṃ vā phalakaṃ vā pāpuṇāti. Āhāropi uḷuṅkapiṭṭhena ghaṭṭitā bhinnasitthakayāgu vā pūtisukkhakhajjakaṃ vā jhāmasukkhakūro vā pāpuṇāti, yāpanapamaṇaṃ na hoti. So attanā laddhaṃ gahetvā purāṇadutiyaikāya santikaṃ gacchati. Athassa sā pattaṃ gahetvā vanditvā pattato bhattaṃ nīharitvā susampāditaṇi yāgubhattasūpabyañjanaṇi deti. Mahallako rasataṇhāya bajjhitvā purāṇadutiyaikaṃ jahitūṃ na sakkoti. Sā cintesi “baddho nu kho, noti vīmaṃsissāmi nan”ti.

Athekadivasaṃ janapadamanusāsaṃ setamattikāya nhāpetvā gehe nisīdāpetvā aññepissa katipaye parivāramanusse añāpetvā thokathokaṃ pānabhojanaṃ dāpesi. Te khādantā bhuñjantā nisīdiṃsu. Gehadvāre ca cakkesu goṇe bandhāpetvā ekaṃ sakaṭampi ṭhapāpesi, sayaṃ pana piṭṭhigabbhe nisīditvā pūve paci. Mahallako āgantvā dvāre aṭṭhāsi. Taṃ disvā eko mahallakapuriso “ayye, eko thero dvāre ṭhito”ti āha. “Vanditvā aticchāpehī”ti. So “aticchatha, bhante”ti punappunaṃ kathetvāpi taṃ agacchantaṃ disvā “ayye, thero na gacchati”ti āha. Sā āgantvā sāṇiṃ ukkhipitvā oloketvā “ambho ayaṃ mama dārapitā”ti vatvā nikkhamitvā pattaṃ gahetvā geḥaṃ pavesetvā parivisitvā bhojanapariyosāne vanditvā “bhante, tumhe idheva parinibbāyatha, mayaṃ ettakaṃ kālaṃ aññaṃ kulaṃ na gaṇhimha, asāmi ke pana ghare gharāvāso na saṅṭhāti, mayaṃ aññaṃ kulaṃ gaṇhāma, dūraṃ janapadaṃ gacchissāma, tumhe appamattā hottha, sace me doso atthi, khamathā”ti āha. Mahallakassa hadayaphālanakālo viya ahosi. Atha naṃ “ahaṃ (3.0439) taṃ jahitūṃ na sakkomi, mā gaccha, vibbhamissāmi, asukaṭṭhāne me sāṭakaṃ pesehi, pattacīvaraṃ paṭicchāpetvā āgacchissāmi”ti āha. Sā “sādhū”ti sampaṭicchī. Mahallako vihāraṃ gantvā ācariyupajjhāye pattacīvaraṃ paṭicchāpento “kasmā, āvuso, evaṃ karosī”ti vutto “purāṇadutiyaikaṃ jahitūṃ na sakkomi vibbhamissāmi”ti āha. Atha naṃ te anicchantaññeva satthu santikaṃ netvā “kiṃ, bhikkhave, imaṃ anicchantaññeva ānayitthā”ti vutte “bhante, ayaṃ ukkaṇṭhitvā vibbhamitukāmo”ti vadiṃsu. Atha naṃ satthā “saccaṃ kira tvaṃ bhikkhu ukkaṇṭhito”ti pucchi. “Saccaṃ, bhante”ti. “Ko taṃ ukkaṇṭhāpesī”ti? “Purāṇadutiyaikā bhante”ti vutte “bhikkhu na idāneva sā itthī tuyhaṃ anattakārikā, pubbepi tvaṃ taṃ nissāya catūhi jhānehi parihīno mahādukkhaṃ patvā maṃ nissāya tamhā dukkhā muccitvā naṭṭhājjhānaṃ paṭilabhi”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto tassa purohitaṃ paṭicca tassa brāhmaṇiyyā kucchimhi nibbatti. Jātadivase cassa sakalanagare āvudhāni pajjalīṃsu, tenassa “jotipālakumāro”ti nāmaṃ kariṃsu. So vayappatto takka-silāyaṃ sabbasippāni uggaṇhitvā rañño sippaṃ dassetvā issariyaṃ pahāya kañci ajānāpetvā aggadvārena nikkhamitvā araññaṃ pavisitvā sakkadattiye kaviṭṭhaka-assame isipabbajjaṃ pabbajitvā jhānābhiññāyo nibbattesi. Taṃ tattha

vasantaṃ anekāni isisatāni parivāresuṃ, mahāsamāgamo ahosi. So sarabhaṅga-satthā nāma ahosi, tassa satta antevāsikajetṭhakā ahesuṃ. Tesu sālissaro nāma isi kaviṭṭhaka-assamā nikkhamitvā suraṭṭhajanapade puratthimajanapade sātodi-kāya nāma nadiyā tīre anekasahassa-isiparivāro vasi. Meṇḍissaro nāma isi pajjo-takapañcālarañño vijite kalabbacūḷakaṃ nāma nigamaṃ nissāya anekasahassa-i-siparivāro vasi. Pabbato nāma isi ekaṃ aṭavijanapadaṃ nissāya anekasahassa-i-siparivāro vasi. Kāḷadevilo nāma isi avantidakkhiṇāpathe ekagghanaselaṃ nissāya anekasahassa-isiparivāro vasi. Kisavaccho nāma isi ekakova daṇḍaki-rañño kumbhavatīnagaraṃ nissāya uyyāne vasi. Anupiyatāpaso pana bodhisat-tassa upaṭṭhāko tassa santike (3.0440) vasi. Nārado nāma isi kāḷadevilassa kaniṭṭho majjhimadese ārañjaragirimihi pabbatajālantare ekakova ekasmiṃ guhā-leṇe vasi.

Ārañjaragirino nāma avidūre eko ākiṇṇamanusso nigamo atthi, tesam antare mahatī nadī atthi, taṃ nadiṃ bahū manussā otaranti. Uttamarūpadharā vaṇṇadā-siyopi purise palobhayamānā tassā nadiyā tīre nisīdanti. Nāradatāpaso tāsu ekaṃ disvā paṭibaddhacitto hutvā jhānaṃ antaradhāpetvā nirāhāro parisussanto kilesa-vasaṃ gantvā sattāhaṃ vasitvā nipajji. Athassa bhātā kāḷadevilo āvajjento taṃ kāraṇaṃ ṇatvā ākāsenāgantvā leṇaṃ pāvīsi. Nārado taṃ disvā “kasmā bhavaṃ āgatosi”ti āha. “Bhavaṃ ‘akallako’ti bhavantaṃ paṭijaggituṃ āgatomhī”ti. Atha naṃ so “abhūtaṃ kathaṃ kathesi, alikaṃ tucchaṃ kathesī”ti musāvādena niggaṇhi. So “netam pahātuṃ vaṭṭati”ti sālissaraṃ ānesi, meṇḍissaraṃ ānesi, pabbatampi ānesi. Itaropi te tayo musāvādena niggaṇhi. Kāḷadevilo “sarabhaṅgasatthāraṃ ānessāmī”ti ākāsenāgantvā taṃ ānesi. So āgantvā taṃ disvā “indriyavasam gato”ti ṇatvā “kacci nārada, indriyānaṃ vasaṃ gato”ti pucchi. Itarena taṃ sutvāva uṭṭhāya vanditvā “āma, ācariyā”ti vutte “nārada, indriyavasam gatā nāma imasmiṃ attabhāve sussantā dukkhaṃ anubhavitvā dutiye attabhāve niraye nibbattanti”ti vatvā paṭhamam gāthamāha-

60. “Yo indriyānaṃ kāmena, vasaṃ nārada gacchati;
so pariccajjubho loke, jīvantova visussatī”ti.

Tattha **yo indriyānanti** nārada, yo puriso rūpādīsu subhākāraṃ gahetvā kilesakā-mavasena channaṃ indriyānaṃ vasaṃ gacchati. **Pariccajjubho loketi** so manussa-lokañca devalokañcāti ubholoke pariccajitvā nirayādīsu nibbattantīti attho. **Jīva-ntova visussatīti** jīvantoyeva attanā icchitaṃ kilesavatthuṃ alabhanto sokena visu-ssati, mahādukkhaṃ pāpuṇātīti.

Taṃ sutvā nārado “ācariya, kāmasevanaṃ nāma sukhaṃ, evarūpaṃ sukhaṃ kiṃ sandhāya dukkhanti vadasī”ti pucchi. Athassa sarabhaṅgo “tena hi suṇāhī”ti dutiyaṃ gāthamāha-

61. “Sukhassānantaraṃ (3.0441) dukkhaṃ, dukkhassānantaraṃ sukhaṃ;
sosi patto sukhā dukkhaṃ, pāṭikaṅkha varaṃ sukhan”ti.

Tattha **sukhassānantaranti** kāmasukhassa anantaraṃ nirayadukkhaṃ. **Dukkha-ssāti** silarakkhaṇadukkhassa anantaraṃ dibbamānusakasukhañceva nibbānasu-khañca. Idaṃ vuttaṃ hoti- nārada, ime hi sattā kāmasevanasamaye kālaṃ katvā

ekantadukkhe niraye nibbattanti, sīlaṃ rakkhantā vipassanāya kammaṃ karontā ca pana kilamanti, te dukkhena sīlaṃ rakkhivā sīlabalena vuttappakāraṃ sukhaṃ labhanti, idaṃ dukkhaṃ sandhāyāhaṃ evaṃ vadāmi. **Sosi pattoti** so tvaṃ nārada, idāni jhānasukhaṃ nāsetvā tato sukhā mahantaṃ kāmanissitaṃ cetasika-dukkhaṃ patto. **Pāṭikañkhāti** idaṃ kilesadukkhaṃ chaḍḍetvā puna tadeva varaṃ uttamaṃ jhānasukhaṃ iccha patthehīti.

Nārado “idaṃ ācariya, dukkhaṃ dussahaṃ, na taṃ adhivāsetuṃ sakkomi”ti āha. Atha naṃ mahāsatto “nārada, dukkhaṃ nāma uppannaṃ adhivāsetabbamevā”ti vatvā tatiyaṃ gāthamāha-

62. “Kicchakāle kicchasaḥo, yo kicchaṃ nātivattati;
sa kicchantaṃ sukhaṃ dhīro, yogaṃ samadhigacchati”ti.

Tattha **nātivattatīti** nānuvattati, ayameva vā pāṭho. Idaṃ vuttaṃ hoti- nārada, yo kāyikacetasikadukkhasaṅkhātassa kicchassa uppannakāle appamatto tassa kicchassa haraṇūpāyaṃ karonto kicchasaḥo hutvā taṃ kicchaṃ nānuvattati, tassa vase avattitvā tehi tehi upāyehi taṃ kicchaṃ abhibhavati vināseti, so dhīro kicchassa antimasaṅkhātaṃ nirāmisasukhasaṅkhātaṃ jhānasukhaṃ adhigacchati, taṃ vā kicchantaṃ yogasukhaṃ adhigacchati, akilamantova pāpuṇātīti.

So “ācariya, kāmasukhaṃ nāma uttamasukhaṃ, na taṃ jahituṃ sakkomi”ti āha. Atha naṃ mahāsatto “nārada, dhammo nāma na kenaci kāraṇena nāsetabbo”ti vatvā catutthaṃ gāthamāha-

63. “Na heva kāmāna kāmā, nānatthā nātthakāraṇā;
na katañca niraṅkatvā, dhammā cavitumarahasi”ti.

Tattha (3.0442) **kāmāna kāmāti** kāmānaṃ kāmā, vatthukāmānaṃ patthanāyāti attho. **Nānatthā nātthakāraṇāti** na anattato na atthakāraṇā. **Na katañca niraṅkatvāti** katañca nipphāditaṃ jhānaṃ niraṅkatvā. Idaṃ vuttaṃ hoti- nārada, na heva vatthukāmapatthanāya dhammā cavitumarahasi, ekasmiṃ anattthe uppanne taṃ paṭihanitukāmo nānatthā na atthenapi kāraṇabhūtena dhammā cavitumarahasi, “asuko nāma me attho uppajjissati”ti evampi atthakāraṇāpi na dhammā cavitumarahasi, kataṃ pana nipphāditaṃ jhānasukhaṃ niraṅkatvā vināsetvā neva dhammā cavitumarahasi.

Evaṃ sarabhaṅgena catūhi gāthāhi dhamme desite kāḷadevilo attano kaniṭṭhaṃ ovadanto pañcamaṃ gāthamāha-

64. “Dakkhaṃ gahapatī sādhu, saṃvibhajjañca bhojanaṃ;
ahāso atthalābhesu, atthabyāpatti abyatho”ti.

Tattha **dakkhaṃ gahapatīti** nārada gharāvāsaṃ vasantānaṃ gahapatīnaṃ bhoguppādanatthāya analasyachekakusalabhāvasaṅkhātaṃ dakkhaṃ nāma sādhu, dakkhabhāvo bhaddako. **Saṃvibhajjañca bhojananti** dukkhena uppādita-bhogānaṃ dhammikasamaṇabrāhmaṇehi saddhiṃ saṃvibhajitvā paribhogakāraṇaṃ dutiyaṃ sādhu. **Ahāso atthalābhesūti** mahante issariye uppanne appamā-davasena ahāso anuppilāvitattaṃ tatiyaṃ sādhu. **Atthabyāpattīti** yadā pana attano atthabyāpatti yasavināso hoti, tadā **abyatho** akilamanaṃ catutthaṃ sādhu, tasmā tvaṃ, nārada, “jhānaṃ me antarahitaṃ”ti mā soci, sace indriyānaṃ vasaṃ na

gamissasi, naṭṭhampi te jhānaṃ puna pākatikameva bhavissatīti.

Taṃ puna kāḷadevilena nāradassa ovaditabhāvaṃ ñatvā satthā abhisambuddho hutvā chaṭṭhaṃ gāthamāha-

65. “Ettāvatetaṃ paṇḍiccaṃ, api so devilo bravi;
na yito kiñci pāpiyo, yo indriyānaṃ vasaṃ vaje”ti.

Tassattho- bhikkhave, ettakaṃ etaṃ paṇḍiccaṃ soyaṃ devilo abravi. Yo pana kilesavasena indriyānaṃ vasaṃ vajati, ito añño pāpiyo natthīti.

Atha (3.0443) naṃ sarabhaṅgo āmantetvā “nārada, idaṃ tāva suṇa, yo hi paṭhamameva kattabbayuttakaṃ na karoti, so araṅṅaṃ pavitṭhamāṇavako viya socati paridevatī”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte ekasmiṃ kāsiniḡame eko brāhmaṇamāṇavo abhirūpo ahosi thāmasa-mpanno nāgabalo. So cintesi- “kiṃ me kasikammādīni katvā mātāpitūhi puṭṭhehi, kiṃ puttadārena, kiṃ dānādīhi puññehi katehi, kañci aposetvā kiñci puññaṃ akatvā araṅṅaṃ pavisitvā mige māretvā attānaṃyeva posessāmī”ti? So pañcāvudhasannaddho himavantaṃ gantvā nānāmige vadhitvā khādanto antohimavante vidhavāya nāma nadiyā tīre giriparikkhittaṃ mahantaṃ pabbatajālaṃ patvā

tattha mige vadhitvā aṅgāre pakkamaṃsaṃ khādanto vāsaṃ kappesi. So cintesi “ahaṃ sabbadā thāmasampanno na bhavissāmi, dubbalakāle araṅṅe carituṃ na sakkhissāmi, idāneva nānāvaṅṅe mige pabbatajālaṃ pavesetvā dvāraṃ yojetvā araṅṅaṃ anāhiṅṅantova yathāruciyā mige vadhitvā khādissāmi”ti tathā akāsi. Athassa kāle atikkante taṃ kammaṃ matthakappattaṃ diṭṭhadhammavedanīyaṃ jātaṃ, attano hatthapādehi na labhi gantuṃ, aparāparaṃ parivattetuṃ nāsakkhi, neva kiñci khādaniyaṃ bhojanīyaṃ, na pānīyaṃ passi, sarīraṃ milāyi, manussapeto ahosi, gimhakāle pathavī viya sarīraṃ bhijjivā rājiyo dassesi, so durūpo dussañṅhito mahādukkhaṃ anubhavi.

Evam addhāne gate siviraṅṅe sivrājā nāma “araṅṅe aṅgārapakkamaṃsaṃ khādissāmi”ti amaccānaṃ rajjaṃ niyyādetvā pañcāvudhasannaddho araṅṅaṃ pavisitvā mige vadhitvā maṃsaṃ khādamāno anupubbena taṃ padesaṃ patvā taṃ purisaṃ disvā bhītopi satim upaṅṅhapetvā “kosi tvaṃ ambho purisā”ti pucchi. “Sāmi, manussapeto ahaṃ, attano katakammassa phalaṃ anubhomi, tvaṃ pana kosi”ti? “Sivrājāhamasmi”ti. “Atha kasmā idhāgatosi”ti? “Migamaṃsaṃ khādantaṅṅhāyā”ti. Athassa so “ahampi mahārāja, imināva kāraṅṅena āgantvā manussapeto jāto”ti sabbaṃ vitthārena kathetvā attano dukkhitabhāvaṃ raṅṅo ācikkhanto sesaṅṅāthā āha-

66. “Amittānaṃva (3.0444) hatthattaṃ, sivi pappoti māmiva;
kammaṃ vijjaṅca dakkheyyaṃ, vivāhaṃ sīlamaddavaṃ;
ete ca yase hāpetvā, nibbatto sehi kammehi.

67. “Sohaṃ sahassajīnova, abandhu aparāyaṅṅo;
ariyadhammā apakkanto, yathā peto tathevahaṃ.

68. “Sukhakāme dukkhāpetvā, āpannosmi padaṃ imaṃ;
so sukhaṃ nādhigacchāmi, ṅhito bhāṅṅumatāmivā”ti.

Tattha **amittānaṃva hatthattanti** amittānaṃ hatthe atthaṃ vināsaṃ viya. **Sivīti** rājānaṃ ālapati. **Pappoti māmivāti** mādiso pāpakammaṃ pāpuṅṅāti, attanova kammaṃ vināsaṃ pāpuṅṅātīti vuttaṃ hoti. **Kammanti** kasikammādhedaṃ ājīvasādhakaṃ kiccaṃ. **Vijjanti** nānappakāraṃ hatthisippādikaṃ sippaṃ. **Dakkheyyanti** nānappakāreṃ bhoguppādanakosallaṃ. **Vivāhanti** āvāhavivāhasambandhaṃ. **Sīlamaddavanti** pañcavidhasīlaṅṅeva muduvacanaṃ hitakāmaṃ pāpanivāraṅṅaṃ kalyāṅṅamittataṅṅa. So hi idha maddavoti adhippeto. **Ete ca yase hāpetvāti** ete ettake yasadāyake dhamme hāpetvā ca. **Nibbatto sehi kammehīti** attano kammehi nibbatto. Idaṃ vuttaṃ hoti- ahaṃ, mahārāja, imasmiṃ loke issariyadāyakaṃ kattabbayuttakaṃ kammaṃ akatvā sippaṃ asikkhitvā upāyena bhoge anuppādetvā āvāhavivāhaṃ akatvā sīlaṃ arakkhitvā maṃ akiccaṃ karontaṃ pāpanivāraṅṅasamatthe kalyāṅṅamitte abhajivā ime ettake yasadāyakattā “yase”ti saṅkhyāṃ gate lokappavattidhamme hāpetvā chaḍḍetvā imaṃ araṅṅaṃ pavisitvā sayaṃ katehi pāpakammehi idāni manussapeto hutvā nibbattosmīti.

Sahassajīnovāti sahassajīnapuriso viyāti attho. Svāhaṃ sammā paṅṅipajjivā bhoge uppādeyyaṃ, tehi anekasahasseehi bhogehi jitotipi attho. **Aparāyaṅṅoti** asaraṅṅo, nippatiṅṅhoti attho. **Ariyadhammāti** sappurisadhammato. **Yathā petoti** yathā

mato peto hutvā uppajjeyya, jīvamānoyeva tathā (3.0445) manussapeto jātosmīti attho. **Sukhakāme dukkhāpetvāti** sukhakāme satte dukkhāpetvā. “Sukhakāmo-
tipi pāṭho, sayam sukhakāmo param dukkhāpetvāti attho. **Āpannosmi padam
imanti** evarūpaṃ koṭṭhāsaṃ pattosmi. Pathantipi pāṭho, idaṃ dukkhassa patha-
bhūtaṃ attabhāvaṃ pattosmīti attho. **Ṭhito bhāṇumatāmivāti** bhāṇumā vuccati
aggi, vītaccikaṅgārehi samantā parikiṇṇo viya sarīre uṭṭhitena mahādāhena
dayhanto kāyikacetāsikasukhaṃ na vindāmīti vadati.

Evañca pana vatvā “ahaṃ, mahārāja, sukhakāmo param dukkhāpetvā diṭṭheva
dhamme manussapeto jāto, tasmā tvaṃ pāpaṃ mā kari, attano nagaraṃ gantvā
dānādīni puññāni karohī”ti āha. Rājā tathā katvā saggapuraṃ pūresi. Sarabhaṅga-
satthā imaṃ kāraṇaṃ āharitvā tāpasam saññāpesi. So tassa dhammakathāya
saṃvegaṃ paṭilabhivā taṃ vanditvā khamāpetvā kasiṇaparikkammaṃ katvā
naṭṭhaṃ jhānaṃ paṭipākatikaṃ akāsi. Sarabhaṅgo tassa tattha vasitum adatvā taṃ
ādāya attano assamaṃ gato.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṃ samodhā-
nesi, saccapariyosāne ukkaṇṭhitabhikkhu sotāpattiphale patiṭṭhahi.

Tadā nārado ukkaṇṭhitabhikkhu ahosi, nagarasobhiṇī purāṇadutiyyikā, sālissaro
sāriputto, meṇḍissaro kassapo, pabbato anuruddho, kāḷadevilo kaccāyano, anu-
piyo ānando, kisavaccho mahāmoggallāno, sarabhaṅgo pana ahameva ahosinti.

Indriyajātakavaṇṇanā sattamā.

[424] 8. Ādittajātakavaṇṇanā

Ādittasminti idaṃ satthā jetavane viharanto asadisadānaṃ ārabha kathesi.
Asadisadānaṃ **mahāgovindasuttavaṇṇanāto** (dī. ni. aṭṭha. 2.296) vitthāretvā katha-
tabbaṃ. Tassa pana dinnadivasato dutiyadivase dhammasabhāyaṃ kathaṃ
samuṭṭhāpesum “āvuso, kosalarājā vicinitvāva, puññakkhettaṃ ṇatvā buddhappa-
mukhassa (3.0446) ariyasaṅghassa asadisadānaṃ adāsi”ti. Satthā āgantvā “kāya
nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte
“anacchariyaṃ, bhikkhave, rañño vicinitvā anuttare puññakkhette dānapatiṭṭhā-
panaṃ, porāṇakapaṇḍitāpi vicinitvāva mahādānaṃ adamsū”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte siviraṭṭhe roruvanagare roruvamahārājā nāma dasa rājadhamme akopetvā
catūhi saṅgahavatthūhi janaṃ saṅgaṇhanto mahājanassa mātāpituṭṭhāne ṭhatvā
kapaṇaddhikavanibbakayācakādīnaṃ mahādānaṃ pavattesi. Tassa samuddavi-
jayā nāma aggamahesī ahosi paṇḍitā ñāṇasampannā. So ekadivasaṃ dānaggaṃ
olokento “mayhaṃ dānaṃ dussilā lolasattā bhuñjanti, taṃ maṃ na hāseti, ahaṃ
kho pana silavantānaṃ aggadakkhiṇeyyānaṃ paccekabuddhānaṃ dātukāmo, te
ca himavantapadese vasanti, ko nu kho te nimantetvā ānessati, kaṃ pesessā-
mī”ti cintetvā tamatthaṃ deviyā ārocesi. Atha naṃ sā āha “mahārāja, mā cinta-
yittha, amhākaṃ dātābbadānabalena silabalena saccabalena pupphāni pesetvā
paccekabuddhe nimantetvā tesam āgatakāle sabbaparikkhārasampannadānaṃ

dassāmā”ti. Rājā “sādhū”ti sampaticchitvā “sakalanagaravāsino sīlaṃ samādiya-
ntū”ti nagare bheriṃ carāpetvā sayampi saparijano uposathaṅgāni adhiṭṭhāya
mahādānaṃ pavattetvā sumanapupphapuṇṇaṃ suvaṇṇasamuggaṃ gāhāpetvā
pāsādā oruyha rājaṅgaṇe ṭhatvā pañcaṅgāni pathaviyaṃ patiṭṭhāpetvā pācīnadisā-
bhimukho vanditvā “pācīnadisāya arahante vandāmi, sace amhākaṃ koci guṇo
atthi, amhesu anukampaṃ katvā amhākaṃ bhikkhaṃ gaṇhathā”ti vatvā satta
pupphamuṭṭhiyo khipi. Pācīnadisāya paccekabuddhānaṃ abhāvena punadivase
nāgamiṃsu. Dutiyadivase dakkhiṇadisāṃ namassi, tatopi nāgatā. Tatiyadivase
pacchimadisāṃ namassi, tatopi nāgatā. Catutthadivase uttaradisāṃ namassi,
namassitvā ca pana “uttarahimavantapadesavāsino paccekabuddhā amhākaṃ
bhikkhaṃ gaṇhantū”ti satta pupphamuṭṭhiyo vissajjesi. Pupphāni gantvā nandamū-
lakapabbhāre pañcannaṃ paccekabuddhasatānaṃ upari patiṃsu.

Te (3.0447) āvajjamānā raññā attano nimantitabhāvaṃ ṇatvā punadivase satta
paccekabuddhe āmantetvā “mārisā, rājā vo nimanteti, tassa saṅghaṃ karothā”ti
vadiṃsu. Satta paccekabuddhā ākāsenāgantvā rājadvāre otariṃsu. Te disvā rājā
somanassajāto vanditvā pāsādaṃ āropetvā mahantaṃ sakkāraṃ katvā dānaṃ
datvā bhattakiccapariyosāne punadivasatthāya punadivasatthāyāti evaṃ cha
divase nimantetvā sattame divase sabbaparikkhāradānaṃ sajjetvā sattaratana-
khacitāni mañcapīṭhādīni paññāpetvā ticīvarādike sabbasamaṇaparibhoge
sattannaṃ paccekabuddhānaṃ santike ṭhapetvā “mayaṃ ime parikkhāre
tumhākaṃ demā”ti vatvā tesaṃ bhattakiccapariyosāne rājā ca devī ca ubhopi
namassamānā aṭṭhaṃsu. Atha nesaṃ anumodanaṃ karonto saṅghatthero dve
gāthā abhāsi-

69. “Ādittasmiṃ agārasmiṃ, yaṃ nīharati bhājanaṃ;
taṃ tassa hoti atthāya, no ca yaṃ tattha ḍayhati.

70. “Evamādīpito loko, jarāya maraṇena ca;
nīharetheva dānena, dinnaṃ hoti sunīhataṃ”ti.

Tattha **ādittasmiṃ**ti taṅkhaṇe pajjalite. **Bhājananti** upakaraṇaṃ. **No ca yaṃ tattha
ḍayhatī**ti yaṃ pana tattha ḍayhati, antamaso tiṇasanthāropi, sabbaṃ tassa anupa-
karaṇameva hoti. **Jarāya maraṇena cāti** desanāsīsametaṃ, atthato panesa ekāda-
sahi aggīhi ādīpito nāma. **Nīharethevāti** tato ekādasati aggīhi pajjalitalokā dasavi-
dhadānavatthubhedāṃ taṃ taṃ parikkhāradānaṃ cetanāya nikkadḍhetheva.
Dinnaṃ hotīti appaṃ vā bahuṃ vā yaṃ dinnaṃ, tadeva sunīhataṃ nāma hotīti.

Evaṃ saṅghatthero anumodanaṃ katvā “appamatto hohi, mahārājā”ti rañño
ovādaṃ datvā ākāse uppatitvā pāsādakaṇṇikaṃ dvidhā katvā gantvā nandamūla-
kapabbhāreyeva otari. Tassa dinnaparikkhāropi teneva saddhiṃ uppatitvā nanda-
mūlakapabbhāreyeva otari. Rañño ca deviyā ca sakalasarīraṃ pītiyā puṇṇaṃ
ahosi. Evaṃ tasmīṃ gate avasesāpi-

71. “Yo (3.0448) dhammaladdhassa dadāti dānaṃ, uṭṭhānavīriyādhigatassa
jantu;

atikkamma so vetaraṇiṃ yamassa, dibbāni ṭhānāni upeti macco.

72. “Dānañca yuddhañca samānamāhu, appāpi santā bahuke jinanti;

appampi ce saddahāno dadāti, teneva so hoti sukhī parattha.

73. “Viceyya dānaṃ sugatappasatthaṃ, ye dakkhiṇeyyā idha jīvaloke; etesu dinnāni mahapphalāni, bījāni vuttāni yathā sukhette.

74. “Yo pāṇabhūtāni aheṭṭhayaṃ caraṃ, parūpavādā na karoti pāpaṃ; bhīruṃ pasaṃsanti na tattha sūraṃ, bhayā hi santo na karonti pāpaṃ.

75. “Hīnena brahmacariyena, khattiye upapajjati; majjhimena ca devattaṃ, uttamera visujjhati.

76. “Addhā hi dānaṃ bahudhā pasatthaṃ, dānā ca kho dhammapadaṃva seyyo;

pubbeva hi pubbataveva santo, nibbānamevajjhagamuṃ sapaññā”ti.-

Evamekekāya gāthāya anumodanaṃ katvā tatheva agamiṃsu saddhiṃ parikkhārehi.

Tattha **dhammaladdhassā**ti khīṇāsavaṃ ādiṃ katvā yāva sukkhavipassakayogāvacaro puggalo dhammassa laddhattā dhammaladdho nāma. Sveva uṭṭhānavīriyena tassa dhammassa adhigatattā uṭṭhānavīriyādhigato nāma. Tassa puggalassa yo jantu dadāti dānanti attho, dhammena laddhassa uṭṭhānasaṅkhātena vīriyena (3.0449) adhigatassa deyyadhammassa aggaṃ gahetvā yo jantu sīlavantesu dānaṃ dadātītipi attho. Upayogatthe vā sāmivacanaṃ katvāpettha attho veditabbo. **Vetaraṇinti** desanāsīsametaṃ, aṭṭha mahāniraye soḷasa ca ussade atikkamitvāti attho. **Dibbāni ṭhānāni upetī**ti devaloke uppajjati.

Samānamāhūti sadisaṃ vadanti. Khayabhīrukassa hi dānaṃ natthi, bhayabhīrukassa yuddhaṃ natthi. Jīvite ālayaṃ vijahitvā yujjantova yujjhituṃ sakkoti, bhogesu ālayaṃ vijahitvā dāyako dātuṃ sakkoti, teneva taṃ ubhayaṃ “samāna”ti vadanti. **Appāpi santāti** thokāpi samānā pariccattajīvitā bahuke jinanti, evameva appāpi muñcacetanā bahumpi maccheracittaṃ lobhādiṃ vā kilesagahanaṃ jināti. **Appampi ceti** thokampi ce deyyadhammaṃ kammañca phalañca saddahanto deti. **Teneva soti** tena parittadeyyadhammavatthukena parittakenāpi cāgena so parattha sukhī hoti, mahārājāti.

Viceyya dānanti dakkhiṇaṅca dakkhiṇeyyaṅca vicinitvā dinnadānaṃ. Tattha yaṃ vā taṃ vā adatvā aggaṃ paṇītaṃ deyyadhammaṃ vicinitvā dadanto dakkhiṇaṃ vicināti nāma, yesaṃ tesāṃ vā adatvā sīlādiguṇasampanne vicinitvā tesāṃ dadanto dakkhiṇeyyaṃ vicināti nāma. **Sugatappasatthanti** evarūpaṃ dānaṃ buddhehi pasatthaṃ. Tattha dakkhiṇeyyavicinanaṃ dassetuṃ “**ye dakkhiṇeyyā**”ti-ādi vuttaṃ. Tattha **dakkhiṇeyyāti** dakkhiṇāya anucchavikā buddhādayo.

Pāṇabhūtānīti pāṇasaṅkhātāni bhūtāni. **Aheṭṭhayaṃ caranti** kāruṅṅena aviheṭṭhayaṃ caramāno. **Parūpavādāti** parūpavādabhayena pāpaṃ na karoti. **Bhīrunti** upavādabhīrukaṃ. **Na tattha sūranti** yo pana ayonisomanasikārena tasmīṃ upavāde sūro hoti, taṃ paṇḍitā nappasaṃsanti. **Bhayā hīti** upavādabhayena hi paṇḍitā pāpaṃ na karonti.

Hīnena brahmacariyenāti bāhiratitthāyatane tāva methunaviratisīlamattaṃ hīnaṃ brahmacariyaṃ nāma, tena khattiyakule uppajjati. Jhānassa upacāramattaṃ majjhimaṃ, tena devaloke uppajjati. Aṭṭha samāpattiyo uttamaṃ, tena (3.045

brahmaloke uppajjanto visujjhati nāma. Sāsane pana sīlavantasseva ekaṃ deva-
nikāyaṃ paṇidhāya brahmacariyaṃ hīnaṃ nāma, parisuddhasīlasseva samāpatti-
nibbattanaṃ majjhimaṃ nāma, parisuddhasīle ṭhatvā vipassanaṃ vaḍḍhetvā ara-
hattuppatti uttamaṃ nāma.

Osānagāthāya ayamatto- mahārāja, kiñcāpi ekaṃseneva dānaṃ bahudhā
pasatthaṃ vaṇṇitaṃ, dānato pana samathavipassanāsaṅkhātaṃ nibbānasaṅkhā-
tāñca dhammakotṭhāsabhūtaṃ dhammapadameva uttaritaraṃ. Kiṃkāraṇā?
Pubbeva hi imasmiṃ kappe kassapadasabalādayo pubbataveva vessabhūdasaba-
lādayo santo sappurisā sapaññā samathavipassanaṃ bhāvetvā nibbānameva
ajjhagamuṃ adhigatāti.

vaṇṇetvā rājānaṃ appamādena ovaditvā vuttanayeneva attano vasanaṭṭhāna-
meva gatā. Rājāpi saddhiṃ aggamaheṣiyā dānaṃ datvā yāvajivaṃ ṭhatvā tato
cavitvā saggapuraṃ pūresi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā “evaṃ pubbepi paṇḍitā viceyya dānaṃ
adaṃsū”ti vatvā jātakam samodhānesi- “tadā paccekabuddhā parinibbāyiṃsu,
samuddavijayā rāhulamātā ahosi, roruvamahārājā pana ahameva ahosin”ti.

Ādittajātakavaṇṇanā aṭṭhamā.

[425] 9. Aṭṭhānajātakavaṇṇanā

Gaṅgā kumudinīti idaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ ukkaṇṭhitabhikkhuṃ
ārabbha kathesi. Tañhi bhikkhuṃ satthā “saccaṃ kira tvaṃ bhikkhu ukkaṇṭhitosi”-
ti pucchitvā “saccaṃ, bhante”ti vutte “kiṃkāraṇā”ti vatvā “kilesavasena”ti vutte
“bhikkhu mātugāmo nāma akataññū mittadubbhī avissāsanīyo. Atīte paṇḍitā deva-
sikaṃ sahasaṃ dentāpi mātugāmaṃ tosetuṃ nāsakkhiṃsu. Sā ekadivasa-
mattaṃ sahasaṃ alabhitvāva (3.0451) te gīvāyaṃ gāhāpetvā nīharāpesi, evaṃ
akataññū mātugāmo, mā tassa kāraṇā kilesavasamaṃ gacchā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente tassa ca putto brahmadattaku-
māro, bārāṇasiseṭṭhino ca putto mahādhanakumāro nāma. Te ubhopi sahapamsu-
kīlakā sahāyakā ahesuṃ, ekācariyakuleyeva sippaṃ gaṇhiṃsu. Rājakumāro pitu
accayena rajje patiṭṭhāsi, seṭṭhiputtoṃ santikeyeva ahosi. Bārāṇasiyañca ekā
nagarasobhiṇī vaṇṇadāsī abhirūpā ahosi sobhaggappattā. Seṭṭhiputto devasikaṃ
sahassaṃ datvā niccakāle tāyeva saddhiṃ abhiraṃto pitu accayena seṭṭhi-
ṭṭhānaṃ labhitvāpi na taṃ vijahi, tatheva devasikaṃ sahasaṃ datvā abhirami.
Seṭṭhiputto divasassa tayo vāre rājupaṭṭhānaṃ gacchati. Athassa ekadivasaṃ rāju-
paṭṭhānaṃ gatassa raññā saddhiṃ samullapantasseva sūriyo atthaṅgami, andha-
kāraṃ jātaṃ. So rājakulā nikkhamitvā “idāni gehaṃ gantvā āgamanavelā natthi,
nagarasobhiṇiyāyeva gehaṃ gamissāmi”ti upaṭṭhāke uyyojetvā ekakova tassā
gehaṃ pāvisi. Atha naṃ sā disvā “ayyaputta, sahasaṃ ābhatan”ti āha. “Bhadde,
ahaṃ ajeva ativikālo jāto, tasmā gehaṃ agantvā manusse uyyojetvā ekakova
paviṭṭhosmi, sve pana te dve sahasāni dassāmi”ti.

Sā cintesi “sacāhaṃ ajja okāsaṃ karissāmi, aññesupi divasesu tucchahattha-
kova āgamissati, evaṃ me dhanaṃ parihāyissati, na dānissa okāsaṃ karissā-
mi”ti. Atha naṃ evamāha “sāmi, mayaṃ vaṇṇadāsiyo nāma, amhākaṃ sahasaṃ
adatvā keḷi nāma natthi”ti. “Bhadde, sve diguṇaṃ āharissāmi”ti punappunaṃ yāci.
Nagarasobhiṇī dāsiyo āṇāpesi “etassa idha ṭhatvā maṃ oloketuṃ mā adattha,
gīvāyaṃ taṃ gahetvā nīharitvā dvāraṃ pidahathā”ti. Taṃ sutvā dāsiyo tathā
karīṃsu. Atha so cintesi “ahaṃ imāya saddhiṃ asīti koṭidhanaṃ khādiṃ, sā maṃ
ekadivasaṃ tucchahatthaṃ disvā gīvāyaṃ gahetvā nīharāpesi, aho mātugāmo
nāma pāpo nillajjo akataññū mittadubbhī”ti. So mātugāmassa aguṇaṃ anussara-

ntova virajji, paṭikūlasaññaṃ paṭilabhi, gharāvāsepi ukkaṇṭhito (3.0452) “kiṃ me gharāvāseṇa, ajeva nikkhamitvā pabbajissāmi”ti puna gehaṃ agantvā rājānampi adisvāva nagarā nikkhamitvā araṇṇaṃ pavisitvā gaṅgātīre assamaṃ māpetvā isipabbajjaṃ pabbajitvā jhānābhīṇṇāyo uppādetvā vanamūlaphalāhāro tattha vāsaṃ kappesi.

Rājā taṃ apassanto “kahaṃ mama sahāyo”ti pucchi. Nagarasobhiṇiyāpi katakammaṃ sakalanagare pākaṭaṃ jātaṃ. Athassa tamatthaṃ ācikkhitvā “iti te deva, sahāyo lajjāya gharampi agantvā araṇṇaṃ pavisitvā pabbajito bhavissati”ti āhaṃsu. Rājā taṃ sutvā nagarasobhiṇiṃ pakkosāpetvā “saccaṃ kira tvaṃ ekadivasam sahassaṃ alabhitvā mama sahāyaṃ givāyaṃ gāhāpetvā nīharāpesī”ti pucchi. “Saccaṃ, devā”ti. “Pāpe jammī, sīghaṃ mama sahāyassa gataṭṭhānaṃ gantvā taṃ ānehi, no ce ānessasi, jīvitam te natthi”ti. Sā raṇṇo vacanaṃ sutvā bhītā rathaṃ āruya mahantena parivārena nagarā nikkhamitvā tassa vasanaṭṭhānaṃ pariyesanti sutavasena taṃ ṭhānaṃ sutvā tattha gantvā vanditvā “ayya, mayā andhabālabhāvena kataṃ dosaṃ khamatha, ahaṃ na punevaṃ karissāmi”ti yācitvā “sādhu, khamāmi te, natthi me tayi āghāto”ti vutte “sace me khamatha, mayā saddhiṃ rathaṃ abhiruhatha, nagaraṃ gacchissāma, gatakāle yaṃ mama ghare dhanam atthi, sabbaṃ dassāmi”ti āha. So tassā vacanaṃ sutvā “bhadde, idāni tayā saddhiṃ gantuṃ na sakkā, yadā pana imasmiṃ loke yena na bhavitabbaṃ, taṃ bhavissati, api nāma tadā gaccheyyan”ti vatvā paṭhamam gāthamāha-

77. “Gaṅgā kumudinī santā, saṅkhavaṇṇā ca kokilā;
jambū tālaphalaṃ dajjā, atha nūna tadā siyā”ti.

Tassattho- bhadde, yathā hi kumudasarā kumudehi saṅchannā tiṭṭhanti, tatheva sace sakalāpi mahāgaṅgā kumudinī sīghasotaṃ pahāya santā upasantā siyā, sabbe kokilā ca saṅkhavaṇṇā bhavēyyuṃ, sabbo jamburukkho ca tālaphalaṃ dadeyya. **Atha nūna tadā siyā**ti atha tādise kāle amhākampi samāgamo nūna siyā, bhavēyya nāmāti vuttaṃ hoti.

Evaṅca (3.0453) vatvā punapi tāya “ehi, ayya, gacchāma”ti vutte “gacchissāma”ti vatvā “kasmīṃ kāle”ti vutte “asukasmiṅca asukasmiṅcā”ti vatvā sesagāthā abhāsi-

78. “Yadā kacchapalomānaṃ, pāvāro tividho siyā;
hemantikaṃ pāvuraṇaṃ, atha nūna tadā siyā.

79. “Yadā makasapādānaṃ, aṭṭālo sukato siyā;
daḷho ca avikampī ca, atha nūna tadā siyā.

80. “Yadā sasavisāṇānaṃ, nisseṇī sukata siyā;
saggassārohaṇatthāya, atha nūna tadā siyā.

81. “Yadā nisseṇimāruya, candaṃ khādeyyu mūsikā;
rāhuṅca paripāteyyuṃ, atha nūna tadā siyā.

82. “Yadā surāghaṭaṃ pitvā, makkhikā gaṇacāriṇī;
aṅgāre vāsaṃ kappeyyuṃ, atha nūna tadā siyā.

83. “Yadā bimboṭṭhasampanno, gadrabho sumukho siyā;

kusalo naccagītassa, atha nūna tadā siyā.

84. “Yadā kākā ulūkā ca, mantayeyyumuṃ rahogatā;
aññamaññaṃ pihayeyyumuṃ, atha nūna tadā siyā.

85. “Yadā muḷālapattānaṃ, chattaṃ thirataṃ siyā;
vassassa paṭighātāya, atha nūna tadā siyā.

86. “Yadā kulako sakuṇo, pabbataṃ gandhamādanaṃ;
tuṇḍenādāya gaccheyya, atha nūna tadā siyā.

87. “Yadā sāmuddikaṃ nāvaṃ, sayantaṃ savaṭākaraṃ;
ceṭo ādāya gaccheyya, atha nūna tadā siyā”ti.

Tattha (3.0454) **tividhoti** eko kacchapalomamayena pupphena, eko tūlena, eko ubhayenāti evaṃ tippakāro. **Hemantikaṃ pāvuraṇanti** himapātasamaye pāvuraṇāya bhavituṃ samattho. **Atha nūna tadā siyāti** atha tasmiṃ kāle mama tayā saddhiṃ ekaṃseneva saṃsaggo siyā. Evaṃ sabbattha pacchimapaḍaṃ yojettabbaṃ. **Aṭṭālo sukato**ti abhiruhitvā yujjhantaṃ purisasataṃ dhāretuṃ yathā sakkoti, evaṃ sukato. **Paripāteyyunti** palāpeyyuṃ. **Aṅgāreti** vītaccikaṅgārasanthare. **Vāsaṃ kappeyyunti** ekekaṃ surāghaṭaṃ pivitvā mattā vaseyyuṃ. **Bimboṭṭhasampannoti** bimbaphalasadisehi oṭṭhehi samannāgato. **Sumukhoti** suvaṇṇa-ādāsasadiso mukho. **Pihayeyyunti** aññamaññassa sampattiṃ icchantā pihayeyyumuṃ pattheyyumuṃ. **Muḷālapattānanti** saṅhānaṃ muḷālagacchapattānaṃ. **Kulakoti** eko khuddakasakuṇo. **Sāmuddikanti** samuddapakkhandanamahānāvaṃ. **Sayantaṃ savaṭākaraṇanti** yantena ceva vaṭākarena ca saddhiṃ sabbasambhārayuttaṃ. **Ceṭo ādāyāti** yadā evarūpaṃ nāvaṃ khuddako gāmadārako hatthena gahetvā gaccheyyāti attho.

Iti mahāsatto iminā aṭṭhānaparikappena ekādasa gāthā abhāsi. Taṃ sutvā nagarasobhiṇī mahāsattaṃ khamāpetvā nagaraṃ gantvā rañño taṃ kāraṇaṃ ārocetvā attano jīvitaṃ yācitvā gaṇhi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā “evaṃ bhikkhu mātugāmo nāma akataññū mittadubbhī”ti vatvā saccāni pakāsetvā jātakaṃ samodhānesi, saccapariyosāne ukkaṇṭhitabhikkhu sotāpattiphale patiṭṭhahi. Tadā rājā ānando ahosi, tāpaso pana ahameva ahosinti.

Aṭṭhānajātakavaṇṇanā navamā.

[426] 10. Dīpijātakavaṇṇanā

Khamaniyaṃ (3.0455) **yāpaniyanti** idaṃ satthā veḷuvane viharanto ekaṃ eḷikaṃ ārabha kathesi. Ekasmiñhi samaye mahāmoggallānatthero giriparikkhitte eka-dvāre giribbasenāsane vihāsi. Dvārasamīpeyevassa caṅkamo ahosi. Tadā eḷakapālakā “eḷakā ettha carantū”ti giribbajaṃ pavesetvā kiḷantā viharanti. Tesu eka-divasaṃ sāyaṃ āgantvā eḷake gahetvā gacchantesu ekā eḷikā dūre caramānā eḷake nikkhamante adisvā ohīyi. Taṃ pacchā nikkhamantiṃ eko dīpiko disvā “khādissāmi nan”ti giribbajadvāre aṭṭhāsi. Sāpi ito cito ca oloketi taṃ disvā “esa

maṃ māretvā khāditukāmatāya ṭhito, sace nivattitvā palāyissāmi, jīvitam me natthi, ajja mayā purisakāram kātum vaṭṭatī”ti cintetvā siṅgāni ukkhipitvā tassa abhimukhaṃ vegena pakkhanditvā dīpikassa “ito gaṇhissāmi, ito gaṇhissāmi”ti vipphandatova gahaṇam anupagantvā vegena palāyitvā eḷakānam antaram pāvisi. Atha thero taṃ tesam kiriyaṃ disvā punadivase gantvā tathāgatassa ārocetvā “evaṃ bhante, sā eḷikā attano upāyakusalatāya parakkamaṃ katvā dīpikato mucī”ti āha. Satthā “moggallāna, idāni tāva so dīpiko taṃ gahetum nāsakkhi, pubbe pana naṃ viravantiṃ māretvā khādī”ti vatvā tena yācito atītam āhari.

Atīte magadharaṭṭhe bodhisatto ekasmiṃ gāme mahābhogakule nibbattitvā vayappatto kāme pahāya isipabbajjaṃ pabbajitvā jhānābhiññāyo nibbattetvā ciraṃ himavante vasitvā loṇambilasevanatthāya rājagahaṃ gantvā ekasmiṃyeva giri-bbaje paṇṇasālam māpetvā vāsam kappesi. Tadā imināva niyāmena eḷakapāla-kesu eḷake carantesu ekadivasaṃ evameva ekaṃ eḷikaṃ pacchā nikkhamantiṃ disvā eko dīpiko “khādissāmi nan”ti dvāre aṭṭhāsi. Sāpi taṃ disvā “ajja mayhaṃ jīvitam natthi, ekenupāyena iminā saddhiṃ madhurapaṭisanthāram katvā hadaya-massa mudukaṃ janetvā jīvitam rakkhissāmī”ti cintetvā dūratova tena saddhiṃ paṭisanthāram karontī āgacchamānā paṭhamaṃ gāthamāha-

88. “Khamaniyaṃ (3.0456) yāpaniyaṃ, kacci mātula te sukhaṃ;
sukhaṃ te ammā avaca, sukhakāmāva te mayan”ti.

Tattha **sukhaṃ te ammā**ti mayhaṃ mātāpi “tumhākaṃ sukhaṃ puccheyyāsī”ti ajja maṃ avacāti attho. **Mayanti** mātula mayampi tumhākaṃ sukhaṃ eva icchā-māti.

Taṃ sutvā dīpiko “ayaṃ dhuttikā maṃ mātulavādena vañcetukāmā, na me kakkhaḷabhāvaṃ jānātī”ti cintetvā dutiyaṃ gāthamāha-

89. “Naṅguṭṭhaṃ me avakkamma, heṭhayitvāna eḷike;
sājja mātulavādena, muñcitabbā nu maññasī”ti.

Tassattho- tvaṃ mama naṅguṭṭhamaṇḍalaṃ akkamitvā heṭhayitvā āgacchasi, sā tvaṃ “ajja mātulavādena muñcitabbāhamasmi”ti maññasī nu, evaṃ maññasī maññeti.

Taṃ sutvā itarā “mātula, mā evaṃ kari”ti vatvā tatiyaṃ gāthamāha-

90. “Purathāmukho nisinnosi, ahaṃ te mukhamāgatā;
pacchato tuyhaṃ naṅguṭṭhaṃ, kathaṃ khvāhaṃ avakkamin”ti.

Tattha **mukhanti** abhimukhaṃ. **Kathaṃ khvāhaṃ avakkaminti** tava pacchato ṭhitaṃ ahaṃ kathaṃ avakkaminti attho.

Atha naṃ so “kiṃ kathesi eḷike, mama naṅguṭṭhassa aṭṭhitatṭhānaṃ nāma natthī”ti vatvā catutthaṃ gāthamāha-

91. “Yāvatā caturo dīpā, sasamuddā sapabbatā;
tāvatā mayhaṃ naṅguṭṭhaṃ, kathaṃ kho taṃ vivajjayī”ti.

Tattha tāvatāti ettakaṃ ṭhānaṃ mama naṅguṭṭhaṃ parikkhipitvā gatanti vadati.

Taṃ sutvā eḷikā “ayaṃ pāpo madhurakathāya na alliyati, paṭisattu hutvā tassa kathessāmī”ti vatvā pañcamaṃ gāthamāha-

92. “Pubbeva (3.0457) metamakkhimsu, mātā pitā ca bhātaro;

dīghaṃ duṭṭhassa naṅguṭṭhaṃ, sāmhi vehāyasāgatā”ti.

Tattha **akkhimsūti** pubbeva me etaṃ mātā ca pitā ca bhātaro ca ācikkhimsu. **Sāmhīti** sā ahaṃ ñātakānaṃ santikā tava naṅguṭṭhassa dīghabhāvaṃ sutvā tava naṅguṭṭhaṃ pariharanti **vehāyasā** ākāsenā āgatāti.

Atha naṃ so “jānāmi te ahaṃ ākāsenā āgatabhāvaṃ, evaṃ āgacchantī pana mayhaṃ bhakkhe nāsetvā āgatāsī”ti vatvā chaṭṭhaṃ gāthamāha-

93. “Tañca disvāna āyantim, antalikkhasmi eḷike;
migasaṅgho palāyittha, bhakkho me nāsito tayā”ti.

Taṃ sutvā itarā maraṇabhayaḥhitā aññaṃ kāraṇaṃ āharitum asakkonti “mātula, mā evarūpaṃ kakkhaḷakammaṃ kari, jīvitam me dehī”ti vilapi. Itaropi naṃ vilapaniññaeva khandhe gahetvā māretvā khādi.

94. “Iccevaṃ vilapantiyā, eḷakiyā ruhagghaso;
galakaṃ anvāvamaddi, natthi duṭṭhe subhāsitaṃ.

95. “Neva duṭṭhe nayo atthi, na dhammo na subhāsitaṃ;
nikkamaṃ duṭṭhe yuñjetha, so ca sabbhiṃ na rañjati”ti.-

Imā dve abhisambuddhagāthā-

Tattha **ruhagghasoti** ruhirabhakkho lohitaḥpāyī sāhasikadīpiko. **Galakaṃ anvāvamaddīti** gīvaṃ maddi, ḍaṃsitvā phālesīti attho. **Nayoti** kāraṇaṃ. **Dhammoti** sabhāvo. **Subhāsitanti** sukathitavacanaṃ, sabbametaṃ duṭṭhe natthīti attho. **Nikkamaṃ duṭṭhe yuñjethāti** bhikkhave, duṭṭhapuggale parakkamameva yuñjeyya. **So ca sabbhiṃ na rañjati** so pana puggalo sabbhiṃ sundaraṃ subhāsitaṃ na rañjati, na piyāyatīti attho. Tāpasō tesaṃ kiriyaṃ sabbaṃ addasa.

Satthā (3.0458) imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi- “tadā eḷikāva etarahi eḷikā ahosi, dīpikopi etarahi dīpikova, tāpasō pana ahameva ahosin”-ti.

Dīpijātakavaṇṇanā dasamā.

Jātakuddānaṃ-

Kaccānī aṭṭhasaddañca, sulasā ca sumaṅgalaṃ;
gaṅgamālañca cetiyaṃ, indriyañceva ādittaṃ;
aṭṭhānañceva dīpi ca, dasa aṭṭhanipātake.

Aṭṭhakanipātavaṇṇanā niṭṭhitā.

9. Navakanipāto

[427] 1. Gijjhajātakavaṇṇanā

Parisaṅkupatho (3.0459) **nāmāti** idaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ dubbacabhikkhum ārabbha kathesi. So kira eko kulaputto niyyānikasāsane pabbajitvāpi

atthakāmehi ācariyupajjhāyehi ceva sabrahmacārīhi ca “evaṃ te abhikkamītabbaṃ, evaṃ paṭikkamītabbaṃ, evaṃ ālokitabbaṃ, evaṃ vilokitabbaṃ, evaṃ samīñjitabbaṃ, evaṃ pasāritabbaṃ, evaṃ nivāsetabbaṃ, evaṃ pārūpitabbaṃ, evaṃ patto gahetabbo, yāpanamattaṃ bhattaṃ gahetvā paccavekkhitvāva pari-bhuñjitabbaṃ, indriyesu guttadvārena bhojane mattaññunā jāgariyamanuyuttēna bhavitabbaṃ, idaṃ āgantukavattaṃ nāma jānitabbaṃ, idaṃ gamikavattaṃ nāma, imāni cuddasa khandhakavattāni, asīti mahāvattāni. Tattha te sammā vattitabbaṃ, ime terasa dhutaṅgaguṇā nāma, ete samādāya vattitabban”ti ovadiyamāno dubbaco ahosi akkhamo appadakkhiṇaggāhī anusāsaniṃ. “Ahaṃ tumhe na vadāmi, tumhe pana maṃ kasmā vadatha, ahameva attano atthaṃ vā anattaṃ vā jānissāmi”ti attānaṃ avacaṇiyaṃ akāsi. Athassa dubbacabhāvaṃ ṇatvā bhikkhū dhammasabhāyaṃ aguṇakathaṃ kathentā nisīdiṃsu. Sathā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte taṃ bhikkhuṃ pakkosāpetvā “saccaṃ kira tvaṃ bhikkhu dubbaco”ti pucchitvā “saccan”ti vutte “kasmā bhikkhu evarūpe niyyānikasāsane pabbajitvā atthakāmānaṃ vacanaṃ na karosi, pubbepi tvaṃ paṇḍitānaṃ vacanaṃ akatvā verambhavātamukhe cuṇṇavicuṇṇo jāto”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte gijjhakūṭe pabbate bodhisatto gijjhayoniyāṃ nibbatti. Putto panassa supatto nāma gijjharājā anekasahassagijjhaparivāro thāmasampanno ahosi. So mātāpitaro posesi, thāmasampannattā pana atidūraṃ uppatati. Atha naṃ pitā “tāta, ettakaṃ nāma thānaṃ atikkamitvā na gantabban”ti ovadi. So “sādhū”ti vatvāpi ekadivasāṃ pana (3.0460) vuṭṭhe deve gijjhehi saddhiṃ uppatitvā sese ohāya atibhūmiṃ gantvā verambhavātamukhaṃ patvā cuṇṇavicuṇṇabhāvaṃ pāpuṇi. Sathā tamattaṃ dassento abhisambuddho hutvā imā gāthā abhāsi-

1. “Parisaṅkupatho nāma, gijjhapantho sanantano;
tatrāsi mātāpitaro, gijjho posesi jiṇṇake;
tesaṃ ajagaramedaṃ, accahāsi bahuttaso.
2. “Pitā ca puttaṃ avaca, jānaṃ uccaṃ papātināṃ;
supattaṃ thāmasampannaṃ, tejassim dūragāmināṃ.
3. “Pariplavantaṃ pathaviṃ, yadā tāta vijānahi;
sāgarena parikkhittaṃ, cakkamaṃva parimaṇḍalaṃ;
tato tāta nivattassu, māssu etto paraṃ gami.
4. “Udapattosi vegena, balī pakkhī dijuttamo;
olokayanto vakkaṅgo, pabbatāni vanāni ca.
5. “Addassa pathaviṃ gijjho, yathāsāsi pitussutaṃ;
sāgarena parikkhittaṃ, cakkamaṃva parimaṇḍalaṃ.
6. “Taṅca so samatikkamma, paramevaccavattatha;
taṅca vātasikhā tikkhā, accahāsi baliṃ dijaṃ.
7. “Nāsakkhātigato poso, punadeva nivattitum;
dijo byasanamāpādi, verambhānaṃ vasaṃ gato.
8. “Tassa puttā ca dārā ca, ye caññe anujivino;
sabbe byasanamāpādum, anovādakare dije.

9. “Evampi idha vuḍḍhānaṃ, yo vākyam nāvabujjhati;
atisīmacaro ditto, gijjhovātītasāsano;
sa ve byasanaṃ pappoti, akatvā vuḍḍhasāsanan”ti.

Tattha **parisaṅkupathoti** saṅkupatho. Manussā hiraññasuvaṇṇatthāya gacchantā tasmim padese khāṇuke koṭṭetvā tesu rajjuyo bandhitvā gacchanti, tena so gijjhapabbate jaṅghamaggo “saṅkupatho”ti vuccati. **Gijjhapanthoti** (3.0461) gijjhapabbatamatthake mahāmaggo. **Sanantanoti** porāṇo. **Tatrāsīti** tasmim gijjhapabbatamatthake saṅkupathe eko gijjho āsi, so jiṇṇake mātāpitaro posesi. **Ajagara-medanti** ajagarānaṃ medaṃ. **Accahāsīti** ativiya āhari. **Bahuttasoti** bahuso. **Jānaṃ uccaṃ papātinanti** “putto te ati-uccaṃ ṭhānaṃ laṅghati”ti sutvā “ucce papātī ayan”-ti jānanto. **Tejassinti** purisatejasampannaṃ. **Dūragāminanti** teneva tejena dūragāmiṃ. **Pariplavantanti** uppalapattaṃ viya uduke uplavamaṇaṃ. **Vijānahīti** vijānāsi. **Cakkaṃva parimaṇḍalanti** yasmim te padese ṭhitassa samuddena paricchinno jambudīpo cakkamaṇḍalaṃva paññāyati, tato tāta nivattāhīti ovaḍanto evamaṇa.

Udapattosīti pitu ovādaṃ akatvā ekadivasaṃ gijjhehi saddhim uppatito te ohāya pitarā kathitaṭṭhānaṃ agamāsi. **Olokayantoti** taṃ ṭhānaṃ patvā heṭṭhā olokeno. **Vakkaṅgoti** vaṅkagīvo. **Yathāsāsi pitussutanti** yathāssa pitu santikā suttaṃ āsi, tatheva addasa, “yathāssāsi”tipi pāṭho. **Paramevaccavattathāti** pitarā akkhātaṭṭhānato paraṃ ativattova. **Taṅca vātasikhā tikkhāti** taṃ anovādakaṃ balimpi samānaṃ dijaṃ tikhiṇaverambhavātasikhā accahāsi atihari, cuṇṇavicuṇṇaṃ akāsi. **Nāsakkhātigatoti** nāsakkhi atigato. **Posoti** satto. **Anovādakareti** tasmim dije paṇḍitānaṃ ovādaṃ akaronte sabbepi te mahādukkhaṃ pāpuṇṇiṃsu. **Akatvā vuḍḍhasāsānanti** vuḍḍhānaṃ hitakāmānaṃ vacanaṃ akatvā evameva byasanaṃ mahādukkhaṃ pāpuṇāti. Tasmā tvaṃ bhikkhu mā gijjhasadiso bhava, atthakāmānaṃ vacanaṃ karohīti. So satthārā evaṃ ovaḍito tato paṭṭhāya suvaco ahosi.

Satthā imaṃ dhammaḍesaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi- “tadā dubbacagijjho etarahi dubbacabhikkhu ahosi, gijjhapiṭā pana ahameva ahosi”ti.

Gijjhajātakavaṇṇanā paṭhamā.

[428] 2. Kosambiyajātakavaṇṇanā

Puthusaddoti (3.0462) idaṃ satthā kosambiṃ nissāya ghoṣitārāme viharanto kosambiyaṃ bhaṇḍanakāraṃ bhikkhū ārabba kathesi. Vatthu **kosambakakkhandhake** (mahāva. 451 ādayo) āgatameva, ayaṃ panettha saṅkhepo. Tadā kira dve bhikkhū ekasmiṃ āvāse vaṣiṃsu vinayadharo ca suttantiko ca. Tesu suttantiko ekadivasaṃ sarīravalaṅgaṃ katvā udakakoṭṭhake ācamana-udakāvasesaṃ bhājane ṭhapetvā nikkhami. Pacchā vinayadharo tattha pavitṭho taṃ udakaṃ disvā nikkhamitvā itaraṃ pucchi “āvuso, tayā udakaṃ ṭhapitaṃ”ti. “Āmāvuso”ti. “Kiṃ panettha āpattibhāvaṃ na jānāsi”ti? “Āmāvuso na jānāmi”ti. “Hoti, āvuso, ettha āpatti”ti? “Tena hi paṭikarissāmi na”ti. “Sace pana te, āvuso, asaṅcicca asa-

tiyā kataṃ, natthi āpattī”ti. So tassā āpattiyā anāpattidiṭṭhi ahosi. Vinayadharopi attano nissitakānaṃ “ayaṃ suttantiko āpattiṃ āpajjamānopi na jānāti”ti ārocesi. Te tassa nissitake disvā “tumhākaṃ upajjhāyo āpattiṃ āpajjitvāpi āpattibhāvaṃ na jānāti”ti āhaṃsu. Te gantvā attano upajjhāyassa ārocesuṃ. So evamāha- “ayaṃ vinayadharo pubbe ‘anāpattī’ti vatvā idāni ‘āpattī’ti vadati, musāvādī eso”ti. Te gantvā “tumhākaṃ upajjhāyo musāvādī”ti evaṃ aññamaññaṃ kalahaṃ vaḍḍhayiṃsu. Tato vinayadharo okāsaṃ labhitvā tassa āpattiyā adassanena ukkhepaniyakammaṃ akāsi. Tato paṭṭhāya tesāṃ paccayadāyakā upāsakāpi dve koṭṭhāsā ahesuṃ. Ovādapaṭiggāhikā bhikkhuniyopi ārakkhadevatāpi dve koṭṭhāsā ahesuṃ. Tāsaṃ sandiṭṭhasambhattā ākāsaṭṭhadevatāpi yāva brahmalokā sabbe puthujjanā dve pakkhā ahesuṃ. Yāva akaniṭṭhabhavanā pana idaṃ kolāhalaṃ agamāsi.

Atheko bhikkhu tathāgataṃ upasaṅkamitvā ukkhepakānaṃ “dhammikeneva kammena ayaṃ ukkhitto, ukkhittānuvattakānaṃ adhammikena kammena ukkhitto”- ti laddhiṃ, ukkhepakehi vāriyamānānampi tesāṃ taṃ anuparivāretvā caraṇabhāvañca satthu ārocesi. Bhagavā “samaggā kira hontū”ti dve vāre pesetvā “na icchanti bhante samaggā bhavitun”ti sutvā (3.0463) tatiyavāre “bhinno bhikkhusaṅgho”ti tesāṃ santikaṃ gantvā ukkhepakānaṃ ukkhepane, itaresañca asañcicca āpattiyā adassane ādīnavaṃ vatvā pakkāmi. Puna tesāṃ tattheva ekasīmāyaṃ uposathādīni kāretvā bhattachaggādīsu bhaṇḍanaajātānaṃ “āsanantarikāya nisīditabban”ti bhattachage vattaṃ paññāpetvā “idānipi bhaṇḍanaajātā viharantī”ti sutvā tattha gantvā “alaṃ, bhikkhave, mā bhaṇḍanan”ti-ādīni vatvā aññatarena bhikkhunā dhammavādinā bhagavato vihesaṃ anicchantena “āgametu, bhante, bhagavā dhammasāmi, appossukko bhante, bhagavā diṭṭhadhammasukhavihāraṃ anuyutto viharatu, mayaṃ tena bhaṇḍanena kalahena viggahena vivādena paññāyissāmā”ti vutte-

Bhūtapubbaṃ, bhikkhave, bārāṇasiyaṃ brahmadatto nāma kāsirājā ahoṣīti brahmadattena dīghītissa kosalarāñño rajjaṃ acchanditvā aññātakavesena vasa- ntassa māritabhāvañceva dīghāvukumārena attano jīvite dinne tato paṭṭhāya tesāṃ samaggabhāvañca kathetvā “tesaṃhi nāma, bhikkhave, rājūnaṃ ādinnada- ṇḍānaṃ ādinnasatthānaṃ evarūpaṃ khantisoraccaṃ bhavissati. Idha kho taṃ, bhikkhave, sobhetha, yaṃ tumhe evaṃ svākkhāte dhammavinaye pabbajitā samānā khamā ca bhavyeyātha soratā cā”ti ovaditvā dutiyampi tatiyampi “alaṃ, bhikkhave, mā bhaṇḍanan”ti vāretvā anoramante disvā “pariyādiṇṇarūpā kho ime moghapurisā, na yime sukarā saññāpetun”ti pakkamitvā punadivase piṇḍapātapa- ṭikkanto gandhakuṭiyā thokaṃ vissamitvā senāsanaṃ saṃsāmetvā attano pattaci- varamādāya saṅghamajjhe ākāse ṭhatvā imā gāthā abhāsi-

10. “Puthusaddo samajano, na bālo koci maññatha;

saṅghasmim bhijjamānasmim, nāññaṃ bhiyyo amaññarum.

11. “Parimuṭṭhā paṇḍitābhāsā, vācāgocarabhāṇino;

yāvicchanti mukhāyāmaṃ, yena nītā na taṃ vidū.

12. “Akkocchi maṃ avadhi maṃ, ajini maṃ ahāsi me;
ye ca taṃ upanayhanti, veraṃ tesam na sammati.

13. “Akkocchi (3.0464) maṃ avadhi maṃ, ajini maṃ ahāsi me;
ye ca taṃ nupanayhanti, veraṃ tesūpasammati.

14. “Na hi verena verāni, sammantīdha kudācanaṃ;
averena ca sammanti, esa dhammo sanantano.

15. “Pare ca na vijānanti, mayamettha yamāmasa;
ye ca tattha vijānanti, tato sammanti medhagā.

16. “Aṭṭhicchinnā pāṇaharā, gavāssadhanahārino;
raṭṭhaṃ vilumpamānānaṃ, tesampi hoti saṅgati;
kasmā tumhāka no siyā.

17. “Sace labhetha nipakaṃ sahāyaṃ, saddhiṃcamaṃ sādhuvihāridhīraṃ;
abhibhuyya sabbāni parissayāni, careyya tenattamano satīmā.

18. “No ce labhetha nipakaṃ sahāyaṃ, saddhiṃcamaṃ sādhuvihāridhīraṃ;
rājāva raṭṭhaṃ vijitaṃ pahāya, eko care mātaṅgaraññeva nāgo.

19. “Ekassa caritaṃ seyyo, natthi bāle sahāyatā;
eko care na pāpāni kayirā, apposukko mātaṅgaraññeva nāgo”ti.

Tattha puthu mahāsaddo assāti **puthusaddo**. **Samajanoti** samāno ekasadisō jano, sabbovāyaṃ bhaṇḍanakāraḥakajano samantato saddanicchāraṇena puthu-saddo ceva sadiso cāti vuttaṃ hoti. **Na bālo koci maññathāti** tattha koci ekopi “ahaṃ bālo”ti (3.0465) na maññittha, sabbe paṇḍitamānino, sabbovāyaṃ bhaṇḍanakāraḥako janoyeva. **Nāññaṃ bhiyyo amaññarunti** koci ekopi “ahaṃ bālo”ti na maññittha, bhiyyo ca saṅghasmiṃ bhijjamāne aññaṃpi ekaṃ “mayhaṃ kāraṇā saṅgho bhijjati”ti idaṃ kāraṇaṃ na maññitthāti attho.

Parimuṭṭhāti muṭṭhassatino. **Paṇḍitābhāsāti** attano paṇḍitamānena paṇḍitasa-disā. **Vācāgocarabhāṇinoti** rā-kārassa rassādeso kato, vācāgocarā ca na satipa-ṭṭhānādi-ariyadhammagocarā, bhāṇino ca. Kathaṃ bhāṇino? **Yāvicchanti mukhāyāmantī**, yāva mukhaṃ pasāretuṃ icchanti, tāva pasāretvā aggapādehi ṭhatvā bhāṇino, ekopi saṅghagāravana mukhasaṅkocanaṃ na karotīti attho. **Yena nītāti** yena bhaṇḍanena imaṃ nillajjabhāvaṃ nītā. **Na taṃ vidūti** evaṃ “ādīnavaṃ idan”ti taṃ na jānanti.

Ye ca taṃ upanayhantīti taṃ “akkocchi man”ti-ādikaṃ ākāraṃ ye upanayhanti. **Sanantanoti** porāṇo. **Pareti** paṇḍite ṭhapetvā tato aññe bhaṇḍanakāraḥakā pare nāma. Te ettha saṅghamaṃjhe kolāhalaṃ karontā “mayaṃ yamāmasa upayamaṃ nassāma, satataṃ samitaṃ maccusantikaṃ gacchāmā”ti na jānanti. **Ye ca tattha vijānantīti** ye tattha paṇḍitā “mayaṃ maccusamīpaṃ gacchāmā”ti vijānanti. **Tato sammanti medhagātī** bhikkhave, evañhi te jānantā yonisomanasikāraṃ uppādetvā medhagānaṃ kalahānaṃ vūpasamāya paṭipajjanti.

Aṭṭhicchinnāti ayaṃ gāthā brahmadattañca dīghāvukumārañca sandhāya vuttā. Tesampi hoti saṅgati. Kasmā tumhākaṃ na hoti? Yesaṃ vo neva mātāpitūnaṃ aṭṭhīni chinnāni, na pāṇā haṭā, na gavāssadhanāni haṭāni. Idaṃ vuttaṃ hoti-

bhikkhave, tesañhi nāma ādinnadaṇḍānaṃ ādinnasatthānaṃ rājūnaṃ evarūpā saṅgati samāgamo āvāhavivāhasambandhaṃ katvā ekato pānabhojanaṃ hoti, tumhe evarūpe sāsane pabbajitvā attano veramattampi jahitum na sakkotha, ko tumhākaṃ bhikkhubhāvoti.

Sace (3.0466) **labhethā**ti-ādigāthāyo paṇḍitasahāyassa ca bālasahāyassa ca vaṇṇāvaṇṇadīpanatthaṃ vuttā. **Abhibhuyya sabbāni parissayānī**ti sabbe pākaṭapa-rissaye ca paṭicchannaparissaye ca abhibhavitvā tena saddhiṃ attamano satimā careyya. **Rājāva raṭṭhaṃ vijitaṃ pahāyā**ti yathā attano vijitaṃ raṭṭhaṃ mahājanaka-rājā ca arindamarājā ca pahāya ekakova cariṃsu, evaṃ careyyāti attho. **Mātaṅga-ññeva nāgoti** mātaṅgo araññe nāgo va. **Mātaṅgoti** hatthi vuccati, **nāgoti** mahantā-dhivacanametam. Yathā hi mātuposako mātaṅganāgo araññe ekako cari, na ca pāpāni akāsi, yathā ca sīlavahatthināgo. Yathā ca pālileyyako, evaṃ eko care, na ca pāpāni kayirāti vuttaṃ hoti.

Satthā evaṃ kathetvāpi te bhikkhū samagge kātum asakkonto bālakaloṇaka-gāmaṃ gantvā bhaguttherassa ekībhāve ānisaṃsaṃ kathetvā tato tiṇṇaṃ kulapu-ttānaṃ vasanaṭṭhānaṃ gantvā tesam sāmaggivāse ānisaṃsaṃ kathetvā tato pālileyyakavanasaṇḍaṃ gantvā tattha temāsaṃ vasitvā puna kosambiṃ agantvā sāvattameva agamāsi. Kosambivāsinopi upāsakā “ime kho ayyā, kosambakā bhikkhū bahuno amhākaṃ anattassa kārakā, imehi ubbāḷho bhagavā pakkanto, imesaṃ neva abhivādanādīni karissāma, na upagatānaṃ piṇḍapātaṃ dassāma, evaṃ ime pakkamissanti vā veraṃ viramissanti vā bhagavantam vā pasādessanti”ti sammantayitvā tatheva akaṃsu. Te tena daṇḍakammena pīlitā sāvattiṃ gantvā bhagavantam khamāpesum.

Satthā imaṃ dhammalesanaṃ āharitvā jātaṃ samodhānesi- “pitā suddhodana-mahārājā ahosi, mātā mahāmāyā, dīghāvukumāro pana ahameva ahosi”ti.

Kosambiyajātakavaṇṇanā dutiyā.

[429] 3. Mahāsuvaṇṇakavaṇṇanā

Dumo (3.0467) **yadā hotī**ti idaṃ satthā jetavane viharanto aññataraṃ bhikkhum ārabha katesi. So kira satthu santike kammaṭṭhānaṃ gahetvā kosalajanapade aññataraṃ paccantaḡamaṃ upanissāya araññe vihāsi. Manussā tassa rattiṭṭhāna-divāṭṭhānāni sampādetvā gamanāgamanasampanne ṭhāne senāsanaṃ katvā sakkaccaṃ upaṭṭhahiṃsu. Tassa vassūpagatassa paṭhamamāseyeva so ḡamo jhāyi, manussānaṃ bijamattampi avasiṭṭhaṃ nāhosi. Te tassa paṇītaṃ piṇḍapātaṃ dātum nāsakkhiṃsu. So sappāyaseṇāsanepi piṇḍapātena kilamanto maggaṃ vā phalaṃ vā nibbattetum nāsakkhi. Atha naṃ temāsaccayena satthāraṃ vanditum āgataṃ satthā paṭisanthāraṃ katvā “kacci bhikkhu piṇḍapātena na kilamantosi, senāsanasappāyañca ahosi”ti pucchi. So tamatthaṃ ārocesi. Satthā “tassa senā-sanaṃ sappāyan”ti ṇatvā “bhikkhu samaṇena nāma senāsanasappāye sati lolu-ppacāraṃ pahāya kiñciveva yathāladhaṃ paribhuñjitvā santuṭṭhena samaṇa-

dhammaṃ kātum vaṭṭati. Porāṇakapaṇḍitā tiracchānayanīyaṃ nibbattivā attano nivāsasukkhārakkhe cuṇṇaṃ khādantāpi loluppacāraṃ pahāya santuṭṭhā mitta-dhammaṃ abhinditvā aññattha na gamiṃsu, tvaṃ pana kasmā ‘piṇḍapāto paritto lūkho’ti sappāyaseṇāsaṇaṃ pariccaji” ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte himavante gaṅgātīre ekasmiṃ udumbaravane anekasatasahassā sukā vasīṃsu. Tatra eko suvarājā attano nivāsarukkhassa phalesu khīṇesu yadeva avasiṭṭhaṃ hoti aṅkuro vā pattaṃ vā taco vā papaṭikā vā, taṃ khādītva gaṅgāya pānīyaṃ pivitvā paramappicchasantuṭṭho hutvā aññattha na gacchati. Tassa appicchasantuṭṭhabhāvaguṇena sakkassa bhavanaṃ kampi. Sakko āvajjamāno taṃ disvā tassa vīmaṃsanatthaṃ attano ānubhāvena taṃ rukkaṃ sukkhāpesi. Rukkho khāṇukamatto hutvā chiddāvachiddo vāte paharante ākoṭiyamāno viya aṭṭhāsi. Tassa chiddehi cuṇṇāni nikkhamanti. Suvarājā tāni cuṇṇāni khādītva gaṅgāya pānīyaṃ pivitvā aññattha agantvā vātāpapaṃ agaṇetvā udumbarakhāṇuke nisīdi. Sakko tassa paramappicchabhāvaṃ ṇātvā “mittadhammaguṇaṃ kathāpetvā varamassa datvā udumbaraṃ (3.0468) amataphalaṃ karitvā āgami-ssāmī”ti eko haṃsarājā hutvā sujaṃ asurakaññaṃ purato katvā taṃ udumbaravanaṃ gantvā avidūre ekarukkhassa sākāya nisīditvā tena saddhiṃ kathaṃ samuṭṭhāpento paṭhamamā gāthamāha-

20. “Dumo yadā hoti phalūpapanno, bhuñjanti naṃ vihaṅgamā sampatantā; khīṇanti ṇātvāna dumam phalaccaye, disodisaṃ yanti tato vihaṅgamā”ti.

Tassattho- suvarāja, rukkho nāma yadā phalasampanno hoti, tadā taṃ sākāto sākhaṃ sampatantāva vihaṅgamā bhuñjanti, taṃ pana khīṇaṃ ṇātvā phalānaṃ accayena tato rukkhato disodisaṃ vihaṅgamā gacchantīti.

Evañca pana vatvā tato naṃ uyyojetum dutiyaṃ gāthamāha-

21. “Cara cārikaṃ lohitaṇḍa mā mari, kiṃ tvaṃ suva sukkhadumamhi jhāyasi;

tadiṅgha maṃ brūhi vasantasannibha, kasmā suva sukkhadumaṃ na riñcasī”ti.

Tattha (3.0469) **jhāyasīti** kiṃkāraṇā sukkhakhāṇumatthake jhāyanto pajjhāyanto tiṭṭhasi. **līghāti** codanatthe nipāto. **Vasantasannibhāti** vasantakāle vana-ṣaṇḍo suvagaṇasamokiṇṇo viya nīlobhāso hoti, tena taṃ “vasantasannibhā”ti ālapati. **Na riñcasīti** na chaḍḍesi.

Atha naṃ suvarājā “ahaṃ haṃsa attano kataññukataveditāya imaṃ rukkaṃ na jahāmī”ti vatvā dve gāthā abhāsi-

22. “Ye ve sakhīnaṃ sakhāro bhavanti, pāṇaccaye dukkhasukhesu haṃsa; khīṇaṃ akhīṇampi na taṃ jahanti, santo sataṃ dhammamanussarantā.

23. “Sohaṃ sataṃ aññatarosmi haṃsa, ṇātī ca me hoti sakhā ca rukkho; taṃ nussahe jīvikattho pahātuṃ, khīṇanti ṇātvāna na hesa dhammo”ti.

Tattha **ye ve sakhīnaṃ sakhāro bhavanti**ti ye sahāyānaṃ sahāyā honti. **Khīṇaṃ akhīṇampi**ti paṇḍitā nāma attano sahāyaṃ bhogaparikkhayena khīṇampi akhīṇampi na jahanti. **Sataṃ dhammamanussarantā**ti paṇḍitānaṃ paveṇiṃ anussaramānā. **Ṇātī ca meti** haṃsarāja, ayaṃ rukkho sampiyāyanatthena mayhaṃ ṇātī ca

samāciṇṇacaraṇatāya sakhā ca. **Jīvikatthoti** tamahaṃ jīvikāya atthiko hutvā pahātuṃ na sakkomi.

Sakko tassa vacanaṃ sutvā tuṭṭho pasaṃsitvā varaṃ dātukāmo dve gāthā abhāsi-

24. “Sādhu sakkhi kataṃ hoti, metti saṃsati santhavo;
sacetaṃ dhammaṃ rocesi, pāsaṃsosi vijānataṃ.

25. “So te suva varaṃ dammi, pattayāna vihaṅgama;
varaṃ varassu vakkaṅga, yaṃ kiñci manasicchasi” ti.

Tattha **sādhūti** sampahaṃsanaṃ. **Sakkhi kataṃ hoti, metti saṃsati santhavoti** sakhibhāvo ca metti ca parisamajjhe santhavo cāti tayā mittaṃ kataṃ sādhu hoti laddhakaṃ bhaddakameva. **Sacetaṃ dhammanti** sace etaṃ mittadhammaṃ. **Vijānatanti** evaṃ sante viññūnaṃ pasaṃsitabbayuttakosīti attho. **So teti** so ahaṃ tuyhaṃ. **Varassūti** icchassu. **Yaṃ kiñci manasicchasi**ti yaṃ kiñci manasā icchasi, sabbaṃ taṃ varaṃ dadāmi teti.

Taṃ sutvā suvarājā varaṃ gaṇhanto sattamaṃ gāthamāha-

26. “Varaṅca me haṃsa bhavaṃ dadeyya, ayaṅca rukkho punarāyumaṃ labhetha;
so sākhavā phalimā saṃvirūḷho, madhutthiko tiṭṭhatu sobhamāno” ti.

Tattha **sākhavāti** sākhasampanno. **Phalimāti** phalena upeto. **Saṃvirūḷhoti** samantato virūḷhapatto taruṇapattasampanno hutvā. **Madhutthikoti** saṃvijjamaṇama-dhuraphalesu pakkhittamadhu viya madhuraphalo hutvāti attho.

Athassa (3.0470) sakko varaṃ dadamāno aṭṭhamaṃ gāthamāha-

27. “Taṃ passa samma phalimaṃ uḷāraṃ, sahāva te hotu udumbarena;
so sākhavā phalimā saṃvirūḷho, madhutthiko tiṭṭhatu sobhamāno” ti.

Tattha **sahāva te hotu udumbarenāti** tava udumbarena saddhiṃ saha ekatova vāso hotu.

Evaṅca pana vatvā sakko taṃ attabhāvaṃ vijahitvā attano ca sujāya ca ānubhāvaṃ dassetvā gaṅgāto hatthena udakaṃ gahetvā udumbarakhāṇukaṃ pahari. Tāvadeva sākhaṇḍapapasacchanno madhuraphalo rukkho uṭṭhahitvā muṇḍamaṇipabbato viya vilāsasampanno aṭṭhāsi. Suvarājā taṃ disvā somanassappatto sakkassa thutiṃ karonto navamaṃ gāthamāha-

28. “Evaṃ sakka sukhī hohi, saha sabbehi ñātibhi;
yathāhamajja sukhito, disvāna saphalaṃ duman” ti.

Sakkopi tassa varaṃ datvā udumbaraṃ amataphalaṃ katvā saddhiṃ sujāya attano ṭhānameva gato. Tamatthaṃ dipayamānā osāne abhisambuddhagāthā ṭhapitā-

29. “Suvassa ca varaṃ datvā, katvāna saphalaṃ dumaṃ;
pakkāmi saha bhariyāya, devānaṃ nandanaṃ vanan”ti.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā “evaṃ bhikkhu porāṇakapaṇḍitā tira-
cchānayoniyam nibbattāpi aloluppacārā ahesuṃ. Tvaṃ pana kasmā evarūpe
sāsane pabbajitvā loluppacāraṃ carasi, gaccha tattheva vasāhī”ti kammaṭṭhāna-
massa kathetvā jātakaṃ samodhānesi. So bhikkhu tattha gantvā vipassanaṃ
vaḍḍhento arahattaṃ pāpuṇi. Tadā sakko anuruddho ahosi, suvarājā pana aha-
meva ahosinti.

Mahāsuvaḷātakavaṇṇanā tatiyā.

[430] 4. Cūḷasuvajātakavaṇṇanā

Santi (3.0471) **rukkhāti** idaṃ satthā sāvattiyam jetavane viharanto verañja-
kaṇḍaṃ ārabha kathesi. Satthari verañjāyam vassaṃ vasitvā anupubbena
sāvattim anuppatte bhikkhū dhammasabhāyam kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “āvuso,
tathāgato khattiyasukhumālo buddhasukhumālo mahantena iddhānubhāvena
samannāgatopi verañjabrāhmaṇena nimantito temāsaṃ vasanto mārāvaṭṭanava-
sena tassa santikā ekadivasampi bhikkhaṃ alabhitvā loluppacāraṃ pahāya
temāsaṃ patthapulakapiṭṭhodakena yāpento aññattha na agamāsi, aho tathāga-
tānaṃ appicchasantuṭṭhabhāvo”ti. Satthā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, eta-
rahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “anacchariyam,
bhikkhave, tathāgatassa idāni loluppacārappahānaṃ, pubbepi tiracchānayoniyam
nibbattopi loluppacāraṃ pahāsin”ti vatvā atītaṃ āhari. Sabbampi vatthu purimana-
yeneva vitthāretabbaṃ.

30. “Santi rukkhā haripattā, dumā nekaphalā bahū;
kasmā nu sukkhe koḷāpe, suvassa nirato mano.

31. “Phalassa upabhuñjimhā, nekavassagaṇe bahū;
aphalampi viditvāna, sāva metti yathā pure.

32. “Sukkhāñca rukkhā koḷāpaṃ, opattamaphalaṃ dumaṃ;
ohāya sakuṇā yanti, kiṃ dosaṃ passase dija.

33. “Ye phalathā sambhajanti, aphaloti jahanti naṃ;
attatthapaññā dummedhā, te honti pakkhapātino.

34. “Sādhu sakkhi kataṃ hoti, metti saṃsati santhavo;
sacetaṃ dhammaṃ rocesi, pāsamsosi vijānataṃ.

35. “So te suva varaṃ dammi, pattayāna vihaṅgama;
varaṃ varassu vakkaṅga, yaṃ kiñci manasicchasi.

36. “Api (3.0472) nāma naṃ passeyyaṃ, sapattaṃ saphalaṃ dumaṃ;
daliddova nidhim laddhā, nandeyyāhaṃ punappunaṃ.

37. “Tato amatamādāya, abhisiñci mahīruhaṃ;
tassa sākhā virūhiṃsu, sītacchāyā manoramā.

38. “Evaṃ sakka sukhī hohi, saha sabbehi ñātibhi;

yathāhamajja sukhito, disvāna saphalaṃ dumaṃ.

39. “Suvassa ca vamaṃ datvā, katvāna saphalaṃ dumaṃ;
pakkāmi saha bhariyāya, devānaṃ nandaṃ vanan”ti.-

Pañhapaṭipañhāpi atthopi purimanayeneva veditabbā, anuttānapadameva pana vaṇṇayissāma.

Haripattāti nīlapattasacchannā. **Koḷāpeti** vāte paharante ākoṭitasaddaṃ viya muñcamāne nissāre. **Suvassāti** āyasmato suvarājassa kasmā evarūpe rukkhemaṃ nirato. **Phalassāti** phalaṃ assa rukkhassa. **Nekavassagaṇeti** anekavassagaṇe. **Bahūti** samānepi anekasate na dve tayo, atha kho bahūva. **Viditvānāti** haṃsarāja idāni amhākaṃ imaṃ rukkhamaṃ aphalaṃ viditvāpi yathā pure etena saddhiṃ metti, sāva metti, tañhi mayaṃ na bhindāma, mettiṃ bhindantā hi anariyā asappurisā nāma hontīti pakāsento evamāha.

Opattanti avapattaṃ nippattaṃ patitapattaṃ. **Kiṃ dosaṃ passaseti** aññe sakuṇā etaṃ ohāya aññattha gacchanti, tvaṃ evaṃ gamane kiṃ nāma dosaṃ passasi. **Ye phalathāti** ye pakkhino phalathāya phalakāraṇā sambhajanti upagacchanti, aphaloti ñatvā etaṃ jahanti. **Attatthapaññāti** attano atthāya paññā, paraṃ anoloketvā attaniyeva vā ṭhitā etesaṃ paññāti attatthapaññā. **Pakkhapātinoti** te attanoyeva vuḍḍhiṃ paccāsīsamānā mittapakkhamaṃ pātenti nāsentiṃti pakkhapātino nāma honti. Attapakkhēyeva vā patantiṃti **pakkhapātino**.

Api (3.0473) **nāma nanti** haṃsarāja, sace me manoratho nipphajjeyya, tayā dinno varo sampajjeyya, api nāma ahaṃ imaṃ rukkhamaṃ sapattaṃ saphalaṃ puna passeyyaṃ, tato daliddo nidhiṃ labhitvāva punappunaṃ etaṃ abhinandeyyaṃ, taṃ disvāva pamodeyyaṃ. **Amatamādāyāti** attano ānubhāvena ṭhito gaṅgodakaṃ gahetvā abhisiñcayīti attho. Imasmiṃ jātake imāya saddhiṃ dve abhisambuddhagāthā honti.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakeṃ samodhānesi- “tadā sakko anuruddho ahosi, suvarājā pana ahameva ahosin”ti.

Cūḷasuvajātakavaṇṇanā catutthā.

[431] 5. Haritacajātakavaṇṇanā

Sutaṃ metaṃ mahābrahmeti idaṃ satthā jetavane viharanto ukkaṇṭhita-bhikkhuṃ ārabba kathesi. Tañhi bhikkhuṃ ekaṃ alaṅkatamātugāmaṃ disvā ukkaṇṭhitaṃ dīghakesanakhalomaṃ vibbhamitukāmaṃ ācariyupajjhāyehi aruciyā ānītaṃ. Satthā “saccaṃ kira tvaṃ bhikkhu ukkaṇṭhitosī”ti pucchitvā “saccaṃ, bhante”ti vutte “kiṃkāraṇā”ti vatvā “alaṅkatamātugāmaṃ disvā kilesavasena, bhante”ti vutte “bhikkhu kilesa nāma guṇavidhamaṃsako appassādo niraye nibbatāpeti, esa pana kilesa kiṃkāraṇā taṃ na kilamessati? Na hi sineruṃ paharivā paharaṇavāto purāṇapaṇṇassa lajjati, imañhi kilesaṃ nissāya bodhiñāṇassa anupadaṃ caramānā pañca-abhiñña-aṭṭhasamāpattilābhino visuddhamahāpurisāpi satim upaṭṭhapetuṃ asakkontā jhānaṃ antaradhāpesun”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto ekasmiṃ nigame asī-
 tikoṭivibhave brāhmaṇakule nibbatti, kañcanachavitāya panassa “haritacakumāro”-
 ti nāmaṃ kariṃsu. So vayappatto takkasilaṃ gantvā uggahitasippo kuṭumbaṃ
 saṅṭhapetvā mātāpitūnaṃ accayena dhanavilokanaṃ katvā “dhanameva paññā-
 yati, dhanassa uppādakā na paññāyanti, mayāpi maraṇamukhe cuṇṇavicuṇṇena
 bhavitabban”ti maraṇabhayaabhīto mahādānaṃ datvā (3.0474) himavantam pavi-
 sitvā isipabbajjaṃ pabbajitvā sattame divase abhiññā ca samāpattiyo ca nibba-
 ttetvā tatha ciraṃ vanamūlaphalāhāro yāpetvā loṇambilasevanatthāya pabbatā
 otarivā anupubbena bārāṇasiṃ patvā rājuyyāne vasitvā punadivase bārāṇasiyaṃ
 bhikkhāya caranto rājadvāraṃ sampāpuṇi. Rājā taṃ disvā pasannacitto pakkosā-
 petvā samussitasetacchatte rājapallaṅke nisīdāpetvā nānaggarasabhojanaṃ
 bhojetvā anumodanāvasāne atirekataraṃ pasīditvā “kahaṃ, bhante, gacchathā”ti
 vatvā “vassāvāsattāhānaṃ upadhārema, mahārājā”ti vutte “sādhu, bhante”ti bhutta-
 pātarāso taṃ ādāya uyyānaṃ gantvā tatha rattitthānadivāṭṭhānādīni kārāpetvā
 uyyānapālaṃ paricāraṃ katvā datvā vanditvā nikkhami. Mahāsatto tato
 paṭṭhāya nibaddhaṃ rañño gehe bhuñjanto dvādasa vassāni tatha vasi.

Athekadivasaṃ rājā paccantaṃ kupitaṃ vūpasametum gacchanto “amhākaṃ
 puññakkhettaṃ mā pamajji”ti mahāsattaṃ deviyā niyyādetvā agamāsi. Tato
 paṭṭhāya sā mahāsattaṃ sahatthā parivisati. Athekadivasaṃ sā bhojanaṃ sampā-
 detvā tasmīṃ cirāyamāne gandhodakena nhatvā saṅhaṃ maṭṭhasāṭakaṃ nivā-
 setvā sīhapañjaraṃ vivarāpetvā sarīre vātaṃ paharāpentī khuddakamañcake
 nipajji. Mahāsattopi divātaraṃ sunivattho supāruto bhikkhābhājanaṃ ādāya ākāse-
 nāgantvā sīhapañjaraṃ pāpuṇi. Deviyā tassa vākacirasaddaṃ sutvā vegena utthā-
 hantiyā maṭṭhasāṭako bhassi, mahāsattassa visabhāgāramaṇaṃ cakkhum paṭi-
 haññi. Athassa anekavassakoṭisatasahassakāle abbhantare nivutthakilesa kara-
 ṇḍake sayita-āsiviso viya utthahitvā jhānaṃ antaradhāpesi. So satim upaṭṭhā-
 petum asakkonto gantvā devim hatthe gaṇhi, tāvadeva sāṇim parikkhipimsu. So
 tāya saddhim lokadhammaṃ sevitvā bhuñjitvā uyyānaṃ gantvā tato paṭṭhāya
 devasikaṃ tatheva akāsi. Tassa tāya saddhim lokadhammapaṭisevanaṃ sakala-
 nagare pākaṭaṃ jātaṃ. Amaccā “haritacatāpaso evamakāsi”ti rañño paṇṇaṃ
 paṇṇimsu. Rājā “maṃ bhinditukāmā evaṃ vadanti”ti asaddahitvā paccantaṃ
 vūpasametvā bārāṇasiṃ paccāgantvā nagaraṃ padakkhiṇaṃ katvā deviyā
 santikaṃ gantvā “saccaṃ, kira mama ayyo (3.0475) haritacatāpaso tayā saddhim
 lokadhammaṃ paṭisevati”ti pucchi. “Saccaṃ, devā”ti. So tassāpi asaddahitvā
 “tameva paṭipucchissāmī”ti uyyānaṃ gantvā vanditvā ekamantaṃ nisīditvā taṃ
 pucchanto paṭhamaṃ gāthamāha-

40. “Sutaṃ metaṃ mahābrahme, kāme bhuñjati hārito;
 kaccetaṃ vacanaṃ tucchaṃ, kacci suddho iriyyasī”ti.

Tattha **kaccetanti** kacci etaṃ “hārito kāme paribhuñjati”ti amhehi sutaṃ
 vacanaṃ tucchaṃ abhūtaṃ, kacci tvaṃ suddho iriyyasi viharasīti.

So cintesi- “ayaṃ rājā ‘nāhaṃ paribhuñjāmī’ti vuttepi mama saddahissateva,
 imasmim loke saccasadisī patiṭṭhā nāma natthi. Ujjhitasaccā hi bodhimūle nisi-

ditvā bodhiṃ pāpuṇituṃ na sakkonti, mayā saccameva kathetuṃ vaṭṭati” ti. Bodhi-sattassa hi ekaccesu ṭhānesu pāṇātipātopi adinnādānampi kāmesumicchācāropi surāmerayamajjapānampi hotiyeva, atthabhedakavisamvādanaṃ purakkhatvā musāvādo nāma na hoti, tasmā so saccameva kathento dutiyaṃ gāthamāha-

41. “Evametaṃ mahārāja, yathā te vacanaṃ suttaṃ;
kummaggaṃ paṭipannosmi, mohaneyyesu mucchito” ti.

Tattha **mohaneyyesū**ti kāmaguṇesu. Kāmaguṇesu hi loko muyhati, te ca lokaṃ mohayanti, tasmā te “mohaneyyā” ti vuccantīti.

Taṃ sutvā rājā tatiyaṃ gāthamāha-

42. “Adu paññā kimatthiyā, nipuṇā sādhu-cintinī;
yāya uppatitaṃ rāgaṃ, kiṃ mano na vinodaye” ti.

Tattha **adū**ti nipāto. Idaṃ vuttaṃ hoti- bhante, gilānassa nāma bhesajjaṃ, pipā-sitassa pānīyaṃ paṭisaraṇaṃ, tumhākaṃ panesā nipuṇā sādhu-naṃ atthānaṃ cintinī paññā kimatthiyā, yāya puna uppatitaṃ rāgaṃ **kiṃ mano na vinodaye**, kiṃ cittaṃ vinodetuṃ nāsakkhīti.

Athassa (3.0476) kilesabalaṃ dassento hārito catutthaṃ gāthamāha-

43. “Cattārome mahārāja, loke atibalā bhusā;
rāgo doso mado moho, yattha paññā na gādhati” ti.

Tattha **yatthāti** yesu pariyuṭṭhānaṃ pattesu mahoghe patitā viya paññā gādhaṃ patiṭṭhaṃ na labhati.

Taṃ sutvā rājā pañcamaṃ gāthamāha-

44. “Arahā sīlasampanno, suddho carati hārito;
medhāvī paṇḍito ceva, iti no sammato bhavan” ti.

Tattha **iti no sammato**ti evaṃ amhākaṃ sammato sambhāvito bhavaṃ.

Tato hārito chaṭṭhamaṃ gāthamāha-

45. “Medhāvīnampi hiṃsanti, isiṃ dhammaguṇe rataṃ;
vitakkā pāpakā rāja, subhā rāgūpasamhitā” ti.

Tattha **subhāti** subhanimittaggahaṇena pavattāti.

Atha naṃ kilesappahāne ussāhaṃ kārento rājā sattamaṃ gāthamāha-

46. “Uppannāyaṃ sarīrajo, rāgo vaṇṇavidūsono tava;
taṃ pajaha bhaddamatthu te, bahunnāsi medhāvisammato” ti.

sano. Bahunnāsīti bahūnaṃ āsi medhāvīti sammato.

Tattha **vaṇṇavidūsono tavāti** tava sarīravaṇṇassa ca guṇavaṇṇassa ca vidū-
sano. **Bahunnāsīti** bahūnaṃ āsi medhāvīti sammato.

Tato mahāsatto satim labhivā kāmesu ādīnaṃ sallakkhetvā aṭṭhamaṃ gātha-
māha-

47. “Te andhakārake kāme, bahudukkhe mahāvise;

tesaṃ mūlaṃ gavesissaṃ, checchaṃ rāgaṃ sabandhanan”ti.

Tattha (3.0477) **andhakāra**ke paññācakkhuvīnāsanato andhabhāvakare. **Bahu-
dukkheti** ettha “appassādā kāmā”ti-ādīni (ma. ni. 1.234; pāci. 417; cūḷava. 65)
suttāni haritvā tesaṃ bahudukkhatā dassetabbā. **Mahāviseti** sampayuttakilesavi-
sassa ceva vipākavisassa ca mahantatāya mahāvise. **Tesaṃ mūlanti** te vuttappa-
kāre kāme pahātuṃ tesaṃ mūlaṃ gavesissaṃ pariyesissāmi. Kiṃ pana tesaṃ
mūlanti? Ayonisomanasikāro. **Checchaṃ rāgaṃ sabandhananti** mahārāja, idā-
neva paññākhaggena paharivā subhanimittabandhanena sabandhanaṃ rāgaṃ
chindissāmīti.

Idaṅca pana vatvā “mahārāja, okāsaṃ tāva me karohī”ti okāsaṃ kāretvā paṇṇa-
sālaṃ pavisitvā kasiṇamaṇḍalaṃ oloketvā puna naṭṭhājñānaṃ uppādetvā paṇṇa-
sālato nikkhamitvā ākāse pallaṅkena nisīditvā rañño dhammaṃ desetvā “mahā-
rāja, ahaṃ aṭṭhāne vutthakāraṇā mahājanamajjhe garahappatto, appamatto hohi,
puna dāni ahaṃ anitthigandhavanasaṇḍameva gamissāmi”ti rañño rodantassa
paridevantassa himavantameva gantvā aparihīnājñāno brahmalokūpago ahoṣi.

Satthā taṃ kāraṇaṃ ṇatvā-

48. “Idaṃ vatvāna hārito, isi saccaparakkamo;

kāmarāgaṃ virājetvā, brahmalokūpago ahū”ti.-

Abhisambuddho hutvā imaṃ gāthaṃ vatvā saccāni pakāsetvā jātaṃ samodhā-
nesi, saccapariyosāne ukkaṇṭhitabhikkhu arahatte patiṭṭhahi.

Tadā rājā ānando ahoṣi, haritacatāpaso pana ahameva ahoṣinti.

Haritacajātakavaṇṇanā pañcamā.

[432] 6. Padakusalamāṇavajātakavaṇṇanā

Bahussutanti idaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ dārakaṃ ārabba kathesi.
So kira sāvattiyāṃ kuṭumbikaputto sattavassakāleyeva padakusalo ahoṣi.
Athassa pitā “imaṃ vīmaṃsissāmi”ti tassa ajānantasseva (3.0478) mittagharaṃ
agamāsi. So pitu gataṭṭhānaṃ apucchitvā tassa padānusārena gantvā pitu
santike aṭṭhāsi. Atha naṃ pitā ekadivasaṃ pucchi “tāta, tvaṃ mayi taṃ ajānāpetvā
gatepi mama gataṭṭhānaṃ kiṃ jānāsi”ti? “Tāta, padaṃ te sañjānāmi, padakusalo
ahan”ti. Athassa vīmaṃsanatthāya pitā bhuttapātarāso gharā nikkhamitvā ana-
ntaraṃ paṭivissakagharaṃ gantvā tato dutiyaṃ, tato tatiyaṃ gharaṃ pavisitvā tati-
yagharā nikkhamitvā puna attano gharaṃ āgantvā tato uttaradvārena nikkhamitvā

nagaraṃ vāmaṃ karonto jetavanaṃ gantvā satthāraṃ vanditvā dhammaṃ suṇanto nisīdi. Dārako “kahaṃ me pitā”ti pucchitvā “na jānāmā”ti vutte tassa padānusārena anantarapaṭivissakassa gharaṃ ādiṃ katvā pitu gatamaggeneva jetavanaṃ gantvā satthāraṃ vanditvā pitu santike aṭṭhāsi. Pitarā ca “kathaṃ tāta, mama idhāgatabhāvaṃ aññāsī”ti puṭṭho “padaṃ te sañjānitvā padānusārena āgatomhī”ti āha. Satthā “kiṃ kathesi upāsakā”ti pucchitvā “bhante, ayaṃ dārako padakusalo, ahaṃ imaṃ vīmaṃsanto iminā nāma upāyena āgato, ayampi maṃ gehe adisvā mama padānusārena āgato”ti vutte “anacchariyaṃ, upāsaka, bhūmiyaṃ padasañjānanaṃ, porāṇakapaṇḍitā ākāse padaṃ sañjāniṃsū”ti vatvā tena yācito atitaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente tassa aggamaheṣī aticaritvā raññā pucchitā “sace ahaṃ tumhe aticarāmi, assamukhī yakkhinī homī”ti sapathaṃ katvā tato kālaṃ katvā ekasmiṃ pabbatapāde assamukhī yakkhinī hutvā leṇaguhāyaṃ vasamānā mahā-aṭaviyaṃ pubbantato aparantaṃ gamanaṃ magge anusañcarante manusse gahetvā khādanti. Sā kira tiṇi vassāni vessavaṇaṃ upaṭṭhahitvā āyāmato tiṃsayojane vitthārato pañcayojane ṭhāne manusse khāditaṃ labhi. Athekadivasaṃ eko aḍḍho mahaddhano mahābhogo abhirūpo brāhmaṇo bahūhi manussehi parivuto taṃ maggaṃ abhiruhi. Taṃ disvā yakkhinī tussitvā pakkhandi, taṃ disvā parivāramanussā palāyiṃsu. Sā vātavegena gantvā brāhmaṇaṃ gahetvā piṭṭhiyā nipajjāpetvā guhaṃ gacchantī purisasamphassaṃ paṭilabhitvā kilesavasena tasmīṃ sinehaṃ uppādetvā taṃ akhāditaṃ attano sāmikaṃ akāsi. Te ubhopi samaggasaṃvāsaṃ vasiṃsu (3.0479) tato paṭṭhāya yakkhinī manusse gaṇhantī vatthataṇḍulatelādīnipi gahetvā tassa nānaggarasabhojanaṃ upanetvā attanā manussamaṃsaṃ khādanti. Gamanakāle tassa palāyanabhayena mahatiyā silāya guhādvāraṃ pidahitvā gacchati. Evaṃ tesu sammodamānesu vasantesu bodhisatto nibbattaṭṭhānā cavitvā brāhmaṇaṃ paṭicca tassā kucchimhi paṭisandhiṃ gaṇhi. Sā dasamāsaccayena puttaṃ vijāyitvā putte ca brāhmaṇe ca balavasinehā hutvā ubhopi posesi. Sā aparabhāge putte vuḍḍhippatte puttampi pitarā saddhiṃ antoguhāyaṃ pavesetvā dvāraṃ pidahi.

Athekadivasaṃ bodhisatto tassā gatakālaṃ ṇatvā silaṃ apanetvā pitaraṃ bahi akāsi. Sā āgantvā “kena silā apanitā”ti vatvā “amma, mayā apanitā, andhakāre nisīdituṃ na sakkomī”ti vutte puttāsinehena na kiñci avoca. Athekadivasaṃ bodhisatto pitaraṃ pucchi “tāta, mayhaṃ mātu mukhaṃ aññādisaṃ, tumhākaṃ mukhaṃ aññādisaṃ, kiṃ nu kho kāraṇaṃ”ti? “Tāta, tava mātā manussamaṃsakhādikā yakkhinī, mayaṃ ubho manussā”ti. “Tāta, yadi evaṃ, idha kasmā vasāma, ehi manussapathaṃ gacchāmā”ti. “Tāta, sace mayaṃ palāyissāma, ubhopi amhe tava mātā khādissati”ti. Bodhisatto “mā bhāyi, tāta, tava manussapathasampāpanaṃ mama bhāro”ti pitaraṃ samassāsetvā punadivase mātari gatāya pitaraṃ gahetvā palāyi. Yakkhinī āgantvā te adisvā vātavegena pakkhanditvā te gahetvā “brāhmaṇa, kiṃ palāyasi, kiṃ te idha natthī”ti vatvā “bhadde, mā mayhaṃ kujjhi, putto te maṃ gahetvā palāyati”ti vutte puttāsinehena kiñci avatvā te assāsetvā attano vasanaṭṭhānaññeva te gahetvā gantvā evaṃ punapi katipaye divase palā-

yante ānesi.

Bodhisatto cintesi “mayhaṃ mātu paricchinnena okāsenā bhavitabbaṃ, yaṃnū-nāhaṃ imissā āṇāpavattiṭṭhānasīmaṃ puccheyyaṃ, atha naṃ atikkamitvā palāyissāmā”ti. So ekadivasāṃ mātaraṃ gahetvā ekamantaṃ nisinno “amma, mātusantakaṃ nāma puttānaṃ pāpuṇāti, akkhāhi tāva me attano santakāya bhūmiyā paricchedaṃ”ti āha. Sā sabbadisāsu pabbatanadīnimitādīni kathetvā āyāmato tiṃsayojanaṃ, vitthārato pañcayojanaṃ puttassa kathetvā “idaṃ ettakaṃ ṭhānaṃ sallakkhehi puttā”ti āha. So (3.0480) dve tayo divase atikkamitvā mātu aṭavigata-kāle pitaraṃ khandhaṃ āropetvā tassā dinnasaññāya vātavegena pakkhando paricchedanadītiraṃ sampāpuṇi. Sāpi āgantvā te apassantī anubandhi. Bodhisatto pitaraṃ gahetvā nadīmajjhaṃ agamāsi. Sā āgantvā nadītīre ṭhatvā attano paricchedaṃ atikkantabhāvaṃ ṇatvā tattheva ṭhatvā “tāta, pitaraṃ gahetvā ehi, ko mayhaṃ doso, tumhākaṃ maṃ nissāya kiṃ nāma na sampajjati, nivatta, sāmī”ti puttañca patiñca yāci. Atha brāhmaṇo nadiṃ uttari. Sā puttameva yācantī “tāta, mā evaṃ kari, nivattāhi”ti āha. “Amma, mayaṃ manussā, tvaṃ yakkhinī, na sakkā sabbakālaṃ tava santike vasitun”ti. “Neva nivattissasi, tātā”ti. “Āma, ammā”ti. “Tāta, yadi na nivattissasi, manussaloke jīvitaṃ nāma dukkhaṃ, sippaṃ ajānantā jīvitaṃ na sakkonti, ahaṃ ekaṃ cintāmaṇiṃ nāma vijjaṃ jānāmi, tassānubhāvena dvādasasaṃvaccharamatthake haṭabhaṇḍampi padānupadaṃ gantvā sakkā jānitaṃ. Ayaṃ te jivikā bhavissati, uggaṇha, tāta, anagghaṃ mantan”ti tathārūpena dukkhena abhibhūtāpi puttasinēhena mantāṃ adāsi.

Bodhisatto nadiyā ṭhitakova mātaraṃ vanditvā atisakkaccaṃ sutāṃ katvā mantāṃ gahetvā mātaraṃ vanditvā “gacchatha, ammā”ti āha. “Tāta, tumhesu anivattantesu mayhaṃ jīvitaṃ natthi”ti vatvā-

“Ehi putta nivattassu, mā anāthaṃ karohi me;
ajja puttaṃ apassantī, yakkhinī maraṇaṃ gatā”ti.

Yakkhinī uraṃ pahari, tāvadevassā puttāsokena hadayaṃ phali. Sā maritvā tattheva patitā. Tadā bodhisatto tassā matabhāvaṃ ṇatvā pitaraṃ pakkosivā mātu santikaṃ gantvā citakaṃ katvā jhāpetvā ālāhanaṃ nibbāpetvā nānāvaṇṇehi pupphehi pūjetvā vanditvā roditvā paridevitvā pitaraṃ ādāya bārāṇasiṃ gantvā rājadvāre ṭhatvā “padakusalo māṇavo dvāre ṭhito”ti rañño paṭivedetvā “tena hi āgacchatū”ti vutte pavisitvā rājānaṃ vanditvā “tāta, kiṃ sippaṃ jānāsi”ti vutte “deva, dvādasasaṃvaccharamatthake haṭabhaṇḍaṃ padānupadaṃ gantvā gaṇhitaṃ (3.0481) jānāmi”ti āha. “Tena hi maṃ upaṭṭhāhi”ti. “Deva, devasikaṃ sahaṃsaṃ labhanto upaṭṭhahissāmi”ti. “Sādhu tāta, upaṭṭhahā”ti. Rājā devasikaṃ sahaṃsaṃ dāpesi.

Athekadivasāṃ purohito rājānaṃ āha- “mahārāja, mayaṃ tassa māṇavassa sippānubhāvena kassaci kammaṃ akatattā ‘sippaṃ atthi vā natthi vā’ti na jānāma, vīmaṃsissāma tāva na”ti. Rājā “sādhu”ti sampaṭicchitvā ubhopi jānānānāranagopakānaṃ saññaṃ datvā ratanasārabhaṇḍikaṃ gahetvā pāsādā oruyha rājanivesanantare tikkhattuṃ āvijjhivā nisseṇiṃ attharivā pākāramatthakena bahi otarivā vinicchayasālaṃ pavisitvā tattha nisiditvā puna gantvā nisseṇiṃ

attharivā pākāramatthakena otarivā antepure pokkharāṇiyā tīraṃ gantvā pokkharāṇiṃ tikkhattuṃ padakkhiṇaṃ katvā otarivā antopokkharāṇiyaṃ bhaṇḍikaṃ ṭhapetvā pāsādaṃ abhiruḥṣu. Punadivase “rājanivesanato kira ratanaṃ hariṃsū”ti ekakolāhalaṃ ahoṣi. Rājā ajānanto viya hutvā bodhisattaṃ pakkosāpetvā “tāta, rājanivesanato bahuratanabhaṇḍaṃ haṭaṃ, handa naṃ anuvicinituṃ vaṭṭati”ti āha. “Mahārāja, dvādasasamvaccharamatthake haṭabhaṇḍaṃ corānaṃ padānupadaṃ gantvā āharaṇasamatthassa mama anacchariyaṃ ajja rattim haṭabhaṇḍaṃ āharituṃ, āharissāmi taṃ, mā cintayitthā”ti. “Tena hi āharā”ti. So “sādhu, devā”ti vatvā mātaraṃ vanditvā mantāṃ parivattetvā mahātale ṭhitova “mahārāja, dvinnaṃ corānaṃ padaṃ paññāyati”ti vatvā rañño ca purohitassa ca padānūsārena sirigabbhaṃ pavisitvā tato nikkhamitvā pāsādā oruyha rājanivesanantare tikkhattuṃ parigantvā padānūsāreneva pākārasamīpaṃ gantvā pākāre ṭhatvā “mahārāja, imasmiṃ ṭhāne pākārato muccitvā ākāse padaṃ paññāyati, nisseṇiṃ attharāpetvā dethā”ti nisseṇiṃ pākāramatthakena otarivā padānūsāreneva vinicchayasālaṃ gantvā puna rājanivesanaṃ āgantvā nisseṇiṃ attharāpetvā pākāramatthakena oruyha pokkharāṇiṃ gantvā tikkhattuṃ padakkhiṇaṃ katvā “mahārāja, corā imaṃ pokkharāṇiṃ otiṇṇā”ti vatvā attanā ṭhapitaṃ viya bhaṇḍikaṃ nīharitvā (3.0482) rañño datvā “mahārāja, ime dve corā abhiññātamahācorā iminā maggena rājanivesanaṃ abhiruḥṣā”ti āha. Mahājanā tuṭṭhapahaṭṭhā aṅguliyo phoṭesuṃ, celukkhepā pavattiṃsu.

Rājā cintesi- “ayaṃ māṇavo padānūsārena gantvā corehi ṭhapitabhaṇḍaṭṭhānameva maññe jānāti, core pana gaṇhituṃ na sakkoti”ti. Atha naṃ āha “corehi haṭabhaṇḍaṃ tāva no tayā āhaṭaṃ, corā pana na āhaṭā”ti. “Mahārāja, idheva corā, na dūre”ti. “Ko ca ko cā”ti. “Yo mahārāja, icchati, sova coro hoti, tato tumhākaṃ bhaṇḍikassa laddhakālato paṭṭhāya corehi ko attho, mā pucchitthā”ti. “Tāta, ahaṃ tuyhaṃ devasikaṃ sahassaṃ dammi, core me gahetvā dehi”ti. “Mahārāja, dhane laddhe kiṃ corehi”ti. “Dhanatopi no, tāta, core laddhuṃ vaṭṭati”ti. “Tena hi, mahārāja, ‘ime nāma corā’ti tumhākaṃ na kathessāmi, atīte pavattakāraṇaṃ pana te āharissāmi, sace tumhe paññavanto, taṃ kāraṇaṃ jānāthā”ti so evaṃ vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasito avidūre nadītiraḡāmake pāṭali nāma eko naṭo vasati. So ekasmiṃ ussavadivase bhariyamādāya bārāṇasiṃ pavisitvā naccitvā vīṇaṃ vāditvā gāyitvā dhanāṃ labhitvā ussavapariyosāne bahuṃ surābhattaṃ gāhāpetvā attano gāmaṃ gacchanto nadītiraṃ patvā navodakaṃ āgacchantaṃ disvā bhattaṃ bhuñjanto suraṃ pivanto nisīditvā matto hutvā attano balaṃ ajānanto “mahāvīṇaṃ gīvāya bandhitvā nadiṃ uttaritvā gamissāmi”ti bhariyaṃ hatthe gahetvā nadiṃ otari. Vīṇāchiddehi udakaṃ pāvisi. Atha naṃ sā vīṇā uduke osīdāpesi. Bhariyā panassa osīdanabhāvaṃ ṇatvā taṃ vissajjetvā uttaritvā tīre aṭṭhāsi. Naṭapāṭali sakim ummujjati, sakim nimujjati, udakaṃ pavisitvā uddhumāta-udaro ahoṣi. Athassa bhariyā cintesi “mayhaṃ sāmiko idāni marissati, ekaṃ naṃ gītakaṃ yācitvā parisamajjhe taṃ gāyantī jīvikaṃ kappessāmi”ti cintetvā “sāmi, tvam uduke nimujjasi, ekaṃ me gītakaṃ dehi, tena jīvikaṃ kappessāmi”ti vatvā

gāthamāha-

49. “Bahussutaṃ (3.0483) cittakathim, gaṅgā vahati pāṭalim;
vuyhamānaka bhaddante, ekaṃ me dehi gāthakan”ti.

Tattha **gāthakanti** khuddakaṃ gātham.

Atha naṃ naṭapāṭali “bhadde, katham tava gītaṃ dassāmi, idāni mahājanassa paṭisaraṇabhūtaṃ udakaṃ maṃ māreti”ti vatvā gāthamāha-

50. “Yena siñcanti dukkhitam, yena siñcanti āturaṃ;
tassa majjhe marissāmi, jātam saraṇato bhayan”ti.

Bodhisatto imaṃ gātham vatvā “mahārāja, yathā udakaṃ mahājanassa paṭisaraṇam, tathā rājānopi, tesam santikā bhaye uppanne taṃ bhayaṃ ko paṭibāhissati”ti vatvā “mahārāja, idaṃ kāraṇam paṭicchannaṃ, mayā pana paṇḍitavedaniyam katvā kathitam, jānāhi, mahārājā”ti āha. “Tāta ahaṃ evarūpaṃ paṭicchannakatham na jānāmi, core me gahetvā dehi”ti. Athassa mahāsatto “tena hi, mahārāja, idaṃ sutvā jānāhi”ti aparampi kāraṇam āhari. Deva, pubbe imissāva bārāṇasiyā dvāragāme eko kumbhakāro bhājanatthāya mattikaṃ āharanto ekasmiṃyeva ṭhāne nibaddham gaṇhitvā antopabbhāram mahantaṃ āvāṭam khaṇi. Athekadivasam tassa mattikaṃ gaṇhantassa akālamahāmegho uṭṭhahitvā mahāvūṭṭhim pātesi. Udakaṃ avattharamānaṃ āvāṭam pātesi, tenassa matthako bhijji. So paridevanto gāthamāha-

51. “Yattha bījāni rūhanti, sattā yattha patiṭṭhitā;
sā me sīsam nipīleti, jātam saraṇato bhayan”ti.

Tattha **nipīletīti** nipatitvā pīleti bhindati.

Yathā hi deva, mahājanassa paṭisaraṇabhūtā mahāpathavī kumbhakārassa sīsam bhindi, evameva mahāpathavīsime sabbalokassa paṭisaraṇe narinde uṭṭhāya corakammaṃ karonte ko bāhissati, sakkhissasi, mahārāja, evaṃ paṭicchādetvā kathitam coram jānitunti. Tāta, mayham paṭicchannena kāraṇam natthi, ayaṃ coroti evaṃ me coram gahetvā dehīti. So rājānaṃ rakkhanto “tvam coro”ti avatvā aparampi udāharaṇam āhari. Mahārāja, pubbe imasmiṃyeva

nagare ekassa purisassa gehaṃ ādittaṃ. So (3.0484) “anto pavisitvā bhaṇḍakaṃ nīharā”ti aññaṃ āṇāpesi. Tasmim̐ pavisitvā nīharante gehadvāraṃ pidahi. So dhūmandho hutvā nikkhamanamaggaṃ alabhanto uppannaḍāhadukkho hutvā anto ṭhitova paridevanto gāthamāha-

52. “Yena bhattāni paccanti, sītaṃ yena vihaññati;
so maṃ ḍahati gattāni, jātaṃ saraṇato bhayan”ti.

Tattha **so maṃ ḍahatī**ti so me ḍahati, ayameva vā pāṭho.

“Mahārāja, aggi viya mahājanassa paṭisaraṇabhūto eko manusso ratanabhaṇḍikaṃ hari, mā maṃ coraṃ pucchā”ti. “Tāta, mayhaṃ coraṃ dehiyevā”ti. So rājānaṃ “tvaṃ coro”ti avatvā aparampi udāharaṇaṃ āhari. Deva, pubbe imasmim̐yeva nagare eko puriso atibahuṃ bhuñjitvā jīrāpetuṃ asakkonto vedanāppatto hutvā paridevanto gāthamāha-

53. “Yena bhuttena yāpanti, puthū brāhmaṇakhattiyā;
so maṃ bhutto byāpādeti, jātaṃ saraṇato bhayan”ti.

Tattha **so maṃ bhutto byāpādetī**ti so odano bhutto maṃ byāpādeti māreti.

“Mahārāja, bhattaṃ viya mahājanassa paṭisaraṇabhūto eko bhaṇḍaṃ hari, tasmim̐ laddhe kiṃ coraṃ pucchasi”ti? “Tāta, sakkonto coraṃ me dehi”ti. So tassa saññāpanatthaṃ aparampi udāharaṇaṃ āhari. Mahārāja, pubbepi imasmim̐yeva nagare ekassa vāto uṭṭhahitvā gattāni bhañji. So paridevanto gāthamāha-

54. “Gimhānaṃ pacchime māse, vātamicchanti paṇḍitā;
so maṃ bhañjati gattāni, jātaṃ saraṇato bhayan”ti.

Iti mahārāja, saraṇato bhayaṃ uppannaṃ, jānāhi taṃ kāraṇanti. Tāta, coraṃ me dehīti. So tassa saññāpanatthaṃ aparampi udāharaṇaṃ āhari. Deva, atīte himavantapadese sākḥāviṭapasampanno mahārukkho ahosi pupphaphalasaṃpanno anekasahassānaṃ sakuṇānaṃ nivāso (3.0485) tassa dve sākḥā añña-maññaṃ saṅghaṭṭesuṃ, tato dhūmo uppajji, aggicuṇṇāni paṭimsu. Taṃ disvā sakuṇajetṭhako gāthamāha-

55. “Yaṃ nissitā jagatiruhaṃ, svāyaṃ aggim̐ pamuñcati;
disā bhajatha vakkaṅgā, jātaṃ saraṇato bhayan”ti.

Tattha **jagatiruhanti** mahīruhaṃ.

Yathā hi, deva, rukkho pakkhīnaṃ paṭisaraṇaṃ, evaṃ rājā mahājanassa paṭisaraṇaṃ, tasmim̐ corikaṃ karonte ko paṭibāhissati, sallakkhehi, devāti. Tāta, mayhaṃ corameva dehīti. Athassa so aparampi udāharaṇaṃ āhari. Mahārāja, ekasmim̐ kāsīgāme aññatarassa kulagharassa pacchimabhāge kakkhaḷā susumāranadī atthi, tassa ca kulassa ekova putto. So pitari kālakate mātaraṃ paṭijaggi. Tassa mātā anicchamānasseva ekaṃ kuladhīturaṃ ānesi. Sā pubbabhāge sassuṃ sampiyāyitvā pacchā puttadhītāhi vaḍḍhamānā taṃ nīharitukāmā ahosi. Tassā pana mātāpi tasmim̐yeva ghare vasati. Sā sāmikassa santike sassuyā nānappakāraṃ dosaṃ vatvā paribhinditvā “ahaṃ te mātaraṃ posetuṃ na sakkomi, mārehi nan”ti vatvā “manussamāraṇaṃ nāma bhāriyaṃ, kathaṃ naṃ māremī”ti vutte “niddokkamanakāle naṃ mañcakeneva saddhim̐ gahetvā susumāranadiyaṃ khipissāma, atha naṃ susamārā khādissanti”ti āha. “Tuyhaṃ pana

mātā kahan”ti? “Tassāyeva santike supatī”ti. “Tena hi gaccha, tassā nipannamañcake rajjuṃ bandhitvā saññaṃ karohī”ti. Sā tathā katvā “katā me saññā”ti āha. Itaro “thokaṃ adhivāsehi, manussā tāva niddāyantū”ti niddāyanto viya nipajjitvā gantvā taṃ rajjukaṃ bhariyāya mātu mañcake bandhitvā bhariyaṃ pabodhetvā ubhopi gantvā taṃ mañcakeneva saddhiṃ ukkhipitvā nadiyaṃ khipiṃsu. Tattha naṃ niddāyamānaṃ susumārā viddhaṃsetvā khādiṃsu.

Sā punadivase mātu parivattitabhāvaṃ ṅatvā “sāmi, mama mātāva mārītā, idāni tava mātaraṃ mārehī”ti vatvā “tena hi sādhu”ti vutte “susāne citakaṃ katvā aggimhi naṃ pakkhipitvā māressāmā”ti āha. Atha naṃ niddāyamānaṃ ubhopi susānaṃ netvā ṭhapayiṃsu. Tattha sāmiko (3.0486) bhariyaṃ āha “aggi te ābhato”ti? “Pamuṭṭhāsmi, sāmi”ti. “Tena hi gantvā ānehi”ti. “Na sakkomi sāmi, gantuṃ, tayi gatepi ṭhātuṃ na sakkhissāmi, ubhopi mayaṃ gacchissāmā”ti. Tesu gatesu mahallikā sītavātena pabodhitā susānabhāvaṃ ṅatvā “ime maṃ māretukāmā aggi-atthāya gatā”ti ca upadhāretvā “na me balaṃ jānanti”ti ekaṃ matakaḷevaraṃ gahetvā mañcake nipajjāpetvā upari pilotikāya paṭicchādetvā sayāṃ palāyitvā tattheva leṇaguhaṃ pāvisi. Itare aggim āharitvā “mahallikā”ti saññāya kaḷevaraṃ jhāpetvā pakkamiṃsu. Ekena corena tasmim guhāleṇe pubbe bhaṇḍikā ṭhapitā, so “taṃ gaṇhissāmi”ti āgantvā mahallikaṃ disvā “ekā yakkhinī bhavissati, bhaṇḍikā me amanussapariggahitā”ti ekaṃ bhūtavejjaṃ ānesi. Vejjo mantaṃ karonto guhaṃ pāvisi.

Atha naṃ sā āha “nāhaṃ yakkhinī, ehi ubhopi imaṃ dhanaṃ bhājessāmā”ti. “Kathaṃ saddahitabban”ti? “Tava jivhaṃ mama jivhāya ṭhapehi”ti. So tathā akāsi. Athassa sā jivhaṃ ḍaṃsitvā chinditvā pātesi. Bhūtavejjo “addhā esā yakkhinī”ti jivhāya lohitaṃ paggharantiyā viravamāno palāyi. Mahallikā punadivase maṭṭhasāṭakaṃ nivāsetvā nānāratanaḥḍikāṃ gahetvā gharaṃ agamāsi. Suṇisā taṃ disvā “kahaṃ te, amma, idaṃ laddhan”ti pucchi. “Amma, etasmim susāne dārucitakāya jhāpitā evarūpaṃ labhanti”ti. “Amma, mayāpi sakkā laddhun”ti. “Mādisi hutvā labhissasi”ti. Sā laddhabhaṇḍikalobhena sāmikassa kathetvā tattha attānaṃ jhāpesi. Atha naṃ punadivase sāmiko apassanto “amma, imāyapi velāya tvaṃ āgatā, suṇisā te nāgacchatī”ti āha. Sā taṃ sutvā “are pāpapurisa, kiṃ matā nāma āgacchantī”ti taṃ tajjetvā gāthamāha-

56. “Yamānayaṃ somanassaṃ, māliniṃ candanussadaṃ;

sā maṃ gharā nicchubhati, jātaṃ saraṇato bhayan”ti.

Tattha **somanassanti** somanassaṃ uppādetvā. “Somanassā”tipi pāṭho, somanassavatī hutvāti attho. Idaṃ vuttaṃ hoti- yamahaṃ “imaṃ (3.0487) me nissāya putto puttadhītāhi vaḍḍhissati, mañca mahallikakāle possessati”ti māliniṃ candanussadaṃ katvā alaṅkaritvā somanassajātā ānesiṃ. Sā maṃ ajja gharā nīharati, saraṇatoyeva me bhayaṃ uppananti.

“Mahārāja, suṇisā viya sassuyā mahājanassa rājā paṭisaraṇaṃ, tato bhaye uppanne kiṃ sakkā kātuṃ, sallakkhehi, devā”ti. Taṃ sutvā rājā “tāta, nāhaṃ tayā ānītakāraṇāni jānāmi, corameva me dehī”ti āha. So “rājānaṃ rakkhissāmi”ti aparampi udāharaṇaṃ āhari. Deva, pubbe imasmimyeva nagare eko puriso

patthanam katvā puttam labhi. So puttajātakāle “putto me laddho”ti somanassa-
jāto tam posetvā vayappattakāle dārena samyojetvā aparabhāge jaram patvā
kammaṃ adhiṭṭhātum nāsakkhi. Atha nam putto “tvam kammaṃ kātum na
sakkosi, ito nikkhamā”ti gehato nihari. So kicchena kasirena jivikam kappento
paridevamāno gāthamāha-

57. “Yena jātena nandissam, yassa ca bhavamicchisam;
so mam gharā nicchubhati, jātam saraṇato bhayan”ti.

Tattha **so manti** so putto mam gharato nicchubhati niharati. Svāham bhikkham
caritvā dukkhena jivāmi, saraṇatoyeva me bhayam uppananti.

“Mahārāja, yathā pitā nāma mahallako paṭibalena puttena rakkhitabbo, evam
sabbopi janapado raññā rakkhitabbo, idañca bhayam uppajjamānam sabbasatte
rakkhantassa rañño santikā uppanam, iminā kāraṇena ‘asuko nāma coro’ti
jānāhi, devā”ti. “Tāta, nāham kāraṇam vā akāraṇam vā jānāmi, coram vā me dehi,
tvaññeva vā coro hohi”ti evam rājā punappunam māṇavam anuyuñji. Atha nam so
evamāha “kiṃ pana, mahārāja, ekaṃsena coragahaṇam rocethā”ti? “Āma, tātā”ti.
Tena hi “asuko ca asuko ca coro”ti parisamajjhe pakāsemiti. “Evam karohi, tātā”ti.
So tassa vacanam sutvā “ayam rājā attānam rakkhitum na deti, gaṇhissāmi dāni
coran”ti sannipatite mahājane āmantetvā imā gāthā āha-

58. “Suṇantu (3.0488) me jānapadā, negamā ca samāgatā;
yatodakam tadādittam, yato khemam tato bhayam.

59. “Rājā vilumpate raṭṭham, brāhmaṇo ca purohito;
ataguttā viharatha, jātam saraṇato bhayan”ti.

Tattha **yatodakam tadādittanti** yam udakam tadeva ādittam. **Yato khemanti** yato
rājato khemena bhavitabbam, tatova bhayam uppanam. **Atthaguttā viharathāti**
tumhe idāni anāthā jātā, attānam mā vināsetha, attanāva guttā hutvā attano
santakam dhanadhaññam rakkhatha, rājā nāma mahājanassa paṭisaraṇam, tato
tumhākam bhayam uppanam, rājā ca purohito ca vilopakhādakacorā, sace core
gaṇhitukāmattha, ime dve gahetvā kammakaraṇam karothāti.

Te tassa katham sutvā cintayimsu “ayam rājā rakkhaṇārahopi samāno idāni
aññassa upari dosam āropetvā attano bhaṇḍikam sayameva pokkharāṇiyam
ṭhapetvā coram pariyesāpeti, ito dāni paṭṭhāya puna corakammassa akaraṇa-
tthāya mārema nam pāparājānan”ti. Te daṇḍamuggarādihatthā uṭṭhāya tattheva
rājānañca purohitañca pothetvā jivitakkhayam pāpetvā mahāsattam abhisiñcitvā
rajje patiṭṭhapesum.

Satthā imam dhammadesanam āharitvā “anacchariyam, upāsaka, pathaviyam
padasañjānam, porāṇakapaṇḍitā evam ākāse padaṃ sañjāniṃsū”ti vatvā
saccāni pakāsetvā jātakam samodhānesi, saccapariyosāne upāsako ca putto ca
sotāpattiphale patiṭṭhitā. Tadā pitā kassapo ahosi, padakusalamāṇavo pana aha-
meva ahosinti.

Padakusalamāṇavajātakavaṇṇanā chaṭṭhā.

[433] 7. Lomasakassapajātakavaṇṇanā

Assa indasamo rājāti idaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ ukkaṅṭhitabhikkhuṃ ārabha kathesi. Tañhi bhikkhuṃ satthā “saccaṃ kira tvaṃ bhikkhu ukkaṅṭhitosi”-ti pucchitvā “saccan”ti vutte “bhikkhu sinerukampanavāto kiṃ (3.0489) purāṇapaṇṇāni na kampessati, yasasamaṅginopi sappurisā āyasakyaṃ pāpuṇanti, kilesā nāmete parisuddhasattepi saṃkiliṭṭhe karonti, pageva tādisan”ti vatvā tena yācito atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente brahmadattassa putto brahmadattakumāro nāma purohitaputto ca kassapo nāma dve sahāyakā hutvā ekācariya-kule sabbasippāni uggaṇhiṃsu. Aparabhāge brahmadattakumāro pitu accayena rajje patiṭṭhāsi. Kassapo cintesi “mayhaṃ sahāyo rājā jāto, idāni me mahantaṃ issariyaṃ dassati, kiṃ me issariyena, ahaṃ mātāpitaro ca rājānañca āpucchitvā pabbajissāmi”ti. So rājānañca mātāpitaro ca āpucchitvā himavantaṃ pavisitvā isipabbajjaṃ pabbajitvā sattame divase abhiññā ca samāpattiyo ca nibbattetvā uñchācariyāya yāpento vihāsi. Pabbajitaṃ pana naṃ “lomasakassapo”ti sañjāniṃsu. So paramajitindriyo ghoratapo tāpaso ahosi. Tassa tejena sakkassa bhavanaṃ kampi. Sakko āvajjento taṃ disvā cintesi “ayaṃ tāpaso ativiya ugga-tejo sakkabhāvāpi maṃ cāveyya, bārāṇasiraññā saddhiṃ ekato hutvā tapamassa bhindissāmi”ti. So sakkānubhāvena aḍḍharattasamaye bārāṇasirañño siri-gabbhaṃ pavisitvā sakalagabbhaṃ sarīrappabhāya obhāsetvā rañño santike ākāse ṭhito “uṭṭhehi, mahārājā”ti rājānaṃ pabodhesi. “Kosi tvan”ti vutte “sakkohamasmi”ti āha. “Kimatthaṃ āgatosi”ti? “Mahārāja, sakalajambudīpe ekarajjaṃ icchasi, na icchasi”ti? “Kissa na icchāmi”ti? Atha naṃ sakko “tena hi lomasakassapaṃ ānetvā pasughātayaññaṃ yajāpehi, sakkasamo ajarāmaro hutvā sakalajambudīpe rajjaṃ kāressasi”ti vatvā paṭhamaṃ gāthamāha-

60. “Assa indasamo rāja, accantaṃ ajarāmaro;
sace tvaṃ yaññaṃ yājeyya, isiṃ lomasakassapan”ti.

Tattha **assā**ti bhavissasi. **Yājeyyā**ti sace tvaṃ araññāyatanato isiṃ lomasakassapaṃ ānetvā yaññaṃ yajeyyāsīti.

Tassa (3.0490) vacanaṃ sutvā rājā “sādhū”ti sampaṭicchi. Sakko “tena hi mā papañcaṃ karī”ti vatvā pakkāmi. Rājā punadivase seyyaṃ nāma amaccaṃ pakko-sāpetvā “samma, mayhaṃ piyasahāyakassa lomasakassapassa santikaṃ gantvā mama vacanena evaṃ vadehi ‘rājā kira tumhehi pasughātayaññaṃ yajāpetvā sakalajambudīpe ekarājā bhavissati, tumhākampi yattakaṃ padesaṃ icchatha, tattakaṃ dassati, mayā saddhiṃ yaññaṃ yajituṃ āgacchathā”ti āha. So “sādhū, devā”ti tāpasassa vasanokāsajānanatthaṃ nagare bheriṃ carāpetvā ekena vana-carakena “ahaṃ jānāmi”ti vutte taṃ purato katvā mahantena parivārena tattha gantvā isiṃ vanditvā ekamantaṃ nisinno taṃ sāsanaṃ ārocesi. Atha naṃ so “seyya kiṃ nāmetaṃ kathesi”ti vatvā paṭikkhipanto catasso gāthā abhāsi-

61. “Sasamuddapariyāyaṃ, mahiṃ sāgarakuṇḍalam;
na icche saha nindāya, evaṃ seyya vijānahi.

62. “Dhiratthu taṃ yasalābhaṃ, dhanalābhañca brāhmaṇa;
yā vutti vinipātena, adhammacaraṇena vā.
63. “Api ce pattamādāya, anagāro paribbaje;
sāyeva jīvikā seyyo, yā cādhammena esanā.
64. “Api ce pattamādāya, anagāro paribbaje;

aññaṃ ahiṃsayāṃ loke, api rajjena taṃ varan”ti.

Tattha **sasamuddapariyāyanti** sasamuddaparikkhepaṃ. **Sāgarakuṇḍalanti** cattāro dīpe parikkhipitvā ṭhitasāgarehi kaṇṇavaliyā ṭhapitakuṇḍalehi viya samannāgataṃ. **Saha nindāyāti** “iminā pasughātakammaṃ katan”ti imāya nindāya saha cakkavālapariyantāṃ mahāpathaviṃ na icchāmīti vadati. **Yā vutti vinipātenāti** narake vinipātakammaṃ yā ca jīvitavutti hoti, taṃ dhiratthu, garahāmi taṃ vuttinti dīpeti. **Sāyeva jīvikāti** pabbajitassa mattikāpattāṃ ādāya paragarāni upasaṅkamitvā āhārapariyesanajīvikāva yasadhanalābhato sataguṇena sahasaguṇena varatarāti attho (3.0491) **api rajjena taṃ varanti** taṃ anagārassa sato aññaṃ avihiṃsantassa paribbajanaṃ sakalajambudīparajjenapi varanti attho.

Amacco tassa kathaṃ sutvā gantvā rañño ārocesi. Taṃ sutvā rājā “anāga-cchante kiṃ sakkā kātun”ti tuṇhī ahoṣi. Puna sakko aḍḍharattasamaye āgantvā ākāse ṭhatvā “kiṃ, mahārāja, lomasakassapaṃ ānetvā yaññaṃ na yajāpesī”ti āha. “Mayā pesitopi nāgacchati”ti. “Tena hi, mahārāja, attano dhītaraṃ candavatiṃ kumārikaṃ alaṅkaritvā seyyaṃ tatheva pesetvā ‘sace kira āgantvā yaññaṃ yajissasi, rājā te imaṃ kumārikaṃ dassatī’ti vadāpehi, addhā so kumārikāya paṭibaddhacitto hutvā āgacchissati”ti. Rājā “sādhū”ti sampāṭicchitvā punadivase seyyassa hatthe dhītaraṃ adāsi. So rājadhītaraṃ gahetvā tattha gantvā isiṃ vanditvā paṭisanthāraṃ katvā devaccharapaṭibhāgaṃ rājadhītaraṃ tassa dassetvā ekamantaṃ aṭṭhāsi. Atha isi indriyāni bhinditvā taṃ olokesi, saha olokaneva paṭibaddhacitto hutvā jhānā parihāyi. Amacco tassa paṭibaddhacittabhāvaṃ ṇatvā “bhante, sace kira yaññaṃ yajissatha, rājā te imaṃ dārikaṃ pādaparicārikaṃ katvā dassatī”ti āha. So kilesavasena kampanto “imaṃ kira me dassatī”ti āha. “Āma, yaññaṃ yajantassa te dassatī”ti. So “sādhū imaṃ labhanto yajissāmī”ti vatvā taṃ gahetvā saheva jaṭāhi alaṅkatarathaṃ abhiruyha bārāṇasiṃ agamāsi. Rājāpi “āgacchati kirā”ti sutvā yaññāvāṭe kammaṃ paṭṭhapesi. Atha naṃ āgataṃ disvā “sve yaññaṃ yajāhi, ahaṃ indasamo bhavissāmi, yaññapariyosāne te dhītaraṃ dassāmī”ti āha. Kassapo “sādhū”ti sampāṭicchi. Atha naṃ rājā punadivase taṃ ādāya candavatiyā saddhiṃyeva yaññāvāṭaṃ gato. Tattha hatthi-assa-usabhādisabbacattuppadā paṭipāṭiyā ṭhapitāva ahesuṃ. Kassapo te sabbe hanitvāva ghātetvā yaññaṃ yajituṃ ārabhi. Atha naṃ tattha sannipatito mahājano disvā “idaṃ te lomasakassapa ayuttaṃ appatirūpaṃ, kiṃ nāmetaṃ karosī”ti vatvā paridevanto dve gāthā abhāsi-

65. “Balaṃ (3.0492) cando balaṃ suriyo, balaṃ samaṇabrāhmaṇā;
balaṃ velā samuddassa, balātibalamiṭṭhiyo.

66. “Yathā uggatapaṃ santaṃ, isiṃ lomasakassapaṃ;
pitu atthā candavatī, vājapeyyaṃ ayājayī”ti.

Tattha **balaṃ cando balaṃ suriyoti** mahandhakāraavidhamane aññaṃ balaṃ nāma natthi, candimasūriyāvettha balavantoti attho. **Samaṇabrāhmaṇāti** itṭhāni-ṭṭhavisayavegasahane khantibalañāṇabalena samannāgatā samitapāpabāhita-pāpā samaṇabrāhmaṇā. **Balaṃ velā samuddassāti** mahāsamuddassa uttaritūṃ adatvā udakaṃ āvaritvā vināsetuṃ samatthātāya velā balaṃ nāma. **Balātibalami-**

tthiyoti itthiyo pana visadañāṇepi avītarāge attano vasaṃ ānetvā vināsetuṃ samatthātāya tehi sabbehi balehipi atibalā nāma, sabbabalehi itthibalameva mahāntanti attho. **Yathāti** yasmā. **Pitu atthāti** pitu vuḍḍhi-atthāya. Idaṃ vuttaṃ hoti-yasmā imaṃ uggatapaṃ samānaṃ silādiguṇānaṃ esitattā isiṃ ayaṃ candavatī nissīlaṃ katvā pitu vuḍḍhi-atthāya vājapeyyaṃ yaññaṃ yājeti, tasmā jānitabba-metaṃ “balātibalāmitthiyo”ti.

Tasmiṃ samaye kassapo yaññaṃ yajanatthāya “maṅgalaḥatthiṃ gīvāyaṃ paharissāmi”ti khaggaratanaṃ ukkhipi. Hatthī taṃ disvā maraṇabhayatajjito mahā-ravaṃ ravi. Tassa ravaṃ sutvā sesāpi hatthi-assa-usabhādayo maraṇabhayatajjitā bhayena viraviṃsu. Mahājanopi viravi. Kassapo taṃ mahāviraṃ sutvā saṃvegappatto hutvā attano jaṭādīni olokesi. Athassa jaṭāmassukacchalomāni pākaṭāni ahesuṃ. So vippaṭṭisārī hutvā “ananurūpaṃ vata me pāpakammaṃ katan”ti saṃvegaṃ pakāsento aṭṭhamaṃ gāthamāha-

67. “Taṃ lobhapakataṃ kammaṃ, kaṭukaṃ kāmahetukaṃ;
tassa mūlaṃ gavesissaṃ, checchaṃ rāgaṃ sabandhanan”ti.

Tassattho- mahārāja, yaṃ etaṃ mayā candavatiyā lobhaṃ uppādetvā tena lobhena pakataṃ kāmahetukaṃ pāpakaṃ, taṃ kaṭukaṃ tikhiṇavipākaṃ. Tassāhaṃ ayonisomanasikārasaṅkhātaṃ mūlaṃ gavesissaṃ, alaṃ (3.0493) me iminā khaggena, paññākhaggaṃ nīharitvā subhanimittabandhanena saddhiṃ sabandhanaṃ rāgaṃ chindissāmīti.

Atha naṃ rājā “mā bhāyi samma, idāni te candavatiṃ kumāriṅca raṭṭhaṅca satta-ratanarāsiṅca dassāmi, yajāhi yaññaṃ”ti āha. Taṃ sutvā kassapo “na me, mahārāja, iminā kilesena attho”ti vatvā osānagāthamāha-

68. “Dhiratthu kāme subahūpi loke, tapova seyyo kāmagaṇehi rāja;
tapo karissāmi pahāya kāme, taveva raṭṭhaṃ candavatī ca hotū”ti.

Tattha **subahūpīti** atibahukepi. **Tapo karissāmīti** silasaṃyamatapeva kari-ssāmi.

So evaṃ vatvā kasiṇaṃ samannāharitvā naṭṭhaṃ visesaṃ uppādetvā ākāse pallaṅkena nisīditvā rañño dhammaṃ desetvā “appamatto hohi”ti ovaditvā yaññā-vāṭaṃ viddhaṃsāpetvā mahājanassa abhayadānaṃ dāpetvā rañño yācantas-seva uppatitvā attano vasanaṭṭhānameva gantvā yāvajivaṃ ṭhatvā āyupariyosāne brahmalokaparāyaṇo ahosi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṃ samodhānesi, saccapariyosāne ukkaṇṭhitabhikkhu sotāpattiphale patiṭṭhahi. Tadā seyyo mahā-amacco sārīputto ahosi, lomasakassapo pana ahameva ahosinti.

Lomasakassapajātakavaṇṇanā sattamā.

[434] 8. Cakkavākajātakavaṇṇanā

Kāsāyavattheti idaṃ satthā jetavane viharanto ekaṃ lolabhikkhuṃ ārabha kathesi. So kira lolo ahosi paccayaluddho, ācariyupajjhāyavattādīni chaḍḍetvā

pātova sāvattim pavisitvā visākhāya (3.0494) gehe anekakhādaniyaparivāraṃ yāguṃ pivitvā nānaggarasasālimamaṃsodanaṃ bhuñjitvāpi tena atitto tato cūḷa-anāthapiṇḍikassa mahā-anāthapiṇḍikassa kosalaraññoti tesam tesam nivesanāni sandhāya vicari. Athekadivasam tassa lolabhāvaṃ ārabha dhammasabhāyaṃ katham samuṭṭhāpesuṃ. Sathā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte taṃ bhikkhuṃ pakkosāpetvā “saccaṃ kira tvaṃ bhikkhu lolo”ti pucchitvā “saccaṃ, bhante”ti vutte “bhikkhu kasmā lolosi, pubbepi tvaṃ lolabhāvena bārāṇasiyaṃ hatthikuṇapādini khāditvā vicaranto tehi atitto tato nikkhamitvā gaṅgātīre vicaranto himavantaṃ pavaṭṭho”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente eko lolakāko bārāṇasiyaṃ hatthikuṇapādini khāditvā vicaranto tehi atitto “gaṅgākūle macchamataṃ khādi-ssāmī”ti gantvā tattha matamacche khādanto katipāhaṃ vasitvā himavantaṃ pavisitvā nānāphalāphalāni khādanto bahumacchakacchapaṃ mahantaṃ padumasaraṃ patvā tattha suvaṇṇavaṇṇe dve cakkavāke sevālaṃ khāditvā vasante disvā “ime ativiya vaṇṇasampannā sobhaggappattā, imesaṃ bhojanaṃ manāpaṃ bhavissati, imesaṃ bhojanaṃ pucchitvā ahampi tadeva bhuñjitvā suvaṇṇavaṇṇo bhavissāmī”ti cintetvā tesam santikaṃ gantvā paṭisanthāraṃ katvā ekasmiṃ sākha-pariyante nisīditvā tesam pasamsanapaṭisaṃyuttaṃ katham kathento paṭhamaṃ gāthamāha-

69. “Kāsāyavatthe sakuṇe vadāmi, duve duve nandamane carante;

kaṃ aṇḍajaṃ aṇḍajā mānusesu, jātim pasamsanti tadiṅgha brūthā”ti.

Tattha **kāsāyavatt**heti suvaṇṇavaṇṇe kāsāyavatthe viya. **Duve duveti** dve dve hutvā. **Nandamaneti** tuṭṭhacitte. **Kaṃ aṇḍajaṃ aṇḍajā mānusesu jātim pasamsantīti** ambho aṇḍajā tumhe manussesu pasamsantā kaṃ aṇḍajaṃ jātim kataraṃ nāma aṇḍajanti vatvā pasamsanti, kaṃ sakuṇaṃ (3.0495) nāmāti vatvā tumhe manussānaṃ antare vaṇṇentīti attho. “Kaṃ aṇḍajaṃ aṇḍajamānusesū”tipi pāṭho. Tassattho- tumhe aṇḍajesu ca mānusesu ca kataraṃ aṇḍajanti vatvā pasamsantīti.

Taṃ sutvā cakkavāko dutiyaṃ gāthamāha-

70. “Amhe manussesu manussahiṃsa, anubbate cakkavāke vadanti;

kalyāṇabhāvamhe dijesu sammatā, abhirūpā vicarāma aṇṇave”ti.

Tattha **manussahiṃsā**ti kāko manusse hiṃsati viheṭṭheti, tena naṃ evaṃ āla-pati. **Anubbateti** aññamaññaṃ anugate sammodamāne viyaṣaṃvāse. **Cakkavāketi** cakkavākā nāma sā aṇḍajajātīti pasamsanti vaṇṇenti kathenti. **Dijesūti** yattakā pakkhino nāma, tesu mayaṃ “kalyāṇabhāvā”tipi manussesu sammatā. Dutīye atthavikappe manussesu amhe “cakkavākā”tipi vadanti, dijesu pana mayaṃ “kalyāṇabhāvā”ti sammatā, “kalyāṇabhāvā”ti no dijā vadantīti attho. **Aṇṇaveti** imasmim ṭhāne saro “aṇṇavo”ti vutto, imasmim padumasare mayameva dve janā paresaṃ ahiṃsanato abhirūpā vicarāmāti attho. Imissāya pana gāthāya catuttha-padaṃ “na ghāsahetūpi karoma pāpan”ti paṭhanti. Tassattho- yasmā mayaṃ ghāsahetūpi pāpaṃ na karoma, tasmā “kalyāṇabhāvā”ti amhe manussesu ca

dijesu ca sammata.

Taṃ sutvā kāko tatiyaṃ gāthamāha-

71. “Kiṃ aṇṇave kāni phalāni bhuñje, maṃsaṃ kuto khādatha cakkavākā;
kiṃ bhojanaṃ bhuñjatha vo anomā, balañca vaṇṇo ca anapparūpā”ti.

Tattha **kinti** pucchāvasena ālapanāṃ, kiṃ bho cakkavākāti vuttaṃ hoti. **Aṇṇa-**
veti imasmiṃ sare. **Bhuñjeti** bhuñjatha, kiṃ bhuñjathāti attho (3.0496) **maṃsaṃ**
kuto khādathāti katarapāṇānaṃ sarīrato maṃsaṃ khādatha. **Bhuñjatha voti**
vokāro nipātamattaṃ, parapadena vāssa sambandho “balañca vā vaṇṇo ca ana-

pparūpā”ti.

Tato cakkavāko catutthaṃ gāthamāha-

72. “Na aṇṇave santi phalāni dhañka, maṃsaṃ kuto khāditaṃ cakkavāke;
sevālabhakkhamha apāṇabhojanā, na ghāsahetūpi karoma pāpan”ti.

Tattha **cakkavāketi** cakkavākassa. **Apāṇabhojanāti** pāṇakarāhita-udakabhojanā.

Amhākañhi sevālañceva udakañca bhojananti dasseti. **Na ghāsahetūti** tumhādisā

viya mayaṃ ghāsahetu pāpaṃ na karomāti.

Tato kāko dve gāthā abhāsi-

73. “Na me idaṃ rucati cakkavāka, asmiṃ bhava bhojanasannikāso;
ahosi pubbe tato me aññathā, icceva me vimati ettha jātā.

74. “Ahampi maṃsāni phalāni bhuñje, annāni ca loṇiyateliyāni;
rasaṃ manussesu labhāmi bhottaṃ, sūrova saṅgāmamukhaṃ vijetvā;
na ca me tādiso vaṇṇo, cakkavāka yathā tavā”ti.

Tattha **idanti** idaṃ tumhākaṃ bhuñjanabhojanaṃ mayhaṃ na rucati. **Asmiṃ**
bhave bhojanasannikāsoti imasmiṃ bhava bhojanasannikāso yaṃ imasmiṃ
cakkavākabhava bhojanaṃ, tvaṃ tena sannikāso taṃsadiso tadanurūpo ahosi,
ativiya pasannasarīrosīti attho. **Tato me aññathāti** (3.0497) yaṃ mayhaṃ pubbe
tumhe disvāva ete ettha nānāvidhāni phalāni ceva macchamaṃsañca khādanti,
tena evaṃ sobhaggappattāti ahosi, idāni me tato aññathā hotīti attho. **Iceva meti**
eteneva me kāraṇena ettha tumhākaṃ sarīravaṇṇe vimati jātā “kathaṃ nu kho ete
evarūpaṃ lūkhabhojanaṃ bhuñjantā vaṇṇavanto jātā”ti. **Ahampīti** ahañhi, aya-
meva vā pāṭho. **Bhuñjeti** bhuñjāmi. **Annāni cāti** bhojanāni ca. **Loṇiyateliyānīti** loṇa-
telayuttāni. **Rasanti** manussesu paribhogaṃ paṇītarasaṃ. **Vijetvāti** yathā sūro vīra-
yodho saṅgāmamukhaṃ vijetvā vilumpitvā paribhuñjati, tathā vilumpitvā paribhu-
ñjāmīti attho. **Yathā tavāti** evaṃ paṇītaṃ bhojanaṃ bhuñjantassapi mama tādiso
vaṇṇo natthi, yādiso tava vaṇṇo, tena tava vacanaṃ na saddahāmīti dīpeti.

Athassa vaṇṇasampattiyā abhāvakāraṇaṃ attano ca bhāvakāraṇaṃ kathento
cakkavāko sesagāthā abhāsi-

75. “Asuddhabhakkhosi khaṇānupātī, kicchena te labbhati annapānaṃ;
na tussasī rukkhaphalehi dhañka, maṃsāni vā yāni susānamajjhe.

76. “Yo sāhasena adhigamma bhoge, paribhuñjati dhañka khaṇānupātī;
tato upakkosati naṃ sabhāvo, upakkuṭṭho vaṇṇabalaṃ jahāti.

77. “Appampi ce nibbutiṃ bhuñjati yadi, asāhasena aparūpaghātī;

balañca vaṇṇo ca tadassa hoti, na hi sabbo āhāramayena vaṇṇo” ti.

Tattha **asuddhabhakkhosī**ti tvam thenetvā vañcetvā bhakkhanato asuddhabhakkho asi. **Khaṇānupātī**ti pamādakkhaṇe anupatanasīlo. **Kicchena** (3.0498) **teti** tayā dukkhena annapānaṃ labbhati. **Maṃsāni vā yānī**ti yāni vā susānamajjhe maṃsāni, tehi na tussasi. **Tatoti** pacchā. **Upakkosati naṃ sabhāvoti** attāva taṃ puggalaṃ garahi. **Upakkuṭṭhoti** attanāpi parehipi upakkuṭṭho garahito vippaṭṭisārītāya vaṇṇañca balañca jahāsi. **Nibbutiṃ bhuñjati yadī**ti yadi pana paraṃ aviheṭṭetvā appakampi dhammaladdhaṃ nibbutibhojanaṃ bhuñjati. **Tadassa hotī**ti tadā assa paṇḍitassa sarīre balañca vaṇṇo ca hoti. **Āhāramayenā**ti nānappakārena āhāreneva. Idaṃ vuttaṃ hoti- bho kāka, vaṇṇo nāmesa catusamuṭṭhāno, so na āhāramatteneva hoti, utucittakammehipi hotiyevāti.

Evaṃ cakkavāko anekapariyāyena kākaṃ garahi. Kāko harāyitvā “na mayhaṃ tava vaṇṇena attho, kā kā” ti vassanto palāyi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātakaṃ samodhānesi, saccapariyosāne lolabhikkhu anāgāmiṃphale patiṭṭhahi. Tadā kāko lolabhikkhu ahosi, cakkavākī rāhulamātā, cakkavāko pana ahameva ahosinti.

Cakkavākajātakavaṇṇanā aṭṭhamā.

[435] 9. Haliddirāgajātakavaṇṇanā

Sutitikkhanti idaṃ satthā jetavane viharanto thullakumārikāpalobhanaṃ ārabha kathesi. Vatthu terasakanipāte **cūlanāradajātake** (jā. 1.13.40 ādayo) āvi bhavissati. Atītavatthumhi pana sā kumārikā tassa tāpasakumārassa sīlaṃ bhinditvā attano vase ṭhitabhāvaṃ ṇatvā “imaṃ vañcetvā manussapathaṃ nessāmi” ti cintetvā “rūpādikāmaguṇavirahite arañṇe rakkhitasīlaṃ nāma na mahapphalaṃ hoti, manussapathe rūpādīnaṃ paccupaṭṭhāne mahapphalaṃ hoti, ehi mayā saddhiṃ tattha gantvā sīlaṃ rakkhāhi, kiṃ te araṇṇenā” ti vatvā paṭṭhamam gāthamāha-

78. “Sutitikkhaṃ (3.0499) araṇṇamhi, pantamhi sayanāsane;
ye ca gāme titikkhanti, te uḷāratarā tayā” ti.

Tattha **sutitikkhanti** suṭṭhu adhivāsanaṃ. **Titikkhantī**ti sītādīni adhivāsenti.

Taṃ sutvā tāpasakumāro “pitā me araṇṇam gato, tasmim āgate taṃ āpucchitvā gamissāmi” ti āha. Sā cintesi “pitā kirassa atthi, sace maṃ so passissati, kājakoṭṭiyā maṃ pothetvā vināsaṃ pāpessati, mayā paṭṭhamameva gantabban” ti. Atha naṃ sā “tena hi ahaṃ maggasaṇṇam kurumānā paṭṭhamataram gamissāmi, tvam pacchā āgacchāhi” ti vatvā agamāsi. So tassā gatakāle neva dārūni āhari, na pānīyaṃ, na paribhojanīyaṃ upaṭṭhāpesi, kevalaṃ pajjhāyantova nisīdi, pitu āgamanakāle paccuggamaṃ nākāsi. Atha naṃ pitā “itthīnaṃ vasaṃ gato eso” ti ṇatvāpi “kasmā tāta, neva dārūni āhari, na pānīyaṃ, na paribhojanīyaṃ upaṭṭhāpesi, pajjhāyantoyeva pana nisinnosī” ti āha. Atha naṃ tāpasakumāro “tāta, araṇṇe kira rakkhitasīlaṃ nāma na mahapphalaṃ hoti, manussapathe maha-

pphalaṃ, ahaṃ tattha gantvā sīlaṃ rakkhissāmi, sahāyo me maṃ ‘āgaccheyyā-sī’ti vatvā purato gato, ahaṃ teneva saddhiṃ gamissāmi, tattha pana vasantena mayā kataro puriso sevitaḅbo”ti pucchanto dutiyaṃ gāthamāha-

79. “Araññā gāmamāgama, kiṃsīlaṃ kiṃvataṃ ahaṃ;
purisaṃ tāta seveyyaṃ, taṃ me akkhāhi pucchito”ti.

Athassa pitā kathento sesagāthā abhāsi-

80. “Yo te vissāsaye tāta, vissāsañca khameyya te;
sussūsī ca titikkhī ca, taṃ bhajehi ito gato.

81. “Yassa kāyena vācāya, manasā natthi dukkaṭaṃ;
urasīva patiṭṭhāya, taṃ bhajehi ito gato.

82. “Yo ca dhammena carati, carantopi na maññati;
visuddhakāriṃ sappaññaṃ, taṃ bhajehi ito gato.

83. “Haliddirāgaṃ (3.0500) kapiccitaṃ, purisaṃ rāgavirāginaṃ;
tādisaṃ tāta mā sevi, nimmanussampi ce siyā.

84. “Āsīvisaṃva kupitaṃ, mīḷhalittaṃ mahāpathaṃ;
ārakā parivajjehi, yānīva visamaṃ pathaṃ.

85. “Anatthā tāta vaḍḍhanti, bālaṃ accupasevato;
māssu bālena saṃgacchi, amitteneva sabbadā.

86. “Taṃ tāhaṃ tāta yācāmi, karassu vacanaṃ mama;
māssu bālena saṃgacchi, dukkho bālehi saṅgamo”ti.

Tattha **yo te vissāsayeti** yo tava vissāseyya. **Khameyya teti** yo ca tava attani tayā kataṃ vissāsaṃ khameyya. **Sussūsī ca titikkhī cāti** tava vacanaṃ sussūsāya ceva vacanādhivāsanena ca samannāgato bhavēyyāti attho. **Urasīva patiṭṭhāyāti** yathā mātu urasi putto patiṭṭhāti, evaṃ patiṭṭhahitvā attano mātaraṃ viya mañña-māno taṃ bhajeyyāsīti vadati. **Yo ca dhammena caratīti** yo tividhena sucaritena dhammena iriyati. **Na maññatīti** tathā carantopi “ahaṃ dhammaṃ carāmi”ti mānaṃ na karoti. **Visuddhakārinti** visuddhānaṃ dasakusalakammaṃ pathānaṃ kārakaṃ.

Rāgavirāginanti rāginañca virāginañca rajjivā taṃkhaṇaṇñeva virajjanasa-bhāvaṃ. **Nimmanussampi ce siyāti** sacepi sakalajambudīpatalaṃ nimmanussaṃ hoti, soyeva eko manusso tiṭṭhati, tathāpi tādisaṃ mā sevi. **Mahāpathanti** gūthama-kkhitāṃ maggaṃ viya. **Yānīvāti** yānena gacchanto viya. **Visamanti** ninna-unnata-khāṇupāsāṇādivisamaṃ. **Bālaṃ accupasevatoti** bālaṃ appaññaṃ atisevantassa. **Sabbadāti** tāta, bālena saha saṃvāso nāma amittasaṃvāso viya sabbadā niccakā-lameva dukkho. **Taṃ tāhanti** tena kāraṇena taṃ ahaṃ.

So evaṃ pitarā ovadito “tāta, ahaṃ manussapathaṃ gantvā tumhādise paṇḍite na labhissāmi, tattha gantuṃ bhāyāmi, idheva tumhākaṃ santike vasissāmi”ti āha. Athassa bhīyyopi ovādaṃ datvā kasiṇaparikkamaṃ (3.0501) ācikkhi. So na cira-sseva abhiññāsamāpattiyo nibbattetvā saddhiṃ pitarā brahmalokaparāyaṇo ahosi.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātaṃ samodhānesi, saccapariyosāne ukkaṇṭhitabhikkhu sotāpattiṃ phale patiṭṭhahi.

Tadā tāpasakumāro ukkaṅṭhitabhikkhu ahosi, kumārikā thullakumārikāva, pitā tāpaso pana ahameva ahosinti.

Haliddirāgajātakavaṇṇanā navamā.

[436] 10. Samuggajātakavaṇṇanā

Kuto nu āgacchathāti idaṃ satthā jetavane viharanto ukkaṅṭhitabhikkhuṃ ārabha kathesi. Tañhi satthā “saccaṃ kira tvaṃ bhikkhu ukkaṅṭhitosi”ti pucchitvā “saccaṃ, bhante”ti vutte “kasmā bhikkhu mātugāmaṃ patthesi, mātugāmo nāmesa asabbho akataññū, pubbe dānavarakkhasā gilitvā kucchinā pariharantāpi mātugāmaṃ rakkhituṃ ekapurisanissitaṃ kātuṃ nāsakkhiṃsu, tvaṃ kathaṃ sakkhissasi”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente bodhisatto kāme pahāya himavantaṃ pavisitvā isipabbajjaṃ pabbajitvā abhiññā ca samāpattiyo ca nibbattetvā phalāphalena yāpento vihāsi. Tassa paṇṇasālāya avidūre eko dānavarakkhaso vasati. So antarantarā mahāsattaṃ upasaṅkamtivā dhammaṃ suṇāti, aṭaviyaṃ pana manussānaṃ sañcaraṇamagge ṭhatvā āgatāgate manusse gahetvā khādati. Tasmim� kāle ekā kāsiraṭṭhe kuladhītā uttamarūpadharā aññatarasmim� paccanta-gāme nivutthā hoti. Tassā ekadivasam� mātāpitūnaṃ dassanattāya gantvā paccā-gamanakāle parivāramanusse disvā so dānavo bheravarūpena pakkhandi. Manussā bhītā gahitagahitāvudhāni chaḍḍetvā palāyīṃsu. Dānavo yāne nisinnaṃ abhirūpaṃ mātugāmaṃ disvā paṭibaddhacitto hutvā taṃ attano guhaṃ netvā bhariyaṃ akāsi. Tato paṭṭhāya sappitelataṇḍulamacchamaṃsādīni ceva madhura-phalāphalāni ca āharitvā taṃ posesi, vatthālaṅkārehi ca naṃ alaṅkaritvā rakkhaṇattāya ekasmim� karaṇḍake pakkhipitvā (3.0502) karaṇḍakaṃ gilitvā kucchinā pariharati. So ekadivasam� nhāyitukāmatāya ekaṃ saraṃ gantvā karaṇḍakaṃ uggilitvā taṃ tato nīharitvā nhāpetvā vilimpetvā alaṅkāretvā “thokaṃ tava sarīraṃ utuṃ gaṇhāpehi”ti taṃ karaṇḍakasamīpe ṭhapetvā sayam� nhānatitthaṃ otarivā taṃ anāsaṅkamāno thokaṃ dūraṃ gantvā nhāyi.

Tasmim� samaye vāyussaputto nāma vijjādharo sannaddhakhaggo ākāsenā gacchati. Sā taṃ disvā “ehi”ti hatthamuddaṃ akāsi, vijjādharo khippaṃ otari. Atha naṃ sā karaṇḍake pakkhipitvā dānavassa āgamaṃ oloketi karaṇḍakūpari nisīditvā taṃ āgacchantaṃ disvā tassa attānaṃ dassetvā tasmim� karaṇḍakasa-mīpaṃ asampattheyeva karaṇḍakaṃ vivarivā anto pavisitvā vijjādharassa upari nipajjitvā attano sātakaṃ pārupi. Dānavo āgantvā karaṇḍakaṃ asodhetvā “mātugāmoyeva me”ti saññāya karaṇḍakaṃ gilitvā attano guhaṃ gacchanto antarā-magge cintesi “tāpaso me ciraṃ diṭṭho, ajja tāva naṃ gantvā vandissāmi”ti. So tassa santikaṃ agamāsi. Tāpasopi naṃ dūratova āgacchantaṃ disvā dvinnaṃ janānaṃ kucchigatabhāvaṃ ñatvā sallapanto paṭhamaṃ gāthamāha-

87. “Kuto nu āgacchatha bho tayo janā, svāgatā etha nisīdathāsane;

kaccittha, bhonto kusalaṃ anāmayaṃ, cirassamabbhāgamanañhi vo idhā”ti.

Tattha **bhoti** ālapanam. **Kaccitthā**ti kacci hotha bhavatha vijjatha. **Bhontoti** puna ālapanto āha. **Kusalam anāmayanti** kacci tumhākaṃ kusalam ārogyam. **Cirassama-bbhāgamanañhi vo idhā**ti ajja tumhākaṃ idha abbhāgamanañca ciraṃ jātam.

Taṃ sutvā dānavo “ahaṃ imassa tāpasassa santikaṃ ekakova āgato, ayañca tāpaso ‘tayo janā’ti vadati, kiṃ nāmesa katheti, kiṃ nu kho sabhāvaṃ ñatvā katheti, udāhu ummattako hutvā vilapatī”ti cintetvā tāpasam upasaṅkamitvā vanditvā ekamantaṃ nisīditvā tena saddhiṃ sallapanto dutiyaṃ gāthamāha-

88. “Ahameva (3.0503) eko idha majja patto, na cāpi me dutiyo koci vijjati; kimeva sandhāya te bhāsitaṃ ise, kuto nu āgacchatha bho tayo janā”ti.

Tattha **idha majjā**ti idha ajja. **Kimeva sandhāya te bhāsitaṃ iseti** bhante, isi kiṃ nāmetaṃ sandhāya tayā bhāsitaṃ, pākaṭaṃ tāva me katvā kathehīti.

Tāpaso “ekaṃsenevāvuso sotukāmosi”ti pucchitvā “āma, bhante”ti vutte “tena hi suṇāhi”ti vatvā tatiyaṃ gāthamāha-

89. “Tuvañca eko bhariyā ca te piyā, samuggapakkhittanikiṇṇamantare; sā rakkhitā kucchigatāva te sadā, vāyussaputtena sahā tahiṃ ratā”ti.

Tattha **tuvañca ekoti** paṭhamam tāva tvaṃ eko jano. **Pakkhittanikiṇṇamantareti** pakkhittānikiṇṇa-antare taṃ tattha bhariyaṃ rakkhitukāmena sadā tayā samugge pakkhittā saddhiṃ samuggena nikiṇṇā antare, antokucchiyaṃ ṭhapitāti attho. **Vāyussaputtena sahā**ti evaṃnāmakena vijjādharena saddhiṃ. **Tahiṃ ratā**ti tattha tava antokucchiyaññeva kilesaratiyā ratā. So dāni tvaṃ mātugāmaṃ “ekaṃ purisani-ssitaṃ karissāmi”ti kucchināpi pariharanto tassā jāraṃ ukkhipitvā carasīti.

Taṃ sutvā dānavo “vijjādharā nāma bahumāyā honti, sacassa khaggo hattha-gato bhavissati, kucchiṃ me phāletvāpi palāyissati”ti bhītatasito hutvā khippaṃ karaṇḍakaṃ uggilitvā purato ṭhapesi. Satthā abhisambuddho hutvā taṃ pavattiṃ pakāsento catutthaṃ gāthamāha-

90. “Saṃviggārūpo (3.0504) isinā viyākato, so dānavo tattha samuggamuggili; addakkhi bhariyaṃ sucimāladhārinim, vāyussaputtena sahā tahiṃ ratan”ti.

Tattha **addakkhī**ti so karaṇḍakaṃ vivaritvā addasa.

Karaṇḍake pana vivaṭamatteyeva vijjādharo vijjaṃ jappitvā khaggaṃ gahetvā ākāsaṃ pakkhandi. Taṃ disvā dānavo mahāsattassa tussitvā thutipubbaṅgamā sesagāthā abhāsi-

91. “Sudiṭṭharūpamuggatapānuvattinā, hīnā narā ye pamadāvasaṃ gatā;

yathā have pāṇarivettha rakkhitā, duṭṭhā mayī aññamabhippamodayi.

92. “Divā ca ratto ca mayā upaṭṭhitā, tapassinā jotirivā vane vasaṃ;
sā dhammamukkamma adhammamacari, akiriyarūpo pamadāhi santhavo.
93. “Sarīramajjhamhi ṭhitāti maññahaṃ, mayhaṃ ayanti asatiṃ asaññataṃ;
sā dhammamukkamma adhammamacari, akiriyarūpo pamadāhi santhavo.
94. “Surakkhitaṃ meti kathaṃ nu vissase, anekacittāsu na hatthi rakkhaṇā;
etā hi pātālapapātasannibhā, etthappamatto byasanaṃ nigacchati.
95. “Tasmā hi te sukhino vītasokā, ye mātugāmehi caranti nissaṭā;
etaṃ sivaṃ uttamamābhipatthayaṃ, na mātugāmehi kareyya santhavaṃ”ti.

Tattha (3.0505) **sudiṭṭharūpamuggatapānuvattinā**ti bhante, isi uggatapānuvattinā tayā sudiṭṭharūpaṃ idaṃ kāraṇaṃ. **Hīnā**ti nīcā. **Yathā have pāṇarivettha rakkhitā**ti ayaṃ mayā attano pāṇā viya ettha antokucchiyaṃ pariharantena rakkhitā. **Duṭṭhā mayī**ti idāni mayi mittadubbhikammaṃ katvā duṭṭhā aññaṃ purisaṃ abhippamodati. **Jotirivā vane vasanti** vane vasantena tapassinā aggi viya mayā upaṭṭhitā paricaritā. **Sā dhammamukkammā**ti sā esā dhammaṃ okkamitvā atikkamitvā. **Akiriyarūpoti** akattabbarūpo. **Sarīramajjhamhi ṭhitāti maññahaṃ, mayhaṃ ayanti asatiṃ asaññatanti** imaṃ asatiṃ asappurisadhammasamannāgataṃ asaññataṃ dussilaṃ “mayhaṃ sarīramajjhamhi ṭhitā”ti ca “mayhaṃ ayan”-ti ca maññāmi.

Surakkhitaṃ meti kathaṃ nu vissaseti ayaṃ mayā surakkhitāti kathaṃ paṇḍito vissāseyya, yatra hi nāma mādisopi antokucchiyaṃ rakkhanto rakkhituṃ nāsakki. **Pātālapapātasannibhāti** lokassādena duppūraṇiyattā mahāsamudde pātālasaṅkhātena papātena sadisā. **Etthappamattoti** etāsu evarūpāsu nigguṇāsu pamatto puriso mahābyasanaṃ pāpuṇāti. **Tasmā hīti** yasmā mātugāmavasamaṃ gatā mahāvīnāsaṃ pāpuṇanti, tasmā ye mātugāmehi nissaṭā hutvā caranti, te sukhino. **Etaṃ sivaṃ**ti yadetaṃ mātugāmato nissaṭānaṃ viṣaṃsaṭṭhānaṃ caraṇaṃ, etaṃ jhānasukhameva sivaṃ khemaṃ uttamaṃ abhipatthetabbaṃ, etaṃ patthayamāno mātugāmehi saddhiṃ santhavaṃ na kareyyāti.

Evañca pana vatvā dānava mahāsattassa pādesu nipatitvā “bhante, tumhe nissāya mayā jīvitaṃ laddhaṃ, ahaṃ imāya pāpadhammāya vijjādharena mārāpito”ti mahāsattaṃ abhitthavi. Sopissa dhammaṃ desetvā “imissā mā kiñci pāpaṃ akāsi, silāni gaṇhāhī”ti taṃ pañcasu sīlesu patitṭhāpesi. Dānava “ahaṃ kucchinā pariharantopi taṃ rakkhituṃ na sakkomi, añño ko rakkhissati”ti taṃ uyyojetvā attano araṇṇameva agamāsi.

Satthā (3.0506) imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā saccāni pakāsetvā jātaṃ samodhānesi, saccapariyosāne ukkaṇṭhitabhikkhu sotāpattiphale patitṭhahi. Tadā dibbacakkhukatāpaso ahameva ahosinti.

Samuggajātakavaṇṇanā dasamā.

[437] 11. Pūtimaṃsajātakavaṇṇanā

Na kho me ruccatīti idaṃ satthā jetavane viharanto indriya-asamvaram ārabba kathesi. Ekasmiñhi samaye bahū bhikkhū indriyesu aguttadvārā ahesuṃ. Satthā “ime bhikkhū ovadituṃ vaṭṭati”ti ānandattherassa vatvā aniyamavasena bhikkhusaṅghaṃ sannipātāpetvā alaṅkatapallaṅkavaramajjhagato bhikkhū āmantetvā “na, bhikkhave, bhikkhunā nāma rūpādīsu subhanimittavasena nimittaṃ gahetuṃ vaṭṭati, sace hi tasmīṃ samaye kālaṃ karoti, nirayādīsu nibbattati, tasmā rūpādīsu subhanimittaṃ mā gaṇhatha. Bhikkhunā nāma rūpādigocarena na bhavitabbaṃ, rūpādigocarā hi diṭṭheva dhamme mahāvināsaṃ pāpuṇanti, tasmā varam, bhikkhave, tattāya ayosalākāya ādittāya sampajjalitāya sajotibhūtāya cakkhundenriyaṃ sampalimaṭṭhan”ti vitthāretvā “tumahākaṃ rūpaṃ olokanakālopi atthi anolokanakālopi. Olokanakāle subhavasena anoloketvā asubhavaseneva olokeyyātha, evaṃ attano gocarā na parihāyissatha. Ko pana tumhākaṃ gocaroti? Cattāro satipaṭṭhānā, cattāro sammappadhānā, cattāro iddhipādā, ariyo aṭṭhaṅgiko maggo, nava lokuttaradhammā. Etasmiñhi vo gocare carantānaṃ na lacchati māro otāraṃ, sace pana kilesavasikā hutvā subhanimittavasena olokesatha, pūtimaṃsasiṅgālo viya attano gocarā parihāyissathā”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente himavantapadese araññāyatane pabbataguhāyaṃ anekasatā eḷakā vasanti. Tesam vasanaṭṭhānato avidūre ekissā guhāya pūtimaṃso nāma siṅgālo veṇiyā nāma bhariyāya saddhiṃ vasati. So ekadivasam bhariyāya saddhiṃ vicaranto (3.0507) te eḷake disvā “ekena upāyena imesaṃ maṃsaṃ khādituṃ vaṭṭati”ti cintetvā upāyena ekekaṃ eḷakaṃ māresi. Te ubhopi eḷakamaṃsaṃ khādantā thāmasampannā thūlasarīrā ahesuṃ. Anupubbena eḷakā parikkhayaṃ agamaṃsu. Tesam antare meṇḍamātā nāma ekā eḷikā byattā ahosi upāyakusalā. Siṅgālo taṃ māretuṃ asakkonto ekadivasam bhariyāya saddhiṃ sammantento “bhadde, eḷakā khīṇā, imaṃ eḷikaṃ ekena upāyena khādituṃ vaṭṭati, ayaṃ panettha upāyo, tvaṃ ekikāva gantvā etāya saddhiṃ sakhī hohi, atha te tāya saddhiṃ vissāse uppanne ahaṃ matālayaṃ karitvā nipajjissāmi, tvaṃ etaṃ upasaṅkamitvā ‘eḷike sāmiko me mato, ahañca anāthā, ṭhapetvā taṃ añño me ñātako natthi, ehi roditvā kanditvā tassa sarīrakiccaṃ kariṃssāmā’ti vatvā taṃ gahetvā āgaccheyyāsi, atha naṃ ahaṃ uppattitvā gīvāya daṃsitvā māressāmi”ti āha.

Sā “sādhū”ti sampaṭicchitvā tāya saddhiṃ sakhibhāvaṃ katvā vissāse uppanne eḷikaṃ tathā avoca. Eḷikā “āḷi siṅgāli tava sāmikena sabbe mama ñātakā khādītā, bhāyāmi na sakkomi gantun”ti āha. “Āḷi, mā bhāyi, matako kiṃ karissati”ti? “Kharamanto te sāmiko, bhāyāmevāhan”ti sā evaṃ vatvāpi tāya punappunaṃ yāciyamānā “addhā mato bhavissati”ti sampaṭicchitvā tāya saddhiṃ pāyāsi. Gacchanti pana “ko jānāti, kiṃ bhavissati”ti tasmīṃ āsaṅkāya siṅgāliṃ purato katvā siṅgālaṃ parigaṇhantīyeva gacchati. Siṅgālo tāsam padasaddaṃ sutvā “āgatā nu kho eḷikā”ti sīsaṃ ukkhipitvā akkhīni parivattetvā olokesi. Eḷikā taṃ tathā karontaṃ disvā “ayaṃ pāpadhammo maṃ vañcetvā māretukāmo matālayaṃ dassetvā nipanno”ti nivattitvā palāyantī siṅgāliyā “kasmā palāyasi”ti vutte taṃ kāraṇaṃ kathenti paṭhamaṃ gāthamāha-

96. “Na kho me ruccati āḷi, pūtimaṃsassa pekkhanā;
etādisā sakhārasmā, ārakā parivajjaye” ti.

Tattha (3.0508) **āḷi**ti ālapanam, sakhi sahāyiketi attho. **Etādisā sakhārasmāti** evarūpā sahāyakā apakkamitvā taṃ sahāyakam ārakā parivajjeyyāti attho.

Evañca pana vatvā sā nivattitvā attano vasanaṭṭhānameva gatā. Siṅgālī taṃ nivattetuṃ asakkontī tassā kujjhitvā attano sāmikasseva santikam gantvā pajjhāya-
mānā nisīdi. Atha naṃ siṅgālo garahanto dutiyam gāthamāha-

97. “Ummattikā ayam veṇī, vaṇṇeti patino sakhiṃ;
pajjhāyi paṭigacchantiṃ, āgataṃ meṇḍamātaran” ti.

Tattha **veṇī**ti tassā nāmaṃ. **Vaṇṇeti patino sakhinti** paṭhamameva attano sakhiṃ eḷikam “mayi sinehā vissāsikā āgamissati no santikam, matālayam karohī” ti patino santike vaṇṇeti. Atha naṃ sā idāni āgataṃ mama santikam anāgantvāva paṭigacchantiṃ meṇḍamātaram pajjhāyati anusocatīti.

Taṃ sutvā siṅgālī tatiyam gāthamāha-

98. “Tvaṃ khosi samma ummatto, dummedho avicakkhaṇo;
yo tvaṃ matālayam katvā, akālena vipekkhasī” ti.

Tattha **avicakkhaṇoti** vicāraṇapaññārahito. **Akālena vipekkhasī**ti eḷikāya attano santikam anāgatāyeva olokesīti attho.

99. “Na akāle vipekkhaya, kāle pekkheyya paṇḍito;

pūtimaṃsova pajjhāyi, yo akāle vipekkhati” ti.- ayam abhisambuddhagāthā;

Tattha **akāleti** kāmaguṇe ārabha subhavasena cittuppādakāle. Ayañhi bhikkhuno rūpaṃ oloketuṃ akālo nāma. **Kāleti** asubhavasena anussativasena kasiṇavasena vā rūpaggahaṇakāle. Ayañhi (3.0509) bhikkhuno rūpaṃ oloketuṃ kālo nāma. Tattha akāle sārattakāle rūpaṃ oloketā mahāvināsaṃ pāpuṇantīti haritacajātakalomasakassapajātakādihi dīpetabbaṃ. Kāle asubhavasena oloketā arahatte paṭiṭṭhahantīti asubhakammikatissattheravatthunā kathetabbaṃ. **Pūtimaṃsova pajjhāyī**ti bhikkhave, yathā pūtimaṃsasiṅgālo akāle eḷikam oloketvā attano gocarā parihīno pajjhāyati, evaṃ bhikkhu akāle subhavasena rūpaṃ oloketvā satipaṭṭhānādigocarā parihīno diṭṭhadhamme samparāyepi socati pajjhāyati kilamatīti.

Veṇīpi kho siṅgālī pūtimaṃsam assāsetvā “sāmi, mā cintesi, ahaṃ taṃ punapi upāyena ānessāmi, tvaṃ āgatakāle appamatto gaṇheyyāsī” ti vatvā tassā santikam gantvā “āḷi, tava āgatakāleyeva no attho jāto, tava āgatakālasmiṃyeva hi me sāmiko satim paṭilabhi, idāni jīvati, ehi tena saddhiṃ paṭisanthāram karohī” ti vatvā pañcamaṃ gāthamāha-

100. “Piyam kho āḷi me hotu, puṇṇapattam dadāhi me;
pati sañjivito mayham, eyyāsī piyapucchikā” ti.

Tattha **puṇṇapattam dadāhi meti** piyakkhānam akkhāyikā mayham tuṭṭhidānam dehi. **Pati sañjivito mayhanti** mama sāmiko sañjivito utṭhito arogoti attho. **Eyyāsī**ti mayā saddhiṃ āgaccha.

Eḷikā “ayam pāpadhammā maṃ vañcetukāmā, ayuttam kho pana paṭipakkhaka-
raṇam, upāyeneva naṃ vañcessāmi” ti cintetvā chaṭṭham gāthamāha-

101. “Piyamaṃ kho āḷi te hotu, puṇṇapattaṃ dadāmi te;
mahatā parivārena, essaṃ kayirāhi bhojanan” ti.

Tattha **essanti** āgamissāmi. Āgacchamānā ca attano ārakkhaṃ katvā mahantaena parivārena āgamissāmīti.

Atha (3.0510) naṃ siṅgālī parivāraṃ pucchantī sattamaṃ gāthamāha-

102. “Kīdiso tuyhaṃ parivāro, yesaṃ kāhāmi bhojanaṃ;
kiṃ nāmakā ca te sabbe, te me akkhāhi pucchitā” ti.

Sā ācikkhantī aṭṭhamaṃ gāthamāha-

103. “Māliyo caturakkho ca, piṅgiyo atha jambuko;
ediso mayhaṃ parivāro, tesāṃ kayirāhi bhojanan” ti.

Tattha **te meti** te parivāre mayhaṃ ācikkhi. **Māliyoti**-ādīni catunnaṃ sunakhānaṃ nāmāni. “Tattha ekekassa pañca pañca sunakhasatāni parivārenti, evaṃ dvīhi sunakhasahasseehi parivāritā āgamissāmī” ti vatvā “sace te bhojanaṃ na labhissanti, tumhe dvepi jane māretvā khādissanti” ti āha.

Taṃ sutvā siṅgālī bhītā “alaṃ imissā tattha gamanena, upāyenassā anāgama-nameva karissāmī” ti cintetvā navamaṃ gāthamāha-

104. “Nikkhantāya agārasmā, bhaṇḍakampi vinassati;
ārogyaṃ āḷino vajjaṃ, idheva vasa māgamā” ti.

Tassattho- āḷi, tava gehe bahubhaṇḍakaṃ atthi, taṃ te nikkhantāya agārasmā anārakkhaṃ bhaṇḍakaṃ vinassati, ahameva te āḷino sahāyakassa ārogyaṃ vajjaṃ vadissāmi, tvaṃ idheva vasa māgamāti.

Evañca pana vatvā maraṇabhayaabhītā vegena sāmikassa santikaṃ gantvā taṃ gahetvā palāyi. Te puna taṃ ṭhānaṃ āgantumaṃ nāsakkhiṃsu.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā jātakaṃ samodhānesi “tadā ahaṃ tasmim ṭhāne vanajeṭṭhakarukkhe nibbattadevatā ahosiṃ” ti.

Pūtimaṃsajātakavaṇṇanā ekādasamā.

[438] 12. Daddarajātakavaṇṇanā

Yo (3.0511) **te puttaketi** idaṃ satthā gijjhakūṭe viharanto devadattassa vadhāya parisakkaṃ ārabha kathesi. Tasmiñhi samaye dhammasabhāyaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesuṃ “aho āvuso devadatto nillajjo anariyo evaṃ uttamaguṇadharassa sammāsambuddhassa ajātasattunā saddhiṃ

ekato hutvā dhanuggahapayojanasilāpavijjhananāḷāgirivissajjanehi vadhāya upāyaṃ karotī”ti. Sathā āgantvā “kāya nuttha, bhikkhave, etarahi kathāya sannisinnā”ti pucchitvā “imāya nāmā”ti vutte “na, bhikkhave, idāneva, pubbepi devadatto mayhaṃ vadhāya parisakki, idāni pana me tāsamattampi kātuṃ nāsakki”ti vatvā atītaṃ āhari.

Atīte bārāṇasiyaṃ brahmadatte rajjaṃ kārente eko disāpāmokkho ācariyo pañcasatānaṃ māṇavakānaṃ sippaṃ vācento ekadivasaṃ cintesi “mayhaṃ idha vasantassa palibodho hoti, māṇavakānampi sippaṃ na niṭṭhāti, himavantapadese araññāyatanaṃ pavisitvā tattha vasanto vācessāmi”ti. So māṇavakānaṃ kathetvā tilataṇḍulatelavatthādīni gāhāpetvā araññaṃ pavisitvā maggato avidūre ṭhāne paṇṇasālaṃ kāretvā nivāsaṃ kappesi, māṇavāpi attano paṇṇasālaṃ kariṃsu. Māṇavakānaṃ ñātakā telataṇḍulādīni pesenti. Raṭṭhavāsinopi “disāpāmokkho ācariyo kira araññe asukaṭṭhāne nāma vasanto sippaṃ uggaṇhāpeti”ti tassa taṇḍulādīni abhiharanti, kantārappaṭipannāpi denti, aññataropi puriso khīrapānatthāya savacchaṃ dhenuṃ adāsi. Ācariyassa paṇṇasālāya santike dvīhi potakehi saddhiṃ ekā godhā vasati, sīhabyagghāpissa upaṭṭhānaṃ āgacchanti. Eko tittiropi tattha nibaddhavāso ahosi. So ācariyassa māṇavānaṃ mante vācentassa saddaṃ sutvā tayopi vede uggaṇhi. Māṇavā tena saddhiṃ ativissāsikā ahesuṃ.

Aparabhāge māṇavesu nipphattiṃ appattesuyeva ācariyo kālamakāsi. Māṇavā tassa sarīraṃ jhāpetvā vālukāya thūpaṃ katvā nānāpupphehi pūjetvā rodanti paridevanti. Atha ne tittiro “kasmā (3.0512) rodathā”ti āha. “Ācariyo no sippe anitṭhiteyeva kālakato, tasmā rodāmā”ti. “Evaṃ sante mā socittha, ahaṃ vo sippaṃ vācessāmi”ti. “Tvam katham jānāsi”ti? “Ahaṃ ācariye tumhākaṃ vācente saddaṃ sutvā tayo vede paguṇe akāsinti. Tena hi attano paguṇabhāvaṃ amhe jānāpehi”ti. Tittiro “tena hi suṇāthā”ti tesam gaṇṭhiṭṭhānameva pabbatamatthakā nadiṃ otaranto viya osāresi. Māṇavā haṭṭhatuṭṭhā hutvā tittirapaṇḍitassa santike sippaṃ paṭṭhapesuṃ. Sopi disāpāmokkhācariyassa ṭhāne ṭhatvā tesam sippaṃ vācesi. Māṇavā tassa suvaṇṇapañjaraṃ karitvā upari vitānaṃ bandhitvā suvaṇṇataṭṭake madhulājādīni upaharantā nānāvaṇṇehi pupphehi pūjentā mahantaṃ sakkāraṃ kariṃsu. “Tittiro kira araññāyatane pañcasate māṇavake mantam vāceti”ti sakalajambudīpe pākaṭo ahosi.

Tadā jambudīpe giraggasamajjasadisam mahantaṃ chaṇaṃ ghosayiṃsu. Māṇavānaṃ mātāpitaro “chaṇadassanathāya āgacchantū”ti pesesuṃ. Māṇavā tittirassa ārocetvā tittirapaṇḍitaṃ sabbañca assamapadaṃ godhaṃ paṭicchāpetvā attano attano nagarameva agamiṃsu. Tadā eko nikkāruṇiko duṭṭhatāpaso tattha tattha vicaranta taṃ ṭhānaṃ sampāpuṇi. Godhā taṃ disvā paṭisanthāraṃ katvā “asukaṭṭhāne taṇḍulā, asukaṭṭhāne telādīni atthi, bhattaṃ pacitvā bhujjāhi”ti vatvā gocarathāya gatā. Tāpaso pātova bhattaṃ pacitvā dve godhāputtake māretvā khādi, divā tittirapaṇḍitañca vacchakañca māretvā khādi, sāyaṃ dhenuṃ āgacchantam disvā tampi māretvā maṃsaṃ khāditvā rukkhāmūle nipajjitvā ghurughurāyanto niddaṃ okkami. Godhā sāyaṃ āgantvā puttake apassanti upadhāraya mānā vicari. Rukkhadevatā godhaṃ puttake adisvā kampamānaṃ oloketvā

khandhaviṭapabbhantare dibbānubhāvena ṭhatvā “godhe mā kampi, iminā pāpapurisena tava puttakā ca tittiro ca vaccho ca dhenu ca māritā, gīvāya naṃ ḍaṃsitvā jīvitakkhayaṃ pāpehi”ti sallapantī paṭhamaṃ gāthamāha-

105. “Yo te puttake akhādi, dinnabhatto adūsake;
tasmim dāṭhaṃ nipātehi, mā te muccittha jīvato”ti.

Tattha (3.0513) **dinnabhattoti** bhattaṃ pacitvā bhuñjāhīti tayā dinnabhatto. **Adūsa-**
keti niddose niraparādhe. **Tasmim dāṭhaṃ nipātehi** tasmim pāpapurise cata-
ssopi dāṭhā nipātehi adhippāyo. **Mā te muccittha jīvatoti** jīvanto sajīvo hutvā tava
hatthato eso pāpadhammo mā muccittha, mokkhaṃ mā labhatu, jīvitakkhayaṃ
pāpehi attho.

Tato godhā dve gāthā abhāsi-

106. “Ākiṇṇaluddo puriso, dhāticelaṃva makkhito;
padesaṃ taṃ na passāmi, yattha dāṭhaṃ nipātaye.

107. “Akataññussa posassa, niccaṃ vivaradassino;
sabbaṃ ce pathaviṃ dajjā, neva naṃ abhirādhaye”ti.

Tattha **ākiṇṇaluddoti** gāḷhaluddo. **Vivaradassinoti** chiddaṃ otāraṃ pariyesa-
ntassa. **Neva naṃ abhirādhayeti** evarūpaṃ puggalaṃ sakalapathaviṃ dentopi
tosetuṃ na sakuṇeyya, kimaṅgaṃ panāhaṃ bhattamattadāyikāti dasseti.

Godhā evaṃ vatvā “ayaṃ pabujjhitvā mampi khādeyyā”ti attano jīvitaṃ rakkha-
mānā palāyi. Tepi pana sīhabyagghā tittirassa sahāyakāva, kadāci te āgantvā
tittiraṃ passanti, kadāci so gantvā tesam dhammaṃ desetvā āgacchati, tasmim
pana divase sīho byagghaṃ āha- “samma, ciraṃ diṭṭho no tittiro, ajja sattaṭṭhadi-
vasā honti, gaccha, tāvassa pavattiṃ ṇatvā ehi”ti. Byaggho “sādhū”ti sampaṭi-
cchitvā godhāya palāyanakāle taṃ ṭhānaṃ patvā taṃ pāpapurisaṃ niddāyantaṃ
passi. Tassa jaṭantare tittirapaṇḍitassa lomāni paññāyanti, dhenuyā ca vaccha-
kassa ca aṭṭhīni paññāyanti. Byaggharājā taṃ sabbaṃ disvā suvaṇṇapañjare ca
tittirapaṇḍitaṃ adisvā “iminā pāpapurisena ete māritā bhavissanti”ti taṃ pādena
paharivā uṭṭhāpesi. Sopi taṃ disvā bhītatasito ahosi. Atha naṃ byaggho “tvaṃ
ete māretvā khādasi”ti pucchi. “Neva māremi, na khādāmi”ti. “Pāpadhamma tayi
amārente añño ko māressati, kathehi tāva kāraṇaṃ, akathentassa jīvitaṃ te
natthi”ti. So maraṇabhaya bhīto “āma, sāmi, godhāputtake ca vacchakañca
dhenuñca māretvā khādāmi, tittiraṃ pana (3.0514) na māremi”ti-āha. So tassa
bahuṃ kathentassapi asaddahitvā “tvaṃ kuto āgatosi”ti pucchitvā “sāmi, kaliṅga-
raṭṭhato vāṇijakānaṃ bhaṇḍaṃ vahanto jīvikahetu idañcidañca kammaṃ katvā idā-
nimhi idhāgato”ti tena sabbasmim attanā katakamme kathite “pāpadhamma tayi
tittiraṃ amārente añño ko māressati, ehi sīhassa migarañño santikaṃ taṃ nessā-
mi”ti taṃ purato katvā tāsento agamāsi. Siharājā taṃ ānentaṃ byagghaṃ
pucchanto catutthaṃ gāthamāha-

108. “Kiṃ nu subāhu taramānarūpo, paccāgatosi saha māṇavena;

kiṃ kiccamatthaṃ idhamatthi tuyhaṃ, akkhāhi me pucchito etamatthan”ti.

Tattha **subāhūti** byagghaṃ nāmenālapati. Byagghassa hi purimakāyo manāpo
hoti, tena taṃ evamāha. **Kiṃ kiccamatthaṃ idhamatthi tuyhanti** kiṃ karaṇīyaṃ

atthasaññitam iminā māṇavena idha atthi. “Tuyhaṃ kiṃ kiccamatthan” tipi pāṭho, ayamevattho.

Taṃ sutvā byaggho pañcamam gāthamāha-

109. “Yo te sakhā daddaro sādthurūpo, tassa vadhaṃ parisaṅkāmi ajja; purisassa kammāyatanāni sutvā, nāhaṃ sukhiṃ daddaraṃ ajja maññe” ti.

Tattha **daddaroti** tittiro. **Tassa vadhanti** tassa tittirapaṇḍitassa imamhā purisamhā ajja vadhaṃ parisaṅkāmi. **Nāhaṃ sukhinti** ahaṃ ajja daddaraṃ sukhiṃ arogaṃ na maññāmi.

Atha naṃ siho chaṭṭhaṃ gāthamāha-

110. “Kānissa kammāyatanāni assu, purisassa vuttisamodhānatāya; kaṃ vā paṭiññaṃ purisassa sutvā, parisaṅkasi daddaraṃ māṇavenā” ti.

Tattha (3.0515) **assūti** assosi. **Vuttisamodhānatāyāti** jīvitavuttisamodhānatāya, kāni nāma iminā attano kammāni tuyhaṃ kathitānīti attho. **Māṇavenāti** kiṃ sutvā iminā māṇavena māritam parisaṅkasi.

Athassa kathento byaggharājā sesagāthā abhāsi-

111. “Ciṇṇā kaliṅgā caritā vaṇijjā, vettācaro saṅkupathopi ciṇṇo; naṭehi ciṇṇam saha vākurehi, daṇḍena yuddhampi samajjamajjhe.

112. “Baddhā kulikā mitamāḷakena, akkhā jitā saṃyamo abbatīti; abbāhitam pubbakam aḍḍharattam, hatthā daḍḍhā piṇḍapaṭiggahena.

113. “Tānissa kammāyatanāni assu, purisassa vuttisamodhānatāya; yathā ayaṃ dissati lomapiṇḍo, gāvo hatā kiṃ pana daddarassā” ti.

Tattha **ciṇṇā kaliṅgāti** vāṇijakānaṃ bhaṇḍam vahantena kira tena kaliṅgaratṭhe ciṇṇā. **Caritā vaṇijjāti** vaṇijjāpi tena katā. **Vettācaroti** vettehi sañcaritabbo. **Saṅkupathopi ciṇṇoti** khāṇukamaggopi valañjito. **Naṭehīti** jīvikahetuyeva naṭehipi saddhiṃ. **Ciṇṇam saha vākurehīti** vākuraṃ vahantena vākurehi saddhiṃ caritam. **Daṇḍena yuddhanti** daṇḍena yuddhampi kira tena yujjhitam.

Baddhā kulikāti sakuṇikāpi kira tena baddhā. **Mitamāḷakenāti** dhaññamāpakakammampi kira tena kataṃ. **Akkhā jitāti** akkhadhuttānaṃ veyyāvaccam karontena (3.0516) akkhā haṭā. **Saṃyamo abbatītoti** jīvitavuttiṃ nissāya pabbajanteneva silasaṃyamo atikkanto. **Abbāhīti** apaggharaṇam kataṃ. **Pubbakanti** lohitaṃ. Idaṃ vuttam hoti- iminā kira jīvikam nissāya rājāparādhikānaṃ hatthapāde chinditvā te ānetvā sālāya nipajjāpetvā vaṇamukhehi paggharantaṃ lohitaṃ aḍḍharattasamaye tattha gantvā kuṇḍakadhūmam datvā ṭhapitanti. **Hatthā daḍḍhāti** ājīvikapabbajam pabbajitakāle uṇhapiṇḍapāṭapaṭiggahane hatthāpi kirassa daḍḍhā.

Tānissa kammāyatanānīti tāni assa kammāni. **Assūti** assosiṃ. **Yathā ayanti** yathā esa etassa jaṭantare tittiralomapiṇḍopi dissati, iminā kāraṇena veditabba-metaṃ “eteneva so mārito” ti. **Gāvo hatā kiṃ pana daddarassāti** gāvopi etena hatā, daddarassa pana kiṃ na hanitabbaṃ, kasmā esa taṃ na māressatīti.

Sīho taṃ purisaṃ pucchi “mārito te tittirapaṇḍito” ti? “Āma, sāmī” ti. Athassa saccavacanaṃ sutvā sīho taṃ vissajjetukāmo ahosi. Byaggharājā pana “māretabbayuttako eso” ti vatvā tattheva naṃ dāṭhāhi paharivā māretvā āvāṭam khaṇitvā pakkhipi. Māṇavā āgantvā tittirapaṇḍikaṃ adisvā roditvā paridevitvā nivattiṃsu.

Satthā imaṃ dhammadesanaṃ āharitvā “evaṃ, bhikkhave, devadatto pubbepi mayhaṃ vadhāya parisakkī”ti vatvā jātaṃ samodhānesi- “tadā kūṭajaṭilo devadatto ahosi, godhā uppalavaṇṇā, byaggho moggallāno, sīho sārīputto, disāpā-mokkho ācariyo mahākassapo, tittirapaṇḍito pana ahameva ahosin”ti.

Daddarajātakavaṇṇanā dvādasamā.

Jātakuddānaṃ-

Gijjhakosambī (3.0517) suvañca, cūḷasūvaṃ harittacaṃ;
kusalaṃ lomakassapaṃ, cakkavākaṃ haliddi ca.
Samuggaṃ pūtimaṃsañca, daddarañceva dvādasa;
jātake navanipāte, gīyiṃsu gītikārakā.

Navakanipātavaṇṇanā niṭṭhitā.

(tatiyo bhāgo niṭṭhito.)